

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
FILIALA IAȘI

INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE „A. D. XENOPOL”
SECȚIA DE ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE

ARHEOLOGIA MOLDOVEI

VI

Inv. 5491

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
BUCUREȘTI-1969

COMITETUL DE REDACȚIE

M. Petrescu-Dîmbovița, *redactor responsabil*; Adrian C. Florescu,
secretar de redacție; Nicolae Gostar, Al. Andronic, Dan Gh.
Teodor și Ion Ioniță, *membri*.

Desenele ce ilustrează prezentul volum au fost executate de Ecaterina Petrovici, Maria-Luiza Teodoriu și Liviu Smîntînici în biroul de desen al institutului. Fotografiile s-au executat în laboratorul foto al Filialei din Iași a Academiei Republicii Socialiste România de către Teodor Șamataru și Pompiliu Vasiliu.

S U M A R

	Pag.
<i>STUDII ȘI MATERIALE</i>	
ANTON NIȚU, Cu privire la derivația unor motive geometrice în ornamentația ceramicii bandate	7
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA și SILVIU SANIE, Sondajul din tell-ul gumelnițean de la Ciolăneștii din Deal (județul Teleorman)	41
SILVIA TEODOR și SILVIU SANIE, Ceramica greccască din Muzeul de istorie a Moldovei (I)	55
ATTILA LÁSZLÓ, Așezarea daco-getică de la Băiceni (secolele IV—II î.e.n.)	65
I. H. CRIȘAN, Problema locuirii daco-geților pe teritoriul Slovaciei în lumina recentelor descoperiri arheologice	91
D. CIUREA și N. GOSTAR, Inscripții de la <i>Tropaeum Traiani</i>	111
ION IONIȚĂ, Necropola daco-carpică de la Dumitreștii Gălății (județul Iași)	123
CĂTĂLINA BLOȘIU, Sondajul din necropola de tip Sîntana de Mureș de la Lețcani-Iași	137
MARIA CRISTESCU, R. KLÜGER și M. E. GRAMATOPOL-ROȘCA, Contribuții la cunoașterea structurii antropologice a populației din cultura Sîntana de Mureș-Cerneahov	149
EMILIA ZAHARIA și NECULAI ZAHARIA, Contribuții la cunoașterea culturii materiale din secolul al V-lea e.n. din Moldova în lumina săpăturilor de la Botoșani . .	167
KURT HOREDȚ, Blökumanaland și blakumen	179 ✓
DAN GH. TEODOR, EUGENIA NEAMȚU și VICTOR SPINEI, Cercetări arheologice la Lunca-Dorohoi	187
MARILENA FLORESCU și VIOREL CĂPITANU, Cercetări arheologice de suprafață în județul Bacău	213 ✓
GHENUȚĂ COMAN, Cercetări arheologice cu privire la secolele V—XI în sudul Moldovei (stepa colinară Horincea-Elan-Prut)	277
<i>N O T E</i>	
SERGIU HAIMOVICI, Studiu preliminar al resturilor de faună descoperite în săpăturile din 1961 în stațiunea neolitică de la Cucuteni-Băiceni	317
SILVIA TEODOR, Așezarea din secolele III—II î.e.n. de la Șorogari	321
EUGENIA NEAMȚU, Contribuții la cunoașterea stemei dezvoltate a Moldovei în epoca lui Ștefan cel Mare	329
<i>CRONICĂ</i>	
Acad. EM. CONDURACHI, Orest Tafrali	337
<div style="border: 1px solid black; padding: 2px; display: inline-block;">TATIANA PASSEK</div>	
<i>LISTA PRESCURTĂRIILOR</i>	339

SOMMAIRE

	<u>Page</u>
<i>ÉTUDES ET MATÉRIAUX</i>	
ANTON NIȚU, Sur la dérivation de quelques motifs géométriques dans l'ornementation de la céramique rubanée	7
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA et S. SANIE, Le sondage du tell de type Gumelnița effectué à Ciolănești din Deal (département de Teleorman)	41
SILVIA TEODOR et SILVIU SANIE, La céramique grecque du Musée d'Histoire de Moldavie	55
ATTILA LÁSZLÓ, L'établissement géto-dacique de Băiceni (IV — II siècle av.n.è.)	65
I. H. CRIȘAN, Le problème de l'habitat des Gêto-Daces sur le territoire de la Slovaquie à la lumière des dernières découvertes archéologiques	91
D. CIUREA et N. GOSTAR, Inscription de Tropaeum Traiani	111
ION IONIȚA, La nécropole daco-carpique de Dumitrești Gălății (département de Iași)	123
CĂTĂLINA BLOȘIU, Le sondage de la nécropole de type Sântana de Mureș de Lețcani-Iași	137
M. CRISTESCU, R. KLÜGER et M. E. GRAMATOPOL-ROȘCA, Contributions à la connaissance de la structure anthropologique de la population de la civilisation de Sântana de Mureș-Tchernéakhov	149
EM. ZAHARIA et N. ZAHARIA, Contribution à l'étude de la culture matérielle du V ^e siècle de n.è. en Moldavie à la lumière des fouilles de Botoșani	167
KURT HOREDȚ, Blökumanaland et blakumen	179
DAN GH. TEODOR, EUGENIA NEAMȚU et VICTOR SPINEI, Les recherches archéologiques de Lunca-Dorohoi	187
MARILENA FLORESCU et VIOREL CĂPITANU, Recherches archéologiques dans le département de Bacău	213
GHENUȚĂ COMAN, Recherches archéologiques concernant les V ^e —XI ^e siècles au sud de la Moldavie (La steppe Hornicea — Elan—Pruth)	277
<i>NOTES</i>	
SERGIU-HAIMOVICI, Etude préliminaire des restes fauniques découverts lors des fouilles de 1961 dans la station néolithique de Cucuteni-Băiceni	317
SILVIA TEODOR, L'établissement de Șorogari datant des III ^e —II ^e siècles av.n.è.	321
EUGENIA-NEAMȚU, Contributions à la connaissance des armoiries de la Moldavie à l'époque d'Etienne le Grand	329
<i>CHRONIQUE</i>	
Acad. EM. CONDURACHI, Orest Tafrali	337
TATIANA PASSEK	
LISTE DES ABRÉVIATIONS	339

CU PRIVIRE LA DERIVAȚIA UNOR MOTIVE GEOMETRICE ÎN ORNAMENTAȚIA CERAMICII BANDATE

INTRODUCERE

Clasificarea exterioară și interioară a culturilor neolitice din Europa și Orient în funcție de caracteristicile complexelor lor ceramice se bazează, în ultimă analiză, pe diversitatea stilurilor decorative ale ornamentației ceramicii.

Analiza decorului geometric al ornamentației ceramicii bandate din bazinul Dunării este necesară pentru definirea stilului ei decorativ și pentru înțelegerea acestuia ca fenomen de artă decorativă. Analiza decorului geometric necesită determinarea aspectelor lui formale, sub dublul raport al motivelor și compoziției, ca și explicarea acestor aspecte prin regulile stilistice care le generează.

Suprapunerea unei funcții simbolice a decorului geometric al ceramicii neolitice ¹ necesită, pentru eludarea inevitabilelor erori de interpretare, definirea exactă a identității motivelor geometrice, adică stabilirea riguroasă a derivației lor în cadrul decorului geometric.

Aceste necesități fundamentează și justifică orice încercare de analiză a motivelor constitutive ale decorului geometric al ceramicii bandate.

În cercetarea de față nu este vorba de prezentarea unui istoric al diferitelor interpretări cu privire la ornamentația ceramicii bandate ², nici de demonstrarea unei concepții noi. Ceea ce se țintește este încercarea unei analize proprii a procesului derivării unor motive geometrice, pentru a găsi regulile stilistice care îl dirijează *din interior*. Analiza ornamentației ceramicii bandate, făcută din perspectiva obișnuită a descrierii exterioare a aspectelor și elementelor formale, nu este suficientă pentru definirea ei ca fenomen de artă decorativă. Motivele analizate aici constituie cazuri concrete de aplicabilitate a unor reguli stilistice, care caracterizează structura decorului geometric al ceramicii bandate.

¹ B. A. Rîbakov, *Космогония и мифология земледельцев энеолита*, în SA, 1965, 1—2, p. 24 și urm.; B. Soudský -I. Pavlů, *Interprétation historique de l'ornement linéaire*, în PA, LVII, 1, 1966, p. 91 și urm.

² W. Buttler, *Der donauländische und der westliche Kulturkreis der jüngeren Steinzeit* (Handbuch der Urgeschichte Deutschlands, 2), Berlin-Leipzig, 1938, p. 3—4.

De aceea nu este necesar ca derivarea motivelor analizate să fie urmărită în toate grupele stilistice ale ceramicii bandate. Din contra, pentru valabilitatea demonstrării unității procesului de derivație a acestor motive este necesar să se aleagă grupe stilistice de la extremitățile spațiului ecumenic al ceramicii bandate, ceramica liniară est-carpatică și dunăreană, ceramica punctată de pe Rin, ceramica pictată moldo-ucraineană. Pentru integritatea spațială și unitatea stilistică a ceramicii bandate se va analiza derivarea acestor motive și pe ceramica grupei Vinča-Turdaș din [Transilvania.

STRUCTURA DECORULUI GEOMETRIC AL CERAMICII BANDATE

Motivele fundamentale ale decorului geometric din ornamentația ceramicii bandate în întreg bazinul dunărean sînt *zigzagul* și *spirală în S*. Pe ceramica bandată de pe Dunărea superioară, cu deosebire pe ceramica punctată, zigzagul are rolul preponderent în constituirea decorului geometric. Pe ceramica culturilor carpato-dunărene, cu deosebire pe ceramica pictată gumelnițeană și mai ales cucuteniană, spirala în *S* trece pe primul plan al compoziției decorative.

Caracterul fundamental al ornamentației oricărei grupe a ceramicii bandate este variația decorului geometric, atît sub aspectul formal al motivelor, cît și al compoziției. Variația decorului se face prin *serii tipologice* de forme derivate din formele inițiale ale motivelor geometrice. Atît zigzagul cît și spirala, caracterizate prin polimorfismul lor inițial, dau naștere la forme derivate, în genere descrise și explicate. Cu toate acestea, în decorul ceramicii bandate apar unele motive geometrice, în primul rînd „rombul” și „cercul”, a căror explicare n-a fost încă încercată. În ultimă analiză, *rombul și cercul sînt forme derivate din motivele geometrice fundamentale, respectiv zigzagul și spirala, după regulile stilistice care dirijează variația decorului geometric al ceramicii bandate.*

Punctul de plecare al cercetării de față îl constituie momentul în care grupele ceramicii bandate, adică complexele ceramice care caracterizează diferitele culturi din regiunile carpato-dunărene sau de pe Dunărea superioară, sînt formate și definite prin stilul ornamentației.

Proveniența străină sau indigenă a motivelor geometrice, care definesc filiațiile tipologice și cronologice dintre grupele ceramice, ca și originea motivelor ceramice în tehnica țesăturilor, împletiturilor și creștăturilor în lemn sau în creația spontană a artistului, nu sînt factori hotărîtori sau ultimi în constituirea stilurilor decorative ale grupelor ceramicii bandate. Transpuse în ornamentația ceramicii, motivele geometrice rectilinii sau curbilinii devin entități proprii, supuse condițiilor tehnice și concepțiilor formale care definesc stilurile locale ale ceramicii bandate. De asemenea, originea tehnică a motivelor geometrice introduse în decorul ceramicii, ca și antrenarea lor în derivațiile formale determinate de variația și evoluția decorului geometric, nu împiedică funcția lor simbolică. *Decorul geometric al ceramicii bandate este dirijat de reguli stilistice active în toate grupele ceramicii bandate, determinînd unitatea lor stilistică în întreg bazinul Dunării.*

Conform acestor realități structurale, derivația celor două motive geometrice, rombul și cercul, poate fi urmărită comparativ în grupele ceramice în care se manifestă. Strictețea metodei de cercetare necesită, pentru fiecare grupă cera-

mică, urmărirea procesului analitic pe aceeași formă de vas și în cadrul aceleiași faze evolutive. Din cauza stării lacunare a complexelor ceramice corespunzătoare diferitelor grupe culturale, analiza trebuie făcută uneori pe aceeași formă de vas din faze diferite și chiar pe forme variate de vase.

Dar chiar în mod obișnuit și real, pe de o parte, seria tipologică completă a formelor derivate ale unui motiv în cursul aceleiași faze nu se desfășoară totdeauna pe o singură formă de vas, ci se continuă pe alte forme ceramice³. Pe de altă parte, unitatea stilistică a unor grupe culturale, în totalitatea spațiului lor de răspîndire⁴ și de-a lungul evoluției orna mentației ceramicii⁵, poate permite urmărirea seriei derivațiilor pe aceeași formă de vas din faze și chiar regiuni diferite.

Acesta este cazul motivului romboidal pe bolurile ceramicii dunărene, a cărui derivație trebuie urmărită în fazele succesive ale ceramicii liniare și chiar punctate. La fel, derivația rombului pe ceramica liniară cu capete de note din spațiul est-carpatic poate fi completată și explicată prin formele paralele de pe ceramica liniară dunăreană, în sinul căreia s-a născut. Pe ceramica cucuteniană, derivația cercului se poate stabili strict în decorul paharelor în cadrul limitat al ceramicii din perioada Cucuteni A. În schimb, seria tipologică a decorului cu romburi, caracteristic paharelor din această perioadă, trebuie completată și explicată prin decorul altor forme de vase. În aceste condiții reale sau contingente, demonstrația derivației celor două motive în decorul ceramicii bandate se menține cu necesitate într-o virtualitate permanentă.

Diversitatea stilurilor decorative și etajarea cronologică a grupelor ceramicii bandate nu împiedică repetarea seriilor de forme derivate ale decorului geometric. Pe ceramica liniară dunăreană, cu care începe evoluția ceramicii bandate, motivul rombului manifestă procedee mai simple de derivație, în timp ce pe ceramica punctată sau pe ceramica grupei Rössen, cu care se încheie evoluția ceramicii bandate pe Dunărea superioară, motivul romboidal implică jocul complicat al regulilor stilistice care domină derivația motivului cercului pe ceramica pictată cucuteniană.

Cazul grupei Rössen este concludent și din punctul de vedere al integrării regulilor stilistice ale decorului ceramicii bandate în orna mentația geometrică a grupelor ceramice pătrunse din afară în spațiul dunărean. Ceramica Rössen este o sinteză între ceramica bandată și ceramica megalitică nord-europeană, pătrunsă în spațiul vestic al ceramicii dunărene. Fenomenul se repetă și în cazul ceramicii carpato-dunărene de tip Vinča-Turdaș, ale cărei rădăcini pătrund adînc în Peninsula Balcanică, pînă în Grecia centrală și Anatolia. Decorul geometric al ceramicii de la Turdaș (Transilvania) prezintă cele două serii formale ale derivării rombului pe ceramica cucuteniană, liniară și punctată.

Asemănările stilistice de compoziție și elemente formale între grupele ceramice distanțate sau apropiate în timp și spațiu se explică, în primul rînd, prin aplicarea aceluiași procedee decorative și, în al doilea rînd, prin influențele ine-

³ O. Kandyba, *Schipenitz* (Bücher zur Ur- und Frühgeschichte, 5), Viena-Leipzig, 1937: decorul cu aspect metopic al paharelor Cucuteni B (fig. 91—104) reprezintă etape intermediare ale unei serii evolutive care începe și se termină cu aspecte de decor liber și care nu se poate urmări decît pe cratere (fig. 87, 80 și 89).

⁴ W. Buttler, *op. cit.*, p. 25, 27 (uniformitatea ceramicii liniare vechi sau a celei tirzii).

⁵ E. Hoffmann, *Die Kultur der Bandkeramik in Sachsen* (Forschungen zur Vor- und Frühgeschichte, 5), I, Berlin, 1963, tabelele spectrale ale decorului liniar și punctat din pl. 38—39 și 54.

vitabile între culturile contigue în spațiu sau succesive în timp. *Regulile stilistice* ale decorului geometric sînt permanent active în cursul evoluției ornamentației ceramicii bandate și prezidează geneza stilurilor decorative ale grupelor ceramice. *Permanența regulilor stilistice în variația decorului geometric arată unitatea originară a concepției decorative și persistența ei în procesul evoluției ornamentației ceramicii bandate.*

Motivul zigzagului are o răspîndire generală în ornamentația ceramicii neolitice din Europa și Orient. Factura simplă a motivului prezintă uneori aspecte formale și de compoziție asemănătoare, cu toată diversitatea stilurilor decorative ale ceramicii europene și orientale ⁶. Motivul spiralei în *S* este o creație proprie ceramicii bandate din bazinul Dunării ⁷, indiferent de fluctuațiile răspîndirii ei în sud-estul european ⁸. Pe ceramica bandată, ordonarea zigzagului în compoziția decorului geometric este paralelă cu aceea a spiralei. De aceea, zigzagul poate domina decorul ceramicii dunărene, după cum ornamentația ceramicii carpato-dunărene este dominată de funcția decorativă a spiralei. Această identitate a funcției decorative poate implica și o semnificație comună a celor două motive geometrice.

În constituirea decorului ceramicii bandate, pe Dunărea superioară ca și în Carpați, zigzagul și spirala apar ca *motive principale*, însoțite totdeauna de motive secundare, dispuse în spațiile libere din unghiurile zigzagului sau de la subsuara spiralei în *S*. Pe ceramica dunăreană, din cauza compoziției simple a decorului ⁹, motivele secundare apar ca motive de umplere a spațiului liber deasupra și chiar dedesubtul zigzagului sau spiralei ¹⁰.

Pe ceramica carpato-dunăreană, cu deosebire pe ceramica cucuteniană, textura densă a compoziției și complexitatea regulilor stilistice ale decorului geometric antrenează motivele secundare în variația continuă a decorului, atît în cadrul fiecărei perioade, cît și în cursul evoluției ceramicii de la perioada precucuteniană la perioada finală Cucuteni B. Jocul regulilor stilistice care determină dispariția motivelor principale și trecerea pe primul plan a motivelor secundare, ca fenomen general și constant pe ceramica bandată ¹¹, apare clar în decorul ceramicii cucuteniene. De aceea, motivele secundare nu pot fi considerate ca „motive de umplură” ¹², ci trebuie definite ca *motive anexe* ale zigzagului și spiralei. Însă în variația și evoluția decorului ceramicii bandate, cele două categorii de motive geometrice, principale și anexe, pot fi dirijate de reguli stilistice comune sau diferite.

Demonstrarea tuturor acestor reguli nu este necesară, nici posibilă, în cercetarea prezentă. Însă în derivarea rombului și cercului, ca în toate variațiile decorului geometric, participă un ansamblu de reguli stilistice. Unele dintre ele sînt demonstrate chiar prin analiza procesului derivării acestor motive. Altele însă sînt reguli generale ale decorului geometric și necesită numai formularea lor. Derivarea rombului și cercului constituie cazuri particulare de aplicare a

⁶ Cf. nota 127.

⁷ M. Hoernes—O. Menghin, *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa*, Viena, 1925, p. 774.

⁸ F. Schachermeyr, *Die ältesten Kulturen Griechenlands*, Stuttgart, 1955, p. 111 și urm., 140 și urm.

⁹ W. Buttler, *op. cit.*, p. 24 (simplitatea compoziției decorului pe ceramica liniară veche).

¹⁰ *Ibidem*, p. 25—27.

¹¹ E. Hoffmann, *op. cit.*, p. 108 și 135: pe ceramica punctată, zigzagul simplu (pl. 41/3; 43/1, 7, 9) se descompune în unghiuri izolate (pl. 41/11; 44/2, 5, 8) sau în benzi oblice (pl. 43/12), după cum zigzagul cu benzi verticale (pl. 41/1, 13; 42/5, 7) se descompune în benzi verticale (pl. 43/4, 10—11).

¹² H. Schmidt, *Cucuteni*, Berlin-Leipzig, 1932, p. 15 (*Füllmustern*).

unor reguli stilistice și analiza acestor motive permite totodată surprinderea modului de formare a acestor reguli, de la procedee simple și contingente la complexitatea unor principii normative.

ZIGZAGUL, UNGHIUL ȘI ROMBUL

Ceramica Vinča-Turdaș. Ordinea demonstrației nu necesită riguros respectarea ordinei cronologice a genezei culturilor cu ceramică bandată, cu atât mai mult cu cât grupele ceramice analizate sînt distanțate în spațiu. Se începe cu analiza ceramicii de la *Turdaș* (Transilvania), deoarece decorul ei geometric prezintă cele două procedee ale derivării rombului, dar nu oferă în ambele cazuri seria completă a fazelor derivării. Formele intermediare, care determină aspectele finale cu decor romboidal de pe această ceramică, trebuie reconstituite în ornamentația grupelor din vastul domeniu al ceramicii liniare și punctate.

Derivația rombului pe ceramica *Turdaș* poate fi urmărită ușor pe vase tronconice (fig. 1/1, 3, 8, 13) și bitronconice (fig. 1/5, 12), ca și pe o serie de fragmente ceramice (fig. 1/2, 6, 10—11). Urmărirea logicii motivelor în cursul demonstrației necesită definirea structurii decorului geometric al ceramicii *Turdaș*. Pe ceramica carpato-dunăreană „alternarea tehnicii negative și pozitive” a decorului geometric constituie o regulă constantă. Pe ceramica cucuteniană ea joacă un rol important în variația și evoluția decorului, de la perioada precucuteniană la perioada Căcuteni B.

Pe ceramica incizată de la *Turdaș* se întâlnește frecvent *zigzagul* în formă de bandă umplută cu înțepături diseminate (fig. 1/3)¹³. Banda motivului este uneori delimitată prin chenar dublu (fig. 1/4)¹⁴. Ca și pe ceramica liniară (fig. 3/2; 4/8), întâlnim și *zigzagul* uniliniar sau în formă de bandă triliniară (fig. 1/1)¹⁵.

Banda *zigzagului* apare singură (fig. 1/3) sau prezintă *motive anexe* introduse în spațiile unghiulare: *unghiuri* în formă de suprafețe umplute (fig. 1/4), dispuse într-un singur șir deasupra *zigzagului* sub buza vasului, sau în două șiruri deasupra și dedesubtul *zigzagului* (fig. 1/2)¹⁶; *benzi unghiulare* liniare și dispuse între vîrfurile superioare ale *zigzagului* (fig. 1/9)¹⁷, sau umplute și dispuse deasupra și dedesubtul *zigzagului* (fig. 1/12)¹⁸, sau combinate cu unghiuri simple dedesubtul *zigzagului* (fig. 1/11, 13)¹⁹. În regulă generală motivele anexe alternează cu vîrfurile *zigzagului*, deci au laturile paralele cu ale *zigzagului*. Foarte rar motivele unghiulare sînt opuse vîrfurilor *zigzagului*²⁰, procedeu cunoscut și în decorul liniar al ceramicii dunărene²¹.

Pe ceramica *Turdaș*, formele *rombului* corespund facturii diverse a *zigzagului*: *romburi simple*, formate printr-o singură linie (fig. 1/7)²² sau dintr-o bandă liniară (fig. 1/9), liberă (fig. 1/5)²³ ori umplută (fig. 1/8)²⁴ și mărginită uneori cu chenar dublu (fig. 1/6)²⁵; *romburi imbricate*, formate dintr-o bandă (fig.

¹³ M. Roska, *Die Sammlung Zsófia von Torma*, Cluj, 1941, pl. LXXXV, 7.

¹⁴ *Ibidem*, pl. LXXXVI, 1.

¹⁵ *Ibidem*, pl. LXXXIV, 12.

¹⁶ *Ibidem*, pl. CVII, 17.

¹⁷ *Ibidem*, pl. CVIII, 15.

¹⁸ *Ibidem*, pl. LXXXVIII, 2 registrul inferior,

¹⁹ *Ibidem*, pl. LXXXI, 16; CVII, 18.

²⁰ *Ibidem*, pl. CVIII, 9.

²¹ E. Hoffmann, *op. cit.*, pl. 13/1.

²² M. Roska, *op. cit.*, pl. LXXXII, 14.

²³ *Ibidem*, pl. LXXXIII, 12.

²⁴ *Ibidem*, pl. LXXXII, 5.

²⁵ *Ibidem*, pl. CVI, 11.

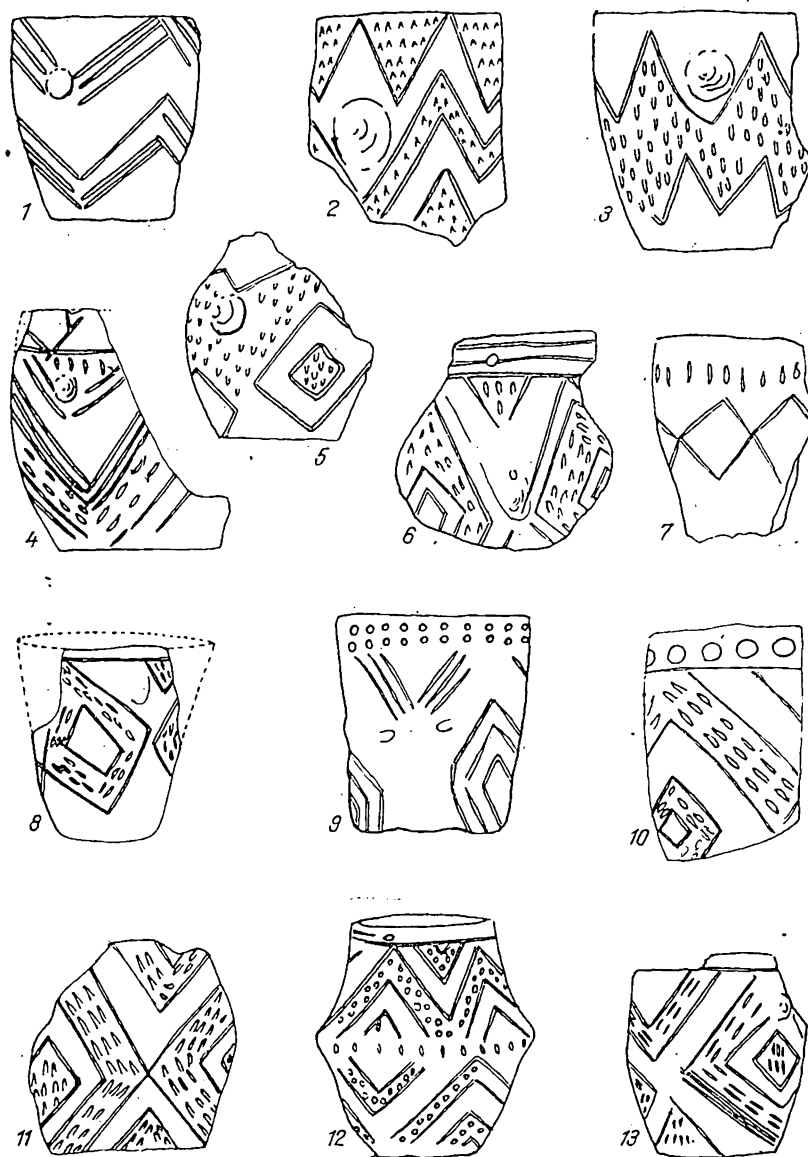

Fig. 1. — Ceramică Turdaș cu decor în zigzag și romburi.

1/10)²⁶, sau cel exterior format dintr-o bandă și cel interior avînd forma unei suprafețe romboidale (fig. 1/11, 13).

În compoziția decorului, motivele în formă de romb sînt dispuse într-un singur șir în partea mediană a peretelui vasului, ca pe ceramica bandată în genere. Romburile apar singure (fig. 1/7) sau în genere alternează cu motivele unghiulare dispuse uneori numai sub buza vasului (fig. 1/5, 8, 9), alteori și la baza peretelui (fig. 1/11, 13). În șirag, romburile sînt *contigue* (fig. 1/6, 8, 11) sau *izolate* (fig. 1/5, 9, 13). Derivația rombului din zigzag decurge inevitabil din ordonarea zigzagului în compoziția decorului. Procedul poate fi reconstituit pe vasele și fragmentele descrise și chiar surprins pe unul din vasele bitronconice (fig. 1/12). Regula stilistică a „alternării decorului tectonic cu cel în suprafață”, generală în ornamentația ceramicii bandate, se poate observa și pe ceramica de la Turdaș. Banda mediană a zigzagului, singur sau flancat de motivele unghiulare sub gura și spre fundul vasului, decorează de obicei întreaga suprafață a vasului. Unul din vasele tronconice (fig. 1/1) prezintă însă două benzi în zigzag, care sugerează o dispoziție a decorului în două zone suprapuse, ca pe ceramica liniară (fig. 5/3). În adevăr, pe vasul bitronconic menționat (fig. 1/12) carena proeminentă a umărului împarte real suprafața vasului în două zone, fiecare decorată cu o bandă în zigzag prevăzută cu două șiruri de motive anexe unghiulare.

Suprapunerea motivelor în zigzag pe suprafața vasului comportă două modalități: cu vîrfurile alternative și laturile paralele (fig. 1/1) sau cu vîrfurile opuse și laturile perpendiculare (fig. 1/12). Acest ultim procedeu schițează, prin opoziția zigzagurilor și a motivelor unghiulare, formarea unui șir de romburi imbricate. Carena umărului, crestată cu un decor vertical propriu, lasă însă separate cele două zone decorative și secționează compoziția intențională a decorului romboidal. Romburile simple de pe vasul tronconic (fig. 1/7) sînt formate evident prin juxtapunerea directă a două linii în zigzag. Acest motiv reticulat apare și pe ceramica liniară (fig. 3/8; 5/5).

Deci *șirul de romburi derivă prin juxtapunerea motivelor în zigzag suprapuse liber pe suprafața vasului sau separate în zone tectonice*. Romburile simple derivă din două zigzaguri fără motive anexe (fig. 1/7) sau cu motive unghiulare numai deasupra zigzagului superior, sub buza vasului (fig. 1/5, 8—9). Aceste motive au putut fi introduse *ad hoc* în decorul cu romburi, pentru a completa decorul cu unghiurile obișnuite sub buza vasului. În ambele cazuri, romburile simple sînt constituite de motivul principal al zigzagului. Romburile imbricate derivă din două zigzaguri flancate fiecare de motive unghiulare deasupra și dedesubtul zigzagului (fig. 1/11—13). Rombul exterior este constituit de motivul principal al zigzagului, iar rombul interior de motivele anexe.

Seria tipologică a acestor două forme de romburi este determinată de următoarele momente ale derivării lor din zigzag: suprapunerea zigzagurilor pe suprafața liberă a vasului (fig. 1/1) sau în zone decorative separate (fig. 1/12); juxtapunerea zigzagurilor și anexelor sub formă de romburi, direct (fig. 1/7) sau prin dispariția limitei dintre zonele suprapuse (fig. 1/6, 11); descompunerea șirului de romburi contigue în romburi izolate (fig. 1/5, 8—9, 13).

²⁶ *Ibidem*, pl. CVIII, 8.

Procedeul derivării: rombului din zigzag pe ceramica Turdaș și modalitățile deosebite pe care le implică derivarea celor două forme de romburi se regăsesc în decorul geometric al ceramicii liniare. De aceea definirea procedului și a modalităților lui vor fi definite după analiza derivării rombului pe ceramica liniară dunăreană și est-carpatică.

Pe ceramica Turdaș apar și alte forme de romburi, a căror derivare din zigzag comportă un procedeu diferit. *Romburi hașurate* simple (fig. 2/1)²⁷ sau prevăzute cu cîrlige în unghiul inferior și cu motive vegetale în unghiul superior (fig. 2/2—3)²⁸ apar pe o serie de fragmente ceramice.

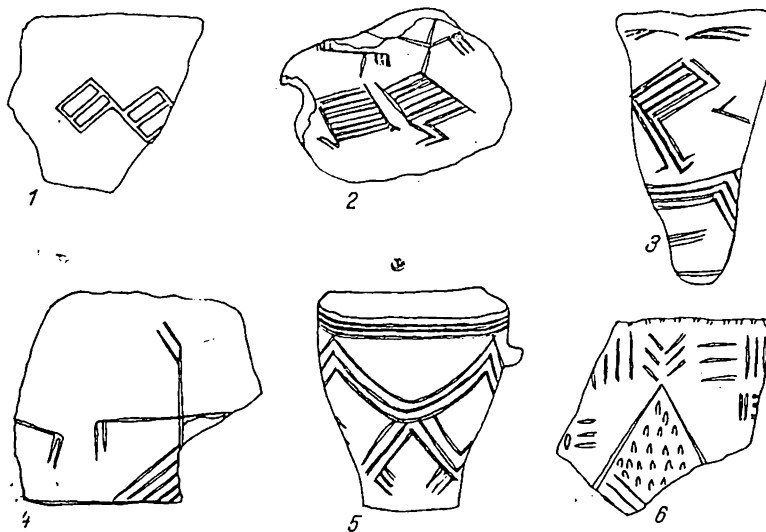

Fig. 2. — Ceramică Turdaș cu decor romboidal și vegetal

Apendicele inferioare în formă de cîrlig amintesc benzile simple sau unghiulare prevăzute cu croșete și introduse în unghiurile inferioare ale zigzagului pe unele vase de la Turdaș (fig. 2/5)²⁹. De asemenea, motivele vegetale simple sau cu trei ramuri sînt înfipte în vîrfurile superioare ale benzilor în zigzag degenerate sub formă de unghiuri sau triunghiuri (fig. 2/4, 6)³⁰.

Dispoziția romburilor în partea mediană a peretelui vaselor, acoperită de obicei de banda în zigzag a decorului, ca și identitatea detaliilor la anexele romburilor și zigzagurilor postulează derivația acestor romburi tot din motivul zigzagului, în conformitate cu regula generală a formării rombului în decorul ceramicii bandate.

Însă pe ceramica de la Turdaș nu se poate documenta seria formelor intermediare și procedeul derivării romburilor hașurate din banda zigzagului. Reapariția acestui decor cu romburi și motive vegetale în cadrul ceramicii bandate

²⁷ *Ibidem*, p. CXXXVI, 11.

²⁸ *Ibidem*, pl. CX, 12 și CXXXVI, 9.

²⁹ *Ibidem*, pl. XCIII, 2.

³⁰ *Ibidem*, pl. CVII, 6 și CXXXVI, 13.

dunărene, pe ceramica grupei Hinkelstein (fig. 6/1—6), aduce explicarea procedurii acestei derivații și pentru ceramica Turdaș.

Ceramica liniară cu capete de note est-europeană. Pe bolurile acestei grupe ceramice, decorul caracteristic cu capete de note prezintă motivul *romburilor simple* de aspect reticulat și delimitate printr-o simplă linie (fig. 3/8)³¹, sau formate din benzi libere cu chenar uniliniar (fig. 3/7)³².

Puținele descoperiri de ceramică liniară în Transilvania cuprind la *Cipău* și un fragment de ceașcă puțin uzitată între formele ceramicii liniare și decorată cu un șir de *romburi imbricate* (fig. 3/11)³³: romb interior este o mică suprafață delimitată printr-o singură linie incizată; romb exterior este format de două benzi în zigzag cu vîrfurile opuse. Derivația motivului prin procedul juxtapunerii a două zigzaguri prevăzute cu motive unghiulare între vîrfurile inferioare (pentru zigzagul de sus) și superioare (pentru zigzagul de jos) este evidentă și poate fi demonstrată și în cadrul decorului ceramicii liniare moldo-ucrainene.

Factura celor două forme de romburi corespunde formelor zigzagului din decorul bolurilor și seria tipologică a derivării rombului din zigzag marchează aceleași etape ca pe ceramica Turdaș.

Executat în tehnică punctată sau liniară, motivul *zigzagului* pe bolurile moldo-ucrainene prezintă forme diverse. *Zigzagul simplu* poate fi trasat uniliniar (fig. 3/2)³⁴ sau este format dintr-o bandă liniară (fig. 3/6)³⁵ ori dintr-o bandă liberă cu chenar uniliniar (fig. 3/1)³⁶. Introducerea *motivelor anexe* specifice ceramicii liniare în spațiile unghiulare superioare și inferioare determină *zigzagul cu linii sau benzi verticale* (fig. 3/3, 5)³⁷ și *zigzagul cu motive unghiulare* (fig. 3/10)³⁸, dispuse în genere deasupra zigzagului, sub banda orizontală a gurii, și avînd totdeauna forma unor suprafețe delimitate printr-o linie. Benzile umplute cu puncte lipsesc. Numai traseul liniilor incizate este întrerupt de alveolele capetelor de note.

Pe bolurile moldo-ucrainene, ordonarea motivelor în compoziția decorului și adaptarea decorului în zigzag pe suprafața vasului sînt caracteristice ceramicii liniare dunărene. Pe ceramica liniară cea mai veche, aplicarea unei benzi în zigzag sau spirală, cu sau fără motive anexe, determină obișnuit un decor „în suprafață”³⁹. Ceramica liniară veche și nouă, ca și cea cu capete de note, prezintă constant un decor în suprafață, însă diferențiat foarte sumar după cele două părți ale formei vasului, corpul sferic și gura îngustată, prin simpla introducere a benzii orizontale sub gura vasului⁴⁰, deasupra zigzagului (fig. 3—5). Dublarea benzii zigzagului pe ceramica liniară și pe cea cu capete de note (fig. 3/4, 7)⁴¹ determină o stratificare a decorului chiar pe corpul vasului, iar forma diferită

³¹ T. S. Passek—E. K. Cernîș, *Памятники культуры линейно-ленточной керамики на территории СССР* (*Археология СССР, Б1-11*), Moscova, 1963, pl. XVII, 9.

³² *Ibidem*, pl. XXI, 8.

³³ N. Vlăssă, *Cultura ceramicii liniare în Transilvania*, în *SCIV*, X, 2, 1959, p. 242, fig. 3/10. Deoarece romburile imbricate sînt de regulă însoțite de motive anexe, romburile de pe vasul de la Cipău pot fi interpretate ca fiind formate din două zigzaguri uniliniare și prevăzute cu anexe unghiulare tot uniliniare.

³⁴ T. S. Passek—E. K. Cernîș, *op. cit.*, pl. I, 6.

³⁵ *Ibidem*, pl. VIII, 2.

³⁶ *Ibidem*, pl. II, 4.

³⁷ *Ibidem*, pl. VIII, 1; XXVI, 9.

³⁸ *Ibidem*, pl. XV, 16.

³⁹ H. Quitza, *Zur Frage der ältesten Bandkeramik in Mitteleuropa*, în *PZ*, XXXVIII, 1—2, 1960 p. 8.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 1. W. Buttler, *op. cit.*, p. 25—26.

⁴¹ T. S. Passek—E. K. Cernîș, *op. cit.*, pl. VIII, 5 și XXI, 8.

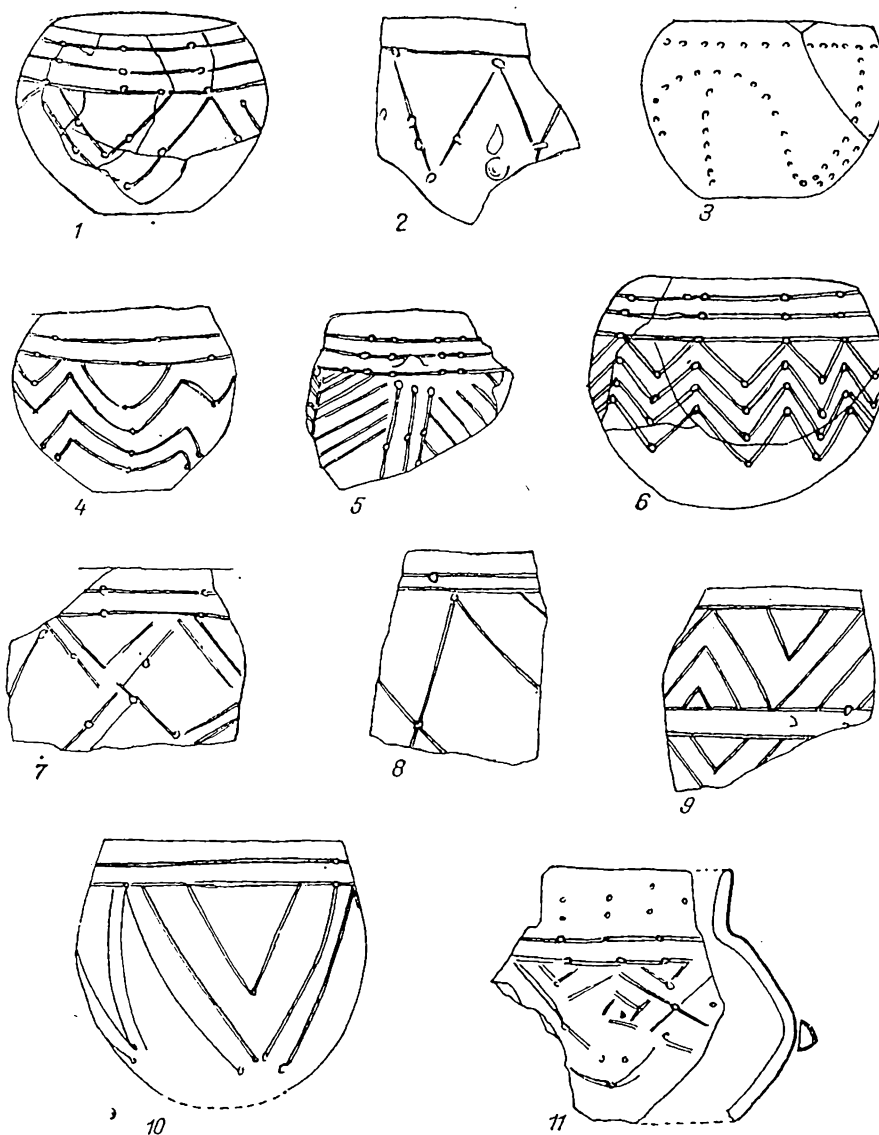

Fig. 3. — Ceramică liniară cu capete de note carpato-nistrană.

a celor două zigzaguri pe ceramica punctată⁴² accentuează caracterul tectonic al diferențierii decorului după părțile vasului. Separarea celor două zigzaguri prin benzi orizontale dă decorului liniar un aspect „tectonic” (fig. 3/9)⁴³: decorul acoperă întreaga suprafață a vasului, dar este dispus în două zone suprapuse, care accentuează partea superioară și inferioară a bolului. Pe ceramica liniară decorul zonelor suprapuse poate fi identic (fig. 5/3) sau diferit⁴⁴, întocmai ca pe paharele cucuteniene (fig. 11/3, 9).

Regula „alternării decorului tectonic cu cel în suprafață” atinge amplitudinea maximă pe ceramica cucuteniană, decorul „în suprafață” al ceramicii Cucuteni A și decorul „tectonic” al ceramicii Cucuteni B constituind termenii extremi ai adaptării decorului geometric la forma vasului⁴⁵. Jocul regulii determină în mod obișnuit, chiar pe ceramica cucuteniană, o dispoziție a decorului în „zone decorative suprapuse”, ca modalitate proprie a tratării spațiului în ornamentația ceramicii bandate generale.

Pe bolurile moldo-ucrainene suprapunerea zigzagului pe suprafața liberă a vasului prezintă cele două modalități: cu vîrfurile alternante (fig. 3/4) sau opuse (fig. 3/7). Juxtapunerea celor două zigzaguri cu vîrfurile opuse, dar lipsite de motive anexe, a generat romburile simple: zigzagul uniliniar a determinat romburile reticulate (fig. 3/2 și 8), iar zigzagului în bandă îi corespund romburile bandate (fig. 3/1 și 7), la fel ca pe ceramica de la Turdaș. Astfel se poate preciza că pe ceramica cu capete de note *derivarea romburilor simple rezultă din juxtapunerea directă a motivelor formative, prin suprapunerea zigzagurilor fără motive anexe pe suprafața liberă a vasului.*

Formarea romburilor imbricate pe vasul fragmentar de la *Cipău* (fig. 3/11) presupune suprapunerea a două zigzaguri prevăzute cu motive anexe, ca pe vasul bitronconic de la Turdaș (fig. 1/12). Rombul interior trebuie considerat ca format de unghiurile delimitate printr-o linie, care apar pe întreaga ceramică liniară, dar numai între vîrfurile superioare ale zigzagului, sub banda orizontală a gurii vasului (fig. 3/10). Pe un fragment ceramic cu capete de note (fig. 3/9), decorul celor două zone tectonice poate fi interpretat ca format din banda zigzagului prevăzut deasupra și dedesubt cu aceste unghiuri simple. Însă ordonarea aparent independentă a decorului în zonele suprapuse nu indică formarea romburilor prin opoziția zigzagurilor.

Cu toate acestea, fragmentul documentează existența dispoziției tectonice a decorului în zigzag pe ceramica cu capete de note, postulată ca modalitate a derivării romburilor imbricate pe fragmentul de la *Cipău*, prin comparație cu derivarea acestor motive pe ceramica Turdaș (fig. 1/11 și 12). Starea lacunară a descoperirilor nu oferă încă dovada clară a acestei derivații pe ceramica cu capete de note carpato-nistrieană. Modalitatea procedeeului poate fi însă documentată în decorul ceramicii liniare dunărene.

★

Ceramica liniară dunăreană. Geneza ceramicii cu capete de note în cadrul ceramicii liniare dunărene și difuzarea ei spre Europa răsăriteană⁴⁶ explică sufi-

⁴² M. Steklá, *Třídění vyplechané keramiky*, în *AR*, XI, 2, 1959, fig. 107.

⁴³ T. S. Passek—E. K. Cerniș, *op. cit.*, pl. XIX, 8.

⁴⁴ H. Quitta, în *PZ*, XXXVIII, 3—4, 1960, fig. 4q.

⁴⁵ H. Schmidt, *op. cit.*, p. 72 (*Flächendekoration, Zonendekoration*).

⁴⁶ H. Quitta, în *PZ*, XXXVIII, 3—4, 1960, p. 164.

cient unitatea lor stilistică. Uniformitatea decorului în zigzag pe ceramica liniară dunăreană în întreg spațiul ei de răspîndire și de-a lungul evoluției ei, cu toată diversitatea facturii stilistice după faze și grupe locale, permite urmărirea procesului derivării rombului cu materialele disparate de care dispunem.

Motivul *romburilor simple* de aspect reticulat apare și pe ceramica *liniară cu capete de note* din *Moravia*, derivate prin juxtapunerea directă a zigzagurilor uniliniare pe suprafața bolurilor (fig. 5/1 și 5)⁴⁷.

Motivul *romburilor imbricate* se întâlnește pe boluri fragmentare aparținînd ceramicii *liniare noi* din *Saxonia*. Pe un fragment (fig. 4/7)⁴⁸, romb exterior este format de o bandă cu nervură mediană, iar cel interior de o bandă mai simplă, deoarece el provine din juxtapunerea motivelor unghiulare dintre vîrfurile zigzagurilor (fig. 4/6). Pe alt fragment (fig. 4/4)⁴⁹, juxtapunerea zigzagurilor care formează romb exterior este încă vizibilă, în timp ce motivele anexe în formă de bandă unghiulară, care formează romb interior, sînt contopite.

Factura acestor motive corespunde facturii *zigzagurilor* din decorul ceramicii liniare. Romburile exterioare formate dintr-o bandă triliniară derivă din zigzagul în formă de bandă cu nervură mediană (fig. 4/8)⁵⁰, după cum banda simplă a romburilor interioare corespunde *benzilor unghiulare* dintre vîrfurile zigzagului (fig. 4/6)⁵¹.

Pe ceramica liniară veche și nouă se întâlnește și suprapunerea zigzagurilor cu vîrfurile alternante, deopotrivă pe suprafața liberă a vasului (fig. 4/1)⁵² sau în două zone decorative (fig. 5/3)⁵³.

Derivarea romburilor imbricate necesită însă suprapunerea zigzagurilor cu vîrfurile opuse în două zone tectonice, ca pe ceramica de la Turdaș (fig. 1/12). Această modalitate a suprapunerii zigzagurilor și a derivării romburilor imbricate se întâlnește pe ceramica *liniară cea mai nouă* din bazinul Rinului, de exemplu pe un bol din grupa locală *Wetterau* (fig. 5/2)⁵⁴. Romburile exterioare și interioare sînt constituite din benzi liniare identice, manieră cunoscută și pe ceramica liniară veche pentru motivele anexe unghiulare (fig. 5/6)⁵⁵. Cele două serii de romburi au vîrfurile superioare și inferioare legate între ele prin linii punctate verticale, care se repetă și în unghiurile dintre romburile exterioare. O linie orizontală punctată divide ambele serii de romburi.

Logica decorului și derivația romburilor sînt clare. *Linii verticale* punctate apar ca motive anexe în unghiurile superioare și inferioare ale zigzagului pe bolurile grupei *Wetterau* (fig. 5/4)⁵⁶. *Linii verticale* punctate sau incizate divid și prelungesc motivele unghiulare anexe (fig. 4/5)⁵⁷ sau leagă și străpung zigzagurile suprapuse (fig. 4/3)⁵⁸ pe ceramica liniară nouă din *Saxonia*. Linia orizontală, punctată ca și linia de sub buza vasului, constituie limita tectonică a celor două zone suprapuse ale decorului.

Este clar că romburile imbricate de pe acest bol sînt derivate prin juxtapunerea a două zigzaguri prevăzute în unghiurile superioare și inferioare cu linii

⁴⁷ M. Steklá, *Pohřby lůdu s volutovou a vyplechanou keramikou*. In AR, VIII, 5, 1956, fig. 274/7 și 282/2.

⁴⁸ E. Hoffmann, *op. cit.*, p. 66, pl. 23/13.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 66, pl. 24/4.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 56, 63, 75, pl. 4/9.

⁵¹ *Ibidem*, p. 56, 68, pl. 5/10.

⁵² *Ibidem*, p. 63, pl. 15/14.

⁵³ W. Buttler, *op. cit.*, pl. 3/15.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 27, pl. 5/10.

⁵⁵ *Ibidem*, pl. 3/12.

⁵⁶ *Ibidem*, pl. 5/7.

⁵⁷ E. Hoffmann, *op. cit.*, pl. 23/3.

⁵⁸ *Ibidem*, pl. 24/8.

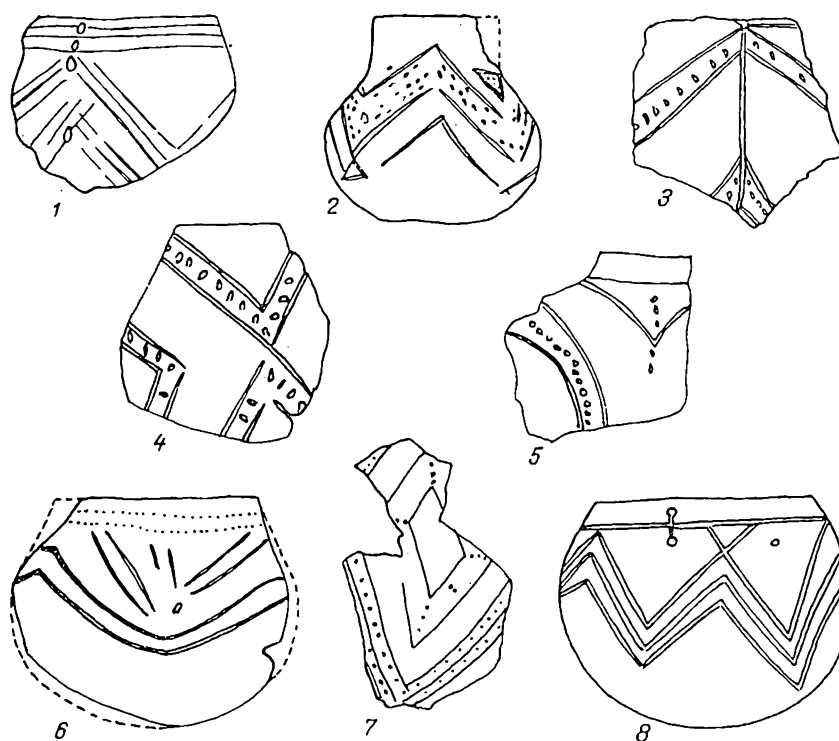

Fig. 4. — Ceramică liniară nouă din Saxonia.

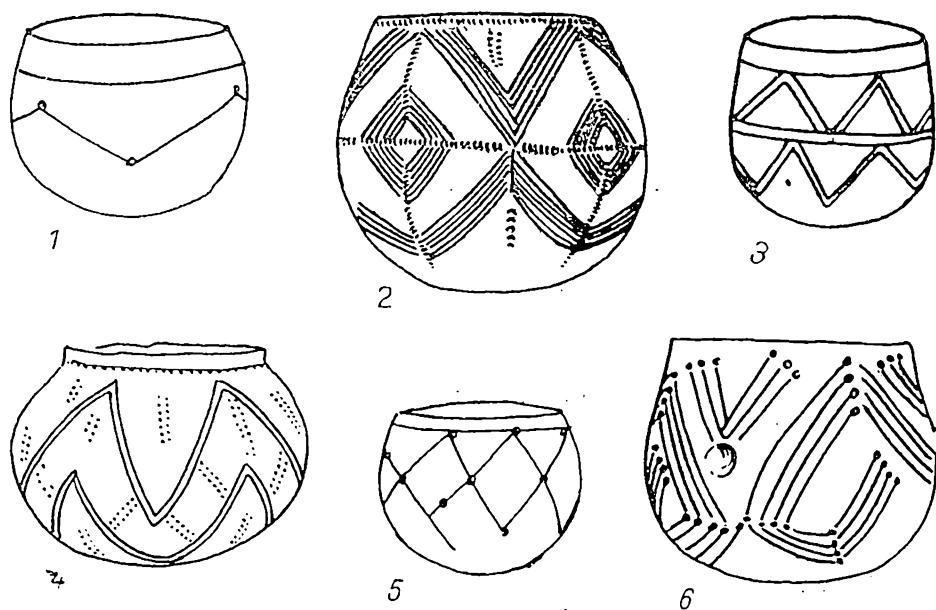

Fig. 5. — Ceramică liniară dunăreană cu decor în zigzag, unghiuri și romburi : 1,5, ceramică cu capete de note din Moravia ; 2,4, ceramică liniară recentă din grupa Wetterau (Turingia) ; 3, 6, ceramică liniară veche din Saxonia (3) și Hessen (6).

verticale și benzi unghiulare și suprapuse în zone tectonice. Romburile exterioare sînt constituite de banda zigzagurilor, în timp ce romburile interioare sînt formate de motivele unghiulare anexe. Păstrarea liniei tectonice indică cea de-a doua modalitate a procedului derivării rombului, prin juxtapunerea zonelor decorative și dispariția limitei tectonice.

Punctul critic în demonstrarea derivației îl constituie prezența motivelor unghiulare anexe între vîrfurile inferioare ale zigzagurilor. În mod constant, pe ceramica liniară dunăreană și carpato-nistriană motivele unghiulare apar între vîrfurile superioare ale zigzagului, sub banda orizontală a gurii (fig. 3/10; 4/6). Motivele unghiulare introduse între vîrfurile inferioare ale zigzagului sînt foarte rare. Pentru ceramica *saxonă* din faza mijlocie se poate cita amfora cu motive unghiulare uniliniare sub banda lată a zigzagului (fig. 4/2) ⁵⁹. Motive anexe în formă de bandă unghiulară sînt introduse în spațiile superioare și inferioare dintre motivele spiralice pe o amorfă din faza a doua a ceramicii liniare din *Moravia*, ⁶⁰. Dispoziția motivelor unghiulare la baza zigzagurilor suprapuse poate fi o creație *ad hoc* pentru formarea romburilor interioare.

La capătul acestei analize a decorului ceramicii liniare, se poate concluda că *derivarea romburilor imbricate rezultă din juxtapunerea indirectă a motivelor formative, prin suprapunerea zigzagurilor cu motive anexe unghiulare în zone decorative tectonice.*

Cele două modalități de formare a celor două forme de romburi, simple și imbricate, pe ceramica grupelor Turdaș și liniară constituie de fapt un singur procedeu de derivație a rombului, definit prin *sintetizarea motivelor formative originare.*

Ceramica punctată Hinkelstein. Pe ceramica punctată mai nouă din *Saxonia* apar *romburi hașurate*, considerate ca forme degenerate ⁶¹ sau descompuse ⁶² ale zigzagului.

Aceste motive constituie cu predilecție decorul ceramicii punctate a grupeii *Hinkelstein* din bazinul Rinului mijlociu, unde apar ca forme derivate din motivul zigzagului după regulile stilistice generale ale ceramicii bandate. Frecvența romburilor și imbinarea lor cu motive vegetale, ca și noutatea formelor derivate prin procedee stilistice noi fac din ceramica *Hinkelstein* una dintre cele mai originale grupe ale ceramicii dunărene.

Ceramica *Hinkelstein mai veche* prezintă boluri decorate cu banda liniară a zigzagului și *liniile verticale* în unghiuri, caracteristice ceramicii punctate în general (fig. 6/1) ⁶³.

Caracteristică pentru ceramica *Hinkelstein mai nouă* este însă înlocuirea liniilor verticale prin *tije vegetale* cu ramuri în umbelă la capătul superior (fig. 6/3) ⁶⁴ sau la ambele extremități (fig. 6/2) ⁶⁵. Dublarea coroanei se explică prin

⁵⁹ *Ibidem*, p. 56, 65, pl. 7/1.

⁶⁰ R. Tichý, *Osdělení s volutovou keramikou na Moravě*, in *PA. LIII*, 2, 1962, p. 304, fig. 20.

⁶¹ W. Buttler, *op. cit.*, p. 29, pl. 6/5.

⁶² E. Hoffmann, *op. cit.*, p. 108, pl. 48/14.

⁶³ W. Buttler, *op. cit.*, p. 30–31, pl. 6/10 (*Winkelband-Vertikalsystem*).

⁶⁴ *Ibidem*, p. 31, pl. 6/12.

⁶⁵ M. Hoernes – O. Menghin, *op. cit.*, fig. 3 de la p. 273.

integrarea vegetalului în regula generală a motivelor anexe, introduse deopotrivă în unghiurile superioare și inferioare ale zigzagului.

Romburile hașurate pe ceramica Hinkelstein sînt mai tîrzii. Dispuse în șir pe mijlocul bolurilor, ele apar singure (fig. 6/6)⁶⁶ sau asociate cu motivele *veg-*

Fig. 6. — Ceramică punctată (1—6) și Rössen (7—10) de pe Rin : 1—6, grupa Hinkelstein ; 7,9, grupa Grossgartach ; 8, 10, grupa Eberstadt.

taie umbeliforme (fig. 6/4)⁶⁷. În mod obișnuit șirul de romburi este divizat prin linia orizontală, care împarte vasul în cele două zone *tectonice* caracteristice ceramicii bandate dunărene. Cele două jumătăți ale romburilor sînt de obicei hașurate

⁶⁶ W. Buttler, *op. cit.*, pl. 6/14,

⁶⁷ *Ibidem*, pl. 6/13,

în sensuri opuse (fig. 6/6) și uneori sînt dispuse în decalaj deasupra și dedesubtul liniei tectonice (fig. 6/4). Alteori linia despărțitoare a șirului de romburi dispare (fig. 6/5)⁶⁸.

Aceste elemente formale constituie de fapt seria tipologică a formelor și etapelor derivării romburilor hașurate din zigzag, dar după un procedeu diferit de acela al romburilor simple sau imbricate de pe ceramica liniară.

Șirul de romburi hașurate are în adevăr aparența unui „zigzag comprimat”⁶⁹. Banda liniară a zigzagului prevăzut deasupra și dedesubt cu motive vegetale umbeliforme (fig. 6/2) pare redată *en raccourci* în cele două șiruri de unghiuri hașurate alternînd cu umbelele motivelor vegetale de o parte și alta a liniei despărțitoare (fig. 6/4). Banda zigzagului nu putea da naștere șirului de romburi hașurate prin simplul procedeu al „descompunerii” ei în unghiuri sau benzi oblice, obișnuit pe ceramica punctată mai nouă⁷⁰. Trebuie găsită și explicată modalitatea procedeeului nou al derivării romburilor hașurate pe ceramica Hinkelstein.

Romburile hașurate apar divizate prin linia orizontală (fig. 6/6) sau sînt întregi (fig. 6/5). Hașurarea diferită a celor două jumătăți (fig. 6/6) și decalajul lor (fig. 6/4) arată originea lor diferită și racordarea lor de-a lungul liniei despărțitoare. Linia sau banda orizontală are o funcție tectonică, uneori accentuată de carena umărului la bolurile piriforme, împărțind suprafața vasului și compoziția decorului în două zone decorative⁷¹. Pe ceramica liniară, în cele două zone suprapuse se repetă același decor în zigzag: romburile iau naștere din juxtapunerea acestui decor dublu, prin suprimarea liniei tectonice (fig. 4/7 și 5/2).

Însă ceramica Hinkelstein nu prezintă niciodată decorul cu banda în zigzag repetată în cele două zone suprapuse. Linia tectonică pare că a secționat direct banda unică a zigzagului din decorul liber al bolurilor. Secționarea este însă virtuală, ca într-o diagramă: linia despărțitoare taie de două ori banda lată a zigzagului, la nivelul vîrfurilor superioare și inferioare și la nivelul prinderii umbelelor de tija vegetală (fig. 6/2 și 4). Astfel, două șiruri de unghiuri acoperite cu liniile benzii zigzagului și două serii de umbele se suprapun imediat de o parte și alta a liniei tectonice, pentru a forma cele două jumătăți ale romburilor hașurate și divizate. Unghiurile în decalaj (fig. 6/4) corespund vîrfurilor alternante ale zigzagului. Racordarea unghiurilor generează șirul de romburi divizate (fig. 6/6). Suprimarea liniei despărțitoare determină șirul de romburi *întregi* (fig. 6/5).

Formele seriei tipologice marchează momentele derivației romburilor hașurate din zigzag. Procedeu derivației comportă însă secționarea dublă a benzii zigzagului și dispoziția *motivelor derivate* în două zone suprapuse. Formarea romburilor rezultă din juxtapunerea motivelor secționate și suprimarea limitei zonei lor tectonice.

În decorul ceramicii Hinkelstein, *derivarea romburilor hașurate din zigzag este determinată de juxtapunerea motivelor parțiale rezultate prin secționarea zigzagului și suprapuse în zone tectonice*.

Procedeu comportă o singură modalitate a derivării rombului, deoarece secționarea zigzagului în zone suprapuse și suprimarea liniei tectonice sînt core-

⁶⁸ C. Schuchhardt, *Alleuropa*, Berlin-Leipzig, 1935, p. 158, fig. 78 g.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 158.

⁷⁰ Cf. nota 11.

⁷¹ G. Kossinna, *Die deutsche Vorgeschichte* (Mannus, 9), Leipzig, 1936, p. 36.

lative. Procedul derivării romburilor hașurate se definește prin *sintetizarea motivelor formative derivate în cadrul decorului în zigzag*.

Ceramica Rössen. Decorul ceramicii grupei Rössen, considerată în genere ca o sinteză între cultura nordică megalitică și cultura dunăreană, comportă interpretări diferite și chiar opuse. Decorul caracteristic cu romburi și vegetale ale ceramicii Hinkelstein este considerat ca o influență a grupelor locale din sudul Germaniei ale ceramicii Rössen ⁷². Aceleași grupe locale sud-vest-germanice sînt considerate ca aparținînd ceramicii Hinkelstein, reprezentînd ultima ei fază de înflorire sub influența ceramicii Rössen ⁷³. În fine, decorul ceramicii Hinkelstein a influențat stilul ceramic al grupelor Rössen din sud-vestul Germaniei ⁷⁴.

În decorul de „covor” compact al ceramicii Rössen mai vechi ⁷⁵ nimic nu anunță și nu poate explica decorul tipic al ceramicii Hinkelstein. Motivele triunghiulare și romboidale din decorul ceramicii Hinkelstein și Rössen nu pot fi tratate în bloc. Caracteristice pentru ceramica veche Rössen sînt „triunghiurile atîrnate” pe pîntecele bolurilor sferice ⁷⁶, continuate și pe formele carenate din faza finală ⁷⁷.

Din contra, sub influența ceramicii bandate, decorul acrat cu „benzi zonale” al bolurilor carenate din faza mai nouă a ceramicii Rössen ⁷⁸ prezintă șirurile de *romburi hașurate* ale ceramicii locale Hinkelstein.

Pe bolurile carenate de tip Rössen din grupa locală *Eberstadt* reapare șirul de romburi hașurate, alternate cu forme schematizate ale motivelor vegetale umbeliforme și divizate în unghiuri juxtapuse (fig. 6/8) sau sintetizate prin suprimarea liniei orizontale (fig. 6/10) ⁷⁹. Factura acestui decor este evident preluată de pe ceramica Hinkelstein (fig. 6/4).

Romburi hașurate de această formă, dar prevăzute numai cu linii și benzi verticale între ele, apar și pe ceramica grupei locale *Grossgartach* ⁸⁰. Însă caracteristice pentru această grupă sînt *romburile asimetrice*, dispuse ca un șir de paralelograme cu laturile arcuite pe carena vasului și divizate sau nu prin linia tectonică a decorului (fig. 6/7, 9) ⁸¹.

În cadrul orna mentației acestor două grupe finale ale ceramicii Rössen nu se poate documenta derivația decorului romboidal. El este adoptat de pe ceramica Hinkelstein, unde s-a format.

Pentru unitatea concepțiilor decorative în orna mentația ceramicii bandate, este cu deosebire concludentă apariția unei facturii stilistice identice pe ceramica unor grupe culturale foarte distanțate în spațiu. Categoria redusă a ceramicii decorate cu romburi hașurate și motive vegetale de la Turdaș, de o valoare artistică mai mică din cauza facturii tahigrafice a decorului (fig. 2/1—3), constituie, în cadrul ceramicii bandate carpato-dunărene, singura analogie cu ceramica Hinkelstein, al cărei decor elegant este format exclusiv de aceste motive.

Seria bogată a formelor romboidale și claritatea derivației lor în decorul ceramicii Hinkelstein, ca și elementele de legătură între motivele romboidale

⁷² W. Buttler, *op. cit.*, p. 31.

⁷³ C. Schuchhardt, *op. cit.*, p. 159—160.

⁷⁴ G. Kossinna, *op. cit.*, p. 36.

⁷⁵ W. Buttler, *op. cit.*, p. 47, pl. 10.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 48, pl. 11/4, 6—7.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 49, pl. 12/6, 12.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 49, pl. 12.

⁷⁹ G. Kossinna, *op. cit.*, fig. 82—83.

⁸⁰ *Ibidem*, fig. 90.

⁸¹ C. Schuchhardt, *op. cit.*, p. 160, fig. 78k, l.

și banda zigzagului în decorul ceramicii Turdaș, postulează unitatea procedului de derivare a romburilor hașurate în decorul celor două grupe ceramice.

★

Procedeul secționării-motivelor formative și al sintetizării motivelor parțiale în derivația romburilor hașurate nu s-a născut în cadrul decorului cu benzi în zigzag. Decorul ceramicii liniare nu prezintă decât procedeul derivării romburilor simple sau imbricate prin sintetizarea integrală a motivelor formative. Pentru variația decorului în zigzag pe ceramica punctată, s-a introdus procedeul tipic al variației decorului spiralic din ornamentația ceramicii bandate.

Din cauza compoziției simple a decorului ceramicii dunărene, variațiile determinate prin procedeul secționării motivelor comportă o amplitudine mai mică față de variația complexă a aspectelor decorului pe ceramica cucuteniană. Regulile stilistice determinate prin procedeul secționării decorului, ca și antrenarea în jocul acestor reguli a motivelor derivate prin secționarea motivelor originare, prezintă însă un paralelism de funcții și forme echivalente în decorul spiralic al celor două mari grupe ceramice. Deosebiri stilistice afectează numai modalitățile de aplicare a regulilor în cadrul compoziției specifice a decorului celor două grupe ceramice.

Secționarea spiralei în S se poate observa începând cu ceramica liniară cea mai veche boemo-moravă sau germană: secționarea buclelor superioare ale spiralelor în *S* libere sau agățate (fig. 7/1) explică șirul de benzi în formă de *arcuri* libere cu deschizătura în jos (fig. 7/2) ⁸² pe bolurile emisferice sau pe cupe.

Pe bolurile ceramicii cu *capete cu note* din diferitele faze ale ceramicii liniare boemo-morave sau est-carpătice, prin secționarea la ambele capete a spiralelor în *S* agățate (fig. 7/7) derivă grupe de două *arcuri agățate* (fig. 7/8) ⁸³. Juxtapunerea acestor grupe determină două șiruri de *arcuri alternative și agățate* (fig. 7/6) ⁸⁴. Formele simplificate ale spiralelor agățate prezintă spontan aceleași grupe de *arcuri* pe gîtul vaselor din perioada Cucuteni B ⁸⁵.

Pe ceramica liniară veche boemo-moravă și germană, buclele secționate sînt grupate în *perechi de volute* ⁸⁶ sau contopite în forma literei ω (fig. 7/3) ⁸⁷. Motivele „cordiforme” de pe ceramica cucuteniană sînt perfect echivalente ca formă și derivație ⁸⁸.

Secționarea buclelor poate antrena dispariția corpului spiralelor. Pe ceramica *Želiezovce* slovacă, decorul cu spirale în *S* de factură unghiulară de pe boluri sau străchini (fig. 7/4) este înlocuit cu un decor de două șiruri de *benzi orizontale alternante* (fig. 7/5) ⁸⁹, prin secționarea buclelor rectiliniiare și dispariția corpului spiralelor. Înlocuirea decorului cu spirale și *arcuri* printr-un decor cu *arcuri*, prin dispariția motivelor principale, este o regulă constantă pe ceramica cucuteniană (fig. 11/5 și 7).

⁸² H. Quitta, in *PZ*, XXXVIII, 1-2, 1960, p. 8, fig. 1 f, i (*Bogenbänder*).

⁸³ B. Soudský, *K metodice třídění volutové keramiky*, in *PA*, XLV, 1-2, 1954, fig. 3/10 și 6/1.

⁸⁴ T. S. Passek-E. K. Cerný, *op. cit.*, pl. XVII, 8.

⁸⁵ O. Kandyba, *op. cit.*, fig. 77.

⁸⁶ H. Quitta, in *PZ*, XXXVIII, 1-2, 1960, p. 8, fig. 1 a, c (*Doppelspirale*).

⁸⁷ *Ibidem*, 3-4, 1960, p. 166, fig. 4 c (*Sattelspirale*).

⁸⁸ H. Schmidt, *op. cit.*, p. 35, 40, pl. 13/8; 15/9; 17/8-10 (*Herzmotiv*); Vl. Dumitrescu, *La station pré-historique de Traian, in Dacia*, IX-X, 1941-1944, p. 53, pl. III; IX, 2, 8; XV, 6; XVIII, 1; C. Matasă, *Așezarea eneolitică Cucuteni B de la Tlrgu-Ocna-Podei*, in *AM*, II-III, 1964, p. 45, fig. 11/1,3; 14/5; 24/6; 16/1; 21/4; 27/2,4; 28/9; 29/1. Motivele cordiforme apar izolate sau legate prin tangente.

⁸⁹ J. Pavúk, *Grab des Želiezovce-Typus in Dvory nad Žitavou*, in *ŠIA*, XII, 1, 1964, p. 5 și urm., fig. 2/6-7.

Aceste reguli stilistice, manifeste în decorul ceramicii dunărene și cucuteniene, vor fi formulate la analiza motivelor derivate prin secționarea spiralelor pe ceramica cucuteniană.

Spre deosebire de celelalte grupe ale ceramicii bandate, pe ceramica Hinkelstein procedeul secționării spiralei se aplică și zigzagului, cu aceleași consecințe asupra tratării formelor derivate.

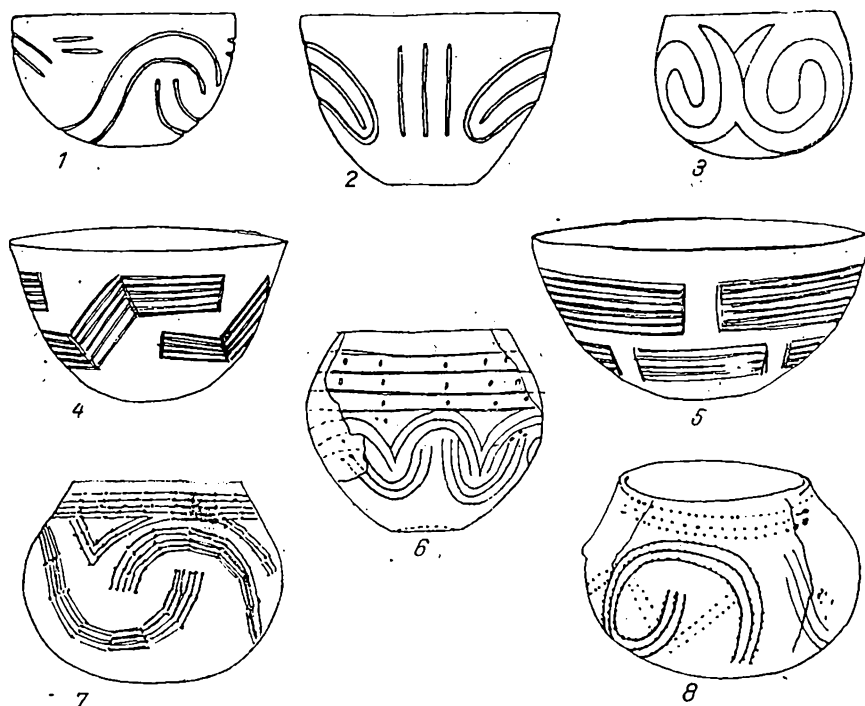

Fig. 7. — Ceramică liniară dunăreană cu decor spiralic: 1—2, ceramica cea mai veche din Moravia; 3, ceramică veche din Saxonia; 4—5, ceramică Želiezovce din Slovacia; 6, ceramică cu capete de note moldo-ucraineană; 7—8, ceramică cu capete de note din Boemia.

Ceramica pictată cucuteniană. Banda negativă de culoare albă sau brună a zigzagului apare cu predilecție ca *motiv principal* pe paharele ceramicii tricrome de stil *Cucuteni A*, atât de apropiate ca formă de bolurile ceramicii dunărene. Paralelismul acesta de forme și decor nu este fără importanță, pentru a înțelege unitatea grupelor ceramice în cadrul culturii cu ceramică bandată din bazinul Dunării.

Pe pahare, zigzagul ornamează corpul vasului (fig. 8/1—2)⁹⁰. Pe alte forme de vase, decorul în zigzag este limitat la zona gâtului; corpul vasului purtând un decor diferit (fig. 9/1—7, 9)⁹¹. Aceste două serii de decor în zigzag se completează, pentru a putea urmări derivația rombului pe pahare.

Motivul zigzagului apare singur sau însoțit de *motive anexe* diverse. El este format dintr-o bandă liberă cu contur unilinar (fig. 8/2; 9/1) sau dublat pe una

⁹⁰ VI. Dumitrescu, *Hăbășești*, București, 1954, pl. LXXIX, 6, 11.

⁹¹ H. Schmidt, *op. cit.*, pl. 4/6—13.

din laturi (fig. 9/2). Motivele anexe sînt introduse în spațiile unghiulare deasupra și dedesubtul zigzagului: *benzi de legătură* totdeauna paralele cu una din laturile zigzagului, însă benzile din unghiurile superioare față de cele din unghiurile inferioare pot fi perpendiculare (fig. 8/1; 9/4, 6) sau paralele (fig. 9/5); *motive unghiulare* sub formă de suprafețe (fig. 8/9—10) sau benzi unghiulare, cu laturile paralele (fig. 8/9—10) ori perpendiculare pe laturile zigzagului (fig. 9/3), ultimele fiind cunoscute de asemenea pe ceramica Turdaș⁹² și pe ceramica liniară cu decor în zigzag sau spiralic⁹³; *ove ajurate* formate dintr-o bandă în arc (fig. 9/9) și *ove pline*, ca o pată de culoare, care vor însoți și romburile derivate din zigzag (fig. 8/4, 11).

Decorul cu romburi prezintă aceleași elemente formale ca și decorul în zigzag, dată fiind filiația acestor două motive. *Romburile simple*, formate dintr-o bandă liberă sau cu nervură mediană, prezintă uneori în interior benzi de legătură oblice, perpendiculare (fig. 8/8)⁹⁴ sau paralele cu benzile de la exteriorul romburilor (fig. 9/8)⁹⁵. Romburile cu benzi de legătură în interior sînt *contigue* (fig. 8/8; 9/8), cele libere în interior apar totdeauna *izolate* (fig. 8/3--6).

Romburile imbricate sînt constituite din benzi libere (fig. 8/10)⁹⁶. Rombul interior poate avea forma de suprafață romboidală (fig. 8/7)⁹⁷, ca pe ceramica Turdaș.

Romburile cu cerc interior constituie o formă nouă, proprie ceramicii cucuteniene. Cercul este format, ca și romb exterior, dintr-o bandă cu nervură mediană (fig. 9/11)⁹⁸ sau are forma unei suprafețe circulare de culoare albă (fig. 8/11)⁹⁹.

Motivele anexe care însoțesc romburile sînt acelea din spațiile unghiulare ale zigzagurilor, din care derivă: motive unghiulare (fig. 8/5—6)¹⁰⁰, benzi de legătură (fig. 8/7—8; 9/8) și ove ajurate (fig. 8/3 și 9/10)¹⁰¹ sau pline (fig. 8/4)¹⁰², care apar uneori împreună pe același vas (fig. 9/11). Trebuie observat că pe ceramica cucuteniană toate formele de romburi, simple, imbricate și cu cerc interior, sînt însoțite de motive anexe, dispuse deopotrivă în spațiile unghiulare superioare și inferioare dintre romburi. Pe ceramica Turdaș sau liniară, numai romburile imbricate sînt prevăzute sus și jos cu motive anexe diverse (fig. 1/11, 13; 5/2).

Pe ceramica Turdaș și liniară, procedeul derivării celor două forme de romburi comportă două modalități ale juxtapunerii zigzagurilor. Romburile simple derivă prin „juxtapunerea directă” a zigzagurilor pe suprafața liberă a vasului (fig. 1/7; 3/7—8), iar romburile imbricate sînt formate de zigzagurile juxtapuse prin „intermediul zonelor decorative” (fig. 1/12; 5/2).

Și pe ceramica cucuteniană se cunosc zigzagurile suprapuse cu laturile paralele, totdeauna dispuse liber pe suprafața decorată. Pe corpul paharelor, ele acoperă întreaga suprafață a vasului. Pe gîtul altor forme de vase, ele sînt dispuse într-o singură zonă decorativă (fig. 9/7).

Cele trei forme de romburi cucuteniene derivă evident din zigzagurile suprapuse cu vîrfurile opuse. Spre deosebire de ceramica Turdaș și liniară, pe care juxta-

⁹² M. Roska, *op. cit.*, pl. XCIV, 5.

⁹³ J. Boehlau, *Die Spirale in der Bandkeramik*, în *PZ*, XIX, 1—2, 1928, pl. 10/13.

⁹⁴ M. Petrescu-Dimbovița și Al. Andronic, *Muzeul de istorie a Moldovei*, București, 1966, pl. 11 sus.

⁹⁵ H. Schmidt, *op. cit.*, pl. 5/5.

⁹⁶ C. Matasă, *Frumușica*, București, 1946, pl. XV, 124.

⁹⁷ Vi. Dumitrescu, *Hăbășești*, pl. LXXIX, 12.

⁹⁸ A. Florescu—M. Florescu, *Șantierul arheologic Trușești*, în *Materiale*, VII, 1960, fig. 5.

⁹⁹ C. Matasă, *Frumușica*, pl. XVI, 123.

¹⁰⁰ Vi. Dumitrescu, *Hăbășești*, pl. LXXIX, 2—3.

¹⁰¹ *Ibidem*, pl. LXXXI, 2.

¹⁰² *Ibidem*, pl. LXXIX, 4.

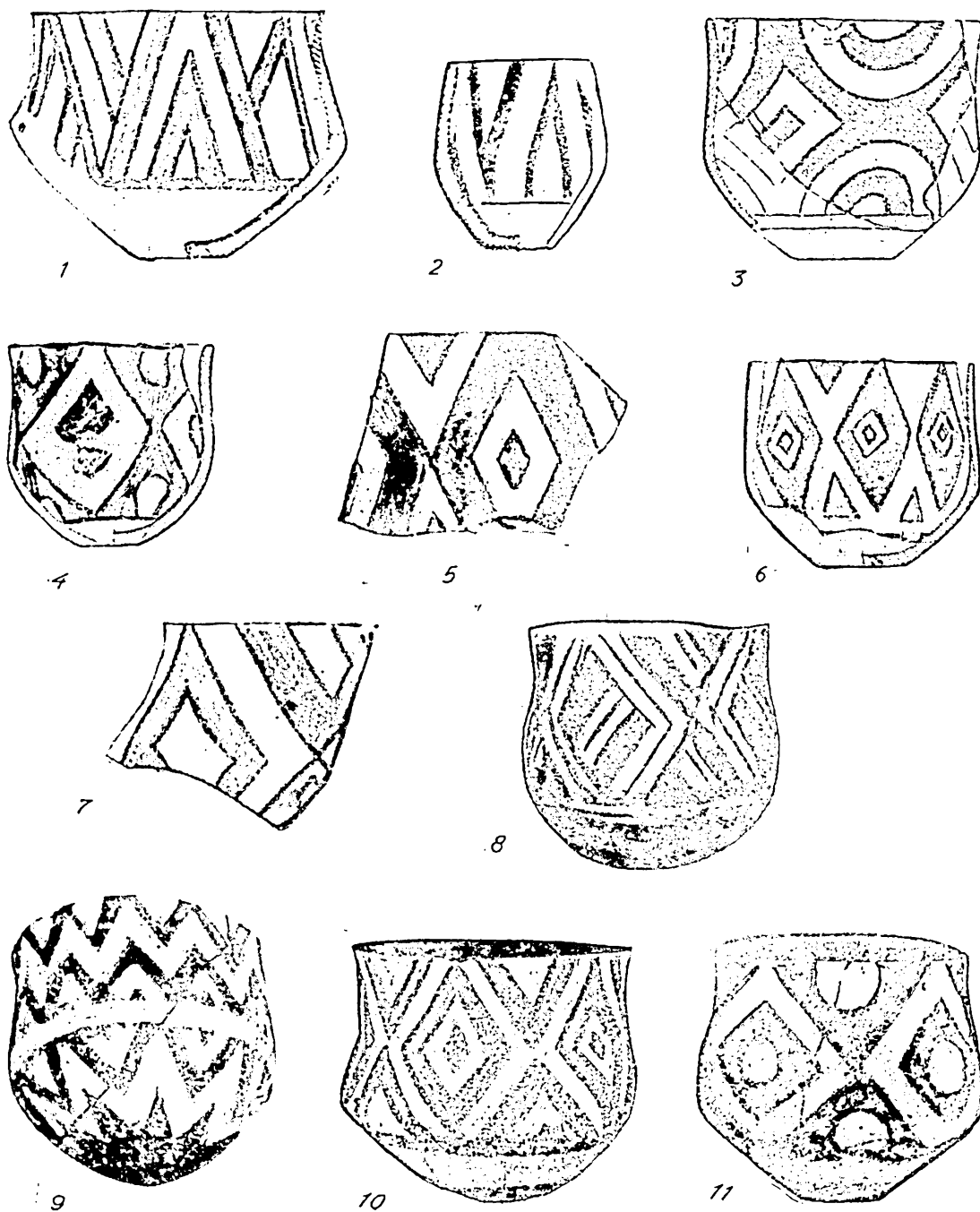

Fig. 8. — Ceramică Cucuteni A cu decor în zigzag și romburi; 1—7, Hăbășești; 8, Trușești; 9—11, Frumușica.

punerea zigzagurilor pentru formarea romburilor simple se explică *ipso facto*, pe ceramica cucuteniană modalitatea derivării romburilor simple nu este evidentă. Din contra, modalitatea juxtapunerii zigzagurilor în zone decorative pentru derivarea romburilor imbricate se repetă și pe ceramica Cucuteni A. De asemenea, derivarea romburilor cu cerc interior, ca formă proprie decorului cucutenian, se poate constata *de visu* în decorul paharelor. De aceea, modalitatea derivării romburilor simple pe paharele cucuteniene va fi determinată după analiza derivației celorlalte două forme de romburi.

Procedeul derivării *romburilor imbricate* este surprins pe paharele de la *Frumușica*. Suprafața unui pahar (fig. 8/9) ¹⁰³ este împărțită printr-o bandă orizontală în două zone suprapuse, fiecare decorată cu banda zigzagului prevăzut cu motive anexe unghiulare. În zona inferioară, zigzagul prezintă numai benzile unghiulare de deasupra, care participă la formarea romburilor interioare. Juxtapunerea decorului din cele două zone prezintă un ușor decalaj între motivele anexe, iar vîrfurile cuse ale zigzagurilor încă nu se ating.

Pe alt pahar (fig. 8/10) ¹⁰⁴, prin suprimarea limitei tectonice cele două zigzaguri și motivele unghiulare s-au contopit, formînd un șir de romburi imbricate. Zona inferioară prezintă aici și motivele unghiulare de sub banda zigzagului. Modalitatea derivării acestei forme de romburi este cea obișnuită.

Derivația *romburilor cu cerc interior* de pe paharul de la *Frumușica* (fig. 8/11) se întrevește pe paharul de la *Trușești* (fig. 9/11). Procedeul comportă aceeași modalitate a „juxtapunerii indirecte” a zigzagurilor în zone suprapuse, ca și în cazul romburilor imbricate. Prezența limitei zonale nu este documentată pe paharele publicate. Însă, pe paharul de la *Trușești*, compoziția decorului indică clar suprimarea limitei tectonice.

Existența celor două zone decorative este indicată atît de factura diferită a decorului lor, cît și de prezența ovelor ca motive anexe ale zigzagurilor. În zona superioară, zigzagul prezintă dedesubt benzi de legătură ușor oblice, care lipsesc la zigzagul din zona inferioară. De asemenea, ovele de sub zigzagul superior prezentau și ele în interior benzi de legătură ușor oblice, frecvente în decorul cu ove (fig. 11/8). Ovele de deasupra zigzagului superior sînt simplificate în arc de cerc fără bandă de legătură, ca și ovele de deasupra zigzagului inferior. Ovele pline și alungite de sub zigzagul inferior sînt de asemenea forme simplificate față de ovele în arc simplu de deasupra lor.

Astfel, ornamentația tectonică a paharului prezintă același decor, dar dublu diferențiat după cele două zone suprapuse : în zona inferioară un decor simplificat față de acela din zona superioară, iar în fiecare zonă motive anexe diferite deasupra și dedesubtul zigzagului. Aceste două procedee de variație a decorului geometric sînt determinate de reguli stilistice generale : „simplificarea decorului în zonele suprapuse”, în primul caz (fig. 11/3), și „decorarea asimetrică a anexelor spiralei sau zigzagului”, în al doilea caz (fig. 11/1—4).

Juxtapunerea decorului într-o singură zonă, extinsă pe suprafața paharului, lasă să transpară stratificarea decorului din zonele dispărute. Greutatea compoziției cade pe partea mediană a paharului, de-a lungul liniei tectonice de sintetizare a romburilor și cercurilor. Diferențierea ovelor rămase, caracteristică deco-

¹⁰³ C. Matasă, *Frumușica*, pl. XV, 120.

¹⁰⁴ *Ibidem*, pl. XV, 124.

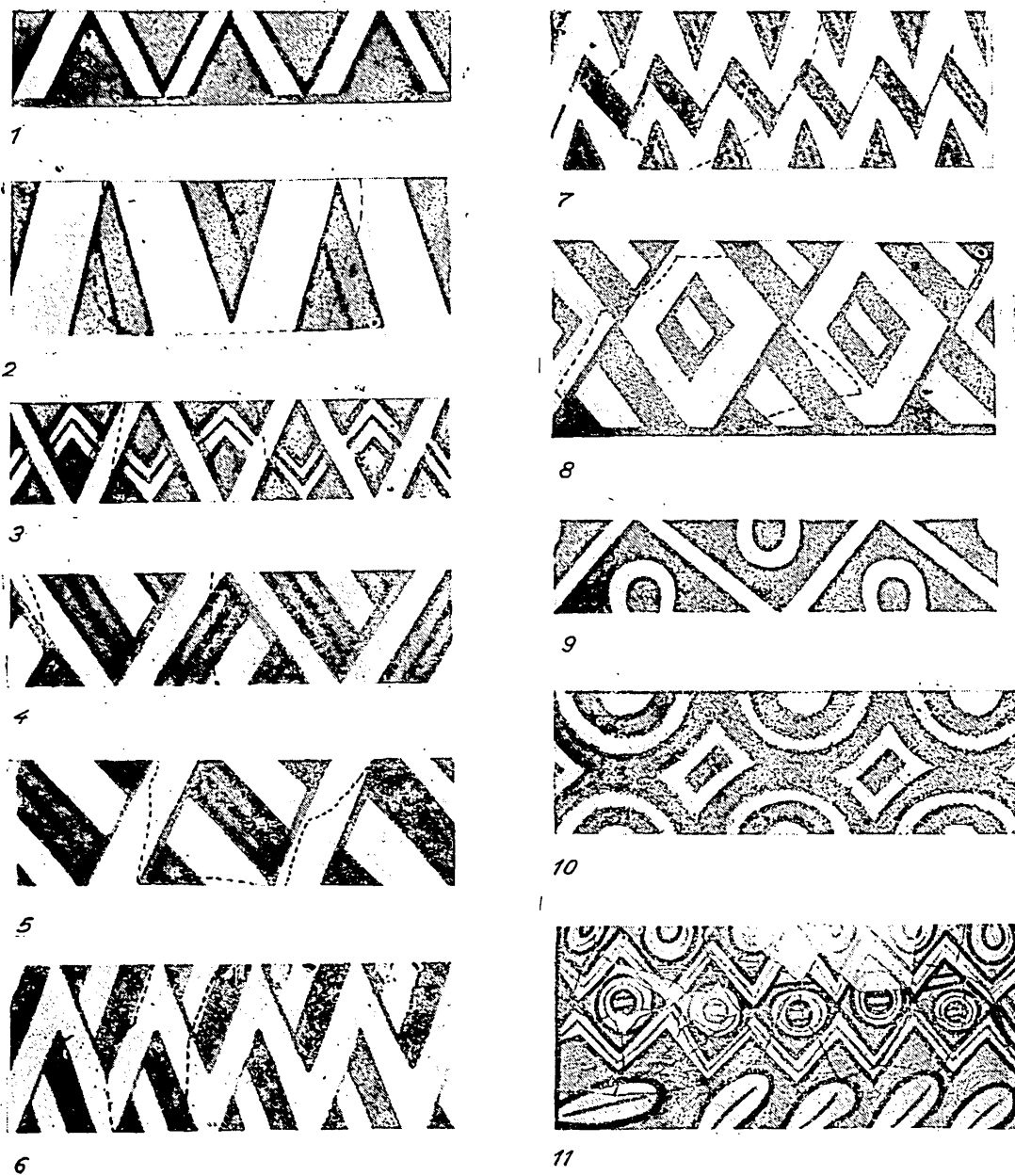

Fig. 9. — Ceramică Cucuteni A cu decor în zigzag și romburi : 1—9, Cucuteni ; 10, Hăbășești ; 11, Trușești.

ruului paharelor (fig. 10/8; 11/10), corespunde totodată simplificării decorului spre gura sau fundul vaselor și decorării asimetrice a anexelor motivelor principale.

În fine, derivarea cercurilor interioare prin juxtapunerea șirurilor de ove de-a lungul limitei zonelor suprapuse este evidentă pe paharul de la *Frumușica* (fig. 11/8) și constituie un procedeu paralel cu derivarea romburilor interioare prin alăturarea motivelor unghiulare ale zigzagurilor suprapuse în zone tectonice (fig. 1/12; 5/2).

Procedeul derivării romburilor cu cerc interior este analog cu acela al derivării romburilor imbricate. Romburile cu cerc constituie însă un motiv mixt, a cărui derivare comportă formarea a două motive deosebite, rombul și cercul. Originea elementelor formative ale acestor două motive este diferită.

Rombul exterior se integrează procedului de derivare a romburilor imbricate, generate prin sintetizarea integrală a motivelor formative *originare*, zigzagul și anexele unghiulare. Cercurile interioare sînt formate prin sintetizarea ovelor, ca motive *parțiale* rezultate din secționarea spiralelor (fig. 11/2—3). De aceea, derivarea romburilor cu cerc interior constituie un *procedeu mixt de sintetizare a motivelor formative originare și derivate*.

Spre deosebire de ceramica Turdaș și liniară, decorate cu romburi simple lipsite de motive anexe (fig. 1/7; 3/7) sau prevăzute cu ele numai între unghiurile superioare (fig. 1/5—6, 8—9), ceramica Cucuteni A este decorată cu romburi simple însoțite totdeauna de motive anexe dispuse deopotrivă între vîrfurile superioare și inferioare (fig. 8/3—6; 9/10). În afară de aceste romburi libere, unele romburi simple prezintă în interior benzi de legătură oblice (fig. 8/8; 9/8). Pe întreaga ceramică bandată, numai decorul cu romburi imbricate prezintă această dispoziție a motivelor anexe (fig. 1/11, 13; 5/2; 8/7, 10).

Deoarece romburile imbricate pe ceramica bandată derivă prin juxtapunerea indirectă a zigzagurilor în zone suprapuse, este de presupus că și romburile simple prevăzute cu motive anexe pe ceramica cucuteniană sînt derivate prin același procedeu. Însă nu există publicat nici un pahar Cucuteni A cu decor de romburi simple și divizate prin linia tectonică. Cu toate acestea, procedeul derivării lor, prin juxtapunerea zigzagurilor din cele două zone suprapuse, se poate reconstitui indirect, prin factura și dispoziția motivelor anexe care le însoțesc.

Romburile simple însoțite de ove (fig. 8/3—4; 9/10) se leagă strîns de procedeul formării romburilor cu cerc interior și ove exterioare (fig. 9/11). Formal, romburile simple încadrate de două șiruri de ove opuse pot deriva prin juxtapunerea a două zone decorate cu banda zigzagului prevăzut cu ove alternante (fig. 9/9), întocmai ca romburile cu cerc interior (fig. 9/11).

Deosebirea acestor două aspecte formale constă în păstrarea sau înlăturarea șirurilor de ove intermediare în procesul derivării. În cazul romburilor cu cercuri interioare, acestea provin din juxtapunerea ovelor inferioare ale zigzagului de sus și ovelor superioare ale zigzagului de jos, dispuse de o parte și alta a limitei zonale (fig. 11/8). În cazul romburilor simple, zigzagurile suprapuse păstrează numai cîte un șir de ove, deasupra zigzagului superior și dedesubtul celui inferior. Juxtapunerea zonelor decorative determină un șir de romburi libere în interior, prin dispariția ovelor intermediare, și încadrate de două șiruri de ove opuse sub gura și spre fundul vasului.

În perfectă analogie, *romburile simple însoțite de benzi unghiulare* (fig. 8/5—6) nu pot fi explicate decât prin raportarea lor la procedeul derivării romburilor imbricate (fig. 8/9—10). Suprapunerea a două zigzaguri flancate fiecare cu motive unghiulare deasupra și dedesubt (fig. 8/9) a generat romburile imbricate cu motive unghiulare între vîrfurile lor (fig. 8/10). Suprapunerea a două zigzaguri prevăzute fiecare numai cu un șir de motive unghiulare, deasupra zigzagului superior și dedesubtul zigzagului inferior, a putut genera forma romburilor simple alternînd cu grupe de unghiuri opute.

Romburile simple cu bandă oblică în interior (fig. 8/8; 9/8) sînt derivate prin același procedeu al suprapunerii zigzagurilor cu benzi de legătură (fig. 9/4—6) în două zone tectonice. Romburile simple cu benzile interioare și exterioare perpendiculare între ele (fig. 8/8) derivă din două zigzaguri prevăzute deasupra și dedesubt cu benzi de legătură perpendiculare (fig. 9/4). Benzile exterioare ale romburilor corespund benzilor superioare ale zigzagului de sus și benzilor inferioare ale zigzagului de jos. Benzile interioare ale romburilor sînt formate prin contopirea benzilor de legătură dispuse sub zigzagul superior și deasupra zigzagului inferior.

Prin același procedeu, romburile simple cu benzile interioare paralele cu cele exterioare (fig. 9/8) derivă prin juxtapunerea a două zigzaguri prevăzute fiecare cu două serii de benzi de legătură paralele (fig. 9/5).

Benzile de legătură exterioare însoțesc și romburile imbricate pe un pahar de la *Hăbășești* (fig. 8/7). Acest exemplar unic pune problema derivării suprafeței romboidale înscrise în mijlocul rombului: ea poate constitui o bandă de legătură interioară, mai lată și liberă. Benzi oblice libere apar și în interiorul ovelor (fig. 11/8).

De altfel, romburile simple de pe ceramica cucuteniană, prevăzute cu benzi de legătură oblice în interior și la exterior, sînt echivalente cu romburile imbricate de pe ceramica liniară, prevăzute cu benzi verticale interioare și exterioare (fig. 5/2). Originea benzilor de legătură trebuie căutată în decorul spiralic, atît pe ceramica cucuteniană (fig. 11/3), cît și pe cea liniară (fig. 7/8). Transpunerea lor în decorul cu zigzag comportă modalități diferite în cele două grupe ceramice (fig. 5/4; 9/3—5), dar constituie încă unul din procedeele integrării zigzagului în factura decorului ceramicii bandate.

Cele trei variante de romburi simple de pe paharele cucuteniene prezintă o singură modalitate a derivării lor, prin juxtapunerea indirectă a zigzagurilor în zone tectonice. Spre deosebire de regula obișnuită pe ceramica bandată, *derivarea romburilor simple comportă, din cauza motivelor anexe, aceeași modalitate a juxtapunerii motivelor formative ca și romburile imbricate*.

Această modalitate unică acționează însă în cadrul a două procedee diferite de derivare a celor trei variante de romburi simple. Romburile cu anexe unghiulare (fig. 8/5) și romburile cu benzi de legătură (fig. 8/8) sînt derivate prin *sintetizarea motivelor formative originare*, ca și romburile imbricate (fig. 8/10). Romburile cu ove (fig. 8/3) se integrează procedeului mixt al *sintetizării motivelor formative originare și derivate*, ca și romburile cu cerc interior și ove exterioare (fig. 8/11).

Diferențierea procedeului de derivare a romburilor cu cerc interior și, prin reflex, a romburilor simple cu ove se datorește introducerii ovelor ca motive anexe în procesul derivării. Derivația ovelor și, prin consecință, a cercurilor comportă

procedeul secționării motivelor originare, specific decorului spiralic. Procedeul secționării zigzagului pentru derivarea formelor de romburi nu este folosit în decorul ceramicii cucuteniene.

SPIRALA, ARCUL ȘI CERCUL

Ca și rombul derivat din zigzag în ornamentația diferitelor grupe ale ceramicii bandate, *cercul* ca motiv decorativ *principal* în ornamentația ceramicii cucuteniene nu constituie un motiv originar, ci derivă din celălalt motiv fundamental al ceramicii bandate, spirala în S. Ca motiv caracteristic decorului ceramicii *Cucuteni A*, procedeul derivării lui și a motivelor formative este determinat de un ansamblu de reguli stilistice, dintre care unele se manifestă parțial și în decorul spiralic al ceramicii dunărene.

Nu este vorba de motivul cercului care apare izolat în decorul spiralic al paharelor (fig. 10/2)¹⁰⁵ sau vaselor piriforme¹⁰⁶, unde el ocupă locul „perlelor” ca motive anexe ale spiralei. În categoria ceramicii cu decor adâncit din perioada Cucuteni A, tot pe vasele piriforme perlele din anexele spiralelor prezintă forme foliacee sau rotunjite și sînt delimitate printr-o bandă de două linii adîncite¹⁰⁷. Astfel, banda cu contur adîncit a perlelor rotunjite este transpusă în decorul tricolor sub forma benzii cu chenar negru cruțată pe fondul brun sau alb al vasului (fig. 10/2).

Un procedeu frecvent în decorul ceramicii tricolore Cucuteni A este „alternarea motivelor în formă de bandă cu motive în formă de pată de culoare”: astfel, cercul format dintr-o bandă albă cu marginile negre (fig. 10/2) devine o suprafață circulară delimitată cu o singură linie neagră pe fondul alb al vasului (fig. 10/7)¹⁰⁸. Prin același procedeu, volutele sau arcurile din anexele spiralei devin suprafețe semicirculare umplute cu culoare (fig. 10/2 și 7). Acest procedeu se întâlnește și în decorul cu romburi însoțite de ove sau bucle în formă de bandă sau pată de culoare (fig. 8/3 și 4) și va fi întâlnit și în decorul cu cercuri al paharelor (fig. 10/6 și 11/10).

Decorul cu cercuri al paharelor cucuteniene prezintă un șir de cercuri în partea mediană a peretelui, alternînd cu două șiruri de ove dispuse sub gura și spre fundul vasului (fig. 10/6, 8)¹⁰⁹. Decorul prezintă *cercuri formate dintr-o bandă* (fig. 10/6, 8) sau *suprafețe circulare* cruțate de asemenea din culoarea brună sau albă a fondului (fig. 11/9 -10)¹¹⁰.

Decorul cu cercuri este însoțit totdeauna de *ove* anexe, de factură identică cu cercurile (fig. 10/6 ; 11/10) sau diferită (fig. 11/9). Cercurile și ovele sînt libere (fig. 10/6) sau prevăzute cu *benzi de legătură* în interior și între ele (fig. 10/10)¹¹¹. Motivele decorative, cruțate pe suprafața vasului, sînt de culoare albă (fig. 10/6 ; 11/10) sau brună (fig. 10/8 ; 11/9), corespunzător celor două categorii ale ceramicii pictate pe fond alb sau brun.

¹⁰⁵ Vl. Dumitrescu, *Hăbășești*, pl. LXXV, 6.

¹⁰⁶ *Ibidem*, pl. LXXXVI, 1.

¹⁰⁷ *Ibidem*, pl. LXVII, 1.

¹⁰⁸ *Ibidem*, pl. LXXVI, 9.

¹⁰⁹ C. Matasă, *Frumușica*, pl. XIII, 85, 87 ; R. Vulpe, *Izvoare*, București, 1957, p. 158, fig. 139/2.

¹¹⁰ C. Matasă, *Frumușica*, pl. VII, 15 ; Vl. Dumitrescu, *Hăbășești*, pl. LXXXI, 3.

¹¹¹ A. Nițu, *Așezări omenesti din trecutul îndepărtat al țării noastre*, în *Știință și tehnică*, 1956, 10, fig. de la p. 45.

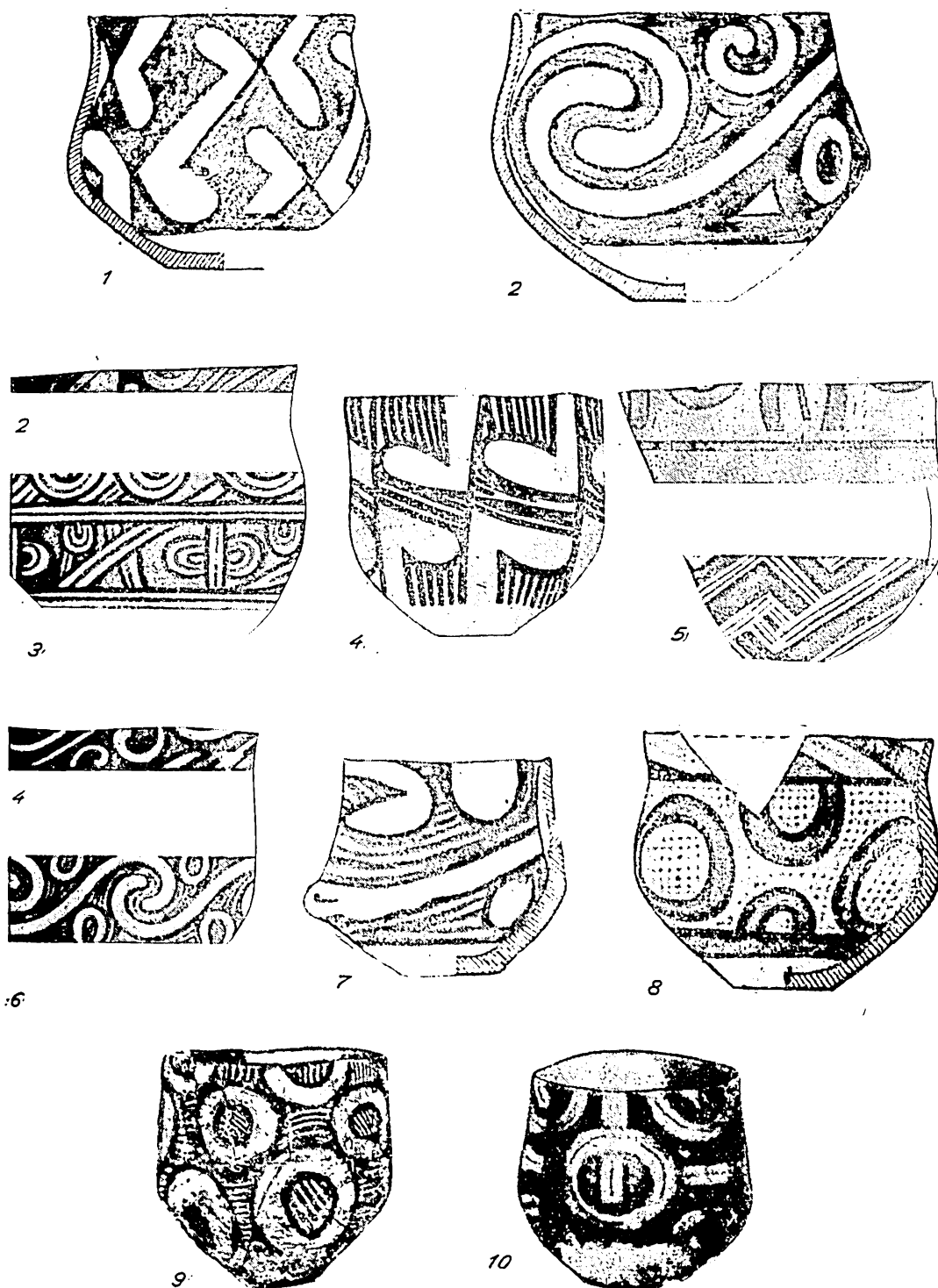

Fig. 10. — Ceramică Cucuteni A cu decor spiralic, ove și cercuri: 1—3, 5, 7, Hăbășești; 4, Cucuteni; 6, 9, Frumușica; 8, Izvoare; 10, Trușești.

Procedeul derivării cercurilor din ove, surprins pe paharul de la *Frumușica* (fig. 11/8) ¹¹², este determinat și definit de procedeul derivării motifelor formative în decorul spiralic al ceramicii cucuteniene.

Pe paharele ceramicii Cucuteni A, decorul cu spirale în *S* agățate (fig. 11/1) sau libere (fig. 11/4) ¹¹³ prezintă ca motive anexe și spirale în *S*, de factură și dimensiuni diferite față de spiralele motivului principal (fig. 11/1). Variația motifelor și a compoziției decorului este declanșată prin procedeul „secționării orizontale a zonei decorative” ¹¹⁴. Atît în cazul dispoziției decorului pe suprafața paharului într-o singură zonă largă (fig. 11/1, 4—7), cît și în cazul suprapunerii lui în zone înguste (fig. 11/3, 8—10), limitele fiecărei zone taie de obicei motivele decorative.

Pe fața interioară a unui crater (fig. 11/2) ¹¹⁵, limita superioară a zonei decorative secționează buclele spiralelor anexe și le transformă în alipite de comblu de reguli stilistice, cu decor metopic (fig. 11/3) festă parțial și în decor spiralic al ceramicii dunăre secționate de limitele orizontale. Nu este vorba de moși alta a limitelor verticale, ci odată în decorul spiralic la orărelor (fig. 10/2) ¹⁰⁵ slice în decorul cu metope vede el ocupă locul „perlelor”. At motive anexe ale spir ordonate la limita superioară decor adîncit din perioadele Cucuteni A, tot pe vasele (fig. 11/5) ¹¹⁸, decorînd spiralele prezintă forme anecdotice sau rotunjite. Arcurile sînt libere (fig. 11/9) sau de două linii adîncite, una în interior, banda cu cor și la exterior (fig. 11/7) ¹¹⁹. Este transpusă în de-

fundul brun sau semicircular de vase albe (fig. 11/2), apoi înlocuirea arcurilor prin suprafețe semicirculare ocupînd aceeași poziție alternantă (fig. 11/6) ¹²⁰ indică un proces de simplificare a motivului și explică înlocuirea arcurilor (fig. 11/4—5) prin suprafețe semicirculare (fig. 11/6) ca motive anexe echivalente. Pe fondul alb al vaselor (fig. 10/2) devine

La spiralele cu bucla în formă de volută, secționarea se face din anexele spirale, determinînd motivele în formă de *arcuri cu semicerc* (fig. 11/2 și 7). Acest procedeu de răsuciri ale volutei, determinînd *arcuri concentrice* ¹²¹. De bucle în formă de bandă, toate aspectele formale ale buclelor secționate, preferăm totuși corul cu cercuri al paharului, în loc de „arcuri” și menținem clasificarea lor în *ove ajutate*, simple sau concentrice (fig. 9/10 și 11/9), deschise sau închise, un șir de cercuri libere sau prevăzute cu benzi de legătură (fig. 11/8 și 9), și dispuse sub formă de suprafețe de culoare albă sau brună, semicirculare sau alungite.

Secționarea decorului poate separa în întregime buclele spiralelor, care apar astfel ca motive anexe în locul arcurilor sau ovelor, avînd un profil curbiliniar (fig. 11/1—2,4) sau unghiular (fig. 10/1,4) ¹²².

Secționarea la nivele diferite a spiralelor generează *motivele parțiale* ¹²³, care au o funcție dublă în compoziția decorului: ele servesc ca motive anexe ale spi-

¹¹² C. Matasă, *Frumușica*, pl. XVIII, 93.

¹¹³ *Ibidem*, pl. XVII, 83; VL. Dumitrescu, *Hăbășești*, pl. LXXV, 1.

¹¹⁴ H. Schmidt, *op. cit.*, p. 15.

¹¹⁵ C. Matasă, *Frumușica*, pl. XXV, 166.

¹¹⁶ M. Petrescu-Dîmbovița și A. Florescu, *Săpăturile arheologice de la Trușești*, în *Materiale*, VI, 1959, fig. 3/1.

¹¹⁷ M. Petrescu-Dîmbovița, *Șantierul Trușești*, în *SCIV*, IV, 1—2, 1953, p. 17, fig. 3.

¹¹⁸ VL. Dumitrescu, *Hăbășești*, pl. LXXVI, 8.

¹¹⁹ R. Vulpe, *op. cit.*, fig. 136.

¹²⁰ C. Matasă, *Frumușica*, pl. XVII, 77.

¹²¹ VL. Dumitrescu, *Hăbășești*, pl. LXXXV, 5.

¹²² *Ibidem*, pl. LXXX, 7; M. Petrescu-Dîmbovița, *Évolution de la civilisation de Cucuteni à la lumière des nouvelles fouilles archéologiques de Cucuteni-Băiceni*, în *Rivista di Scienze Preistoriche*, XX, 1, 1965, fig. 4/1.

¹²³ H. Schmidt, *op. cit.*, p. 15 (*Teilmustern*).

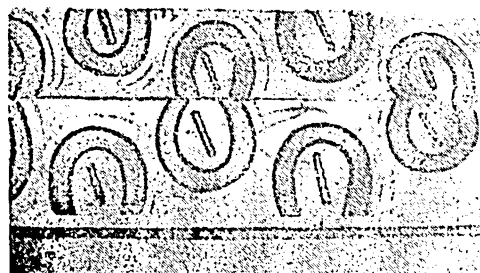
1

7

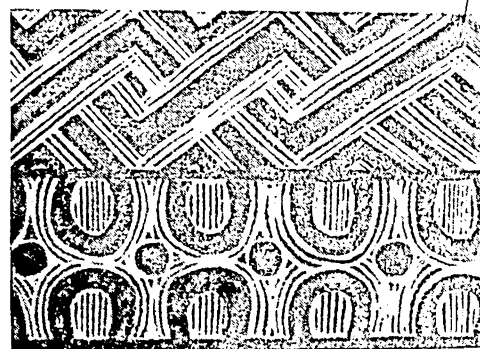
2

8

3

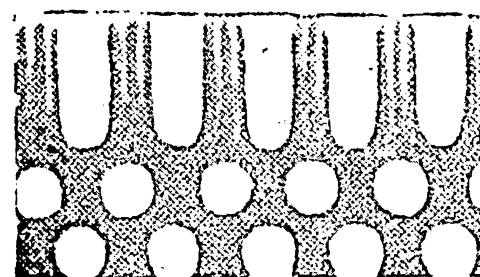
9

4

5

10

6

Fig. 11. — Ceramică Cucuteni A cu decor spiralic, ove și cercuri : 1, 5, 10, Hăbășești ;
2, 7, 4, 6, 8–9, Frumușica ; 3, Trușești ; 7, Izvoare.

ralelor sau zigzagului (fig. 9/10 ; 11/5) și participă la integrarea unor motive noi, dintre care caracteristic ceramicii Cucuteni A este cercul.

Ordonarea ovelor în cadrul compoziției, ca anexe ale spiralelor sau zigzagului, determină aspecte noi ale decorului, prin jocul regulilor stilistice care dirijează funcția decorativă a motivelor anexe. Una din regulile fundamentale ale variației decorului antrenează „dispariția motivului principal și trecerea pe primul plan a motivelor anexe”, activă în toate fazele evolutive ale decorului cucutenian. Pe ceramica Cucuteni A, procesul apare în termenii lui extremi : decorul inițial cu spirale flancate de două șiruri de ove (fig. 11/5) și decorul final cu cele două șiruri de ove alternante (fig. 10/3)¹²⁴ sau opuse (fig. 11/7). Procedul se aplică și motivelor anexe în formă de bucle răsucite sau unghiulare (fig. 10/1 și 4).

Ovele ca motive anexe participă de asemenea la regula „reîntregirii motivelor parțiale”, care determină procedeele sintetizării motivelor analizate în cercetarea de față și manifeste în toate grupele ceramicii bandate. Motivul cercului se naște prin sintetizarea ovelor ca motive formative.

Procedul derivării cercului este surprins pe paharul de la *Frumușica* (fig. 11/8). Suprapunerea decorului cu ove alternante (fig. 10/3) în două zone tectonice, după norma obișnuită a paharelor cucuteniene (fig. 10/5)¹²⁵, determină juxtapunerea celor două șiruri de ove separate prin linia tectonică (fig. 11/8). Prin suprimarea limitei zonale, ovele juxtapuse se contopesc în forma cercurilor bandate (fig. 10/6, 8—9) sau a suprafețelor circulare de culoare brună ori albă (fig. 11/9—10). În cazul derivării cercurilor din ove prevăzute cu benzi de legătură (fig. 10/10), benzile interioare ale cercurilor provin din contopirea benzilor interioare ale ovelor (fig. 11/8), iar benzile exterioare, care leagă cercurile, provin din benzile exterioare ale ovelor (fig. 11/7), dispuse însă orizontal și păstrând astfel dispoziția tectonică a decorului. Ca și decorul cu romburi, decorul cu cercuri al paharelor se întâlnește și pe alte forme ale ceramicii Cucuteni A¹²⁶.

Analiza decorului pe paharele cucuteniene definește *derivarea cercului din ove ca un procedeu de sintetizare a motivelor formative derivate în cadrul decorului spiralic*. Modalitatea unică a procedului decurge din corelația existentă între secționarea spiralelor inițiale și juxtapunerea ovelor prin suprimarea limitei tectonice a zonelor decorative.

Seria tipologică completă a aspectelor formale, determinate de momentele succesive ale procesului derivării cercului din spirală, cuprinde : decor inițial cu spirale în S și două șiruri de ove ca motive anexe (fig. 11/5) ; decor cu două șiruri de ove alternative prin dispariția spiralelor (fig. 10/3) ; decor cu ove dispuse în două zone suprapuse (fig. 10/5) ; decor tectonic cu ove juxtapuse (fig. 11/8) ; decor final cu cercuri și ove în formă de bandă (fig. 10/6, 8—10) și decor cu cercuri și ove în formă de pete de culoare (fig. 11/9—10).

Aspectele formale ale acestei serii sînt rezultate din jocul regulilor stilistice care domină motivele principale și anexe în variația decorului geometric.

¹²⁴ Vl. Dumitrescu, *Ilăbășești*, pl. LXXXI, 16.

¹²⁵ *Ibidem*, pl. LXXXI, 1.

¹²⁶ *Ibidem*, pl. C, 11 ; C. Matasă, *Frumușica*, pl. XXIV, 181.

CONCLUZII

Analiza procesului derivării rombului și cercului în decorul diferitelor grupe ale ceramicii bandate arată paralelismul procedeele de derivare a celor două motive geometrice.

Derivarea celor două serii tipologice ale rombului din zigzag, seria romburilor simple și imbricate și seria romburilor hașurate, comportă deopotrivă procedee și modalități proprii decorului în zigzag, dar și pe acelea proprii derivării seriei tipologice a cercului din spirală.

Sucesiunea aspectelor formale și etapele procesului de derivare în seriile celor două motive sînt perfect paralele și dirijate de regulile stilistice ale decorului geometric al ceramicii bandate.

Plecînd de la cele două motive fundamentale ale decorului ceramicii bandate, zigzagul și spirala în *S*, se ajunge prin variația decorului la *două motive diferite, rombul și cercul, dar derivate după aceleași reguli stilistice în cadrul specific al decorului în zigzag sau spiralic.*

Zigzagul este un motiv decorativ de circulație universală, venit în cultura dunăreană o dată cu cea mai veche ceramică neolitică. Procedul simplu al derivării romburilor prin juxtapunerea directă a două zigzaguri apare spontan și pe ceramica altor culturi neolitice și chalcolitice, de exemplu pe ceramica incizată și pictată anatoliană de la *Can Hasan* ¹²⁷. Pe ceramica culturii dunărene, zigzagul se adaptează treptat la funcțiile decorative ale motivelor geometrice din ornamentația ceramicii bandate.

Spirala în *S* este un motiv propriu ceramicii bandate. Decorul spiralic se constituie pe încetul și păstrează permanent grade diferite de complexitate în diferitele grupe ale ceramicii bandate.

În locul motivelor de umplură din compoziția simplă a celei mai vechi ceramici bandate, apar progresiv motivele anexe ale spiralei și apoi ale zigzagului, antrenate în variația și evoluția decorului după reguli stilistice precise.

Derivațiile evolute ale rombului și cercului se explică prin participarea motivelor anexe ale spiralei și zigzagului.

La sfîrșitul evoluției decorului în zigzag, integrarea zigzagului în regulile stilistice ale decorului spiralic este completă. Derivarea romburilor hașurate pe ceramica Hinkelstein este identică cu aceea a cercului pe ceramica cucuteniană.

Unitatea de concepție și evoluție a decorului geometric în diferitele grupe ale ceramicii bandate constituie unul din elementele structurale fundamentale ale culturii neolitice dunărene.

ANTON NIȚU

¹²⁷ D. H. French, *Excavations at Can Hasan*, în *AS*, XII, 1962, p. 32, fig. 9/2–3; XIII, 1963, p. 35, fig. 8/1–4.

SUR LA DÉRIVATION DE QUELQUES MOTIFS GÉOMÉTRIQUES DANS L'ORNEMENTATION DE LA CÉRAMIQUE RUBANÉE

R É S U M É

L'analyse formelle et fonctionnelle des motifs géométriques du décor de la céramique rubanée n'est pas un simple exercice de notre esprit, qui se complait à suivre les combinaisons infinies de ces éléments décoratifs.

Il y a des raisons plus profondes qui justifient chaque essai d'une telle recherche en apparence futile et parfois fastidieuse. D'abord, c'est par la définition exacte de l'individualité des différents motifs géométriques que l'on peut parer aux inévitables erreurs, intégrales ou de détails, dans l'interprétation de leur signification symbolique possible. Ce n'est pas seulement la description des aspects formels de la variation du décor, mais ce sont aussi les règles de stylisation qui les régissent du *dedans* que nous devons envisager pour pouvoir définir les fonctions décoratives des motifs géométriques et surtout expliquer les processus de la variation et de l'évolution du décor. En fin de compte, c'est par la compréhension du décor que l'on peut parvenir à la définition de l'ornementation de la céramique rubanée en tant que manifestation d'art décoratif.

Pour ce faire, il faut toujours commencer par établir les séries typologiques de la dérivation stricte des différents motifs géométriques. C'est dans ce plan de la recherche que se place notre étude sur la dérivation du *losange* et du *cercle* dans le décor de quelques groupes de la céramique rubanée. A cet effet nous avons choisi des groupes de céramique rubanée discontinus dans le temps et dans l'espace.

En partant des deux motifs fondamentaux du décor de la céramique rubanée, le *zigzag* et la *spirale en S*, la variation du décor aboutit à *deux motifs différents, le losange et le cercle, mais dérivés par les mêmes règles de stylisation dans le cadre spécifique du décor à zigzag ou à spirale.*

La dérivation du *losange* présente deux séries : celle des losanges simples et imbriqués et celle des losanges hachurés.

Dans la première série, les losanges simples sont dérivés par la *juxtaposition directe de deux zigzags sur la surface libre du vase*, que l'on rencontre sur la céramique rubanée plus ancienne : la céramique de Turdaș (fig. 1/7), la céramique linéaire à notes musicales carpato-dniestrienne (fig. 3/7—8) ou la céramique linéaire ancienne du Danube supérieur (fig. 5/5). Il faut remarquer que ces losanges simples ne sont pas pourvus de motifs annexes ou sont accompagnés de motifs angulaires (fig. 1/5—6, 8—9), qui ne participent pas au processus de leur dérivation, mais forment simplement le décor habituel de l'ouverture du vase.

Cette modalité simple de la formation des losanges se retrouve aussi sur la céramique à décor en zigzag de toute autre culture néolithique et chalcolithique. Parmi les groupes analysés de céramique rubanée, la céramique de type Cucuteni ne présente pas cette modalité de dérivation pour les losanges simples.

La modalité de la dérivation des *losanges imbriqués* (fig. 1/10—11, 13 ; 3/11 ; 4/4, 7) est déterminée par la *juxtaposition indirecte de zigzags, eux-même superposés en deux zones décoratives et par la suppression de leur ligne tectonique*. On surprend le processus sur la céramique de Turdaș (fig. 1/12), la céramique linéaire récente du Danube (fig. 5/2) et la céramique de Cucuteni A (fig. 8/9—10). Les losanges imbriqués sont toujours pourvus de motifs annexes, angles (fig. 1/11, 13 ; 8/9—10) ou lignes verticales (fig. 5/2), qui accompagnent les zigzags isolés (fig. 1/2 ; 3/3, 10 ; 4/6 ; 5/4) ou superposés (fig. 1/12 ; 5/2 ; 8/9). Donc le losange extérieur est formé par les angles opposés des deux zigzags, tandis que le losange intérieur est formé par les motifs angulaires annexes.

Ainsi, ces deux modalités de dérivation des losanges simples et imbriqués déterminent un procédé unique, défini par la *synthèse des motifs de formation originaux (initiaux)*.

La série des *losanges hachurés* sur la céramique de Turdaș (fig. 2/1—3) et de Hinkelstein (fig. 6/4—6) est dérivée d'un autre processus : la large bande linéaire du zigzag, garnie

de lignes verticales (fig. 6/1) ou de motifs végétaux en ombelle (fig. 6/2—3), est sectionnée en deux rangées d'angles à hachures opposées (fig. 6/6), alternant avec les ombelles (fig. 6/4); la suppression de la ligne tectonique qui divise les losanges détermine une file de losanges entiers (fig. 6/5).

Cette modalité unique de la *juxtaposition des motifs partiels par la suppression de la ligne tectonique*, conditionnée par le sectionnement horizontal du décor et sa disposition en zones superposées, définit le procédé de dérivation des losanges hachurés comme une *synthèse des motifs de formation dérivés dans le cadre du décor à zigzag*.

Ce procédé de dérivation par sectionnement est emprunté au décor à spirale (fig. 7), et ainsi l'intégration du processus de la dérivation du losange, en partant du zigzag dans les règles de stylisation de la céramique rubanée est complète.

Ce décor à losanges hachurés et à ombelles est adopté par la céramique de Rössen d'une manière schématique (fig. 6/8, 10). Sur la céramique du groupe local de Grossgartach, le même décor présente une forme caractéristique de *losanges asymétriques*, comme des parallélogrammes (fig. 6/7, 9).

Sur la céramique de Cucuteni A on voit trois formes de losanges, simples, imbriqués et à cercle intérieur. Les *losanges imbriqués* dérivent par le procédé habituel (fig. 8/9—10).

En échange, les *losanges simples* sont toujours accompagnés de motifs annexes : des ligatures perpendiculaires (fig. 8/8) ou parallèles (fig. 9/8), des bandes angulaires (fig. 8/5—6) et des oves ajourés (fig. 8/3 et 9/10) ou pleins (fig. 8/4). Tous ces motifs proviennent des bandes en zigzag (fig. 9/4—6,9) et ont été entraînés dans le processus de la dérivation des losanges. L'origine des ligatures et des oves se trouve dans le décor à spirale (fig. 11/3, 5, 7).

À cause des motifs annexes, la *dérivation des trois variantes des losanges simples* comporte la même modalité de *juxtaposition des motifs de formation* que les *losanges imbriqués*. Il est claire donc que les losanges à ligatures proviennent des zigzags à ligatures perpendiculaires ou parallèles (fig. 8/8 et 9/4; 9/5 et 8), tout comme les losanges à oves extérieurs (fig. 9/10) dérivent de la superposition de deux zigzags à oves (fig. 9/9 et 11), mais qui ont perdu les oves intermédiaires.

De fait, la conservation des oves au-dessus et au-dessous de chacun des deux zigzags détermine la formation des *losanges à cercle intérieur* (fig. 8/11 et 9/11), comme forme spécifique à la céramique de type Cucuteni.

Malgré cette modalité unique de la juxtaposition des motifs de formation, il faut remarquer que l'origine différente des motifs annexes entraîne une différenciation du procédé même de la dérivation des formes du losange en partant du zigzag. Les losanges simples à ligatures (fig. 8/8) ou à motifs angulaires (fig. 8/5) et les losanges imbriqués (fig. 8/10) sont constitués par des motifs annexes originaux, tandis que les losanges simples à oves (fig. 8/3) et les losanges à cercle inscrit (fig. 8/11) sont formés de motifs annexes dérivés du sectionnement de la spirale. C'est ainsi que l'on peut considérer que la dérivation des losanges à cercle intérieur et, par reflet, des losanges simples à oves extérieurs comporte un *procédé mixte de synthèse des motifs de formation à la fois originaux et dérivés*. Le sectionnement n'atteint pas le motif principal du zigzag.

Le procédé du sectionnement des motifs de formation est propre au décor à spirale et définit la dérivation du *cercle*. Les cercles alternent toujours avec deux rangées d'oves et les motifs ont une double facture, en bandes (fig. 10/6, 8—10) et en tache de couleur (fig. 11/9—10). Les cercles sont libres (fig. 10/6, 8—9) ou gardent les ligatures intérieures et extérieures (fig. 10/10) des oves (fig. 11/7—8).

Sur un des gobelets, on surprend la dérivation des cercles à partir de la juxtaposition des oves, eux-mêmes superposés en zones tectoniques (fig. 11/8). Mais la série complète des divers aspects de la forme et des moments du processus de la dérivation du cercle en partant de la spirale, par le jeu des règles de stylisation qui régissent les motifs principaux et annexes, comprend : un décor initial à spirales en S et deux rangées d'oves annexes (fig. 11/5); un décor à deux rangées d'oves alternatifs, par la suppression des spirales (fig. 10/3); un décor à oves disposés en deux zones superposées (fig. 10/5); un décor tectonique à oves juxtaposés (fig. 11/8); un décor final à cercles et oves en forme de ruban (fig. 10/6, 8—10) ou de taches de couleur (fig. 11/9—10). Donc le procédé de la dérivation du cercle

à partir des oves comporte une *synthèse des motifs de formation dérivés dans le cadre du décor à spirales*.

Malgré sa diffusion universelle et ses losanges parfois identiques à ceux de la céramique rubanée, le zigzag s'intègre graduellement, par l'adoption des annexes de la spirale et des processus de la formation des motifs nouveaux, dans l'esprit du décor de la céramique rubanée. L'identité des procédés de la dérivation du losange et du cercle démontre que *l'unité de conception et d'évolution du décor géométrique de la céramique rubanée constitue l'un des éléments fondamentaux de la structure de la civilisation néolithique danubienne*.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Céramique de Turdaș à décor en zigzag et losanges.

Fig. 2. — Céramique de Turdaș à décor en losanges et végétaux.

Fig. 3. — Céramique linéaire à notes musicales carpato-dniestrienne.

Fig. 4. — Céramique linéaire récente de Saxe.

Fig. 5. — Céramique linéaire danubienne à décor en zigzag, angles et losanges : 1,5, céramique à notes musicales de Moravie ; 2,4, céramique linéaire tardive du groupe de Wetterau (Thuringe) ; 3,6, céramique linéaire ancienne de Saxe (3) et de Hesse (6).

Fig. 6. — Céramique pointillée (1—6) et de Rössen (7—10), du Rhin : 1—6, groupe de Hinkelstein ; 7,9, groupe de Grossgartach ; 8,10, groupe d'Eberstadt.

Fig. 7. — Céramique linéaire danubienne à décor en spirale : 1—2, la céramique la plus ancienne de Moravie ; 3, céramique ancienne de Saxe ; 4—5, céramique de Želiezowce en Slovaquie ; 6, céramique à notes musicales moldo-ukrainienne ; 7—8, céramique à notes musicales de Bohême.

Fig. 8. — Céramique de Cucuteni A à décor en zigzag et losanges : 1—7, Hăbășești ; 8, Trușești ; 9—11, Frumușica.

Fig. 9. — Céramique de Cucuteni A à décor en zigzag et losanges : 1—9, Cucuteni ; 10, Hăbășești ; 11, Trușești.

Fig. 10. — Céramique de Cucuteni A à décor en spirales, oves et cercles : 1—3, 5, 7, Hăbășești ; 4, Cucuteni ; 6,9, Frumușica ; 8, Izvoare ; 10, Trușești.

Fig. 11. — Céramique de Cucuteni A à décor en spirales, oves et cercles : 1,5, 10, Hăbășești ; 2, 5, 4, 6, 8—9, Frumușica ; 3, Trușești ; 7, Izvoare.

SONDAJUL DIN TELL-UL GUMELNIȚEAN DE LA CIOLĂNEȘTII DIN DEAL (JUDEȚUL TELEORMAN)

În sectorul Șovești din marginea de nord-est a satului Ciolăneștii din Deal se află un *tell* gumelnițean de formă ovală neregulată, cu dimensiunile de circa 46×40 m și cu o înălțime medie de 3 m față de luncă, și care prin forma și poziția izolată se aseamănă cu *tell*-ul de la Surdulești, cercetat în 1946¹. Este vorba de un *tell* în luncă, fără legătură cu terasa, ceea ce se pare că este caracteristic pentru această regiune.

Tell-ul prezintă o platformă netedă, cu pantele ușor înclinate, în general bine conservate, exceptând marginile de nord-vest și de sud-vest care au fost deteriorate prin săpăturile făcute pentru scoaterea lutului și prin amplasarea a două locuințe actuale (fig. 1).

Întrucât latura de nord-vest este supusă deteriorării continue, locul respectiv servind drept lutărie, s-au putut observa în profilul neregulat al săpăturii nivelurile de lipituri arse ale unor locuințe gumelnițene distruse în parte.

Această situație ne-a determinat să întreprindem un sondaj de salvare, îndreptând malul pe locul respectiv pe o lungime de 7 m și o lățime maximă de 3 m. În felul acesta s-a obținut un profil clar care a permis stabilirea stratigrafiei acestei așezări gumelnițene, precum și efectuarea unor observații în legătură cu locuințele secționare. Astfel, a devenit posibilă încadrarea tipologică și stratigrafică a materialelor arheologice scoase anterior din săpăturile lutăriei.

Din punct de vedere stratigrafic observațiile făcute în profilele peretilor de est, nord și sud permit delimitarea a două nivele cu lipituri arse, dintre care unul superior, gros de circa 0,30—0,40 m, și altul inferior, cu aproximativ aceeași grosime la extremități, exceptând partea mediană, corespunzătoare centrului casetei, unde această depunere se albiază, îngroșându-se pînă la un metru (fig.2).

Depunerea de lipituri arse a nivelului superior are o grosime medie 0,10 m, în timp ce aceea a nivelului inferior are o grosime mai mare, de 0,10—0,20 m la capete și de 0,75 m la mijloc.

¹ M. Petrescu-Dimbovița, *Cercetări arheologice la Surdulești*, în *Materiale*, I, 1953, p. 523—542.

Nivelul superior este suprapus în colțul de sud-est al secțiunii de o vatră cu o singură fețuială groasă de circa 1 cm și cu pământul ars de sub ea de 18 cm, care zace la baza solului cenușiu, la adâncimea maximă de 50 cm față de suprafața actuală a solului. Identificarea acestei vetre indică un nivel de locuire mai nou suprapus peste resturile locuinței din nivelul superior.

Aceste două niveluri de locuințe sînt despărțite pe toată lungimea casetei printr-o depunere de circa 15–20 cm grosime, constituită din pământ galben

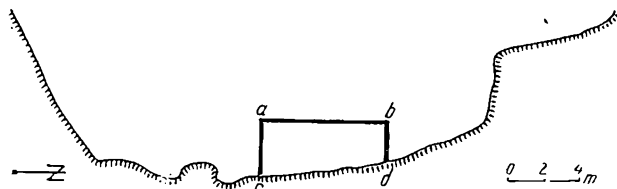

Fig. 1. — Planul tell-ului în dreptul porțiunii excavate.

amestecat cu cenușă, care se prezintă înspre capătul de nord al casetei sub forma unor benzi de pământ galben alternînd cu altele de cenușă.

Data fiind grosimea acestei depuneri nu ar fi exclus ca între cele două niveluri de locuire să se mai intercaleze un altul intermediar ².

Două gropi moderne au deranjat aceste depuneri cu resturi de locuințe, una, lîngă capătul de sud al casetei, a pătruns pînă la solul viu, iar cealaltă, mai puțin adîncă, spre capătul de nord al casetei, a deranjat depunerea superioară, suprapunîndu-se peste o groapă anterioară din același loc care a pătruns pînă la solul viu.

La rîndul lui, nivelul inferior suprapune parțial, spre capătul de sud, o depunere de circa 25 cm de cenușă, înclinată pe panta albierii spre centrul secțiunii, care depunere ar putea să fie în legătură eventual cu un complex de locuire apropiat.

În afară de observațiile stratigrafice, s-au făcut și altele cu privire la resturile de locuințe deranjate cu prilejul acestui sondaj. Astfel s-a precizat că în nivelul mijlociu lipiturile arse din centrul profilului peretelui de est zac la același nivel cu o vatră deranjată, cu fețuiala arsă pe o grosime de 2–3 cm, sub care pământul este ars și el pe o grosime de 10–12 cm. Masa de lipituri a acestei locuințe este păstrată parțial, neexistînd nici un indiciu de platformă intenționat folosită drept podea.

Din felul cum sînt distribuite resturile de lipituri în cuprinsul suprafeței cercetate s-ar putea presupune, pînă la noi dovezi, că pe acest loc au fost două locuințe, separate printr-un mic interval.

În schimb, nivelului inferior îi aparține în mod sigur o singură locuință, deranjată prin gropile mai sus menționate și albiată înspre centrul ei, datorită probabil unei alveolări a terenului. Lipiturile acestei locuințe, mai numeroase decît ale celei dintîi, prezintă urme de nuiete sau de pari cu diametrul de 6 și 9 cm, orien-

² Prin săpăturile din 1966, de sub conducerea lui A. Nițu, s-a confirmat acest nivel de locuire prin vetre și lipituri arse.

tate de obicei est-vest, înspre capătul de nord al casetei, și nord-sud, aproximativ către mijlocul ei. După structura lipiturilor, care sînt foarte friabile și conțin multă pleavă, ne reprezentînd urme de lemne despicate apropiate și cu o orientare uniformă, se poate deduce că în cazul de față lipiturile arse ale acestei locuințe provin din pereții prăbușiți și nu aparțin unei podele în formă de platformă.

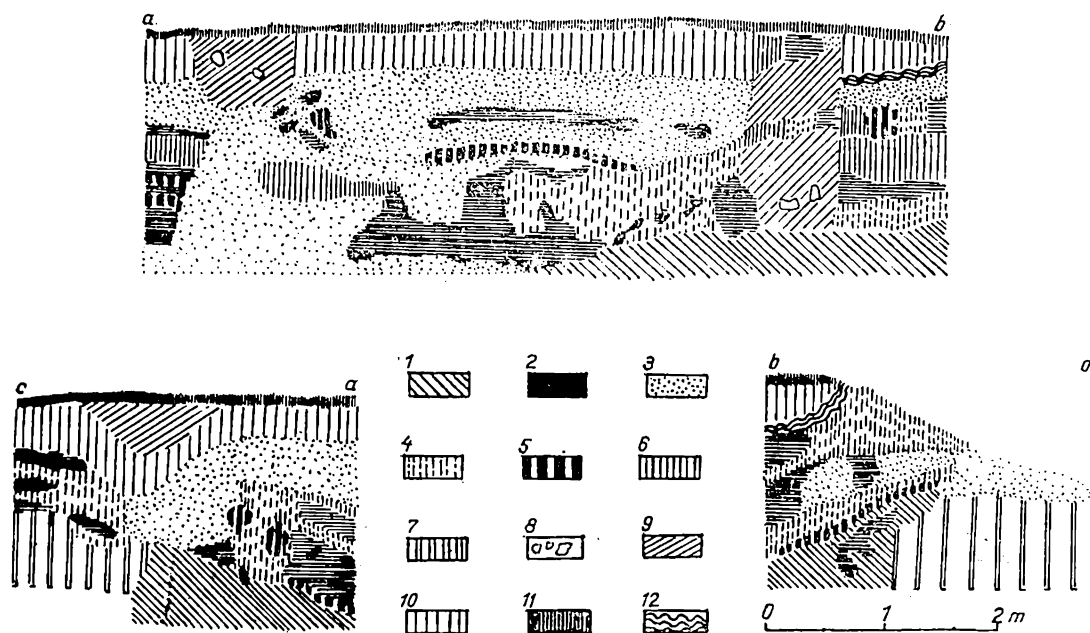

Fig. 2. — Profilul secțiunilor a—b, a—c, și b—d: 1, sol galben nisipos; 2, chirpici; 3, sol cafeniu; 4, cenușă; 5, cărbune; 6, pomosteală; 7, sol humos; 8, pietre; 9, umplutură cu pămînt cenușiu deschis, 10; sol cenușiu; 11, humus vegetal; 12, vatră.

CERAMICA

Nivelul inferior. Se deosebesc vase lucrate din pastă foarte bună, bună și grosieră, arse în cea mai mare parte secundar, dintre care două întregi și alte cinci mai mult sau mai puțin întregite.

a. Din prima categorie fac parte două *străchinuțe*, una bitronconică cu carena mai mult sau mai puțin accentuată, formînd uneori patru lobi și decorați la partea superioară cîteodată cu benzi de dungi albe în zigzag (fig. 3/2, 4).

b. Categoria a doua este reprezentată prin următoarele forme de vase:

1. *Străchini* de dimensiuni obișnuite, cu marginea îndoită accentuat sau simplu arcuită spre interior și prevăzută uneori cu o ureche perforată orizontal (fig. 3/1, 3). În afară de aceste exemplare sînt și alte cîteva cu marginea scundă și îngroșată la interior (fig. 9/1; 2).

2. *Castroane* cu marginea înaltă și dreaptă și cu prag în dreptul umărului cărenat, decorate la partea superioară cu dungi oblice de culoare albă cu sclipiri argintii, probabil de grafit (fig. 4/1).

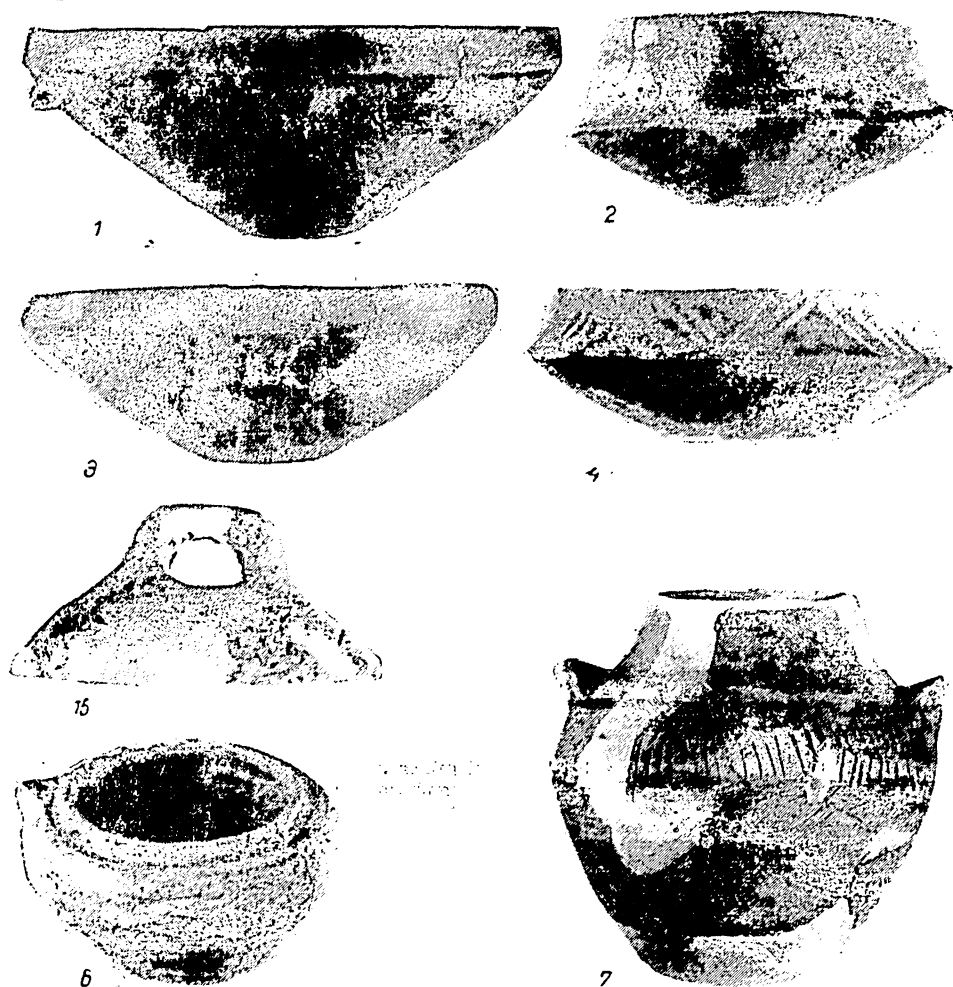

Fig. 3. — Ceramică din nivelul inferior (1—4 și 6, 7) și mijlociu (5) (1, circa 2/5 din m. nat.; 2, circa 2/3 din m. nat.; 3, 5, 7, circa 1/2 din m. nat.; 4, circa 1/4 din m. nat.; 6, circa 5/8 din m. nat.).

3. *Vase piriforme* de dimensiuni mari sau mici, decorate pe umăr cu motive spiralice crutate prin benzi de dungi incizate sau uneori cu caneluri late și adîncite (fig. 4/2, 10—12).

4. *Fragmentele din vase cu corpul mai mult sau mai puțin bombat*, decorat cu dungi oblice incizate sau cu șiruri de motive incizate în formă de paranteză, asociate uneori cu caneluri late oblice (fig. 4/3, 4, 5).

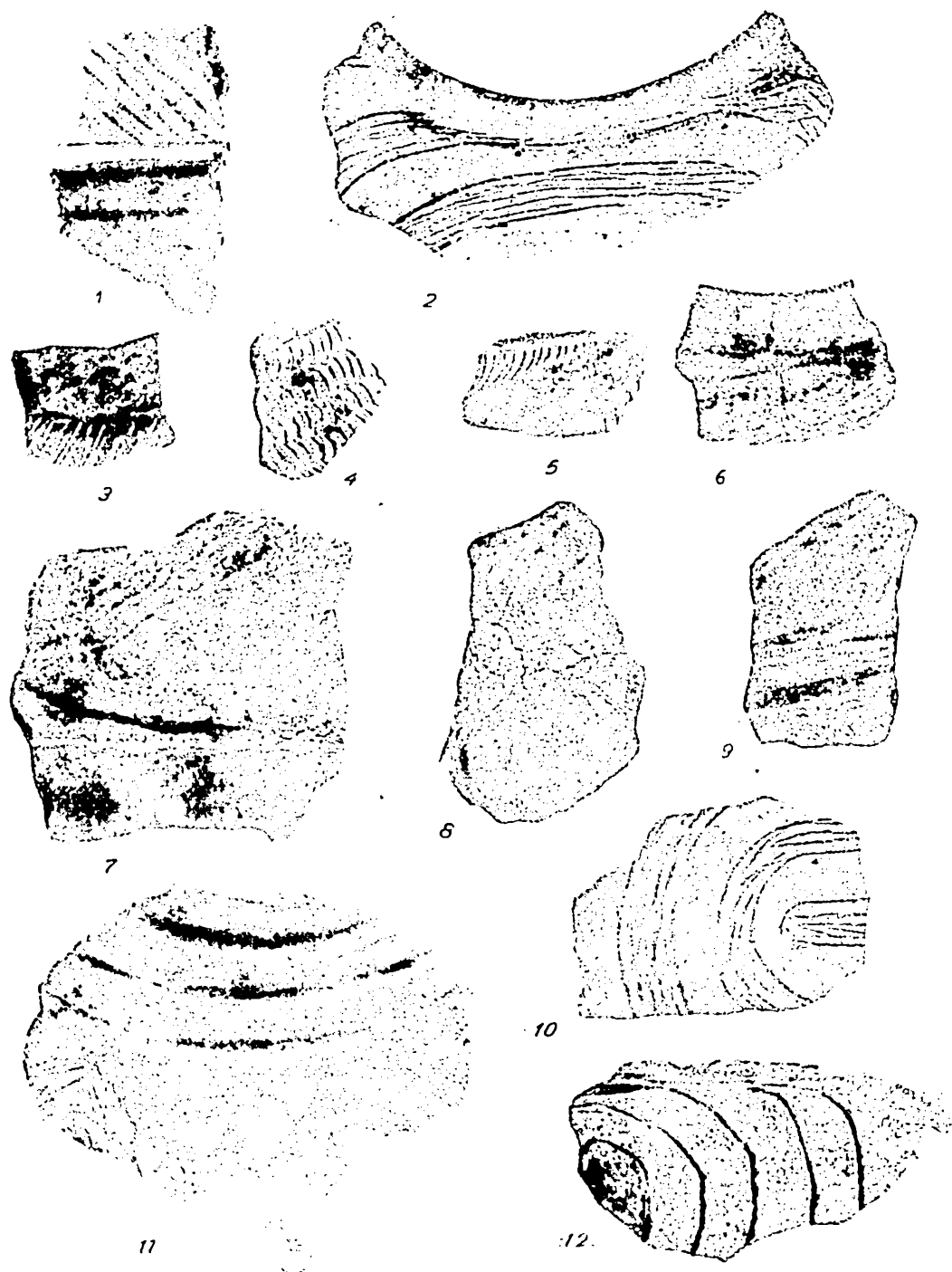

Fig. 4. — Ceramică din nivelul inferior (circa 1/2 din m. nat.).

5. *Vase cu gîtul dezvoltat și corpul bombat* decorate la partea superioară cu pictură cu grafit. Tot din această serie ceramică face parte și un vas din pastă mai grosieră, cu gîtul tronconic și două urechiușe perforate oblic, decorat pe umeri cu șiruri de dungi oblice incizate, dispuse pe jumătate de vas unghiular, iar pe cealaltă simplu, și mai multe șiruri suprapuse (fig. 3/7).

6. *Vase cu prag în interiorul gîtului* pentru capac, ilustrate printr-un singur fragment (fig. 9/3).

c. Categoria a treia este ilustrată prin următoarele forme ceramice :

1. *Vas piriform scund* cu barbotină, prevăzut cu un jgheab de scurgere de forma unei proeminente perforate oblic (fig. 3/6).

2. *Fragmente de vase cu corpul bombat* acoperit cu barbotină și decorat cu alveole (fig. 4/6).

3. *Resturi de bazine* cu un prag în dreptul umărului și decorate la partea superioară cu benzi în relief obținute prin incizie largă (fig. 4/7, 8 și 9).

4. *Vase cu fund în formă de picior* mai accentuat la interior, ilustrate printr-un singur exemplar păstrat fragmentar (fig. 9/4).

Nivelul mijlociu. Ceramica din acest nivel de locuire este reprezentată prin resturi ceramice din pastă bună sau grosieră, dintre care s-a reușit să se întregească șase exemplare.

a) Din pastă bună sînt lucrate următoarele forme de vase, caracterizate prin pereți nu prea subțiri și cu lustru la exterior și interior, total sau parțial :

1. *Străchini* cu marginea arcuită spre interior (fig. 9/5, 6) sau cu marginea îngroșată ușor sau neîngroșată și marcată la interior cu o șanțuire (fig. 9/7, 8).

O altă categorie o constituie străchinile tronconice, lustruite total la interior și exterior, cu marginea îndoită accentuat și cu prag în dreptul umărului, sub care se află uneori o ureche perforată orizontal (fig. 5/1).

Unele din aceste exemplare sînt pictate cu grafit la interior cu motive spirale și la exterior, numai pe margine, cu altele liniare (fig. 9/10).

Se remarcă în mod cu totul deosebit mai multe fragmente dintr-o străchină cu marginea scundă îndoită și decorată la exterior cu benzi de dungi incizate, delimitînd suprafețe lustruite, scoase în evidență prin pictura de culoare albă din interspații (fig. 6/6, 7).

2. *Castron tronconic*, cu marginea oblică spre interior și cu carenă accentuată, lustruit la exterior, iar la interior numai pe margine (fig. 5/3).

b) Din pastă grosieră sînt lucrate următoarele forme de vase :

1. *Vase piriforme înalte*, cu marginea scundă, prevăzute pe umăr cu două apucătoare perforate oblic (fig. 5/2). Unele din vasele de acest tip sînt decorate la exterior cu briuri alveolare.

2. *Vase bitronconice cu corpul rotunjit*, acoperit cu barbotină la exterior, constituind dungi oblice (fig. 5/5) sau decorate la exterior cu decor spiralic de elipse neregulate cu benzi striate (fig. 6/10).

3. *Vase cu corpul bombat și prag sub buză*, acoperite la exterior cu barbotină în dungi oblice și decorate cu benzi alveolare arcuite (fig. 5/6).

4. *Vase cu gîtul tronconic lustruit*, cu prag în dreptul umărului și cu corpul bombat, acoperit cu barbotină și prevăzut pe umăr cu două urechiușe perforate oblic (fig. 5/4).

5. *Fragmente din diferite vase cu corpul mai mult sau mai puțin bombat și decorate cu benzi în relief sau briuri alveolare (fig. 6/4, 9), cu șiruri de alveole (fig. 6/3, 8) și cu motive incizate (fig. 6/1, 2).*

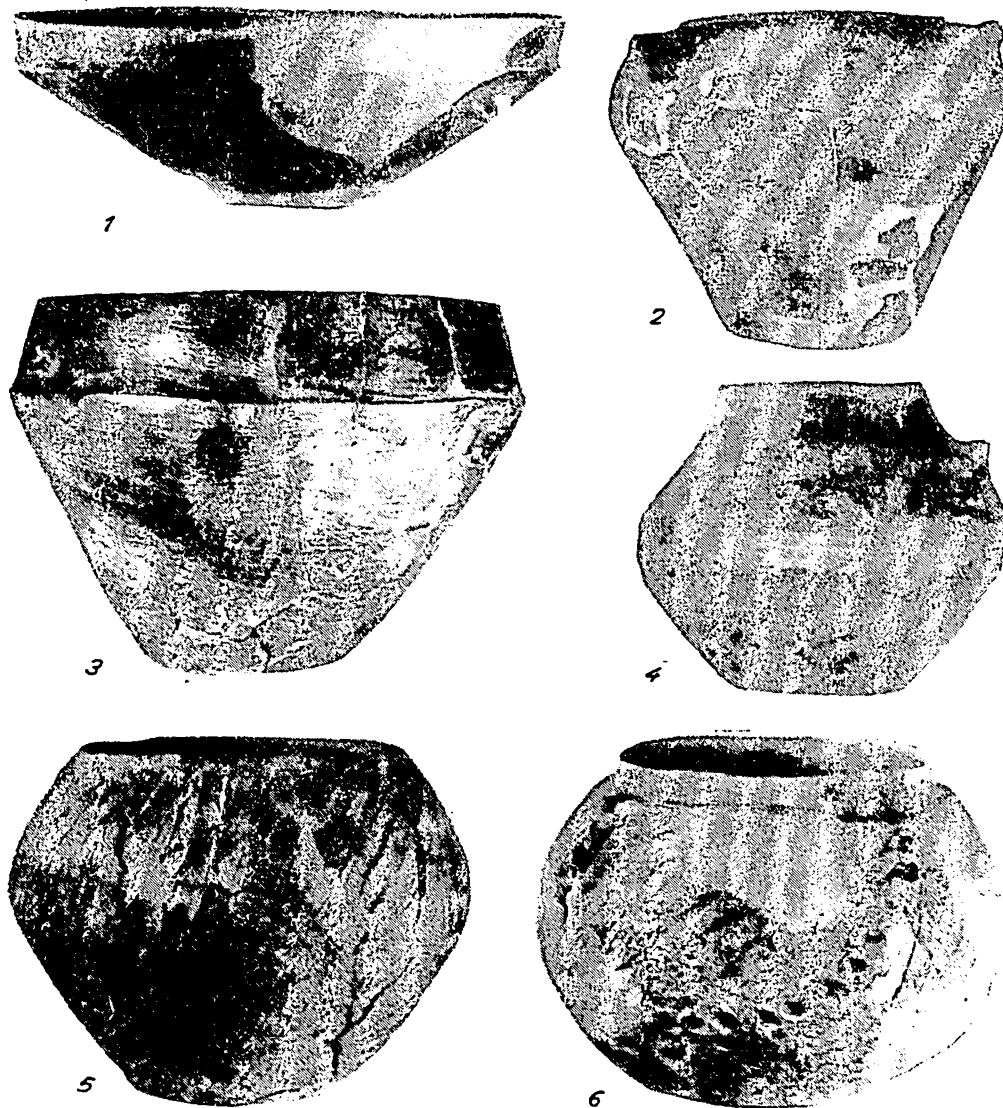

Fig. 5. — Ceramică din nivelul mijlociu (1, 5, 6, circa 1/2 din m. nat.; 2, circa 1/5 din m. nat.; 3, circa 1/3 din m. nat.; 4, circa 3/4 din m. nat.).

6. *Vas bombat cu gura îngustă, acoperit cu bărbotină, formînd dungi oblice (fig. 6/5).*

7. *Capace în formă de calotă cu mîner unghiular din bandă lată sau rotunjit din bandă mai îngustă (fig. 3/5).*

Obiecte de piatră. O herminetă de secțiune plan convexă dintr-o rocă moale (marnă) de culoare gălbui deschis (fig. 7/1).

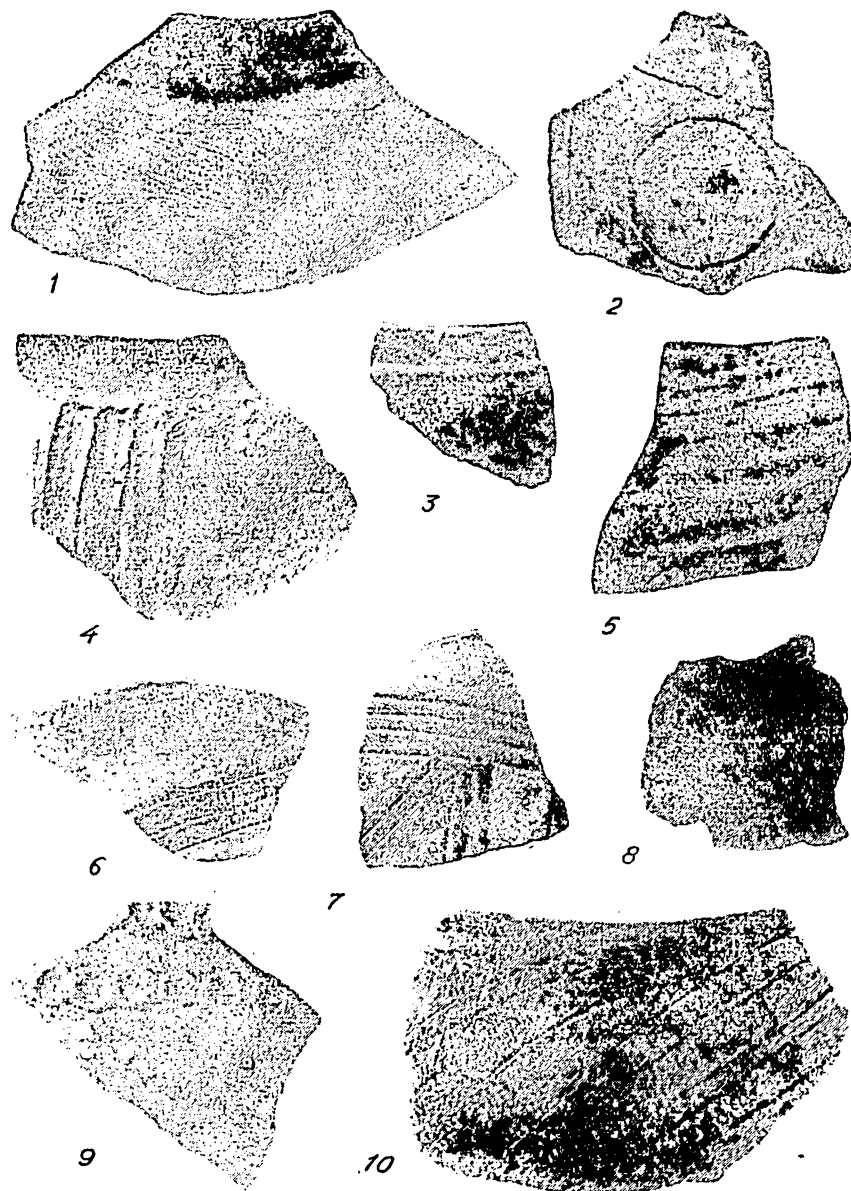

Fig. 6. — Ceramică din nivelul mijlociu (1, 2, 4—9, circa 1/2 din m. nat.; 3, 5/8 din m. nat.; 10, 2/3 din m. nat.).

Obiecte de lut ars

1. O greutate de plasă de formă trapezoidală (fig. 7/7).
2. Un picior de idol antropomorf (fig. 7/5).

Nivelul superior. În depunerea cenușie de la partea superioară a așezării care suprapune nivelul mijlociu s-au găsit, între 0,20—0,40 m adâncime, următoarele forme de vase, contemporane cu vatra din colțul de sud-est al secțiunii :

a. Din pastă bună sau mai puțin bună :

1. *Străchini* cu marginea îndoită spre interior și prevăzute cu o ureche perforată orizontal sau vertical (fig. 9/9).

2. *Castroane tronconice* cu prag pe umăr care separă marginea lustruită, ca și interiorul vasului, de partea inferioară acoperită cu barbotină (fig. 8/5).

3. *Vase piriforme* lustruite la exterior numai pe umăr și la interior pe buză (fig. 8/1).

4. *Vase mari cu gîtul înalt* și lustruit la exterior, separat printr-un prag, cu grupe de butoni aplicați și acoperit în rest cu barbotină dispusă în șiruri verticale și ușor oblice (fig. 8/6).

5. *Oală cu marginea ușor curbată spre interior*, netezită la interior și la exterior acoperită cu barbotină în șiruri oblice.

6. *Un bol mic* cu tortița sub marginea perforată vertical (fig. 8/4).

7. *Vas bitronconic decorat* la mijloc cu o bandă oblică scrijelită, pentru reținerea culorii, prevăzută cu o grupă de trei butonași și însoțită la partea inferioară de o canelură tot oblică. Această bandă decorativă separă partea superioară a vasului de cea inferioară, care este lustruită la exterior și scrijelită, probabil pentru reținerea culorii (fig. 8/2).

8. *Mai multe fragmente din vase neprecizate ca formă*, dintre care unul decorat cu motive unghiulare incizate (fig. 8/3).

Obiecte de silex

1. Un talon pe lamă, cu partea pentru răzuit dreaptă, din silex de culoare cafeniu deschis (fig. 7/3).

2. Partea mediană a unor lame de silex de culoare cafeniu mai închisă (fig. 7/2, 4).

Obiecte de lut ars

1. O greutate de lut ars, întreagă, și alte trei fragmente provenind din piese de formă piramidală sau elipsoidală (fig. 7/6).

2. Extremitatea inferioară a piciorului drept de la un vas antropomorf, cu glezna indicată, și decorat cu o bandă orizontală de incizii neregulate pe fața laterală și cu o altă de dungi verticale pe cea posterioară. Această piesă a fost găsită la 0,50 m adâncime (fig. 7/8).

Din analiza materialului ceramic descoperit în tell-ul gumelnițean de la Ciolănești din Deal rezultă că așezarea aparține fazei Gumelnița II (= Gum. A₂).

În sprijinul acestei încadrări cronologice pot fi invocate formele de vase din cele trei niveluri de locuire, care prezintă analogii cu ceramica corespunzătoare din faza Gumelnița A₂, din tell-urile balcano-dunărene Gumelnița, Glina, Căscioarele, Sultana, Vidra, Tangîru, Surdulești, Ruse, Kodjadermen, Karanovo VI și altele.

Ținînd seama de clasificările fazei Gumelnița II (= Gum. II a, b, c) stabilite în ultima vreme stratigrafic și tipologic la Gumelnița³ și Tangîru⁴ se poate

³ Vladimir Dumitrescu, *Gumelnița, sondajul stratigrafic din 1960*, în SCIV, 17, 1, 1966, p. 51—99.

⁴ D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 367—368.

deduce că și în *tell*-ul de la Ciolănești din Deal sînt reprezentate cele trei etape ale fazei Gumelnița II.

Astfel, în nivelul inferior corespunzător etapei Gumelnița IIa, se întîlnesc forme de vase caracteristice etapei Gumelnița IIa, dintre care unele fac legătura

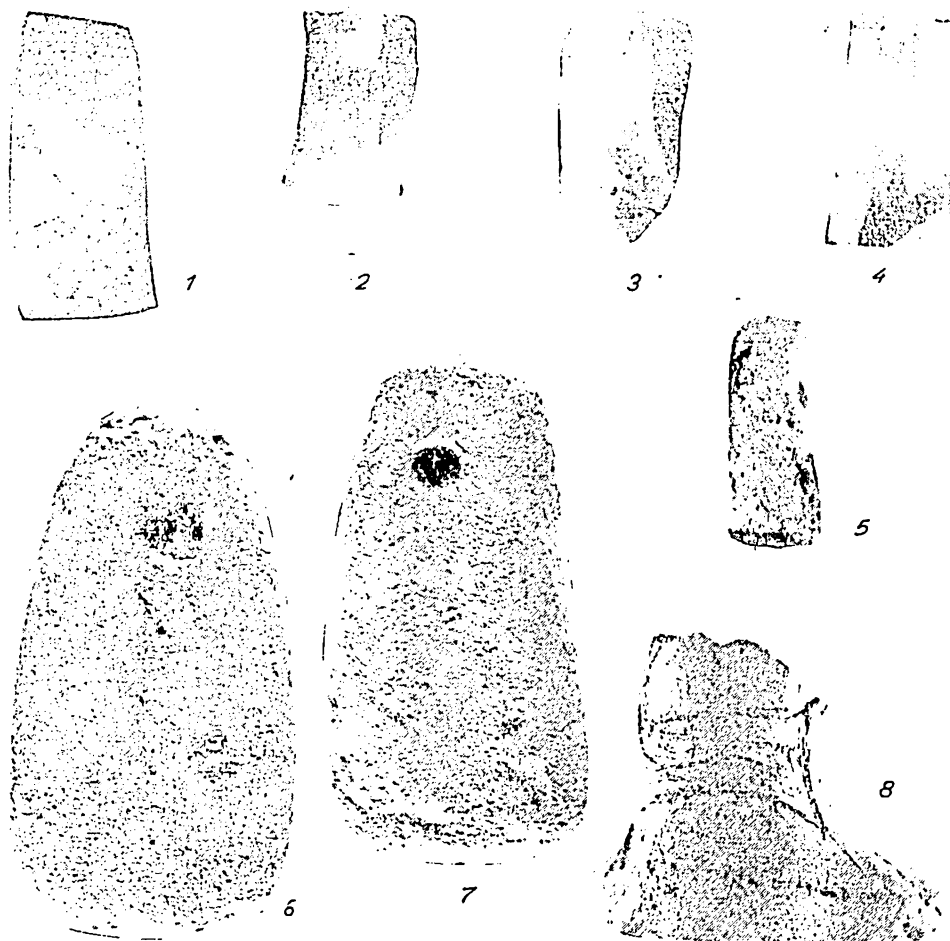

Fig. 7. — Obiecte de piatră și lut din nivelul mijlociu (1, 5, 7) și superior (2—4, 6, 8) (1—5, circa 1/1 din m. nat.; 6—8, circa 2/3 din m. nat.).

cu ceramica din faza anterioară, Gumelnița I (= Gum. A₁). Dintre acestea se remarcă tipurile de străchini și variantele lor, castroanele, ligheanele, vasele piri-forme, capacele și un exemplar dintr-o urnă cu picior (*Bodenfussurne*) de tradiție mai veche, din fazele Boian V și Gumelnița I ⁵.

⁵ *Ibidem*, p. 447.

În ceea ce privește decorul, se constată că motivele pictate cu grafit sînt mai rare și acoperă parțial vasul. În schimb, se întîlnesc în mod frecvent dungi în relief din barbotină, asociate cu briuri alveolare și proeminențe. Alături de acestea

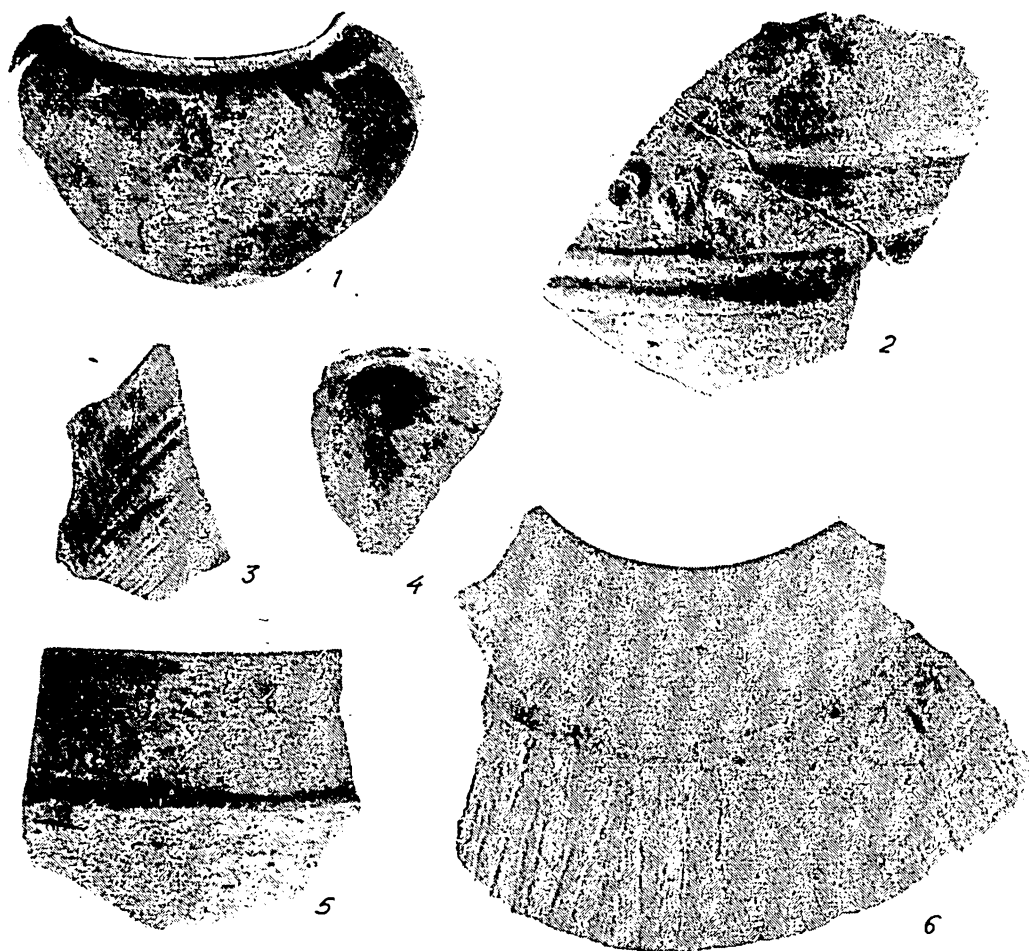

Fig. 8. — Ceramică din nivelul superior (1, 3—5, circa 1/2 din m. nat.; 2, 6, circa 1/3 din m.nat.).

apar motive decorative excizate și încrustate, incizate în formă de paranteză sau imprimate cu scoica.

La rîndul lui, nivelul mijlociu corespunzător etapei Gumelnița IIb este ilustrat prin forme de vase care în genere continuă pe cele din etapa anterioară, Gumelnița IIa. Dintre acestea se disting tipurile de străchini cu buza îngroșată în interior, cu marginea arcuită ori îndoită, vase bițronconice sau cu corpul bombat și gîtul scurt și cilindric, vase piriforme și capace.

Vasele din această etapă sînt decorate cu motive incizate, asociate uneori cu benzi nelustruite și acoperite cu alb, briuri alveolare și dungi regulate din barbotină ca și ceramica etapei Gumelnița IIb.

În fine, în nivelul de locuire superior, corespunzător probabil etapei Gumelnița IIc, sînt reprezentate în continuare formele de vase din etapele anterioare,

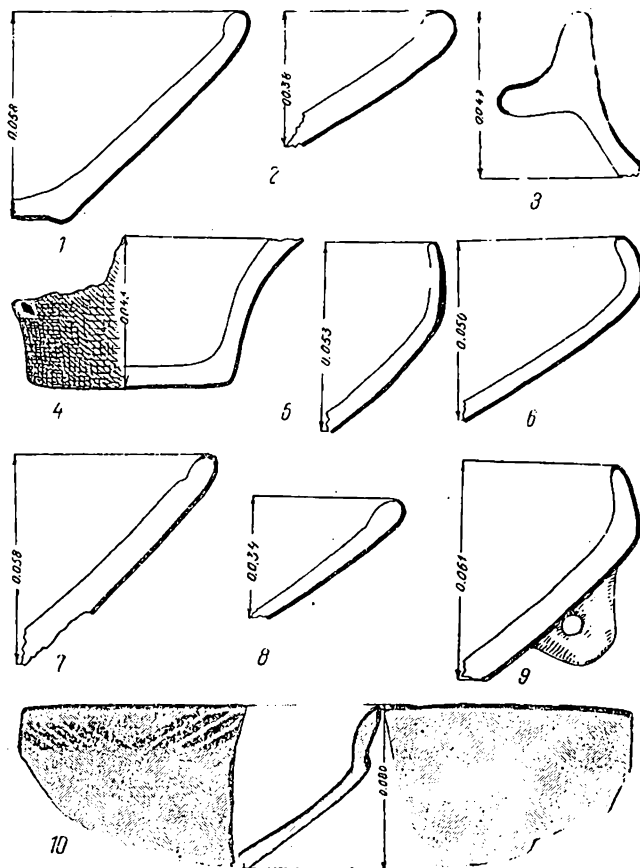

Fig. 9. — Profile de vase din nivelul inferior (1—4), mijlociu (5—8,10) și superior (9).

a căror evoluție va fi mai bine precizată prin cercetările viitoare. Deocamdată se constată că se mențin tipurile de străchini, vasele bitronconice sau cu corpul bombat și gîtul scurt și vasele piriforme. De asemenea, unele dintre acestea sînt decorate cu motive excizate, șiruri de impresiuni ovale, butonași și dungi din barbotină.

Aceste etape ale fazei Gumelnița II urmează să fie verificate și eventual completate prin săpăturile viitoare de mai mare amploare de pe acest *tell*. De asemenea, cu prilejul acestor lucrări, vor trebui cercetate prin sondaje și celelalte

puncte cu resturi de locuire gumelnițeană de pe teritoriul comunei Ciolănești (Grădinării, „La Moșii”, Via C.A.P.) în vederea obținerii unei mai bune cunoașteri a etapelor evoluției culturii Gumelnița din această zonă.

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA și SILVIU SANIE

LE SONDAGE DU TELL DE TYPE GUMELNIȚA EFFECTUÉ À CIOLĂNEȘTI DIN DEAL (DÉPARTEMENT DE TELEORMAN)

RÉSUMÉ

Les auteurs présentent les résultats des sondages effectués à *Ciolănești din Deal* dans un *tell* de type Gumelnița d'une grandeur moyenne (46 × 40 m et la hauteur de 3 m).

Le *tell* a une plate-forme lisse avec les pentes légèrement inclinées et bien conservées, sauf les limites du nord-ouest et du sud-ouest qui ont été détériorées par les fondations de deux habitations actuelles ainsi que par la transformation de cette partie du terrain en glaisière.

Par les fouilles effectuées sur le bord abrupt de ce secteur du *tell*, sur une longueur de 7 m et une largeur maximale de 3 m (fig. 1) on a obtenu un profil clair (fig. 2), qui nous a livré certaines données concernant les habitations sectionnées et a rendu possible l'encadrement typologique et stratigraphique du matériel archéologique mis au jour.

Il résulte de l'analyse du matériel découvert ici que le *tell* appartient à la civilisation de Gumelnița et précisément à la phase Gumelnița II (= Gum. A₂).

L'encadrement chronologique est fondé sur la forme des vases provenant de trois niveaux d'habitats (fig. 3—9). Cette céramique présente des analogies avec celle de la phase Gumelnița A₂ provenant du *tell* balcano-danubien de Gumelnița, Glina, Căscioarele, Vidra, Ruse, Kodjadermen, Karanovo et autres. Dans le *tell* de *Ciolănești din Deal* sont représentées les trois étapes de la phase Gumelnița II (= Gum. IIa, b, c).

Des fouilles plus amples viendront compléter les résultats obtenus par ce sondage et les fouilles d'autres points d'habitat situés dans la commune de Ciolănești, où il y a des restes de la civilisation de Gumelnița, nous permettrons, par les données de la stratigraphie horizontale, de mieux connaître les étapes de la civilisation de Gumelnița de cette zone.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Le plan du *tell* dans la direction de la portion escarpée.

Fig. 2. — Le profil des sections a—b, a—c et b—d : 1, sol jaune sablonneux ; 2, torchis calciné ; 3, sol brun ; 4, sol gris ; 5, charbon ; 6, restes de la base d'une habitation ; 7, sol argileux ; 8, pierres ; 9, remplissage de terre gris blanchâtre ; 10, sol gris ; 11, sol végétal ; 12, foyer.

Fig. 3. — Céramique du niveau inférieur (1—4 et 6, 7) et moyen (5) (env. 2/5 gr. nat. ; 2, env. 2/3 gr. nat. ; 3, 5, 7, env. 1/2 gr. nat. ; 4, env. 1/4 gr. nat. ; 6, env. 5/8 gr. nat.).

Fig. 4. — Céramique du niveau inférieur (env. 1/2 gr. nat.).

Fig. 5. — Céramique du niveau moyen (1, 5, 8, env. 1/2 gr. nat. ; 2, env. 1/5 gr. nat. ; 3, env. 1/3 gr. nat. ; 4, env. 3/4 gr. nat.).

Fig. 6. — Céramique du niveau moyen (1, 2, 4—9, env. 1/2 gr. nat. ; 3, env. 5/8 gr. nat. ; 10, env. 2/3 gr. nat.).

Fig. 7. — Objets en pierre et argile du niveau moyen (1, 5, 7) et supérieur (2—4, 6, 8). (1—5, env. 1/1 gr. nat. ; 6—8, env. 2/3 gr. nat.).

Fig. 8. — Céramique du niveau supérieur (1, 3—5, env. 1/2 gr. nat. ; 2, 6, env. 1/3 gr. nat.).

Fig. 9. — Profils des vases du niveau inférieur (1—4), moyen (5—8, 10) et supérieur (9).

CERAMICA GRECEASCĂ DIN MUZEUL DE ISTORIE A MOLDOVEI (I)*

Colecția de vase grecești a Muzeului de istorie a Moldovei s-a format din donații și mai puțin prin săpături arheologice.

Informațiile existente în arhiva muzeului privind vasele grecești întregi din această colecție arată că ele provin în majoritate din donațiile Muzeului de istorie naturală din Iași și a comandorului Tăutu¹. Din lipsa unor date care să indice originea vaselor, locul descoperirii sau a achiziționării lor rămâne ipotetic².

Dintre vasele întregi găsite în săpăturile profesorilor O. Tafrali la Callatis³ sau Paul Nicorescu la Tyras⁴ nu se află în prezent în colecțiile muzeului nici un exemplar, astfel că *kylix*-ul descoperit în săpăturile de la Frumușița⁵ rămâne singurul vas cu proveniență certă.

Colecția de vase grecești a Muzeului de istorie a Moldovei, care, în intenția ctitorului Muzeului de antichități din Iași, O. Tafrali, urma să fie în primul rând o colecție de studii, are reprezentate toate etapele evolutive ale ceramicii grecești.

* În afară de prescurtările folosite în volum, au mai fost utilizate și următoarele :

Beazley, ABV = J. D. Beazley, *Attic Black-figure Vase Painters*, Oxford, 1956.

Apollonia = *Les fouilles dans la Nécropole d'Apollonia en 1947-1949*, Sofia, 1963.

Beazley Gifts = *Ashmolean Museum, Sir John and Lady Beazley Gifts 1912-1966*, Londra, 1967.

Colliu = N. Colliu, *La collection des vases grecs du Musée Kalinderu*, Bucarest, 1937.

Cook, GPP = R. M. Cook, *Greek Painted Pottery*, Londra, 1960.

Kozub = I. I. Kozub, *Лекіфу Ольбійського некрополя V-IV ст. н.е.*, in *Археологія*, Kiev, XIV, 1962.

Payne, NC = H.G.G. Payne, *Necrocorinthia. A study of Corinthian Art in the Archaic period*, Oxford, 1931.

Ure, AFR = P. N. Ure, *Aryballoi and Figurines from Rhitsona in Boeotia*, Cambridge, 1934.

Ure, Black Glaze = P. N. Ure, *Black Glaze Pottery from Rhitsona in Boeotia*, Oxford, 1913.

¹ În Arhiva Muzeului de istorie a Moldovei se păstrează doar copia scrisorii de mulțumire din 28 februarie 1936 a prof. O. Tafrali către donator, dar nu și actul de donație.

² Unii *lekythoi* ar putea proveni nu numai din coloniile grecești de pe litoralul dobrogean al Mării Negre, ci și de la Barboși. Descoperirea acestora e menționată de C. Schuchhardt, *Wälle und Chausseen in südlichen und östlichen Dacien*, in *AEM*, IX (1885), p. 227; cf. și V. Pârvan, *Castrul de la Poiana și drumul roman prin Moldova de jos*, in *Anal. Acad. Rom.*, tom. XXXVI, *Mem. secf. ist.*, nr. 4, p. 11 și 29.

³ O. Tafrali, *La cité pontique de Callatis*, in *A. Arh.*, I, 1927, p. 17 și urm.

⁴ P. Nicorescu, *Scavi e scoperti a Tyras*, in *ED*, II, 1924, p. 378-415; idem, *Fouilles de Tyras*, in *Dacia*, III-IV, 1927-1932, p. 557-600.

⁵ M. Petrescu-Dîmbovița, *Descoperirea arheologică de la Frumușița (r. Galați)*, in *SCȘ-Iași*, IV, 1953, 1-4, p. 502-503.

Vasele întregi însă aparțin numai seriilor corintică și atică, pentru celelalte serii existînd doar vase fragmentare, care vor fi publicate ulterior.

În cele ce urmează prezentăm vasele întregi care aparțin seriilor corintică și atică.

SERIA CORINTICĂ

1. ARYBALOS GLOBULAR. Inv. G. 66. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Donația Tăutu. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,075 m; diametrul 0,072 m. Stare de conservare bună. Argilă de culoare alb-gălbui. Gura plată în formă de disc, decorată cu trei cercuri concentrice, iar pe margine cu o dungă orizontală. Pe umăr sînt dispuse grupe de bastonașe. Corpul este pictat cu o floare de lotus cu cinci petale, de culoare brun închis. Toarta este dreaptă, sub ea un semn în formă de stea. Corintian tîrziu datat în jurul anului 550 î.e.n. (fig. 1/1). Cf. Payne, *NC*, 320; Ure, *AFR*, p. 43, pl. X, fig. 86; Jusuf Boysal, *AA*, 74, 1959, p. 11, fig. 3a și b și cat. p. 19; Giovanni Rizza, *Paternò-Città siculo-greca, in contrada „Civita”*, în *Notizie Scavi*, an. CCCLI, vol. VIII, 1—6, 1954, p. 137, fig. 8c.

2. ARYBALOS GLOBULAR. Inv. G. 390. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,058 m; diametrul 0,06 m. Întregit. Pasta de culoare gălbuie. Gura plată în formă de disc decorată cu două cercuri concentrice, iar pe margine cu două dungi orizontale. Pe umăr sînt dispuse grupe de bastonașe. Corpul este pictat cu o floare de lotus cu patru petale de culoare brun închis. Toarta dreaptă. Ornamentul parțial deteriorat. Corintian tîrziu datat în jurul anului 550 î.e.n. (fig. 1/3). Cf. Jusuf Boysal, în *AA*, 74, 1959, p. 10 și 14, fig. 4; Ure, *AFR*, p. 43; Patricia Lawrence, *Five Grave Groups from the Corinthia*, în *Hesperia*, XXXIII, 2, 1964, p. 102 K 6, pl. 21; Nevio Degrassi, în *FA*, XI, 1958, p. 189, pl. XXVIII, nr. 2863.

3. PYXIS. Inv. G.80. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,048 m; diametrul maxim 0,072 m; diametrul mijloc 0,057 m. Fără capac. Restaurat. Formă cilindrică convexă către mijloc. Acoperit pe toată suprafața cu o culoare brun deschisă. Partea superioară decorată cu o linie în zigzag, iar spre mijloc și partea inferioară cu un ornament format din benzi orizontale alternate de puncte. Corintian tîrziu, secolul al V-lea î.e.n. (fig. 1/4). Cf. Gino Vinicio Gentili, *Siracusa*, în *Notizie Scavi*, an. CCCLVIII, vol. XV, 7—12, 1961, p. 407 și 410, fig. 7b; Patricia Lawrence, *Five Grave Groups from the Corinthia*, în *Hesperia*, XXXIII, 2, 1964, p. 96, pl. 19, fig. E 19 (pentru decor); Cook, *GPP*, p. 234.

4. CAPAC de PYXIDĂ. Inv. G. 637. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Donația Muzeului de istorie naturală Iași. Înălțimea 0,026 m; diametrul 0,076 m. Forma tronconică cu buton cilindric acoperit pe toată suprafața cu vopsea de culoare roz. Decorat cu 12 cercuri din care nouă de culoare brun închis și trei roșii. Între cercurile 8—12 un ornament de puncte. În interior spre margine se află un inel de fixare. Corintian tîrziu, secolul al V-lea î.e.n. (fig. 1/2).

Fig. 1. — Ceramică grecească — seria corintică (circa 1/1).

SERIA ATICĂ

5. LEKYTHOS ARYBALLESC. Inv. G.71. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,074 m; diametrul 0,044 m. Restaurat. Gura în formă de campanulă. Fundul inelat. Acoperit cu firnis negru cu reflexe metalice. Corpul cu decor cruceat reprezentând o palmetă încadrată într-un semicerc. A doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n., seria „lekythos cu palmete” (fig. 4/1).

Cf. Suzana Dimitriu, *Vases attiques à figures rouges*, în *CVA*, București, 1965, pl. 35/1—10; Kozub, p. 128 și 129, pl. IV, fig. 1—3, Petre Alexandrescu, *Histria*, vol. II, București, 1966, p. 179 și 522, pl. 90, fig. 11/7; T. Dremsizova, *Надгробии при село Янсог*, în *Сборник Гаврил Кацаров*, II, p. 70, fig. 13/2;

I. V. Velkov, *Гробна находка отъ с. Бълила*, în *Izvestiia-Institut*, XIV, 1943, p. 210, fig. 290—291; H. M. Danov, *Новооткрити Старици*, în *Izvestiia-Institut*, XI, 1937, p. 313, fig. 249 b și fig. 250 b; K. Romiopulu, ΑΓΓΕΙΑ ΤΟΥ 4^{ου} ΑΙΩΝΟΣ Π Χ-ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΗΣ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ, în *Arch. Eph.*, Atena, 1964, p. 97, fig. 3a; Augusta Bruckner, *Suisse. Genève. Musée d'Art et d'Histoire*, în *CVA*, Berne, 1962, p. 25, pl. 22, fig. 25—28.

6. LEKYTHOS ARYBALLESC Inv. G.64. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,132 m; diametrul 0,077 m. Restaurat. Gura în formă de campanulă, fundul inelat. Acoperit cu firnis negru cu reflexe metalice. Corpul cu decor crușat reprezintă o femeie în profil, șezînd, privind spre dreapta cu brațele întinse către un fragment de palmetă. Femeia este drapată cu chiton și himation. Desenul fin executat. Secolul al IV-lea î.e.n. (fig. 2/1). Cf. Maria Helena da Racha Pereira, *Notícia sobre vasos gregos existentes em Portugal*, partea a III-a, în *Conimbriga*, I, 1959, p. 100—101, fig. 1; Suzana Dimitriu, în *CVA*, București, 1965, p. 38, pl. 33/7; Venedikov, *Apollonia*, pl. 11; Ch. Dugas, *Vases et bronzes de Tégée*, în *BCH*, 51, 1927, p. 328, pl. XI—XIII.

7. LEKYTHOS ARYBALLESC. Inv. G.67. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Donația Tăutu. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,100 m.; diametrul 0,061 m. Gura ruptă. Acoperit cu firnis de culoare brun roșcată. Pe o mare parte a vasului vopseaua este deteriorată. Corpul are decor crușat reprezentînd o palmetă încadrată de un contur semielipsoidal și în partea de jos de o dungă circulară. De o parte și de alta a palmetei sînt triunghiuri ascuțite de dimensiunile palmetei. Fundul inelat. Prima jumătate a secolului al IV-lea î.e.n. (fig. 4/3a și b). Cf. Ure, *Black Glaze*, p. 50, pl. XV 1 (085); Suzana Dimitriu, *CVA*, București, 1965, p. 39, pl. 35, fig. 6—10; Kozub, p. 129, pl. IV, fig. 1; H. M. Danov, *Новооткрити Старици*, în *Izvestiia-Institut*, XI, 1937, p. 313, fig. 249a și 250b; Gorana Tonceva, *Старогръцката керамика в Музея на гр. Сталун*, în *Izvestiia-Varna*, IX (1953), p. 35, fig. 53.

8. LEKYTHOS ARYBALLESC. Inv. G. 65. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,100 m; diametrul 0,059 m. Gura în formă de campanulă, acoperită cu firnis de culoare brun roșcat. Pe fondul general al vasului, care păstrează culoarea roșie a argilei, lekythosul este decorat pe toată suprafața sa: pe gît cu șase linii orizontale de culoare brun roșcat și patru dungii verticale de culoare albă, iar pe corp cu o rețea de culoare brun roșcat destul de neglijent executată. La intersecția liniilor se află puncte albe. Decorul se prelungește și pe piciorul inelat al vasului. Începutul secolului al IV-lea î.e.n. (fig. 2/3).

Cf. Beazley, *ABV*, p. 663; K. Romiopulu, ΑΓΓΕΙΑ ΤΟΥ 4^{ου} ΑΙΩΝΟΣ Π Χ. ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΗΣ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ, în *Arch. Eph.*, Atena, 1964, p. 97, fig. 3b și 3g; Suzana Dimitriu, *CVA*, București, 1965, p. 40, pl. 35, fig. 16 și 17; *CVA*, Varșovia, 3, pl. 44/1—8; Venedikov, *Apollonia*, p. 129, pl. 54; Kozub, p. 129, pl. IV, fig. 4 și 5; Gorana Tonceva, *Старогръцката керамика в Музея на гр. Сталун*, în *Izvestiia-Varna*, IX, 1953, p. 35, fig. 54.

9. LEKYTHOS. Inv. G. 647. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Donația Muzeului de istorie naturală Iași. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,161 m; diametrul 0,053 m. Gura, toarta și fundul sînt restaurate, întregirea fiind aproximativă. Pe umăr, pe fondul de culoarea argilei se află un șir dublu de

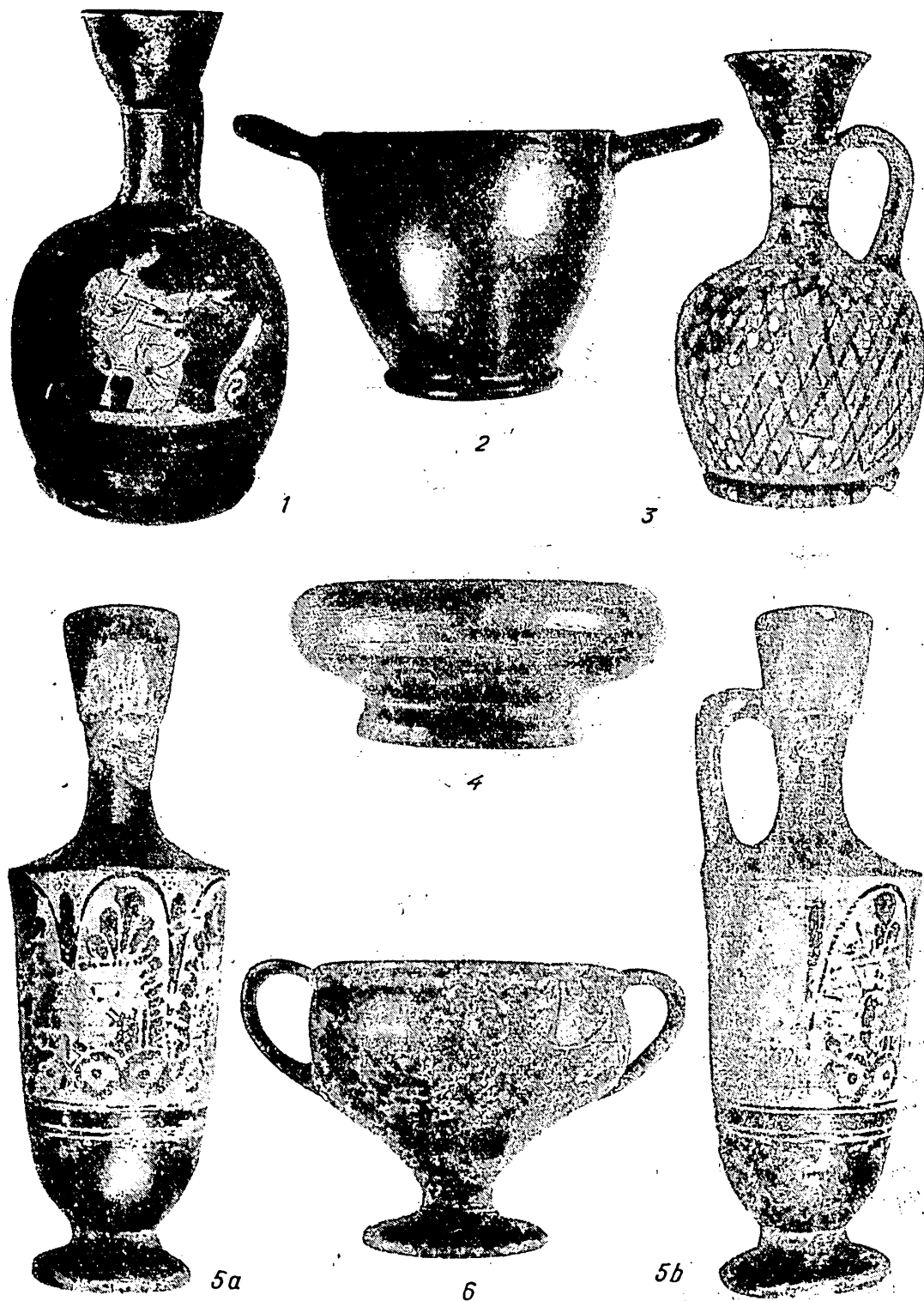

Fig. 2. — Ceramică grecească : 1—5, seria atică ; 6, italiotă (circa 2/3).

bastonașe. Corpul cilindric acoperit cu vopsea albă este decorat cu un grup de trei palmete ce alternează cu boboci de lotus sub care se află un șir de cercuri cu punct central negru. Fiecare palmetă este încadrată de o semielipsă neagră. Partea inferioară rotunjită este acoperită cu firnis negru, din care sînt cruțate trei benzi circulare înguste. Întregul decor este executat cu firnis negru. Prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n. (fig. 2/5 a și b).

Cf. Coliu, p. 77, fig. 54; Suzana Dimitriu, *CVA*, București, 1965, p. 36, pl. 31, fig. 4—10; Kozub, p. 119—120, pl. I, fig. 3; Gino Vinicio Gentili, *Siracusa*, în *Notizie Scavi*, an. CCCLVIII, vol. XV, 7—12, 1961, p. 416, fig. 14—b; Cedric G. Boulter, *Graves in Lenormant Street, Athens*, în *Hesperia*, XXXII, 2, 1963, p. 118, pl. 37 B5, p. 123, pl. 42 E7.

10. KYLIX. Inv. I. 1033. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Descoperit cu prilejul săpăturilor arheologice la Frumușița — Galați, 1947. Înălțimea 0,055 m; diametrul 0,165 m. Pastă roșie de bună calitate, acoperit în interior și exterior, cu excepția fundului vasului, cu lac negru compact. Formă plană cu marginea indicată în interior printr-un prag care o desparte de restul vasului, iar la exterior se deosebește de corpul vasului printr-o carenă. Imediat sub margine sînt prinse două torți de secțiune ovală cu apucăturile arcuite și subțiate. Fundul scurt inelat are în centru pe fond roșu un cerc negru cu banda lată de 2 mm. Între marginea fundului și cerc s-a zgîriat inscripția NAY. Secolul al V-lea î.e.n. (fig. 3/4).

Cf. M. Petrescu-Dîmbovița, *Descoperirea arheologică de la Frumușița (r. Galați)*, în *SCȘ—Iasi*, an. IV, 1953, nr. 1—4, p. 502—503, fig. 1—2, a—b; C.I. Kapoșina, *Погребение скифского типа в Ольвии*, în *SA*, XIII, 1950, p. 208, fig. 4a; Elio Militello, *Troina. Scavi effettuati dall' Istituto di Archeologia dell' Università di Catania negli anni 1958 e 1960*, în *Notizie Scavi*, an. CCCLVIII, vol. XV, 1961, p. 383, fig. 39; Anna Maria Chieco-Bianchi Martini, *Conversano (Bari). Scavi in Via T. Pantaleo*, în *Notizie Scavi*, an. CCCLXI, vol. XVIII, 1964, p. 14, fig. 50/24.

11. CUPĂ. Inv. G. 75. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,087 m; diametrul 0,159 m. Picior înalt, marginea concavă și două torți oblice. Acoperit peste tot cu firnis cenușiu închis cu urme neregulate în interior și exterior de grafit negru. Prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n. (fig. 4/2).

Cf. Gino Vinicio Gentili, *Siracusa*, în *Notizie Scavi*, an. CCCLVIII, vol. XV, 1961, p. 415, fig. 14a; E.I. Levi, *Материалы Ольвийского времени Ольвия*, Moscova—Leningrad, 1964, p. 134, fig. 4/4 și 8/1—3; P. Villa D'Amelio, *Scavi e scoperte nella necropola di San Giuliano dal 1957 al 1959*, în *Notizie Scavi*, an. CCCLXI, vol. XVIII, 1963, p. 28, fig. 27 și pl. VI, fig. 1, 2; Suzana Dimitriu și Petre Alexandrescu, *CVA*, București, 1965, p. 45, pl. 42/F7; Wilhelm Kraiker, *Die rotfigurigen attischen Vasen*, Berlin, 1931, p. 36—37, fig. 128; Venturino Panebianco, în *FA*, XI, 1958, p. 183 (2822), pl. XXIII (67); Augusta Bruckner, *Suisse. Genève, Musée d'Art et d'Histoire*, în *CVA*, Berne, 1962, p. 31; pl. 26, fig. 1—3; *Beazley Gifts*, p. 112, pl. LVIII/420; Ch. Dugas, *Vases et bronzes de Tégée*, în *BCH*, 51, 1927, p. 341, fig. 23.

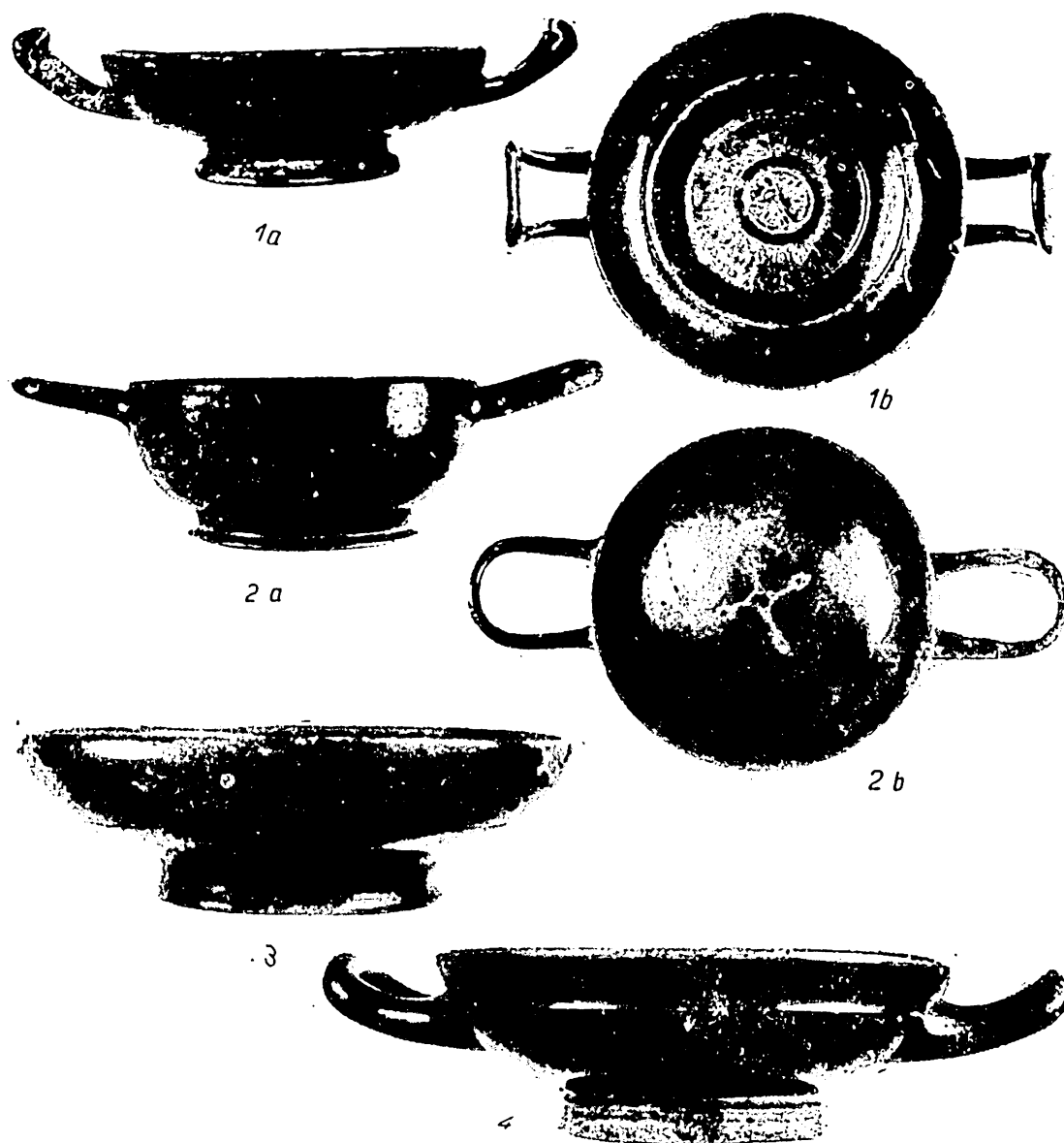

Fig. 3. — Ceramică grecească — seria atică (circa 1/2).

12. KYLIX. Inv. G. 78. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,045 m; diametrul 0,148 m.

Marginea dreaptă simplă sub care sînt puncte și două torți oblice de secțiune ovală. Picior scurt inelat. Acoperit peste tot cu firnis negru de bună calitate. În interior se află un decor imprimat format din trei cercuri concentrice și raze. Mijlocul secolului al IV-lea î.e.n. (fig. 3/1a și b).

Fig. 4. — Ceramică grecească — seria atică (1 : circa 1/1 ; 2 : circa 1/2 ; 3 : circa 2/3).

Cf. Coliu, p. 100, fig. 81 (nr. 59); Petre Alexandrescu, *Histria*, II, București, 1966, p. 167 și 168, pl. 73, XXII/14 și pl. 87, XXII/14.

13. CUPĂ. Inv. IV—2 279. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,056 m; diametrul 0,177 m.

Marginea dreaptă, fără torți. Acoperit cu firnis de bună calitate, de culoare neagră cu reflexe cenușii. În interior, spre fund se află un cerc incizat. A doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n. (fig. 3/3).

Cf. Petre Alexandrescu, *Histria*, II, București, 1966, p. 182, XXXIII/2, 3 și p. 523, pl. 91.

14. CUPĂ. Inv. G. 151. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,034 m, diametrul 0,080 m. Restaurat parțial. Formă semisferică, cu marginea concavă și picior inelar. Acoperit în întregime cu firnis negru de bună calitate pe alocuri șters. Secolele V—IV î.e.n. (fig. 24). Cf. Cook, *GPP*, London, 1966, p. 233, pl. 49 A; Petre Alexandrescu, *Histria*, II, București, 1966, pl. 180, XXI 4, pl. 90 și p. 184, XXIX, 3, pl. 91; *Beazley Gifts*, p. 414, pl. LIX/431; Suzana Dimitriu și Petre Alexandrescu, *CVA*, București, 1965, p. 46, pl. 43/11; E. I. Levi, *Ольвия и Нижнее Побужье в античную эпоху*, în *MIA*, 50, Moscova—Leningrad; 1956, p. 77, fig. 42.

15. SKYPHOS. Inv. G. 76. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,088 m; diametrul 0,100 m. Acoperit cu firnis negru la interior și exterior. Torțile oblice. Suport inelar. Pe fund sînt desenate două cercuri concentrice de grosimi diferite cu un punct central. Secolul al IV-lea î.e.n. (fig. 2/2).

Cf. *Beazley Gifts*, p. 110, pl. LVII/412; Suzana Dimitriu și Petre Alexandrescu, *CVA*, București, 1965, p. 46, pl. 43/6; Nevio Degrassi, în *FA*, XI, 1958, p. 179 (2758), pl. XXIII (66).

16. SKYPHOS. Inv. G. 82. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Proveniență necunoscută. Înălțimea 0,050 m; diametrul 0,110 m. Întregit. Acoperit cu firnis negru la exterior și interior. Suport inelar. Pe fund se găsesc două cercuri concentrice negre pe fond brun roșcat. Suprafața interioară a vasului este ornamentată cu un decor stampat, format din patru mici palmete dispuse în cruce și legate între ele prin linii curbe tangente la un cerc. Secolele V—IV î.e.n. (fig. 3/2a și b).

Cf. Cook, *GPP*, Londra, 1966, p. 215; J.D. Beazley, în *BSA*, 1941, p. 18, nr. 2; Petre Alexandrescu, *Histria*, II, București, 1966, p. 180, pl. 90, fig. XXI, 3, și p. 160, pl. 89, fig. XXIII, 1; E.I. Levi, *Материалы Ольвийского темепоса*, în *Ольвия*, Moscova-Leningrad, 1964, p. 163, fig. 36/1; *CVA*, Londra, 1954, p. 53, pl. 34/9; Coliu, p. 98, fig. 79; *Beazley Gifts*, p. 111, pl. LVIII/418.

17. CUPĂ. Inv. G. 77. Colecția Muzeului de istorie a Moldovei. Donația Tăutu. Proveniență necunoscută. Înălțime 0,102 m, diametrul 0,124 m. Pastă de culoare brună, marginea ușor evazată cu două torți verticale ușor înălțate și picior scurt. Corpul de culoare brună este acoperit în întregime cu angobă lustruită de culoare brun roșcat. Probabil italiană (fig. 2/6).

SILVIA TEODOR și SILVIU SANIE

LA CÉRAMIQUE GRECQUE DU MUSÉE D'HISTOIRE DE MOLDAVIE

R É S U M É

Les auteurs présentent les vases grecs qui se trouvent dans la collection du Musée d'Histoire de Moldavie. Cette collection contient des vases provenant de la donation du Musée d'Histoire Naturelle de Jassy, de la donation Tăutu et des fouilles archéologiques.

Dans cet article, consacré seulement aux exemplaires entiers de cette collection, les auteurs étudient les vases corinthiens et attiques. Le reste du matériel est représenté par des fragments de vases, qui seront publié ultérieurement.

Le matériel corinthien est représenté par : deux *arybaloi* globulaires, un *pyxis* et un couvercle de *pyxis* (fig. 1/1—4). Ces vases sont modulés dans une pâte fine de couleur brun clair et sont décorés de fleurs de lotus (fig. 1/1, 3), de points et bandes horizontales.

Les vases de cette collection peuvent être datés, par analogie, vers l'an 550 av.n.è.

Ensuite, sont présentés les exemplaires attiques dont quatre *lekythoi*, décorés de figures (fig. 2/1), de palmettes (fig. 4/1, 5) et de grilles (fig. 2/3); un *lekythoi* cylindrique, décoré de palmettes; deux *kylix* à farnis noir et décor estampé à l'intérieur (fig. 5/1) ou avec inscription (fig. 3/4); quatre coupes à farnis noir ou brun rougeâtre (fig. 2/4, 6; 3/3; 4/4) et deux *skyphoi* à farnis noir (fig. 2/2) et décor estampé à l'intérieur (fig. 3/2).

Les vases attiques de la collection du Musée d'Histoire de Moldavie peuvent être datés, par analogie, des Ve et IVe siècles av.n.è.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Vases corinthiens (env. 1/1 gr. nat.).

Fig. 2. Vases attiques 1—5; italote 6 (env. 2/3 gr. nat.).

Fig. 3. Vases attiques (env. 1/2 gr. nat.).

Fig. 4. Vases attiques (env. 1 = gr. nat.; 2 = 1/2 gr. nat.; 3 = 2/3 gr. nat.).

AȘEZAREA DACO-GETICĂ DE LA BĂICENI

(SECOLELE IV—II Î.E.N.)

La marginea de sud a satului Băiceni, constituind extremitatea Podișului Sucevei, se întinde platoul numit *Laiu*, avînd cîteva promontorii care se înalță deasupra satului, ca niște adevărate bastioane. Cel mai important dintre acestea este *Cetățuia* neolitică, pe care se întinde așezarea eponimă a culturii Cucuteni. La circa 1,5 km sud-est de această stațiune se află o porțiune ceva mai joasă, ușor înclinată spre nord, numită *Mlada*, care este legată în partea ei sudică de platoul Laiu, iar la nord-vest fiind despărțită de acesta prin Rîpa Adincă. La nord-est punctul Mlada se mărginește cu Rîpa Prisecii, care îl desparte de dealul Gosan, legat și acesta de platoul Laiu. În partea de nord Mlada este limitată printr-o pantă abruptă, greu accesibilă.

Cu ocazia unor periegeze executate în cadrul șantierului arheologic Cucuteni-Băiceni în anii 1963—1964 s-au identificat în acest loc materiale arheologice aparținînd civilizației daco-getice. Pentru a stabili raportul cronologic și cultural al acestor urme cu resturile de locuire asemănătoare de pe Cetățuia s-a trecut în 1964 la executarea unui sondaj arheologic pe dealul Mlada.

Potrivit planului, lucrările au început cu săparea unor șanțuri în partea de vest a stațiunii, urmînd ca, o dată cu înaintarea treptată spre est, să fie trasate altele, pînă la capătul așezării. În cursul celor trei campanii de săpături (1964—1966) au fost trasate cinci șanțuri, afectînd aproximativ o treime din suprafața așezării ¹.

I. STRATIGRAFIA. Sub humusul de culoare neagră-cenușie, gros de 0,15—0,25 m, urmează un strat de pămînt negru-măzăros, cu bogate urme arheologice, aparținînd civilizației daco-getice. Acest strat are o grosime de 0,35—0,65 m în șanțul 1 și 2; 0,30—0,55 m în șanțul 3; 0,30—0,40 m în șanțul 4 și 0,20—0,35 m în șanțul 5. Prin urmare, acest strat se îngustează treptat spre latura de

¹ În toate cele trei campanii a participat la săpături și cîte un grup de studenți practicanți de la secția de istorie veche și arheologie a Universității din Iași. Mulțumim pe

această cale pentru ajutorul prețios foștilor studenți C. Andrei, M. Ignat, M. Popescu, C. Tătulea și E. Zăvatin.

est a stațiunii. Spre baza acestui strat au fost identificate resturile unor locuințe de suprafață. Faptul că aceste resturi, în unele porțiuni ale așezării, s-au descoperit la o adâncime mai mică, se datorește tocmai îngustării treptate spre est a stratului de cultură.

Sub acest strat, în unele locuri, urmează solul viu, reprezentat de lutul galben, cum se observă îndeosebi în șanțul 1 și 2. Dar, deja în aceste două șanțuri,

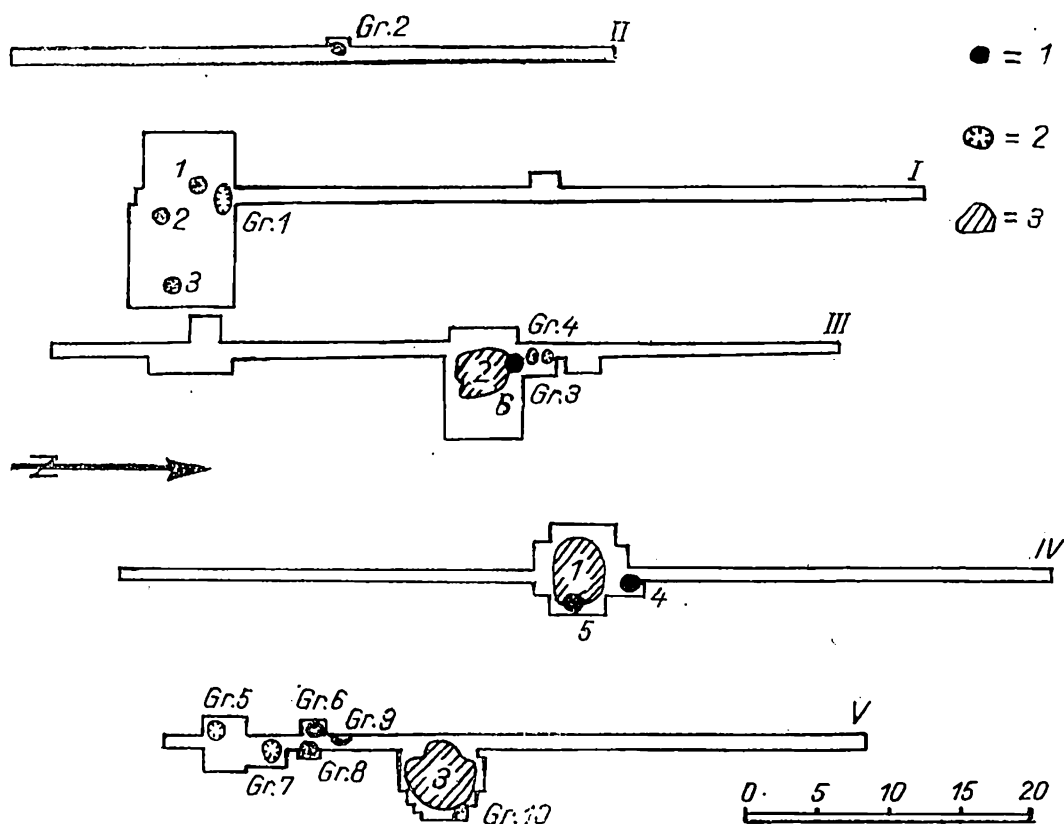

Fig. 1. — Planul general al săpăturilor. 1, vetre, 2, gropi, 3, bordei.

în unele porțiuni, s-a constatat o depunere de pământ tare, lutos, de culoare cafenie, avînd grosimea maximă de 0,40m. Această pătură de pământ, care se inter-pune între stratul de cultură de culoare neagră și solul viu, este aici aproape sterilă, conținînd doar cîteva fragmente ceramice mărunte de factură daco-getică. În șanțul 3 acest strat atinge o grosime maximă de 0,30 m. Tot aici s-a descoperit marginea de vest a unui bordei, coborît din acest strat. În porțiunea bordeiului, pămîntul tare, lutos, devine treptat mai poros, mai cenușos, asemănîndu-se cu pămîntul de umplutură al bordeiului. În șanțul 4 acest strat se constată parțial, iar în șanțul 5, pe toată lungimea lui, fiind constituit dintr-un sol poros, de culoare cafenie. În ambele șanțuri s-a descoperit cîte un bordei, precum și mai multe

gropi, coborînd din acest strat. În concluzie, acest strat, care constituie nivelul de locuire inferior, corespunzător bordeielor, apare în partea de est a așezării, acolo, unde s-au constatat și bordeiele. În partea de vest a așezării respectiv în șanțul 1 și 2, acest strat se prezintă doar ca un nivel de călcare, numai în șanțul 3 devenind un strat de cultură în sensul propriu-zis al cuvîntului. Sub acest strat urmează solul viu, adică lutul galben. Spre marginea de nord a așezării, unde panta devine mai accentuată, straturile se subțiază treptat, solul viu fiind suprapus în unele porțiuni direct de stratul de humus. În șanțul 4 la o mică adîncime, a apărut chiar roca naturală, constituind o masă compactă pe fundul șanțului.

II. LOCUINȚELE. În așezarea de la Băiceni au fost descoperite atît bordeie, cît și locuințe de suprafață, primele aparținînd exclusiv nivelului inferior, iar cele din urmă apărînd numai în nivelul superior.

A. **Bordeiele.** *Bordeiul 1*, surprins în șanțul 4, are forma ușor ovală, avînd axele maxime de 5 și 4,80 m (fig. 2; 5, 1). Este de fapt un bordei puțin adîncit, pînă la 0,40 m. Fundul bordeiului coboară pînă la 0,60 m numai în partea de sud, unde se prezintă o alveolare mai adîncă. Marginea de sud a bordeiului coboară în două trepte, intrarea făcîndu-se probabil pe această latură (fig. 2).

Jumătatea estică a bordeiului a fost suprapusă de o locuință de suprafață, marcată printr-o platformă de pietre și fragmente ceramice, precum și de două vetre (nr. 4 și 5). *Vatra nr. 4*, de formă ovală (0,70 × 0,50 m), se află la 1,5 m de marginea de nord a bordeiului. Ea este construită din pietre îngrămădite, păstrîndu-se în partea ei sudică și cîteva fragmente de lipitură, groase de 2,5 cm, fiind deci inițial o vatră cu lipiturile aplicate pe o platformă de piatră (fig. 2; 5, 4). *Vatra nr. 5*, tot de formă ovală (0,60 × 0,40 m), construită numai din pietre, suprapune parțial marginea de est a bordeiului, păstrîndu-se numai pietrele de la margine, care alcătuiesc un fel de gardină (fig. 2; 5, 3).

Toate aceste resturi de locuințe de suprafață zac la 0,45—0,50 m adîncime, la baza stratului de pămînt negru măzăros care suprapune stratul din care coboară bordeiul. Deasupra porțiunii centrale a bordeiului, datorită alveolării cauzate de acesta, resturile locuinței de suprafață se află puțin mai jos, la circa 0,60 m adîncime.

Bordeiul 2, surprins lîngă peretele de est al șanțului 3, are de asemenea o formă ovală, cu diametrele maxime de 3,80 și 3,20 m; coboară pînă la 0,40—0,45 m, iar în colțul de sud-est, unde se găsește o groapă, se adîncește cu încă 0,60 m față de fundul bordeiului (fig. 3; 5, 2). Marginea de sud a bordeiului coboară în două trepte, intrarea aflîndu-se probabil pe această latură (fig. 3). Imediat la nord de acest bordei s-au descoperit două gropi puțin adînci (nr. 3 și 4), aproape fără inventar, constituind anexele acestuia. La 0,50—0,55 m adîncime, la baza stratului de pămînt negru-măzăros, s-au descoperit resturi răslețe aparținînd unei locuințe de suprafață din nivelul superior. Astfel, suprapunînd parțial marginea de nord a bordeiului, s-a descoperit o platformă de 0,54 × 0,56 m din pietre plate cu urme evidente de ardere, provenind poate de la o vatră (nr. 6) de piatră. Către mijlocul bordeiului, deasupra lui, risipite pe o suprafață de 0,55 × 0,50 m, s-au descoperit fragmente de lipituri de vatră. S-au mai

identificat câteva pietre mari, fragmente ceramice și de chirpic, de la aceeași locuință de suprafață.

Bordeiul 3 are forma ovală, cu axele maxime de 5,80 și 4,80 m (fig. 4). În partea de nord, și mai ales în cea de sud, bordeiul coboară în trepte largi,

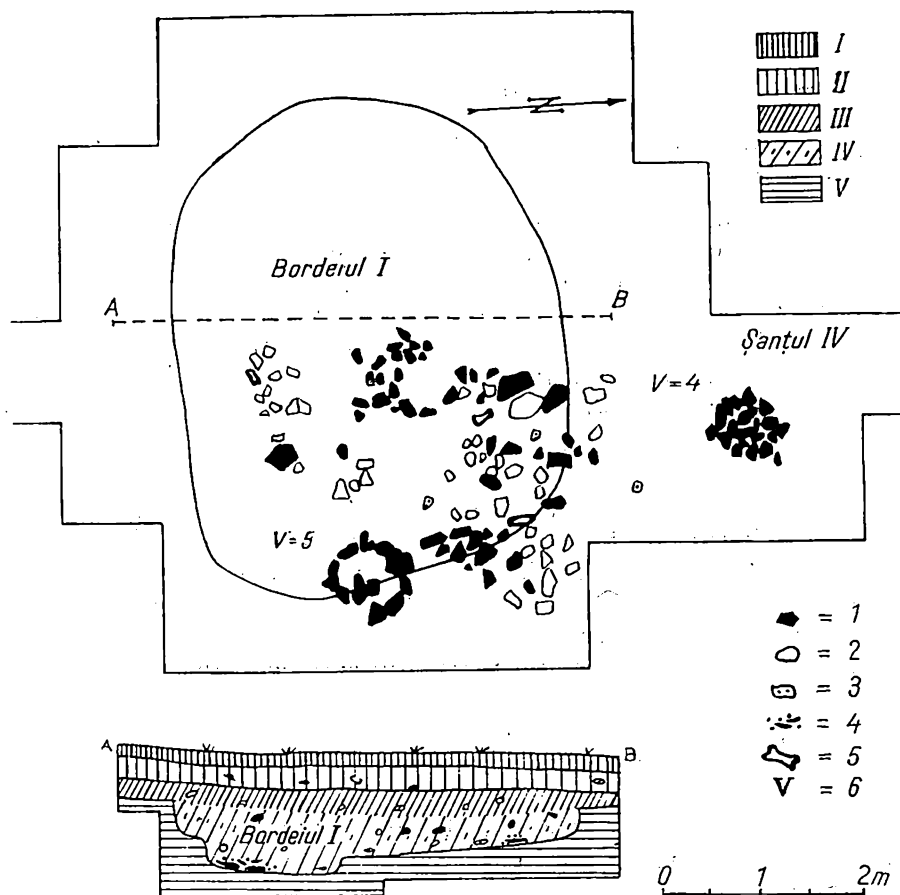
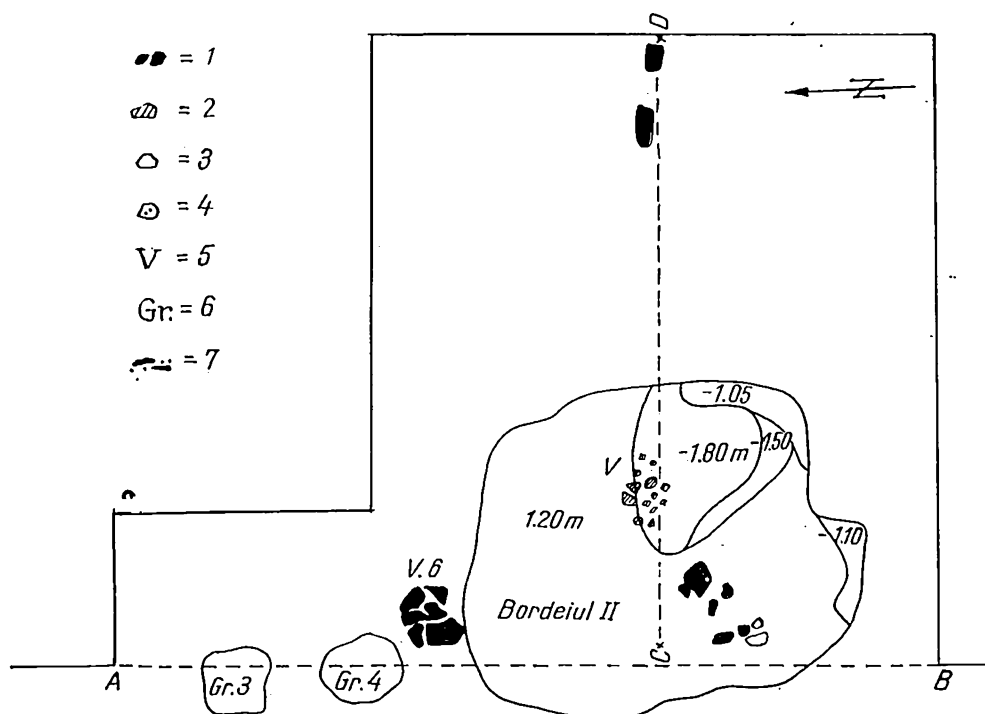

Fig. 2. — Bordeiul I și planul resturilor de locuință de suprafață, care suprapun bordeiul. 1, pietre, 2, fragmente ceramice, 3, fragmente de chirpici ars, 4, urme de arsură, 5, oase de animal, 6, vatră, I-strat de humus, II-nivelul superior de locuire, III-nivelul inferior de locuire, IV-umplutura bordeiului I, V-strat de pământ viu.

în formă de amfiteatru, iar în marginea de est s-au constatat mai multe trepte în formă de scară (fig. 4). Probabil că intrarea se afla în colțul de sud-vest, unde conturul oval al bordeiului este întrerupt, arcuindu-se spre interior. Probabil și această porțiune a fost acoperită, creîndu-se un fel de anticameră. Bordeiul coboară 0,60–0,90 m, prezentînd și câteva alveolări, care se adîncesc încă cu 0,30 m.

Partea de nord-est a bordeiului este suprapusă de unele resturi de locuință din nivelul superior, constînd din mai multe fragmente ceramice și pietre, precum și din rămășițele unei vetre. Vatra se păstrează pe o suprafață de 0,50 × 0,30 m avînd lipiturile groase de 3,5–4,5 cm, aplicate direct pe pămînt².

² Această vatră împreună cu vatra nr. 2 s-au păstrat pe loc, în vederea unor cercetări electromagnetice.

Șanțul III

0 1m

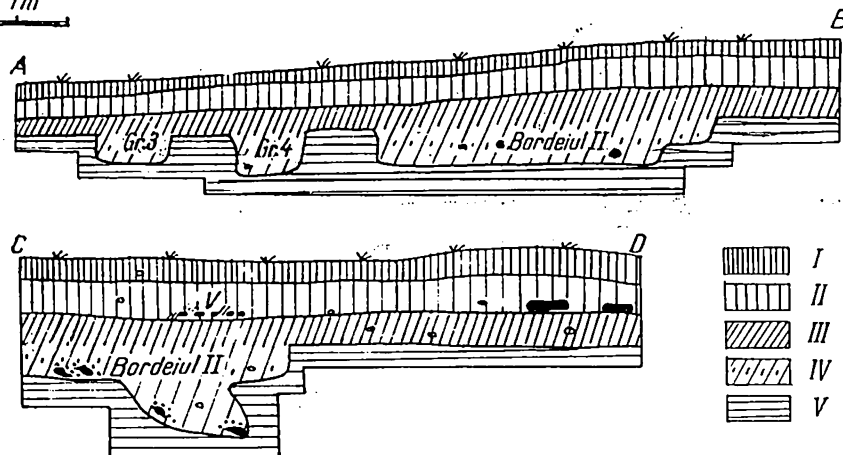

Fig. 3. — Bordeiul II și planul resturilor de locuință de suprafață, care suprapun bordeiul. 1, pietre, 2, lipituri de vatră, 3, fragmente ceramice, 4, fragmente de chirpici ars, 5, vatră, 6, groapă, 7, urme de arsură, I-stratul de humus, II-nivelul superior de locuire, III-nivelul inferior de locuire, IV-umplutura bordeiului II, V-strat de pământ viu,

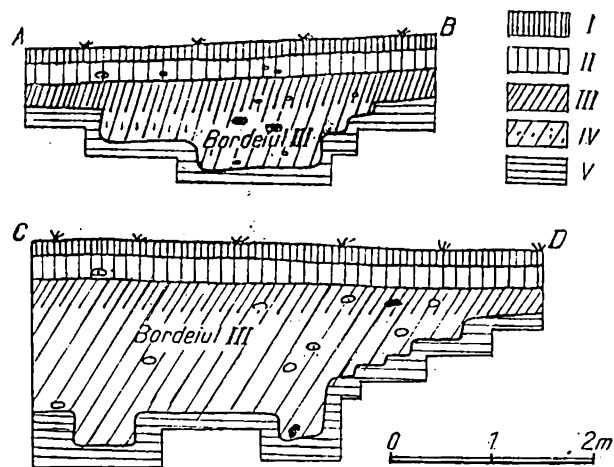
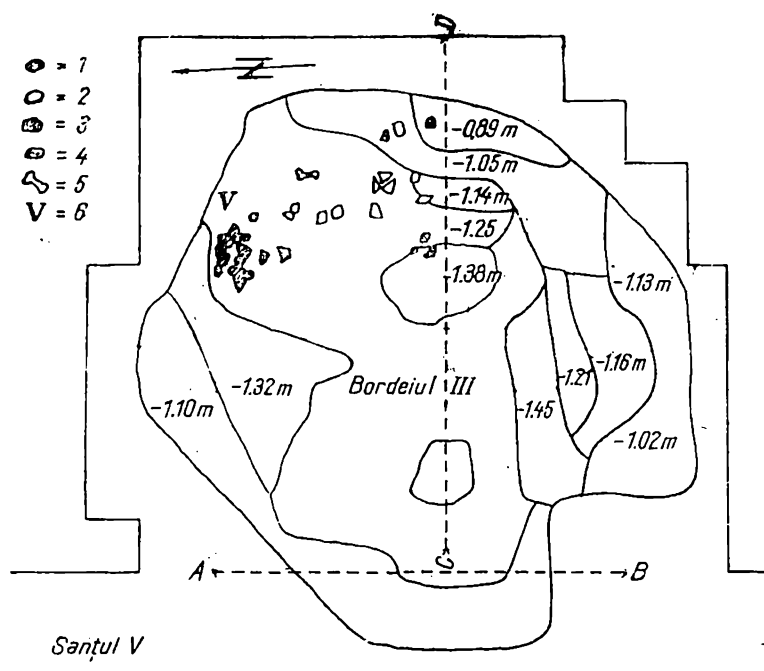

Fig. 4. — Bordeiul III și planul resturilor de locuință de suprafață care suprapun bordeiul. 1, pietre, 2, fragmente ceramice, 3, lipituri de vatră, 4, fragmente de chirpici ars, 5, oase de animale, 6, vatră, I, strat de humus, II, nivel superior de locuire, III, nivel inferior de locuire, IV, umplutura bordeiului III, V, strat de pământ viu.

B. Locuințele de suprafață aparțin exclusiv nivelului superior. Urmele acestora (suprafețe acoperite cu fragmente de chirpici ars, ceramică, pietre etc.) au fost descoperite sporadic în tot cuprinsul săpăturilor. Dar resturile cele mai importante și concludente au fost identificate în capătul de sud al șanțului 1, unde s-a săpat o suprafață de aproape 90 m² (fig. 6). Această suprafață este marcată prin fragmente de chirpici ars, pietre plate de diferite dimensiuni, fragmente ceramice și oase de animale, fără a indica însă numărul, forma și dimensiunea locuințelor existente aici. Merită însă atenție descoperirea câtorva elemente *in situ*, care ne dau unele indicații și în această privință. Ne referim aici la cele trei vetre și anexele lor, descoperite printre aceste resturi de locuință.

Vatra 1 (fig. 7) cu suprafața ușor arcuită, de formă rotundă și cu diametrul de 1,40 m, este construită pe o platformă de piatră. Pe această platformă s-a depus un strat îngust de pământ, peste care s-a aplicat apoi o lipitură foarte subțire (0,50—1 cm).

La numai 0,20 m vest de vatra 1 s-a păstrat destul de bine o platformă de pietre plate, acoperind inițial o suprafață rectangulară de circa 1,40 × 0,60 m și constituind probabil resturile unei lavițe joase de piatră.

La 2,50 m sud-est de prima vatră s-a descoperit *vatra 2*, avînd în starea ei actuală forma pătrată de 0,90 × 0,85 m (fig. 5, 8; 8). Singura latură a vetrei unde se pot constata cu siguranță limitele ei este aceea estică, puțin mai ridicată. Lipiturile vetrei sînt groase de circa 1 cm, fiind aplicate direct pe pământ.

La 0,50 m sud de colțul de sud-est al vetrei 2 s-a descoperit un vas mare în formă de sac, de circa 0,45 m înălțime, adîncit parțial în podeaua locuinței. În poziția originală, marginea vasului se afla la 18—20 cm deasupra podelei locuinței. La adîncimea corespunzătoare cu pîntecele vasului, cu cîțiva centimetri mai jos de baza vetrei, s-a constatat o mică platformă de pietre plate, care înconjură vasul. Acest vas mare, de apă sau de provizii, cu platforma lui de piatră, este în strînsă legătură cu vatra 2, alăturată, alcătuiind împreună un frumos complex de caracter gospodăresc, și constituind probabil colțul principal al locuinței (fig. 5, 5; 8).

În partea de est a suprafeței resturile de locuință se răresc simțitor, remarcîndu-se doar un rest de *vatră* (nr. 3), din care s-a păstrat doar un fragment rectangular de 0,60 × 0,43 m. Lipiturile, aplicate direct pe pământ, au o grosime de 1,5—3 cm, constituind original o suprafață ușor arcuită.

În partea de nord a suprafeței s-a descoperit o groapă (nr. 1), dar destinația și legătura ei cu locuința alăturată nu s-a putut lămuri cu precizie. Adîncindu-se pînă la 1,45 m, groapa conținea, pe lîngă cîteva fragmente ceramice și oase, o piatră mare, plată, de 0,53 × 0,40 m, stînd vertical, marginea ei superioară apărînd la nivelul resturilor de locuință. La circa 1 m vest, tot în partea superioară a gropii, zăcea o altă piatră mare, de 0,30 × 0,30 m, înclinată spre piatra verticală.

În ceea ce privește locuințele de suprafață, resturile fiind foarte răzlețe, nu am reușit să stabilim nici numărul, nici dimensiunile lor, întîmpinînd deci aceeași dificultate, ca și în cazul celorlalte așezări contemporane ³.

³ Radu Vulpe și colab., *Raport preliminar asupra activității șantierului arheologic Poiana - Tecuci 1950*, în SCIV, II, 1, 1951, p. 194 și urm.; S. Teodor, S. Rață,

Contribuția cercetărilor arheologice de la Medeleni la cunoașterea culturii materiale geto-dacice din Moldova în secolele III și II î.e.n., comunicare prezentată la a II-a

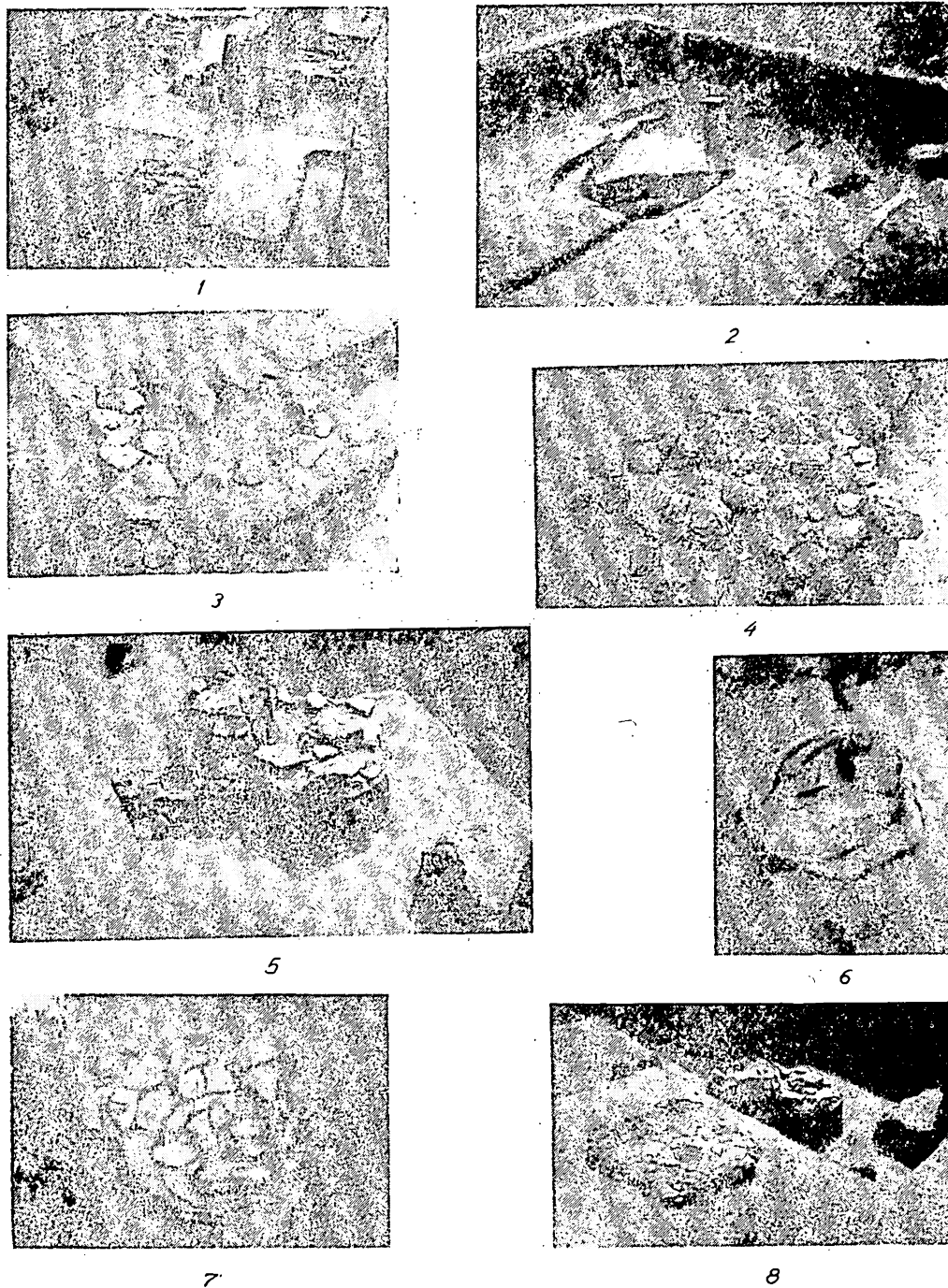

Fig. 5. — Aspecte din timpul săpăturilor. 1, partea estică a bordeiului I, 2, partea estică a bordeiului II, 3, vatra nr. 5, 4, vatra nr. 4, 5, vasul de provizii de lângă vatra nr. 2, 6, vas îngropat din șanțul 3, 7, fragmente de vas *in situ* din șanțul 4, 8, vatra nr. 2 și complexul cu vasul de provizii de lângă ea,

Rămâne deci valabilă observația lui R. Vulpe, referitoare la locuințele din nivelul II al așezării daco-getice de la Poiana, că locuințele erau construite cu mult material lemnos și lipite cu prea puțin lut ⁴. Astfel, indiferent de soarta așezării (incendiere sau distrugere de la sine), cu rare excepții ⁵, forma locuințelor nu s-a mai putut păstra. Judecând doar după numărul vetrelor, se poate presupune că în porțiunea discutată au existat 2, eventual 3 locuințe. Posibilitatea existenței aici a mai multor locuințe se poate sprijini și pe observația făcută la Poiana, că locuințele, sînt foarte apropiate unele de altele, lăsînd între ele spații reduse și neregulate ⁶. Avînd în vedere prezența fragmentelor de chirpici ars, precum și a pietrelor, în majoritate cu urme de ardere, se impune concluzia că așezarea a fost distrusă printr-un puternic incendiu.

Relativ la construcția caselor se poate considera că pereții erau destul de subțiri. În acest sens se remarcă un fragment de chirpici bine ars, prezentînd amprenta a doi pari, cu diametrul de 2,5, respectiv 1,8 cm. Acest fragment, pe partea opusă amprentelor de pari este netezit, prezentînd o suprafață a peretelui. Fragmentul de chirpici, în această stare, are o grosime de 6 cm, deci perețele avea o grosime de circa 12 cm, dacă presupunem un singur rînd de împletitură, peste care s-au aplicat cele două fețe de lipitură. Din groapa 7 provine un alt fragment de chirpici interesant, avînd, pe lîngă amprente de pari, și amprente de nuiile. Acestea din urmă merg paralel cu amprente de pari, prin urmare lipitura s-a aplicat peste o împletitură verticală.

În afară de locuințele identificate în suprafața sus-menționată au mai fost descoperite în tot cuprinsul așezării și alte resturi sporadice ale unor locuințe de suprafață. Acolo unde aceste urme erau mai numeroase, s-au deschis casete mici (fig. 1), fără să se obțină rezultate mai concludente.

III. GROPILE. În cursul săpăturilor s-au identificat 10 gropi (fig. 1), dintre care 7 se adîncesc din stratul inferior, iar 3 din nivelul superior. În afară de groapa 2, în formă de clopot, toate sînt în formă de pungă. Cu excepția gropii 1 și 2, toate sînt puțin adînci, neavînd nici un inventar în afară de cîteva cioburi și fragmente mici de chirpici. O atenție mai mare merită groapa 5, în care s-au descoperit resturile unei vetre ⁷, precum și groapa 7, care păstrează un vas întreg. În afară de aceasta, în șanțul 3 s-a descoperit și un alt vas îngropat, aproape întreg, fără a putea surprinde însă conturul gropii. Semnalăm că acest vas, înalt de circa 0,45 m, conținea o piatră mare, ascuțită, lungă de 0,40 m (fig. 5, 6).

IV. INVENTARUL ARHEOLOGIC al așezării, inclusiv ceramica, este destul de omogen în ambele niveluri, ceea ce justifică prezentarea lui nedespărțită. Acolo unde va fi cazul vom atrage atenția asupra deosebirilor, respectiv particularităților existente.

Sesiune științifică a muzeelor, decembrie 1965; S. Teodor, Gr. Foiț, *Noi aspecte ale culturii geto-dacice în Moldova în lumina săpăturilor de la Botoșana*, comunicare prezentată la a III-a Sesiune științifică a muzeelor din decembrie 1966. Pentru așezarea de la Medeleni și Botoșana ne vom referi și în continuare la aceleași surse bibliografice.

⁴ R. Vulpe și colab., *op. cit.*, p. 194 și urm.

⁵ *Ibidem*, p. 195, fig. 5—6.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Eventual și această groapă este în legătură cu acel „cult domestic al vetrei”, presupus în legătură cu gropile de la Poiana. Cf. R. Vulpe și colab., *op. cit.*, p. 196—197.

A. UNELTE ȘI ARME

1. Obiecte de lut ars

a) *Fusaiole* s-au descoperit în mare număr în ambele niveluri. În general, sînt de formă bitronconică, înălțimea depășind diametrul. S-au descoperit și cîteva exemplare turtite, precum și altele, cu suprafețele mult rotunjite. Mai menționăm și un fragment ceramic, tăiat în formă pentagonală și găurit la mijloc, folosit poate ca fusaiolă, eventual ca amuletă (fig. 9, 1—4, 6) ⁸.

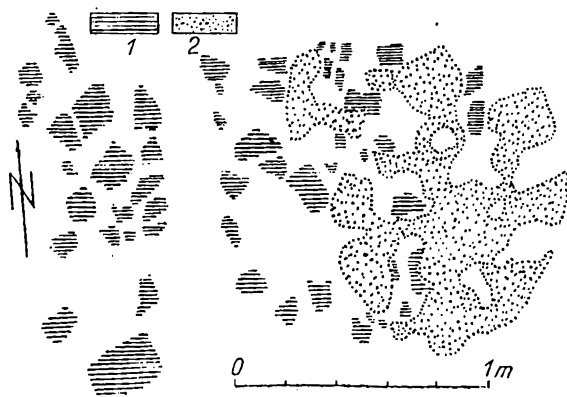
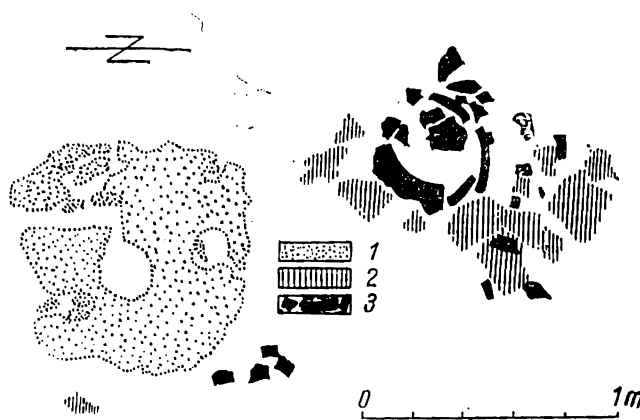

Fig. 7. — Vatra nr. 1, cu lavița de piatră. 1, pietre, 2, lipituri de vatră.

Fig. 8. — Vatra nr. 2 și vasul de provizii cu platforma de piatră înconjurătoare. 1, lipituri de vatră, 2, pietre, 3, fragmente ceramice.

b) *Greutăți*. În toată așezarea s-a descoperit un singur exemplar de mici dimensiuni, provenit din nivelul superior (fig. 9, 9).

c) *Lustruitor*, descoperit printre resturile de locuințe de suprafață, în preajma vetrei 1 (fig. 9, 5) ⁹.

⁸ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Materiale*, I, 1953, p. 291—292, fig. 82/1—4, prezintă asemenea fragmente ceramice rotunjite și găurite la mijloc, neputînd preciza destinația lor, dar considerînd că puteau servi ca greutăți sau jucării.

⁹ Pentru analogii cf. I. Andrieșescu, *Piscul Crăsani*, București, 1923, p. 79, fig. 238; V. Pârvan, *Gelica*, București, 1926, fig. 174; R. și E. Vulpe, *Les fouilles de Tinosul*, în *Dacia*, I, 1924, p. 209, fig. 39, 14, idem, *Les fouilles de Poiana*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 317, fig. 97, 4—15, 18—19; 102, 10.

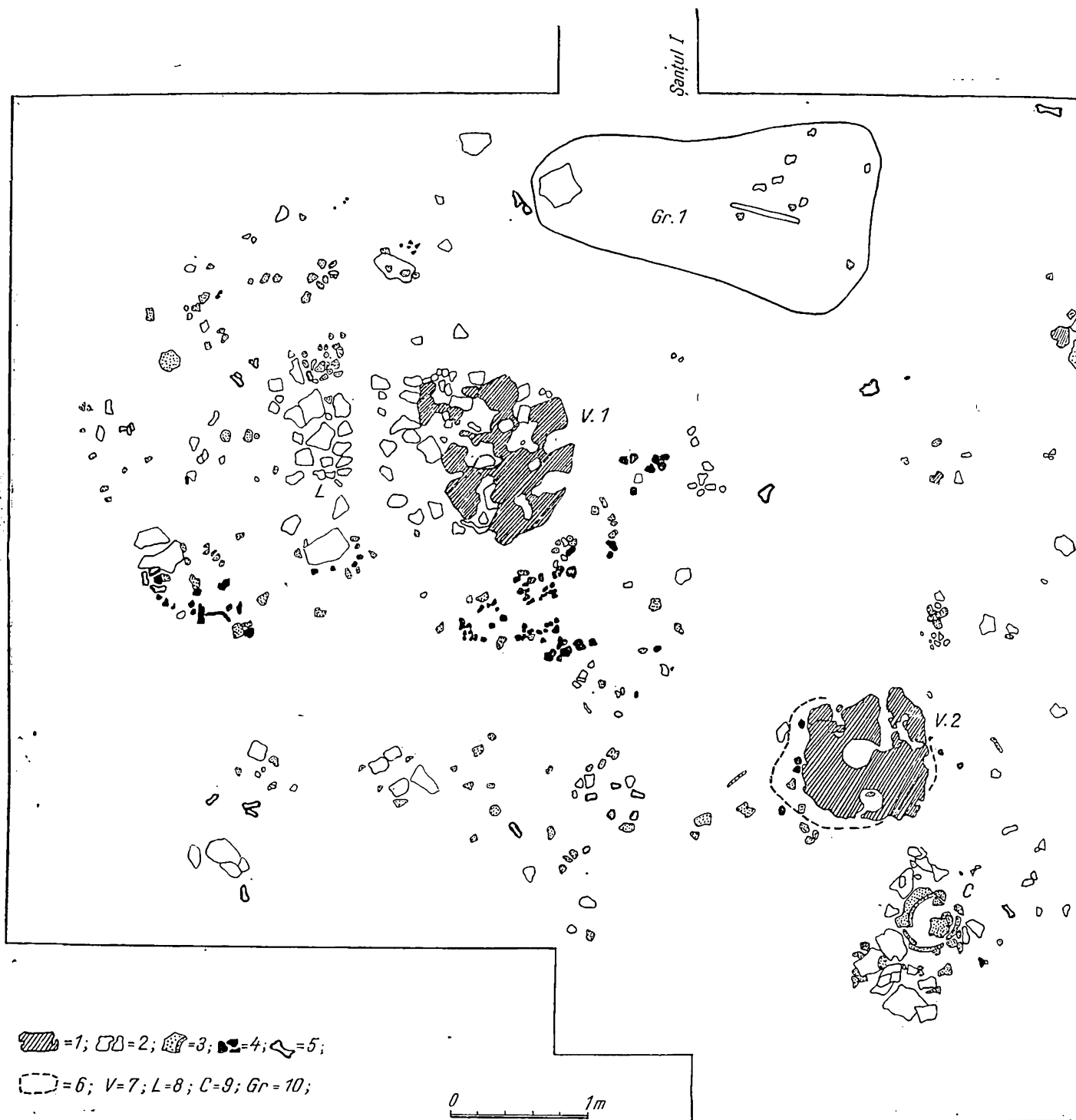
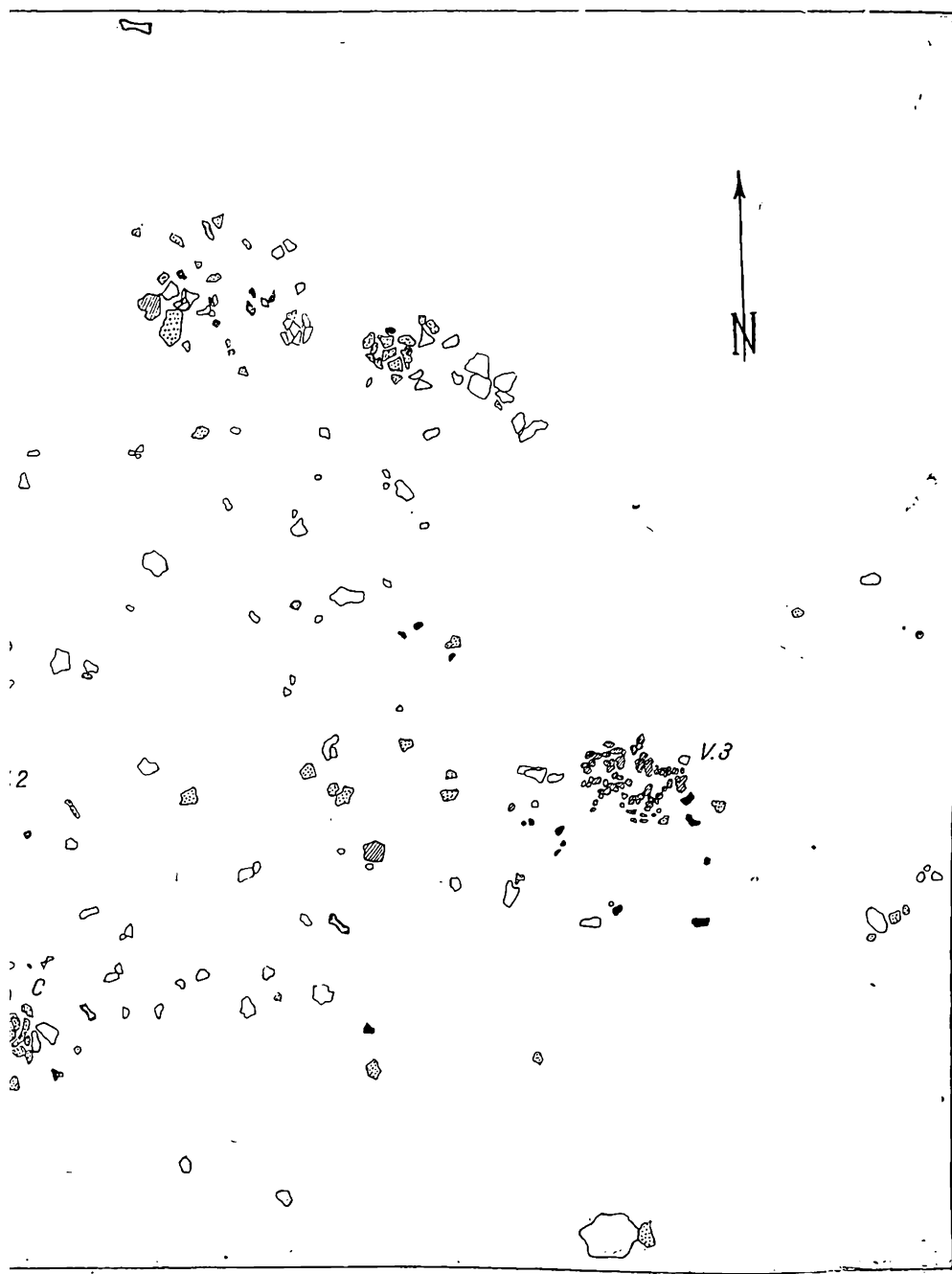

Fig. 6. — Planul resturilor de locuință de suprafață din caseta 1 — 2. 1, 1
2, pietre, 3, fragmente ceramice, 4, fragmente de chirpici ars, 5, oase de ani-
mîntului ars din jurul vetrei nr. 2, 7, vatră, 8, laviță de piatră, 9, comp-
provizii de lîngă vatra nr. 2, 10, groapă.

caseta 1 — 2. 1, lipitură de valră,
ars, 5, oase de animale, 6, limita pă-
le piatră, 9, complexul cu vasul de
0, groapă.

2. *Râșnițe, șlefuitori, pietre de ascuțit.* În ambele niveluri s-au descoperit câteva asemenea piese din gresie, toate fiind fragmentare (fig. 9, 7—8).

3. *Obiecte de silex.* În bordeiul 1 s-a descoperit un răzuitor, iar în stratul superior câteva lame de silex (fig. 10).

4. *Vîrfuri de săgeată de bronz cu trei tășuri, de tip „scitic”.* S-au descoperit două exemplare, ambele provenind din nivelul superior¹⁰.

5. *Obiecte de fier.* În total s-au descoperit 11 obiecte de fier, cu excepția unei piese în formă de cui, toate provenind din nivelul superior.

a) *Seceră*, cu lama îngustă de numai 11—12 mm și puțin curbată, avînd lungimea totală (măsurată pe curbura exterioară) de 16 cm, iar mînerul terminîndu-se într-un cîrlig (fig. 11, 8).

b) *Vîrf de săgeată*, de formă triunghiulară, cu doi „pinteni” puțin prelunși. Aparține tipului Latène mai rar, avînd în loc de teacă un cui de înfipt în vîrta de lemn¹¹. Lungimea totală este de 8,3 cm, din care lama are 4,5 cm. Cuiul prezintă o nodozitate pentru a împiedica intrarea lui mai adînc în vîrta de lemn (fig. 11, 7).

c) *Lame de cuțit.* S-au descoperit patru exemplare fragmentare corodate de 7, 7,5, 7,6, și 6,8 cm lungime, două cu lama mai lată (circa 1,5 cm) și două cu lama mai îngustă (fig. 11, 4—6).

d) În afara obiectelor menționate mai sus s-au descoperit două obiecte în formă de cui de 6, respectiv 7,6 cm lungime, un cîrlig (?), precum și două inele deschise din sîrmă de fier (fig. 11, 1—3).

6. *Obiecte de os și corn.* În bordeiul 2 s-au descoperit câteva fragmente de oase, cu marginea tăiată drept, precum și un corn de cerb, de asenienea tăiat, pregătite probabil pentru o finisare ulterioară. Un alt corn de cerb tăiat s-a descoperit și în nivelul superior, iar din bordeiul 3 provine un străpungător de os.

B. CERAMICA

S-au putut distinge următoarele categorii ceramice: daco-getică, bastarnică, grecească și, eventual, celtică.

1. *Ceramica daco-getică lucrată cu mîna.* În ceea ce privește culoarea, predomină cafeniul, în diferite nuanțe de cenușiu, de la cenușiu închis, negricios, pînă la cenușiu deschis, roziu. Chiar același fragment prezintă pete de diferite nuanțe, fapt care se datorește unei arderi neuniforme, în cuptoare primitive, sau chiar fără un cuptor propriu-zis¹². În stratul inferior s-au găsit și fragmente ceramice avînd în exterior un luciu negru, de tradiție hallstattiană. Ca degresant se folosesc cioburi (și chiar pietriș) pisate. În unele cazuri, în compoziția pastei se pot constata și urme fine de pleavă. Materialul ceramic se prezintă destul de unitar,

¹⁰ La Poiana vîrfurile de săgeată de tip „scitic” apar în întreaga perioadă Poiana II (secolele IV—I î.e.n.). Cf. R. și E. Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 334, fig. 113/1—16, 26—27, 30; R. Vulpe, *op. cit.*, în *SCIV*, I, 1951, p. 207, fig. 28/1—6; idem, *op. cit.*, în *Materiale*, I, 1953, p. 420; idem, *La civilisation dace à la lumière des dernières fouilles de Poiana*, în *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 154.

¹¹ Pentru clasificarea vîrfurilor de săgeată din această epocă, cf. V. Părvan, *Getica*, București, 1926, p. 514—515.

¹² Menționăm că în toată așezarea nu s-a descoperit nici un cuptor, așa cum nu s-a descoperit nici în alte așezări contemporane din Moldova. Și în legătură cu vasele din necropola hallstattiană de la Ferigile se crede că au fost arse în condiții semideschise. Cf. Al. Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, București, 1967, p. 37.

Fig. 9. — Fusaiole (1—4, 6), lustruitor (5) și greutate (9) de lut ars și șlefuitori de piatră (7—8) (1—6 = circa 7/10 m. nat., 7—9 = circa 9/10 m. nat.).

lipsind o ceramică fină propriu-zisă, așa cum se întâlnește în alte așezări ¹³. Este adevărat că și aici s-ar putea deosebi o categorie mai primitivă și alta mai îngrijit lucrată, însă acestea ar fi cele două extreme, marea majoritate a ceramicii încadrându-se într-o categorie intermediară.

Formele. Deși materialul ceramic se prezintă foarte fragmentar, iar reconstituirea formelor întâmpină greutăți, am reușit totuși să stabilim câteva forme de bază.

a) *Borcanele și vasele în formă de sac* constituie forma cea mai frecventă în așezarea de la Băiceni. Sub marginea acestor vase aproape totdeauna se găsește

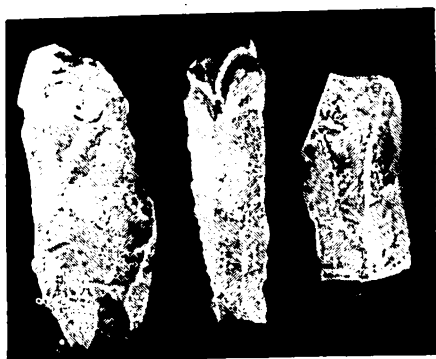
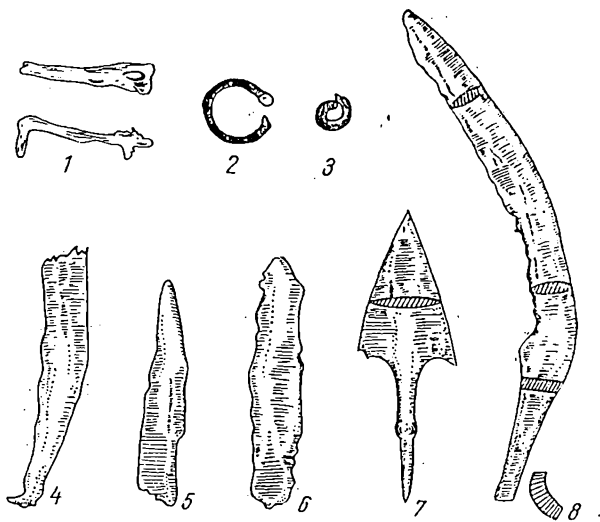

Fig. 10. — Lame de silex (circa 8/10 m. nat).

Fig. 11. — Obiecte de fier. 1, cîrlig, 2—3, verigi, 4—6, lame de cuțit, 7, vîrf de săgeată, 8, seceră (1—8 = 1/2).

un brîu alveolat, întrerupt de proeminente. Foarte rar și buza este ornamentată cu alveole. S-au deosebit patru variante:

α) Vase cu pereții drepecți și cu buza dreaptă, uneori mai mult sau mai puțin îngroșată în exterior. Într-un singur caz buza este puternic îngroșată sub forma unui brîu alveolat (fig. 12, 1—5).

β) Vase cu pereții aproape drepecți, foarte puțin arcuiți. Buza este dreaptă sau tăiată oblic, uneori îngroșată în exterior (fig. 12, 6—8).

γ) Vase cu pereții arcuiți și cu marginea înclinată spre interior (fig. 12, 9—10).

δ) Borcane pîntecoase, cu gîtul drept (fig. 14, 5).

b) *Străchinile* constituie a doua formă frecventă, avînd corpul tronconic și marginea arcuită spre interior. În funcție de măsura arcuirii, se poate distinge o întreagă gamă de variante, de la străchini cu marginea ușor arcuită, pînă la aceea puternic arcuită, aproape îndoită. Acestea din urmă sînt mai rare, provenind în special din nivelul inferior. Tot în cadrul străchinilor se mai distinge o categorie avînd doar buza îngroșată și trasă puțin înăuntru. Spre deosebire de borcane, de pe străchini lipsește brîul alveolat ca ornament (fig. 13).

¹³ Pentru ceramica din perioada discutată aici vezi III—II î.e.n. din Moldova, în SCIV, XVIII, 1, S. Teodor, *Contribuții la cunoașterea ceramicii din secolele* 1967, p. 25—45.

c) *Căni şi vase bitronconice* cu marginea mai mult sau mai puţin răsfrintă şi cu buza puţin îngroşată. S-au păstrat numai fragmente mici, ceea ce împiedică o clasificare mai fină, în funcţie de gradul de arcuire al profilului, ornamentaţie etc. (fig. 14, 1—4).

d) *Tăvi sau tipsii* de formă discoidală, plată, uncori cu marginea mai mult sau mai puţin îngroşată (fig. 18, 5—6).

e) *Vas cu picior*. S-a descoperit, în bordeiul 2, un singur fragment, confecţionat dintr-o pastă neagră, cu luciu la exterior. Piciorul scund al vasului este ornamentat cu trei caneluri orizontale, întâlnindu-se în muchii ascuţite (fig. 14,9).

f) *Strecurătoare*. S-a descoperit un singur fragment (fig. 18, 4).

S-au găsit numeroase fragmente ceramice cu apucători în formă de limbă, numai câteva fiind în formă de buton cilindric. S-au descoperit şi fragmente de torţi, de secţiune plată, ovală sau circulară, aparţinând probabil cănilor şi vaselor bitronconice. Mai rar, apucătorile sînt găurite vertical, probabil pentru a se suspenda vasele. Tot cu acelaşi scop se explică poate şi cele câteva fragmente de vase, găurite sub margine.

Fundul vaselor este drept. Trebuie să remarcăm însă două fragmente, descoperite în nivelul superior, care prezintă o încercare de inelare a fundului ¹⁴.

Ornamentaţia

a) *Briul alveolat* de diferite tipuri este decorul cel mai frecvent, caracteristic borcanelor şi vaselor în formă de sac. Acesta este aşezat orizontal, fiind întrerupt din cînd în cînd de proeminenţe-apucători. Mai rar, alveolele trec şi peste aceste proeminenţe. În cazul vaselor de mari dimensiuni, de la aceste briuri orizontale pornesc uneori altele, verticale sau oblice, spre partea inferioară a vasului (fig. 15; 16, 3—4; 17, 2, 4, 6).

b) *Briul crestat* este mult mai rar. În general crestăturile sînt oblice, în jur de 45°, dar se întîlnesc şi crestături aproape verticale, sau invers, puternic oblice, apropiindu-se de orizontală (fig. 16, 1—2, 5—6; 17, 5).

c) *Briul simplu*, de asemenea, este foarte rar. Pe unele fragmente se prezintă în formă de linii curbate, fără să cuprindă toată circumferinţa vasului (fig. 17, 1, 3).

d) *Alveolele* sînt de asemenea destul de rare. Se întîlnesc pe marginea borcanelor şi vaselor în formă de sac (fig. 18, 1, 3).

2. *Ceramica daco-getică lucrată la roată*. În toată aşezarea s-au descoperit doar câteva fragmente mici, atipice, din pastă cenuşie, de calitate superioară. Provin toate din nivelul superior, un singur fragment aparţinînd celui inferior.

3. *Ceramica de tip bastarnic* a fost descoperită numai în nivelul superior, într-un procentaj cu totul redus, în raport cu ceramica daco-getică ¹⁵. Ceramica bastarnică are o pastă neagră, mai rar cafenie sau cenuşie. Fragmentele provin din vase tipice cu buza faţetată, bine cunoscute din aria de răspîndire a bas-

¹⁴ Forme apropiate se găsesc şi în aşezarea de la Ciolăneşti (secolele II—I î.e.n.) din Cîmpia munteană. Informaţie de la S. Sanie.

¹⁵ Acelaşi fenomen se constată şi în celelalte aşezări contemporane. În schimb însă, în unele necropole cera-

mica de tip bastarnic constituie circa 90% din inventarul mormintelor. Cf. G. B. Fedorov, *Descoperirile arheologice din R.S.S. Moldovenească privind mileniul I al e.n.*, în *SCŞ—Iasi*, VIII, 1, 1957, p. 160.

tarnilor (fig. 14, 6). Fiind mai puțin obișnuit, remarcăm un mic fragment avînd o gaură circulară sub buză, care a servit probabil pentru atîrnarea vasului ¹⁶.

4. *Fragmente de amfore grecești* provenite din ambele niveluri sînt fără ștampilă, neputînd fi precizată proveniența lor exactă. Cîteva, din nivelul superior, după aspectul pastei par a fi rodieni.

5. *Ceramica celtică*. În cursul săpăturilor s-au descoperit trei fragmente mici, lucrate la roată, cu buza îngroșată, de culoare cenușie și cu grafit în compoziția pastei. Două fragmente provin din bordeiul 2, iar unul din nivelul superior (fig. 14, 8).

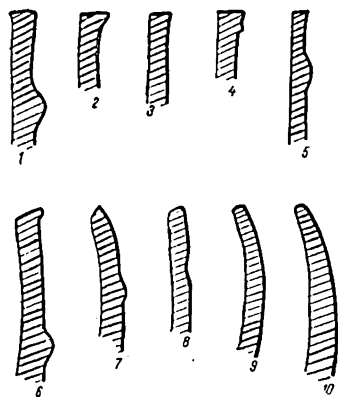

Fig. 12. — Profile de borcane și vase în formă de sac. 1—5, variant α , 6—8, varianta β , 9—10, varianta γ (1—10 = 1/3 m. nat.).

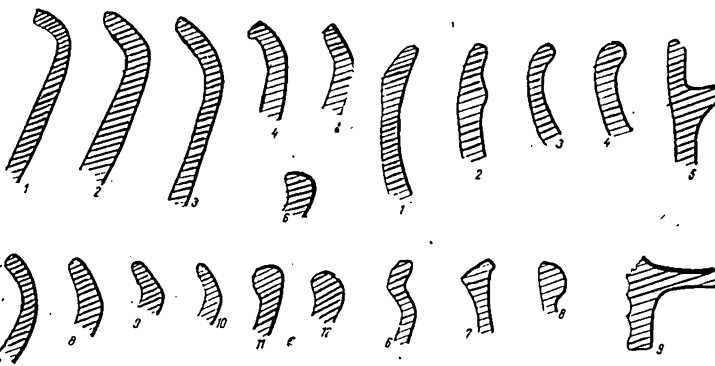

Fig. 13. — Profile de strachini (1—12 = 1/3 m. nat.).

Fig. 14. — Profile de vase. Căni și vase bitronconice (1—4), borcan, varianta δ (5), strachină de tip bastarnic (6), fragment de vas cu buza îngroșată (7), fragment ceramic de tip celtic (8), vas cu picior (9) (1—9 = 1/3 m. nat.).

C. PLASTICA DE LUT

Printre resturile locuințelor de suprafață din casea 1 s-a descoperit partea superioară a unui idol feminin (fig. 19, 5), iar un alt fragment, foarte asemănător cu statuetele cucuteniene, provine din bordeiul 2 (fig. 19, 4). Din nivelul superior mai provine și partea posterioară a unui idol zoomorf (fig. 19, 6). În sfîrșit, din bordeiul 3 provine un alt fragment de idol zoomorf, reprezentînd un cap de porc (fig. 19, 3), probabil de influență celtică.

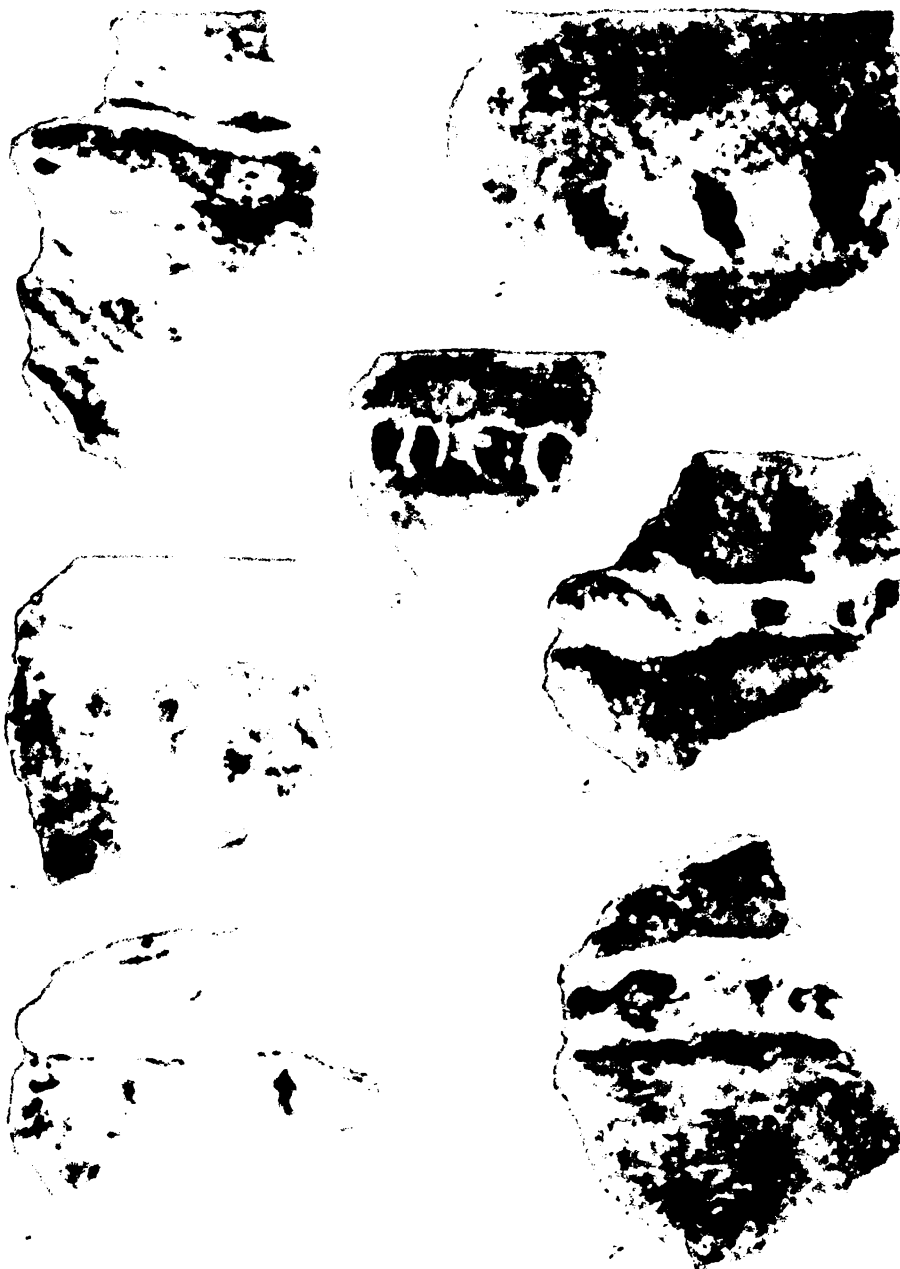
D. PODOABE

Din nivelul superior provine un topor-miniatură (?) de lut, folosit probabil ca amuletă (fig. 19, 2), precum și o mărgea de lut. Tot de aici provine o verigă turtită de cupru compusă din două spirale și cu capătul în formă de protomă, probabil de șarpe (fig. 19, 1) ¹⁷.

¹⁶ Nu insistăm aici asupra descrierii ceramicii bastarnice. Pentru aceasta cf. R. Vulpe, *Săpăturile de la Potenești*, în *Materiale*, I, 1953, p. 428—433, și S. Marinescu-Bilcu, *Noi urme bastarne în Moldova de nord-vest*,

în *SCIV*, XIV, 2, 1963, p. 413—418.

¹⁷ În legătură cu răspîndirea protomei de șarpe la podoabele geto-dacice, cf. V. Părvan, *Gelica*, p. 519 și urm., p. 544 și urm., p. 621, p. 640 și urm.

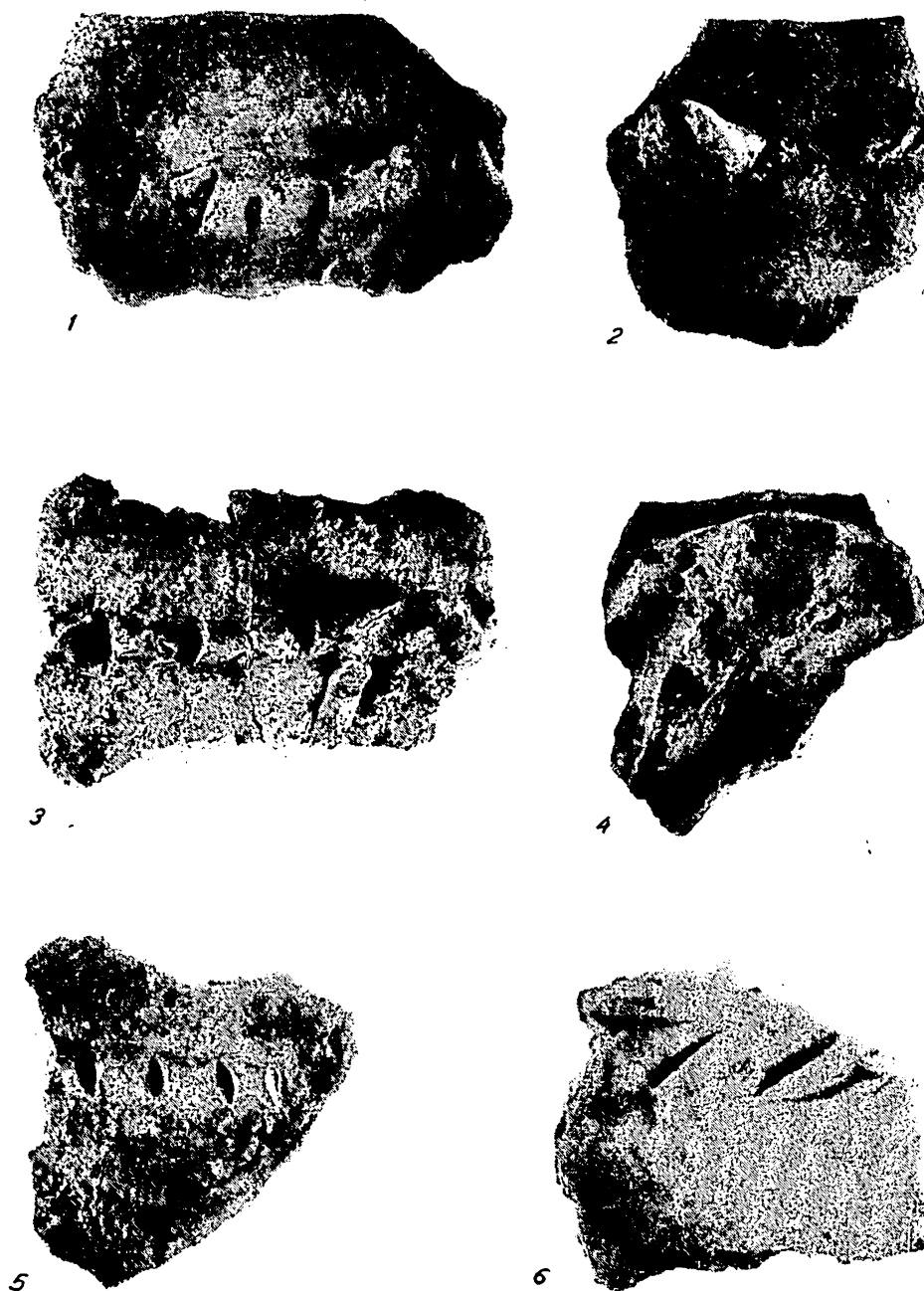

Fig. 16. — Fragmente ceramice decorate cu brlu crestat (1—2, 5—6) și brlu alveolat (3—4)
 (1,4 = 1/1, 2 = 1/2, 3 = 6/10, 5—6 = 9/10 m. nat.).

V. CONCLUZII

Cele două niveluri de locuire din aşezarea de la Băiceni prezintă un stadiu de dezvoltare puţin diferit, fapt evidenţiat în special de materialul ceramic. În ambele niveluri întâlnim, în general, aceleaşi tipuri de vase, lucrate cu mîna, cele confecţionate cu ajutorul roţii olarului constituind un procentaj neînsemnat. Totuşi, în nivelul superior tradiţiile hallstattiene slăbesc treptat, ceea ce se reflectă atît în evoluţia unor forme (raritatea străchinii cu marginea puternic arcuită), cît şi în tehnica olăritului (raritatea vaselor cu luciu negru în exterior). De asemenea, ca un real progres trebuie considerată şi înmulţirea bruscă a obiectelor de fier (10 obiecte din nivelul superior faţă de unul singur din cel inferior), unele dintre acestea (secera şi virful de săgeată) avînd deja aspectul tipic Latène.

În privinţa orizontului cronologic al celor două niveluri se pot considera următoarele. Nivelul inferior este sigur anterior năvălirii bastarnilor în regiunile centrale şi de nord ale Moldovei şi poate fi datat în secolul al III-lea sau în secolele IV—III î.e.n. În această privinţă, un prim indiciu este lipsa ceramicii de tip bastarnic, care începe să apară în aceste regiuni către sfîrşitul secolului al III-lea î.e.n.¹⁸ În stabilirea poziţiei cronologice a nivelului inferior ne putem sprijini şi pe descoperirile asemănătoare din împrejurimi, mult mai precis datate. Astfel, pe Cetăţuie, pe lângă alte urme postneolitice, au fost descoperite şi resturi de locuire, în special ceramică, identică cu cea din nivelul inferior de la punctul Mlada. Aceste resturi au fost datate, pe baza fibulelor de bronz şi de fier, în secolul IV—III î.e.n.¹⁹ De asemenea, este foarte importantă descoperirea în 1959, între Cetăţuia şi Mlada, a unui tezaur de obiecte de aur „traco-scitic”, în greutate de peste 2 kg, datat în secolul al IV-lea î.e.n.²⁰

În sfîrşit, cele două fragmente ceramice, care pot fi considerate eventual celtice, provenite din bordeiul 2, precum şi fragmentul de statueta zoomorfă reprezentînd un porc, descoperit în bordeiul 3, pot fi puse în legătură, cel puţin cronologică cu elementele celtice sau de influenţă celtică din secolele IV—III, atestate pe Cetăţuie.

Nivelul inferior de la punctul Mlada se încadrează, prin urmare, în orizontul aşezărilor deschise de la Medeleni (judeţul Botoşani) (nivelul inferior), Poienişti („Măgura”, „Rîpa Fîntînii”) ²¹ şi Hăbăşeşti ²². Resturi de locuire similare, sporadice însă, au fost identificate prin periegeze şi pe platoul Laiu, între Cetăţuia şi Mlada, precum şi pe dealul Gosan, unde se află şi trei movile aparţinînd, eventual, aceleiaşi perioade „traco-scitice” ca şi tezaurul ²³. De asemenea, din

¹⁸ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Materiale*, I, 1953, p. 490—497; idem, *Le problème des Bastarnes-à la lumière des découvertes archéologiques en Moldavie*, în *Nouvelles Études d'Histoire*, Bucureşti, 1955, p. 103—119.

¹⁹ Descoperiri inedite din noile săpături de la Cucuteni, conduse de prof. M. Petrescu-Dîmboviţa. O scurtă menţiune asupra acestora: M. Petrescu-Dîmboviţa, *Cucuteni*, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1966, p. 11, 20, 31. Pentru descoperirile mai vechi cf. H. Schmidt, *Cucuteni*, Berlin-Leipzig, 1932, p. 45, 63, pl. 30/17, 18, 20.

²⁰ M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 20; idem, *Nouvelles fouilles archéologiques à Cucuteni-Băiceni*, în *Atti*

del VI Congresso Internazionale delle Scienze preistoriche e protoistoriche, II, Comunicazioni, Sezioni I—IV, p. 251.

²¹ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Materiale*, I, 1953, p. 241, 277—280, 418—420, 475—476. Acestei aşezări îi corespunde şi un mormînt-cuptor izolat, cf. *ibidem*, p. 312—315.

²² Vl. Dumitrescu, *Hăbăşeşti*, Bucureşti, 1954, p. 485—491.

²³ După redactarea lucrării de faţă, în vara anului 1967 a fost secţionată una dintre aceste movile de către Marin Dinu, descoperindu-se un mormînt de incinerare dacogetic. Cf. M. Petrescu-Dîmboviţa, M. Dinu, A. László,

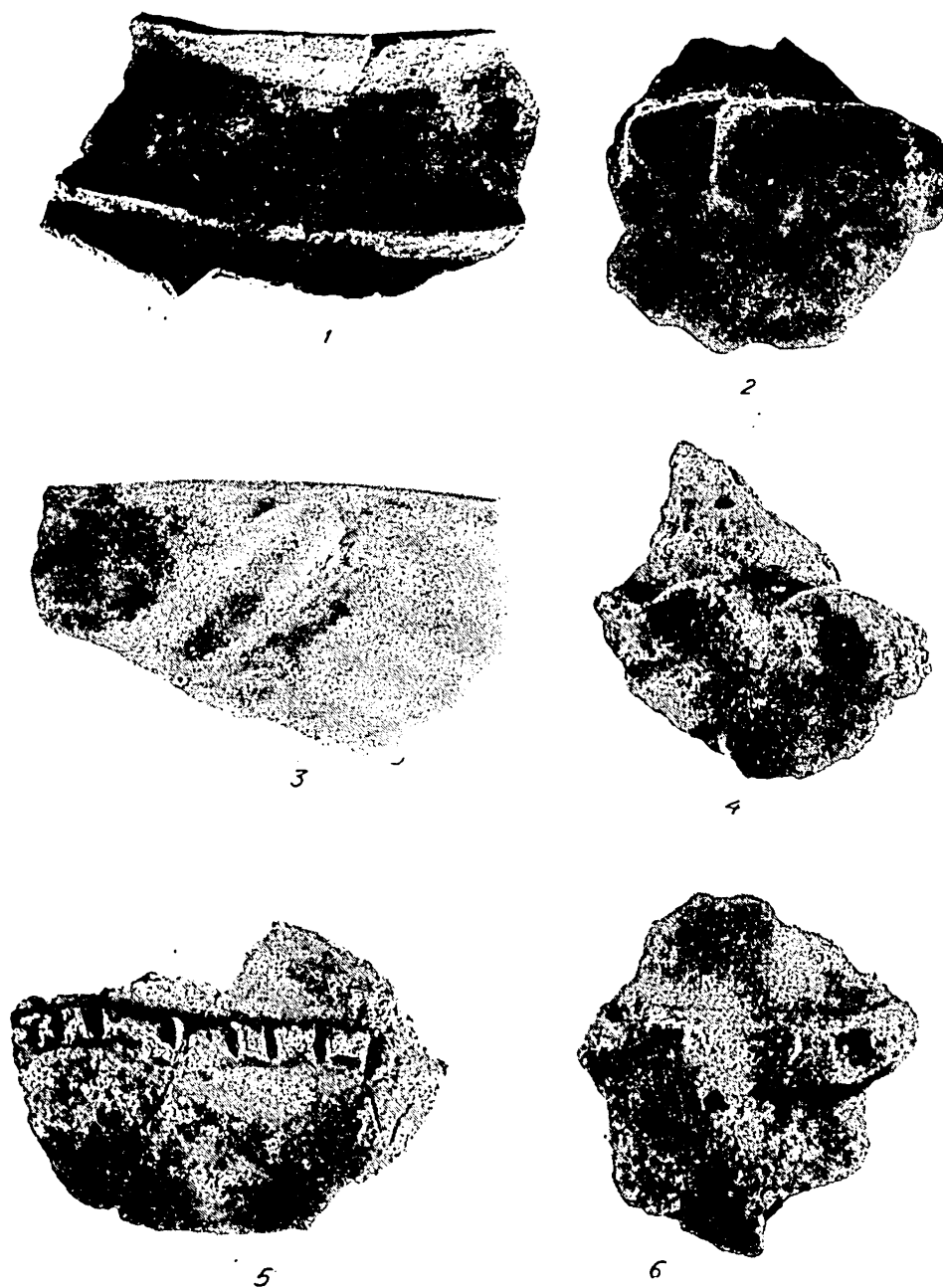

Fig. 17. — Fragmente ceramice decorate cu briu simplu (1,3), briu alveolat (2, 4, 6) și briu crestat (5) (1 = 4/10, 2 = 8/10, 3-4 = 1/1, 5 = 7-10, 6 = 9/10 m. nat.).

Fig. 18. — Fragmente ceramice decorate cu siruri de alveole (1, 3), fragment de strecurătoare (4), fragmente de țevi sau țipsuri (5 - 6), fragment de cană descoperit pe dealul Golan (2) (1 - 6/10, 2 - 1/2, 3, 4, 6 - 1/4, 5 - 8/10 m. nat.).

același orizont face parte și mormîntul de incinerare daco-getic descoperit la Vaslui și datat în secolele IV—III î.e.n.²⁴ În Moldova de sud acestei perioade îi corespunde orizontul Poiana II²⁵.

În afară de așezările deschise menționate, acestui orizont îi aparține și seria cetăților de pămînt din Moldova centrală și de nord, ca aceea de la Stîncești-Botoșani (nivelul III—IV)²⁶, Cotnari și, probabil, Moșna (județul Iași)²⁷ etc. Deosebit de importantă pentru așezarea noastră este puternica cetate de pe dealul Cătălina de lângă Cotnari, aflată numai la circa 6 km de Băiceni²⁸.

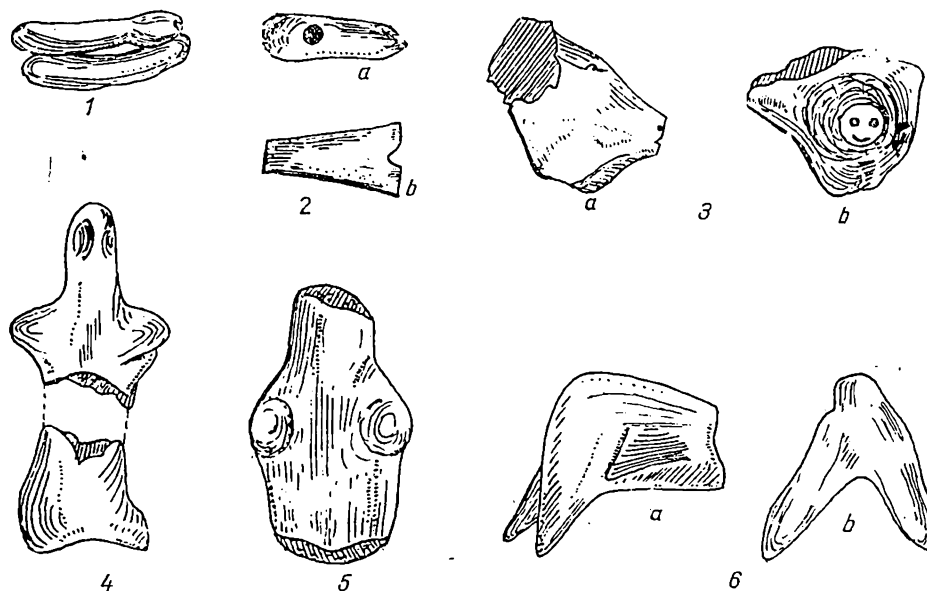

Fig. 19. — Plastică de lut și obiecte de podoabă. 1, verigă de cupru, 2, toporaș de lut, 3, cap de figurină de porc, 4—5, fragmente de idoli antropomorfi, 6, fragment de idol zoomorf (1—6=3/4).

În ceea ce privește tipul de locuință, la Medeleni și Băiceni întâlnim bordeie, iar la Stîncești, în această perioadă, locuințe de suprafață²⁹.

Singurul element de datare mai precisă pentru nivelul superior îl constituie ceramica de tip bastarnic. Avînd în vedere rezultatele cercetărilor mai recente

I. Ioniță, V. Spinei, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice de la Cucuteni-Băiceni din anii 1965—1967*, comunicare prezentată la a XIV-a Sesiune științifică a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, octombrie 1967.

²⁴ Al. Andronic, E. Neamțu, Fl. Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 91—93, fig. 5—6.

²⁵ R. Vulpe, *op. cit.*, în *SCIV*, II, 1, 1951, p. 180 și urm.; idem, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 146 și urm.

²⁶ Adrian C. Florescu, *Le problème des établissements hallstattiens fortifiés dans la zone orientale de la Roumanie*, comunicare prezentată la al VII-lea Congres internațional de științe pre- și protoistorice, Praga, 1966.

²⁷ Prin cercetările recente efectuate de Adrian C. Florescu a fost identificată aici o incintă pentagonală, avînd după aspect strălucite afinități cu cetatea II de la Stîncești (secolele IV—III î.e.n.). Au fost descoperite aici resturile unei așezări din secolele III—II î.e.n., masîndu-se pe valul cetății. Prin urmare, această așezare nu corespunde cu epoca de construire și de folosire a cetății, care este evident anterioară. Cf. A. C. Florescu și Gh. Melinte, în *SCIV*, 19, 1, 1968, p. 129—134.

²⁸ Cu ocazia unor periegeze executate în incinta cetății de la Cotnari s-au identificat materiale ceramice similare celor descoperite la Băiceni, lipsind însă ceramica de tip bastarnic. Din 1967 Adrian C. Florescu a efectuat aici săpături sistematice.

²⁹ Vezi nota 26.

privind problema bastarnă³⁰, acest nivel poate fi datat către sfârșitul secolului al III-lea și secolul al II-lea î.e.n. Această datare, bazată inițial pe tipurile de fibulă din necropola de la Poienеști, precum și pe unele considerente de ordin istoric³¹, este sprijinită și de datele cronologice oferite de amforele grecești importate, descoperite în așezările contemporane. Astfel, în așezarea de la Lunca Ciurei, ceramica de tip bastarnic din bordeie este asociată cu fragmente de amfore de Rhodos, din secolele III—II î.e.n.³² Pe o mănășă șampilată este menționat Aristodamos, preot eponim al zeului Helios din insula Rhodos³³. Pe o altă șampilă apare numele preotului rhodian eponim Xenophantos sau, mai sigur, Xenophon și numele lunii de fabricație a amforei, Agrianios³⁴. După lista preoților eponimi ai zeului Helios din insula Rhodos, întocmită de Hiller von Gaertingen, ambii preoți au ocupat funcții între 220—180 î.e.n.³⁵. Și restul fragmentelor șampilate se încadrează în intervalul 220—180 î.e.n., ceea ce corespunde perioadei de expansiune a exportului rhodian din regiunile pontice, urmate de prăbușirea acesteia și înlocuirea ei cu cea knidiană, după 180 î.e.n.³⁶.

Ceea ce este important este faptul că pe baza acestor date de cronologie absolută se poate stabili data *post quem* a începutului așezărilor similare cu aceea de la Lunca Ciurei: ultimele două decenii ale secolului al III-lea î.e.n.

În ceea ce privește sfârșitul acestei etape, nu dispunem de nici un element de datare mai precisă. Se constată doar că începând cu primii ani ai secolului I î.e.n. puterea bastarnilor din Moldova intră în declin, fiind desființată probabil prin înglobarea regiunii din estul Carpaților în teritoriul stăpinit de Burebista³⁷. Pe de altă parte Ptolemeu, reflectând tocmai această situație schimbată, în capitolele despre Dacia și Moesia Inferior, în care vorbește și despre regiunile Moldovei, nu-i mai menționează pe bastarni, numai în nord, în părțile „Sarmației europene”³⁸. Prin urmare, această etapă s-ar sfârși în jurul anilor 70—60 î.e.n., dată socotită ca marcând începuturile domniei lui Burebista sau, mai exact, pe la mijlocul secolului I î.e.n., o dată cu campania regelui dac împotriva orașelor pontice³⁹.

Caracteristica principală a nivelului superior din așezarea de la Băiceni, sub aspectul culturii materiale, este juxtapunerea materialului arheologic aparținând civilizației daco-getice și a ceramicii de tip bastarnic. Prin urmare, ne aflăm în fața unei așezări de tip Lunca Ciurii, tip cunoscut în regiunile dintre Prut și Nistru sub denumirea de aspectul Lukašovka II⁴⁰. În Moldova centrală și de nord acest orizont este reprezentat prin așezările de la Medeleni⁴¹ (nivelul

³⁰ Cf. notele 16 și 18.

³¹ Ibidem.

³² D. Tudor, *Amfore elenistice descoperite în adâncul teritoriului R.P.R.*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, București, 1954, p. 81—88; M. Petrescu-Dîmbovița și colab., *Șantierul arheologic Trușești* (IV. Lunca Ciurei), în *SCIV*, VI, 1—2, 1955, p. 183—187.

³³ D. Tudor, *op. cit.*, p. 82.

³⁴ M. Petrescu-Dîmbovița și colab., *op. cit.*, p. 186.

³⁵ Hiller v. Gaertingen, art. *Rhodos*, în *Pauly-Wissova, RE*, suppl. V (1931), col. 836—839, nr. 70, 233—234.

³⁶ D. Tudor, *op. cit.*, p. 86.

³⁷ V. Pârvan, *Getica*, p. 80—82; R. Vulpe, *op. cit.*, în *Materiale*, I, 1953, p. 494—495.

³⁸ Ptolemeu, III, 7.

³⁹ C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'Antiquité* București, 1945, p. 46—49; idem, în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 286—287; R. Vulpe, *op. cit. Materiale*, I, p. 494; Em. Condurachi, *Burebista și orașele pontice*, în *SCIV*, IV, 3—4, 1953, p. 515—523; H. Daicoviciu, *Dacii*, 1965, p. 92—97.

⁴⁰ Pentru aspectul Lukašovka II, prezentând atât așezări cît și cimitire, cf. G. B. Fedorov, *op. cit.*, p. 160; idem, *Лукановский могильник*, în *KS*, nr. 68, 1957, p. 51—62; idem, *Население Прутско-Днестровского междуречья в I. тысячелетии н.э.*, în *MIA*, nr. 89, 1960, p. 17—20 și 240—246; M. A. Romanovskaia, *Селище Лукашевка II (По материалам раскопок 1959 г.)*, în *SA*, 3, 1962, p. 293—298.

superior), Botoșana (județul Suceava), Șorogari — Iași ⁴¹, Moșna ⁴², Poieniști („Șipotul lui Stan”) ⁴³, Dealul Boroslenilor, aflat între satele Scinteia și Grajduri (județul Iași) ⁴⁴, Arsura ⁴⁵, Tîrpești ⁴⁶, Iași—Curtea Domnească ⁴⁷, precum și prin necropolele de la Poieniști ⁴⁸ și Buhăești-Negrești ⁴⁹. La acestea am mai putea adăuga așezări de la punctele Redi, din hotarul satului Cucuteni și Pleșa după Laiu, de lângă satul vecin Secărești, identificate prin periegheze. În sudul Moldovei acestei etape îi corespunde orizontul Poiana II₂ ⁵⁰. Toate acestea sînt deci așezări deschise, în nici una din cetățile amintite deja nefiind documentată continuitatea locuirii după secolul al III-lea î.e.n. În acest sens este foarte semnificativă situația din cetatea de la Moșna, unde resturile de locuire din secolele III—II se masează *pe val*, acesta nemaiavînd, prin urmare, nici un rol de apărare, și, în consecință, așezarea nedeosebindu-se cu nimic de o stațiune deschisă ⁵¹.

În ceea ce privește tipul de locuință, întîlnim atît bordeie (Lunca Ciurei), cît și locuințe de suprafață (Medeleni, Păiceni). La Botoșana, în cadrul aceleiași etape, s-au descoperit atît bordeie, cît și locuințe de suprafață. În felul acesta este evident că tipul de locuință în sine nu poate constitui un etalon în stabilirea nivelului de dezvoltare al unei așezări.

În concluzie, împrejurimile comunei Băiceni erau destul de intens locuite în vremea civilizației daco-getice din secolele IV—II î.e.n. Urmele de locuire din secolele IV—III se întîlnesc într-o zonă relativ întinsă a platoului Laiu, de la Cetățuie și pînă la dealul Gosan, resturile de așezare fiind clar conturate numai în punctul Mlada. În interpretarea istorică a acestei așezări are o deosebită importanță prezența la numai 6 km a puternicei cetăți de pămînt de pe dealul Cătălina de lângă Cotnari. Această cetate, ca și celelalte asemănătoare, a fost probabil un centru tribal, reședința unei căpetenii locale, căreia îi aparținea poate și frumosul coif de aur, ca semn al puterii, din tezaurul descoperit pe platoul Laiu. În jurul acestor centre întărite au luat ființă așezări deschise, foarte probabil dependente de ele; o asemenea interpretare este valabilă, credem, și pentru așezarea din secolele IV—III de la Mlada.

O dată cu năvălirea bastarnică se observă o restructurare a așezărilor. Viața din centrele tribale din cetățile de pămînt încetează, ceea ce se datorește după toate probabilitățile, impunerii pe plan politic a puterii bastarnilor, pentru o perioadă de un secol și jumătate. Se pare că este părăsită și cetatea de la Cotnari, și nu este exclus ca tocmai în aceste împrejurări să fi fost ascuns în pămînt tezaurul de la Cucuteni-Băiceni. Viața continuă însă în așezările deschise. Este adevărat că pe Cetățuia nu vom mai găsi urme daco-getice după secolul al III-lea î.e.n., dar pe Mlada continuă locuirea și în noile condiții, iar la Redi și Pleșa după Laiu se întemeiază noi așezări. Se poate presupune totuși o scurtă

⁴¹ Silvia Teodor, *Așezarea din secolele III—II î.e.n. de la Șorogari*, în prezentul volum.

⁴² Cf. nota 27.

⁴³ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Materiale*, I, p. 477—478, fig. 372—373.

⁴⁴ D. Tudor, *op. cit.*, p. 82.

⁴⁵ Material inedit în Muzeul de istorie din Huși.

⁴⁶ S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 413—418.

⁴⁷ Al. Andronic și Eug. Neamțu, *Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Iași în anii 1956—1960*, în

AM, II—III, 1964, p. 412; Al. Andronic, Eug. Neamțu și M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, în *AM*, V, 1967, p. 189—190, fig. 11.

⁴⁸ R. Vulpe, *op. cit.*, *Materiale*, I, p. 310 și urm.

⁴⁹ D. Teodor, *O necropolă Latène la Buhăești-Negrești*, în *SCS-Iași*, VIII, 2, 1957, p. 339—342.

⁵⁰ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Dacia*, N. S., 1957, p. 143—164.

⁵¹ Cf. nota 27.

întrerupere în viața așezării de la Mlada. O indicație în această privință este formarea celor două nivele, distincte stratigrafic, precum și faptul că nivelul inferior este atât de sărac, chiar și în materialele ceramice, încât lasă impresia unei evacuări organizate. Dar peste puțin timp așezarea a prins din nou viață, în locul bordeielor ridicându-se locuințe de suprafață. Situația de la Cucuteni-Băiceni este deci similară cu aceea de la Medeleni, unde așezarea cu bordeiele din secolele IV—III î.e.n. este suprapusă de o așezare cu locuințe de suprafață din secolele III—II î.e.n. Prin urmare, chiar dacă în unele așezări (Poienestii, de exemplu), și în special în cetăți, încetează viața, cel puțin în nordul Podișului Central Moldovenesc nu se poate vorbi de o izgonire a geților și înlocuirea lor cu bastarnii biruitori⁵². Semnificativ în această privință, pe lângă realitățile stratigrafice de la Medeleni și Băiceni, este faptul că materialul de tip bastarnic reprezintă doar un procent foarte redus al inventarului așezărilor din această epocă.

ATTILA LÁSZLÓ

L'ÉTABLISSEMENT GÉTO-DACIQUE DE BĂICENI (IVe-IIe SIÈCLES AV.N.È)

R É S U M É

Au sud du village de Băiceni (départ. de Iași), sur le plateau de Suceava, s'élève la colline Mlada. A l'occasion des fouilles effectuées, en 1964—1966, (fig. 1) au chantier de Cucuteni-Băiceni, on a mis au jour un établissement géto-dacique à deux niveaux d'habitat. Le niveau inférieur se caractérise par des huttes mi-enfouies dont on a découvert trois (fig. 2—4 ; 5/1—2), et le niveau supérieur par des habitations de surface (fig. 2—4 ; 5/3—5, 8 ; 6—8).

Les deux niveaux nous ont livré des fusaïoles (fig. 9/1—4, 6), des poids (fig. 9/9), des fragments de meules, des polisseurs (fig. 9/5) et pierres à aiguiser (fig. 9/7—8), ainsi que des pointes de flèche en bronze à trois tranchants, de type « scythique », et quelques objets en os ou en corne. Signalons aussi quelques objets en fer : une faucille, une pointe de flèche, quatre lames de couteau et deux pièces en forme de clou (fig. 11).

La céramique travaillée à la main est assez uniforme dans les deux niveaux, mais on n'a pas trouvé de céramique fine proprement dite. En ce qui concerne la forme des vases, on a découvert des pots et des vases « en forme de sac » (fig. 12), terrines (fig. 13), tasses et vases bitronconiques (fig. 14/1—4), plateaux (fig. 18/5—6), vases à pied (fig. 14/9), et passeroies (fig. 18/4). Le décor de ces vases est représenté par des bandes alvéolées (fig. 15 ; 16/3—4 ; 17/2, 4, 6), et parfois par des bandes à encoches (fig. 16/1—2 ; 5—6 ; 17/5), par des bandes simples (fig. 17/1,3) ou bien par des alvéoles (fig. 18/1,3). La céramique travaillée au tour est rare, un seul fragment étant découvert dans le niveau inférieur. En échange les deux niveaux contenaient aussi des fragments d'amphores grecques non estampillées. On a découvert également trois fragments céramiques qui peuvent être considérés d'origine celte (fig. 14/8). Dans le niveau supérieur on a identifié des matériaux céramiques du type bastarne (fig. 14/6).

⁵² R. Vulpe, *op. cit.*, *Materiale*, I, p. 495 ; idem, *op. cit.*, in *Nouvelles Études d'Histoire*, 1955, p. 114 ; idem, in *Istoria României*, I, p. 244.

Mentionnons également un fragment d'idole zoomorphe en terre cuite, découvert dans la hutte 3, représentant une tête de porc, indiquant probablement une influence celte (fig. 19/3).

Les deux niveaux d'habitat de l'établissement de Băiceni présentent un stade de développement peu différent. Cependant, au niveau supérieur, les traditions hallstattiennes s'affaiblissent graduellement, ce qui se reflète dans l'évolution de quelques formes (la rareté des terrines avec le bord fortement arqué) ainsi que dans la technique de la poterie (la rareté des vases ayant la surface polie en noir). Il faut aussi considérer comme un réel progrès la brusque multiplication des objets en fer au niveau supérieur (10 pièces en comparaison d'un seul objet en forme de clou, au niveau inférieur). Quelques-unes de ces pièces (la faucille et la pointe de flèche) ont déjà un aspect typiquement Latène.

En ce qui concerne l'encadrement chronologique de l'établissement, il est significatif que la céramique de type bastarne apparaît seulement au niveau supérieur. Il est évident que le niveau inférieur est antérieur à l'établissement des Bastarnes dans ces régions de la Moldavie et qu'il peut être daté des IIIe ou IVe—IIIe siècles av.n.è. Pour établir la position chronologique du niveau inférieur, on peut invoquer des découvertes analogues faites dans les environs. Ainsi, à Cetățuia on a découvert une céramique identique, qui à l'aide de fibules en bronzes et en fer, a été datée des IVe—IIIe siècles av.n.è. Une grande importance présente aussi la découverte faite en 1959 sur le plateau Laiu, entre Cetățuia et Mlada, d'un trésor d'objets en or d'origine thraco-scythique pesant deux kilos et datant du IVe siècle av.n.è. Donc, le niveau inférieur appartient au groupe des établissements ouverts de Medeleni (niveau inférieur), Poienestî (Măgura et Rîpa Fintînii) et Hăbășești, ainsi qu'à celui des forteresses en terre de la Moldavie centrale et du nord, comme celles de Stîncești-Botoșani, Cotnari et Moșna, etc. Au sud de la Moldavie, à cette période, correspond le niveau Poiana II₁.

La principale caractéristique du niveau supérieur de l'établissement de Băiceni, en ce qui concerne la culture matérielle, est la présence en parallèle des matériaux archéologiques appartenant à population daco-gétique et de la céramique de type bastarne. Il s'agit donc d'un établissement de type Lunca Ciurei, ayant comme correspondant, dans la région entre le Pruth et le Dniester, l'aspect Loukachovka II. Au centre et au nord de la Moldavie cette période est représentée par les établissements de Lunca Ciurei, Medeleni (au niveau supérieur), Botoșana, Șorogari-Iași, Moșna, Poienestî (Șipotul lui Stan), Dealul Boroștenilor, Arsura, Tîrpești, de même que par les nécropoles de Poienestî et Buhăești-Negrești. Les établissements mentionnés sont dépourvus de fortifications et aucune des forteresses ne présente plus de continuité d'habitat après le IIIe siècle av.n.è., probablement à cause de la suprématie politique des Bastarnes. Au sud de la Moldavie, à cette étape, correspond la couche Poiana II₂.

Tenant compte de résultats récents concernant le problème des Bastarnes, cette période peut être datée de la fin du IIIe siècle et du IIe siècle av.n.è. En se basant sur la découverte des amphores estampillées de Rhodes, qui proviennent de Lunca Ciurei, le début de cette étape peut être fixé après l'an 220 av.n.è. Après le Ier siècle av.n.è. la domination des Bastarnes à l'est de la Dacie disparaît, étant détruite par Burebista. Cette étape prend fin vers 70—60 av.n.è., date qui marque le commencement du règne de Burebista, ou, plus exactement, au milieu du Ier siècle av.n.è. lors de ses campagnes contre les cités pontiques.

Pour l'interprétation historique de l'établissement géto-dacique de Băiceni, la forteresse en terre, située sur la colline de Cătălina, près de Cotnari, présente une grande importance. Elle a été probablement, tout comme d'autres forteresses similaires, un centre tribal, la résidence d'un commandant local à qui a appartenu, peut-être, le casque en or, découvert à Băiceni. Aux environs de ces centres fortifiés ont pris naissance des établissements ouverts qui dépendaient probablement de ces derniers. Nous estimons qu'une telle interprétation est valable aussi pour l'établissement du niveau inférieur (IVe — IIIe siècles av.n.è.) de Băiceni.

L'invasion des Bastarnes a détruit les centres tribaux des forteresses en terre. On peut supposer aussi que la forteresse de Cotnari a été abandonnée. Cependant les établissements ouverts ont survécu comme à Băiceni, à Medeleni, où les huttes mi-enfouies ont

été remplacées par des habitations de surface. Par conséquent, au moins pour le nord du Plateau Central de la Moldavie, la thèse du remplacement des Gètes par les Bastarnes victorieux est infirmée.

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig. 1. — Le plan général des fouilles. 1, foyers, 2, fosses, 3, huttes mi-enfouies.
- Fig. 2. — La hutte mi-enfouie I et le plan des restes d'habitations de surface, qui s'y superposent. 1, pierres, 2, fragments céramiques, 3, fragments de torchis calciné, 4, traces de brûlure, 5, os d'animaux, 6, foyer, I, couche de humus, II, niveau supérieur d'habitat, III, niveau inférieur d'habitat, IV, terre de remplissage de la hutte I, V, couche de terre vierge.
- Fig. 3. — La hutte mi-enfouie II et le plan des restes d'habitation de surface qui s'y superposent. 1, pierres, 2, fragments de foyer, 3, fragments céramiques, 4, fragments de torchis calciné, 5, foyer, 6, fosse, 7, traces de brûlure, I, couche de humus, II, niveau supérieur d'habitat, III, niveau inférieur d'habitat, IV, terre de remplissage de la hutte II, V, couche de terre vierge.
- Fig. 4. — La hutte mi-enfouie III et le plan des restes d'habitation de surface qui s'y superposent. 1, pierres, 2, fragments céramiques, 3, fragments de foyers, 4, fragments de torchis calciné, 5, os d'animaux, 6, foyer, I, couche de humus, II, niveau supérieur d'habitat, III, niveau inférieur d'habitat, IV, remplissage de la hutte III, V, couche de terre vierge.
- Fig. 5. — Aspects des fouilles. 1, la partie orientale de la hutte I, 2, partie orientale de la hutte II, 3, foyer n° 5, 4, foyer n° 4, 5, vase de provision avoisinant la foyer n° 2, 6, vase enterré dans le fossé 3, 7, fragment de vase *in situ* du fossé 4, 8, foyer n° 2 et le complexe avec le vase de provision avoisinant.
- Fig. 6. — Le plan des restes d'habitations de surface de la cassette 1—2. 1, fragment de foyer, 2, pierres, 3, fragments céramiques, 4, fragments de torchis calciné, 5, os d'animaux, 6, la limite de la terre brûlée environnant le foyer n° 2, 7, foyer, 8, banc en pierre, 9, complexe avec le vase de provisions près du foyer n° 2, 10, fossé.
- Fig. 7. — Le foyer n° 1 avec le banc en pierre. 1, pierres, 2, fragments de foyer.
- Fig. 8. — Le foyer n° 2 et le vase de provision avec la plate-forme environnante en pierre. 1, fragments de foyer, 2, pierres, 3, fragments céramiques.
- Fig. 9. — Fusaïoles (1—4, 6), lustroir (5) et poid (9) en terre cuite et polisseurs en pierre (7—8) (1—6 = env. 7/10 gr. nat.; 7—9 = env. 9/10 gr. nat.).
- Fig. 10. — Lames en silex (env. 8/10 gr. nat.).
- Fig. 11. — Objets en fer. 1, crochet, 2—3, anneaux, 4—6, lames de couteaux, 7, pointe de flèche, 8, faucille (1—8 = 1/2).
- Fig. 12. — Profils de pots et vases « en forme de sac ». 1—5, variante α , 6—8, variante β , 9—10, variante γ (1—10 = 1/3 gr. nat.).
- Fig. 13. — Profils de terrines. (1—12 = 1/3 gr. nat.).
- Fig. 14. — Profils de vases. Tasses et vases bitronconiques (1—4), pot, variante δ (5), terrine de type bastarne (6), fragment de vase au bord épais (7), fragment céramique du type celtique (8), vas à pied (9) (1—9 = 1/3 gr. nat.).
- Fig. 15. — Fragments céramiques à bande alvéolée (1, 3, 5—6 = 8/10 gr. nat., 2 = 7/10 gr. nat., 4, 7 = 6/10 gr. nat.).
- Fig. 16. — Fragments céramiques à bande entaillée (1—2, 5—6) et à bande alvéolée (3—4) (1, 4 = 1/1, 2 = 1/2, 3 = 6/10, 5—6 = 9/10 gr. nat.).
- Fig. 17. — Fragments céramiques à bande simple (1, 3), à bande alvéolée (2, 4, 6) et à bande entaillée (5) (1 = 4/10, 2 = 8/10, 3—4 = 1/1, 5 = 7/10, 6 = 9/10 gr. nat.).
- Fig. 18. — Fragments céramiques à rangée d'alvéoles (1, 3), fragment de passoire (4), fragments de plateaux (5—6), fragment de tasse découvert sur la colline Gosan (2) (1 = 6/10, 2 = 1/2, 3, 4, 6 = 1/1, 5 = 8/10 gr. nat.).
- Fig. 19. — Statuettes en argile et objets d'ornement. 1, anneau en cuivre, 2, petite hache en argile, 3, tête de porc, 4—5, fragments d'idoles anthropomorphes, 6, fragment d'idole zoomorphe (1—6 = 3/4).

PROBLEMA LOCUIRII DACO-GEȚILOR PE TERITORIUL SLOVACIEI ÎN LUMINA RECENTELOR DESCOPERIRI ARHEOLOGICE

Printre problemele istorice importante ale spațiului cuprins între Dunărea mijlocie și Carpați, în antichitate, se înscrie la loc de frunte cea a daco-geților de pe teritoriul Slovaciei de azi. De cînd și pînă cînd au locuit ei aici? Cum au ajuns pînă în văile rîurilor Morava, Vah, Nitra și Hron? Iată problemele care fac obiectul lucrării de față. Pentru elucidarea acestora ne stau la îndemînă atît scrierile istoricilor antici, cît și izvoarele arheologice și epigrafice.

Este binecunoscut faptul că izvoarele antice, începînd cu Iulius Caesar¹, ne dovedesc locuirea Slovaciei de către daco-geți². Ultima adunare și interpretare a acestor izvoare a fost făcută de C. Daicoviciu, ceea ce ne scutește pe noi de a le mai înșira³. La știrile literare vin să se adauge, din ce în ce mai numeroase, dovezile arheologice scoase la iveală de arheologii slovaci, care au făcut mult în problema ce ne preocupă, deși cercetările sînt abia într-o fază de început.

Astfel, A. Točík are meritul de a fi publicat pentru prima dată un studiu de sinteză asupra materialelor daco-getice din Slovacia și de a fi atras atenția specialiștilor asupra descoperirilor făcute în acest domeniu⁴. Cum era firesc, cantitatea cea mai mare a descoperirilor o alcătuiește ceramica și în special acele forme care sînt tipice și specific daco-getice, ca atare ușor de recunoscut. Se cuvine menționat faptul că pînă acum au fost puse în discuții numai descoperirile de ceramică daco-getică care aparțin fazei de maturitate, de apogeu a ei, considerată de noi ca fază clasică, cînd toate formele sînt pe deplin constituite și cunosc o

¹ Caesar, *De bello gallico*, VI, 25.

² Bibliografia privind această problemă este foarte vastă și de aceea vom trimite aici doar la cîteva lucrări: C. G. Brandis, *Dacia*, în *RE*, vol. IV, 2, 1901, col. 1952—1953; Suppl. I, 263; I. Andrieșescu, *Contribuție la Dacia înainte de romani*, Iași, 1912; V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 220—238; A. Alföldi, *Zur Geschichte des Karpatenbeckens im I. Jahrhundert v. Chr.*, în *Archivum Europae Centro-Orientalis*, 8, Budapest-Leipzig, 1942, p. 10 și urm.

³ C. Daicoviciu, *Însemnări despre daci*, în „Steaua”, VI (1955), 4, p. 122—124; VI (1955), 6, p. 114—116; idem, în *Istoria României*, vol. I, București, p. 263 și urm.; idem, *Politica externă a „regilor” daci*, în *RRSI*, I, 1966, p. 105, nota 21.

⁴ A. Točík, *Kotázke osídlenia juhospápadného Slovenska na zlome letopočtu*, în *AR*, XI, 1959, p. 841—874; idem, *Laténsko dácke osídlenie na juhozápadnom Slovensku*, în *Referáty o pracovných výsledkoch československých archeológov za rok 1958*, Čast II, Liblice, 1959, p. 71—86.

largă răspîndire ⁵. De asemenea a mai fost discutată în special și ceramica lucrată cu mîna.

În 1959 A. Točík înscria pe harta de răspîndire pe care a întocmit-o 28 de localități, situate în estul și vestul Slovaciei, unde se descoperise ceramică, sau alte materiale daco-getice. De atunci numărul acestora a crescut ⁶.

Pornind de la lucrarea lui A. Točík⁷, va trebui să discutăm încadrarea cronologică a descoperirilor daco-getice din Slovacia. Pentru aceasta, după cum sublinia autorul, de o deosebită valoare sînt cercetările efectuate în așezarea de la Nitransky-Hradok, unde s-au putut stabili stratigrafic două niveluri de locuire cu ceramică daco-getică ⁸.

Mai cu seamă pe baza cercetărilor anterioare A. Točík stabilește două etape în dezvoltarea culturii materiale dacice din Slovacia, și anume o perioadă mai veche, căreia îi aparțin așezările de la Vycapy-Opatovce, Šarovce și nivelul inferior de la Nitransky Hradok și care începe pe la anul 100 î.e.n., și o a doua, mai nouă, de pe la 60 î.e.n. pînă la mijlocul secolului I e.n.

Prima etapă este pusă de A. Točík în legătură cu primele incursiuni dacice în regiunea Dunării mijlocii și ține pînă la victoria lui Burebista asupra celților, moment cu care începe cea de-a doua etapă, terminată pe la mijlocul secolului I al erei noastre.

În vederea elucidării problemelor pe care ni le-am propus și în special a stabilirii datei de început a locuirii daco-getilor în Slovacia trebuie să subliniem că examinînd ceramica descoperită în primul nivel al așezării de la Nitransky Hradok ⁹ am constatat că ea corespunde, prin toate elementele sale (pastă, tehnică de lucru, forme, decor), ceramicii daco-getice din faza mijlocie. În plus, pe baza gradului de evoluție a pereților vaselor în formă de borcan, a existenței butonilor mari patrulateri și a străchinilor cu buza răsfrîntă și fațetată, cu slip lustruit, am ajuns la concluzia că acest nivel începe încă din secolul al II-lea î.e.n.

Arheologul Z. Wozniak ia în discuție părerile lui A. Točík și pune sub semnul întrebării unele atribuiri de ceramică pe seama dacilor, argumentînd că civilizația celtică întîlnește în Slovacia trei grupe culturale, scitică, dacică și Lausitz, care au la bază o tradiție hallstattiană și că unele forme și decoruri se reîntîlesc în grupul Kasub al civilizației Lausitz din Polonia ¹⁰. Faptul nu trebuie să ne mire, mai ales fiind vorba de forme comune și de decoruri simple pe care le găsim răspîndite pe spații largi încă din neolitic pînă tîrziu în epoca prefeudală. Reținem însă faptul că civilizația celtică — după părerea lui Z. Wozniak — întîlnește în

⁵ Pentru ceramica daco-getică vezi I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, p. 151 și urm.

⁶ Unele descoperiri menționate ca inedite de către A. Točík au fost întreprinse timp publicate. Astfel sînt cele de la Hradec (D. Bialeková, K. Pieta, *Zištovaci výskum v Hradci, okres Prievidza*, în *SlA*, XII, 2, 1964, p. 447—466), Streda nad Bodrogom (V. Budinský-Krička, *Výskum r. 1958 na vrecku Bakhegy v Strede nad Bodrogom*, în *SlA*, VIII, 1960, p. 217—230) sau Zemplin (V. Budinský-Krička, *Výskum na mohlník v Zempline roku 1958*, în *Referáty o pracovných výsledkoch československých archeológov za rok 1958*, Čast II, Liblice, 1959, p. 61—69; P. Benádk, *Die spätlattene zeitliche Siedlung von Zem-*

plin in der Ostslowakei, în *Germania*, 43, 1965, p. 63—91). Materialele dacice din Slovacia am avut prilejul să le vedem cu ocazia unei călătorii de studii din vara anului 1966.

⁷ A. Točík, *op. cit.*

⁸ Ant. Knor, *Zámček v Nitranskem Hrádku u Suran na Slovensku*, în *AR*, IV, 1952, p. 241—250, p. 378—379.

⁹ Materialele dacice din Slovacia au fost cercetate cu ocazia călătoriei de studii din vara anului 1966.

¹⁰ Recenzie în *AAC*, III, 1962, p. 256—259. Părerea greșită a arheologului polon Z. Wozniak este acceptată și de tînarul cercetător A. László de la Iași (vezi A. László, *Dacii pe teritoriul Slovaciei*, în *ASU-Iași*, seria nouă, s. III, istorie, t. XI, 1965, p. 107—116).

Slovia pe lângă alte elemente și pe cel dacic — despre care în continuare va încerca să argumenteze că apare în Slovia începând abia în epoca lui Burebista.

Atribuirea ceramicii din Slovia dacilor de către A. Točik este cât se poate de judicioasă și chiar recenzentul se vede obligat să admită că ar fi greu să i se atribuie o altă origine.

În ce privește începuturile „expansiunii” civilizației dacice în Slovia, Z. Wozniak se îndoiește că aceasta a putut avea loc înainte de anul 60 î.e.n., bazându-se pe faptul că în prima jumătate a secolului I î.e.n. celtii (boii) sînt puternici din punct de vedere economic și politic, fapt dovedit de monede, și, în consecință, dacii nu s-ar fi putut infiltra mai înainte în această regiune, cum presupunea A. Točik. Deci, de o pătrundere, de o „expansiune” a dacilor în Slovia, — după Z. Wozniak — nu poate fi vorba decît o dată cu războaiele lui Burebista purtate cu succes împotriva triburilor celtice de boi și taurisci ¹¹. Părerea nu este de loc nouă, ea a fost formulată cu mult înainte de către A. Alföldi ¹².

Locuirea daco-geților în Slovia înainte de mijlocul secolului I î.e.n. a fost arătată încă de V. Pârvan ¹³ și susținută apoi just de C. Daicoviciu ¹⁴ și M. Macrea ¹⁵.

Pentru a putea răspunde la prima întrebare, și anume aceea a vechimii elementului daco-getic în Slovia, este necesar să aruncăm o privire asupra descoperirilor din așa-numita perioadă „traco-scitică”, care se înscrie cronologic între 550 și 300 î.e.n., și cu care s-a ocupat în ultima vreme mai ales M. Dušek ¹⁶.

Astfel, M. Dušek conchide că „tracizarea” teritoriului Sloviei a avut loc de la sud spre nord încă în perioada „traco-cimeriană” (750—550 î.e.n.), la care s-au adăugat apoi noi pătrunderi în perioada traco-scitică (550—300 î.e.n.). Celtii, la venirea lor pe acest teritoriu, se vor izbi de traci. Autorul elimină cu totul elementul etnic scitic nu numai din Slovia, ci și de pe întreg teritoriul intracarpatic al Europei, în care se includ descoperirile scitice din Transilvania ¹⁷, de pe Tisa și chiar cele din Slovia, din care însă alcătuiește o singură grupă. Între toate acestea — după M. Dušek — ar exista numeroase asemănări și care ar avea strînse legături cu descoperirile contemporane de pe teritoriul de azi al Bulgariei. O asemenea grupare nu este susținută de nici un argument hotărîtor. Comune pentru întreg acest spațiu sînt doar descoperirile scitice care dovedesc tocmai teza contrară celei susținute de M. Dušek. În Transilvania lipsesc necropole birituale de felul celei de la Chotin. De asemenea, lipsește aproape cu desăvîrșire ceramica cenușie lucrată cu roata, aceasta din urmă constituind unul dintre principalele argumente pe care se sprijină teoria autorului. Necropola de la Chotin nu-și găsește analogii nici în Transilvania și nici pe teritoriul Bulgariei, unde necro-

¹¹ Asupra războaielor purtate de Burebista în vest, a se vedea M. Macrea, *Burebista și celtii de la Dunărea de mijloc*, în *SCIV*, VII, 1—2, 1956, p. 119—136, unde sînt adunate toate știrile literare. Același studiu în limba rusă în *Dacia*, N.S., II, 1958, p. 143—155.

¹² A. Alföldi, *op. cit.*, p. 10; idem, *Budapest az ókorban*, I, Budapest, 1942, p. 141 și 147. A se vedea la M. Macrea (*op. cit.*, p. 128—132) combaterea concluziilor deduse pe baza izvoarelor literare și numismatice asupra timpului cînd au avut loc evenimentele.

¹³ *Ge'ica*, București, 1926, p. 37—38, 220—238.

¹⁴ C. Daicoviciu, *op. cit.*, în „Steaua”, VI (1955), 4, p. 122—124; VI (1955), 6, p. 114—116; idem, în *Rap-*

ports du XI-e Congrès International des Sciences Historiques, 1960, p. 120; idem, în *Istoria României*, I, p. 263 și urm.; idem, în *RRSI*, I, 1966, p. 105.

¹⁵ M. Macrea, *op. cit.*, în *SCIV*, VII, 1—2, 1956, p. 119—136.

¹⁶ M. Dušek, *Die thrako-skythische Periode in der Slowakei*, în *SlA*, IX, 1—2, 1961, p. 155—169; idem, *Thrakisches Gräberfeld der Hallstattzeit in Chotin*, în *ASF*, VI, 1966.

¹⁷ În legătură cu descoperirile scitice din Transilvania, vezi I. H. Crișan, *Once more about the Scythian problem in Transylvania*, în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 133—145, cu bibliografia respectivă.

polele tracice contemporane sînt în covîrșitoarea lor majoritate de incinerare și tumulare.

În afară de piesele scitice mai există însă un element comun pentru grupele de descoperiri pomenite, și anume ceramica lucrată cu mîna, atribuită în general de către toți cercetătorii, atît în spațiul dintre Dunăre și Carpați, cît și pe teritoriul Bulgariei, elementului autohton tracic. Dat fiind faptul că în acest răstimp (secolele VI—V î.e.n.) izvoarele literare vorbesc deja de geți, socotim că termenul generic de traci folosit de M. Dušek, pentru perioadele vechi hallstattiene, trebuie înlocuit cu cel de daco-geți¹⁸.

Totuși, revenind la necropola de la Chotin, constatăm că aceasta își găsește o analogie foarte apropiată, mergînd pînă la cele mai mici amănunte, atît în ceea ce privește ritul funerar, ritualul, cît și inventarul, în necropola de la Szentes-Vekerzug¹⁹. M. Párducz face o analiză competentă a tuturor elementelor componente, rit, ritual funerar, inventar etc., atît din necropola de la Vekerzug, cît și din necropolele care intră în aceeași grupă. M. Párducz înscrie printre necropolele care intră în grupul Szentes-Vekerzug și necropola de la Chotin²⁰. Autorul consideră că o parte a Slovaciei intră în zona Vekerzug și exclude grupul Kuștanovice. În legătură cu grupul Kuștanovice trebuie să spunem că el se găsește răspîndit în Ucraina subcarpatică (U.R.S.S.) și în Slovacia de est. Acest grup se caracterizează prin ritul exclusiv al incinerăției, cu ceramică de factură hallstattiană, fără înmormîntări de cai sau alte elemente specifice grupului Vekerzug. Pe baza ritului și al ceramicii el a fost atribuit autohtonilor traci de către toți cercetătorii care s-au ocupat în ultima vreme cu problema perioadei scitice²¹. Demn de subliniat ni se pare faptul că ceramica hallstattiană tîrzie lucrată cu mîna a grupului Kuștanovice este identică cu cea din necropolele grupului Vekerzug și cu cea din mormintele perioadei scitice din Transilvania²² sau de la Bîrsești²³ și Ferigile²⁴ din spațiul extracarpatic al României. Pe aceste considerente sîntem de părere că purtătorii culturii Kuștanovice sînt traci, cu precizarea, fiind vorba de secolele V—IV î.e.n., că ei sînt deja daco-geți.

Procedînd la analiza tuturor elementelor componente ale necropolei de la Vekerzug, M. Párducz stabilește legături strînse între acesta și teritoriul Kiev-Poltava, dar arată, în același timp, că multe din piesele intrate în componența inventarelor funerare își găsesc analogii în mediul ilir de la Donja Dolina sau în mediul tracic de pe teritoriul Bulgariei, reflectînd fără îndoială raporturile grupului Vekerzug cu populația autohtonă, cu tracii daco-geți — precizăm noi — și cu ilirii²⁵.

M. Párducz arată că unele tipuri ceramice ale epocii scitice din Ungaria sînt rezultatul unei evoluții locale care poate fi urmărită retrospectiv pînă la sfîrșitul

¹⁸ C. Daicoviciu, în *RRSI*, I, 1966, p. 105, nr. 21.

¹⁹ M. Párducz, *Le cimelière hallstattien de Szentes-Vekerzug*, I—III, în *ActaArch*, II, 1952, p. 143—172; IV, 1954, p. 25—91; VI, 1955, p. 1—22.

²⁰ M. Párducz, în *ActaArch*, IV, 1954, p. 56, nr. 12.

²¹ Asupra acestui grup a se vedea I. Böhm, J. Jančovich, *Mohylové pohřebiště v Kušanovicích*, în *Carpatica*, I, 1936, p. 33—63; M. I. Smišco, *Курганный могильник раннеозанского часу в с. Вилках*, în *ArchP*, VI, 1956, p. 24—28. Pentru caracterul tracic al grupului, Kuștanovice a se vedea A. J. Melnikova, *К вопросу о памятниках скифской культуры на территории*

средней Европы, în *SA*, 1955, p. 245—246 și I. Lengyel, *Beiträge zur Ursprungsfrage der Kušanovice-Kultur*, în *FolArch*, XII, 1960, p. 61—69.

²² Pentru ceramica epocii scitice din Transilvania, vezi I. H. Crișan, *Ceramica daco-gețică*, cap. I, p. 21 și urm.

²³ S. Morintz, *Новая галльитатская группа в Молдове*, în *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 117—132.

²⁴ Al. Vulpe, *Вопросы в связи с концом раннежелезного века в свете раскопок в Фериджеле*, în *Dacia*, N.S., IV, 1960, p. 181—199.

²⁵ M. Párducz, în *ActaArch*, IV, 1954, p. 60—71.

epocii bronzului. Printre exemple este citată așa-numita ceramică villanoviană. Interesante sînt și antecedente stabilite de autor pentru anumite piese de metal care au o evoluție locală. Printre acestea semnificative rî se par brățările cu capete ornamentate, din care vor lua naștere cele tipice și specific dacice terminate în capete de șarpe ²⁶.

Autorul acordă o mare importanță relațiilor foarte strînse ce ar exista între grupul Vekerzug și cel din Transilvania, dar se vede obligat totuși să constate deosebiri esențiale și numeroase. Spre deosebire de grupul Vekerzug, spune el, în Transilvania necropolele sînt aproape exclusiv de înhumatie, foarte puține morminte de incineratie, ori de cele cu cenușă împrăștiată, la care se adaugă inventare specific scitice ²⁷. Cu toate deosebirile existente care au fost subliniate de către diferiți cercetători și care se datoresc în bună măsură diferenței cronologice, nu trebuie minimalizate asemănările, care se datoresc existenței aceluiași fond autohton daco-getic atît în Transilvania, cît și în cîmpia dintre Tisa și Dunăre, ori în Slovacia.

O coloratură deosebită o mai dau și influențele ilire, mai pronunțate în spațiul dintre Dunăre și Tisa. De asemenea, este vorba, foarte probabil, și de două grupuri scitice înrudite venite de undeva de pe teritoriul Uniunii Sovietice, care se suprapun și în Transilvania și în aria grupului Vekerzug peste o populație locală daco-getică cu care conviețuiesc.

În legătură cu etnicul grupului Vekerzug, M. Párducz ajunge la concluzia că nu se poate stabili proporția între autohtoni și sciți. Sciții sînt dovediți în mod cert prin înmormintările de cai, realgar, scoici cypreea, construcții de lemn și obiecte caracteristice.

În fine, în ceea ce privește itinerarul, M. Párducz este de părere că sciții așezați între Tisa și Dunăre au trecut prin Transilvania, ceea ce ni se pare puțin probabil și lipsit de dovezi. Mai verosimilă ni se pare ipoteza conform căreia ei au pătruns prin pasurile Carpaților nordici ²⁸.

Așadar, între Dunăre și Tisa, peste populația autohtonă daco-getică la care se adaugă și elemente ilire, se suprapune după anul 500 î.e.n. o populație scitică venită din regiunea Kiev-Poltava. Noii veniți vor trăi amestecați cu autohtonii. Vechimea elementului autohton pe acest spațiu poate fi dovedită cel puțin de la sfîrșitul epocii bronzului. Dat fiind faptul că grupului Vekerzug îi este integrată o parte a Slovaciei în care intră și necropola de la Chotin, concluziile de mai sus sînt valabile și pentru aceste teritorii. Deci, nu este vorba de o „tracizare”, de o ocupare a acestor teritorii de către tracii din sud în perioada „traco-cimeriană”, ci de un spațiu de formare a lumii daco-getice care are ca limită vestică Dunărea mijlocie, iar în spre nord-vest cuprinde teritoriul Slovaciei pînă la Carpați.

Integrarea Slovaciei de sud-vest în grupa Szentcs-Vekerzug este susținută și de cercetătoarea M. Pichlerová ²⁹. G. Balaša, publicînd necropola de la Pre-

²³ *Ibidem*, p. 89.

²⁷ *Ibidem*, p. 72.

²⁸ Existența sciților în Transilvania se poate argumenta temeinic, socotim noi, și pe descoperirile pesariilor găsite la Ciurbrud și Cipău, în morminte de femei. Or, asemenea mijloace de a combate prolabarea uterină foloseau numai femeile care își petreceau cea mai mare parte a timpului în sa. În *Corpusul Hipocratic*, cartea „Despre aer, ape și locuri”, vorbindu-se despre sciți se spune:

„Femeile lor călăresc și călare trag cu arcul și aruncă sulița”. Este foarte probabil ca în urma călăriei îndelungate și a eforturilor grele în luptă să se fi produs prolabarea uterului, combătută cu ajutorul pesariilor. Vezi și I. H. Crișan, *Archäologische Fundstücke zur Geschichte der Gynäkologie aus Rumänien*, în *Sudhoffs Archiv*, 50/3, Wiesbaden, 1966, p. 296—302.

²⁹ M. Pichlerová, *Skylisch-hallstädtisches Gräberfeld in Senec*, în *SSNM, Historia*, 2, 1962, p. 84.

selany nad Iplom, pe care o datează în secolul al IV-lea î.e.n.³⁰, ajunge la concluzia că este vorba de o mixtură a unei populații scitice cu cea locală hallstattiană, fapt dovedit de ceramica lucrată cu mîna și de cîteva piese de metal cu antecedente locale. Ceramica lucrată cu mîna descoperită aici, ca și cea de la Senec³¹, Sered³², Andač³³, Chotin etc. își găsește numeroase și perfecte analogii, mergînd uneori pînă la cele mai mici detalii, în ceramica daco-getică din faza I, veche care se datează în secolele V—IV î.e.n.³⁴. Este vorba de descoperiri făcute în așezări cum sînt, de exemplu, cele de la Zimnicea, Poiana, Stîncești sau în necropole ca cea de la Bîrsești, Ferigile, Satu Nou, Zimnicea, Murighiol etc.

Așadar, din populația autohtonă hallstattiană pe care o găsim dovedită prin numeroase descoperiri în cimitirile epocii scitice din Slovacia, sau mai spre est pînă la Carpați, pe teritoriul Ucrainei Carpatice (U.R.S.S.), face parte și cea daco-getică.

Din cele arătate pînă acum reiese că pe teritoriul Slovaciei și în spațiul dintre Tisa și Dunăre găsim în secolele V—IV î.e.n. o populație tracică, respectiv daco-getică. Pentru teritoriul Slovaciei care ne interesează pe noi aici, cel puțin în partea de răsărit și eventual centrală, pătrunderea tracilor nordici a avut loc la sfîrșitul epocii bronzului și începutul celei a fierului. Tracii vor locui pe teritoriul Slovaciei în amestec cu alte populații.

Deosebit de semnificativ ni se pare faptul că atunci cînd izvoarele literare consemnează hotarele locuirii dacice se fixează ca limită vestică Dunărea, iar nord-vestică Carpații Slovaciei, ceea ce concordă perfect cu situația prezentată de noi pentru secolele V—IV î.e.n.

M. Dušek are dreptate cînd constată prezența elementului etnic tracic, daco-getic am preciza noi, în Slovacia pe parcursul așa-numitei perioade traco-scitice, însă nu poate fi vorba de o mișcare tracică masivă dinspre sud și spre nord-vest pornind de pe teritoriul de azi al Bulgariei, mișcare care nu este cu nimic dovedită nici de izvoarele arheologice și nici de cele literare. De asemenea, nu ni se pare verosimilă o atare mișcare nici în perioada anterioară, cea traco-cimeriană (750—550), susținută de același autor. Înaintarea tracilor pe teritoriul de azi al Slovaciei a avut loc, după toate probabilitățile, încă la sfîrșitul epocii bronzului, ocupînd mai întîi răsăritul Slovaciei și extinzîndu-se apoi spre vest, așa că pe la anul 500 î.e.n. ei pot fi considerați pe bună dreptate ca autohtoni acestor teritorii.

Sciții, prin care nu înțelegem o populație iraniană pură, ci mai curînd una eterogenă³⁵, vor conviețui cu autohtonii daco-geți, după cum o dovedesc necropolele descoperite, printre care și cea de la Chotin, să se poată stabili însă care este proporția în cadrul acestora a elementului autohton sau a noilor veniți. Se pare că cei înmormîntați prin incinerare în urne sînt autohtoni, iar urnele reprezintă vase lucrate cu mîna de tradiție locală.

³⁰ G. Balaša, *Skýtske pohrebisko v Presel'anech nad Ipl'om, okr. Sahy*, în *SlA*, VII, 1, 1959, p. 87—98.

³¹ B. Chrópský, *Birituálne skýtsko-halštatské pohrebisko v Seneci*, în *SlZ*, 9, 1962, p. 131—142. Autorul remarcă și subliniază legăturile existente între ceramica de la Senec, pe care o datează în secolele V—IV î.e.n., și teritoriul Ungariei și României, ajungînd la concluzia că în necropola de la Senec se înmormîntau autohtoni și sciți.

³² L. Kraskovska, *Birituálne pohrebiste v Seredi*, în *SlA*, I, 1953, p. 195—198.

³³ Kudlacek, *Praveké nálezy z Andača*, în *SlA*, I, 1953, p. 199—211.

³⁴ Pentru descoperirile de ceramică daco-getică și analiza amănunțită a fiecărei forme în parte, vezi mai recent I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, cap. II p. 65 și urm.

³⁵ Asupra prezenței sciților în Slovacia a se vedea și B. Benadik; *Skythský problém ve světle nových archeologických nálezů na Slovensku*, în *AR*, V, 5, 1953, p. 672—683.

Fig. 1. — Vase daco-getice din necropola de la Michalovce.

Și iată că în acest fel am răspuns la o parte a întrebărilor puse inițial. Să urmărim acum în continuare soarta daco-geților din Slovacia. La sfârșitul secolului al IV-lea sau la începutul secolului al III-lea î.e.n. pătrund aici celții. Cele mai vechi necropole celtice din Slovacia se datează în prima jumătate a secolului al III-lea î.e.n. Există apoi o a doua grupă de necropole, mai târzii, care se datează în secolele II—I î.e.n. În general se admite că cele mai noi necropole celtice își încheie existența în jurul anului 60 î.e.n.³⁶

Prezența elementului autohton în cadrul descoperirilor celtice, atât în așezări cât și în necropole, este susținută printre alții de J. Filip³⁷. Ea se deduce pe baza ceramicii de factură hallstattiană locală. Asemenea ceramică s-a descoperit în necropola de la Baľč-Vľkanovo³⁸ în bogatul mormînt de la Ceľkob³⁹, împreună cu alte materiale tipic celtice, ca : sabie, vîrf de lance fibule de tip Dux timpuriu și trei vase celtice lucrate la roată, s-au descoperit și patru vase lucrate cu mîna, aparținînd ceramicii daco-getice de factură hallstattiană. Într-un mormînt al unui luptător celt de la Košice s-a descoperit o cană de tip hallstattian. În ceea ce privește ceramica lucrată cu mîna, atribuită de noi daco-geților, autorul o numește de tip Kušťanovice⁴⁰.

Pe lîngă necropolele celtice în care s-a găsit o cantitate mai mare sau mai mică de ceramică daco-getică, în Slovacia se cunosc și necropole în care s-au descoperit doar cîteva vase ori piese de metal celtice. Astfel, în necropola de incinerare cu urne de la Michalovce, din care se cunosc pînă acum trei morminte, unul singur publicat⁴¹, ceramica este de tip daco-getic, de tradiție hallstattiană, în afară de două vase lucrate la roată care sînt celtice⁴². Necropola de la Michalovce a fost datată la începutul secolului al III-lea î.e.n.⁴³.

Descoperirile de la Michalovce constau aproape exclusiv din ceramica păstrată destul de bine. Inventarul metalic este foarte sărac, reprezentat doar prin cîteva fragmente de obiecte din fier, probabil lame de cuțit. În ce privește ceramica, în afară de cele două vase celtice amintite, ea se poate împărți în două categorii, și anume : ceramică fină prevăzută cu slip lustruit și ceramică primitivă, ambele lucrate cu mîna.

Dintre forme cea mai bine reprezentată este strachina, aparținînd în special categoriei fine. Străchinile sînt de tipul celor cu buza curbată spre interior, dar la multe exemplare această curbura se face unghiular, constituind caracteristica distinctivă a străchinilor din faza mijlocie a ceramicii daco-getice (fig. 1/1). Străchinile de acest fel se întîlnesc foarte frecvent în necropolele contemporane din Transilvania (fig. 2/4), ca la Dezmir-Cluj⁴⁴ sau la Cepari⁴⁵. Ele se găsesc în număr

³⁶ Pentru cronologia necropolelor celtice vezi B. Benadik, *Chronologické vst'ahy keltshých pohrebísk na Slovensku*, în *SIA*, X, 2, 1962, p. 394—396; idem, *Zur Frage von Chronologischen Beziehungen der keltischen Gräberfelder in der Slowakei*, în *SIA*, XI, 2, 1963, p. 339—383.

³⁷ J. Filip, *Keltové ve střední Evropě*, Praha, 1956, p. 304—305 și 541.

³⁸ B. Benadik, *Keltské pohrebisko v Boľči-Vľkanove*, în *SIA*, VIII, 2, 1960, p. 395—451, pl. XIII și pl. XII, 8.

³⁹ B. Benadik, *Mladohalštatské nálezy v dole ľalenskej*, în *AŠtM*, I, 1964, p. 85—92.

⁴⁰ B. Benadik, *op. cit.*, în *Germania*, 43, 1965, I, p. 65.

⁴¹ Z. Cilinská, *Žiarový hrob kušťanovického typu v Michalovciach*, în *SIA*, VII, 1, 1959, p. 79—86. Toate informațiile în legătură cu această necropolă le datorăm amabili-

lității dr. Jaroslav Wįzďal, directorul Muzeului din Michalovce, care ne-a dat posibilitatea să studiem atît materialele publicate cit și cele inedite păstrate în muzeul respectiv.

⁴² B. Benadik, *op. cit.*

⁴³ Z. Cilinská, *op. cit.*, o atribuie culturii Kušťanovice, a cărei purtători sînt daco-geții.

⁴⁴ I. H. Crișan, *Morminte inedite din sec. III î.e.n. în Transilvania*, în *Acta MN*, I, 1964, p. 94, fig. 4/3, pl. I, 4.

⁴⁵ I. H. Crișan, *Materiale dacice din necropola și așezarea de la Ciumești și problema raporturilor dintre daci și celți în Transilvania*, Baia Mare, 1966, p. 58, fig. 25/10—11.

mare și în așezări, ca de pildă în cea de la Morești ⁴⁶ sau în cea de la Ciumești ⁴⁷. În legătură cu descoperirile de la Michalovce am citat și vom mai cita în continuare numai descoperiri din Transilvania care s-au găsit în asociere cu ceramică sau alte obiecte celtice. Menționăm însă că toate formele pe care le discutăm nu sînt specifice doar pentru Transilvania, ci se întîlnesc în toată lumea daco-getică, atît în interiorul cît și în afara arcului carpatic.

O altă formă întîlnită în necropola de la Michalovce este cea a vasului bitronconic de dimensiuni mai mari, prevăzut cu proeminențe conice mari și aplatizate. Asemenea vase s-au găsit în număr foarte mare în necropolele transilvănene, fiind folosite mai ales ca urne funerare (fig. 2/5—6). Vasele bitronconice cu proeminențe sînt reprezentate prin numeroase variante, care se încadrează însă în același tip. Este vorba de o formă ceramică autohtonă, care poate fi urmărită retrospectiv pînă la începutul Hallstatt-ului și va continua să existe, firește evoluat, pe tot parcursul fazei clasice a ceramicii daco-getice, constituind una dintre formele tipice și specifice acesteia din urmă.

În necropola de la Michalovce întîlnim apoi cîmile de dimensiuni relativ mici cu o toartă supraînlățată (fig. 1/4), care își găsesc și ele analogii foarte apropiate în necropolele daco-celtice din Transilvania, ca cea de la Dezmir (fig. 2/1—2), unde își găsește analogie și o altă formă ceramică (fig. 2/3), și anume cea de oală simplă de la Michalovce (fig. 1/3).

În necropola de la Michalovce alături de cîmile cu o toartă este prezentă și ceașca cu toarta mult supraînlățată (fig. 1/2), care își găsește numeroase analogii în Transilvania. Este vorba din nou de o formă larg răspîdită în lumea daco-getică, din care va lua naștere mai tîrziu cea mai tipică și specifică formă; și anume ceașca dacică ⁴⁸.

Din inventarul ceramic al necropolei de la Michalovce se mai întîlnește și vasul cu profil aproape vertical, prevăzut cu butoni, reprezentat prin mai multe exemplare (fig. 1/6). Și această formă este binecunoscută în ceramica daco-getică din secolele III—II î.e.n. din Transilvania, fiind găsită atît în mormînte, ca în necropola de la Ghenci ⁴⁹, cît și în așezări ⁵⁰.

Iată deci că ceramica lucrată cu mîna din inventarele funerare de la Michalovce își găsește analogii foarte apropiate în necropolele sau în așezările contemporane daco-getice din Transilvania sau din afara Carpaților. De asemenea, în muzeul din Michalovce, pe lîngă ceramica despre care am vorbit, se păstrează ceramică întru totul identică, descoperită în așezarea de la Stretavka ⁵¹.

Atragem atenția că aceleași forme lucrate în aceeași tehnică s-au descoperit împreună cu materiale celtice în cîmpia Tisei, ca de exemplu în necropolele de la Rozvagy, Felsőméra sau Hatvanboldog ⁵².

⁴⁶ K. Horedt, *Mittelaltenezeitliche Siedlungen aus Siebenbürgen*, în *Studien aus Alteuropa*, 1965, Köln-Graz, p. 63—67, fig. 5/1, 5—6; 6/3; 9/23—37.

⁴⁷ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 34, varianta 1, fig. 51/1, 9—10.

⁴⁸ I. H. Crișan, *Ceașca dacică. Contribuții la cunoașterea culturii materiale și a istoriei dacilor*, în *SCȘ*, Cluj, VI, 3—4, 1955, p. 127—157.

⁴⁹ I. H. Crișan, *Materiale dacice din necropola și așezarea de la Ciumești și problema raporturilor dintre daci și celti în Transilvania*, p. 68, fig. 28/4—6.

⁵⁰ K. Horedt, *op. cit.*, fig. 4—6.

⁵¹ Informațiile în legătură cu această descoperire le datorăm amabilității dr. J. Vizdal, directorul Muzeului din Michalovce.

⁵² I. Hunyady, *Kelték a kárpátmedencében*, în *Diss-Pann*, ser. II, nr. 18, 1944, p. 57, pl. III—V.

Continuitatea daco-geților în secolele III—II î.e.n. pe teritoriul Slovaciei și în spațiul învecinat pînă la Carpați al Ucrainei Carpatice (U.R.S.S.) ne este dovedită nu numai de descoperirile de ceramică, ci și de cele monetare.

Astfel, un tezaur de argint compus din circa 100 de imitații după tetradrahmele lui Filip al II-lea și Alexandru cel Mare s-a descoperit la Velikaja Gorazdovka (înainte Velikoje Gutov). Tezaurul a fost ascuns într-un vas de lut lucrat cu mîna, fără îndoială dacic și nu celtic (fig. 3). Din tezaur s-au păstrat numai circa 50 de monede ⁵³. În aceeași regiune, în apropiere de Mukačevo, se mai cunosc din descoperiri izolate încă circa 20 de monede de acest fel ⁵⁴.

Comentînd tezaurul de la Velikaja Gorazdovka, I. Winkler spune că el aparține monedelor daco-getice de tip „Banat” a căror răspîndire este cunoscută în spațiul dintre Dunăre și Tisa, în Transilvania, Moldova și, ca cel mai nordic punct, Ucraina Carpatică (U.R.S.S.) ⁵⁵. O foarte bună analogie pentru tezaurul de la Velikaja Gorazdovka o constituie un tezaur de monede geto-dace descoperit în Moldova la Vovriești ⁵⁶.

Monede daco-getice de argint au fost descoperite și în Slovacia, la Pezinok sau Bratislava, fără să fie însă vorba, pînă acum, de tezaure, ci numai de monede izolate ⁵⁷. Demn de remarcat ni se pare faptul că monedele daco-getice au fost descoperite și în Slovacia de sud-vest.

Iată deci că descoperirile arheologice ne dovedesc că pe teritoriul Slovaciei în secolele III—II î.e.n. locuia o populație daco-getică alături de cea celtică, constituind elementul etnic autohton peste care se suprapun celții.

Spuneam la începutul lucrării noastre că în nivelul cel mai vechi al așezării de la Nitransky Hradok s-a descoperit ceramică daco-getică care se datează în secolul al II-lea î.e.n. Același lucru se poate spune și despre ceramica descoperită la Hradok ⁵⁸, care mai păstrează încă proeminențele mari patruletate și vasele cu profil aproape drept, specifice fazelor vechi și mijlocii ale ceramicii daco-getice, dar care dispar în secolul I î.e.n.

Pentru secolul I î.e.n. descoperirile arheologice atît în estul cît și în vestul Slovaciei sînt numeroase. Unele dintre acestea, așa cum am arătat, par să înceapă mai devreme. Din această perioadă sînt cunoscute atît așezări, cît și necropole ⁵⁹. Numărul așezărilor așa-numite Latene tîrzii, în care materialele celtice apar în același strat cu cele dacice, este foarte mare. Numai în Slovacia de est se cunosc peste 30 de asemenea așezări ⁶⁰. Dar, pentru acest secol avem deja mărturiile izvoarelor scrise, care ne dovedesc fără putință de tăgadă locuirea Slovaciei și a cîmpiei dintre Dunăre și Tisa de către daco-geți.

Cea mai veche menționare a dacilor, dacă facem abstracție de numele de sclavi Daos și Davus de la Menandru și Terentiu, aparține lui Iulius Caesar. Acesta, vorbind în binecunoscutele sale comentarii la războiul din Gallia ⁶¹ despre

⁵³ Petr Sova-Gmitrov, *Poklad barbarských münzci z Vel'kej Gorazdovky*, în *ŠLZ*, 4, 1961, p. 127—138.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 137.

⁵⁵ I. Winkler, *Über die Zusammenhänge zwischen dako-getischen Münzhälften*, în *AAC*, 1966.

⁵⁶ C. Preda, *Tezaurul de la Vovriești și unele probleme privind monedele geto-dacilor din Moldova*, în *AM*, IV, 1961, p. 137—173.

⁵⁷ V. Ondrouch, *Nalezky keltských, antických a byzantských minci na Slovensku*, Bratislava, 1964, p. 41—43.

⁵⁸ D. Bialeková, K. Pieta, în *SlA*, XIII, 2, 1964, p.

462—463, fig. 1—15. Am putut cerceta materialele arheologice de la Hradok datorită amabilității colegului K. Pieta.

⁵⁹ În anul 1958 la Streda nad Bodrogom a fost cercetat un tumul funerar dacic (V. Budinský-Krička, în *SlA*, VIII, 1, 1960, p. 224).

⁶⁰ B. Benadik, în *Germania*, 43, 1, 1965, p. 65.

⁶¹ „Oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauracorum finibus, rectaque fluminis Danubii regione pertinent ad fines Dacorum et Anartium” (*De bello gallico*, VI, 25, 2).

pădurea hercinică, spune că dacii se întind pînă aici, adică pînă la Dunăre și pînă în munții Slovaciei. Geograful Strabo ne dă aceleași hotare pe timpul lui Augustus ⁶². Vechimea lor mai mare aici decît secolul I î.e.n., cînd sînt menționați

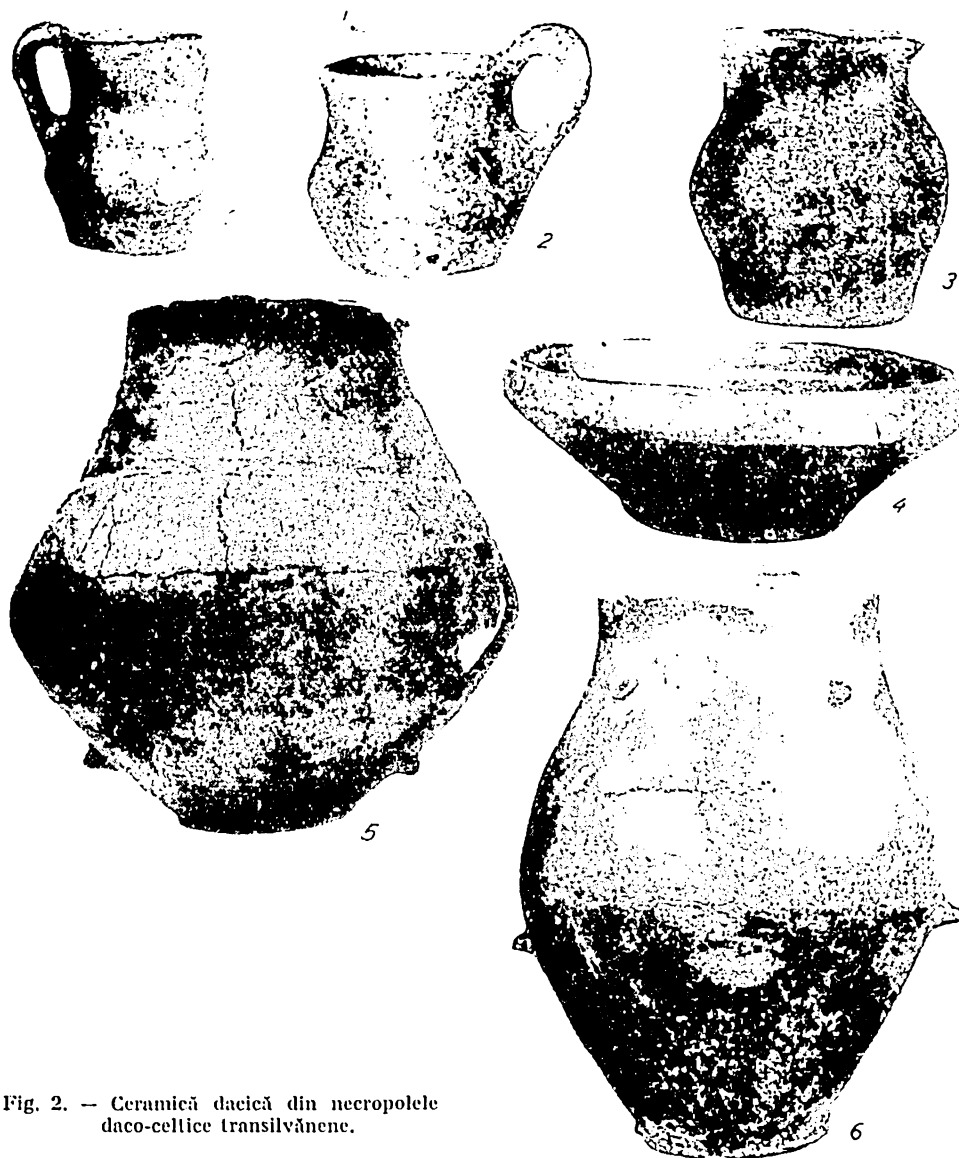

Fig. 2. — Ceramică dacică din necropolele daco-celice transilvănene.

în izvoare, se poate deduce — cum crede C. Daicoviciu ⁶³ — și din existența unor numiri dacice, cum ar fi localitatea Singone și triburile Racatae și Racatriac. În același sens pledează o altă menționare a lui Strabo, din care reiese — așa

⁶² Vezi nota 3.

⁶³ C. Daicoviciu, în „Steaua”, VI (1955), 4, p. 122—

124; VI (1955), 6, p. 114—116; idem, în *Istoria României*, I, 1960, p. 263.

cum precizează M. Macrea⁶⁴ — că motivul ce i-a determinat pe daci să pornească la luptă împotriva celților (boi și taurisci) a fost faptul că aceștia ocupaseră teritoriile pînă la Tisa pe care dacia le revendicau ca fiind ale lor⁶⁵, ceea ce înseamnă, conchide M. Macrea, că le aparținuseră înainte.

Iată deci că și izvoarele ne atestă locuirea daco-getică în Slovacia și în cîmpia dintre Tisa și Dunăre încă înainte de Burebista, fapt confirmat și verificat de descoperirile arheologice.

Merită să fie subliniat că hotarele vestice și nord-vestice ale daco-geților, atunci cînd ele sînt consemnate pentru prima oară în izvoarele literare, corespund descoperirilor arheologice de caracter dacic aparținînd secolelor V—IV și III—II î.e.n.

Așadar, celții pătrund în secolele III—II î.e.n. în spațiul daco-getic de vest iar eliberarea acestora de sub dominația boilor și tauriscilor și în parte alungarea lor de aici o va face marele rege Burebista în jurul anului 60 î.e.n.⁶⁶ După această victorie s-au construit probabil așezări fortificate de genul celei de la Zemplin, care se ridică însă pe locul unei așezări dacice mai vechi, ceea ce s-a putut constata stratigrafic cu ocazia săpăturilor⁶⁷ și se poate deduce și pe baza monedelor descoperite aici, printre care imitații după o tetradrahmă și după o didrahmă⁶⁸.

Dintre numeroasele așezări aparținînd secolelor I î.e.n.—I e.n. din Slovacia sînt puține cele care conțin numai material dacic fără descoperiri de caracter celtic. Asemenea așezări s-au descoperit atît în Slovacia de sud-vest, la Ondrochov-Homoky, dar mai cu seamă în Slovacia de est la Malé Trkárny, Streda nad Bodrogom etc. În marea majoritate a așezărilor cunoscute pînă acum, atît din estul cît și din vestul Slovaciei, materiale dacice și celtice s-au descoperit amestecate în același nivel, dovedind clar conviețuirea celor două elemente etnice și după victoria lui Burebista.

Strabo este singurul dintre autorii antici care vorbește direct despre luptele lui Burebista cu boii și tauriscii, spunînd că i-a nimicit pe de-a-ntregul (VII, 3, 11), în alt loc (V, 1, 6) referindu-se la boi spune că dacia le-au șters neamul de pe suprafața pămîntului și, în sfîrșit (VII, 5, 2), vorbind tocmai de o parte a teritoriului care ne interesează spune că dacia l-au prefăcut într-un pustiu, în urma războiului în care i-au biruit pe boi și pe taurisci — seminții celtice de sub stăpînirea lui Cristasiros.

Caesar vorbește despre luptele boilor cu celții din Noricum și de ocuparea capitalei acestora⁶⁹, după care un grup de 32 000 de boi devin aliații helveților și emigrează în Gallia. Acest pasaj a fost interpretat în sensul că boii care se luptă cu celții norici și apoi emigrează în Gallia sînt supraviețuitorii dezastrului provocat de dacia lui Burebista⁷⁰.

Din relatările lui Strabo ar reieși că boii și tauriscii au fost nimiciți cu totul de către dacia lui Burebista, iar supraviețuitorii dezastrului ar fi emigrat în Gallia.

⁶⁴ M. Macrea, *Burebista și celții de la Dunărea de Mijloc*, în *SCIIV*, VII, 1—2, 1956, p. 122.

⁶⁵ Ptol., VII, 5, 2 (C. 313); cf. Brandis, în *RE*, Suppl. I, 263 și M. Macrea, *op. cit.*

⁶⁶ Că războaiele purtate de Burebista în vest au avut loc în prima parte de domnie a acestuia, adică în jurul anului 60 î.e.n., [a fost demonstrat de M. Macrea, *op. cit.*; cf. C. Daicoviciu, în *RRSI*, I, 1967, p. 105.

⁶⁷ B. Benadik, în *Germania*, 43, 1, 1965, p. 75.

⁶⁸ E. Koliáková, *Niekoľko poznámok k novým nálezom keltských mincí na Slovensku*, în *ŠIZ*, 11, 1963, p. 31—42 și C. Daicoviciu, *loc. cit.*

⁶⁹ Caesar, *De bello gallico*, I, 5, 4; 25, 6; 28, 5; 29, 2.

⁷⁰ M. Macrea, *op. cit.*, p. 124, citează părerea lui C. Jullian și L. A. Constant și respinge opinia lui A. Alföldi după care luptele dintre boi și norici ar fi avut loc înaintea acelorora cu dacia.

Am arătat însă că descoperirile arheologice ne demonstrează o conviețuire daco-celtică în secolul I î.e.n., care va continua pe parcursul secolelor următoare. Distrugerea totală a celților (boi și taurisci) — *ștergerea neamului lor de pe suprafața pământului* — ni se pare o exagerare de ordin literar. Asemenea exagerări se întâlnesc des în istoriografia antică. Pentru exemplificare vom cita un singur exemplu. Iulian Apostata vorbește de *nimicirea neamului geților* de către Traian. Exagerarea de ordin literar în acest caz a fost dovedită cu prisosință încă de acum aproape 30 de ani de către C. Daicoviciu ⁷¹.

Burebista a nimicit probabil pe de-a-ntregul puterea politică, supremația boilor și a tauriscilor, dar n-a șters de pe suprafața pământului neamul lor, iar ținutul n-a fost transformat într-un pustiu, fapt dovedit de descoperirile arheologice atât de numeroase care ne atestă o conviețuire daco-celtică în Slovacia. Textul lui Strabo nu trebuie deci luat *ad litteram*, ci în sensul pe care l-am arătat.

Ar mai putea fi formulată și o altă ipoteză, și anume că în Slovacia au putut să conviețuiască cu dacii și alte triburi celtice decât boii și tauriscii, ca, de exemplu anarții, pe care izvoarele îi menționează la hotarele de nord-vest ale Daciei ⁷², sau alte triburi.

Indiferent dacă este vorba de boi, taurisci, anarți sau de alte triburi, cert este că dacii conviețuiesc pe teritoriul Slovaciei cu seminții celtice pe tot parcursul secolului I î.e.n.

Conviețuirea daco-celtică ne este dovedită de așa-numita cultură Púchov ⁷³. În cadrul acestei culturi, marea majoritate a formelor aparțin ceramicii daco-gețice. Vom aminti aici doar două forme, și anume specifica ceașcă și vasul în formă de borcan. Pe lângă ceramica dacică, în cultura Púchov întâlnim ceramica specific celtică, printre care binecunoscutele vase grafitate și alte forme tipice lucrate cu roata. În afară de ceramica dacică și celtică, în cadrul culturii Púchov găsim forme romane, sau mai bine zis provincial romane, alături de altele care pot fi atribuite unor seminții germanice (cvazi) ⁷⁴.

A. Točík — pe bună dreptate — atribuie dacilor rolul principal în formarea culturii Púchov bazându-se pe marea cantitate de ceramică tipică și specific daco-

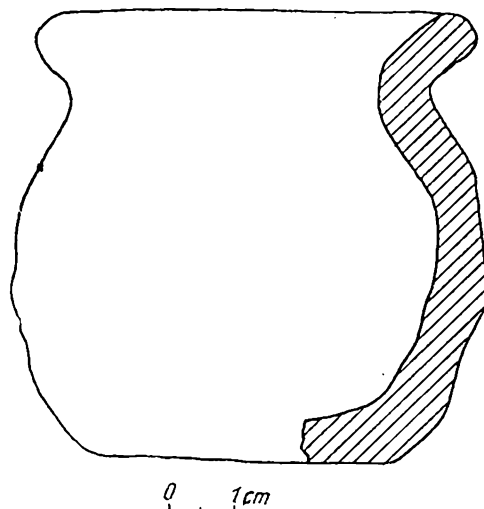

Fig. 3. — Vasul în care a fost ascuns tezaurul dela Velikaja Gorazdovka.

⁷¹ C. Daicoviciu, *Problema continuității în Dacia*, în *AISC*, III, 1936–1940, p. 200–233; idem, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945, p. 104–126. Pentru descoperirile arheologice mai recente, vezi D. Protașe, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismatice*, București, 1966, p. 16–102.

⁷² Caesar, *De bello gallico*, VI, 25; 2; Ptol., III, 8,3.

⁷³ Materialele descoperite la Púchov-Skalka se păstrează în Muzeul național slovac din Martin, unde le-am putut studia în 1966.

⁷⁴ A. Petrowský-Sichman (*SlZ*, 7, 1961, p. 193–197) arată că în așezarea de la Ipel'ski Predmostie există ceramică dacică și ceramică qvadă.

getică care intră în compunerea acestei culturi ⁷⁵. Apariția culturii Púchov este explicată de A. Točík prin extinderea așezărilor Latène — dacice în văile riurilor Carpaților Slovaciei în prima jumătate a secolului I î.e.n., unde se menține pînă în secolul al II-lea e.n.

V. Uhlár, făcînd săpături într-o așezare aparținînd culturii Púchov, a constatat că în nivelele inferioare (III—IV) predomină ceramica lucrată cu mîna alături de care apar însă și *Krausengefäss*-uri lucrate cu roata ⁷⁶. Materialele descoperite în aceste nivele, ca și cele de la Púchov-Skalka, Liptov, Orava sau Turie, aparțin fazei clasice a culturii Púchov și se datează din secolul I î.e.n. pînă în secolul al II-lea e.n. Stratul imediat următor (II) se caracterizează prin abundența ceramicii lucrate cu roata, în special *Krausengefässe*. Acest nivel este datat de autor în secolul al III-lea e.n. eventual secolul al IV-lea, arătînd însă că apartenența lui la cultura Púchov este problematică.

Așadar, elementul etnic principal care contribuie la alcătuirea culturii Púchov este cel daco-getic și această cultură se menține fără nici o întrerupere pînă cel puțin în secolul al II-lea e.n., dacă nu și mai tîrziu.

Să trecem acum la examinarea ultimei probleme propuse inițial, și anume cea a datei pînă la care poate fi urmărită locuirea daco-geților pe teritoriul de azi al Slovaciei. Pentru lămurirea acesteia ne stau la îndemînă descoperirile arheologice, textele literare și cele epigrafice.

Perioada de timp cuprinsă între sfîrșitul erei vechi și pînă în secolul al IV-lea e.n. este denumită de arheologii slovaci epoca romană ⁷⁷. Ea a fost împărțită pe baza descoperirilor arheologice din estul Slovaciei în două mari etape, și anume o primă etapă, mai veche, care începe la sfîrșitul erei vechi și ține pînă în secolul al II-lea e.n., și a doua etapă, care începe aproximativ din a doua jumătate a secolului al II-lea e.n. (după războaiele marcomanice) și ține pînă în secolul al IV-lea e.n. Datările diferitelor așezări cunoscute s-au făcut pe baza ceramicii cenușii cu ștampile, *terra sigillata*, fibule și monede romane.

Primei etape îi aparțin orizontul vechi al așezării de la Šebastovce-Barca, așezările de la Beša, Drahňov, Streda nad Bodrogom și necropola de la Zemplín.

Celei de-a doua etape îi aparțin nivelul superior de la Šebastova-Barca, așezarea de la Blažice și multe altele, precum și necropolele de la Ostrovany, Cejkov și Kapušany.

În toate aceste așezări s-a descoperit ceramică dacică specifică lucrată cu mîna, ornamentată cu butoni sau cu brîuri în relief prevăzute cu alveole ⁷⁸, alături de ceramică romană lucrată cu roata și în special vase mari de tipul *Krausengefäss*, apoi ceramică de evidentă factură celtică și ceramică de tip germanic. Trebuie menționat că cea mai mare parte a ceramicii lucrată la roată este de factură roma-

⁷⁵ Părerea arheologului polonez Z. Wozniak, exprimată cu ocazia recenziei făcută la lucrarea lui A. Točík, conform căreia purtătorii culturii Púchov ar fi în primul rînd (sau chiar exclusiv) celți nu ni se pare întemeiată. Ceramica daco-getică, printre care numeroase cești lucrate cu mîna, nu poate fi atribuită nici într-un caz celților. Elementul celtic este prezent în cadrul culturii Púchov, dar nu este predominant, fără să mai vorbim de posibilitatea ca ei să fie exclusiv.

⁷⁶ V. Uhlár, *Eine Púchov-Siedlung vor der Hohle Liskovská Jaskyna*, în *SlZ*, 3, 1959, p. 84—85.

⁷⁷ M. Lamiová-Schmiedlová, *Dve sídliská z doby rimskej na východnom Slovensku*, în *SlA*, XI, 1, 1963, p. 59—75.

⁷⁸ Cești dacice s-au descoperit de exemplu la Slovenské Pravno (G. Povala, *Sídlisko 7 doby rimskej v Slovenskom Pravne*, în *SlZ*, 13, 1964, p. 223—232, fig. 4/23).

nă, în cadrul căreia întâlnim și ceramica cenușie șampilată, la care se adaugă apoi *terra sigillata*.

Cercetătoarea M. Lamiová-Schmiedlová ajunge la concluzia că *epoca romană în Slovacia de răsărit se dezvoltă pe fondul celto-dacic, care a fost influențat de cultura Przeworsk*”⁷⁹.

Din cele arătate pînă acum reiese că pe teritoriul Slovaciei de azi se constată arheologic prezența dacilor în amestec cu alte elemente etnice, în primul rînd celți, apoi seminții germanice pînă la începutul secolului al IV-lea e.n. În stadiul actual al cercetărilor nu se poate preciza cu destulă siguranță proporția diferitelor elemente și nici cui a aparținut supremația politică.

Așezări contemporane cu cele din Slovacia au fost descoperite și pe teritoriul Transilvaniei, în lumea dacilor liberi rămași în afara granițelor provinciei Dacia, ca de exemplu la Cicir, datată în secolele III—II î.e.n.⁸⁰, sau așezarea și necropola dacică de la Medieșul Aurit din Maramureș care începe, probabil, în secolul al II-lea și ține pînă la începutul secolului al IV-lea e.n.⁸¹.

În așezările dacilor liberi din vestul sau nord-vestul Transilvaniei s-a descoperit, ca și în Slovacia, ceramică dacică specifică lucrată cu mîna și ornamentată cu butoni sau brîuri alveolate în relief, alături de o mare cantitate de ceramică lucrată cu roata. Printre formele cele mai caracteristice amintim ceștile dacice sau vasele în formă de borcan ornamentate cu brîuri alveolate în relief.

Forma cea mai larg răspîdită în cadrul ceramicii lucrate cu roata din așezarea de la Medieșul Aurit ca și din așezările din Slovacia este cea a *Krausengefäss*-ului cu buza teșită și răsfrintă atît în interior cît și în exterior și ornamentat cu benzi de linii ondulate făcute cu pieptenele. Atît în așezarea de la Cicir cît și în cea de la Medieșul Aurit s-a descoperit ceramică romană din specia comună sau de lux (*terra sigillata*).

Spre deosebire de descoperirile din Cehoslovacia, în cele din Transilvania lipsește ceramica celtică, fapt care se explică prin asimilarea totală a acestora în masa autohtonilor daci încă de la sfîrșitul secolului al II-lea î.e.n.⁸².

Dar să revenim la teritoriul Slovaciei. Locuirea dacilor aici pe parcursul secolului I e.n. și a celor următoare ne este dovedită, pe lângă descoperirile arheologice despre care am vorbit, și de știrile literare sau de descoperirile epigrafice.

Plinius cel Bătrîn⁸³, în a doua jumătate a secolului I e.n. ne spune clar că munții (Carpații Slovaciei) și pădurile erau stăpînite de daci și numai șesul era stăpînit de iazigi (este vorba de cîmpia dintre Dunăre și Tisa)⁸⁴. Tacitus⁸⁵ ne spune că Germania se separă de daci prin munți. Este vorba fără îndoială de Carpații Slovaciei, care constituiau în secolele I—II e.n., cînd a trăit Tacitus, granița dintre germani și daci. Deci dacii se întindeau pînă la Carpați pe teritoriul Slovaciei și Ucrainei Carpatice⁸⁶. Fără să mai avem localizări topografice precise, știrile literare din secolele II și III, după constituirea provinciei Dacia, fac dese

⁷⁹ M. Lamiová-Schmiedlová, *op. cit.*, p. 75.

⁸⁰ I. H. Crișan, *Așezarea dacică din sec. II—III e.n. de la Cicir*, comunicare prezentată la a III-a Sesiune științifică a muzeelor, București, 1966.

⁸¹ Asupra săpăturilor de aici S. Dumitrașcu și T. Băder au prezentat o comunicare la București, la a II-a Sesiune științifică a muzeelor din decembrie 1965, și a doua

la Cluj, la Institutul de istorie și arheologie, în cadrul secției de istorie veche și arheologie.

⁸² I. H. Crișan, în *ActaMN*, I, 1964, p. 106—107.

⁸³ *Naturalis Historia*, IV, 80.

⁸⁴ C. Daicoviciu, în *Istoria României*, I, 1960, p. 264—265.

⁸⁵ *Germania*, I, 1.

⁸⁶ C. Daicoviciu, în *Istoria României*, I, 1960, p. 265,

INSCRIPTII DE LA *TROPAEUM TRAIANI*

Preocupat în primul rând de clarificarea construirii monumentului triumfal de la Adamclisi și modificărilor pe care le-a suferit ulterior, insuficient cunoscute și stabilite prin eflorescența de studii anterioare, prof. Paul Nicorescu și-a asumat, prin Muzeul național de antichități, conducerea săpăturilor de acolo în anul 1933. Din 1935 și pînă în 1940, cercetările, pe locul ruinelor municipiului *Tropaeum Traiani*, au fost reactivate, după ce anterior avuseseră loc ample și fructuoase investigații din partea arheologilor de mare prestigiu, Gr. G. Tocilescu, Gh. Murnu și V. Pârvan. Tocilescu a publicat monografia, rămasă capitală, a monumentului-trofeu, precum și cîteva importante inscripții; Murnu a studiat bazilicile și edilitatea orașului antic, iar Pârvan a dat monografia, atît de apreciată, a cetății. P. Nicorescu a fixat, ca plan de lucru, degajarea zidului de incintă și a turnurilor orașului antic, precum și săparea în întregime a suprafeței intramurane (ceea ce însă nu s-a mai făcut), urmărind totodată eventuala descoperire de noi monumente epigrafice.

Zidul de incintă a fost degajat integral, inclusiv turnurile ¹. Din săpături și sondaje a rezultat o mare cantitate de țigle, material ceramic (printre care predomină amforele și chiupurile), lucerne, fusaiole, diverse obiecte de os și corn de cerb, chei de bronz, o talancă etc., toate depozitate atunci la casa săpăturilor ², construită de P. Nicorescu. Ca material numismatic s-au aflat monede de argint de la Aurelian și de bronz de la Dioclețian, Constantin cel Mare, Licinius, Iustin I și Iustinian. Au rezultat de asemenea și patru inscripții: un altar închinat lui *Liber pater* (publicat acum cîteva ani)³, un altar închinat lui *Apollo* și două stele funerare, rămase inedite și pe care le comunicăm în articolul de față.

1. Altar cu inscripție latină (fig. 1), prevăzut cu capitel neornamentat și bază. Din r. 1, înspre dreapta, în urma spargerii, au dispărut aproximativ trei

¹ Turnurile, dezvelite de P. Nicorescu, pot fi văzute în fotografiile din cartea lui V. Barbu, *Adamclisi*, București, Edit. Meridiane, 1965, p. 45, 47 și în planul de la sfîrșit.

² Nu avem astăzi nici o informație unde a ajuns acest

material.

³ N. Gostar, *SC*, V, 1963, p. 303—304, fig. 8 și în *Noi monumente epigrafice din Scythia Minor*, Constanța, 1964, p. 78, fig. 8, acum în Muzeul arheologic din Constanța.

sau patru litere; în r. 2 litera O este scrisă mai mic; ligaturi în r.2 A + V și în r.5 E + T; uneori cuvintele au fost despărțite prin frunze sau puncte. După forma literelor A și G inscripția s-ar putea data în secolul al III-lea.

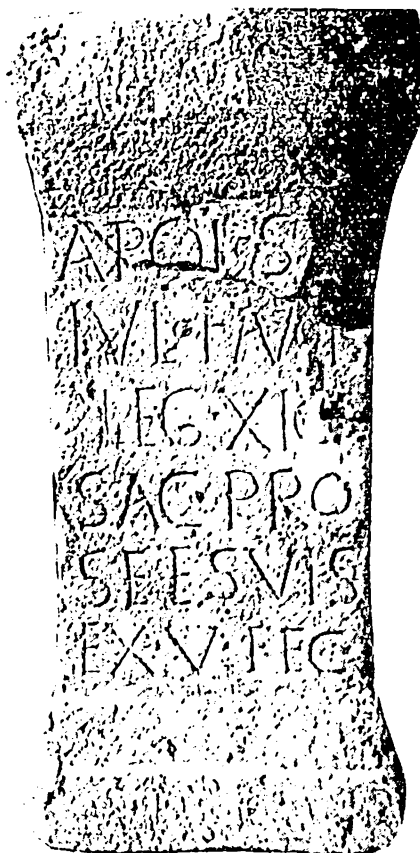

Fig.1. — Altar dedicat zeului Apollo.

APOL.S — — —
IVL.FAVOR
7 LEG.XI CL
SAC.PRO
SE ET SVIS
EX.V.FEC

În r.1 cu greu și-ar găsi spațiu cuvântul SANCT și aceasta numai dacă a fost ligatură A + N. Mai curînd deci în r.1 a putut fi SAC sau chiar SACR. În cazul acesta în r.4 am putea admite verbul *sac(ravit)* în loc de *sac(rum)*.

Completarea poate fi: *Apol(lini) s[acr(um)]*, sau *s[anct(o)]*, | *Iul(ius) Favor* | (*centurio*) *leg(ionis) XI Cl(audiae)* | *sac(ravit)*, sau *sac(rum)*, *pro* | ⁵*se et suis* | *ex v(oto) fec(it)*.

Din *legio XI Claudia* mai sînt cunoscuți la *Tropaeum Traiani* un *tribunus militum* între anii 139—161⁴, un alt *centurio* între anii 161—169⁵, un *signifer*⁶ și un *exceptor (?) consularis*⁷. Prezența acestor ofițeri și gradați ar constitui dovada că *leg. XI Cl.*, care își avea castrul ei permanent la *Durostorum*⁸, a staționat cu o parte din efectiv și la *Tropaeum Traiani*⁹.

2. Fragment dintr-o stelă funerară, rupt în mai multe bucăți (fig. 2). În registrul de sus se vede mortul eroizat sub înfățișarea Căvalerului trac. Chenarul a fost împodobit cu lujeri, struguri și foi de viță de vie, din care se

mai vede puțin. Deși lipsește partea de jos a monumentului, se pare că suprafața scrisă s-a păstrat în întregime; uneori litera L a fost scrisă în formă de I, iar litera O cîteodată este mai mică; spre marginea din dreapta a r.3, după cifra XX, este posibil să fi existat II, dar nu este sigur; în r.5 lapicidul a scris HERCVNVS în loc de *Herculanus*; ligatură numai în r. 4 M + A. După criteriul antroponomastic inscripția s-ar putea data în secolul al II-lea și anterior anului 212. Desenul inscripției a fost executat după fotografie.

⁴ CIL., III, 14 214¹.

⁵ V. Părvan, *Cetatea Tropaeum*, București, 1912, p. 40.

⁶ CIL., III, 14 214².

⁷ CIL., III, 13 736.

⁸ Ritterling, *RE*, XII (1924), 1698—1699; R. Vulpe, *Histoire ancienne de Dobroudja*, București, 1938, p. 159.

⁹ V. Părvan, *op. cit.*, p. 41—42; R. Vulpe, *op. cit.*

Întregirea inscripției : *d(iis) [M(anibus)] / Victor Hercula / ni vix(it) an(nis) XXII (?) / Marcia uxor /⁵ Hercu <la> nus Scori / nis uxori et fil(io) / pientissimis posit.*

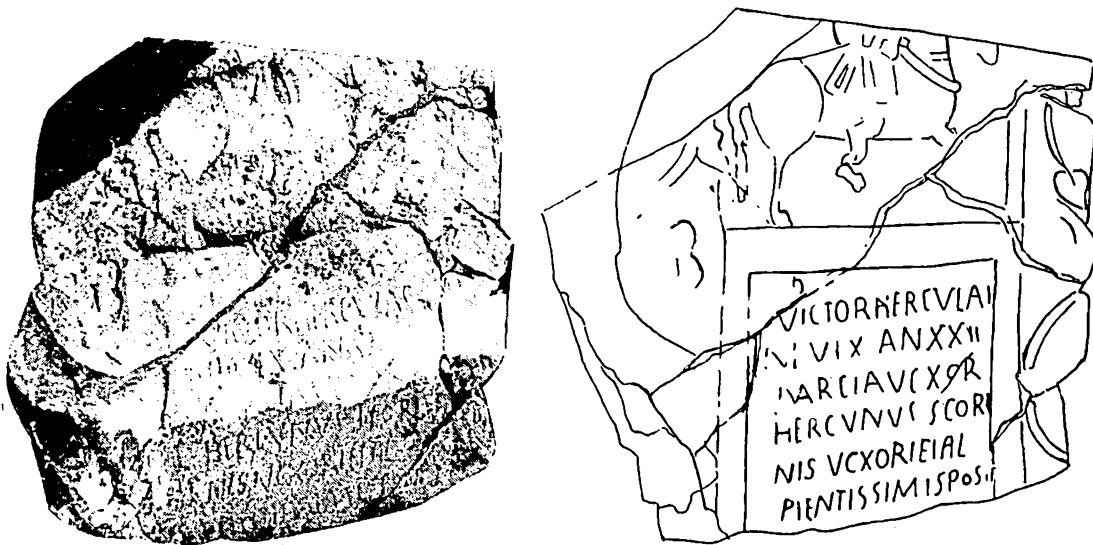

Fig. 2. — Fragment dintr-o stelă funerară.

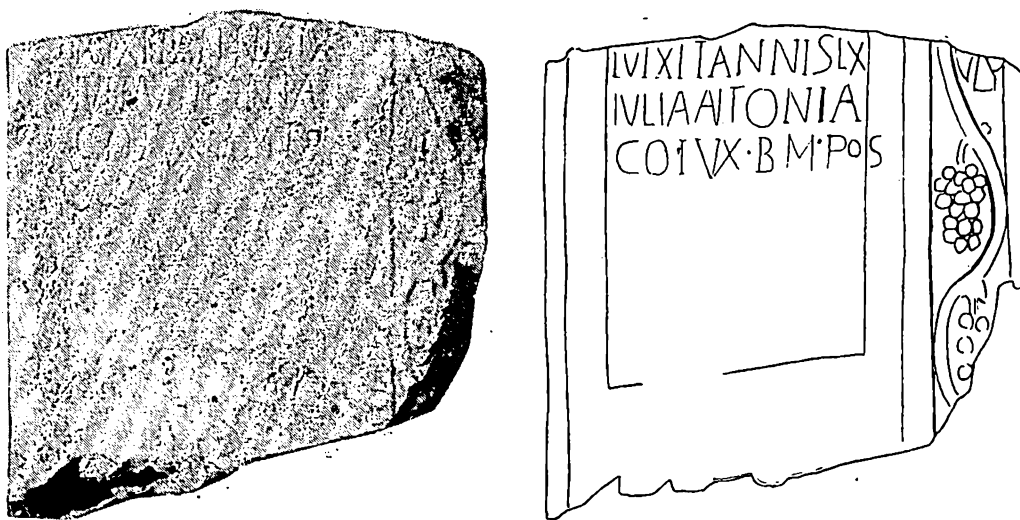

Fig. 3. — Fragment dintr-o inscripție funerară.

Piatra a fost pusă de *Herculanus* fiul lui *Scorus*, în amintirea soției, *Marcia*, decedată, și a fiului său, *Victor*, mort în vîrstă de 22 (?) de ani. Avem în față o

familie de traci peregrini, urmașii lui *Scorus*, care este un nume tracic¹⁰ (mai apare la *Tropaeum Traiani*)¹¹ și, după cum atestă textul epigrafic, da genitivul *Scorinis*. Numele, sau cognomenul, *Herculanus*, ca și *Marcia*, par să fi fost frecvente la *Tropaeum Traiani*¹². Grafia *posit* în loc de *posuit* se întâlnește în mai multe inscripții din Dalmația și provinciile pannonice¹³.

Fig. 4. — Fragment din cea de-a doua inscripție votivă a monumentului trofeu de la Adamclisi.

scurta informație, la care se reducea comunicarea, nu și-a găsit nici un ecou în lucrările sau studiile celor care s-au ocupat de acest important monument istoric și artistic. Fragmentul însă de care ne ocupăm aici (fig. 4) fusese cunoscut și de Gr. Tocilescu, care însă nu l-a publicat, fiind păstrat numai în manuscrisele

3. Fragment dintr-o stelă funerară (fig. 3), al cărei chenar dinspre dreapta a fost ornamentat cu lujeri, struguri și frunze de viță de vie. Litera O dinspre dreapta, din ultimul rând, a fost scrisă mai mic; ligatură în r.2 A + N. Deasupra primului rând se mai văd urme de litere, dintr-un patronim, care continuă printr-un singur I în rândul următor al textului păstrat. Desenul a fost executat după fotografie. După litere monumentul ar putea fi din secolul al II-lea.

Întregirea inscripției: — — — — /
i vixit annis LX / Iulia Antonia /
coiuæ b(ene) m(erenti) pos(uit).

Este deci piatra funerară a unui peregrin, pusă de soția sa *Iulia Antonia*.

4. La Congresul internațional de arheologie din Berlin, ținut în vara anului 1939, prof. P. Nicorescu făcea cunoscut un fragment epigrafic din 12 litere, pe patru rânduri, rezultat dintr-o a doua inscripție votivă a monumentului-trofeu de la Adamclisi¹⁴. Textul comunicării lui Nicorescu nu fusese însoțit de o reproducere fotografică a inscripției, iar

¹⁰ D. Detschew, *Die thrakische Sprachreste*, Viena, 1957, p. 460; G. Mihailov, *IGB*, III, 1, 1406.

¹¹ *CIL*, III, 14 214¹⁴, *Scoris Mucapori*; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 28.

¹² Em. J. Popescu, *SC*, VII, 1964, p. 193, 201.

¹³ H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului roman*, București, 1960, p. 86.

¹⁴ P. Nicorescu, *Neues über das Tropaeum von Adamklissi*, in *Bericht über den VI. Internationalen Kongress für*

Archäologie Berlin 21. - 26. August, 1939, Berlin, 1940, p. 473 „ein neues vor kurzem aufgefundenes Bruchstück — mit zwölf Buchstaben — zu der grossen Inschrift gehörig, macht die Annahme höchstwahrscheinlich, dass das Tropaeum auch auf der entgegengesetzten Seite eine Inschrift getragen hat, so dass es zwei Hauptsichten besass". F. B. Florescu, *Monumentul de la Adamklissi. Tropaeum Traiani*, București, 1959, p. 34—35, consideră comunicarea lui Nicorescu ca fiind o „intervenție bizară".

lui, unde se găsește un desen, executat de D. Pecurariu¹⁵. După fotografia rămasă nouă de la Nicorescu (fig. 4), care este îndăajuns de clară, ca și din desenul manuscrisului lui Tocilescu, fragmentul păstra următoarele litere:

N T
C O
CITV.D
R V M

În r. 1 T este sigur, din a cărui hastă orizontală, deși nu apare în desenul manuscrisului lui Tocilescu, se mai vede puțin în fotografia lui Nicorescu. După această literă, în desenul manuscrisului lui Tocilescu apare o frunză, care nu poate fi observată în fotografia lui Nicorescu. În r. 2, înaintea literei C, în desenul manuscrisului lui Tocilescu apare din nou o frunză, care se mai vede destul de slab în fotografia lui Nicorescu. Se pare că pe fotografia lui Nicorescu, înainte de frunză și tocmai pe marginea rupturii pietrei, se mai vede partea de jos a cifrei I. În r. 3, după CITV (C este sigur), se vede iarăși o frunză atât pe desen cât și în fotografie, după care urmează litera D (sigură și aceasta).

Fragmentul, cunoscut după desenul manuscrisului lui Tocilescu și din fotografia lui Nicorescu, repetă unele litere din fragmentul *c* al inscripției votive a trofeului, publicată, pentru prima dată, în monografia lui Gr. Tocilescu, în colaborare cu O. Benndorf și G. Niemann, *Monumentul de la Adam Klissi. Tropaeum Traiani*, Viena, 1895, p. 19-24, 124-127¹⁶, cu întregirile care au rămas, în cea mai mare parte, valabile. În fragmentul *c* a lui Tocilescu se vedeau literele:

T. XIII
V. P P
ITV
SV
E

Aceasta face să se admită acum că monumentul-trofeu a avut două inscripții cu text identic.

Ținând seama de spațiu și de mărimea literelor, care devin mai mici în rîndurile de jos, fragmentul lui Nicorescu se întregește, la prima încercare, prin

p o N T m d x
C O s v
*exer*CITV. D
R V M

¹⁵ E. Doruțiu-Boilă, SC, VII, 1965, p. 209—214, iar în nota 5 de la p. 211 se dau, după raportul arhitectului H. Brötz, unele amănunte cu privire la locul de la care a inscripției și dimensiunile: 95 cm lungime și 65 cm

lățime; F. B. Florescu, *Das Siegesdenkmal von Adamklissi*, București-Bonn, 1965, p. 63, 66—67.

¹⁶ CIL, III, 12 467; Gr. Tocilescu, *Cîteva monumnte, epigrafice din Muzeul Național de Antichități*, București, 1903, p. 28—29.

Fragmentul c, publicat de Tocilescu, se întregeste acum

imp vi cos V PP

exercITV

SV

E

și nu prin *exercITVs* în r.2, cum se susținea înainte ¹⁷.

MARTI ▽ VLTORI
IMP ▽ CAESAR ▽ DIVI
NERVAE ▽ F ▽ NERVA
TRAIANVS ▽ AVG ▽ GERM
DACI CVS ▽ TRIB ▽ POT
XIII ▽ PONTI ▽ MAX
IMP VI ▽ COS V ▽ PP
EXERCITV ▽ DECEBALI
DACORVM ▽ REGIS ▽ SV
PERATO

Fig. 5. — Reconstituirea inscripției votive de pe monumentul trofeu de la Adamclisi, după fragmentul lui P. Nicorescu.

Fragmentul lui Nicorescu ne mai oferă posibilitatea să vedem că în inscripție este vorba despre *exercitu d...*, care continuă în rîndul următor prin *...rum*. Aceste două rînduri au fost întregite de E. Doruțiu-Boilă, care cunoștea fragmentul din manuscrisul lui Tocilescu, prin [(de)victo exer]citu D[acorum et...et e.g. Sarmata]rum ¹⁸. Dar o astfel de întregire nu poate fi admisă, din motivul că spațiul celor două inscripții nu ar fi permis aceste cuvinte într-o asemenea ordine. Astfel, în fragmentul lui Nicorescu, după *exercitu* ar fi putut încăpea *dacorum*, dar nu vedem care ar fi fost numele celui alt popor, care ar fi urmat în rîndul următor și unde în nici un caz nu putea încăpea *sarmataRVM*. Tot astfel rămîn neexplicate literele SV din fragmentul lui Tocilescu, care nu puteau fi începutul unui nume de popor. În ultimul rînd din fragmentul lui Nicorescu, înaintea literelor RVM, încăpea însă foarte bine *daco* și deci acest

¹⁷ G. Ch. Picard, *Les trophées romains. Contributions à l'histoire de la religion et de l'art triomphal de Rome*, Paris, 1957, p. 393 sqq. Alte diferite încercări de a întregi

ultimele rînduri ale inscripției la Doruțiu-Boilă, *op. cit.*, p. 213.

¹⁸ Doruțiu-Boilă, *op. cit.*, p. 214.

spațiu poate fi mai ușor de întregit prin *dacoRVM* și atunci litera D din rîndul anterior este litera de început a altui cuvînt.

Trebuie să admitem însă că în aceste rînduri, în inscripție, se vorbea despre victoria împăratului Traian asupra dacilor regelui Decebal, în termeni mult mai preciși și mai elocvenți și deci nu chiar atît de vag, ca simpla mențiune (*de*)*victo exercitu Dacorum*. Dacă am compara numai cu inscripția de la Roma, care probabil că stătea la baza statuii lui L. Licinius Sura, unde victoria lui Traian este arătată prin cuvintele: *imp. Caesar Traianus [Aug. Germanicus] Dacicus gentem Dacor(um) et regem Decebalum bello superavit*¹⁹, ne face să credem că și glorificarea victoriei, în inscripția trofeului, a fost cel puțin tot pe atît de pretențioasă. Acordînd un asemenea credit unei inscripții, care stătea la baza statuii-trofeu, putem presupune că în inscripția fragmentului lui Nicorescu au fost cuvintele:

*exercITV Decebali
daco RVM regis su-
perato*

ceea ce se poate admite și din punctul de vedere al spațiului.

Dacă avem certitudine asupra cuvîntului *exercitu*, atunci se admite, dar numai ca o reală probabilitate, și existența cuvintelor *Decebali Dacorum*, cerute în primul rînd de logica inscripției. Cuvîntul *superato* nu poate fi atît de îndoielnic, el fiind folosit pe monumente asemănătoare și în ocazii similare ca în inscripția amintită mai sus, *gentem Dacor. et regem Decebalum bello superavit*²⁰; alte cazuri: *Fl. Valens...victis superatisque Gothis*²¹; *Narses ... post victoriam Gothicam ipsis eorum regibus celeritate mirabili conflictu publico superatis atque prostratis*²² etc. Nu avem însă aceeași relativă certitudine pentru cuvîntul *regis*, iar spațiul aici permite și un alt cuvînt, cum ar fi bunăoară *bello*, mai ales că s-ar lega bine cu *superato*²³.

În reconstituirea inscripției din fig. 5, din care face parte fragmentul lui Nicorescu, am ținut seama de mărimea literelor, care diferă în anumite rînduri,

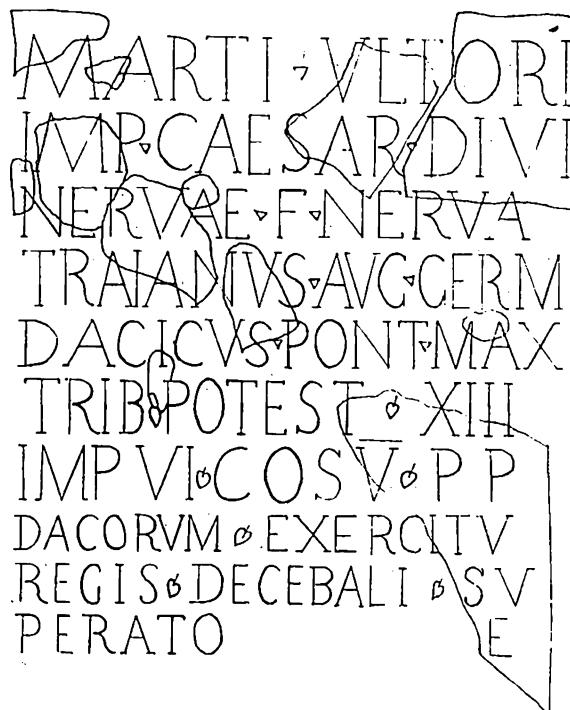

Fig. 6. — Reconstituirea inscripției votive de pe monumentul-trofeu de la Adamclisi, după fragmentele publicate de Gr. G. Tocilescu.

¹⁹ CIL, VI, 1 444 = ILS, 1 022.

²⁰ Ibidem.

²¹ CIL, III, 7 494 = ILS, 770.

²² CIL, VI, 1 199 = ILS, 832.

²³ Prin analogie cu alte inscripții din secolele I—V, putem deduce că și inscripția de pe monumentul-trofeu

de la Adamclisi, care glorifica faptele împăratului, a fost redactată în termeni cît mai elogiași la adresa lui Traian. Exemple ne sînt oferite de următoarele inscripții: CIL, V, 7 817, pe trofeul lui Augustus — *Tropaeum Alpinum* — din anul 7/6 î.e.n. (N. Lamboglia, *Il trofeo di Augusto alla Turbia*, Bordighera, 1938, p. 14 sqq.; H. Philipp,

precum și de posibilitățile pe care le putea oferi spațiul. Astfel, cu ajutorul textului inscripției lui Tocilescu, am ajuns la următoarea probabilă întregire : [Martī ultorī/imp(erator) Caesar divi/ Nervae f(ilius) Nerva/ Traianus Aug(ustus) germ(anicus)/ ⁵ dacicus trib(unicia) pot(estate)/ XIII po]nt(ifex) [ma(ximus) / imp(erator) VI] co[(n)s(ul) V p(ater) p(atriciae)/ exer]citu D[ecebali/ Daco]rum [regis su/ ¹⁰ perato (?) etc.

Este de remarcat că în această inscripție își găsea loc numai abrevierea TRIB POT, spre deosebire de inscripția lui Tocilescu unde încăpea pe un singur rând TRIB POTEEST XIII ²⁴. Este iarăși de amintit că PONT MAX este scris după TRIB POT XIII (dacă admitem că întregirea noastră este cea bună), ceea ce nu este cazul în inscripția lui Tocilescu și este o abatere de la formula obișnuită. Deosebiri între cele două texte epigrafice mai remarcăm în ce privește dispunerea literelor. Astfel, în textul inscripției lui Tocilescu spațiul dintre litere este mult redus, așa încât literele sînt foarte apropiate, pe cînd în cealaltă inscripție literele sînt mai distanțate. Și dimensiunile literelor variază în cele două inscripții : în cea a lui Tocilescu în r. 7 literele sînt înalte de 20 cm, în r. 8 de 19 cm ; în fragmentul lui Nicorescu literele sînt ceva mai mici și anume în r. 6—7 de 18 cm, în r. 8 de 16,50 cm, în r. 9 de 15,50 cm ²⁵. O altă deosebire întîlnim în r. 8—9 a inscripției lui Tocilescu unde r. 8 sfîrșea cu *exercitu*, pe cînd în inscripția lui Nicorescu cu același cuvînt începea r.8. În cazul acesta putem presupune că în inscripția lui Tocilescu în r. 8—10 exista inversarea :

dacorum exercITV
regis decebali SV
perato

ceea ce se poate admite și din punctul de vedere al spațiului ²⁶. Ne permitem deci ca, pentru inscripția lui Tocilescu, să propunem, ca fiind posibilă, reconstituirea de la fig. 6, cu următoarea întregire : Ma[rti] ultorī/ imp(erator) [Cae]sar divi/ Nervae f(ilius) Ne[rva] / [Tr]aianu[s Aug(ustus) germ(anicus)]/ ⁵ dac[i]c[us] p[ont(ifex)] ma[x(imus)]/ trib(unicia) potes[t(ate) XIII/ [imp(erator) VI co(n)s(ul)]

RE, VII, A (1939), 661—662) ; CIL, VI, 920 = 31 203 = ILS, 216, de pe arcul de triumf al împăratului Claudiu, din anul 51/52 (Kähler, RE, VII, A (1939), 384—385) ; CIL, VI, 944 = ILS, 264, de pe arcul de triumf al împăratului Titus, din anul 81 (Kähler, op. cit., 385—386) ; CIL, VI, 1 207, de pe trofeul lui Domițian (M. Macrea, AISC, II, 1933,—1935, p. 109 sqq. ; Kähler, op. cit., 387) ; CIL, VI, 974, de pe un monument triumfal dedicat de s.p.q.R. lui Hadrian, din anul 135 ; CIL, VI, 1 014 = ILS, 374, de pe arcul de triumf al împăratului Marcus Aurelius, din anul 176 (Kähler, op. cit., 391—392) ; CIL, VI, 1 139 = ILS, 694, de pe arcul de triumf al lui Constantin cel Mare, din anul 315 (Kähler, op. cit., 396 sqq.) ; CIL, VI, 1 196 = ILS, 798, de pe arcul de triumf al împăraților Arcadius, Honorius, Theodosius, din anul 405 (Kähler, op. cit., 400).

²⁴ Doruțiu-Boilă, op. cit., p. 214, citește trib. potest. XII, dar în desenul lui Tocilescu, Monumentul, p. 21, 124, este cifra XIII. În cazul că într-adevăr în inscripție este XII, atunci trebuia să se fi arătat greșeala lui Tocilescu și trofeul s-ar data din 103 și nu din 109.

²⁵ Doruțiu-Boilă, op. cit., p. 211—213. Credem că și

„fragmentul de calcar”, aflat tot la Tropaeum Traiani, cu dim. 28 × 26 × 14 cm, în care se mai vede numai litera E, înaltă 17 cm, s-ar putea să facă parte dintr-una din inscripțiile trofeului (D. Tudor, Materiale, II, 1956, p. 589, după carnetul lui P. Polonic).

²⁶ Așa cum presupune de altfel și Doruțiu-Boilă, op. cit., p. 213—214, în inscripție, în afară de daci, probabil că figuiau și alte popoare, cum ar fi bunăoară sarmații, poate împreună cu alte neamuri și triburi aliate. După felul cum reconstituiam monumentul A. Furtwängler, Das Tropaion von Adamklissi und provinzialrömische Kunst, in Abhandl. Philosoph. — Philolog. Kl. K. Bayer. Akad., XXII, 3, 1903, p. 455 sqq., pe baza statuii-trofeu, după r. 10 mai încăpeau circa patru rânduri. În inscripția de pe Tropaeum Alpinum (CIL, V, 7817) erau înșirate, pe șase coloane, numele a 46 de gentes alpine (Lamboglia, ibidem ; Philipp, ibidem). Probabil că și inscripția fragmentară de pe arcul de triumf al împăratului Marcus Aurelius (CIL, VI, 1014 = ILS, 374) se încheia cu numele mai multor bellicosissimae gentes, învinse în primul război marcomanic.

V p(ater) p(atriae) / [Dacorum exere]itu / [regis Decebal]i su / ¹⁰ [perato (?) etc.]²⁶.

Bineînțeleas că reconstituirea noastră pentru r.8—10 nu are pretenția de a fi considerată ca fiind o soluționare definitivă. Poate săpăturile în ruinele cetății *Tropaeum Traiani* vor scoate la lumină alte fragmente ale inscripției de la baza trofeului, din care se vor putea vedea dacă încercările noastre, măcar în parte, vor fi cândva justificate.

D. CIUREA și N. GOSTAR

INSCRIPTIONS DE TROPAEUM TRAIANI

R É S U M É

Pendant les années 1935—1940 le professeur Paul Nicorescu de l'Université de Jassy a effectué, à différentes reprises, des fouilles dans les ruines du municipe *Tropaeum Traiani*. Il est mort sans avoir publié les résultats obtenus. Ces fouilles ont dégagé intégralement le mur et les tours de l'enceinte de la ville antique. Ont été alors découverts de nombreux objets d'intérêt archéologique (vases, tuiles, lampes, divers outils en métal ou en os, etc.) et quelques monnaies des empereurs Aurélien, Dioclétien, Constantin le Grand, Licinius, Justin Ier et Justinien. Comme monuments épigraphiques on a trouvé quatre inscriptions : un autel dédié au *Liber pater*, qui a fait l'objet d'études publiées récemment (SC, V, 1963, p. 303—304 et *Noi monumente epigrafice din Scythia Minor*, Constanța, 1964, p. 78), un autel dédié à *Apollo* et deux stèles funéraires inédites auxquelles la présente note est consacrée.

1. Autel avec inscription latine (fig. 1) : *Apol(lini) s[acr(um)] ou s[anct(o)] / Iul(ius) Favor / (centurio) leg(ionis) XI Cl(audiae) / sac(ravit) ou sac(rum) pro ⁵ se et suis / ex v(oto) fec(it).*

2. Fragment d'une stèle funéraire, brisée en quelques morceaux (fig. 2). Dans le registre supérieur on voit le Cavalier thrace. Dans la 1.5 le lapicide a gravé HERCVNVS au lieu de *Herculanus*. La lecture de l'inscription : *d(iis) [M(anibus)] / Victor Harcula / ni vix(it) an(nis) XXII (?) / Marcia ux(or) ⁵ Hercu(la)nus Scori / nis uxori et fil(io) / pientissimis posit.* Il s'agit d'une famille de Thraces pérégrins, les descendants de *Scorus*, nom thrace attesté aussi à *Tropaeum Traiani* (CIL, III, 14214¹⁴) et dont le génitif, d'après le texte épigraphique, est *Scorinis*.

3. Fragment d'une stèle funéraire fragmentaire (fig. 3). Au-dessus on voit quelques lettres d'un patronymique qui continue par un seul I dans la ligne suivante. La lecture de l'inscription : ———— / *i vixit annis LX / Iulia Antonia / co(n)u(x) b(ene) m(erenti) pos(uit).*

4. Au Congrès International d'Archéologie de Berlin de 1939, P. Nicorescu a fait connaître un fragment épigraphique de 12 lettres, provenant d'une deuxième inscription votive du monument-trophée d'Adamklissi. Le résumé de la communication de Nicorescu a été publié dans le *Bericht über den VI. Internationalen Kongress für Archäologie Berlin 21—26 August 1939*, Berlin, 1940, p. 472—473, sans être accompagné d'une reproduction photographique de l'inscription. Le fragment, dont il s'agit ici, n'est maintenant connu que d'après une photo qui nous est restée de Nicorescu (fig. 4) et d'après un dessin reproduit dans un des manuscrits de Gr. Tocilescu, publié récemment par E. Doruțiu-Boilă, SC, VII, 1965, p. 209—214.

D'après la photo et le dessin de Tocilescu, le fragment conserve les lettres suivantes :

N T
C O
CITV. D
R V M

Ce fragment répète quelques lettres du fragment *c* de l'inscription votive du trophée, publié, par Gr. Tocilescu dans sa monographie *Monumentul de la Adam Klissi. Tropaeum Traiani* Vienne, 1895, p. 19—24 et 124—127 (=CIL, III, 12467). C'est ainsi que le fragment *c*, publié par Tocilescu, contient les lettres :

T.XIII
V. P P
ITV
.SV
E

Cela nous permet d'admettre que le monument-trophée a eu deux inscriptions à texte identique. Tenant compte de l'espace et des dimensions des lettres, le fragment de Nicorescu se complète par

p o N T m a x
C O s v
exercITV.D
R V M

et le fragment *c* de Tocilescu par

imp vi cos V P P
exercITV
SV
E

et non par *exercITVs*, comme on l'a soutenu auparavant.

Les deux dernières lignes du fragment de Nicorescu sont complétées par E. Doruțiu-Boilă [(de)victo exer]citu D[acorum et — — et e.g. *Sarmata*]rum. Mais l'espace disponible ne permet pas une telle reconstitution du texte ni dans l'inscription de Tocilescu, ni dans le fragment de Nicorescu. Il faut admettre que dans les deux lignes de ces deux inscriptions, on a eu recours à des termes plus précis et plus élogieux pour l'empereur Trajan, afin de glorifier ses victoires en Dacie. L'analogie avec les autres inscriptions des trophées ou des arcs de triomphe nous fait présumer que l'inscription du trophée d'Adamklissi a été également élogieuse. Des exemples nous sont fournis par CIL, V, 7817, du trophée d'Auguste — Tropaeum Alpinum; CIL, VI, 920 = 31203 = ILS, 216, de l'arc de l'empereur Claude; CIL, VI, 944 = ILS, 264, de l'arc de l'empereur Titus; CIL, VI, 1207, du trophée de Domitien; CIL, VI, 974, sur un monument triomphal dédié par s.p.q.R. à Hadrien; CIL, VI, 1014 = ILS, 374, de l'arc de l'empereur Marc Aurèle; CIL, VI, 1139 = ILS, 694, de l'arc de l'empereur Constantin le Grand; CIL, VI, 1196 = ILS, 798, de l'arc des empereurs Arcadius et Honorius. Nous supposons donc que l'inscription du fragment de Nicorescu a été :

exercITV Decebal
dacoRVM regis su
perato

Il semble que dans l'inscription publiée par Tocilescu les mots ont été disposés inversement :

dacorum exercITV
regis decebal SV
perato

A l'aide des fragments publiés par Tocilescu, nous proposons la lecture intégrale suivante de l'inscription dont faisait partie le fragment de Nicorescu (fig. 5) : [Marti ultori / imp(erator) Caesar divi / Nervae f(ilius) Nerva / Traianus Aug(ustus) germ(anicus)]⁵ da-

*cicus trib(unicia) pot(estate) / XIII po]nt(ife) [ma(x)imus] / imp(erator) VI] co[(n)s(ul)
V p(ater) p(atriciae) / exer]citu D[ecce]bali / Daco]rum [regis su / ¹⁰perato (?), etc.*

Pour l'inscription publiée par Tocilescu, nous proposons, de même comme une supposition, la lecture (fig. 6) : *Ma[rti] ultori / imp(erator) [Cae]sar divi / Nerva[e f(ilius) Ne]rva / [Tr]aianu[s Aug(ustus) germ(anicus) / ⁵dac]i[c]us p[ont(ife)] ma[x(imus) / trib(unicia) potes]t(ate) XIII / [imp(erator) VI co(n)s(ul)] V p(ater) p(atriciae) / [Dacorum exer]citu / [regis Dece]bali] su / ¹⁰[perato (?), etc.*

Evidemment, nous n'avons pas la prétention que notre *lectio* pour les lignes 8—10 soit considérée comme une solution définitive. Il est possible que les futures recherches archéologiques dans les ruines de la cité Tropaeum Traiani mettent en évidence d'autres fragments d'inscriptions du trophée, qui confirmeront si nos essais sont ou ne sont pas justifiés.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. — Autel dédié à Apollo.

Fig. 2. — Fragment d'une stèle funéraire.

Fig. 3. — Fragment d'une inscription funéraire.

Fig. 4. — Fragment de la deuxième inscription votive du monument trophée d'Adamclisi.

Fig. 5. — Reconstitution de l'inscription votive du monument trophée d'Adamclisi, d'après le fragment de P. Nicorescu.

Fig. 6. — Reconstitution de l'inscription votive du monument trophée d'Adamclisi, d'après les fragments publiés par Gr. G. Tocilescu.

NECROPOLA DACO-CARPICĂ DE LA DUMITREȘTII GĂLĂȚII (JUDEȚUL IAȘI)

În 1961, cu prilejul desfundării unui teren destinat plantării viței de vie, la locul numit „Crîngul lui Pătrașcu” de pe teritoriul satului Dumitreștii Gălății (com. Schitu-Duca, județul Iași), s-au descoperit mai multe morminte de incinerare în urnă. Cîteva dintre obiectele găsite, și anume două fragmente dintr-o oglindă de metal alb (fig. 2/11), o verigă de bronz (fig. 2/2), o imitație barbară de bronz, perforată, după o monedă din vremea lui Antoninus Pius (138—161) ¹ și o mărgică din sticlă (fig. 2/4), au ajuns în colecțiile Muzeului de istorie a Moldovei din Iași. La scurt timp după semnalarea acestei necropole, efectuîndu-se cercetări de suprafață pe locul descoperirii, s-au mai găsit două cuțite de fier (fig. 2/9, 10) și numeroase fragmente ceramice, din care ulterior s-au reconstituit, în întregime sau numai parțial, mai multe urne și capace (fig. 3/2,4 ; 4/1—4 ; 5/1—3, 6—8 ; 6/2—4 ; 7/1—4, 7, 8). Totodată, cu prilejul acestor prime investigații a mai fost dezvelită și o urnă de incinerare fără capac (mormîntul 1), aflată la adîncimea de 0,65 m, identificată în timpul lucrărilor amintite. Vasul, în interiorul căruia se aflau doar cîteva mici fragmente de oase umane calcinate, era lucrat la roată din pastă fină, cenușie și avea corpul sferic și marginea îngroșată ușor la exterior (fig. 3/1).

În anul următor, în jurul suprafeței de teren desfundate în vederea plantării viței de vie, au fost săpate cinci secțiuni (I—2 × 43,40 m ; II—2 × 19,40 m ; III—2 × 17,30 m ; IV—2 × 25,50 m ; V—2 × 15 m), descoperindu-se încă două morminte de incinerare în urnă (fig. 1) ².

Mormîntul 2, reprezentat printr-o urnă cu capac, se găsea la adîncimea de 0,55 m. Urna, lucrată la roată din pastă fină, cenușie, era o amforă înaltă cu două torți și fundul aproape plat, numai cu o ușoară inelare, decorată pe umăr cu linii verticale și oblice, executate în tehnica luciului (fig. 3/3). Gîtul împreună cu ambele torți lipseau din vechime.

¹ Moneda a fost determinată de către Eugen Chirilă de la Institutul de istorie și arheologie din Cluj. Pentru aceeași monedă, vezi și B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica*

Populară Română, în *SCIV*, XIII, 1, 1962, p. 220.

² Cu același prilej a mai fost săpată și o groapă cu cîteva cioburi, care par să fie de factură hallstattiană tirzie (?).

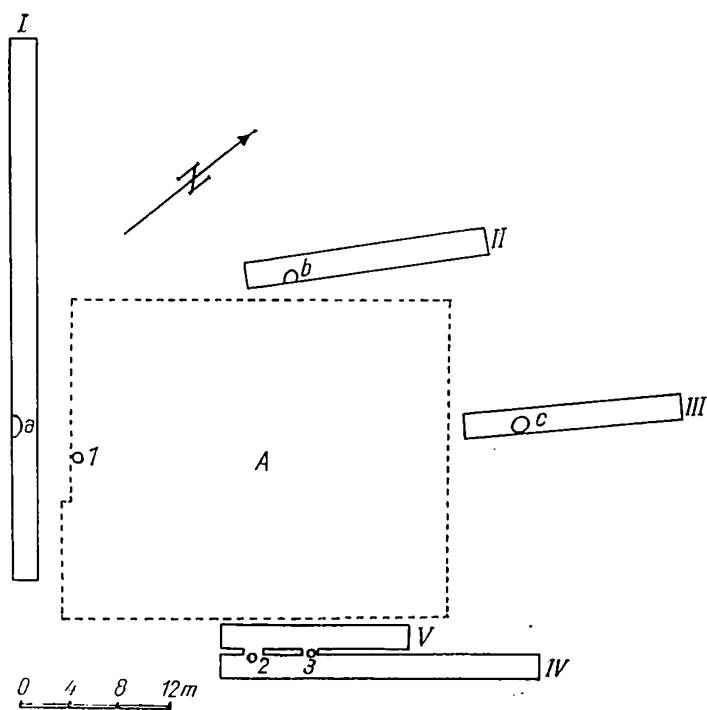
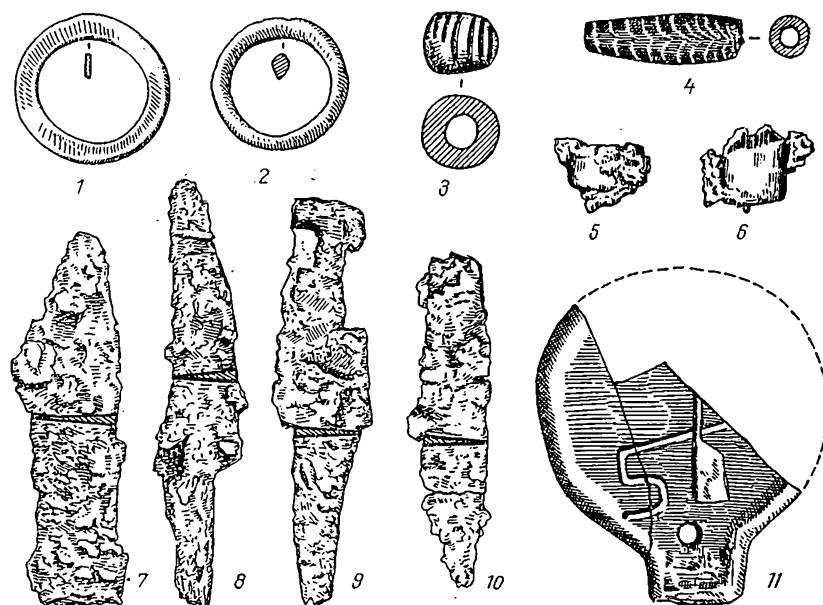

Fig. 1. — Planul general al săpăturilor. A — suprafața săpată pentru plantat vișă de vie; a, c, gropi moderne; b, groapă cu resturi hallstat-tiene 11rzii (?); 1—3, morminte de incinerare în urne.

Fig. 2. — Verigi de argint (1) și cupru (2), mărgelă din sticlă (3,4), cuțite de fier (7—10) și oglindă de metal (11) descoperite în mormintele de incinerare. 1, 3, 8, mormintul 2; 5—7, mormintul 3; 2, 4, 9—11, morminte distruse; circa 4/5 m. nat.

Deasupra urnei se găseau drept capac, așezate în poziție răsturnată, cu gura în jos, câteva fragmente din fundul unui vas lucrat cu mîna din pastă grosolană, de culoare cărămizie (fig. 5/5). În timpul înmormîntării, probabil atunci cînd peste urnă a fost aruncat pămînt, un mic fragment din acest capac a ajuns la nivelul de jos al urnei, pe fundul gropii mormîntului. În interiorul urnei, deasupra oaselor calcinate, amestecate cu cărbuni de lemn, s-au mai găsit și fragmente dintr-un capac special din pastă fină, cenușie, lucrat la roată, cu mîner cilindric, margine orizontală la deschizătura maximă și ramă de legătură îngustă (fig. 6/1). Ca inventar, printre oasele calcinate se aflau un cuțit de fier (fig. 2/8), o verigă de argint (fig. 2/1) și o mărgică din sticlă, decorată cu șanțuri verticale (fig. 2/3).

Mormîntul 3 a fost găsit în apropierea mormîntului 2, spre nord-est. Urna, un vas cu gura largă, marginea îngroșată și corpul bombat, era lucrată din pastă fină cenușie (fig. 5/9). În interiorul ei, deasupra oaselor arse, s-a găsit, în poziție cu gura în jos, cu castron mic, bitronconic, lucrat în aceeași tehnică cu urna, avînd urme de angobă negricioasă pe ambele fețe (fig. 7/10). Sub capac, între oase, se aflau un vas-miniatură lucrat cu mîna din pastă poroasă, decorat cu trei proeminențe mici, rotunde (fig. 5/4). Lîngă una din aceste proeminențe s-au păstrat resturi de fier topit de la atingerea cu un obiect trecut prin foc. Printre oasele calcinate s-au mai găsit un cuțit fragmentar din fier (fig. 2/7), înfipt oblic, și două pandantive-căldărușe din fier trecute prin flăcările rugului (fig. 2/5, 6).

Prelucrarea materialului ceramic adunat cu prilejul primelor cercetări arată că la desfundarea terenului pentru plantat vie s-au distrus cel puțin încă 16 morminte de incinerare în urne. Toate vasele folosite ca urne care s-au păstrat au fost lucrate la roată din pastă fină, cenușie. Reconstituirea parțială sau în întregime a unora dintre vase a permis stabilirea a patru categorii de urne.

1. Urnă scundă cu corpul bombat, cu tendință spre bitronconism, cu gura mai largă și fundul mai strîmt, umerii rotunjiți și marginea răsfrîntă oblic în afară (fig. 3/4).

2. Urne de forma amforelor de tip Poienestî, cu gîtul larg, cilindric și fundul inelar. Din această grupă au fost reconstituite aproape în întregime două urne. Una dintre ele, dintr-o pastă de culoare cenușie, are o formă mai zveltă. De la acest exemplar lipsesc marginea și una din torți (fig. 4/4). A doua urnă, din pastă cenușie, cu angobă neagră, este mai bombată și are la linia de demarcație dintre gît și corp o dungă în relief. Gîtul urnei și cele două torți lipsesc (fig. 3/2).

3. Urne cu marginea îngroșată puțin la exterior, corpul sferic și fundul inelar. Din această categorie s-au reconstituit, trei vase. Primul exemplar prezintă un prag sub margine și un brîu în relief pe umăr (fig. 4/2). Exemplarul al doilea, asemănător cu primul, nu prezintă nici un fel de brîu sau prag (fig. 4/1). Al treilea vas, păstrat numai pe jumătate, are pe umăr două dungă în relief (fig. 5/1). În cultura Poienestî, acest tip de urne se întîlnește rar.

4. Două urne cu corpul sferic, gîtul înalt, mai larg spre bază și marginea puțin îngroșată, răsfrîntă oblic. La linia de demarcație dintre gît și corp se află o nervură în relief (fig. 7/1, 4).

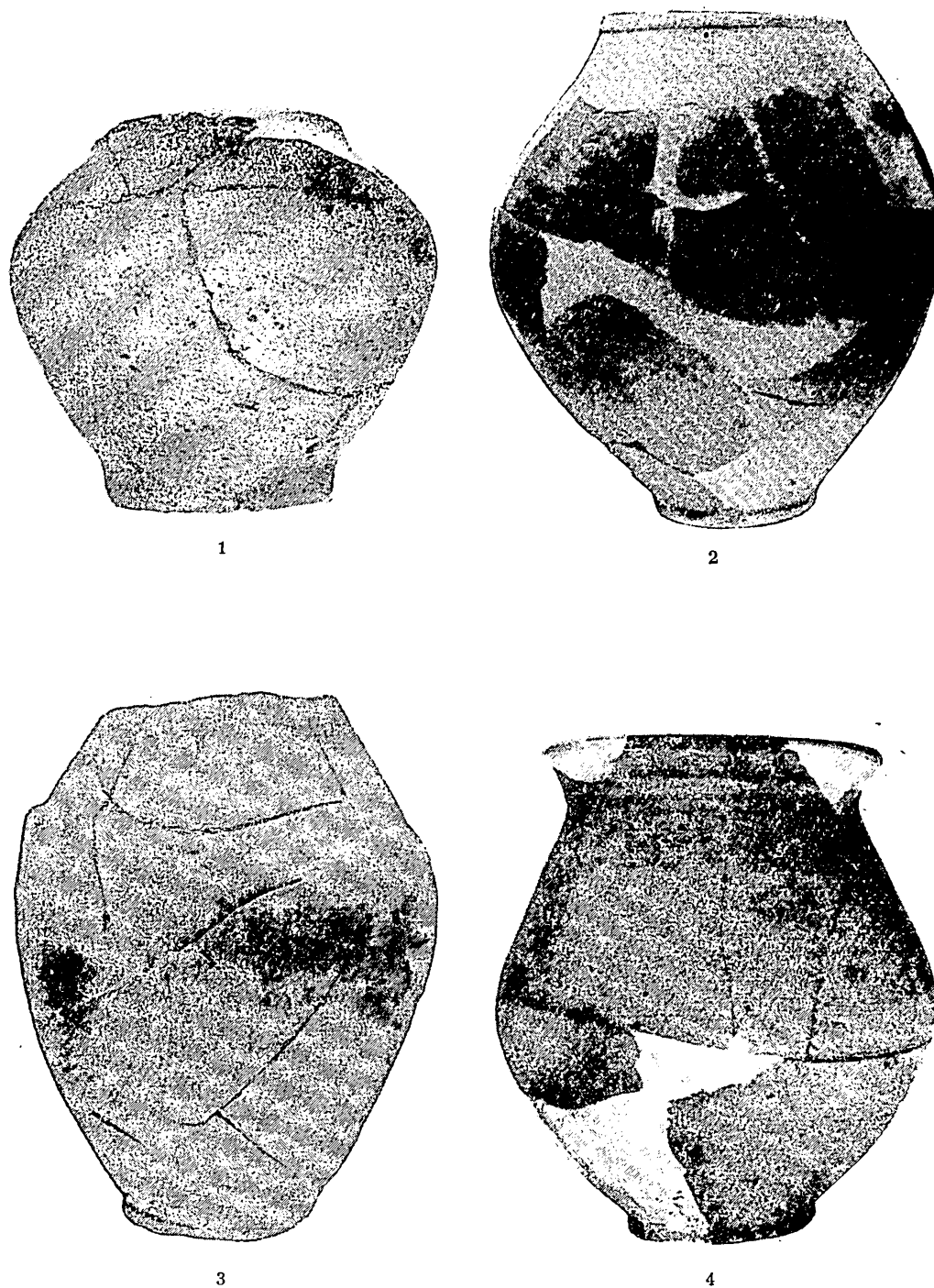

Fig. 3. — Urne de incinerare din pastă fină, cenușie, lucrate la roată. 1, mormintul 1 ; 2, 4, morminte distruse ; 3, mormintul 2 ; 1, circa 2/5 m. nat. ; 2, 3, circa 1/4 m. nat. ; 4, circa 1/3 m. nat.

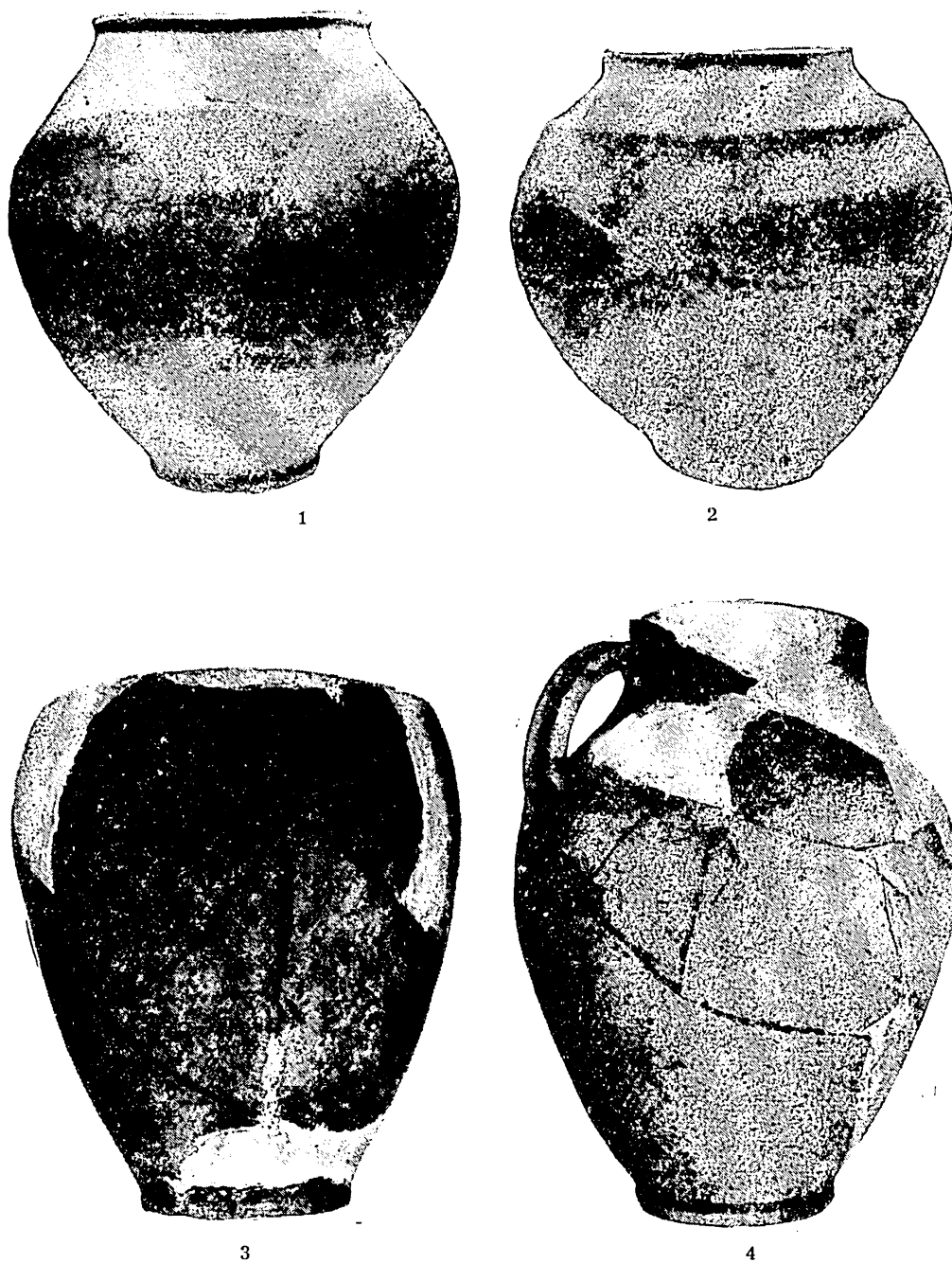

Fig. 4. — Urne de incinerație din pastă fină, cenușie, lucrate la roată, din morminte distruse. 1,2, circa 1/4 m. nat.; 3,4, circa 1/3 m. nat.

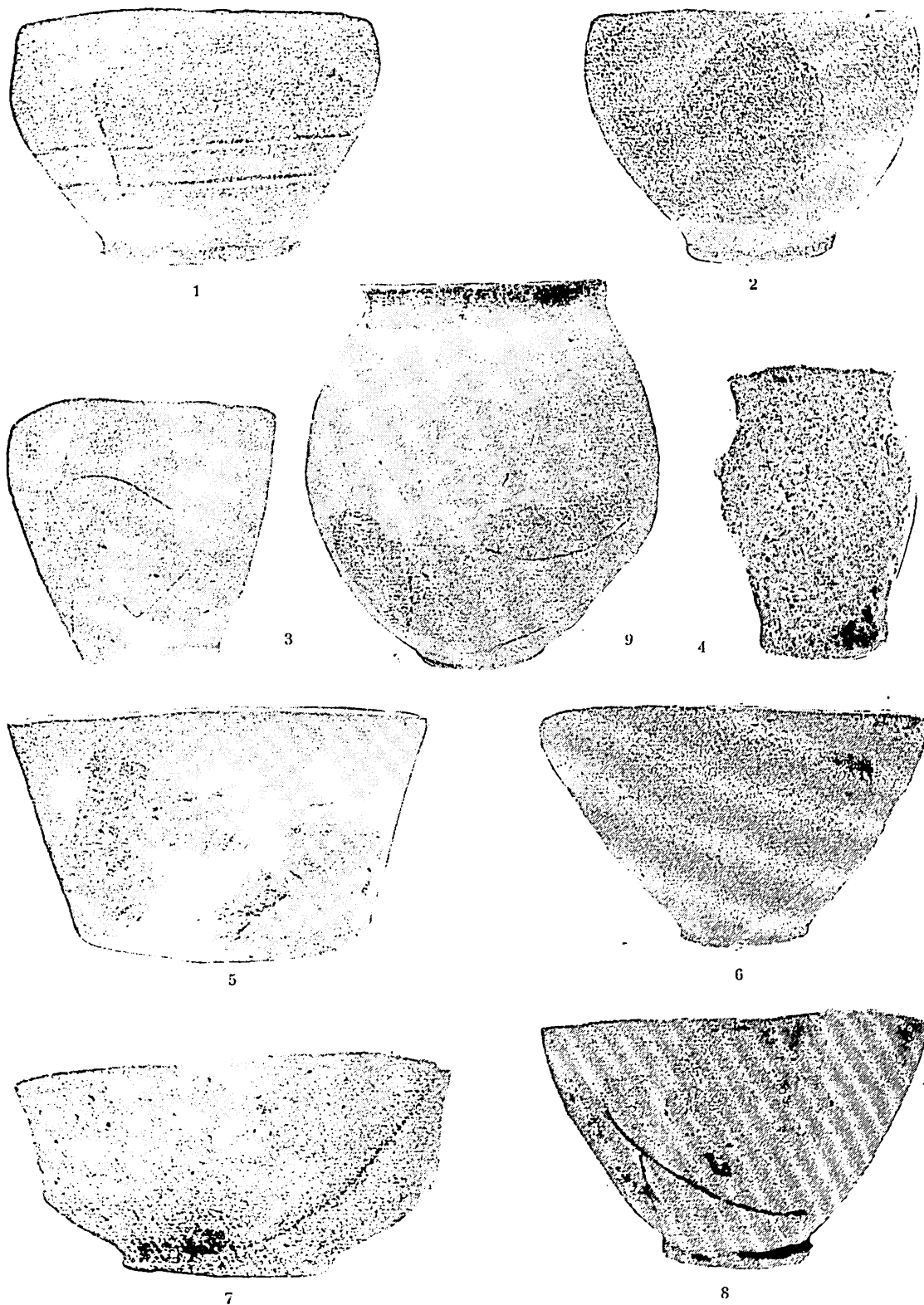

Fig. 5

În afară de cele prezentate mai sus, de la Dumitreștii Gălății mai provin fragmente de la alte opt urne, nereconstituite decât parțial (fig. 4/3; 5/2, 3, 6, 8; 6/4; 7/8), cărora este dificil să li se stabilească forma. Trei dintre aceste vase ar putea eventual să aparțină categoriei amforelor de tip Poienești (fig. 4/3; 5/3; 6/4).

O parte din urnele provenite din mormintele distruse au fost acoperite cu o strachină sau un capac special. Din prima categorie s-a păstrat numai o strachină cu marginea evazată și fundul inelar (fig. 5/7). Capacele speciale, toate de formă tronconică, par să fi fost mai numeroase.

În funcție de forma și proporționarea celor trei părți arhitectonice ale capacelor (mînerul, corpul și rama de asamblare cu vasul ce trebuie acoperit), se pot stabili două tipuri. Primul tip este reprezentat de un exemplar (fig. 6/3) cu mîner foarte scurt, dar gros de aproape $2/5$ din deschizătura maximă a capacului și cu rama de asamblare înaltă (circa $1/3$ din înălțimea totală). Alte două capace, terminate la deschizătura maximă cu o margine orizontală, puțin îngroșată și cu mînerul mai subțire și mai înalt (fig. 6/1), cu o adîncitură conică (fig. 6/2), aparțin celui de-al doilea tip. Rama de asamblare la aceste capace reprezintă mai puțin de $1/3$ din înălțimea lor totală.

Pe locul aceluiași cimitir au mai fost găsite și alte fragmente ceramice, despre care nu putem preciza dacă provin sau nu din morminte distruse. O ceașcă tronconică din pastă grosolană, cu marginea și toarta lipsă din vechime (fig. 7/7), ar putea eventual să aparțină inventarului unui mormînt. Din categoria ceramicii din pastă fină, cenușie, lucrată la roată, s-au mai păstrat fragmente de la două vase cu corpul sferic, un vas cu gîtul cilindric și altul cu marginea îngroșată (fig. 7/3), o strachină (fig. 7/2) o toartă din bandă lată cu o șanțuire longitudinală și două funduri de vase cu suport inelar. De asemenea în același loc s-a găsit și un fragment de amforă din pastă roșie-cărămizie, cu largi caneluri orizontale.

Necropola de la Dumitreștii Gălății pare să fi fost de mică întindere. Pe locul ei nu s-au observat nici un fel de depuneri arheologice. Așezarea corespunzătoare se află în apropiere, la circa 200—300 m spre sud, către piciorul pantei, de unde au fost culese la suprafață cîteva cioburi lucrate cu mîna și la roată (fig. 7/5, 6, 9). Acest cimitir face parte, atît prin ritul de înmormîntare, cît și prin inventarul de ceramică și obiecte, din grupa cimitirelor de tip Poienești aparținînd carpo-dacilor.

Fig. 5. — Urne (1—3, 6, 8, 9) vas de ofrandă (4) și vase folosite drept capace (5, 7), lucrate la roată, din pastă fină, cenușie (1—3, 6—9) și cu mîna, din pastă poroasă (4, 5). 1—3, 6—8, vase din morminte distruse; 4, 9, mormîntul 2; 5, mormîntul 3; 1, 3, 6, circa $1/6$ m. nat.; 2, circa $1/5$ m. nat.; 4, circa $2/3$ m. nat.; 5, 9, circa $1/3$ m. nat.; 7, circa $1/2$ m. nat.; 8, circa $1/4$ m. nat.

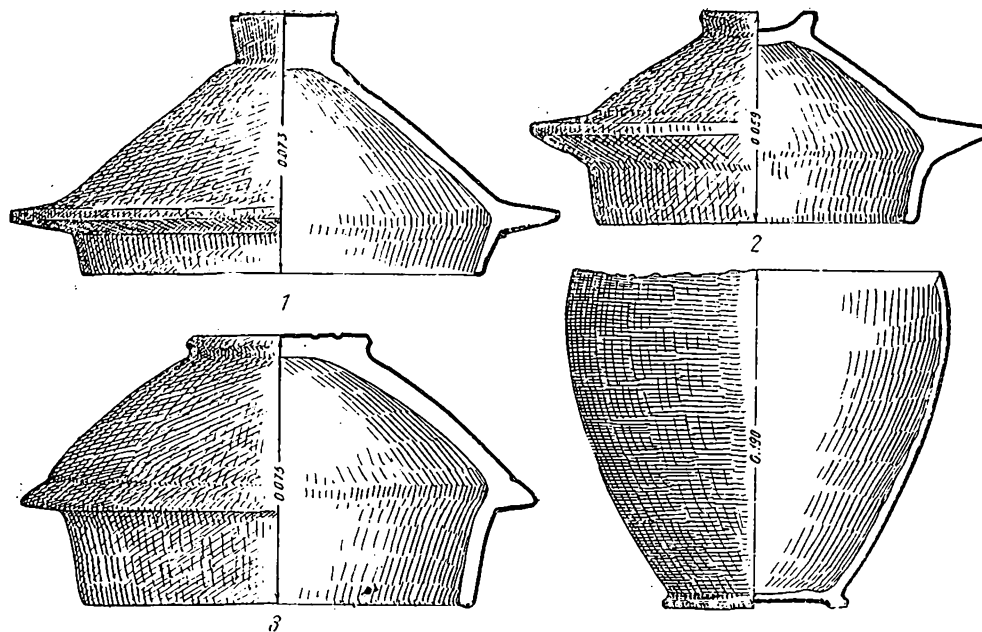

Fig. 6. — Capace (1–3) și urnă (4) din pastă fină cenușie, lucrate la roată. 1, mormintul 2; 2–4, morminte distruse.

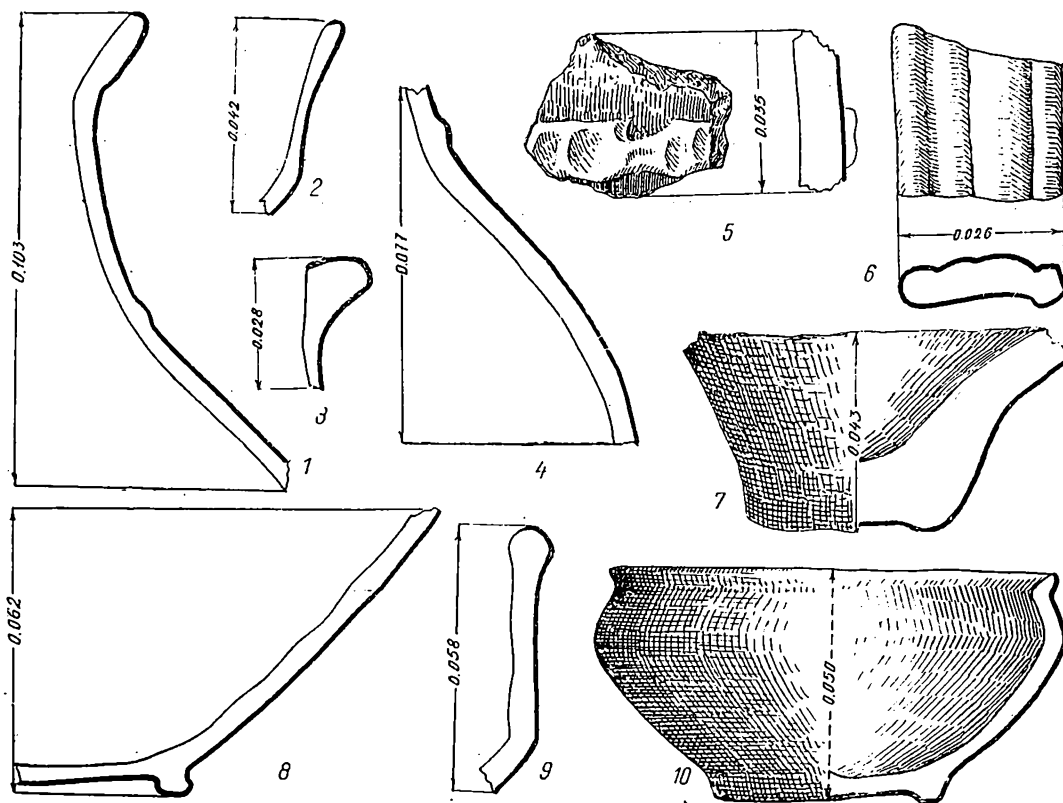

Fig. 7. — Ceramică din pastă fină, cenușie, lucrată la roată (1–4, 6, 8–10) și din pastă poroasă, lucrată cu mîna (5, 7) provenite din morminte (1–4, 7, 8, 10) și așezare (5, 6, 9).

Morminte de incinerație în urnă, fără capac, variantă căreia îi aparține mormîntul 1 de la Dumitrești Gălății, au fost semnalate în toate necropolele de tip Poienesti din Moldova ³.

Urnele din mormintele 2 și 3 au fost acoperite cu capace. Această categorie de morminte sînt foarte frecvente în cimitirele daco-carpice ⁴. Urna nr. 2, cu două capace, unul în interior, peste oase, iar altul deasupra, face parte dintr-o grupă de morminte mai puțin numeroasă. Un caz similar a fost descoperit la Poienesti (mormîntul 230) ⁵. Urna din mormîntul 3 avea drept capac o strachină așezată cu gura în jos. Poziția străchinilor-capace pe urnă este diferită. Astfel, o parte din străchinile-capace de la Poienesti au fost așezate pe urnă cu gura în sus (mormintele 22, 53, 71, 100, 146, 239, 240, 251, 320, 343 și 349) ⁶, iar o altă parte cu gura în jos (mormintele 31, 36, 101, 115, 254, 279, 288, 322 și 327) ⁷. În același cimitir, fructierele folosite drept capac, deseori cu piciorul rupt din vechime, stăteau deasupra urnelor tot cu gura în jos (mormintele 49, 55, 67, 184 și 230) ⁸. Aceeași poziție a străchinilor-capace a fost semnalată și la Gabăra-Moldovenii (mormintele 1, 6 și 31) ⁹.

Nici una din cele trei urne nu era întreagă. Din prima urnă lipseau gîtul și cele două torți, iar din a treia aproape toată jumătatea superioară. În cimitirul de la Poienesti au fost găsite mai multe urne cărora le lipsea o parte din margine (mormintele 49, 66, 100, 239, 279 și 288) ¹⁰, marginea în întregime (mormintele 31, 34, 156 și 337) ¹¹, una din torți (mormîntul 101) ¹² sau una din torți și fundul (mormîntul 150) ¹³. Poziția *in situ* a capacelor deasupra unora dintre urnele cu aceste lipsuri, ca și alte observații, înlătură ipoteza că aceste vase ar fi fost distruse ulterior, după depunerea lor în morminte. Totodată nu se poate admite ca vase deteriorate în gospodărie să fi fost folosite ca lăcaș (urne) pentru rămășițele arse ale morților, atît de venerați la această populație; la daci, credința în nemurirea sufletului era foarte puternică, iar moartea reprezenta doar un act prin care individul trecea într-o altă lume.

Aceste observații ne permit să presupunem că urnele respective au fost sparte intenționat în timpul înmormîntării, potrivit unui anumit ritual.

Obiceiul de a se pune vase de ofrandă în morminte, legat, fără îndoială, tot de credința în viața viitoare, se întîlnește în fiecare necropolă daco-carpică. La Dumitrești Gălății, în interiorul urnei din mormîntul 3 s-a găsit un vas-miniatură, care prin forma și maniera sa de lucru (borcan din pastă poroasă, lucrat cu mîna, decorat cu trei proeminente rotunde pe umăr) este caracteristic pentru cultura dacică încă din perioada Latène III. Vase de ofrandă au mai fost găsite și la Vîrțișcoi ¹⁴, Poienesti ¹⁵ și Gabăra-Moldovenii ¹⁶, fie în urne, fie alături de ele.

³ Vezi, de exemplu, mormintele 66, 76, 122, 151, 280 și 337 de la Poienesti (R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienesti din 1949*, în *Materiale*, I, 1953, p. 337 și urm., și mormintele 1–5 de la Gabăra-Moldovenii (Iulian Antonescu, *Săpăturile de la Gabăra, Porcști, Roman, reg. Bacău*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 477 și 478).

⁴ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 316 și urm.

⁵ *Ibidem*, p. 377.

⁶ *Ibidem*, p. 318 și urm.

⁷ *Ibidem*, p. 319 și urm.

⁸ *Ibidem*, p. 329 și urm.

⁹ Iulian Antonescu, *op. cit.*, p. 477 și 478, fig. 4/1–4.

¹⁰ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 327 și urm.

¹¹ *Ibidem*, p. 319, 222, 368 și 408.

¹² *Ibidem*, p. 347.

¹³ *Ibidem*, p. 367.

¹⁴ I. L. Neagu, *Stațiunea barbară de la Vîrțișcoi*, în *AArh*, III, 5–6, 1930, p. 47, fig. 3/2.

¹⁵ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 347, fig. 172.

¹⁶ Iulian Antonescu, *op. cit.*, p. 478.

În cele mai multe cazuri, vasul de ofrandă din mormintele de incinerare este ceașca dacică. Vasul de ofrandă din urna nr. 3 de la Dumitrești Gălății, o replică miniaturală a oalelor din pastă poroasă, cu briie sau proeminente în relief, caracteristice pentru întreaga arie și pentru toate perioadele culturii geto-dacice, trebuie considerat, ca și ceașca tronconică, un element specific și tradițional.

Tot ca vase de ofrandă, în mormintele de incinerare din cultura Poienesti au mai fost puse câni mici din pastă fină, cenușie sau roșie, lucrate la roată¹⁷, și câteodată pahare de sticlă¹⁸, care prin materialul și tehnica execuției erau superioare ceramicii lucrate cu mâna. Ritual, ceașca tronconică va continua să apară în morminte și în cursul secolului al IV-lea e.n.¹⁹, întărind prin prezența ei, ca simbol, ideea de continuitate a elementului autohton.

Vasul-miniatură de ofrandă de la Dumitrești Gălății are semne evidente de ardere secundară, ceea ce dovedește că obiceiul de a arde vasele pe rug o dată cu cadavrul nu era specific numai pentru unele triburi din cultura Przeworsk²⁰, ci era cunoscut și practicat și de către carpo-daci.

În secolele II—III e.n., ceramica lucrată cu mâna este foarte frecventă în așezările daco-carpice. Cu toate acestea, în cimitirele din aceeași vreme ea nu apare decât mult mai rar. Vasele din pastă poroasă lucrate cu mâna, folosite ca urne și capace, sînt mai numeroase numai în fazele timpurii ale culturii Poienesti. Treptat, vasele lucrate cu mâna vor fi tot mai rar folosite ca urne, fiind înlocuite cu altele lucrate la roată, de tehnică superioară. Folosirea ca urne a vaselor lucrate cu mâna nu era determinată de eventualele posibilități materiale scăzute ale aceluia care îndeplinea ceremonialul de înmormîntare, ci mai curînd de tradiția ritualurilor, deoarece la unele urne din această categorie s-a găsit un inventar foarte bogat²¹.

Către sfîrșitul secolului al III-lea e.n., tradiția de a se folosi ca urne vase lucrate cu mâna pare să fie foarte slabă. Astfel, în cimitirul de la Poienesti din a doua jumătate a secolului al III-lea e.n., din categoria urnelor lucrate cu mâna s-a descoperit un singur exemplar²². Renunțarea treptată la unele elemente de rit tradiționale în favoarea altora noi avea loc în cadrul unui proces istoric larg, de pregătire a condițiilor generale, care să faciliteze extinderea inumației la majoritatea populației din aceste regiuni. Cu toate acestea, tradiția de a folosi ca urne vase lucrate cu mâna se va menține și în veacul următor, în vremea culturii Sintana de Mureș²³.

În ceea ce privește resturile de oase calcinate, situația nu este aceeași pentru toate cele trei morminte. În urnele nr. 2 și 3 se afla o cantitate relativ mare de oase, curățate de cenușă, printre care se găseau și cîțiva cărbuni de lemn. În schimb, urna nr. 1, conținea doar cîteva fragmente de oase arse, fără cenușă și fără cărbuni.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 380, fig. 258.

¹⁹ B. Mitrea, *Problema populației geto-dacice în Muntenia în secolul al IV-lea*, în *Studii și referate privind istoria României*, vol. I, 1954, p. 108 și urm.; Gh., Diaconu, *Trgșor. Necropola din secolele III—IV e.n.*, București, 1965, p. 72 și urm.

²⁰ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 115. și urm.

²¹ Astfel de morminte au fost descoperite, de exemplu, la Gabăra-Moldovenii (informații primite de la V. Ursache).

²² R. Vulpe, *op. cit.*, p. 315, fig. 100.

²³ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 72 și urm.

Cantitatea mai mică sau mai mare de oase în urne putea fi diferită și în funcție de vârsta celui decedat, dacă acesta era copil sau matur. Cu toate acestea, descoperirea numai a câtorva urne cu oase în cantitate mai mare în cuprinsul unor necropole foarte întinse ²⁴ dovedește că punerea oaselor în cantitate redusă în morminte era legată de un anumit ritual, potrivit căruia nu toate rămășițele cadavrului ars pe rug erau puse în urne, ci numai o parte din acestea, în chip simbolic.

Ambele categorii de morminte sînt bine cunoscute în cultura Poienestii și chiar mai tîrziu, în cultura Sîntana de Mureș ²⁵. Descoperirile făcute pînă acum par să indice răspîndirea largă a mormintelor cu oase puține în fazele timpurii ²⁶ și a mormintelor cu o cantitate mai mare de oase în fazele tîrzii ale culturii Poienestii ²⁷. Aceste modificări de la o fază la alta în ceea ce privește cantitatea de oase arse din mormintele de incinerare vor trebui puse probabil în legătură cu transformările survenite în concepțiile religioase ale carpo-dacilor cu privire la ritualul de înmormîntare.

Tot rituală și în spiritul aceleiași credințe despre nemurirea sufletului este și depunerea inventarului în morminte, indiferent dacă este vorba de obiecte de toaletă și podoabă (catarama, verigi, mărgelile, pandantive-căldărușe) sau de obiecte uzuale (cuțite).

La reconstituirea ritualurilor îndeplinite la înmormîntările în urne din cimitirul de la Dumitrești Gălății va trebui deci să se țină seama de următoarele elemente :

- depunerea urnei în groapă în întregime sau cu unele părți lipsă;
- acoperirea urnelor cu capace;
- cantitatea de oase calcinate din morminte;
- punerea vaselor de ofrandă în urne sau alături de ele;
- arderea vaselor pe rug;
- inventarul de ceramică și obiecte.

Populația care și-a îngropat morții în acest cimitir cunoștea și practica incinerării în urne. Numai pe baza celor trei morminte cercetate metodic nu se poate trage concluzia că incinerarea în urnă, cu sau fără capac, era unicul mod de înmormîntare practicat în cuprinsul acestui cimitir. Principalele descoperiri din această vreme, cum ar fi cele de la Poienestii, Gabăra-Moldovenii și Văleni, arată că într-adevăr ritualul incinerării în urne era practicat frecvent pe teritoriul Moldovei în secolele II—III e.n. Potrivit aceluiași descoperiri, populația băștinașă mai cunoștea însă și alte obiceiuri de înmormîntare, dintre care cel mai important s-a dovedit a fi îngroparea morților și după ritualul înhumării ²⁸.

Obiectele descoperite în cuprinsul mormintelor de la Dumitrești Gălății — verigi, cuțite, mărgelile, pandantive-căldărușe, oglinzi — au fost semnalate și în alte cimitire carpice dezvelite pînă acum în Moldova.

²⁴ Ion Ioniță și Vasile Ursache, *Noi date arheologice cu privire la riturile funerare ale carpo-dacilor*, în *SCIV*, XIX, 2, 1968.

²⁵ Morminte cu oase calcinate puține în urne s-au găsit, de exemplu, la Tîrgșor (Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 38).

²⁶ Vezi nota 24.

²⁷ Morminte de incinerare cu oase în cantitate mai mare au fost descoperite mai cu seamă la Poienestii.

²⁸ Vezi nota 24.

Ceramica din acest cimitir se încadrează, din punct de vedere cultural, tot în grupa descoperirilor de tip Poienеști. Mai rare sînt doar urnele mari cu corpul sferic, care-și găsește analogii în cimitirul daco-carpic de la Bărboasa ²⁹. Urne de același tip s-au descoperit și în vestul Munteniei, la Chilia ³⁰, deci tot în cuprinsul culturii dacice, dar mult în afara ariei aspectului Poienеști.

În ceea ce privește amforele cenușii de tip Poienеști folosite ca urne, ele par să fi fost în acest cimitir în număr ceva mai mare față de alte necropole din aceeași vreme. Situația este oarecum asemănătoare cu aceea întîlnită în cimitirul de la Bărboasa ³¹, unde amforele cenușii de tip Poienеști sînt urnele cele mai frecvente.

Între necropolele de la Dumitreștii Gălății și Bărboasa, care după formele de vase folosite ca urne se deosebesc întrucîtva de restul cimitirelor de tip Poienеști, sînt vizibile asemănări de ordin tipologic, precum și de rit și ritual funerar. Totuși, gruparea și separarea lor într-o variantă a culturii Poienеști în stadiul actual al cercetărilor ar fi hazardată.

Încadrarea cronologică a acestui cimitir, ținînd seama de ritul și ritualurile funerare, ca și de aspectul tipologic al inventarului de ceramică și obiecte, poate fi făcută eventual la începutul primei jumătăți a secolului al III-lea e.n.

ION IONIȚĂ

LA NÉCROPOLE DACO-CARPIQUE DE DUMITREȘTII GĂLĂȚII (DÉPARTEMENT DE IASI)

R É S U M É

En 1961, sur le territoire du village de Dumitreștii Gălății (commune de Schitu Duca, départ. de Iasi), on a découvert par hasard plusieurs tombes d'incinération à urne, dont les nombreux fragments céramiques récupérés ont permis la reconstitution, totale ou partielle, de plusieurs urnes et couvercles d'urnes (fig. 3/2, 4; 4/1—4; 5/1—3, 6—8; 6/2—4; 7/1—4; 7,8); on a recueilli, en outre, des fragments d'un miroir en métal (fig. 2/11, un anneau de bronze (fig. 2/2), une imitation barbare en bronze, perforée, d'une monnaie d'Antonin le Pieux, une petite perle en verre (fig. 2/4) et deux couteaux en fer (fig. 2/9, 10).

Ultérieurement, à l'occasion des fouilles de sauvegarde, trois nouvelles tombes d'incinération ont été mises au jour; la tombe 1 à urne sans couvercle (fig. 3/1), la tombe 2, dont l'urne (fig. 3/3) est pourvue de deux couvercles (fig. 5/5; 6/1) et la tombe 3, à l'urne (fig. 5/9) pourvue d'un seul couvercle (fig. 7/10). La tombe 1 ne renfermait qu'une très petite quantité d'ossements calcinés, en fait quelques fragments. Dans les tombes 2 et 3, la quantité d'ossements calcinés était beaucoup plus grande. Le mobilier funéraire consistait, pour l'urne n° 2, d'un couteau en fer (fig. 2/8), d'un anneau d'argent (fig. 2/1) et d'une

²⁹ C. Buzdugan și V. Căpitanu, *Necropola de incinerare de la Bărboasa (r. Bacău)*, comunicare ținută la a doua Sesiune științifică a muzeelor din decembrie 1965,

³⁰ S. Morintz, *Săpăturile de la Chilia (r. Vedea, reg. Argeș)*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 515.

³¹ Vezi nota 29.

petite perle en verre (fig. 2/3); pour l'urne n° 3, de deux pendeloques en fer en forme de petit chaudron (fig. 2/5, 6), d'un couteau de fer fragmentaire (fig. 2/7) et d'un vase en miniature fait à la main dans une pâte poreuse et décoré de trois protubérances rondes (fig. 5/4); tous ces objets ont passé par le feu du bûcher.

L'étude des tessons de vases recueillis lors des premières recherches a montré qu'au moins 16 tombes d'incinération à urnes avaient été détruites jusqu'à cette date. Tous les vases employés comme urnes ont été façonnés au tour dans une pâte fine, grisâtre. La reconstitution totale ou partielle d'un certain nombre de vases a permis de distinguer quatre catégories d'urnes : a — urnes trapues au corps globuleux, à tendance au bitronconisme, à embouchure large et base étroite (fig. 3/4); b — urnes rappelant la forme des amphores du type Poienesti, à large col cylindrique et base annelée (fig. 3/2; 4/3); c — urnes au rebord légèrement épaissi à l'extérieur, à corps sphérique et base annelée (fig. 4/1, 2; 5/1); d — urnes à corps sphérique et col haut, s'élargissant vers la base (fig. 7/1, 4). Du mobilier de ces tombes, on a encore reconstitué une écuelle (fig. 5/7) et trois couvercles (fig. 6/2, 3).

Aucune des trois urnes mises au jour par les fouilles n'était entière. De toutes les observations faites sur les tombes, il ressort que les urnes ont été brisées à titre rituel pendant l'enterrement. Pour reconstituer le rite des enterrements pratiqué au cimetière de Dumitrești Gălății, il faut envisager également les couvercles des urnes, les variations quantitatives des ossements calcinés et la combustion des vases, ainsi que de tout le mobilier céramique et autre.

Du point de vue chronologique, compte tenu du rite funéraire d'une part, de l'aspect typologique du mobilier funéraire d'autre part, le cimetière peut être assigné au début du IIIe siècle de n.è.

Quant à son aspect culturel et ethnique, la nécropole de Dumitrești Gălății se situe parmi les autres découvertes de la civilisation de Poienesti, appartenant aux Daco-Carpes.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Plan général des fouilles. A — surface pour la plantation de vigne; a.c., fosses modernes; b, fosse renfermant des vestiges hallstattiennes tardives (?); 1—3, tombes d'incinération à urnes.

Fig. 2. — Anneaux d'argent (1) et de cuivre (2), perles en verre (3, 4), couteux en fer (7—10) et miroir métallique (11) découverts dans les tombes d'incinération. 1, 3, 8: tombe 2; 5—7: tombe 3; 2, 3, 9—11: tombes détruites (env. 4/5 gr. n.).

Fig. 3. — Urnes cinéraires en pâte fine, grise, façonnées au tour. 1: tombe 1; 2, 4: tombes détruites; 3: tombe 2 (1 = env. 2/5 gr. n.; 2, 3 = env. 1/4 gr. n.; 4 = env. 1/3 gr. n.).

Fig. 4. — Urnes cinéraires en pâte fine, grise, façonnées au tour, provenant des tombes détruites (1, 2 = env. 1/4 gr. n.; 3, 4 = env. 1/3 gr. n.).

Fig. 5. — Urnes (1—3, 6, 8, 9), vase d'offrande (4) et vases utilisés comme couvercle (5, 7), façonnés au tour, en pâte fine, grise (1—3, 6—9) ou à la main, en pâte poreuse (4, 5). 1—3, 6—8: vases des tombes détruites; 4, 9: tombe 2; 5: tombe 3 (1, 3, 6 = env. 1/6 gr. n.; 2 = env. 1/5 gr. n.; 4 = env. 2/3 gr. n.; 5, 9 = env. 1/3 gr. n.; 7 = env. 1/2 gr. n.; 8 = env. 1/4 gr. n.).

Fig. 6. — Couvercles (1—3) et urne (4) en pâte fine, grise, façonnée au tour. 1: tombe 2; 2—4: tombes détruites.

Fig. 7. — Poterie en pâte fine, grise, façonnée au tour (1—4, 6, 8—10) et en pâte poreuse, modelée à la main (5, 7), provenant de tombes (1—4, 7, 8, 10) ou de l'établissement (5, 6, 9).

SONDAJUL DIN NECROPOLA DE TIP SÎNTANA DE MUREȘ DE LA LEȚCANI-IAȘI

În vara anului 1966, cu prilejul unor săpături pentru amenajarea unei pivnițe, C. Onofrei din satul Lețcani (județul Iași) a descoperit întâmplător un mormînt (M1) de înhumatie, din inventarul căruia au putut fi recuperate cîteva vase de lut, un pieptene de os și o cataramă de bronz ¹.

În toamna aceluiași an, pe locul descoperirii a fost efectuat un prim sondaj ², prin care s-au dezvelit două morminte de incineratie și două de înhumatie (fig. 1).

Locul pe care se afla cimitirul, într-o ușoară pantă de la nord la sud, este situat pe terasa inferioară de pe malul stîng al Bahluiului.

O parte din suprafața afectată de săpăturile arheologice fusese anterior desfundată pînă la 0,60—0,70 m adîncime pentru a fi plantată viță de vie. Din această cauză nu au putut fi făcute toate observațiile asupra stratigrafiei mormintelor de incineratie, fiind greu de precizat forma și mărimea gropilor.

Mormîntul 2, găsit la adîncimea de 0,65 m, cuprinde cîteva resturi de oase calcinate amestecate cu cenușă și cărbuni, acoperite cu partea superioară a unui borcan din pastă zgrunțuroasă, lucrat la roată, așezat cu gura în jos. Mormîntul nu conținea nici un alt inventar ³.

Mormîntul 3 a fost găsit la 0,60 m adîncime. Aproape întreg conținutul mormîntului se găsea în interiorul unui borcan din pastă zgrunțuroasă așezat cu gura în jos, din care nu s-a păstrat decît marginea (fig. 3/6). Peste oasele calcinate, amestecate cu cenușă și cărbuni, se găseau cioburi de la alte două borcane din pastă zgrunțuroasă (fig. 3/1, 3—4), de la un vas (fig. 3/5), precum și de la două căni din pastă fină (fig. 3/7—8). Deasupra tuturor cioburilor se găseau fragmente dintr-un vas din pastă fină (fig. 3/2), așezat cu gura în jos. Nici în acest mormînt nu s-au găsit alte obiecte de inventar.

¹ Ion Ioniță, *Un mormînt din secolul al IV-lea al e.n. de la Lețcani-Iași* (în manuscris).

² Pentru sprijinul acordat lucrărilor de cercetare adu-

cem mulțumiri prof. M. Popescu, directorul școlii din Lețcani.

³ Numerotarea mormintelor s-a făcut în ordinea descoperirii lor, începînd cu cel găsit întâmplător în vara anului 1966.

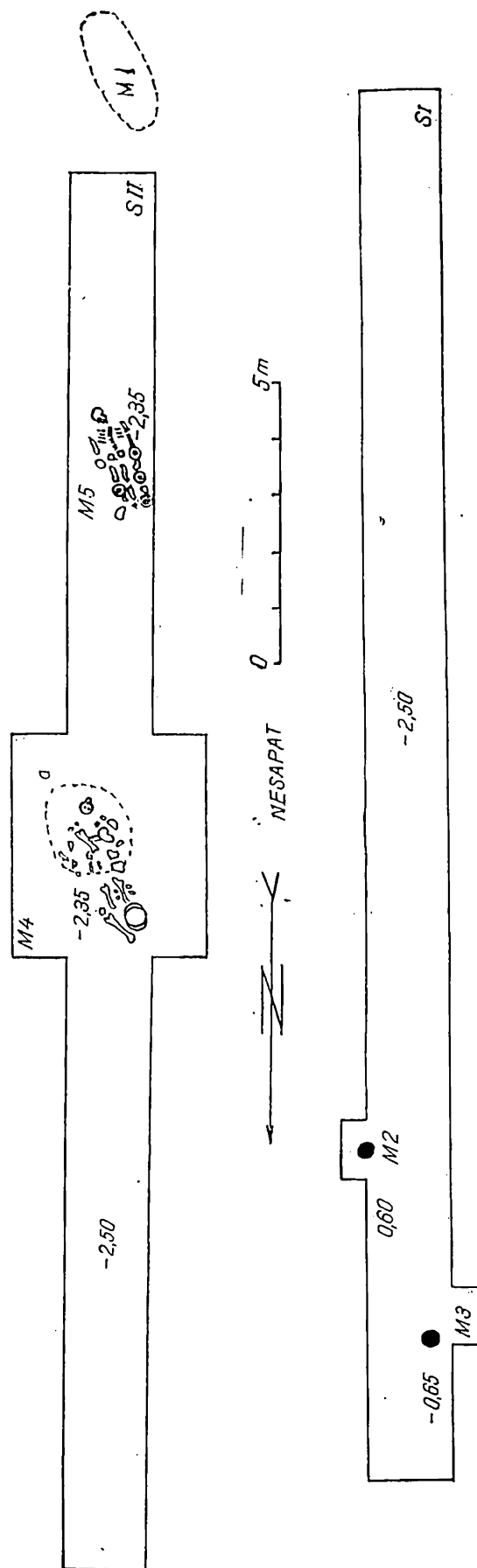
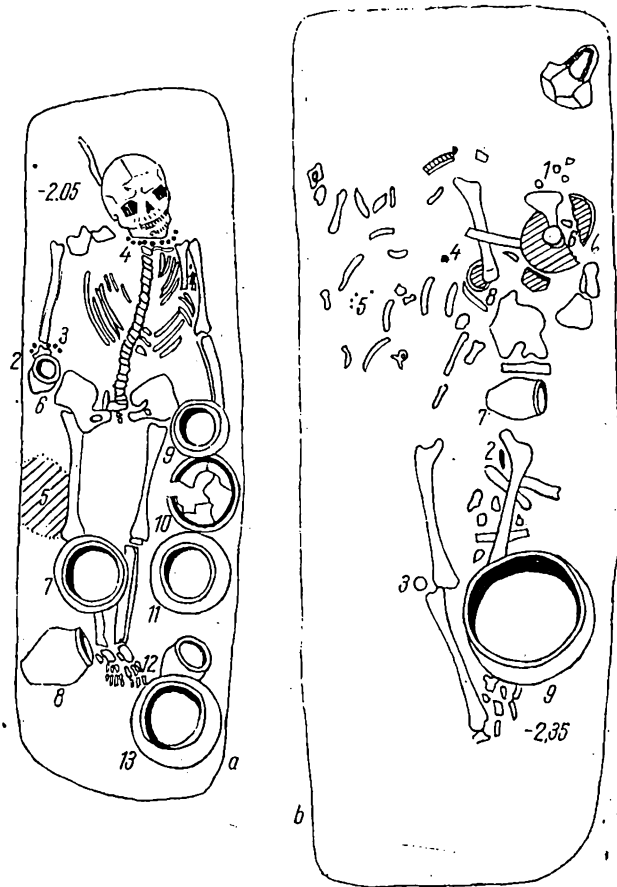

Fig. 1. — Secțiunile sondajului : a = groapa care a deranjat M. 4 ; M. 1,4—5: morminte de înmormântare ; M.2—3: morminte de incinerare.

Mormîntul 4, descoperit la adîncimea de 2,30 m, a fost deranjat din vechime și jumătatea sa superioară jefuită (fig. 2 b). Jefuitorii au luat probabil obiectele de metal prețios, lăsînd în schimb vasele de lut, care au rămas mai departe în mormînt, unele dintre ele descoperindu-se într-o stare fragmentară. Din schelet

Fig. 2. — Morminte de înhumatie. a) M. 5: 1, fibulă; 2, pieptene; 3—4, mărgel; 5, resturi de ofrandă de carne; b) M. 4: 1, pieptene; 2, cuțit; 3, verigă; 4, cataramă; 5, mărgel.

au rămas nederanjate doar oasele picioarelor, care zăceau în poziția lor anatomică, întinsă, tibia dreaptă fiind ușor deplasată în afară datorită presiunii solului. Toate celelalte oase erau complet răvășite, craniul aflîndu-se răsturnat în colțul de NE al gropii. În zona deranjată a mormîntului s-au găsit trei vase lucrate la roată, dintre care două din pastă fină (fig. 6/2, 7/1, 10), iar unul din pastă zgrunțuroasă (fig. 6/6; 7/6), și o cataramă de bronz (fig. 5/2). Tot în acest sector s-au mai găsit fragmente împrăștiate dintr-un pieptene de os și cinci mărgel mari de chihlimbar și pastă de sticlă (fig. 4/7, 8, 11, 13). În porțiunea nederanjată a mormîntului, deasupra gambei stîngi, a fost așezat un castron de dimensiuni mari, lucrat la roată, din pastă fină cenușiu-deschisă, ornamentat sub buză cu briu în relief și pe umăr cu caneluri oblice (fig. 6/7; 7/12). În vas se găseau, ca resturi de ofrandă, oase de ovicaprină, aparținînd unui exemplar tînăr. Oase de ovicaprine, provenind de la exemplare asemănătoare, au mai fost găsite și

sub femure ⁴. Din inventarul mormîntului mai fac parte o verigă de sîrmă de bronz, găsită lîngă genunchiul drept, la exterior (fig. 5/3), și un cuțit de fier cu resturi de la mînerul de lemn (fig. 5/1), aflat lîngă femurul stîng, la interior.

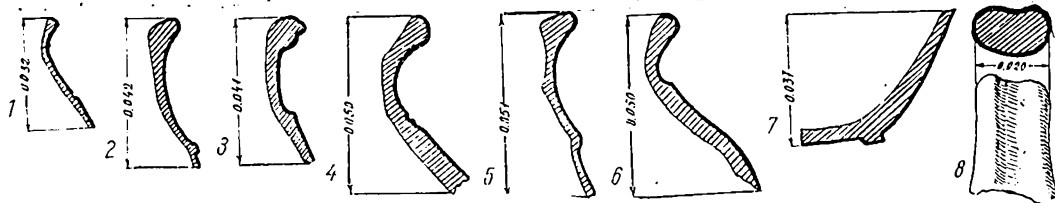

Fig. 3. — Profile de vase din M.3.

Mormîntul 5 a fost găsit la adîncimea de 2,05 m, și avea scheletul relativ bine păstrat, cu zona toracică deranjată de șobolani (după cum rezultă din descoperirea oaselor anterioare) și cu antebrațul drept lipsă în întregime. Scheletul zăcea în poziție întinsă pe spate cu brațele pe lîngă corp și craniul întors spre stînga (fig. 2 a).

Din inventarul mormîntului fac parte : o fibulă de bronz cu piciorul întors pe dedesubt și înfășurat (fig. 5/4), așezată pe torace, în partea stîngă, un șirag de mărgelă mici de sticlă (74), cornalină (2) și lut (1) (fig. 4/15) la gît, un grup de mărgelă mari de chihlimbar, lut, și sticlă (fig. 4/1—6, 9—10; 12, 14—16), precum și un pieptene de os (fig. 5/5), toate așezate lîngă cotul mîinii drepte; pieptenele avea mînerul îndreptat spre craniu. Lîngă tibia dreaptă, la exterior, s-au mai găsit oase de ovicaprină (sub un an) de la ofranda de carne. Inventarul mormîntului mai cuprindea și opt vase de lut, lucrate la roată, așezate de o parte și de alta a scheletului, de la bazin pînă la laba piciorului, unele dintre ele în poziție răsturnată, din cauza presiunii solului. În partea dreaptă a scheletului se aflau trei vase, și anume : un borcan din pastă zgrunțuroasă (fig. 6/1; 7/4), lîngă bazin, o strachină din pastă fină (fig. 7/11), lîngă genunchi, și un alt borcan din pastă zgrunțuroasă (fig. 6/5; 7/8), pe laba piciorului. În partea stîngă se găseau celelalte cinci vase înșirate de la palmă, pe care era așezată o cană din pastă fină (fig. 6/4; 7/9), pînă la gleznă, alături de care se afla un castron din aceeași pastă fină (fig. 7/11). Între acestea, începînd de lîngă cană, urmau partea inferioară dintr-un borcan din pastă zgrunțuroasă (fig. 6/8; 7/2), un castron din pastă fină (fig. 7/7) și un borcan din pastă zgrunțuroasă (fig. 6/3; 7/3).

★

Necropola birituală de la Lețcani se încadrează prin practicile rituale folosite în grupa numeroasă a descoperirilor de tip Sîntana de Mureș-Cerneahov de pe teritoriul țării noastre și U.R.S.S. Cele două morminte de incinerare de la Lețcani își găsesc analogii, pînă în cele mai mici detalii, în toată aria acestei culturi. Astfel, mormîntul 2 de la Lețcani, cu oasele calcinate puse în groapă, acoperite cu fragmente dintr-un vas, își găsește corespondențe la Tîrgșor (mormintele 49—66) ⁵.

⁴ În legătură cu aceste ofrande se observă că ele reprezintă fragmente de masivi faciali și zone terminale ale membrilor, porțiuni care practic nu pot fi folosite la ospățul funerar, fiind complet lipsite de carne. Determinările de oase au fost făcute de Sergiu Haimovici,

lector la Facultatea de biologie-geografie, căruia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

⁵ Mormîntul 2 de la Lețcani se încadrează în tipul II din clasificarea mormintelor de incinerare din necropola de la Tîrgșor (cf. Gh. Diaconu, *Tîrgșor. Necropola din secolele III—IV e.n.*, București, 1965, p. 36).

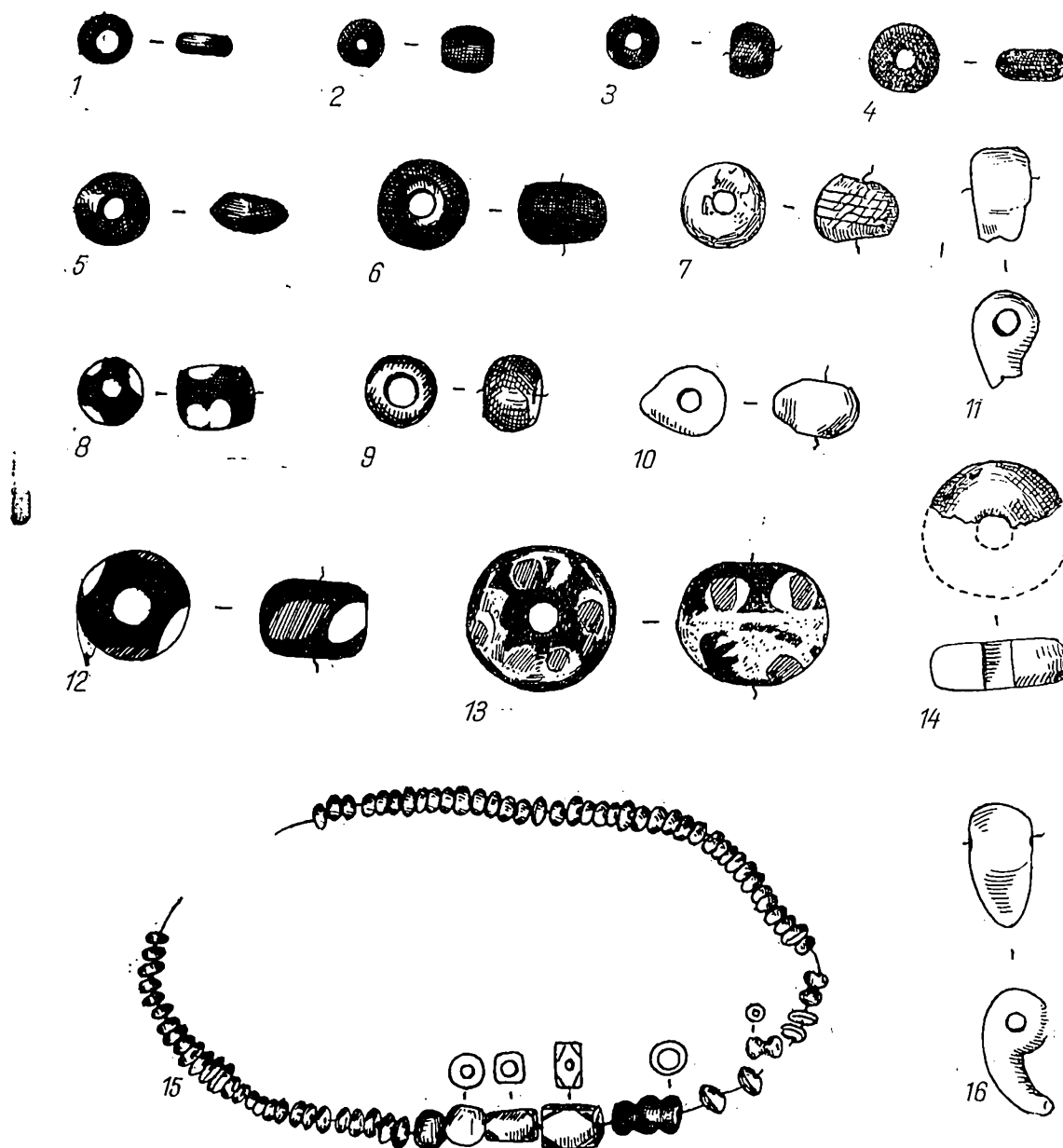

Fig. 4. — Mărgelile din mormintele de înmormântare: M. 4 (7-8, 11, 13) și M. 5 (1-6, 9-10, 12, 14-16): 1,3-7,9-11,16, sticlă; 2, 8, 12, lut; 13-14, chihlimbar; 15, sticlă și cornalină.

De asemenea, mormîntul 3 de la Leţcani, cu oasele puse direct în groapă şi acoperite cu fragmente din mai multe vase ⁶, îşi găseşte analogii la Spanţov (mormintele 35 şi 61) ⁷, Olteni (mormintele 4, 17 şi 30) ⁸ şi Tîrgşor (mormintele 41, 112, 113 şi 114) ⁹.

În ceea ce priveşte mormintele de înhumatie, prin forma rectangulară a gropilor şi orientarea generală N (capul) şi S (picioarele) a scheletelor, se încadrează şi ele în aceeaşi grupă de descoperiri. Gropile mormintelor de înhumatie,

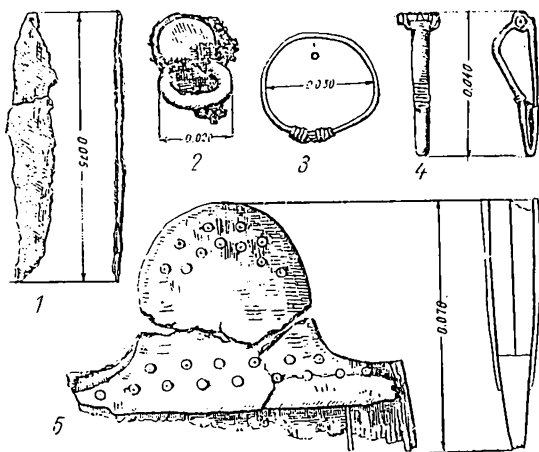

Fig. 5. — Obiecte de bronz (2-4), fier (1) şi os (5) din mormintele de înhumatie M. 4 (1-3) şi M. 5 (4-5).

de formă rectangulară, au colţurile rotunjite şi sînt uşor îngustate spre picioare. În ceea ce priveşte dimensiunile se observă că în timp ce groapa mormîntului 5 depăşeşte cu foarte puţin mărimea scheletului, aceea a mormîntului 4 este mult mai mare, fiind pregătită probabil pentru a cuprinde un inventar mai bogat. Asemenea morminte, cu groapa mai largă şi inventarul bogat, au fost descoperite şi în alte necropole, ca de exemplu la Independenţa (mormintele 11 şi 32) ¹⁰. În afară de acestea s-au semnalat şi morminte cu groapa largă şi inventar bogat, jefuite în antichitate, similare mormîntului 4 de la Leţcani ¹¹.

Inventarul mormintelor, cuprinzînd douăzeci şi unu de vase întregi

sau fragmentare şi mai multe obiecte de fier, bronz, os, sticlă, chihlimbar şi lut, îşi găseşte corespondenţe în multe necropole de tip Sîntana de Mureş-Cerneahov.

Toate vasele descoperite în mormintele de la Leţcani sînt lucrate la roată, unele din pastă zgrunţuroasă, iar altele din pastă fină. Ceramica din pastă zgrunţuroasă cuprinde nouă vase întregi sau fragmentare, lucrate din pastă cenuşie şi cenuşie-negricioasă. Fiind trecute prin flăcările rugului, cîteva dintre vasele descoperite în mormintele de incineratie au căpătat pe unele porţiuni culoarea cărămizie-gălbuie. Toate vasele din această categorie aparţin exclusiv tipului borcan, cu buza îngroşată şi evazată, corpul rotunjit şi fundul plat. Dimensiunile acestor vase sînt mici şi mijlocii, păstrînd imprimate urmele desprinderii cu sfoara de pe roata olarului. În legătură cu forma vaselor din pastă zgrunţuroasă mai remarcăm apariţia unui borcan cu corpul zvult, buza uşor evazată şi subţiată şi fundul îngust (fig. 6/6 ; 7/6), care pare să aparţină unui tip mai evoluat al acestei

⁶ Mormîntul 3 de la Leţcani se încadrează în tipul d, potrivit clasificării lui B. Mitrea şi C. Preda a mormintelor de incineratie din necropolele din secolul al IV-lea e.n. (B. Mitrea şi C. Preda, *Necropolele din secolul al IV-lea e.n. din Muntenia*, Bucureşti, 1966, p. 129) sau în tipul IX de la Tîrgşor conform clasificării lui Gh. Diaconu (cf. Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 37).

⁷ B. Mitrea şi C. Preda, *op. cit.*, p. 30, 36.

⁸ *Ibidem*, p. 60, 62, 64.

⁹ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 42, 45.

¹⁰ Situaţii asemănătoare prezintă M. 11 şi M. 32 de la Independenţa păstrate întregi şi cu inventar foarte bogat (B. Mitrea şi C. Preda, *op. cit.*, p. 50, 55).

¹¹ Morminte jefuite din antichitate au fost semnalate la Independenţa (M. 6 şi M. 7 ; *ibidem*, p. 48, 49), Spanţov (16 morminte, *ibidem*, p. 19, 40) şi Izvorul (M. 1, M. 2, M. 15 ş.a., *ibidem*, p. 68, 72).

Fig. 6. — Vase din mormintele de înhumație. M. 4 (6—7) și M. 5 (1—5, 8); M. 5 (1, 4, 7, circa 1/3 din m. nat.; 2, circa 1/2 din m. nat.; 3, circa 3/5 din m. nat.; 5, circa 3/7 din m. nat.; 7—8, circa 1/4 din m. nat.).

forme de vas. Majoritatea vaselor din pastă zgrunțuroasă sînt neornamentate. Doar unele dintre ele prezintă o șanțuire (fig. 3/1), un prag (fig. 3/3) sau două caneluri orizontale pe umăr (fig. 6/1; 7/4).

Celelalte douăsprezece vase sau fragmente de vase sînt lucrate din pastă fină de culoare cenușie sau mai rar cenușiu-gălbuie, aceasta din urmă cauzată de flăcările rugului. Astfel, acestei categorii ceramice îi aparțin șase străchini, patru castroane și două căni. Străchinile au marginea mult evazată, fundul inelar (fig. 6/2; 7/10—11). Castroanele sînt de formă bitronconică, cu buza îngroșată și răsfrintă în afară, umărul uneori carenat și fundul inelar (fig. 7/7). Unul din castroane are înălțimea mai mare, raportată la celelalte dimensiuni ale vasului, fiind o formă intermediară între castron și borcan (fig. 7/5). În ceea ce privește cănille, s-a păstrat în întregime doar un singur exemplar, cu gura largă, corpul bitronconic, fundul inelar și toarta din bandă lată cu o șanțuire mediană (fig. 6/4; 7/9) ¹².

Ornamentația ceramicii din pastă fină a fost realizată prin lustruirea în întregime a exteriorului vaselor (fig. 6/4, 7), printr-o linie lustruită în zigzag pe umărul vasului (fig. 7/5) ¹³, un brîu sau o nervură în relief sub margine (fig. 6/7; 7/7, 12) sau un șir de caneluri oblice pe umărul vasului (fig. 6/7; 7/12).

În primele etape ale culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov, decorul cu caneluri pe umărul vasului nu apare decît foarte rar și atunci abia schițat. El se va dezvolta însă în etapa următoare. Astfel, exemplare asemănătoare vasului de la Lețcani apar datate la mijlocul și chiar la sfîrșitul secolului al IV-lea ¹⁴. Decorul de caneluri oblice pe umărul vasului a fost aplicat mai mult pe castroane ¹⁵, mai rar întîlnindu-se însă și pe căni ¹⁶ și ulcioare ¹⁷. Înclinația și mărimea canelurilor diferă în funcție de curbura umărului vasului. Considerînd că acest decor ar afecta profilul vasului, E. A. Sîmonovici îl încadrează într-o grupă aparte, numită „vase cu profil suplimentar” ¹⁸. După părerea noastră, aceste caneluri oblice, sub forma unui șir neîntrerupt de S-uri, nu aduc însă „modificări esențiale profilului vasului”, cum consideră E. A. Sîmonovici ¹⁹. Decorul respectiv nu afectează forma propriu-zisă a vasului, ci doar o porțiune de pe suprafața acestuia. Acest decor este însoțit uneori și de alte elemente ornamentale, cum ar fi, de exemplu, linii punctate între caneluri ²⁰, împunsături dese cu unghia ²¹, sau motive executate în tehnica lustrului ²². În foarte rare cazuri, canelurile oblice pe umărul vaselor au fost aplicate și pe ceramica lucrată cu mîna ²³.

¹² Forme aproape identice se întîlnesc la Olteni (*ibidem*, fig. 169/1), Independența (*ibidem*, fig. 121/4), Curcani (*ibidem*, fig. 229/4), Erbicieni (Dan Gh. Teodor și Emilia Zaharia, *Sondajul de la Spinoasa Erbicieni*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 44, fig. 6/7).

¹³ Acest decor este întîlnit în toate necropolele din secolul al IV-lea e.n. ale culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov.

¹⁴ Exemplare asemănătoare se cunosc la Lohviț, Komarovo, Novotroițk, Luka-Vrublevețkaia (E. A. Sîmonovici, *Орнаментация черняховской керамики*, în *MIA*, 116, p. 322) și Avgustinovka (A. T. Braicevskaia, *Черняховские памятники Надпорожска*, p. 90, fig. V/14).

¹⁵ Spre exemplu la Spanțov (B. Mitrea și C. Preda, *op. cit.*, p. 272, fig. 97/1), Olteni (*ibidem*, p. 312, fig. 164/2,3), Lețcani, precum și la cele mai multe exemplare descoperite în regiunile dintre Prut și Nipru.

¹⁶ La Spanțov (B. Mitrea și C. Preda, *op. cit.*, p. 233, fig. 49/3); la Josef Kudláček, *Kultura pohřebných polí čerňachovského typu na Ukrajině a antická problematika*, în *SlA*, V, 2, 1957, p. 365, fig. 2/20).

¹⁷ La Urleasca (B. Mitrea și C. Preda, *op. cit.*, p. 357, fig. 224/3) și Fedorovka (E. A. Sîmonovici, *op. cit.*, p. 314, fig. 23/13).

¹⁸ E. A. Sîmonovici, *op. cit.*, p. 322.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 314, fig. 23/7.

²¹ Exemplarul din satul Sînițivka (E. A. Sîmonovici, *Пам'ятки черняхівської культури Нисенього Побужжя*, p. 151, fig. 1/9).

²² Spre exemplu la Spanțov (B. Mitrea și C. Preda, *op. cit.*, p. 282, fig. 97/1).

²³ Este vorba de vasele cu angobă neagră de la Luka-Vrublevețkaia (vezi E. A. Sîmonovici, *op. cit.*, p. 340).

Canelurile largi, verticale sau oblice sînt folosite ca element decorativ încă din perioada mult mai veche, ca de exemplu în epoca bronzului și Hallstattului, ele fiind aplicate pe întreg corpul vasului sau numai pe anumite porțiuni ale

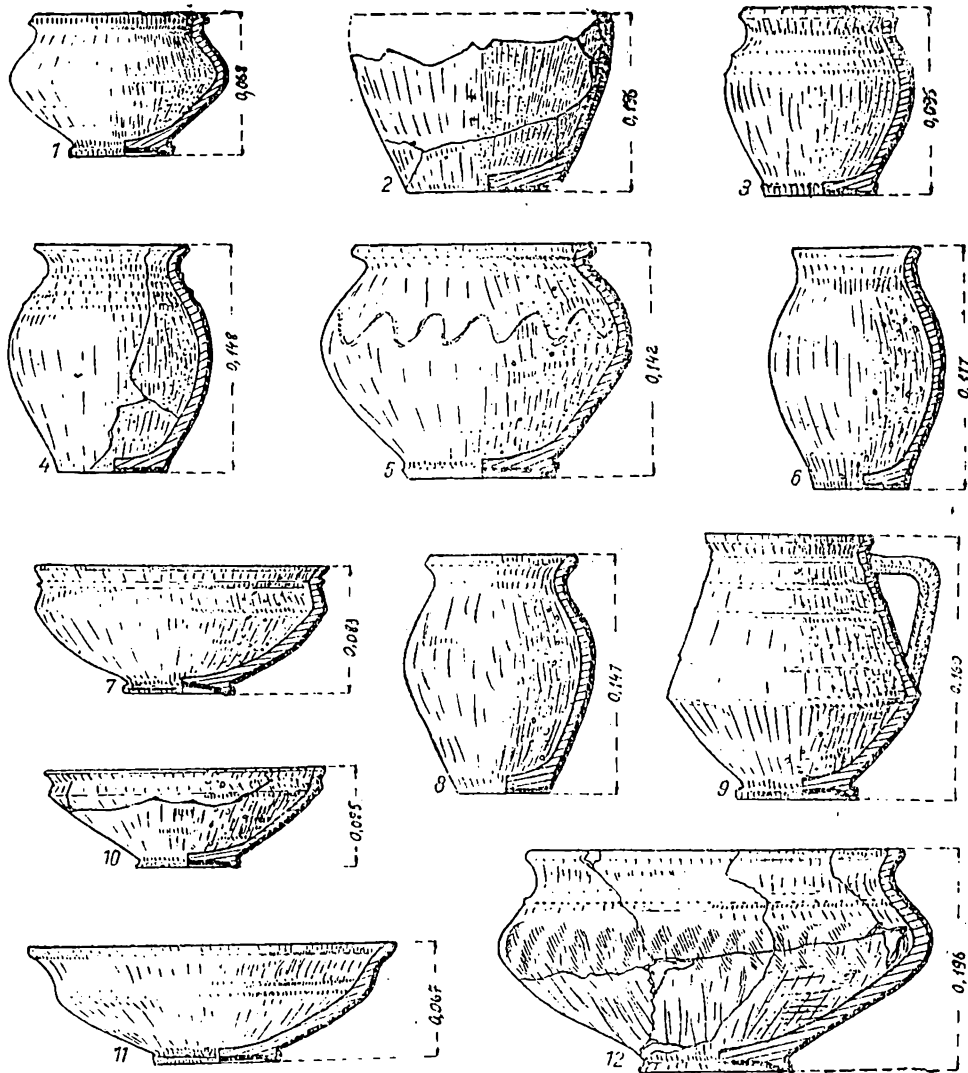

Fig. 7. — Vase din mormintele de înhumăție M. 4 (1, 6, 10, 12) și M. 5 (2—5, 7—9, 11).

acestui. Ele continuă pe diferite arii și în cadrul a diverse culturi pînă la începutul mileniului I al e.n. Originea acestui element decorativ în cultura Sîntana de Mureș-Cerneahov, cultură aparținînd din punct de vedere etnic unei populații eterogene,

trebuie căutată, după cât se pare, în regiunile nordice ale Europei, în mediul culturilor germanice ²⁴.

Inventarul mormintelor mai cuprinde și câteva obiecte din metal, și anume o fibulă, o cataramă și o verigă de bronz și un cuțit de fier. Fibula (fig. 5/4) aparține tipului cu piciorul întors pe dedesubt și înfășurat, care se întâlnește în numeroase așezări și cimitire ale culturii Sântana de Mureș-Cerneahov. Catarama are veriga groasă, elipsoidală și plăcuță de prindere dublă de formă rotundă, cu trei nituri ²⁵. De ea se găseau lipite resturi provenind de la un obiect de fier și de la o țesătură (fig. 5/2). Tot din bronz mai era lucrată și o verigă dintr-o sîrmă cu capetele răsucite și înfășurate între ele (fig. 5/3) ²⁶. Cu astfel de verigi se prindeau uneori ghiocuri ²⁷ sau pandantive din os ²⁸. N-ar fi exclus ca în cazul mormîntului de la Lețcani veriga de bronz să fi fost însoțită de un pandantiv lucrat dintr-un material care s-a distrus, cum ar fi lemnul ²⁹. Cuțitul de fier are ceafa dreaptă și vârful puțin curbat, peduncul și minier de lemn (fig. 5/1).

Ca obiecte de os s-au găsit piepteni cu minierul în formă de clopot. Pieptenele din mormîntul 4 s-a păstrat fragmentar și nu poate fi reconstituit în întregime. După deschiderea arcului minierului se poate opina totuși că acesta ar aparține variantei cu minierul mai puțin înalt ³⁰. Niturile cu care sînt prinse plăcuțele sînt din fier ³¹. Al doilea pieptene, mult mai bine păstrat (fig. 5/5), aparține tipului cu minierul înalt, în formă de clopot, cu plăcuțele prinse cu nituri de bronz, dispuse în două șiruri dese pe marginea minierului ³².

Obiectele de sticlă, chihlimbar, cornalină și lut ars sînt reprezentate prin diferite categorii de mărgel, care făcuseră parte din coliere sau fuseseră cusute pe îmbrăcăminte în jumătatea superioară a corpului. Cele mai multe sînt din sticlă, de culoare albastră, de diferite nuanțe și mărimi, de formă sferoidală, discoidală, inelară și îngemănate câte două sau câte trei ³³. De formă sferoidală sînt și mărgelile de chihlimbar, una de sticlă galbenă și alta din lut ars vopsită cu roșu. Unele mărgel au forma poliedrică. Trei mărgel din sticlă albă, transparentă, folosite ca pandantive, au o formă deosebită (fig. 4/10, 11, 16). În ceea ce privește decorația lor, unele mărgel sînt ornamentate cu ochiuri galbene, roșii sau galben-roșii pe fondul albastru închis ³⁴. O mărgică sferoidală de sticlă alb-verzuie, mată, este acoperită cu un ornament în rețea de ochiuri rombice sau mozaic de culoare alb, galben, cenușiu închis și deschis (fig. 4/7).

²⁴ Rudolf Laser, *Die Brandgräber der spätrömischen Kaiserzeit im nördlichen Mitteleuropa*, Berlin, 1965, I, pl. 41/8; pl. 45/25.

²⁵ Ca analogii cităm exemplarele de la Sântana de Mureș (I. Kovács, *A maroszentannai népvándorláskori temető*, în *Dolgozatok*, III, 2, 1912, p. 286, fig. 45/a, b) și de la Piatra Frecăței (C. Aurelian, *Săpăturile de la Piatra Frecăței*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 574, fig. 11/62).

²⁶ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 98.

²⁷ Obiecte de acest fel s-au găsit la Independența (B. Mitrea și C. Preda, *op. cit.*, p. 292, fig. 132/3) și Miorcani (informație I. Ioniță).

²⁸ Pandantive de os prinse de verigi de metal s-au găsit la Tg. Mureș (I. Kovács, *A marosvásárhelyi őskori telep, skytha népvándorláskori temető*, în *Dolgozatok*, VI, 2, 1915, p. 278—296).

²⁹ J. Werner, *Herkuleskeule und Donar-Amulett*, în *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 11, 1964, p. 179.

³⁰ La Tg. Mureș (I. Kovács, *op. cit.*), Izvoare (R. Vulpe, *Izvoare*, p. 299, fig. 318/3), Izvorul (B. Mitrea și C. Preda, *op. cit.*, p. 342, fig. 202/2).

³¹ Piepteni cu nituri de fier sînt mai rar întâlniți. De pildă la Tîrșor nu s-a găsit nici un exemplar de acest fel (Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 81).

³² Exemplare identice sînt cele de la Sântana de Mureș (I. Kovács, *op. cit.*, p. 29, fig. 228/4).

³³ Analogii întâlnim la Pietriș (N. Zaharia, V. Palade, *Sondașul din necropola de la începutul epocii migrațiilor de la Pietriș*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 597), Sântana de Mureș (I. Kovács, *op. cit.*, p. 310, fig. 82/8) și Spanțov (B. Mitrea și C. Preda, *op. cit.*, p. 255, fig. 79/6).

³⁴ Izvoare (R. Vulpe, *op. cit.*, p. 302, fig. 321/19), Tîrșor (Gh. Diaconu, *op. cit.*, pl. CXXXVIII/10).

Întregul inventar din cele patru morminte de la Lețcani își găsește numeroase analogii în necropolele de tip Sîntana de Mureș din România și Cerneahov din U.R.S.S., ceea ce asigură apartenența necropolei de la Lețcani la această cultură.

În ceea ce privește încadrarea sa cronologică, prin inventarul descoperit în morminte, necropola de la Lețcani ar putea fi datată, în mare, la mijlocul și în a doua jumătate a secolului al IV-lea e.n. Această datare este sugerată în primul rînd de pieptenele cu mînerul înalt în formă de clopot cu analogii la Sîntana de Mureș, Independența și alte, necropole pîrînd să marcheze o variantă evoluată a acestui tip de pieptene ³⁵. La fel, unele vase din pastă zgrunțuroasă par să indice și ele o fază mai tîrzie a acestei culturi. Astfel, forma de vas cu corpul zvelt și marginea numai puțin evazată, descoperită la Lețcani în mormîntul 4 (fig. 6/6; 7/6), apare foarte rar în secolul al IV-lea e.n., fiind în schimb frecventă în secolul al V-lea e.n.

De asemenea, este încă destul de dificil să se facă aprecieri cu privire la apartenența etnică a acestor morminte. Pentru atribuirea etnică a acestor morminte va trebui să se țină seama de unele practici rituale, atît la mormintele de incinerare, cît și la cele de înhumare, cum ar fi arderea secundară a vaselor la incinerare, obicei cunoscut anterior în mediul culturilor Poienesti și Przeworsk sau depunerea ofrandelor de carne la înhumați. Analiza ceramicii, ca și a celorlalte obiecte din inventarul mormintelor, va permite și ea să se facă unele aprecieri în legătură cu apartenența etnică a acestei necropole.

CĂTĂLINA BLOȘIU

LE SONDAGE DE LA NÉCROPOLE DU TYPE SÎNTANA DE MUREȘ DE LEȚCANI-IAȘI

R É S U M É

En automne 1966, dans le village de Lețcani (départ. de Iași) on a effectué un sondage qui a mis au jour deux tombes d'incinération et deux d'inhumation (fig. 1). Cette nécropole birituelle appartient à la civilisation de Sîntana de Mureș-Tchernéakhov. Ainsi, les tombes 2 et 3 se caractérisent par un dépôt d'ossements calcinés mêlés de cendres et de charbons au fond de la fosse. Les ossements sont couverts de fragments d'un seul ou de plusieurs vases, avec des traces de combustion, sur le bûcher. Du même groupe de découvertes font également partie les tombes d'inhumation où l'on constate une fosse rectangulaire aux côtés arrondis avec les squelettes à orientation prioritaire nord-sud. Parmi les tombes d'inhumation, seule la tombe M.5 a été conservée intacte. La tombe M.4 a été bouleversée par une fosse (fig. 1/a).

Le mobilier des tombes, comprenant les vases complets ou fragmentaires (fig. 3, 6, 7) et plusieurs objets en bronze ou en fer (fig. 5/1—4), en os (fig. 5/5), en verre et en ambre (fig. 4), trouve son correspondant dans la majorité des nécropoles de la civilisation de Sîntana de Mureș-Tchernéakhov. Tenant compte du mobilier des tombes d'inhumation,

³⁵ B. Mitrea și C. Preda, *op. cit.*, p. 142.

notamment d'un peigne à manche en forme de cloche (fig. 5/5), ainsi que des vases en pâte grumeleuse (fig. 6/6), on peut dater la nécropole de Lețcani du milieu et de la deuxième partie du IVe siècle de n.è.

Les recherches ultérieures permettront peut-être la détermination ethnique de la nécropole de Lețcani en tenant compte des pratiques rituelles déjà signalées, telles que la combustion secondaire des vases pour les tombes d'incinération ou les offrandes de chair dans les tombes d'inhumation.

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig. 1. — Les sections du sondage: a) la fosse qui a dérangé M. 4; M. 1,4—5: tombes d'inhumation; M. 2—3: tombes d'incinération.
- Fig. 2. — Tombes d'inhumation: M. 5: 1, fibule; 2, peigne; 3—4, perles; 5, restes d'offrande de chair; M. 4: 1, peigne; 2, couteau; 3, anneau; 4, boucle; 5, perles.
- Fig. 3. — Profils de vases de M. 3.
- Fig. 4. — Perles de tombes d'inhumation; M. 4 (7—8, 11, 13) et M. 5 (1—6, 9—10, 12, 14—16): 1, 3—7, 9—11, 16, verre; 2, 8, 12, terre cuite; 13—14, ambre; 15, verre et cornaline.
- Fig. 5. — Objets en bronze (2—4, en fer (1) et en os (5) provenant des tombes d'inhumation M. 4 (1—3) et M. 5 (4—5).
- Fig. 6. — Vases des tombes d'inhumation. M. 4 (6—7) et M. 5 (1—5, 8) (1, 4, 7, env. 1/3 gr. nat.; 2, env. 1/2 gr. nat.; 3, env. 3/5 gr. nat.; 5, env. 3/7 gr. nat.; 7—8, env. 1/4 gr. nat.).
- Fig. 7. — Vases des tombes d'inhumation. M. 4 (1, 6, 12), M. 5 (2—5, 7—11).

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA STRUCTURII ANTROPOLOGICE A POPULAȚIEI DIN CULTURA SÎNTANA DE MUREȘ-CERNEAHOV

Primele secole ale erei noastre, ca de altfel și întregul mileniu I î.e.n., reprezintă în cadrul cercetărilor de paleoantropologie o serioasă lacună.

În adevăr, dacă în ultimii zece ani, grație cercetărilor privind trecutul patriei noastre, datele antropologice referitoare la unele culturi ale neoliticului și ale epocii bronzului s-au îmbogățit considerabil, pentru epoca fierului ca și pentru secolele imediat următoare materialul antropologic este relativ sărac. Aceasta se datorește în principal extinderii, începînd cu Hallstattul, a ritului incinerăției.

În ceea ce privește cultura Sîntana de Mureș-Cerneahov, căreia îi aparține și necropola de la Independența, ea este documentată astăzi în țara noastră prin numeroase așezări și necropole. Printre disciplinele chemate să rezolve dificilele probleme pe care această cultură le-a ridicat se numără și antropologia, menită în special să-și aducă contribuția sa în precizarea caracterului său etnic. Dar pentru ca cercetările antropologice să poată fi eficiente în această problemă, este necesară existența unor cît mai numeroase și bogate serii de schelete. Deocamdată însă, față de bogăția datelor arheologice, materialul antropologic rămîne încă insuficient. De altfel însăși seriile de schelete descoperite în ultima vreme în țara noastră (Tîrghșor, Oinac, Erbiceni, Pietriș) nu au fost încă studiate. S-a publicat numai o simplă notă asupra unui schelet de la Erbiceni (O. Necrasov și M. Cristescu) ¹.

În U.R.S.S. însă studiul populației Cerneahov a fost deja abordat de cîțiva autori. Astfel, încă în 1948, G. F. Debeț, în lucrarea sa de sinteză asupra paleoantropologiei U.R.S.S., consacră un capitol special populației „cîmpurilor cu urne” de pe Niprul mijlociu ². În 1958, T. S. Konduktorova a publicat o lucrare asupra materialului antropologic din regiunea Cherson ³, iar recent, în 1961, M. S. Veli-

¹ O. Necrasov și M. Cristescu, *Caracterizarea antropologică a unui schelet de la Erbiceni de la sfîrșitul sec. IV e.n.*, în *Arheologia Moldovei*, I, 1961, p. 220—223.

² G. F. Debeț, *Палеоантропология СССР*, în *Труды Института Этнографии*, IV, 1948, p. 164—166.

³ T. S. Konduktorova, *Палеоантропологический материал из могильника полей погребальных урн Херсонской области*, în *Советская Антропология*, 2, 1958, p. 69—79.

kanova a publicat un studiu asupra unor serii de tip Cerneahov din R. S. S. Moldovenească (Budești și Mălăești) ⁴.

Toate aceste lucrări ne-au permis să ne facem o privire mai largă asupra structurii antropologice a populației Sintana-Cerneahov, întrucât stabilirea unor concluzii mai ample ar fi fost oarecum limitată pe baza studiului izolat al unei singure serii de schelete, mai ales când avem de-a face, cum este cazul de față, cu o cultură cu un atât de vast areal de răspîndire, de la răsărit de Don și pînă la Munții Apuseni ⁵.

MATERIALUL DE STUDIU DIN NECROPOLA DE LA INDEPENDENȚA-CĂLĂRAȘI

Numărul total de morminte descoperite în cursul anilor 1958—1961 la Independența este de 35, dintre care 8 sînt de incinerare și 27 de înhumare. Patru din acestea din urmă (M_{11} , M_{13} , M_{24} și M_{33}) prezentau, alături de schelete, oase de oaie ca resturi din ofranda adusă celor morți. Subliniem că două dintre schelete împreună cu care s-au găsit resturi de oaie au aparținut unor femei, iar celelalte două unor bărbați, de unde rezultă că ofranda nu era adusă în mod diferențial pentru un anumit sex.

Din cele 27 de morminte de înhumare, numai 18 schelete ne-au parvenit pentru studiu, restul neputînd fi ridicate de pe teren, datorită stării lor de degradare. Unul dintre scheletele pe care le posedăm nu prezintă craniu (M_{16}), iar un altul (M_{31}) are craniul atât de deformat post-mortem, încît nu se pretează unui studiu biometric. Seria noastră se compune astfel din 16 schelete. La stabilirea valorii medii nu am putut ține seama decît de 14, deoarece unul a aparținut unui copil, iar altul unui adolescent.

SEXUL ȘI VÎRSTA

Sexul a putut fi determinat cu precizie la toți indivizii adulți, cu excepția scheletului M_{23} , la care dimorfismul sexual nu este pronunțat exprimat și pe care îl considerăm bărbat cu probabilitate. În mod cert putem considera că seria de la Independența se compune din 8 bărbați și 6 femei.

În ceea ce privește vîrsta, din materialul care ne-a parvenit pentru studiu rezultă că longevitatea populației de la Independența era destul de scăzută, puțini indivizi ajungînd la vîrsta matură și mai puțini la bătrînețe.

Vîrsta	Nr. de cazuri	%
infans I (0—7 ani)	1	
infans II (7—14 ani)	0	16,67
juvenis (14—18 ani)	2	
adultus (18—30 ani)	8	44,44
maturus (30—60 ani)	5	27,78
senilis (peste 60 ani)	2	11,11

⁴ M. S. Velikanova, *Палеоантропологический материал из могильников черняховской культуры Молдавии*,

în *Антропологический Сборник*, III, 1961, p. 26—52.

⁵ Vezi I, Neștor, în *Istoria României*, I, 1960, p. 590.

În afară de aceasta, după datele lui B. Mitrea ⁶, care a condus săpăturile de la Independența, încă alte 4 schelete erau de copil, ele însă nu ne-au parvenit fiind pulverizate ⁷.

Din această din urmă situație rezultă că mortalitatea infantilă era în realitate mai mare, copiii și adolescenții ocupând un procent de 31,82%, adulții 36,36%, maturii 22,73%, iar bătrînii 9,09%.

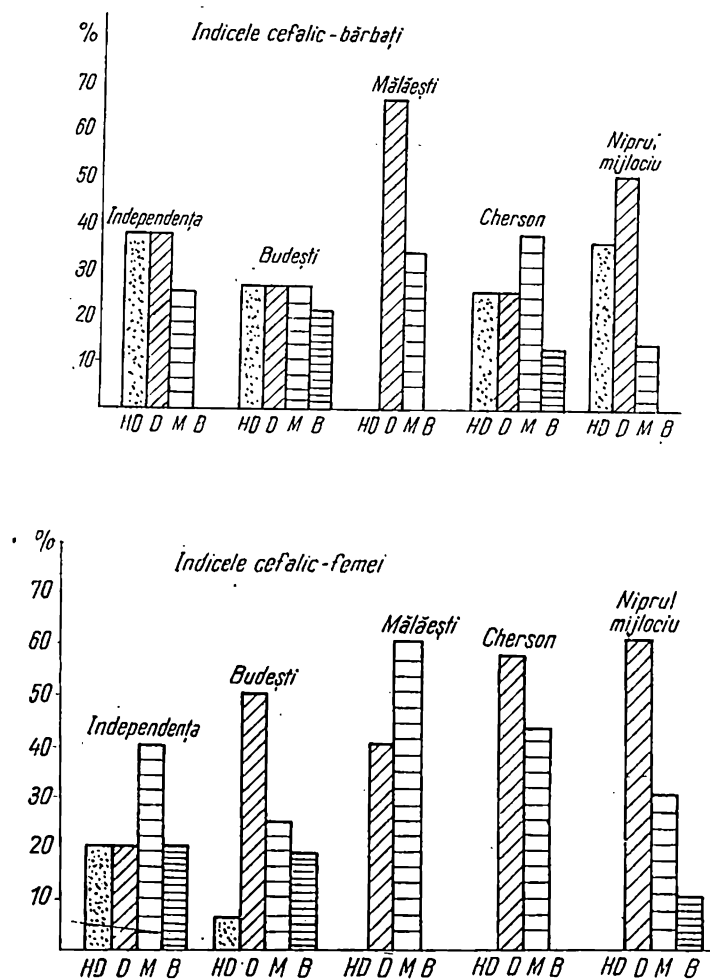

Fig. 1.

Privind longevitatea pe sexe, se constată o apreciazabilă diferență între bărbați și femei. Astfel, în timp ce vârsta medie la bărbați este de 42 de ani, la femei este abia 30 de ani. Această constatare trebuie privită însă cu toată rezerva pe care o impune numărul relativ mic de schelete avut la dispoziție, știut fiind că pentru

⁶ B. Mitrea și N. Angheliescu, *Săpăturile de salvare de la Independența*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 495—510. ⁷ Idem, *Șantierul Independența*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 609—615.

stabilirea unor concluzii mai largi de ordin paleodemografic se impune un număr mai mare de indivizi.

CARACTERISTICILE ANTROPOLOGICE ALE SERIEI DE LA INDEPENDENȚA-CĂLĂRAȘI

SCHELETUL CRANIAN

Craniul neural la bărbați este în general lung ($M = 193$ mm) și mijlociu ca lărgime (140 mm), indicele cefalic variind în limite restrinse de la categoria ultradolicocrană (min. 61,05) la pragul inferior al categoriei mezocrane (max. 76,47), media sa fiind accentuat dolicocrană (71,23).

La femei indicele cefalic, cu un minim de 67,02 și un maxim de 81,97, oferă o medie ceva mai ridicată (74,87) nu numai datorită prezenței unui craniu brahichran, dar și frecvenței mai mari a formelor mezocrane.

Dăm mai jos repartitia pe categorii a craniilor, după indicele cefalic, pentru ambele sexe :

Categoria	Bărbați	Femei	Seria întreagă
craniul ultradolicocrane	1	—	1
„ hiperdolicocrane	2	1	5
„ dolicocrane	3	1	5
„ mezocrane	2	2	4
„ brahichrane	—	1	1

Deși este cunoscut faptul că, în general, în sânul aceleiași populații indicele cefalic la femei este ceva mai ridicat decât la bărbați, totuși acest contrast între predominanța formelor hiperdolicocrane-dolicocrane la bărbați în raport cu frecvența lor la femei credem că depășește simpla consecință a dimorfismului sexual și că, coroborat cu alte caractere, merită a fi luate în considerație spre a fi confruntat cu situația altor serii cerneahoviene.

În ceea ce privește forma calotei craniene, atât la bărbați cât și la femei este în general ovoidă, mai rar ovoid-pentagonoidă și excepțional elipsoidă.

Înălțimea sa bazilo-bregmatică este mai totdeauna mare, chiar foarte mare la bărbați, în timp ce la femei ea este mijlocie.

Fruntea, cu un relief glabellar mijlociu dezvoltat la bărbați și slab la femei, este în proporții egale metriometopă și eurimetopă atât la femei cât și la bărbați.

Occipitalul este la ambele sexe bombat și adeseori chiar foarte bombat.

Masivul facial destul de înalt și mijlociu de larg la bărbați prezintă o variabilitate foarte restrinsă a indicelui facial superior (min. 53,33 ; max. 56,92), media sa fiind de tip mezen la limită cu categoria leptenă (54,55). La femei, cu o singură excepție, masivul facial este de asemenea destul de înalt dar îngust sau mijlociu,

prezentînd o medie a indicelui facial superior leptenă (55,27), rezultată însă dintr-o amplitudine de variabilitate mai mare (min. 48,84 max. 60,00). Situația reală este mai bine ilustrată de repartitia pe categorii după indicele facial superior, pe care o dăm mai jos :

Categoria	Bărbați	Femei	Seria întreagă
fețe curiene	—	1	1
„ mezene	4	0	4
„ leptene	3	3	7

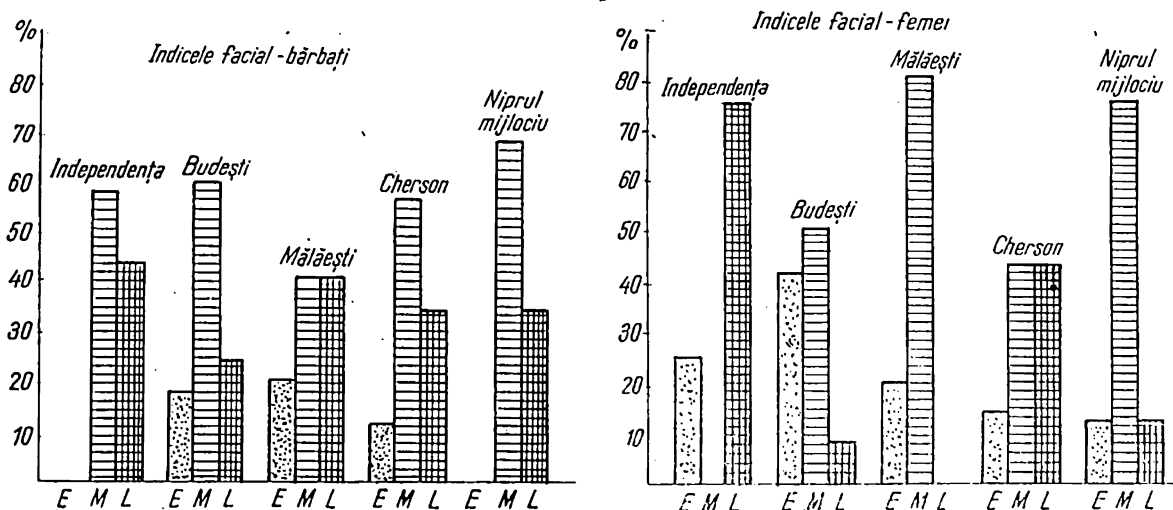

Fig. 2.

Indicele orbital prezintă o amplitudine de variație mare. Astfel, la bărbați, minimul său este de 69,05, iar maximul de 92,68, ceea ce corespunde cu o medie de tip mezoconc (80,15). La femei amplitudinea este ceva mai mică (min. 74,42; max. 89,74), media fiind însă tot de tip mezoconc (83,30).

REPARTIȚIA PROCENTUALĂ PE CATEGORII ESTE URMĂTOAREA:

Categoria	Bărbați	Femei	Seria întreagă
orbite chamaeconci	2	1	3
„ mezoconci	3	2	6
„ hipsiconci	2	2	4

Nasul, deși prezintă la ambele sexe mediile indicelui nazal de tip mezin (47,18 la bărbați; 49,92 la femei), la bărbați forma camerină nu este întâlnită, în timp ce la femei aceasta predomină, așa cum se vede din tabelul următor :

Categoria	Bărbați	Femei	Seria întreagă
nas leptorin	2	1	4
„ mezorin	4	1	5
„ camerin	—	2	2

Apertura piriformă este în 6 cazuri antropină, iar în alte 6 cazuri prezintă ușoare fose prenazale.

Fosa canină este numai în două cazuri puternică, în general ea fiind mijlociu sau slab conturată.

Pentru exprimarea profilării orizontale a feței am utilizat indicii nazo-malar și zigo-maxilar. În ceea ce privește indicele nazo-malar, în general, valorile sale intră în limitele de variabilitate date în literatură pentru europoizi, cu excepția

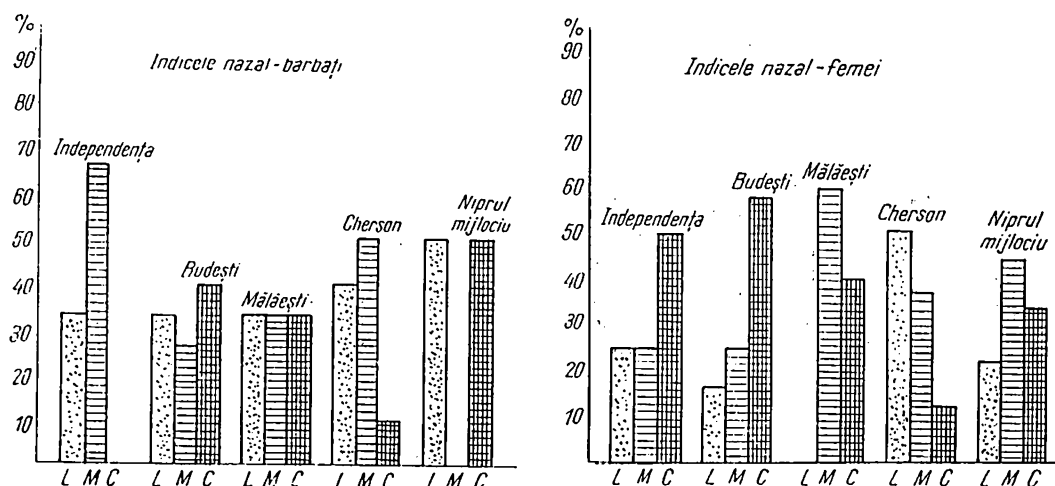

Fig. 3.

a 3 cazuri în care el prezintă o valoare scăzută, încadrându-se în scara dată pentru mongoloizi. În două din ultimele trei cazuri, această slabă profilare orizontală a feței se corelează și cu alte caractere mongoloide, în timp ce unul este în rest europoid. Indicele zigo-maxilar prezintă o situație oarecum diferită. Astfel, dacă patru schelete considerate de noi ca având într-adevăr afinități mongoloide au și indicele zigo-maxilar cu valori specifice pentru mongoloizi, în același timp la toate celelalte schelete de la Independența, care sînt net europoide, acest indice se situează la limita între europoizi și mongoloizi. Faptul indică, așa cum o arată și Roghinski și Levin ⁸, că scările acestor indici sînt încă insuficient studiate.

⁸ I. I. Roghinski, M. G. Levin, *Основы Антропологии*, Moscova, 1955, p. 122.

Mandibula prezintă la bărbați, în general, o masivitate mijlocie, la femei fiind însă foarte gracilă. Mentonul este fie în formă de buton, fie piramidal.

Dentiția prezintă, din punct de vedere al bolii carioase, o situație mediocră. Astfel, indicele de frecvență a cariei, la stabilirea căruia am luat în considerație numai craniile ce aveau atât masivul facial cât și mandibula, este de 53,85.

Dacă ne referim acum la numărul total de dinți cariati în întreaga serie, ca și la numărul de dinți cariati la fiecare individ, constatăm, de asemenea, că boala carioasă nu face încă ravagiile pe care le întâlnim în epocile mai târzii. Astfel, indicele global de intensitate a maladiei este de 6,20, iar indicele individual de

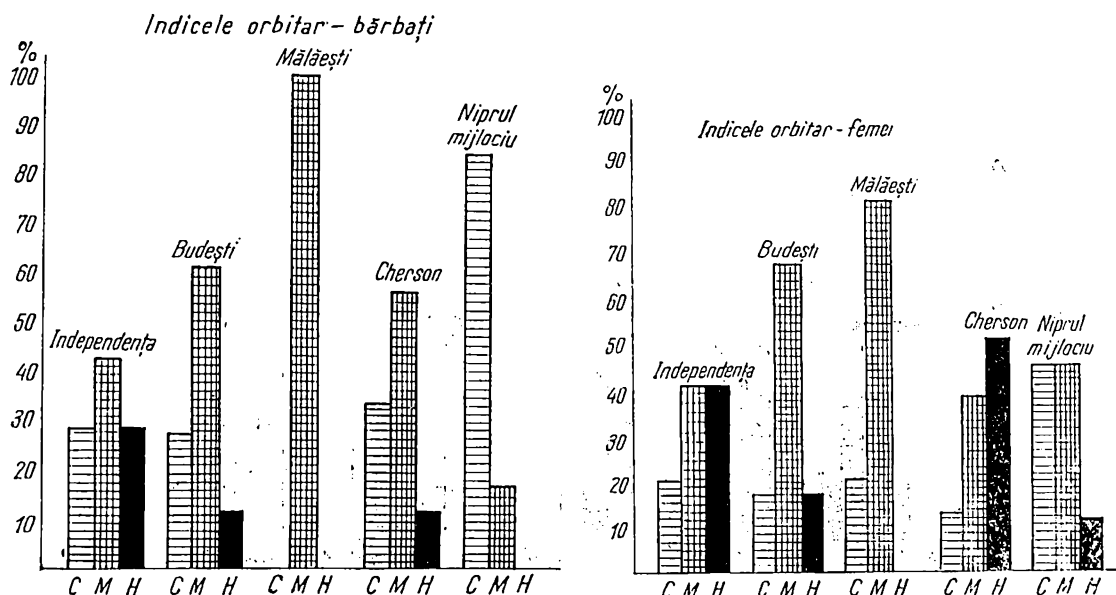

Fig. 4.

intensitate a maladiei variază de la un minim de 3,70 la un maxim de 45,45. Trebuie să menționăm însă că se întâlnesc în câteva cazuri extracții care desigur au fost determinate de durerile provocate tot de carii, cum de altfel o indică și cariile la dinții vecini extracției. Cu excepția scheletului nr. 29, la care 65% din dinți sînt extrași, în rest extracțiile sînt puțin numeroase, indicele de frecvență a acestora pe întreaga serie fiind de 6,25.

Talia indivizilor cărora au aparținut scheletele de la Independența a fost calculată atât după metoda Manouvrier, cât și după metoda Trotter și Gleser. Diferențele în evaluarea taliei după aceste două metode sînt destul de apreciabile, ajungînd la 5—6 cm. Din aceste motive, uneori, taliile unor acelorași indivizi se încadrează în categorii diferite.

Dăm mai departe repartiția pe categorii după ambele metode atât pentru bărbați cât și pentru femei :

Categoria	Bărbați		Femei	
	După Manou-vrier	După Trotter-Gleser	După Manou-vrier	După Trotter-Gleser
mică				
submijlocie			2	2
mijlocie	1	1	1	1
supramijlocie	3		1	1
mare	2	5	2	2
foarte mare	1	1		

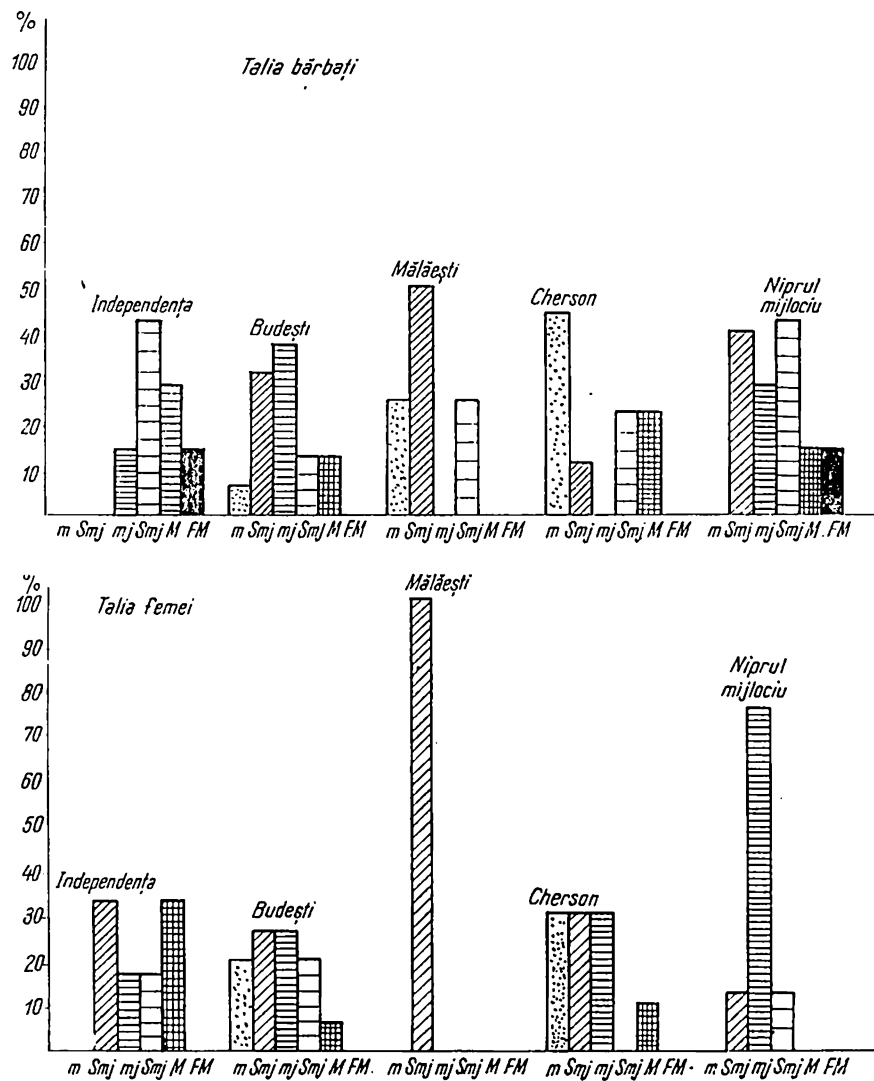

Fig. 5.

După cum se vede, la bărbați predomină taliile supramijlocii și mari. Media taliei la aceștia, după Manouvrier este de 170 cm, iar după Trotter-Gleser de 174 cm. La femei media este de 156 cm, după prima metodă, și de 158 după cea de-a doua.

Scheletul postcranian prezintă la bărbați în general o masivitate mijlocie, iar la femei este aproape totdeauna foarte gracil.

Femurul este platimer sau hiperplatimer și numai într-un caz eurimer, în timp ce tibia are o formă predominant mezocnemă.

DIAGNOZA SERIEI DE LA INDEPENDENȚA-CĂLĂRAȘI

Majoritatea scheletelor de la Independența aparțin mării rase europoide, două din ele prezentînd însă și unele elemente mongoloide.

Dacă ne referim acum la scheletele europoide și încercăm să analizăm căror tipuri secundare aparțin ele, cu toată greutatea pe care o întîmpină orice antropolog în operația de diagnoză diferențială între scheletele nordice și cele mediteranoide, se poate afirma cu certitudine că seria de bărbați prezintă o frecvență destul de apreciabilă a tipului nordic sau uneori elemente ale acestuia combinate cu caractere protoeuropoide sau mediteranoide. În schimb, seria feminină este predominant mediteranoidă, în unele cazuri caracterele mediteranoide fiind asociate cu cele est-europoide sau alpine.

DATE COMPARATIVE ȘI CONCLUZII

Problema centrală și cea mai discutată în legătură cu geneza culturii Sîntana-Cerneahov, și asupra căreia nu s-a ajuns încă la o unitate de vederi, este aceea a caracterului său etnic.

În adevăr, atît arheologii români cît și străini, în special cei din Uniunea Sovietică, au pus în discuție în repetate rînduri și cu puncte de vedere variate această problemă.

Astfel, în timp ce unii autori au considerat-o exclusiv de origine gotică⁹, alții au atribuit-o slavilor¹⁰, pentru ca în ultima vreme să capete din ce în ce mai mult poziție părerea potrivit căreia cultura Sîntana-Cerneahov ar reprezenta o sinteză la care au contribuit numeroasele populații, care au trăit pe vastul spațiu de răspîndire al acesteia în răstimpul în discuție (geto-daci, sarmați, sciți, slavi, goți)¹¹. În cadrul acestei din urmă concepții unii autori reduc chiar rolul goților la simpla răspîndire a acestei culturi¹².

⁹ M. Ebert, *Südrussland*, în *R.L.*, XIII, p. 112—114. Pentru unele descoperiri din țara noastră, vezi Gh. Ștefan, în *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 221.

¹⁰ M. Smișko, *Доба полив похованъ в западных областях УРСР*, în *Археология*, Kiev, 1948, p. 98—115; B. A. Ribacov, *Problema formării vechii Rusii*, în *Studii și referate*, 11, p. 178—180.

¹¹ M. Tihanova, *Variantele locale ale culturii Cerneahov*, în *Probleme de istorie*, nr. 11—12, 1957, p. 181—

182. R. Vulpe (*Izvoare*, București, 1957, p. 315), vorbind despre apartenența gotică a culturii Cerneahov, precizează totodată că aceasta nu trebuie considerată ca o „creație germanică prin excelență”, ci trebuie avut în vedere și importante elemente locale getice, precum și sarmatice.

¹² G. B. Fedorov, *Rezultatele și problemele principale ale cercetărilor arheologice din sud-vestul U.R.S.S., referitoare la primul mileniu al e.n.*, în *SCIV*, 2, 1959, p. 379.

Am menționat aici, pe scurt, principalele poziții adoptate pe baza studiului elementelor de cultură materială și al particularităților de rit, pentru a vedea acum care sînt rezultatele antropologice obținute pînă în prezent.

În ceea ce privește seria noastră de studiu, am văzut că bărbații prezintă majoritatea elemente nordice, uneori acestea fiind asociate cu caractere protoeuropeice și mai rar mediteranoide, în timp ce femeile sînt predominant mediteranoide, în unele cazuri cu influențe est-europoide sau alpine.

Această diferență de ordin tipologic între bărbați și femei, care nu poate fi neglijată, vom încerca s-o interpretăm, cu toată rezerva pe care numărul relativ mic de schelete avut la dispoziție o impune, după ce mai întîi vom arăta cum se prezintă, în general, alte serii de tip Cerneahov, studiate pînă acum.

Dacă ne referim la seriile cele mai apropiate din punct de vedere geografic, descoperite la Budești și Mălăești (R. S. S. Moldovenească), constatăm o remarcabilă diferență.

În adevăr, după autorul care le-a studiat ¹³, seriile de la Budești și Mălăești, prezentînd mari asemănări între ele, sînt în general gracile, cu o medie a indicelui cefalic dolico-mezocrană, dar prezentînd și elemente brahicrane, cu fețele în general înguste și mijlociu de înalte, cu indicele nazal de tip mezin și cu orbite mezoconci. Talia calculată după Pearson și recalculată de noi după Manouvrier este la bărbații de la Budești mijlocie, iar la femeile de la Budești cît și la întreaga serie de la Mălăești submijlocie. Pe baza acestor date metrice autorul caracterizează ambele serii drept predominant mediteranoide, neîntîlnind acolo elemente nordice, fapt care face ca aceste două serii să se depărteze de seria de bărbați de la Independența la care, așa cum am văzut, din contra, elementele nordice sînt frecvente. În ceea ce privește femeile de la Independența însă, ele se apropie mult de seriile din R. S. S. Moldovenească în întregimea lor.

Diferența între seria masculină de la Independența și seriile de bărbați de la Budești și Mălăești pot fi bine urmărite dacă analizăm comparativ atît dimensiunile absolute cît și relative ale craniului neural și ale feței, precum și repartiția pe categorii a taliilor.

Astfel, așa cum rezultă și din tabelul I, în timp ce la bărbații de la Independența diametrul antero-posterior al craniilor prezintă o medie de 193 mm, iar cel transversal de 140 mm, la Budești acestea sînt 183 mm și respectiv de 136 mm, iar la Mălăești de 184 mm și de 139 mm. De asemenea, la seriile din R. S. S. Moldovenească predomină fețele înguste (chiar foarte înguste) și mijlocii de înalte, în timp ce la Independența fețele sînt mai degrabă înalte și mijlocii de largi (vezi tabelul al II-lea).

În ceea ce privește valorile relative, repartiția pe categorii a principalilor indici ne arată aceleași diferențe (tabelul al II-lea).

Talia prezintă o medie de 170 cm la Independența, deci o talie masculină înaltă, de 165 cm la Budești și de 162 cm la Mălăești, deci talii masculine mijlocii.

O situație și mai clară reflectă din acest punct de vedere repartiția procentuală pe categorii a taliilor. Pentru aceasta am reevaluat taliile scheletelor de la Budești și Mălăești pe baza dimensiunilor oaselor lungi după metode comune pentru toate seriile discutate aici (metoda Manouvrier). Așa cum rezultă și din tabelul

¹³ M. S. Velikanova, *op. cit.*, p. 28.

al II-lea, la Independența predomină taliile masculine supramijlocii și mari, fiind absente cele mici, iar la Budești și Mălăești predomină cele submijlocii, fiind totodată prezente taliile mici.

Dacă ne referim acum la seria de pe Niprul inferior, după cum o indică T. S. Konduktorova¹⁴, care a studiat-o, este ceva mai puțin gracilă decât seriile din R. S. S. Moldovenească, ocupînd o poziție intermediară din punct de vedere al dimensiunilor absolute și relative ale craniului între aceștia din urmă și seria de la

Tabelul I

Mediile principalelor caractere antropometrice ale seriilor de bărbați din cultura Cerneahov și unele date comparative

Nr. Martin și dimensiunea sau indicele	Independența	Budești (Velikanova)	Mălăești (Velikanova)	Cherson (Konduktorova)	Niprul mijl. (Debeț)	Norvegia Ep. fierului (Schreiner)	Suedia Ep. fierului Fürst (Schreiner)	Danemarca Ep. fierului Nilsson (Schreiner)	Germania feudală Morant (Schreiner)
1. gl-op	193	183	184	189	186	190	188	190	189
8. eu-eu	140	136	137	139	133	139	140	137	139
17. ba-b	143	134	137	136	138	134	—	133	135
9. ft-ft	96	95	94	95	93	96	98	95	97
45. zy-zy	133	130	127	131	131	135	132	127	132
48. n-pr	72	69	68	70	72	71	69	69	70
51. lărg. orbitei	42	41	41	41	—	42	39,3	40	41
52. mf-ek	33	32	33	32	32	33	32	33	32
54. lărg. nasului	26	25	24	24	25	24	24	24	24
55. n-ns	54	50	51	51	52	51	51	51	—
8 : 1 ind. cefalic	71,23	74,3	74,8	73,8	71,3	73,3	74,6	72,3	73,8
17 : 1 ind. bazilobregmatic long.	74,1	74,9	75,4	73,5	74,1	70,9	—	70,5	71,00
17 : 8. ind. bazilobregmatic trans.	99,2	99,1	99,9	94,2	103,6	96,9	—	98,2	97,00
48 : 45. ind. facial superior	54,1	52,8	53,9	53,5	54,9	53,0	52,5	55,4	53,00
52 : 51. ind. orbital	80,1	78,9	79,9	78,9	—	82,0	82,0	81,0	78,00
54 : 55. Ind. nazal	47,1	49,2	47,8	47,4	49,0	46,8	47,1	46,9	47,00
TALIA după Manouvrier	170	165	162	165	170	—	—	—	—
după Trotter și Gleser	174	169	165	169	(Maslov)	—	—	—	—

Independența. Astfel, craniul neural prezintă o medie a diametrului antero-posterior de 189 mm și a diametrului transversal de 139 mm, iar fața o medie a lărgimii de 131 mm și o medie a înălțimii de 70 mm.

În ceea ce privește talia, deși prezintă o medie de categorie masculină mijlocie (165 cm), analiza repartițiilor procentale pe categorii indică că avem de-a face cu două categorii de indivizi. Pe de o parte 55% de indivizi de talii mici sau submijlocii, iar pe de altă parte 54% de categorie supramijlocie și mare, lipsind deci taliile mijlocii.

Seria de la Niprul mijlociu a fost descrisă în 1948 de G. F. Debeț¹⁵, fiind formată din schelete provenite din 3 localități: Cerneahov, Maslov și Dedovșein. Pe ultimele le-am exclus însă din seria pe care o comparăm, deoarece, după informațiile pe care le găsim la T. Velikanova, nu aveau o datare clară. Seria formată

¹⁴ T. S. Konduktorova, *op. cit.*, p. 75.

¹⁵ G. F. Debeț, *op. cit.*, p. 164—166.

astfel numai din scheletele de la Cerneahov și Maslov prezintă și ea mai multe apropieri de seria de la Independența față de cele din R. S. S. Moldovenească, fără a fi vorba însă de o identitate. Ceea ce le apropie este nu numai absența formelor brahicerane, atât printre bărbații de la Independența, cât și la cei de pe Niprul mijlociu, dar și marea frecvență a formelor hiperdolicocrane la ambele serii (37% la Independența, 35% pe Niprul mijlociu).

Media diametrului antero-posterior cât și cea a diametrului transversal la craniile de pe Niprul mijlociu sînt în adevăr mai mici decît la Independența, dar analizînd valorile individuale constatăm că dacă la Cerneahov sînt frecvente craniile mijlocii de lungi și mijlocii de înguste, la Maslov predomină cele foarte lungi și mijlociu de largi ca și la Independența.

Repartiția pe categorii a indicelui cefalic, așa cum se vede din tabelul al II-lea, dă procente foarte apropiate.

Mediile înălțimii feței prezintă valori egale la ambele serii (72 mm), iar cele ale lărgimii feței valori asemănătoare (133 mm la Independența, 131 mm pe Niprul mijlociu). Repartiția pe categorii a indicelui facial dă de asemenea procente simțitor asemănătoare. Numai în ceea ce privește indicele nazal și orbital aceste două serii se deosebesc întrucîtva, la Independența nasul fiind leptorin sau mezin, în timp ce la seria masculină de pe Niprul mijlociu este fie leptorin fie camerin, iar orbitele la aceasta din urmă nu sînt niciodată hipsiconci, în timp ce la Independența această formă este prezentă (28%).

Talia nu a putut fi stabilită pentru scheletele de la Cerneahov, însă la Maslov, unde ea a putut fi evaluată, se constată că predomină taliile supramijlocii și înalte, media taliei bărbaților acestei serii fiind tot de 170cm, ca și la Independența.

Din succinta prezentare comparativă a principalelor caracteristici antropologice ale seriilor aparținînd culturii Sîntana-Cerneahov, pe care am făcut-o utilizînd datele autorilor ce le-au studiat, rezultă că populația acestei culturi nu era de loc omogenă pe întinsul său spațiu de răspîndire.

Această variabilitate în structura antropologică a populației Sîntana-Cerneahov reprezenta ea oare totodată o neomogenitate din punct de vedere etnic? Un răspuns definitiv la această întrebare este posibil numai în cazul cînd structura antropologică a populațiilor ce au trăit pe aria de răspîndire a acestei culturi în epoca respectivă cât și în epoca imediat precedentă este deja bine cunoscută. Să vedem care este situația din acest punct de vedere.

În ceea ce privește goții, materialele antropologice aparținînd acestora în mod sigur, provenind fie din locul lor de origine — Peninsula Scandinavă—fie din regiuni în care au migrat, nu sînt cunoscute.

Ceea ce cunoaștem este doar seria de schelete din Scandinavia datînd din perioada tîrzie a fierului ¹⁶, care este predominant nordică. Dat fiind faptul că în aceste regiuni tipul nordic reprezenta încă din neolitic și pînă astăzi — așa cum spune Ceboksarov — „zona principală de concentrație” a tipului nordic ¹⁷,

¹⁶ Schreiner E., *Crania Norvegica*, II, Oslo, 1946, după M. S. Velikanova, vezi nota 4.

¹⁷ A. N. Ceboksarov, *Из истории расовых типов Европы*, în *Антропологический Журнал*, 2, 1936.

creдем că nu este greșit să considerăm goții — ca și Velikanova¹⁸ de altfel — ca fiind predominant nordici.

Comparând datele metrice ale bărbaților de la Independența cu cele ale seriilor masculine din Scandinavia din epoca fierului, precum și cu seriile din Germania și Danemarca din epoca feudală timpurie¹⁹, constatăm, citind tabelul I, o mare asemănare, prima caracterizându-se și ea printr-o frecvență apreciabilă a tipului nordic.

Tabelul II

Repartiția procentuală a principalelor dimensiuni absolute și indici cranieni la seriile din cultura Sintana-Cerneahov

Categorie	Bărbați					Femei				
	Independența %	Budești %	Mălăești %	Cherson %	Niprul mijl. %	Independența %	Budești %	Mălăești %	Cherson %	Niprul mijl. %
165 mm—174 mm	—	15,79	—	—	—	20,00	25,00	50,00	14,20	18,00
175 mm—184 mm	—	36,84	50,00	25,00	42,86	60,00	62,50	33,33	42,86	63,64
185 mm—194 mm	75,00	36,85	50,00	60,00	50,00	20,00	12,50	16,67	42,86	18,18
195 mm—x	25,00	10,52	—	25,00	14,28	—	—	—	—	—
120 mm—129 mm	—	25,00	—	—	21,43	40,00	25,00	16,67	—	20,00
130 mm—139 mm	62,50	62,50	83,34	50,00	64,29	40,00	62,50	50,00	100,0	70,00
140 mm—x	37,50	12,50	16,67	50,00	14,29	20,00	12,50	33,33	—	10,00
x —124 mm	17,65	17,65	60,00	11,11	—	50,00	58,33	80,00	100,00	71,43
125 mm—129 mm	—	23,53	20,00	22,22	42,86	—	41,67	—	—	—
130 mm—134 mm	42,86	35,29	20,00	33,33	42,86	25,00	—	20,00	—	28,57
135 mm—x	57,14	23,53	—	33,33	14,29	25,00	—	—	—	—
x —65 mm	—	29,41	—	10,00	—	—	91,67	80,00	27,50	55,64
66 mm—68 mm	—	23,53	60,00	10,00	16,67	75,00	8,33	—	62,50	44,44
69 mm—71 mm	—	5,88	40,00	40,00	—	—	—	20,00	—	—
72 mm—x	100,0	41,18	—	40,00	33,33	25,00	—	—	—	—
hiperdolico crană	37,50	26,32	—	25,00	35,71	20,00	6,25	—	—	—
dolico crană	37,50	26,32	66,67	25,00	50,00	20,00	50,00	40,00	57,14	60,00
mezocrană	25,00	26,32	33,33	37,50	14,29	40,00	25,00	60,00	42,86	30,00
brahocrană	—	21,05	—	12,50	—	20,00	18,75	—	—	10,00
eurienă	—	17,65	20,00	11,11	—	25,00	41,67	20,00	14,29	12,50
mezenă	57,14	58,82	40,00	55,56	66,67	—	50,00	80,00	42,86	75,00
leptenă	42,86	23,53	40,00	33,33	33,33	75,00	8,33	—	42,86	12,50
leptorină	33,33	33,33	33,33	40,00	50,00	25,00	16,67	—	50,00	22,22
mezorină	67,67	26,67	33,33	50,00	—	25,00	25,00	60,00	37,50	44,44
camerină	—	40,00	33,33	10,00	50,00	50,00	58,33	40,00	12,50	33,33
cameconcă	28,57	27,78	—	33,33	83,33	20,00	16,67	20,00	12,50	44,44
mezoconcă	42,86	61,11	100,0	55,56	16,67	40,00	66,67	80,00	37,50	44,44
hipsiconcă	28,57	11,11	—	11,11	—	40,00	16,67	—	50,00	11,11
mică	—	6,25	25,00	44,44	—	—	20,00	—	30,00	—
submijlocie	—	31,25	50,00	11,11	40,00	33,33	26,67	100,0	30,00	12,50
mijlocie	14,29	37,50	—	—	28,57	16,67	26,67	—	30,00	75,00
supramijlocie	42,86	12,50	25,00	22,22	42,86	16,67	20,00	—	—	12,50
mare	28,57	12,50	—	22,22	14,44	33,33	6,67	—	10,00	—
foarte mare	14,29	—	—	—	14,49	—	—	—	—	—

¹⁸ M. S. Velikanova, *op. cit.*, p. 34.

¹⁹ Schreiner, *op. cit.*, nr. 16.

Tabelul

Principalele caracteristici antropometrice și morfologice

Nr. Martin	caracterul	M. 4 matur	M. 15 matur	M. 26 adult	M. 28 matur	M. 29 senil
1.	gl-op	187	198	193	193	186
8.	eu-eu	143	148	139	130	137
9.	ft-ft	97	97	100	98	95
12.	așt-așt	112	120	—	111	116
20.	po-b	112	126	111	120	113
43 ₁	fmo-fmo	96	97	—	100	100
45 ₁	zy-zy	132	130	—	134	138
48	n-pr	72	72	—	72	72
51	mī-ek	42	43	—	40	41
52	înălț. orbitei	35	34	—	29	38
54	al-al	26	27	—	26	27
55	n-ns	57	54	—	53	57
—	zm ₁ -zm ₁	99	94	—	93	94
—	n pe fmo-fmo	15	18	—	18	19
—	ns pe zm ₁ -zm ₁	22	22	—	19	24
8 : 1	ind. cefalic	76,47	74,75	72,02	67,36	73,66
20 : 1	ind. poro-bregm. long	59,89	64,29	57,51	62,18	60,55
9 : 8	ind. fronto-parietal trans.	67,83	85,71	79,86	92,31	82,48
12 : 8	ind. parieto-occipital tr.	78,32	65,99	71,94	75,38	69,34
12 : 8	ind. facial	55,33	81,62	—	80,43	84,67
48 : 45	ind. orbitar	83,33	55,38	—	53,73	52,16
52 : 51	ind. nazal	44,83	79,07	—	72,90	92,68
54 : 55	ind. zigo-parietal	88,81	50,00	—	49,06	47,37
45 : 8	ind. nazo-malar	15,63	81,63	—	101,54	95,62
—	după Manouvrier	22,92	18,56	—	18,00	19,00
		—	23,40	—	20,43	25,53
Talia	după Trotter	—	167	168	168	172
		—	173	173	170	177
	norma verticală	ovoid	ovoid	ovoid	elip.	ovoid
	norma occipitală	casă	casă	casă	cort	casă
	relieful glabelar	III	III	—	II	V
	apertura piriformă	antr.	antr.	—	f. pr.	f. pr.
	fosa canină	IV	I	—	0	0
	forma occipitalului	bomb.	bomb.	bomb.	f.b.	f.b.

Este adevărat că necunoscînd structura antropologică a populației autohtone, dat fiind practica incinerăției acesteia, atribuirea elementelor nordice întîlnite la Independența goților trebuie făcută cu oarecare rezervă, deoarece elementul nordic ar fi putut să reprezinte una din componentele tipologice ale populației locale. Totuși anumite argumente par să pledeze pentru prima opinie.

Astfel ne apare curios faptul că în timp ce bărbații de la Independența sînt predominant nordici, femeile prezintă o tipologie diferită, apropiindu-se de seria întregă (atît masculină cît și feminină) din R. S. S. Moldovenească, fiind deci predominant mediteranoidă, însă cu unele influențe est-europoide.

Ținem să precizăm că diagniza diferențială între nordic și mediteranoid a fost făcută cu toată minuțiozitatea, luîndu-se în considerație întreg ansamblul de caractere, atît craniene, cît și talia și scheletul postcranian ²⁰.

²⁰ H. Breiting, *Zur Differentialdiagnose zwischen nordischen und mittelländischen Schädeln*, în *Deutsch. Ges. f. Rassenforschung*, Bd. IX, p. 113—122, I. Schwidetzky, *Zur Frage der Differentialdiagnose zwischen nordischen*

und mediterranen Schädeln, în *Zeitschrift für Rassenkunde*, Bd. I, p. 316—318; E.v. Eickstedt, *Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit*, Stuttgart, 1934, p. 351.

III

scheletelor de la Independența

M. 30 senil	M. 32 matur	M. 35 adult	Media ♂	M. 8 adult	M. 13 adult	M. 19 adult	M. 24 matur	M. 27 adult	Media ♀	M. 23 adult ?
203	190	194	193	171	179	183	180	188	188	195
139	135	147	140	132	128	150	139	126	135	136
94	93	107	196	90	94	103	92	92	94	99
115	107	122	115	110	107	121	114	105	111	114
123	120	117	118	107	113	119	120	118	115	115
96	98	—	98	88	95	98	91	96	94	98
139	131	132	133	110	—	135	130	123	125	129
72	74	72	72	66	—	66	74	68	69	71
40	43	42	42	42	43	42	32	39	40	40
31	37	29	33	33	32	35	37	35	34	32
—	23	26	26	24	—	26	23	26	25	23
50	55	52	54	51	—	48	54	49	50	54
—	89	—	94	—	—	94	88	85	89	89
19	21	—	18	13	19	15	12	20	16	17
—	23	—	22	—	—	22	14	18	18	22
68,47	61,15	75,77	71,23	77,19	71,51	81,97	76,67	67,02	74,87	69,74
60,59	63,16	60,31	61,09	62,57	63,13	65,75	66,67	62,77	64,18	58,89
88,49	88,89	79,59	84,46	81,06	88,28	82,07	86,96	93,65	86,40	83,94
67,63	68,89	72,79	69,97	68,18	73,44	71,03	66,67	71,88	70,24	70,80
82,73	79,25	82,99	81,43	83,33	83,59	80,67	82,61	82,03	82,45	83,82
51,79	57,48	54,55	54,19	60,00	—	48,89	56,92	55,28	55,27	55,04
77,50	86,50	69,05	80,15	82,50	74,42	83,33	86,49	89,74	83,30	80,00
—	41,83	50,00	47,18	47,06	—	54,17	42,59	53,06	49,22	42,59
97,84	96,38	89,90	93,09	81,82	—	93,10	94,20	97,62	91,69	94,89
—	21,43	—	18,52	24,77	20,00	15,31	13,19	20,83	18,82	17,35
—	25,84	—	23,62	—	—	23,40	15,91	21,18	20,17	24,72
162	170	185	170	160	146	151	164	157	156	160
166	174	185	174	163	150	154	169	159	158	164
ov. pt.	ov.	ov.	—	ov. pt.	ovoid	ovoid	ovoid	pt.	—	ovoid
casă	casă	casă	—	casă	casă	casă	casă	alungit casă	—	casă
II	III	II	—	I	I	I	I—II	I	—	II
f. pr.	antr.	f. pr.	—	antr.	?	f. pr.	f. pr.	antr.	—	antr.
II	II	I	—	—	—	4	0	I	—	4
f.b.	bomb.	bomb.	—	bomb.	bomb.	f. bomb.	bomb.	f. bomb.	—	bomb.

Este cazul să ne întrebăm în această situație dacă nu avem de-a face cu un amestec de populație, rezultată poate din relațiile de căsătorie, dintre care una prezintă o mare frecvență a tipului nordic, iar a doua o mare frecvență a tipului mediteranoid.

În ceea ce privește prima, dat fiind marea asemănare a acesteia cu seriile scandinave, se poate presupune că ar aparține unei populații străine, în timp ce a doua să fie atribuită populației locale.

Într-adevăr, materialul antropologic cunoscut pînă acum privind neoliticul cît și epoca bronzului și a fierului din Muntenia arată că tipul predominant era cel mediteranoid²¹. Acest fapt ne-ar putea indica că în componența populației locale trebuia să fi intrat un procent destul de însemnat de mediteranoizi.

²¹ N. Haas, C. Maximilian, D. Nicolaescu-Plopșor, *Studiul antropologic asupra unui schelet neolitic de la Boian*, în *Materiale*, V, 1959, p. 131—142; O. Necrasov și M. Cristescu, *Colecția neolitică de la Cernica* (în studiu) indică de asemenea o mare frecvență a mediteranoizilor:

C. Maximilian și I. Popovici, *Observații antropologice asupra scheletelor din perioada bronzului de la Zimnicea*, în *Pr. An.*, VI, p. 35—42; C. Maximilian, *Observații asupra unor populații din epoca fierului din țara noastră*, în *Pr. An.*, V, p. 113—126,

În această situație se poate presupune că elementele mediteranoide din seria feminină de la Independența cît și la seriile din R. S. S. Moldovenească ²² sînt de origine locală, în timp ce elementele nordice întîlnite la seria de bărbați de la Independența, mult asemănătoare cu seriile din Peninsula Scandinavă, să fie atribuite goților. De altfel, D. Nicolaescu-Plopșor întîlnește și el frecvent tipul mediteranoid la Spanțov ²³.

Rezultă deci că elementul gotic surprins de noi la Independența, fără a fi unicul, este totuși unul din purtătorii culturii Cerneahov, un altul fiind reprezentat de elementul local (așa cum o atestă seriile din R. S. S. Moldovenească și chiar seria feminină de la Independența), greutatea acestor două elemente variind în diversele puncte de răspîndire ale acestei culturi.

Dacă ne referim acum la unele apropiieri ale seriei de la Independența cu seriile de pe Niprul mijlociu și inferior, pentru explicația acestora nu avem suficient temei spre a-i da un răspuns definitiv. Această apropiere s-ar putea datora aceluiași element nordic ajuns aici în doze diferite, dar s-ar putea însă să fie determinată și de o altă structură antropologică a populației autohtone din regiunea respectivă, influențată poate de elementul scitic ²⁴. Rămîne ca cercetările viitoare să ne informeze mai pe larg despre structura antropologică a populațiilor din această regiune, atît sincronă cît și din epocile anterioare.

În ceea ce privește elementele mongoloide întîlnite la Independența, apartenența etnică a acestora este deocamdată greu de precizat. Totuși, avînd în vedere faptul că seriile sarmate de la Colectivul antropologic din Iași prezintă în mod frecvent elemente mongoloide, s-ar putea presupune că slabele elemente mongoloide de la Independența se datoresc triburilor sarmate ce au intrat în sinteza culturii Sîntana-Cerneahov, așa cum o atestă și unele elemente de cultură materială ²⁵.

De asemenea, unicul craniu brahican de la Independența (nr. 19) ridică și el problema apartenenței sale etnice. Dat fiind că autorii sovietici caracterizează populațiile sarmate ca predominant brahicrane s-ar putea presupune că acest schelet este de origine sarmată. Rămîne ca studiul scheletelor sarmate de pe teritoriul țării noastre să aducă lumină asupra structurii antropologice a acestei populații.

MARIA CRISTESCU, R. KLÜGER ȘI E. M. GRAMATOPOL-ROȘCA

CONTRIBUTIONS À LA CONNAISSANCE DE LA STRUCTURE ANTHROPOLOGIQUE DE LA POPULATION DE LA CIVILISATION DE SÎNTANA DE MUREȘ-TCHERNÉAKHOV

R É S U M É

Ce travail comprend une étude anthropologique des squelettes d'Independența, appartenant à la civilisation de Sîntana de Mureș-Tchernéakhov. En vue de conclusions plus larges,

²² M. I. Velikanova, *op. cit.*, la nr. 4.

²³ *Istoria României*, I, 1960, p. 693.

²⁴ Konduktorova, *op. cit.*, la nr. 3, p. 77.

²⁵ G. Diaconu, *Probleme ale culturii Sîntana-Cerneahov pe teritoriul R. P. R.*, în *SCIV*, 2, 1961, p. 278 și, de asemenea, R. Vulpe, *Izvoare*, 1957, p. 315.

les auteurs comparent la série d'Independența avec d'autres séries appartenant à la même civilisation et à la même époque, provenant de notre pays ou bien de pays étrangers.

Dans la nécropole d'Independența (près de la ville de Călărași,) ont été découvertes 35 tombes dont 8 étaient d'incinération et 27 d'inhumation. De ces dernières, 18 squelettes seulement nous sont parvenus, dont 8 d'hommes et 6 de femmes, 1 indéterminable, 2 d'adolescents et 1 d'enfant.

Le crâne neural des hommes est long et d'une largeur moyenne, présentant un indice céphalique moyen, dolichocrâne prononcé (71,23). Chez les femmes, l'indice céphalique moyen est un peu plus élevé (74,87). La calotte crânienne présente une forme ovoidale ou ovoïdalo-pentagonoïdale en norme verticale et de « maison » ou de « bombe » en norme occipitale. L'occipital est bombé et même très bombé.

Le massif facial, est assez élevé pour les deux sexes, de largeur moyenne (133 mm) chez les hommes, et plus étroit (125 mm) chez les femmes. La moyenne de l'indice facial des hommes appartient au type mésène se situant à la limite de la catégorie leptène (54, 55). Celui des femmes est leptène (55, 27). Les orbites sont très variables, la moyenne de l'indice orbitaire étant mésochonique. Les hommes sont leptorhiniens ou mésorhiniens tandis que chez les femmes toutes les formes sont présentes. La mandibule est d'une massivité moyenne chez les premiers et très gracile chez les dernières.

Les dents sont fréquemment cariés.

La taille des hommes évaluée selon la méthode de Manouvrier est de 170 cm.; selon la méthode de Trotter-Glessner elle est de 174 cm. Cela signifie que la taille des hommes est haute en moyenne. Chez les femmes elle se situe dans la classe moyenne, (154 cm.) selon la première méthode, et susmoyenne (158 cm.) selon la seconde.

Le squelette post-crânien est d'une massivité moyenne chez les hommes et très gracile chez les femmes. Quelques pièces présentent des traces de maladies ostéo-articulaires (maladie de Pott, arthroses coxofémorales et un cas de périostite humérale).

Diagnose. La plupart des squelettes d'Independența appartiennent à la grande race européide, mais deux d'entre eux présentent quelques éléments mongoloïdes. Du point de vue des races secondaires on peut dire que la série masculine présente une fréquence appréciable de traits nordiques, mélangés avec des caractères proto-européides atténués et rarement méditerranéides. La série féminine offre une prédominance marquée de traits méditerranéides avec un rare mélange de traits alpins et est-européides.

Conclusions. Une comparaison des caractéristiques anthropologiques de la série d'Independența avec celles des autres séries appartenant à la même civilisation, nous permet de constater que la population de la civilisation de Sintana de Mureș-Tchernéakhov n'était point homogène du point de vue anthropologique.

En effet, les séries de la R. S. S. Moldave (Budești et Mălăești) présente une prédominance des éléments méditerranéides, selon M. S. Velikanova qui les a étudiées. Les éléments nordiques, très fréquents dans notre série masculine sont absents dans cette dernière série. La différence est bien illustrée par les moyennes des principaux caractères anthropométriques (tableau I) et encore mieux par la répartition de ceux-ci selon les catégories (tableau II). En ce qui concerne la série de Cherson étudiée par Konduktorova et celle du Dnieper moyen, étudiée par Debetz, elles offrent des caractéristiques qui occupent une place intermédiaire entre notre série et les séries de Velikanova.

Cette variabilité de la structure anthropologique de la population de la civilisation Sintana de Mureș-Tchernéakhov, représente-t-elle aussi une non-homogénéité du point de vue ethnique ?

Les données historiques nous parlent de l'expansion des Goths dans nos régions, durant cette période, mais malheureusement nous ne possédons que des données indirectes de leur structure anthropologique. Cependant n'oublions pas que leur région d'origine, la Péninsule scandinave, représente « la zone principale de concentration du type nordique ».

En ce qui concerne la structure anthropologique de la population géto-dacique, il est difficile d'en dire quelque chose, étant donné que le rite d'incinération y était très répandu. Cependant à en juger d'après les données anthropologiques concernant la structure des populations autochtones qui les ont précédées, les Géo-Daces devaient avoir présenté un pourcentage assez important de types méditerranéides.

nordiques et nordico-protocoeuropéens du groupe masculin de squelettes de notre série ne pourraient être attribués à l'élément gothique, et les éléments méditerranéens, très fréquents dans le groupe féminin, aux autochtones, c'est-à-dire aux Gétos-Daces. De plus, nous pouvons considérer comme très possible l'existence de relations d'ordre matrimonial entre les deux populations, habitant le même territoire.

Pour ce qui est ces deux squelettes masculins présentant des caractères mongoloïdes, l'origine de ceux-ci pourrait être attribuée soit à un mélange des Goths avec une population mongole (durant leur pérégrination), soit à quelque autre apport, par exemple des Sarmates, qui présentent assez souvent des traits mongoloïdes, quoique ayant appartenu, en général, à la race européenne.

Pour conclure, il nous semble, à la suite de l'analyse anthropologique, que la série d'Independența a dû appartenir à une population constituant un mélange ethnique de Goths, de Gétos-Daces et peut-être aussi de Sarmates.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA CULTURII MATERIALE DIN SECOLUL AL V-lea e. n. DIN MOLDOVA ÎN LUMINA SĂPĂTURILOR DE LA BOTOȘANI

Zaharia

Orașul Botoșani, situat în cuprinsul depresiunii de contact dintre podișul silvostepic al Sucevei și cîmpia depresionară stepică a Jijiei superioare, denumită îndeobște Cîmpia Moldovei ¹, a fost considerat și în trecut ca și astăzi un centru mai împopulat față de ținuturile stepei care se întinde mult spre est. La această împopulare a contribuit și întretărirea în acest punct a „Drumului Mare” cu numeroase alte căi de comunicații de importanță locală care fac legătura cu regiunile înconjurătoare ². În felul acesta se explică prezența în preajma acestui oraș a numeroaselor resturi de așezări arheologice identificate în urma cercetărilor de suprafață. Dintre acestea un interes deosebit îl prezintă așezările și necropolele de pe Dealul Căramidăriei din marginea estică a orașului Botoșani, unde s-au găsit resturi de cultură materială din paleoliticul mediu (cu piese de tip La Quina), o așezare din epoca Latène, o așezare de la începutul epocii migrațiunilor (secolele III—IV e.n.), precum și două necropole cu morminte de înhumăție, de asemenea de la începutul epocii migrațiunilor.

Primul sondaj, efectuat în 1959 în așezare și în prima necropolă a permis să se constate că resturile de cultură materială descoperite datează din epoca Latène III, eventual din perioada corespunzătoare provinciei Dacia, și din perioada de la începutul epocii migrațiunilor popoarelor (secolele III—IV e.n.)³.

Sondajele din 1960—1961 au dat la iveală de asemenea materiale arheologice din Latène III și din secolul al IV-lea e.n., descoperindu-se totodată și a doua necropolă ⁴. În toate aceste sondaje s-au descoperit printre resturile ceramice carac-

¹ V. Tufescu, *Asupra numirii de „Cîmpia Moldovei”*, în *BSG*, t. LX, p. 372.

² E. Diaconescu, *Vechi drumuri moldovenești*, Iași, 1939, harta.

³ Pentru primul sondaj vezi N. Zaharia, Em. Zaharia

și S. Rață, *Sondajul arheologic de la Botoșani-Dealul Căramidăriei*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 461 și urm.

⁴ Pentru unele rezultate obținute în anii 1960—1961, vezi I. Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Stîlțana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în *AM*, IV, 1966, p. 197 și urm.

teristice secolului al IV-lea e.n. și unele materiale arheologice care ar putea depăși această perioadă, datînd și din secolul al V-lea e.n. Observația prilejuită duce implicit la constatarea existenței unei continuități de locuire, care la rîndul ei reclamă și stabilirea raportului cronologic dintre așezare și necropole, problemă rămasă a fi rezolvată prin continuarea săpăturilor în așezarea din secolul al IV-lea de pe Dealul Căramidăriei.

După primul sondaj din așezare, cercetările s-au extins asupra celor două necropole, una situată la circa 100 m spre nord, iar cealaltă la circa 500 m nord-vest de așezare (fig. 1).

Deși cea mai mare parte a necropolelor a fost distrusă în urma săpăturilor pentru cărămidărie, efectuate fără întrerupere, mai bine de jumătate de secol, cu o mai mare extindere după anul 1925⁵, totuși prin săpăturile sistematice s-au salvat 23 de morminte, dintre care 21 simple și 2 duble (M. 8, 10). Unele morminte neatinse de distrugeri au prilejuit observații asupra culturii materiale și a ritului funerar practicat în perioada respectivă.

Părțile centrale ale acestor necropole, care după inventarul descoperit în morminte sînt contemporane cu așezarea din secolul al IV-lea e.n., au fost distruse cu mulți ani în urmă, iar mormintele dezvelite de noi (18 în necropola nr. 1 și 5 în necropola nr. 2) sînt situate la periferia necropolelor. Poziția periferică a acestor morminte față de întreaga necropolă presupune deja că mormintele în cauză s-ar putea data și în perioada de la sfîrșitul secolului al IV-lea e.n.

Aspectul cultural învederat în necropolele de la Botoșani, prin practicile funerare deosebite, prin orientarea diferită a scheletelor și prin lipsa vaselor de ofrandă din cuprinsul mormintelor, precum și prin numărul redus de obiecte de inventar din morminte, se deosebește de cel din necropolele de tip Sîntana de Mureș-Cerneahov din Moldova, cunoscut la Izvoare⁶, Erbiceni⁷, Lețcani⁸, Pietriș⁹ și într-o oarecare măsură și la Nichiteni¹⁰, reprezentînd un aspect de cultură materială ulterioară culturii de tip Sîntana de Mureș-Cerneahov¹¹, dar în același timp precedînd pe aceea corespunzătoare mormintelor gepide¹². Astfel, printre obiectele de inventar descoperite trebuie să luăm în considerare în primul rînd apariția fibulelor cu capul triunghiular și a cerceilor cu mărgică cuboedrică, care lipsesc din necropolele culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov.

Cu toată distrugerea masivă suferită de necropolele de la Botoșani-Dealul Căramidăriei, totuși cele 23 de morminte dezvelite au prilejuit unele observații de caracter general, deosebit de semnificative.

Astfel, dispoziția mormintelor (fig. 1) scoate în evidență o primă grupare a lor în sectorul nordic al necropolei, unde s-au descoperit 8 morminte și o a doua grupare în sectorul sudic, unde s-au descoperit alte 10 morminte, dintre care 4 au tendința unei extinderi prin împrăștiere către vest. Lipsa de legătură între aceste

⁵ N. Zaharia și colab., *op. cit.*, p. 461, n. 1.

⁶ R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936—1948*, București, 1957.

⁷ A. Nițu, Em. Zaharia și D. Teodor, *Sondajul din 1957 de la Spinoasa-Erbiceni*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 536 și urm.; Em. Zaharia și N. Zaharia, *Un mormînt din epoca migrațiilor la Erbiceni*, în *AM*, I, 1961, p. 211 și urm.; D. Teodor și Em. Zaharia, *Sondajele de la Spinoasa și Erbiceni*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 38 și urm.

⁸ C. Bloșiu, *Sondajul din necropola de tip Sîntana de Mureș de la Lețcani-Iași*, în acest volum.

⁹ N. Zaharia, Em. Zaharia și V. Palade, *Sondajul din necropola de la începutul epocii migrațiilor de la Pietriș*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 591 și urm.

¹⁰ N. Zaharia și Em. Zaharia, *Nichiteni, o necropolă din epoca migrațiilor în județul Botoșani* (în manuscris).

¹¹ I. Kovács, *A Maroszentannai népvándorlaskori temető*, în *Dolgozatok*, III, 2, 1912.

¹² D. Csallány, *Archäologische Denkmäler der Gepiden in Mitteldonaubecken*, în *ArchHung*, XXXVIII, 1961.

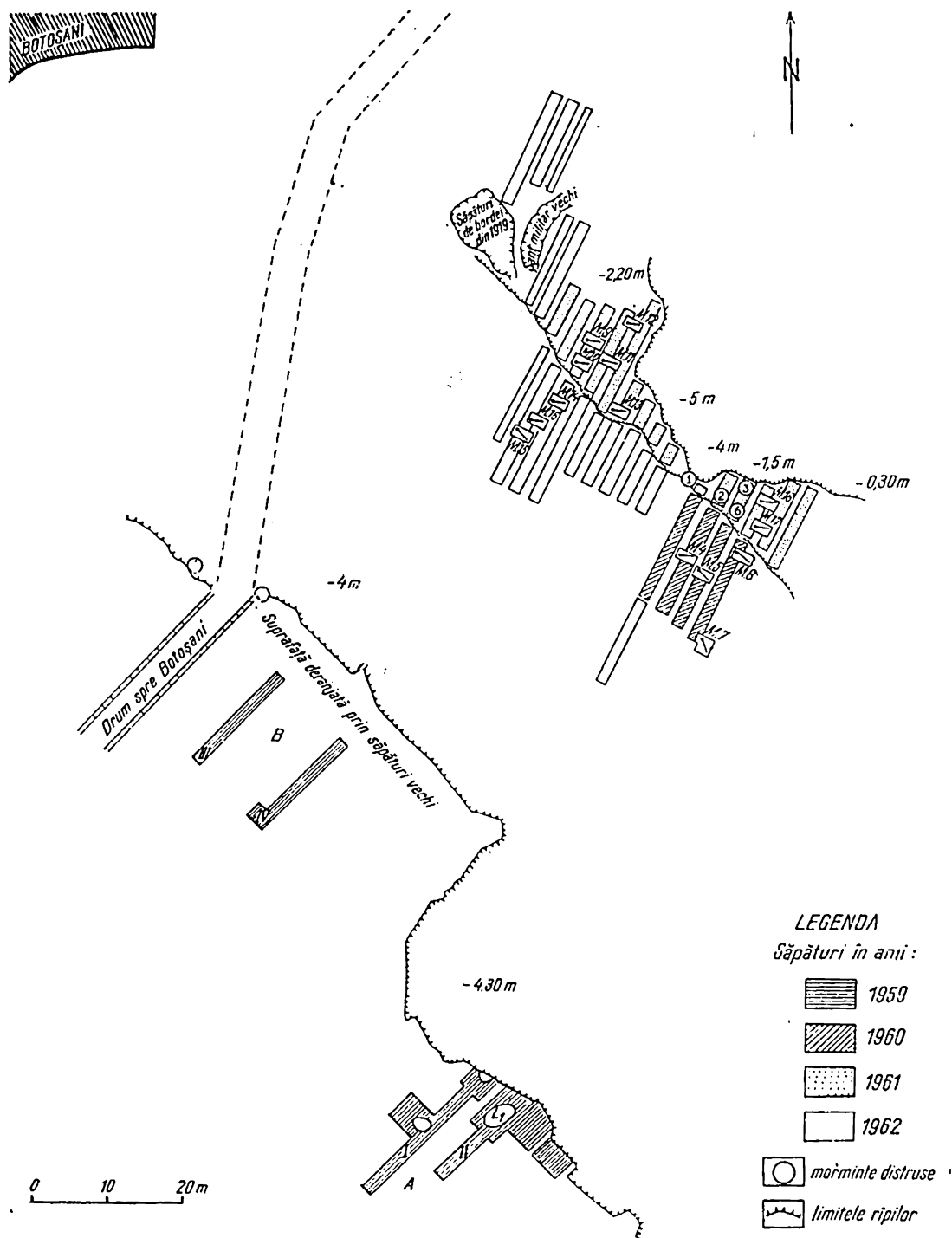

Fig. 1. — Planul săpăturilor din așezarea și necropola nr. 1 de la Botoșani-Dealul Căramidăriei.

două grupări de morminte, distanțate între ele la circa 20 m, s-ar datora, după toate probabilitățile, unor săpături vechi care au decapat solul, distrugând și mormintele corespunzătoare. De altfel, observațiile stratigrafice oferite de secțiunile din această suprafață scot în evidență lipsa solului vegetal și a celui brun-

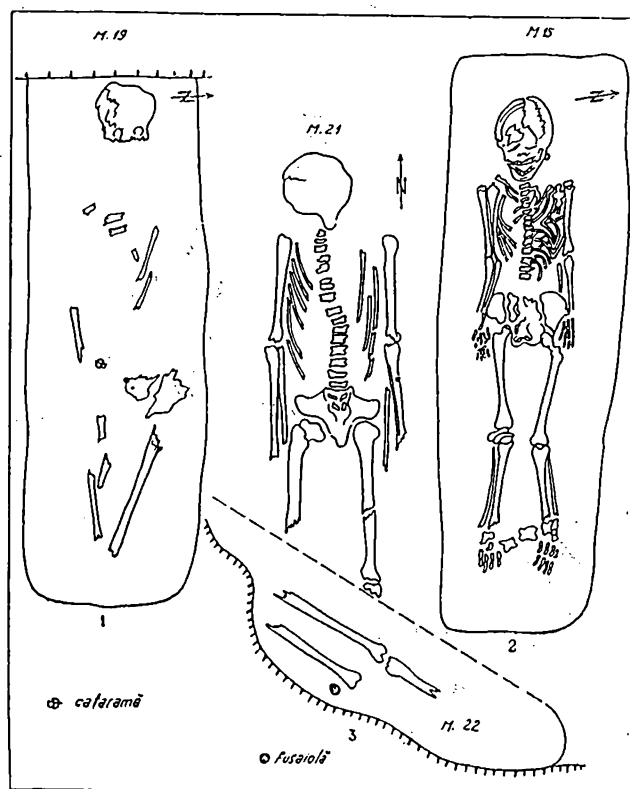

Fig. 2. — Morminte din necropola 1 (2) și 2 (1,3) de la Botoșani-Dealul Căramidărici: 1, mormint deranjat ritual, 2, mormint necderanjat 3, morminte întretăiate.

roșcat, caracteristic depunerilor de terasă loessoidă, pătura superioară reducându-se aici la o slabă depunere de solificare recentă.

Din felul cum sînt înșirate mormintele, se observă o oarecare regularitate în ceea ce privește dispunerea lor în rînduri orizontale, care însă lipsește într-o oarecare măsură atunci cînd e vorba de dispunerea lor pe coloane în adîncime. Distanțele dintre mormintele situate în același rînd sînt mai mari spre marginile necropolei, reducîndu-se din ce în ce spre partea centrală a ei; aceasta se observă mai bine în dispunerea mormintelor din grupa I.

În necropola nr. 2, în care s-au descoperit 5 morminte, s-a constatat că distanțele dintre ele erau relativ mai mici decît în necropola nr. 1.

Una dintre particularitățile pe care le prezintă mormintele din cele două necropole este în primul rînd adîncimea mare a gropilor, care se menține între

1,25 și 2,15 m; această uniformizare este un indiciu că ele ar putea aparține uneia și aceleiași faze, cu excepția mormîntului nr. 21 intersectat de mormîntul nr. 22, care poate fi considerat ca aparținînd unei faze anterioare (fig. 2/3).

În ceea ce privește orientarea scheletelor din aceste morminte s-a observat că majoritatea sînt așezate pe direcția V—E, sau pe o direcție apropiată de aceasta, cuprinsă între limitele VNV—ESE cum sînt mormintele nr. 8, 15 și 18 (fig. 2/1). Aceeași orientare o întîlnim mai tîrziu și în mormintele gepide din Transilvania¹³ și din Ungaria¹⁴. Subliniem însă că mormintele de acolo conțin aproape întotdeauna și un inventar ceramic¹⁵. În mod excepțional trei schelete (M : 5, 7, 21) suferă o abatere, avînd o orientare nordică sau apropiată de aceasta.

Printre particularitățile care justifică un interes deosebit pentru aceste necropole este și frecvența destul de mare a scheletelor cu craniul deformat (M : 2, 4, 6, 13—16), față de craniile nedeformate (M : 1, 5, 7, 8 a, 9, 10 a, 17, 18, 21). De asemenea, semnalăm și o altă particularitate a acestor necropole, și anume deranjarea unora dintre schelete. Astfel în mormintele 3, 11, 19, 20, 22, 23 s-au găsit numai fragmente de cranii sau de alte oase, scheletul fiind deranjat din vechime, fie prin jaf, fie probabil ritual (fig. 2/1). Se observă foarte clar că nu există o grupare între mormintele care conțin cranii deformate, nedeformate sau deranjate din vechime, toate găsindu-se în amestec, fără nici o ordine.

Tipurile de deformare sînt cel *anular varietatea erectă* (M : 2, 4, 13, 15, 16) și *anular varietatea oblică-Aymarás* (M : 6, 14)¹⁶.

Existența unor morminte deranjate din vechime, în care nu s-au găsit decît resturi de schelete, a fost deja semnalată și în alte necropole din perioada hunică din afara teritoriului țării noastre¹⁷.

În toate mormintele nederanjate din vechime de la Botoșani, scheletele zăceau pe fundul gropilor în poziție alungită, cu fața în sus și cu brațele aduse în lungul corpului (fig. 2/2).

În fine, o altă particularitate a mormintelor din aceste necropole constă în componența inventarului care însoțește scheletul. În primul rînd trebuie să remarcăm lipsa totală a vaselor de ofrandă din aceste morminte; nici unul din mormintele cercetate nu conținea nici cel puțin fragmente de vase (fig. 2/1—3).

În contrast cu mormintele din necropolele secolului al IV-lea e.n., după cum s-a mai amintit, este și reducerea numerică a obiectelor de podoabă și de uz casnic depuse în mormînt. Dintre obiectele de podoabă descoperite, se remarcă în primul rînd cele două fibule de bronz cu placă triunghiulară, cerceii de bronz cu mărgică cuboedrică, ca și cei de formă anulară, acele de podoabă, un fragment de oglindă metalică, catarame, precum și mărgele de forme variate. Unele dintre aceste obiecte merită o atenție deosebită, constituind caracteristica complexului cultural pe care-l reprezintă, fiind totodată și criterii sigure de datare a necropolelor respective. În rîndurile ce urmează vom prezenta aceste obiecte. În primul rînd se remarcă cele două fibule de bronz cu capul triunghiular și piciorul rombic (fig. 3/1—2), descoperite în mormîntul nr. 1. Acestea sînt prelucrate prin turnarea bronzului în tipare și au plăcile prevăzute cu un ornament încrustat (*Keilschnitt*).

¹³ I. Kovács, *A mezőbándi ásatások*, în *Dolgozatok*, IV, 1913, p. 263—429.

¹⁴ D. Csallány, *op. cit.*

¹⁵ Vezi I. Kovács, *op. cit.*, unde se menționează și mormintele de la Bandul de Cîmpie.

¹⁶ Determinarea tipurilor de deformări întîlnite în aceste necropole s-a făcut în Laboratorul de morfologie și antropologie al Universității din Iași.

¹⁷ M. Párducz, *Die ethnischen Probleme der Hunnenzeit in Ungarn*, Budapest, 1963, p. 19 și fig. 3.

Din punct de vedere morfologic, precum și prin decor, acest tip de fibulă face parte din grupa a II-a, varianta 1, din clasificarea lui M. Párducz. Cele mai apropiate analogii le prezintă exemplarele descoperite în necropola de la Csongrád (Ungaria)¹⁸, de la Levice-Léva (Cehoslovacia)¹⁹ și din Crimeea²⁰. Prezența a 3 butoni rotunzi în cele 3 colțuri ale plăcii superioare, lipsa decorului pe barele care fac legătura între cele două plăci, precum și execuția mai îngrijită a decorului plăcilor, observate la fibulele descoperite la Botoșani, reprezintă deosebiri față de varianta fibulelor de același tip de la Csongrád.

Pînă în prezent, fibulele de la Botoșani își găsesc cea mai apropiată analogie pe teritoriul țării noastre în fibula descoperită în mormîntul din epoca migrațiilor de la Roman²¹. Atît fibulele de la Botoșani, cît și fibula descoperită la Roman, răspîndite pe o vastă suprafață, cuprinsă între Cîmpia Dunării mijlocii și ținuturile pontice din jurul Kerciului, sînt contemporane, existînd totuși un decalaj în timp față de prototipul stabilit în Crimeea²². Unii cercetători sînt de părere că în Crimeea apariția acestui tip de fibulă a avut loc în a doua jumătate a secolului al IV-lea și că persistența lui este dovedită și în prima jumătate a secolului al V-lea e.n.²³.

Acest tip de fibulă se întîlnește destul de rar, fiind cunoscute, pînă în anul 1959, numai 12 descoperiri în 10 localități din cuprinsul arealului carpatic²⁴. Apariția aceluiași tip în nordul Moldovei scoate în evidență legăturile dintre centrul Europei și regiunile pontice din jurul Kerciului.

O altă grupă de obiecte de podoabă caracteristică necropolei de la Botoșani o formează cerceii de bronz cu mărgică polifațetată cuboedric (fig. 3/3, 10), lucrați prin turnarea în tipare. Acești cercei au o răspîndire mult mai largă, întîlnindu-se în Daghestan, în Caucazul nordic și Gruzia²⁵, și cu o frecvență mai mare în Crimeea²⁶, unde sînt multe exemplare turnate în aur, în Cîmpia Ungară²⁷ și în Cehoslovacia²⁸. În apusul Europei prezența lor este atestată de cîteva descoperiri din epoca merovingiană din Franța²⁹. În țara noastră cercei de acest tip au fost descoperiți în mormîntul de la Roman³⁰, iar mai recent într-un mormînt de la Valea Lupului³¹.

În ceea ce privește datarea cerceilor de acest tip, A. Alföldi, M. Párducz și J. Werner admit utilizarea lor ca podoabă în perioada cuprinsă între sfîrșitul secolului al IV-lea și mijlocul secolului al V-lea e.n.³², spre deosebire de I. Kovrig care, bazîndu-se pe asocierea lor în unele morminte cu monede de la începutul secolului al V-lea e.n., propune o perioadă ceva mai tîrzie drept termen

¹⁸ Idem, *Archäologische Beiträge zur Geschichte der Hunnenzeit in Ungarn*, în *ActaArch*, II, 1959, pl. XI, 5a, 5b.

¹⁹ J. Werner, *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches*, München, 1956, pl. 49, 5.

²⁰ A. Kalitinsky, *Quelques types de la fibule a deux pelles*, în *Seminarium Kondakovianum*, I, Praga, 1928, pl. XXXVIII, 71.

²¹ Vl. Dumitrescu, *Une tombe de l'époque des migrations des peuples près de Roman (Moldavie)*, în *RIR*, IV, 1943, p. 77 și urm.

²² A. Kalitinsky, *op. cit.*, pl. XXXIX, 81.

²³ M. Párducz, *op. cit.*, p. 375; K. F. Smirnov, *О некоторых итогах исследования могильников меотской и сарматской культуры Прикубанья и Дагестана*, în *KS*, XXXII, 1951, p. 151—160.

²⁴ M. Párducz, *op. cit.*, p. 374 și nota 394.

²⁵ D. M. Ataev, *Височные привески с четырнадцатиграником*, în *SA*, 3, 1963, p. 231—235.

²⁶ I. S. Kamenecki și V. V. Kropotkin, *Погребение гуннского времени близ Танауса*, în *SA*, 3, 1962, fig. 2, 1, p. 247.

²⁷ M. Párducz, *op. cit.*, VIII, 6—7, fig. 5, 59; idem, *Die ethnischen Probleme . . .*, p. 25, 29.

²⁸ B. Svoboda, *Sperky z XXXII hrobu ve Smoline*, în *PA*, XLVIII, 1957, 2, fig. 3; Anton Točík, *Nové nálezy z soby stahovania národov na Juhovýchodnom Slovensku*, în *Studijné zvesti AŮSAV*, 9, 1962, p. 215, fig. 3, 13.

²⁹ D. M. Ataev, *op. cit.*, p. 233.

³⁰ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 76 și urm.

³¹ M. Dinu, *Descoperirile arheologice la Valea Lupului*, în *AȘU-Iași*, III, I, 1—2, 1955, p. 65 și urm.

³² A. Alföldi, *op. cit.*, fig. 16; M. Párducz, *op. cit.*, în *ActaArch*, II, 1959, p. 372; J. Werner, *op. cit.*, p. 25.

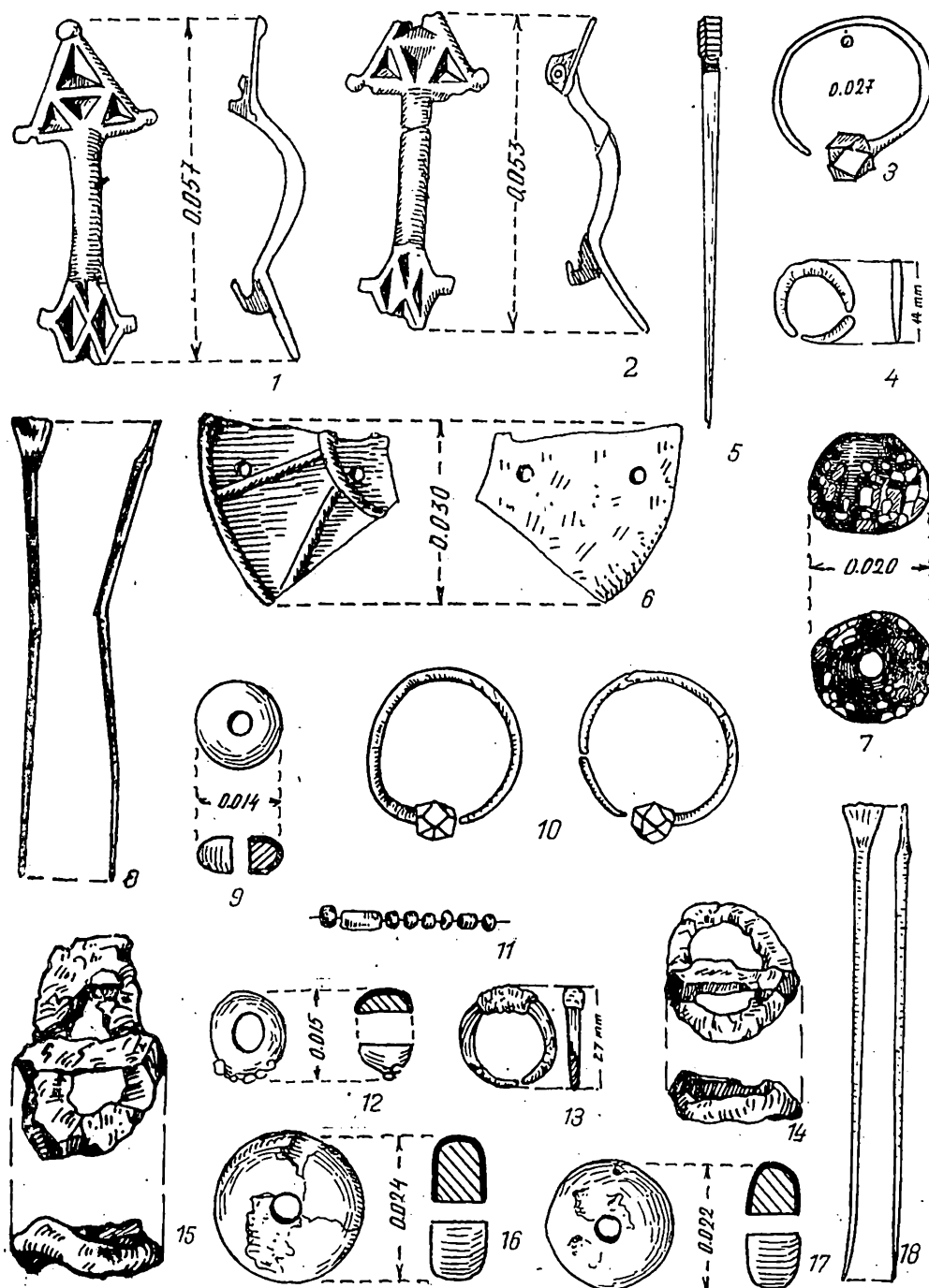

Fig. 3. — Obiecte de podoabă din necropolele de la Botoșani-Dealul Căramidăriei: 1—2, fibule (M. 1); 3, 10 cercei de bronz (M. 7, 11); 4, 13, cercei anulari din bronz (M. 13, 14); 5, 8, 18, ace de podoabă (M. 9, 11); 6, fragmente de oglindă (M. 8); 15, cataramă de fier (M. 14); 14, cataramă de bronz (M. 11); 7, mărgeică neagră (M. 6); 11, mărgele mărune și de tip „boabe de mei” (M. 11); 9, 16—17, perle de chihlimbar (M. 6, 9); 12, mărgeică de sticlă neagră albastruie (M. 8).

de apariție a acestor podoabe în centrul Europei, și anume, abia la începutul secolului al V-lea ³³.

Un alt tip de cercel descoperit la Botoșani este acela în formă de verigă circulară cu capetele mai mult sau mai puțin subțiate și ușor desfăcute, turnat din bronz sau metal alb și lipsit de orice decor (fig. 3/4, 13). Într-un singur caz subțierea capetelor nu poate fi apreciată din cauza proastei stări de conservare în sol. Este de remarcat faptul că în mormintele din necropola de la Botoșani acest tip de cercel a fost descoperit numai cîte unul în fiecare mormînt, și numai în dreptul osului zigomatic stîng.

J. Werner dovedește largă răspîndire a acestei podoabe, care cuprinde regiunile dintre Ural și Volga, Caucazul vestic, Ucraina și Crimeea, bazinul Dunării mijlocii (Cehoslovacia, Ungaria și Austria) și se extinde mai departe spre apus pînă în Burgundia (Franța), unde apare într-un punct izolat ³⁴. J. Werner a emis părerea că originea acestei podoabe s-ar afla în atelierele romane din orașele bosforane ale Crimeii ³⁵, de unde, prin germanii din Imperiul hunic, după anul 370 au continuat să pătrundă spre nord și spre vest, în timp ce Párducz, îndoiindu-se de această origine bosforană, insistă asupra persistenței lor în mormintele gepide de la Bandul de Cîmpie ³⁶.

O altă categorie de obiecte descoperite în mormintele de la Botoșani o formează acele de podoabă, care, lucrate din metal alb, aparțin la două tipuri diferite. Primul tip, cu capul lățit, fără decor (fig. 3/8, 18), cunoscut și în mormintele din Ungaria, a persistat și mai tîrziu, fiind descoperit și la Bandul de Cîmpie ³⁷. Al doilea tip nu diferă de primul decît prin forma prismatică a capului și prin dungile paralele adîncite, alcătuiind ornamentul fațetelor capului prismatic (fig. 3/5). După cît se pare, acest tip de ac nu a fost documentat la noi în țară pînă în prezent.

Deosebit de interesant este și fragmentul de oglindă (fig. 3/6) descoperit în mormîntul nr. 8a de la Botoșani și care provine dintr-o oglindă de tipul celor descrise de Paul Rau ³⁸, denumite de J. Werner de tip Ūmi Brigetio ³⁹, dar considerată de Párducz de tip Csongrád. Cercetătorii menționați admit că acest tip de oglindă apare și în grupul de morminte din bazinul Dunării mijlocii după anul 400, existența lui încetînd după secolul al V-lea, din momentul cînd ostrogoții se stabilesc în Italia ⁴⁰. Fragmentul de oglindă descoperit la Botoșani, fiind prevăzut cu găuri pentru purtarea în salbă, drept talisman, datează dintr-o perioadă ulterioară momentului apariției acestui tip de oglindă pe teritoriul Moldovei.

Cele șase cataramă de bronz, fier, argint și metal alb descoperite la Botoșani aparțin unuia și aceluiași tip, binecunoscut și în mormintele de la Csongrád-Kenderföldék ⁴¹; acestea au buclă rotundă (M.11) sau ovală (M : 9, 14, 19, 21), sînt lipsite de decor și nu au placă metalică pentru fixarea la capătul curelei (fig.

³³ I. Kovrig, *Nouvelles trouvailles du Ve siècle découvertes en Hongrie*, în *ActaArch*, X, 1959, p. 260, pl. I, 11 și III, 1—2.

³⁴ J. Werner, *op. cit.*, p. 74.

³⁵ *Ibidem*, p. 24—25.

³⁶ M. Párducz, *op. cit.*, p. 372.

³⁷ I. Kovács, *Les fouillages de Mezöbánd*, în *Dolgozatok*, IV, 1913, p. 265—349.

³⁸ P. Rau, *Die Hangelgräber römischer Zeit an der Unteren-Volga*, în *Mitteilung des Zentralmuseums der Aut. Soz. Räterepublik der Wolgadeutschen (Pokrovsk)*, 1926, p. 90—96 (citată după M. Párducz).

³⁹ J. Werner, *op. cit.*, 1956, p. 19—24 și harta răspîndirii acestor oglinzi la pl. 74.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 21.

⁴¹ M. Párducz, *op. cit.*, pl. XV, 3—4.

3/14—15). Exemplare de același tip au fost descoperite în Cuban la Ghiliaci, fiind datate la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea e.n.⁴²

În fine, o altă categorie de obiecte o alcătuiesc mărgelile, despre care s-a făcut remarcă extrem de importantă că ele abundă ca număr și ca varietate de

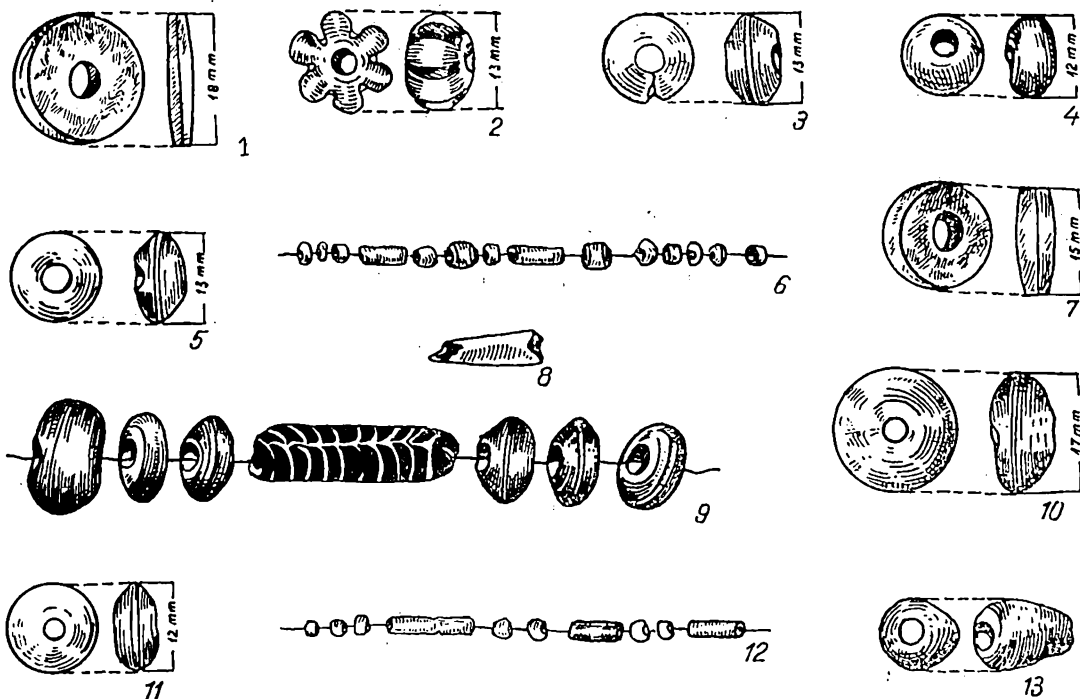

Fig. 4.— Mărgeli (1—7, 9—13) și con metalic (8) din necropolele de la Botoșani-Detalul Cărmăciucii.

forme în necropolele din secolele III—IV e.n. mai cu seamă în mormintele sarmate⁴³, utilizându-se mult mai puțin după sfârșitul secolului al IV-lea e.n.

Mărgelile descoperite la Botoșani sînt lucrate din pastă sau sticlă de culoare mai închisă, manifestîndu-se o deosebită preferință pentru albastrul-negricesc, și care, în cazul exemplarelor mari, sînt împestrite cu buline neregulate multicolore (fig. 3/7). Se remarcă de asemenea mărgelile mici de tipul „boabe de mei”⁴⁴, ca și cele tubulare (fig. 3/11 ; 4/6, 12), la care se adaugă perlele mai mici sau mai mari, nedepășind diametrul de 14—15 mm (fig. 3/9, 12 ; 4/3—5, 9, 11, 13); unele exemplare sînt în formă de rozetă (fig. 4/2). Obșnuit, colierele conțin un număr mic de mărgeli care au forme și mărimi ce contrastează.

În unele morminte, mărgeli mari de formă discoidă, din chihlimbar sau din sticlă neagră-albăstruie (fig. 3/16—17 ; 4/1, 7) au fost descoperite în regiunea

⁴² T. M. Minaeva, *Археологические памятники на р. Гуляч в верховьях Кубани*, în *МИА*, 23, p. 285, fig. 12, 3, p. 286, fig. 13, 3—4 și p. 296.

⁴³ Această abundență se găsește numai în mormintele sarmatice din Ungaria și în unele necropole din țara

noastră. Vezi Gh. Diaconu, *Tirgșor*, pl. CXXXVIII, și N. Zaharia și Em. Zaharia, *Probolu-Iași necropolă sarmatică* (în manuscris).

⁴⁴ M. Pârducu, *op. cit.*, *ActaArch*, II, 1959, p. 366.

lombară a scheletului, învederînd probabil o legătură de cingătoare. Într-un singur caz, în compunerea colierului au intrat și patru mici cornete de bronz (fig. 4/8).

Din cele expuse rezultă că obiectele din inventarul mormintelor din necropolele de la Botoșani prezintă un deosebit interes prin analogiile stabilite atît în țara noastră, cît și dincolo de hotare, unde obiecte similare au fost descoperite în asocieri cu monede de la Teodosius al II-lea (408—450) ⁴⁵, permițînd o datare neîndoielnică. Cele mai multe obiecte dintre cele descrise mai sus, avîndu-și originea pe țărmurile estice și nord-estice ale Mării Negre și în special în Crimeea, cu dispersiune însă și în Europa Centrală (Austria, Cehoslovacia și Ungaria), scot în evidență că grupul cultural din necropolele de la Botoșani aparține unor elemente alogene. Acestea, în scurtul popas pe aceste locuri, și-au marcat drumul cu resturi de cultură materială la contactul dintre cîmpia stepică a Jijiei și podișul împădurit al Sucevei, felul lor de viață fiind legat de regiuni silvostepice. Prin cercetările din ultima vreme s-a precizat însă că în aceleași regiuni silvostepice se aflau și elemente băștinașe, fie în așezări permanente ⁴⁶, fie repliate în fața invadatorilor ⁴⁷ cu care probabil, pentru un scurt timp, au trebuit să intre într-o perioadă de relații pașnice. Se poate afirma că documentele arheologice din necropolele de la Botoșani sînt caracteristice ostrogoților ⁴⁸, însă nu putem să nu ținem seamă și de posibilitatea ca ele să fi intrat și în obișnuința autohtonilor influențați de moda vremii, căci, după trecerea hunilor peste Nistru în anul 376 ⁴⁹, ostrogoții, asociați cu ei, au influențat în oarecare măsură viața social-economică a localnicilor.

Documentele arheologice de la Botoșani atestă aici prezența ostrogoților, nu însă și pe aceea a sarmaților tîrzii, al căror gen de viață este legat de un regim stepic. Totuși, ținînd seama de obiectele de inventar și de deformările craniene descoperite în unele dintre mormintele sarmatice tîrzii de la Trușești ⁵⁰, care datează din secolele IV—V e.n. ⁵¹, se poate întrevădea o oarecare apropiere între elementele sarmate și cele ostrogote descoperite la Botoșani.

Legătura dintre aceste două grupe se evidențiază și mai mult prin situația unora și altora de supuși ai hunilor. Aceleași documente nu admit însă prezența hunilor în necropolele de la Botoșani, afară de cazul în care deformările craniene de tip *Aymarás* descoperite în mormintele nr. 6 și 14 ar putea fi socotite ca o caracteristică hunică ⁵². De altfel, resturi de cultură materială din perioada și de factură hunică sînt cunoscute în apropiere de Botoșani, la Concești ⁵³ și

⁴⁵ D. Protase, *Un mormînt din sec. V la Cepari (Transilvania)*, în SCIV, 2, 1959, p. 480; A. Točík, *op. cit.*, p. 217.

⁴⁶ Această constatare reiese din numeroasele așezări descoperite la limita vestică a stepei Jijiei superioare, vezi: N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic pînă în sec. al XVIII-lea* (sub tipar).

⁴⁷ C. Daicoviciu și I. Nestor, *Die menschliche gesellschaft an der Unteren Donau, in Vor- und nach römischer Zeit*, în *Rapports*, II, Antiquités, XIe Congrès International des Sciences Historiques, Stockholm, 1960, p. 134.

⁴⁸ I. Nestor, *Arheologia perioadei de trecere la feudalism pe teritoriul R.P.R.*, în *Studii*, XV, 6, 1962, p. 1431.

⁴⁹ C. Daicoviciu și I. Nestor, *op. cit.*, p. 133; I. Nestor, în SCIV, V, 1—2, 1954, p. 18—19.

⁵⁰ M. Petrescu-Dîmbovița și colab., *Șantierul Trușești*, în SCIV, IV, 1—2, 1953, p. 27—28.

⁵¹ I. Ioniță, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, în AM, II—III, p. 325, nota 74.

⁵² Rezultatele studiului antropologic al scheletelor din această necropolă, obținute de Olga Necrasov, alcătuiesc o lucrare aparte, în curs de publicare.

⁵³ Al. Odobescu, *Monit. Ofic.*, 152, 13/25 iulie 1871; G. Seulescu, *Buciumul din București*, nr. 54, 1862, p. 211; V. A. Urechia, *Buletinul Instrucției Publice*, 1865—1866, p. 284 și 285; Const. Moisil, *Mormîntul Crădesei de la Concești (Jud. Dorohoi)*, în CNA, 1924, nr. 49—50.

Buhăeni ⁵⁴, localități situate pe axul longitudinal al cîmpiei stepice desfășurate între Jijia și Prut.

Din felul cum sînt dispuse pe hartă descoperirile hunice, cunoscute pînă în prezent în țara noastră, reiese că acestea se plasează în număr mai mare în Cîmpia Dunării ⁵⁵, și numai în puține cazuri și în Cîmpia moldavă. Această constatare pare să indice despărțirea valului hunic în două ramuri, unul în lungul Cîmpiei dunărene și altul spre nord, paralel cu Carpații răsăriteni, prin a căror pasuri nordice probabil au trecut spre apus.

O oarecare legătură s-ar putea întrezări și cu „troienele” din nordul Moldovei, și în special cu cel de la Hănești, care se pare că ar putea fi puse în legătură cu acest eveniment, ca și valul din sudul Moldovei ⁵⁶, dat fiind că unii cercetători au ajuns la concluzia că acestea sînt post-romane ⁵⁷.

Prin încadrarea descoperirilor de la Concești și Buhăeni în prima jumătate a secolului al V-lea e.n. se poate pune problema unor eventuale legături între hunii al căror conducător și-a găsit sfîrșitul la Concești și ostrogoții din necropolele de la Botoșani, ca elemente legate de mediul social hunic. Dependența ostrogoților față de huni este întemeiată pe date istorice ⁵⁸, dar se întrezărește și din felul lor de viață, care geograficește nu este legată de stepele deschise, domeniu de mișcare al hunilor, ci de periferia acestor stepe, la contactul cu podișurile împădurite, deci într-o situație, oarecum, de izolare față de elementul conducător hunic, pe care-l însoțeau în unele cazuri în expedițiile războinice.

În privința supraviețuirii și a continuității unei populații autohtone în această vreme, I. Nestor a precizat aspectele de cultură materială și spirituală a complexelor de tip Bratei-Morești și Ipotești—Cîndești ⁵⁹. Această problemă a constituit una din preocupările săpăturilor efectuate în ultima vreme în Moldova ⁶⁰, ca și a cercetărilor de suprafață executate tematic în diferitele regiuni naturale ale Moldovei. Prin rezultatele acestor cercetări, care fac obiectul unei monografii aparte ⁶¹, s-au precizat unele așezări datînd din aceeași vreme. Prin aceste descoperiri fenomenul continuității unei populații băstinașe pe teritoriul Moldovei după dispariția dominației hunice din Europa ne apare ca un fenomen normal. În perioadele de mari tulburări, populația băstinașă va fi suferit unele distrugeri și replieri în zone mai diferite ⁶², dar nu se poate vorbi de o distrugere în masă a acestei populații care oricînd a găsit posibilități de acomodare la noile condiții de viață, impuse de împrejurări.

⁵⁴ Adrian C. Florescu, *Двадцать из золотой пластины эпохи переселения народов, найденная в Бухаень*, în *Dacia*, N. S., IV, 1960, p. 561 și urm.

⁵⁵ C. Daicoviciu și I. Nestor, *op. cit.*, p. 134; Bucur Mitrea și N. Angheliescu, *Fragmente de cazan hunic descoperite în sud-estul Munteniei*, în *SCIV*, XI, 1, 1960, p. 155—158; I. Nestor și C. S. Nicolaescu-Plopșor, *Hunische Kessel in der Kleinen Walachei*, în *Germania*, XXI, 1937, p. 178; C. S. Nicolaescu-Plopșor și Zeiss, *Ein Schatzfund der Gruppe Untersiebenbrunn von Coșoveni (Kleine Walachei)*, în *Germania*, 17, 1933, p. 272—277; I. T. Dragomir, *Descoperiri hunice la Băleni, în nord-estul Cîmpiei Române*, în *SCIV*, 17, 1, 1966, p. 181 și urm.; C. C. Giurescu, *Mormîntul germanic de la Chiojdu*, în *RIA*, V—VI, 1935—1936, p. 333 și urm.

⁵⁶ R. Vulpe, *Le „vallum” de la Moldavie inférieure et le „mur” d’Athanasich*, Gravenhagen, 1947.

⁵⁷ I. Andrișescu, *Cercetări și descoperiri arheologice*

în Bucovina, în *CNA*, XII, 105, ianuarie-martie, 1936, p. 168.

⁵⁸ L. Birzu, *Contribuția arheologiei la cunoașterea perioadei hunice la Dunărea de Jos*, în *Analele Universității București*, seria št. sociale, X, 2, 1961, p. 17.

⁵⁹ I. Nestor, *Istoria României*, I, 1960, p. 704; Eugenia Zaharia, *Sondajele de la Bratei 1959*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 623 și urm.

⁶⁰ D. Teodor și Gr. Foiț, *Importanța descoperirilor arheologice de la Botoșana (r. Gura Humorului) pentru cunoașterea sec. V—VI e.n. în Moldova* (în manuscris); D. Teodor, V. Căpitanu și Ion Mitrea, *Cercetările arheologice de la Mănoaia-Cosîța și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale locale din sec. V—VI din Moldova* (în manuscris).

⁶¹ Vezi nota 46.

⁶² I. Nestor, *Istoria României*, I, 1960, p. 700.

Persistența elementului băștinaș este confirmată și de informațiile literare ale epocii, care lasă să se întrevadă că în epoca stăpînirii hunice nu au avut loc distrugerii totale. Așa-numitele „lovituri” ale invadatorilor n-au fost chiar atît de brutale încît să producă un *vacuum* în populația locală și în cultura materială și spirituală a acesteia. În general, începînd cu această perioadă, cultura materială și spirituală a băștinașilor rămași legați de pămîntul Moldovei prezintă forme mai barbarizate, care se reflectă în produsele materiale executate cu mijloace mai reduse și după dispariția acestor prime valuri ale migrațiilor.

EMILIA ZAHARIA și NECULAI ZAHARIA

CONTRIBUTION À L'ÉTUDE DE LA CULTURE MATÉRIELLE DU Ve SIÈCLE N. È. EN MOLDAVIE À LA LUMIÈRE DES FOUILLES DE BOTOȘANI

R É S U M É

Lors des recherches de surface effectuées aux environs de la ville de Botoșani, à Dealul Cărmădăriei, on a découvert un établissement (dont l'existence est attestée, depuis la période La Tène III jusqu'au commencement du Ve siècle de n.è.) et deux nécropoles, détruites en grande partie, qui peuvent être datées d'après leur mobilier, de la fin du IVe siècle n.è. et du début du Ve siècle de n.è.

Les vingt-trois tombes fouillées présentent des caractéristiques, qui les distinguent de celles des nécropoles du IVe siècle de n.è. Mentionnons notamment la grande profondeur des fosses (entre 1,25 et 2,15 m), l'orientation générale des squelettes ouest-est, la présence d'un grand nombre de crânes déformés; l'absence des vases de culte et enfin le petit nombre d'objets du mobilier funéraire.

Parmi les objets funéraires, les plus caractéristiques sont des fibules en bronze avec une plaque trianghiulaire, des boucles d'oreilles avec une perle cubique, des aiguilles de parure et un fragment de miroir, ces objets nous permettant d'affirmer que ces tombes datent de la période hunnique.

De l'étude du matériel archéologique découvert et du rituel de l'inhumation dans ces nécropoles il résulte que dans ces tombes ont été inhumés des Ostrogoths ainsi que d'autres habitants parmi lesquels très probablement des autochtones.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Le plan des fouilles de l'établissement et de la nécropole n° 1 de Botoșani-Dealul Cărmădăriei.

Fig. 2. — Tombes de la nécropole N° 1 (2) et N° 2 (1,3) de Botoșani-Dealul Cărmădăriei: 1 tombe rituelle bouleversée; 2 tombe normale, non bouleversée; 3 tombes s'entrecoupant.

Fig. 3. — Objets d'ornements des tombes des nécropoles: 1—2, fibules (M. 1); 3, 9, boucles d'oreilles en bronze (M. 7, 11); 7, 13, boucles d'oreilles annulaires en bronze (M. 13, 14); 5, 18—19, aiguilles de parure (M. 9, 11); 6, fragment de miroir (M. 8); 15, boucle en fer (M. 14); 14, boucle en bronze (M. 11); 10, perle noire (M. 6); 11, petites perles du type « grain de millet » (M. 11); 8, 16—17, perles d'ambre (M. 6, 9); 12, perle en verre noir bleuâtre (M. 8).

Fig. 4. — Perles (1 — 7, 9—13) et cône métallique (8) des nécropoles de Botoșani-Dealul Cărmădăriei.

BLÖKUMANALAND ȘI BLAKUMEN

Printre numeroasele denumiri de popoare sau toponimice care se referă la teritoriul țării noastre în epoca prefeudală și feudală timpurie figurează și cele două nume proprii de *Blökumanaland* și *blakumen*, amintite în două izvoare nordice datînd din primele secole ale mileniului al doilea e.n. Pentru denumirea de *Blökumanaland* s-a încercat, acum mai bine de o sută de ani, să se dea o explicație¹, iar cealaltă a început să fie valorificată pentru istoria patriei abia în ultimele patru decenii. Nu există însă nici pînă în prezent o explicație și o interpretare unitară și unanim recunoscută a acestor denumiri², încît nu este inutilă încercarea de a relua o problemă îndelungat dezbătută și a o rezolva eventual într-un mod satisfăcător³.

Denumirea de *Blökumanaland* este amintită în opera *Heimskringla*, care, alături de *Edda*, constituie lucrarea cea mai de seamă a irlandezului Snorri Sturluson (1178—1241), un personaj deosebit de multilateral și însemnat în aceeași măsură ca om politic, istoric, erudit și poet, constituind în cursul evului mediu figura cea mai remarcabilă în patria sa insulară⁴. *Heimskringla* înseamnă „cercul pămîntului” și a fost redactată între anii 1220 și 1230, primind numele ei după primele două cuvinte cu care începe manuscrisul. Lucrarea înfățișează istoria regilor norvegieni din cele mai vechi timpuri pînă în anul 1177. În biografia regelui Hakon, cel cu umerii lați (1157—1161), se relatează o faptă miraculoasă a regelui Olaf cel Sfînt, amintindu-se totodată și regiunea Blökumanaland. În timpul expediției împăratului Alexios I (1081—1118) împotriva cumanilor, oastea bizantină a ajuns la mare strîmtoare, încît varegii gărzii imperiale au promis să ridice în cinstea lui Olaf o biserică, dacă el îi va salva din acest pericol. Atunci Olaf

¹ Cf. de exemplu K. Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, München, 1837 (retipărită, Heidelberg, 1925), p. 743.

² Recent a încercat și M. Gyóni, în *Acta Antiqua*, IV, 1956, p. 293—311, îndeosebi la p. 304, să găsească o soluție pentru ele, fără ca să ajungă la un rezultat concludent.

³ Referitor la interpretarea noastră, vezi și K. Horedt,

Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV—XIII, București, 1958, p. 153.

⁴ Cf. pentru Snorri Sturluson, între altele, E. Mogk, *Norwegisch-isländische Literatur*, în *Grundriss der germanischen Philologie*, ed. de H. Paul, vol. 11/1, Strassburg, 1903, p. 699—702, 812—814; W. Gollther, *Nordische Literaturgeschichte*, Leipzig, 1905, p. 112—114; G. Neckel, în J. Hoops, *Reallexikon der germanischen Altertumskunde*, vol. IV, p. 195—198.

ar fi apărut pe un cal alb în fruntea trupelor și cu ajutorul lui grecii au învins pe păgini. Povestea aceasta constituie de fapt o variantă a unei legende bizantine mai vechi, referitoare la salvarea Tesalonicului de către Sf. Demetrios, incluzînd și anumite amănunte despre lupta lui Alexios cu un pretendent pe care l-a orbit și care cu ajutorul cumanilor s-a îndreptat din nou împotriva împăratului ⁵.

Încă la început, în prima propoziție a pasajului, este amintit Blökumanaland. „S-a întîmplat în Grecia, pe cînd Kirialax a fost acolo rege, și regele făcea o expediție în Blökumanaland. Și cînd a ajuns în Pezinavöllu... etc.” ⁶. Scrierea numelui diferă, dar variantele sînt puțin semnificative și nu schimbă cu nimic structura cuvîntului ⁷. Aici se folosește o transcriere simplificată, fonetică a numelui, fără reduplicarea lui *-k-* și *-n-* și fără a înlocui *-u-* prin *-o-*, deosebiri care pentru explicarea toponimicului sînt nerelevante.

Evenimentele pe care se grefează legenda lui Olaf sînt într-o largă măsură lămurite, iar diferiții cercetători le apreciază în mod relativ unitar. Încă în ediția din 1783 S. Th. Thorlacius a identificat pe regele Kirialax cu Alexios I, fiind vorba de o formă contractată de Κόρυ(ος) Ἀλέξ(ιος) ⁸. Prin aceasta a fost cîștigat un indiciu sigur pentru datarea expediției relatate, iar prin mențiunea acelor „Pezinavöllu”, identificate cu teritoriul pecenegilor, a fost precizată direcția expediției, adică în nordul Dunării, și localizat aproximativ toponimicul Blökumanaland. I. Gherghel datează expediția în anul 1114 ⁹. După cum ne relatează Ana Comnena în *Alexias* ¹⁰, atunci se răspîndise știrea că cumanii ar avea intenția să treacă Dunărea și să invadeze imperiul. De aceea, în noiembrie, împăratul a plecat din capitală la Philippopolis (Plovdiv) și a ordonat trupelor din Peritoș, Triadița (Sofia), Niș și Braničevo să se îngrijească de caii lor, pentru a fi pregătite a se lupta cu călăreții. Cînd s-a anunțat trecerea cumanilor peste Dunăre, Alexios a părăsit orașul Philippopolis și a plecat la Vidin. În urma veștii că împăratul se apropie, cumanii s-au întors la nord de Dunăre. Atunci un detașament al oastei împărătești a primit ordinul să urmărească pe barbarii fugari, ceea ce au și făcut timp de trei zile și trei nopți, pînă ce cumanii trecînd cu plutele peste un afluent al Dunării au scăpat de urmăritori.

În ipoteza că evenimentele la care se referă Snorri Sturluson în *Heimskringla* sînt, așa cum se susține, identice cu cele descrise de Ana Comnena sub anul 1114, se pot trage, din desfășurarea lor, și anumite concluzii privitoare la localizarea teritoriului Blökumanaland. Înapoiindu-se peste Dunăre, cumanii s-au retras în direcția sediilor lor, fiind urmăriți de către bizantini timp de trei zile și trei nopți, ceea ce ar corespunde — dacă indicația este exactă — unei distanțe de circa 100—

⁵ Cf. M. Gyóni, *loc. cit.*, p. 297, 303.

⁶ „Sá alburdr varð á Grikilandi, da er dar var Kirialax konnunge, at konnunge för hverrd á Blökumanaland. En er hann kom á Pezinavöllu...”, *Heimskringla eller Norges kongesagaer af Snorre Sturlason*, ed. de C. R. Unger, Christiania, 1868, p. 776, citat după I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, Viena, 1892, p. 28. Miracolul a fost relatat încă de Einar Skulason în „Geisli” pe care l-a recitat în cinstea lui Olaf în anul 1153 în biserica din Drontheim, fără să amintească însă și Blökumanaland; cf. E. Mogk, *loc. cit.*, p. 692—693, și M. Gyóni, *loc. cit.*, p. 308—310. În legenda „Olafssaga hins helga”, datată pe la mijlocul secolului al XIII-lea, pasajul respectiv sună în felul următor: „Kir(i)alax Miklagardz keisazi for herfaur

aa Blaukumana völlu. En er hann kom aa Peizina völlu...”, *Heilagra Monna sögur*, ed. de C. R. Unger, Christiania, 1877, vol. II, p. 175.

⁷ Variantele sînt indicate de M. Gyóni, *loc. cit.*, p. 300. Pentru edițiile și traduceri lucrării *Heimskringla*, cf. E. Mogk, *loc. cit.*, p. 812 și M. Gyóni, *loc. cit.*, p. 298.

⁸ „Qua tempore imperavit Alexios...”, citat după I. Gherghel, *loc. cit.*, p. 28.

⁹ *Ibidem*, p. 17; idem, *Convorbiri literare*, LII, 1920, p. 343—344, datează expediția în 1118.

¹⁰ Ana Comnena, *Alexias*, XIV, 8, 9, ed. Bonn, II, p. 295, 302. Lupta între bizantini și cumani este pomenită și în cronicile ruse.

150 km. Afluentul pînă la care ținea urmărirea putea să fie în acest caz Ialomița sau Buzăul, dacă nu cumva punctul de plecare al acțiunii de urmărire a fost Vidinul și în cazul acesta urmăritorii ar fi putut să ajungă cel mult pînă la Olt, ținînd seama de poziția cu mult mai spre vest a Vidinului. Mult mai probabil este însă că urmărirea a avut loc în Muntenia, iar Blökumanaland trebuie căutată atunci undeva în prelungirea direcției de retragere a cumanilor spre răsărit de Carpați. În acest sens pledează și un alt amănunt al pasajului din *Heimskringla* în care se face deosebirea între Blökumanaland și „Pezinavöllu”, care sînt identificate cu teritoriile pecenegilor. Acestea, denumite de Constantin Porfirogenetul „Πατζινα-χλα”, se întindeau de la Silistra, de pe cursul inferior al Dunării, pînă la Sarkel ¹¹. Blökumanaland ar trebui să fie localizată deci mai spre nord de această zonă delimitată de fostele sedii ale pecenegilor.

Discuțiile privind localizarea țării și caracterul etnic al acelor blökumana au primit un nou imbold în urma unui articol publicat de filologul suedez R. Ekblom despre varegii din regiunea Vistulei. În acest studiu el se ocupă și de o inscripție runică în care este amintită populația *blakumen* ¹², pe o piatră comemorativă de la Sjonhem I aflată pe insula Gotland, care poate fi datată pe la anul 1100 ¹³. Textul inscripției este următorul: *roðvisl : suk : rodalf : dau : litu : raisa : staina : eftir : syni : sina : dria : dina : eftir : rodfos : han : suiku : blakumen : i : utfaru kud : hielbin : sial : rodfofaR kup : suiki : da : aR : han : swiku* : (fig. 1). Traducerea sună în felul următor „Rodvisl și Rodälv, acești soți au făcut să se ridice pietrele după cei trei fii ai lor. Piatra aceasta după Rodfos. Pe el l-au ucis blakumenii în timpul unei călătorii în străinătate. Dumnezeu să ajute sufletului lui Rodfos. Dumnezeu să părăsească pe acei care au fost necredincioși față de el” ¹⁴. Inscripția începe pe banda exterioară a pietrei comemorative, în mijloc, jos, la stînga. Numele blakumen este cuvîntul antepenultim în curbura de jos, din dreapta, a inscripției. Cele două rînduri orizontale din mijlocul cîmpului inscripției cuprind formula de binecuvîntare și de afurisire și încep cu cuvintele „kup hielbin...etc.”.

Varegul Rodfos trebuie să fi făcut parte dintr-un grup mai numeros de oameni, care au relatat pe urmă acasă împrejurările tragice în care a murit acesta, iar părinții lui au ridicat în amintirea fiului lor o piatră comemorativă. Se poate presupune că moartea lui Rodfos s-a întîmplat undeva de-a lungul unui drum de comunicație traversînd regiunea de la Marea Baltică spre Marea Neagră. Pe cînd Blökumanaland din legenda lui Olaf este amintită privind din sud spre nord în legătură cu anumite evenimente care se desfășoară în nordul și în apropierea Dunării, semnalarea blakumenilor se face în sens geografic invers, fără ca să existe posibilitatea unei localizări mai precise a sălașelor acestei populații. Atestarea ei contemporană și prin inscripția din Gotland a dovedit în orice caz că blökumana nu reprezintă o născocire a cronicarului islandez, ci este de fapt o

¹¹ Constantinus Porfirogenetul, *De adm. imp.*, cap. 42 (ed. Gy. Moravcsik, Budapest, 1950, p. 182, 184 (= cd. Bonn, p. 177, 179).

¹² R. Ekblom, *Archiv für slavische Philologie*, XXXIX, 1925, p. 185–211.

¹³ Cf. A. Noreen, *Allsvedische Grammatik*, Halle, 1904, p. 495, nr. 26; Sven V. F. Jansson, *Gotlands runinskrifter*, Ur boken om Gotland, p. 149.

¹⁴ Transcrierea, traducerea și fotografia inscripției o datorez amabilității prof. Sven B. F. Jansson (Stockholm), care ni le-a pus la dispoziție în urma intervenției binevoitoare a prof. P. Grimm (Berlin, R.D.G.). Pentru ajutorul prețios și binevoitor exprimăm și aici cuvenitele noastre mulțumiri.

referire la o populație care a trăit într-adevăr în secolele XI—XII undeva spre răsărit de Carpați.

Interpretarea și valorificarea istorică a știrilor păstrate în cele două izvoare nordice referitoare la această populație este condiționată de explicarea satisfă-

Fig. 1. — Piatra comemorativă a lui Rodfos de la Sjonhem I — Gotland.

cătoare a denumirii și identificării ei cu unul dintre popoarele care au locuit în intervalul de timp amintit pe teritoriul indicat.

Încă K. Zeuss a identificat pe blökumana cu cumanii ¹⁵ și V. G. Vasilevski a aderat la această explicație ¹⁶. Partea a doua a cuvîntului, — *land*, poate fi neglijată, deoarece înseamnă țara, teritoriul locuit de populația respectivă. În legătură cu articolul lui R. Ekblom, M. Ștefănescu a ridicat problema dacă blakumen nu reprezintă cumva contopirea denumirii a două popoare, a românilor și a cumanilor ¹⁷, în felul cum, de exemplu, G. de Ville-Hardouin amintește aceste popoare într-o combinație asemănătoare ¹⁸.

O altă încercare de a interpreta numirile de blökumana și blakumen se află în legătură cu explicarea primei părți a cuvîntului *blök-* sau *blak-* din limbile nord-germanice, unde acesta înseamnă „negru”. Încă I. Gherghel s-a gîndit la această posibilitate ¹⁹ fără însă a o admite, și amintește doar, mai tîrziu, că i-ar fi sugerat cineva ideea că Blökumanaland ar însemna țara cumanilor negri ²⁰. L. Tamás presupune că denumirea ar însemna „homines nigri” ²¹ — părere acceptată și de Șt. Kniezsa ²². M. Gyóni presupunea că cele două denumiri se referă, în afară de cumani, și la „oameni palizi” („les hommes blêmes”) ²³, probabil în legătură cu semnificația corespunzătoare a cuvintelor din islandeza veche *blakkr* și din suedeza veche *blakker*.

Foarte frecvent blökumana și pe urmă blakumen au fost identificați cu românii. Încă S. Th. Thorlacius în 1783 a dat în ediția lucrării *Heimskringla* această interpretare, care a fost reluată apoi și în edițiile ulterioare ale altora ²⁴. Dintre cercetătorii români, I. Gherghel a fost primul care a valorificat pasajul izvorului islandez în repetate rînduri în acest sens ²⁵, iar mulți istorici și filologi au preluat apoi această explicație ²⁶, cu excepția lui A. D. Xenopol, D. Onciul și Al. Philippide, care nu amintesc și nu discută Blökumanaland în lucrările lor. Dintre cercetătorii străini K. Müllenhoff ²⁷, J. Melich ²⁸ și R. Ekblom ²⁹ dau de asemenea această interpretare.

Varietatea soluțiilor propuse și lipsa unui punct de vedere unitar în explicarea celor două denumiri etnice amintite în izvoarele nordice își găsească explicația probabil în faptul că de obicei soluțiile propuse țin seama numai de o parte a denu-

¹⁵ K. Zeuss, *loc. cit.*, p. 743.

¹⁶ Cf. indicația la M. Gyóni, *loc. cit.*, p. 301.

¹⁷ M. Ștefănescu, *Arhiva*, 1927, p. 59—60.

¹⁸ „... et li Comain et li Blac les comencierent à envair”, Geoffroi Ville-Hardouin, *Conquête de Constantinople*, LXXXI, ed. de M. M. de Wailly, Paris, 1882, p. 212.

¹⁹ I. Gherghel, *Zur Geschichte*, p. 28, nota 4.

²⁰ „... de altă parte s-a mai afirmat — de astă dată prin viu graiu, dar mline poate și prin scris — că «Blökumanaland» ar fi pur și simplu: Țara cumanilor negri...” (I. Gherghel, *Arhiva*, XXXV, 1928, p. 63); C. Cogălniceanu, *Istoria veche a românilor*, București, 1938, p. 5, urmînd pe I. Gherghel respinge și el posibilitatea interpretării primei părți a denumirii în sens de „negru”.

²¹ L. Tamás, *Arch. Europae centro-orient*, I, 1935, p. 41, nota 71.

²² Șt. Kniezsa, *ibid.*, II, 1936, p. 178.

²³ M. Gyóni, *loc. cit.*, p. 301.

²⁴ În edițiile și traducările lui F. Niedner, G. Storni, E. Monssen — A. H. Smith, St. Schjott; citate de M. Gyóni, *loc. cit.*, 302, nota 13. De completat este W. Morris — E. Magnusson, *The saga library*, London, 1893, vol. V, p. 429.

²⁵ I. Gherghel, *loc. cit.*, care a revenit încă în repetate rînduri asupra lui cf. *Zur Frage der Urheimat der Rumänen*, Viena, 1910; *Convorbiri literare*, LII, 1920, p. 343—344; *Revista arhivelor*, I, 1924—1926, p. 389; *Arhiva*, XXXV, 1928, p. 62—64; XXXVII, 1930, p. 256—258.

²⁶ E. Grigorovitz, *Românii în monumentele literare germane medievale*, București, 1901, p. 127; C. Cogălniceanu, *Istoria românilor*, Iași, 1903, p. 26; idem, *Arhiva*, XXXVI, 1929, p. 240—250; idem, *Istoria veche a românilor*, București, 1938, p. 5; V. Bogrea, *AIIN*, III, 1924—1925, p. 526; N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, 1933, p. 226, 232, 404, 571; idem, *Balkanica*, VI, 1943, p. 446; A. Decel, *AIIN*, VII, 1936—1937, p. 505, 532, 563; N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, București, 1937, vol. III, p. 37; idem, *Istoria românilor*, București, 1937, vol. III, p. 28.

²⁷ K. Müllenhoff, *Deutsche Allertumskunde*, Berlin, 1891, vol. II, p. 311.

²⁸ J. Melich, *A honfoglaláskori Magyarországnak*, în *A Magyar nyelvtudomány közlönyve*, vol. I/6, Budapest, 1925, p. 303.

²⁹ R. Ekblom, *loc. cit.*

mirii, fără să observe că numele este compus din două cuvinte *blök-*, *blak-* şi *-kumana*, *-kumen*. Doar foarte rar explicaţiile înşirate acordă o importanţă egală ambelor părţi, ajungînd în cazul acesta la soluţii care dau explicarea exactă sau la un rezultat care se apropie de ea. Or, admitîndu-se că denumirile cu care ne ocupăm sînt compuse din două cuvinte, nu încape nici o îndoială că *blök-*, *blak-* înseamnă „negru”³⁰, iar *-kumana*, *-kumen*, cumani. *Blökumana* şi *blakumen* sînt deci cumanii negri.

Această explicare este confirmată în mod concludent prin amintirea cumanilor negri în cronicile medievale ungare în aceleaşi teritorii şi în aceeaşi epocă menţionate în cele două izvoare nordice. Este îndeobşte cunoscut obiceiul populaţiilor călătoreşti turce de a denumi diferitele triburi după anumite culori, obicei atestat în mod expres şi pentru cumani. Cronica lui Simon de Kéza şi *Cronica pictată* enumeră teritoriile prin care au trecut ungurii în înaintarea lor spre cîmpia panonică şi înşiră printre acestea şi ţara cumanilor albi şi cumanilor negri³¹. *Cumanii Nigri* şi ţara lor, amintiţi la Simon de Kéza şi în *Cronica pictată* de la Viena sînt prin urmare identici cu *Blökumanaland* al lui Snorri Sturluson şi cu *blakumen* din inscripţia gotlandeză³². Ţara lor era învecinată cu Ungaria şi trebuie localizată în răsăritul Carpaţilor³³. Cronicile ungare, povestind în cazul acesta un eveniment petrecut la sfîrşitul secolului al IX-lea, îl încadrează într-o situaţie istorică şi etnică ulterioară, care corespunde abia secolelor XII—XIII.

Valoarea celor două izvoare nordice pentru istoria patriei este relativ redusă, deoarece nu conţin elemente noi, necunoscute pentru teritoriile din răsăritul Carpaţilor. Prezenţa populaţiei băştinaşe în aceste părţi ale Republicii Socialiste România este bine atestată prin izvoarele bizantine, prin pasajele lui Ioan Cinnamus şi Nicetas Choniates³⁴. Este ştiut că alături de populaţia română au trăit şi cumanii, care sînt amintiţi în diferite documente încă şi în prima jumătate a secolului al XIII-lea³⁵ şi care mai tîrziu, în a doua jumătate a acestui secol, dispar, fiind asimilaţi de către băştinaşi³⁶. Astfel, atestarea unor *blökumana* sau *blakumen* pe teritoriul ţării noastre confirmă anumite fapte cunoscute şi mai înainte, dar şi completează posibilităţile noastre de documentare.

KURT HOREDŢ

³⁰ H. S. Falk — A. Torp, *Norwegisch — dänisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1910, vol. I, p. 87 „Blaek (tinte), schw, bläk nord. blek, ent'ehnt von ags. blaec „schwarz, tinte” (engl. black „schwarz, schwärze”. = as. blak ahd. blah „tinte” ... germ. blaka „schwarz”) A. Walde — J. Pokorny, *Vergleichendes Wörterbuch der indo-germanischen Sprachen*, Berlin-Leipzig, 1927, vol. II, p. 215 „ags. bloec „schwarz”, n. „Tinte”. aisl. blakkr „fahl”, poet. „Ross” (Falbe, Schimmel), aschwed. blakker „fahl, falb”, aber auch „schwarz, dunkel”.

³¹ Simonis de Kéza, *Gesta Hungarorum*: „... Bescrium et Comanorum Alborum terras transirent. Deinde Sodaliam, Rutheniam et Nigrorum Comanorum terras ingressi tandem usque Tize fluvium salvis rebus invitis gentibus praevalis pervenerunt...”, *Scriptores Rerum Hungaricarum*, ed. E. Szentpétery, vol. I, p. 148. În *Cronica pictată* vienează pasajul sună în felul următor: „... tandem Bissos et Cumanos albos, deinde Sodalios

Ruthenos terramque Nigrorum Cumanorum intravere. Abinde egressi usque ad Tysciam pervenerunt...”, ibidem, p. 257.

³² După B. Kossány, *Századok*, LVIII, 1924, p. 519 şi urm.; analele ruse fac deosebirea între uzi şi cumani şi în mod analog şi cronicile ungare deosebesc cumanii negri, care ar corespunde uzilor, de cumanii albi, C. Necşulescu, *RIR*, IX, 1939, p. 185—204 contestă identitatea uzilor cu cumanii.

³³ D. Onciul, *Opere complete*, vol. I, Bucureşti, 1946, p. 206.

³⁴ *Dacia în autorii clasici*, vol. II, Bucureşti, 1942, ed. G. Popa—Lisseanu, p. 139, 159.

³⁵ Cf. de exemplu, *Documente privind istoria României* C. Transilvania, vol. I, p. 228, nr. 185, p. 241—242, nr. 205.

³⁶ Pentru cumanii de pe teritoriul ţării noastre şi pentru convieţuirea lor cu populaţia băştinaşă, cf. *Istoria României*, Bucureşti, 1961, vol. II, p. 69—71.

BLÖKUMANALAND ET BLAKUMEN

R É S U M É

Dans l'ouvrage « Heimskringla » de l'islandais Snorri Sturluson, qui semble dater de 1220—1230, on mentionne la région de Blökumanaland, à l'occasion de l'expédition d'Ale-xios I (1081—1118) contre les Cumans. Une inscription, gravée sur une pierre commémorative de 1100 de Sjonhem I dans l'île de Gotland (fig. 1), se réfère à la population blakumen. Pour expliquer ces dénominations on a proposé les solutions suivantes : Coumans, Coumans Noirs, Coumans et Roumains, Roumains, hommes noirs, hommes pâles. Les dénominations sont composées de deux mots: blök, blak et Kumana-kumen, le premier mot ayant la signification de « noir » dans les langues nord-germaniques (note 30), et le second terme désignant les Coumans.

Blökumana et blakumen sont donc les Coumans Noirs cités aussi dans les chroniques hongroises du Moyen Age (note 31) à la même époque et dans la même région à l'est des Carpates. Ils ont cohabité ici avec la population roumaine jusqu'à la seconde moitié du XIIIe siècle, quand ils furent assimilés par la population indigène.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Pierre commémorative de Rodfos de Sjonhem I — Gotland.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA LUNCA-DOROHOI

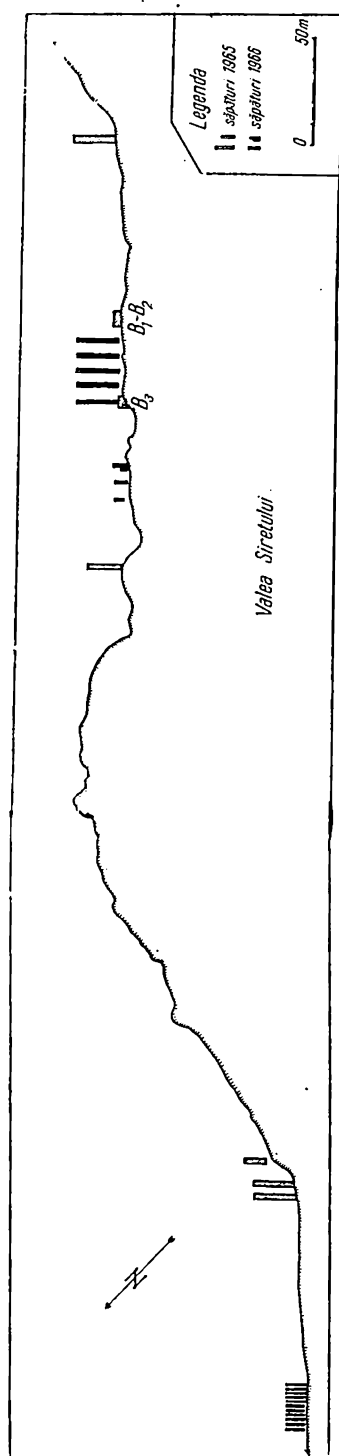
În urma cercetărilor de suprafață întreprinse în anii 1958—1959 de către colectivul Muzeului de istorie a Moldovei din Iași, pe teritoriul satului Lunca (com. Vîrful Cîmpului, județul Suceava) s-au descoperit la punctul denumit „Siliște” numeroase și interesante resturi de cultură materială datînd din epoca comunei primitive, precum și din epoca feudalismului timpuriu și dezvoltat.

Vestigiile datînd din epoca feudalismului timpuriu și dezvoltat prezentînd o deosebită importanță au fost luate în studiu de Institutul de istorie și arheologie din Iași, prin săpături metodice întreprinse aici în anii 1965 și 1966, reușindu-se să se obțină interesante date privind dezvoltarea economică din perioada secolelor XIII—XV.

Obiectivele cercetate, adică cele două așezări și un cimitir din perioada feudală, sînt situate în partea de vest a satului Lunca, pe terasa medie din partea dreaptă a Siretului, în perimetrul sediului CAP Lunca.

Așezările medievale, timpurie și dezvoltată, suprapuse în porțiunea afectată de cercetările noastre, se întind pe o lungime de aproximativ 1 km de-a lungul Siretului, fără a exista posibilitatea, deocamdată, de a li se delimita mai precis suprafața, cu atît mai mult cu cît ele au fost distruse în mare parte de apa Siretului, care ani de-a rîndul a surpat malurile înalte ale terasei pe care sînt situate aceste așezări. De asemenea, prin lucrările agricole efectuate pe o bună parte din suprafața nedistrusă a așezărilor, s-au răscolit straturile de cultură pe o adîncime de 0,40—0,50 m. Numai în puține locuri de la marginea terasei, neatinse de lucrările agricole sau croziunile apei, au putut fi surprinse complexe de locuire *in situ*, probabil ultimele locuințe dinspre marginea de NE a acestei așezări, care cu cîteva secole în urmă erau desigur mult mai întinse.

În urma săpăturilor efectuate s-a reușit să se dezvelească mai multe complexe de locuire (bordeie, cuptoare, gropi menajere) din secolele XIII—XV, iar în imediata apropiere a acestor așezări, înspre est, pe aceeași terasă, a fost descoperit și cercetat parțial un cimitir din secolele XVI—XVII.

În porțiunea de teren cercetată de noi, deși s-a constatat o intervenție anterioară a lucrărilor agricole, totuși s-a putut surprinde clar suprapunerea a două bordeie, dintre care unul (cel mai nou) a fost datat cu o monedă epigrafică de argint de la sfârșitul secolului al XIV-lea, emisă în timpul domniei lui Ștefan Mușat (1394—1399), iar cel mai vechi, datat pe bază de analogii, în secolele XIII—XIV.

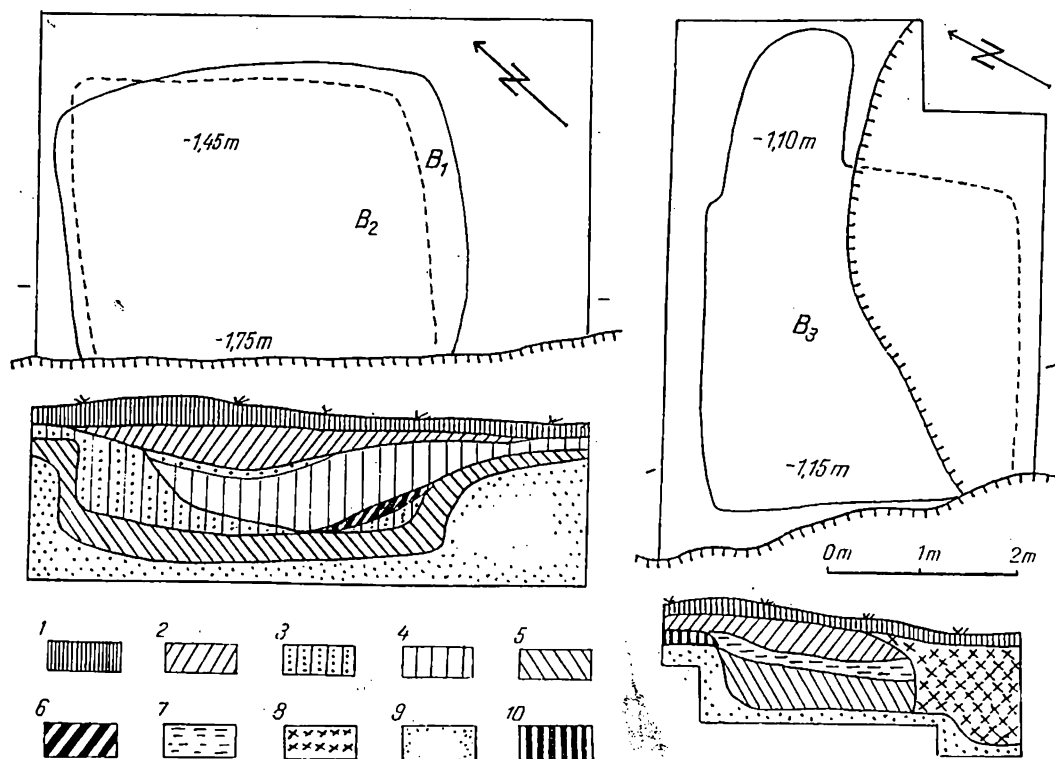

Fig. 2. — Planurile și profilele stratigrafice ale locuințelor B₁, B₂ și B₃. 1, sol vegetal; 2, strat secolul al XVII-lea; 3, umplutură B₁ (sol cafeniu); 4, sol brun-cenușos, umplutură B₁; 5, umplutură B₂ și B₃; 6, lentilă de pământ galben; 7, sol cenușos cu cărbune; 8, groapă modernă; 9, sol virgin; 10, strat comuna primitivă.

Întrucât terenul cercetat prin săpături se află în pantă și la marginea apei Siretului, s-au trasat perpendicular pe marginea terasei un număr de 30 de secțiuni și casete (fig. 1), reușindu-se să se dezvelească două bordeie datînd din secolele XIII—XIV, dintre care unul este suprapus de bordeiul de la sfârșitul secolului al XIV-lea datat cu moneda de la Ștefan Mușat. Ele au fost numerotate în ordinea descoperirii lor. De asemenea, la vest de aceste complexe de locuințe și tot în malul terasei, a fost descoperit și un cuptor simplu, cu calota circulară, folosit probabil la coptul pîinii și la alte îndeletniciri casnice. Tot în partea de vest a terasei, pe care sînt situate așezările medievale, s-a descoperit o mare cantitate de zgură de fier masată pe o porțiune redusă de teren, rezultată dintr-o intensă activitate locală de reducere a minereului. Bucățile de zgură de fier descoperite sînt de mă-

rimi diferite, unele fiind mai ușoare și spongioase, altele mai compacte și cu o greutate mai mare, în raport cu cantitatea de fier care n-a putut fi extrasă din minereu și de gangă, compusă îndeosebi din siliciu. Analiza unor bucăți de zgură a arătat că ele conțin un procent de fier ridicat (circa 30%), ceea ce indică un randament destul de redus al cuptoarelor folosite¹.

Pe porțiunile de teren neafectate de lucrări agricole, situația stratigrafică (fig. 2) este următoarea: sub stratul vegetal, cu o grosime medie de 0,15—0,20 m, urmează un nivel sporadic de locuire (0,10 m) conținând fragmente ceramice din secolele XVI—XVII, precum și o monedă imitată după cele suedeze emise în vremea reginei Christina (1622—1654), epocă căreia îi corespunde, probabil, și cimitirul din apropiere, menționat mai sus; urmează apoi un nivel galben-castaniu, avînd o grosime de circa 0,20—0,30 m, conținînd urme de locuire din secolele XIV—XV, suprapus peste un nivel brun-negricios, cu resturi datînd din secolele XIII—XIV. Nivelurile de locuire feudală se suprapun la rîndul lor peste un nivel brun-roșcat, cu o grosime de circa 0,15—0,25 m, care conține urme din prima epocă a fierului, constînd din fragmente ceramice. S-a mai descoperit și un răzuitor de silex neolitic, care indică astfel și existența unor urme mai vechi.

AȘEZAREA DIN SECOLELE XIII—XIV

Bordeiul 2. Sub bordeiul 1, cu o mică diferență de orientare a laturilor, distrus parțial de construcția de deasupra sa, s-a descoperit un altul mai vechi, bordeiul 2, din care nu s-a mai păstrat decît o parte din umplutură. Podeaua acestuia, bătătorită simplu, se afla la 1,70 m de la nivelul actual de călcare a solului. Locuinței respective nu i s-a putut determina cu certitudine intrarea și nici nu a fost descoperită vatra. De asemenea, această locuință nu prezintă urme de pari sau lipituri de pereți; în schimb, în umplutura ei, au fost descoperite resturi de lipitură de vatră și pietre arse. Din acest bordei provin și numeroase fragmente ceramice, precum și cîteva obiecte de fier. Ceramica se deosebește însă de aceea atestată în bordeiul suprapus 1, ceea ce constituie încă un argument pentru diferențierea lor cronologică.

Bordeiul 3. La circa 30 m vest de bordeiele 1 și 2, pe marginea aceleiași terase, s-a descoperit un altul, bordeiul 3, păstrat de asemenea parțial. El a fost distrus pe latura de SV de eroziunea apei Siretului, iar pe latura de est de o intervenție ulterioară, fără a i se putea preciza epoca. Deși în parte distrus, s-a putut totuși constata că bordeiul avea o formă rectangulară cu laturile aproximativ de 3,50 × 2,80 m. La această locuință a fost bine prinsă intrarea pe latura de N. Ea era sub forma unui gîrliei în pantă, către interiorul bordeiului. Podeaua, bătătorită simplu, se afla la o adîncime de 1,10—1,15 m de la nivelul actual al solului. Nici în acest caz nu a fost descoperită vatra. Lipsa urmelor de pari și a altor detalii limitează mult concluziile noastre relativ la sistemul de construcție al acestei locuințe. În interior s-au găsit cîteva unelte din fier, precum și numeroase fragmente ceramice.

Obiecte de fier. În bordeie și în vecinătatea lor s-a descoperit un număr destul de mare de obiecte de fier, cele mai multe fiind de uz gospodăresc.

¹ Analiza s-a efectuat la Laboratorul de mineralogie al Institutului politehnic din Iași prin bunăvoința prof.

Gh. Ailincăi, căruia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

Din bordeiul 2, care este mai sărac, provin, pe lângă unele fragmente metalice a căror destinație este greu de precizat, un cuțit de fier cu lama dreaptă, terminată cu un peduncul de fixare a mânerului (fig. 3/5) și un vîrf de săgeată cu lama în formă de frunză, fără nervură, fiind prevăzută cu un peduncul alungit, delimitat în partea dinspre lamă de un inel (fig. 3/14).

Bordeiul 3 conține un număr mult mai mare de descoperiri: cinci lame de cuțit din fier de două tipuri: primul tip (fig. 3/4) reprezentat prin trei exemplare și avînd lama lungă, care se arcuiește de la mâner spre vîrf, îngroșat la muchie și cu peduncul de prindere a mânerului, celălalt tip (fig. 3/1, 2) reprezentat numai prin două exemplare, are lama dreaptă, mânerul perforat cu nituri subțiri de alamă pentru fixarea unor plăsele de lemn, unul din cuțite avînd prins la capătul mânerului un solz de alamă, o săgeată cu lama fără nervură, de formă triunghiulară, cu tub de înmănușare (fig. 3/13); o sulă de fier ascuțită la un capăt și subțiată și lățită la celălalt, unde a fost perforată în vederea fixării cu nituri a unui mic mâner de lemn (fig. 3/15); o sulă din fier, cu secțiune pătrată, ascuțită doar la un singur capăt (fig. 3/9); un ac de fier pentru cusut (fig. 3/20), două catarama de centură, una dreptunghiulară (fig. 3/11) și una cu o latură dreaptă — cea de care s-a fixat limba — și cu celelalte trei în formă de semicerc (fig. 3/10); un arc de la un lacăt cilindric, format din două lamele prinse pe o bară prismatică, terminată cu bulb, care făcea parte din mecanismul de încuiere ² (fig. 3/12). Se cunosc însă lacăte cilindrice care au fixate pe o placă mai multe arcuri (între 2 și 4) ³. Avîndu-se în vedere însă aspectul său mai masiv, precum și bulbul de prindere bombat, arcul descoperit la Lunca provine desigur de la un lacăt cu un singur arc.

Ceramica. Materialul ceramic feudal timpuriu provine din cele două bordeie din primul nivel medieval și în mai mică măsură și din suprafața săpată din jurul locuințelor, de unde s-a selectat doar materialul care din punct de vedere tipologic se putea insera la cel din complexe de locuire închise. Deși nu s-a descoperit nici un vas absolut întreg, ci numai fragmente sau vase întregibile, numărul lor, destul de mare și variat, îngăduie o caracterizare de ansamblu asupra ceramicii din acest nivel.

În ceea ce privește *pasta* s-a folosit lut insuficient frământat, avînd ca degresanți mai ales microprundișuri de dimensiuni variate și nisip cu granulație mare și medie. Procentul de degresant variază de la un vas la altul, astfel că o parte din ceramică prezintă uneori suprafețe aspre la pipăit. Există și o mică cantitate de ceramică lucrată din aceeași pastă care nu are aspect zgrunțuros, deoarece pereții au fost neteziți cu grijă, așa încît prezența pietricelelor este parțial ascunsă. La cîteva fragmente ceramice pietricelele lipsesc aproape cu totul din compoziție, pasta avînd ca degresant mai ales firisoare de nisip cu boabe mijlocii și mărunte, ceea ce îi conferă un aspect mai omogen și consistent.

Majoritatea vaselor au fost supuse unei arderi oxidante, incomplete, care a dat pereților o culoare roșiatică de diverse nuanțe, oscilînd de la tonuri care merg de la roșu-cărămiziu la galben-castaniu pe fețele pereților, miezul avînd reflexe

² B. A. Rîbakov, *Ремесло древней Руси*, Moscova, 1948, p. 218 și urm., fig. 42; B. A. Kolcin, *Черная металлургия и металлообработка в древней Руси (до-монгольский период)*, în *МИА*, 32, Moscova, 1953, p. 152 și urm., fig. 127—128 și 132.

³ S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*, București, 1958, fig. 5—7; G. P. Grozdilov, *Раскопки древнего Пскова*, în *АС*, 4, 1962, fig. 51/17.

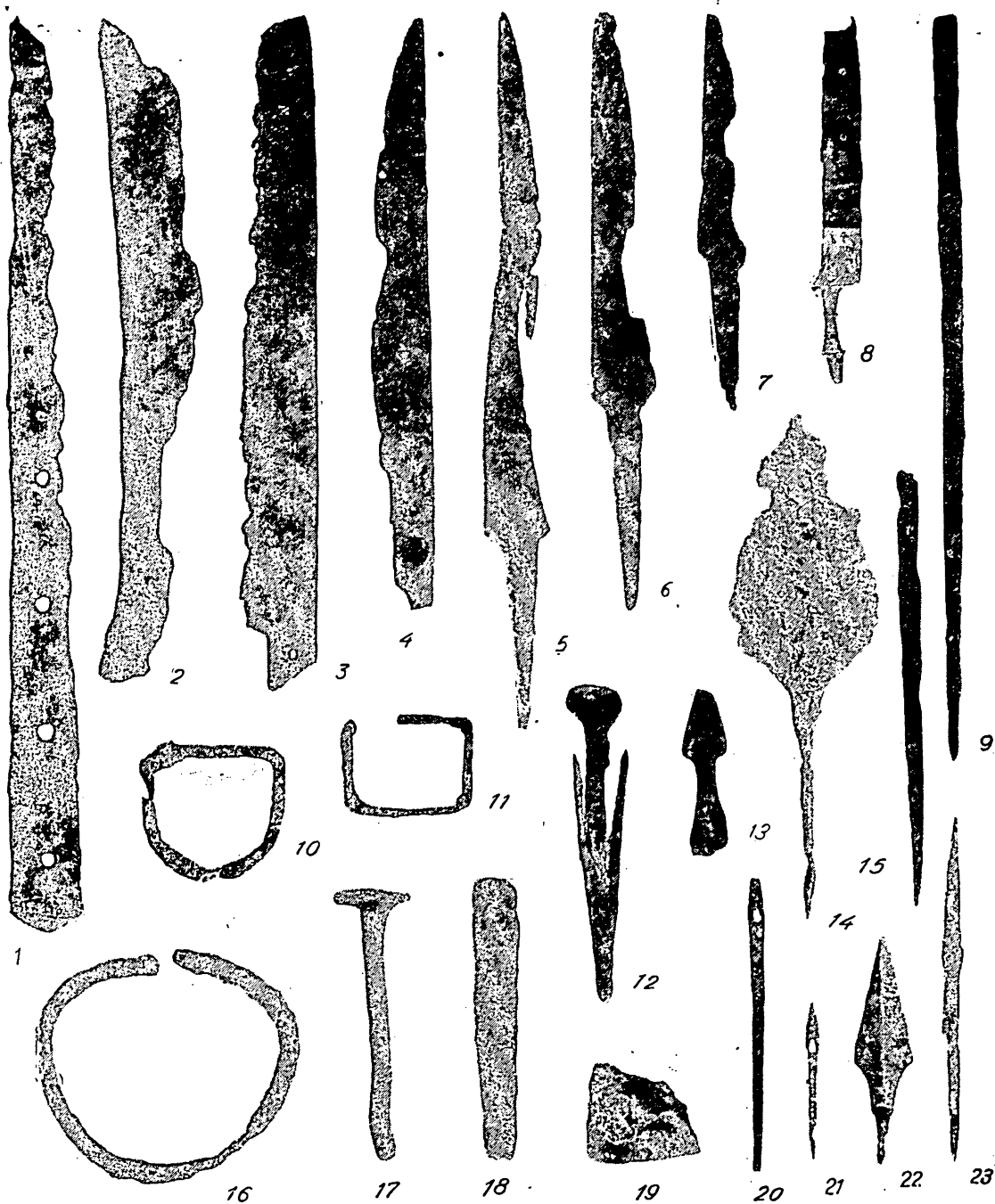

Fig. 3. — Obiecte de fier descoperite în bordeiele 1 (6—8, 21—23), 2 (3, 14) și 3 (1, 2, 4, 9—13, 15, 20), precum și în apropierea lor (5, 16—19).

cenușii și negricioase. La ceramica cu puține pietricele în pastă și cu pereții mai subțiri arderea a avut rezultate mai bune; în spărtură gama de nuanțe este redusă doar la câteva tonuri de cărămiziu-castaniu.

Ceramica este în întregime lucrată la roată, fiind folosită cu precădere roata de mână cu învîrtituri mai lente și, doar în puține cazuri, o roată de picior cu turație rapidă. Unele vase au atît exteriorul cît și interiorul netezite cu o paletă specială. La o parte din ceramica lucrată cu roata rapidă urmele lăsate de mână se observă sub forma unor dungi adîncite.

Fundul unui vas prezintă pe mijlocul lui o adîncitură cilindrică, nu prea mare (0,4 cm), cu diametrul de 1 cm, care reprezintă amprenta fusului supraînălțat al roții olarului. O astfel de amprentă de fus mai cunoaștem pe un fragment de vas-borcan, descoperit întîmplător pe teritoriul orașului Rădăuți, identic ca factură cu ceramica de la Lunca, ceea ce dovedește că tipul de roată cu fusul supraînălțat se menține încă multă vreme, pînă în secolul al XIV-lea, neîncetînd în secolul al X-lea, cum s-a presupus⁴.

În privința formelor de vase care apar în primul nivel feudal de la Lunca trebuie remarcată sărăcia lor evidentă. Avem de-a face aproape în exclusivitate cu forma de borcan, în cadrul căreia putem separa mai multe grupe, tipuri și variante, legate în primul rînd de înclinația buzei și de zveltețea corpului vasului.

Grupa A cuprinde vase de dimensiuni variate, lucrate cu roata înceată, din pastă conținînd micropundișuri și nisip, avînd pereții destul de groși și inegali. Fundul vaselor, ceva mai îngust decît gura, este plat și numai în cazuri cu totul rare cu marginile evazate, fiind destul de masiv și cu mult mai gros ca pereții. Nu s-au observat pe ele prezența *umbo*-urilor sau a mărcilor de olar. Pe partea exterioară a fundului cîtorva borcane mai sînt vizibile urmele de desprindere cu sfoara a vasului de pe roata olarului (fig. 6/4).

Din această grupă se pot deosebi mai multe tipuri de borcane:

Tipul I: vase cu dimensiuni mijlocii, cu buza răsfrîntă ușor spre exterior, marginea rotunjită și puțin subțiată; gîtul se confundă cu limita inferioară a buzei, de unde pereții descriu o linie curbă pînă la partea inferioară a vasului. Acesta este tipul de borcan cel mai frecvent întîlnit la Lunca. El prezintă două variante principale: prima (a) o constituie borcanul cu buza foarte scurtă, răsfrîntă brusc, fără gît și cu umerii aplatizați (fig. 5/3; 7/1, 2). A doua variantă (b), mult mai numeroasă, o formează borcanele de dimensiuni mijlocii (înălțimea medie de circa 17 cm), cu buza ceva mai înaltă și cu început de gît (fig. 4/1—3, 6; 7/3—5).

Tipul II: Vase cu profil mai zvelt, de dimensiuni ceva mai mari decît precedentele; buza înaltă este de asemenea înclinată spre exterior și subțiată spre margine; gîtul este scund și se continuă cu un umăr puțin proeminent (fig. 4/5; 5/7, 10; 7/6—8).

Tipul III: Vase cu buza mult răsfrîntă în afară, rotunjită la margine și cu gîtul de înălțime mijlocie, avînd umărul bombat (fig. 6/1; 7/9). Exemplarele, puține la număr și fragmentare, nu permit reconstituirea părții inferioare a vasului.

⁴ W. Hensel, *Die Slaven in frühen Mittelalter. Ihre materielle Kultur*, Berlin, 1965, p. 127, fig. 68.

M. Comșa, *Cu privire la semnificația mărcilor de olar din epoca feudală timpurie*, în *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 292—293.

O variantă a acestui tip prezintă un umăr la fel de proeminent, însă cu gît de dimensiuni mult reduse.

Tipul IV : Vase avînd buza arcuită, răsfrîntă spre exterior, rotunjită printr-o șanțuire destul de pronunțată făcută pe partea ei interioară, cu marginea subțiată și rotunjită ; pereții vasului coboară oblic descriînd o linie arcuită (fig. 5/9, 11 ; 7/1, 11, —15).

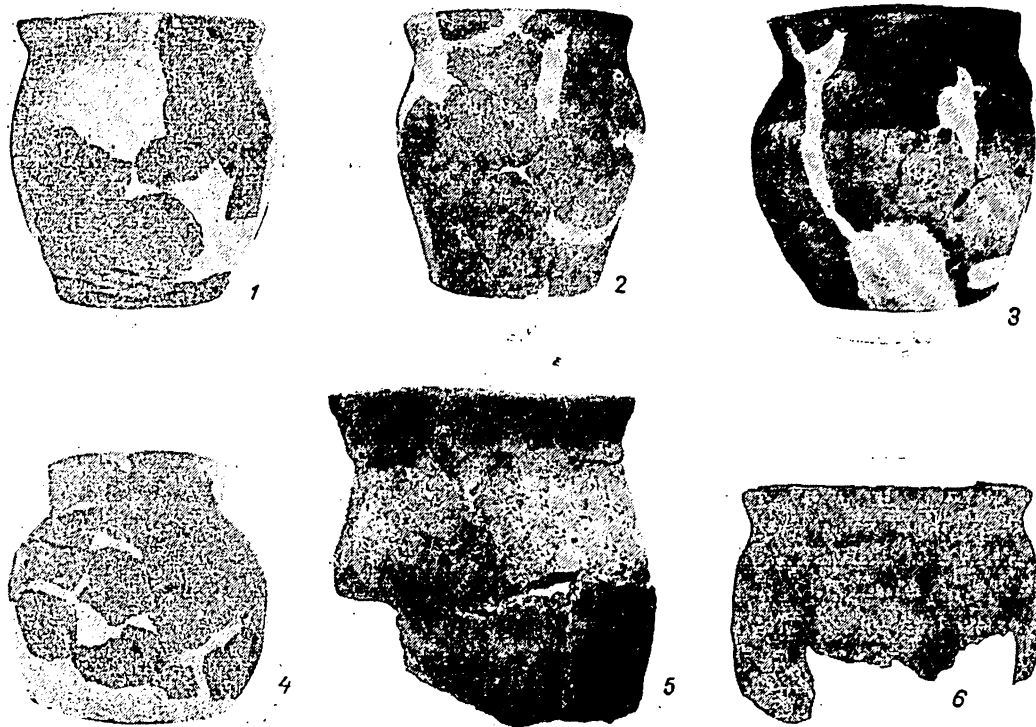

Fig. 4. — Ceramică din bordeiul 2 (1, 4, 6) și bordeiul 3 (2, 3, 5).

Tipul V : Vase de dimensiuni mai mari, cu buza înaltă și dreaptă, fără gît ; marginea buzei este dreaptă sau ușor teșită spre interior, iar umărul mult lărgit ; pereții înscriu o linie curbă pînă la fundul borcanului (fig. 4/4 ; 7/10—12).

Grupa B cuprinde vase de dimensiuni mijlocii, lucrate la roata rapidă, dintr-o pastă omogenă, avînd ca degresant nisip cu granulație mică și numai în mică măsură pietricele mărunte. Această grupă cuprinde mai multe tipuri :

Tipul I reprezentat doar printr-un singur exemplar, modelat dintr-o pastă foarte fină, cu nisip mărunt ca degresant ; buza, ușor adusă în afară, se subțiază la partea inferioară, îngroșîndu-se către marginea superioară, care este oblică și înclinată spre exterior, avînd ca ornament alveole ; pe umărul bombat s-a trasat un decor incizat vâlurit (fig. 6/2 ; 7/16).

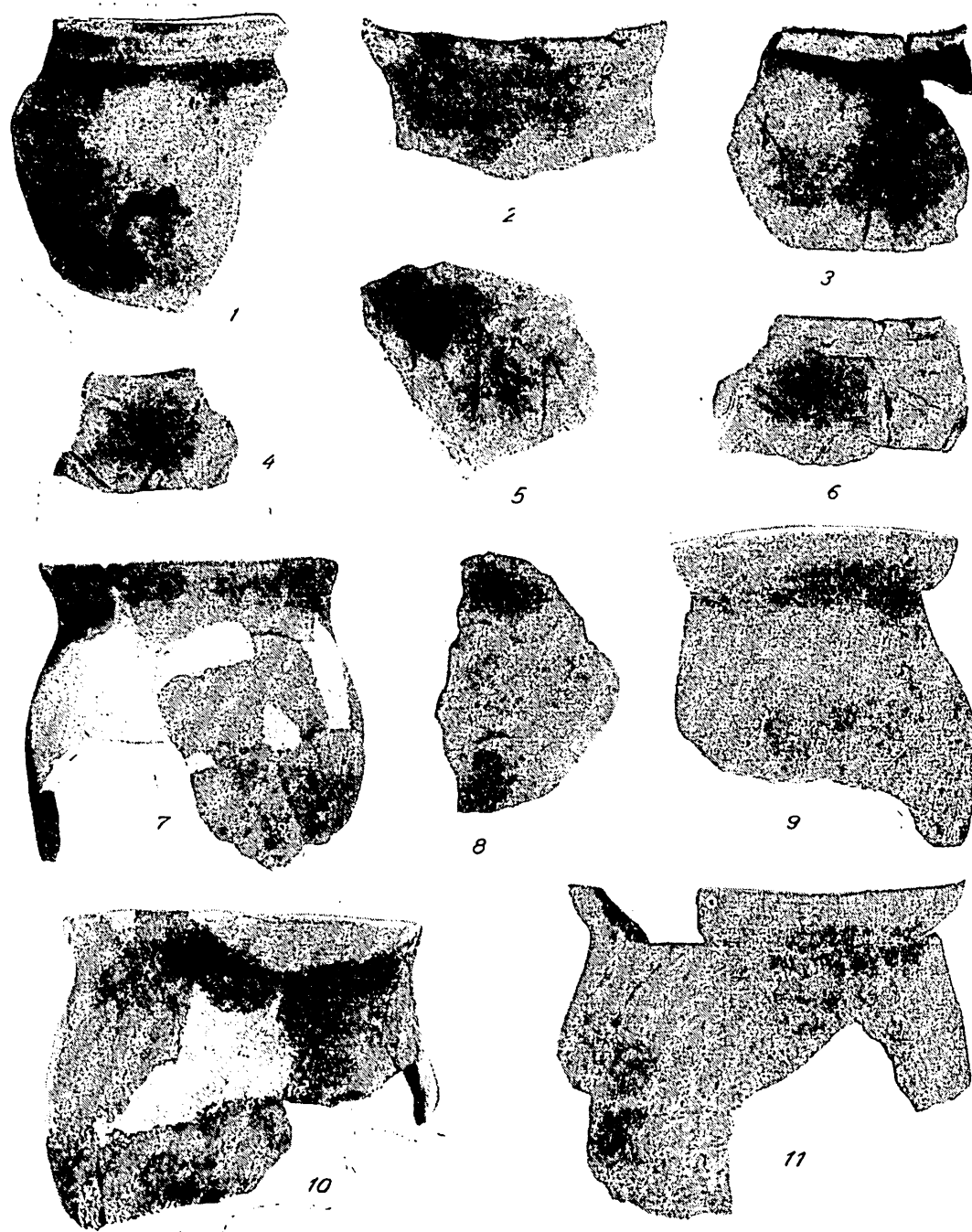

Fig. 5. — Ceramică din bordeiul 2 (4–6,8), bordeiul 3 (3, 7, 9–11) și din apropierea lor (1, 2).

Tipul II : Vase cu buza mult îngroșată, răsfrintă spre exterior cu marginea rotunjită, gîtul arcuit, fără umăr bombat; pîntecul formează o convexitate nu prea proeminentă, diametrul maxim fiind pe mijloc; este lipsit de decor (fig. 5/1; 7/17).

Tipul III : Vas cu buza scundă, răsfrintă brusc în exterior, mult îngroșată și cu șanțuire pregnantă în interior; marginea este dreaptă; gîtul, ceva mai mic decît buza, se continuă cu un umăr destul de proeminent, pe care se observă urmele lăsate intenționat sub forma unor dungi, acestea avînd și rol ornamental; diametrul maxim se află pe mijloc (fig. 7/18).

O altă formă, din care la Lunca s-au descoperit 4 fragmente întregibile, este cea de castronaș tronconic, de dimensiuni reduse, fără toartă, avînd pereții oblici răsfrinți spre exterior, buza rotunjită, fiind lucrate dintr-o pastă avînd aceeași compoziție ca și a borcanelor și arse și ele incomplet, pereții dobîndind o culoare cărămizie. În cadrul acestei forme se pot deosebi două variante: una, reprezentată printr-un singur exemplar, avînd un profil ceva mai zvelt, cu pereții și fundul mai subțire, dar inegali, cu înălțimea de 8,5 cm și cu peretele ușor subțiat puțin mai sus de mijloc, unde castronașul prezintă o ușoară curbura (fig. 7/20); cealaltă variantă are pereții mai groși, înălțimea de circa 6 cm și diametrul buzei de 13—16 cm, marginile fundului fiind puțin evazate (fig. 6/5; 7/19). Ambele variante sînt lipsite de decor.

Repertoriul redus al formelor ceramice este un indiciu că pentru destinația finală a vaselor nu se trecuse la o producție diferențiată în funcție de această destinație, aceeași formă avînd probabil în gospodărie un rol funcțional diferit. Cît despre castronașele tronconice este posibil ca ele să fi servit și drept capace ale unor borcane cu buza șanțuită în interior (grupa A, tipul IV), mai ales că în privința dimensiunilor ele corespund perfect cu diametrul gurii acestor borcane. Nu ar fi exclus ca pe lângă alte roluri castronașele să-l fi avut și pe acela de opaiț, interpretare pentru care ar pleda asemănarea cu așa-numitele cățui dacice, precum și cu opaițele cu buza ondulată de la Capidava⁵.

Elementele de decor. Cele mai frecvent folosite sînt cele formate din una sau mai multe linii în val suprapuse, aplicate în jumătatea superioară a borcanelor (dispuse de regulă pe umărul vasului). Ornamentele incizate în formă de val au ondulațiile cu o ușoară înclinație spre stînga, fie mici și dese (fig. 5/5), fie înalte și larg deschise (fig. 6/3) și numai rar realizate simetric (fig. 6/2). De obicei, cînd s-a trasat o singură linie ondulată, incizia s-a făcut cu un instrument mai puțin ascuțit, rezultînd o suprafață incizată mai groasă. Decorul este compus de multe ori și din două sau trei linii în val etajate (fig. 5/6; 6/3). Benzile de linii în val nu sînt dispuse întotdeauna într-o orînduire simetrică, astfel că apar linii ondulate care înscriu uneori o formă sinusoidală, se întretaie și se împletesc în mod neregulat sau uneori se întrerup din loc în loc (fig. 5/4, 6). Decorul vălurit apare pe forme care se includ în tipurile I, II și V din grupa A și în tipul I al grupei B.

Pe un număr mult mai redus de fragmente ceramice apare și decorul format din linii orizontale incizate, dispuse de regulă grupate și paralel, cu distanțe mici între ele. Nu s-a întîlnit decît pe un singur fragment ceramic asocierea între decorul incizat vălurit și cel format din linii orizontale (fig. 5/8).

⁵ D. Nilceanu, *Opaițe din așezarea feudală timpurie de la Capidava*, în SCIV, XII, 1961, 2, p. 395 și urm.

Din bordeiul 3 provine un fragment dintr-un borcan pe umărul căruia a fost zgîriat un semn reprezentînd litera X (fig. 5/3), care însă este puțin probabil să fi fost incizat ca ornament și pare să fi avut cu totul altă semnificație.

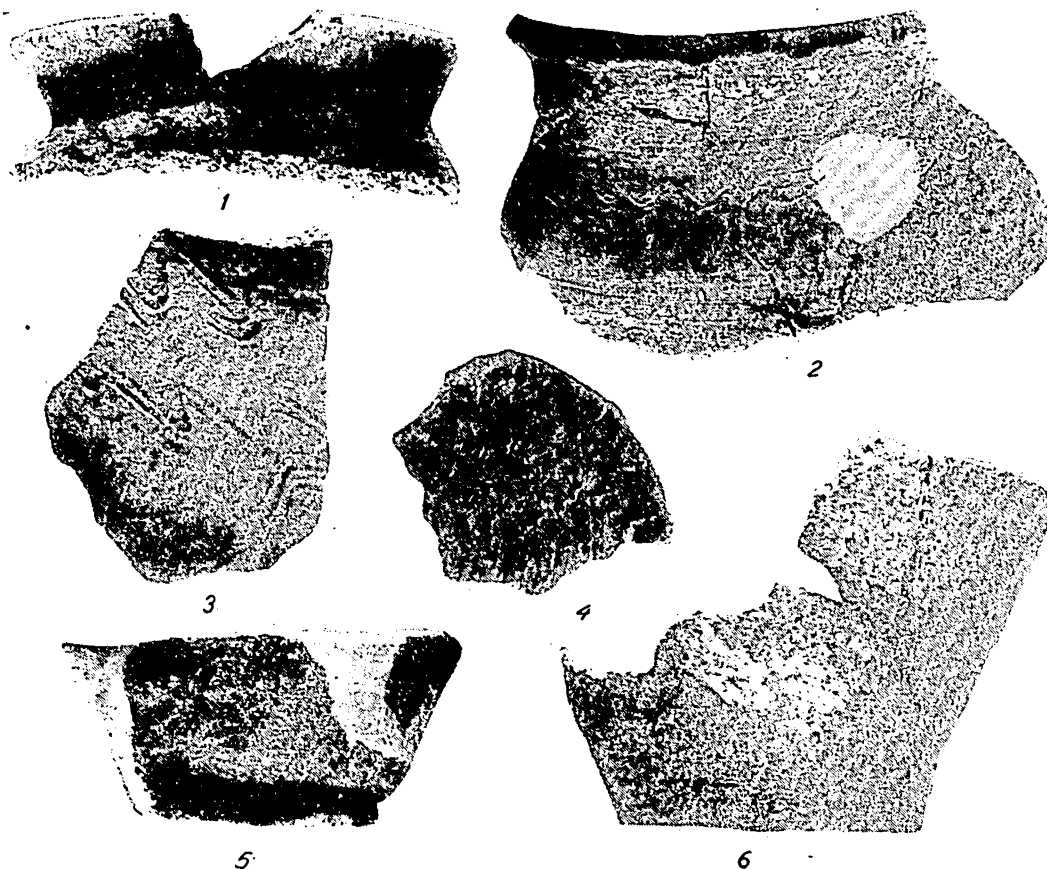

Fig. 6. — Ceramică din bordeiul 2.

Un alt ornament care apare pe patru mici fragmente ceramice descoperite în bordeiul 2 a fost executat cu roțița dințată, sub formă de impresiuni rectangulare dispuse în șiruri paralele orizontale (fig. 7/21, 22).

Marginea unor buze de borcane, care se încadrează în tipul V al grupei A, poartă ca decor creștături realizate prin impresiune, înșiruite mai mult sau mai puțin regulat și dispuse în poziție oblică (fig. 5/2). Un rol ornamental asemănător îl au și alveolele dispuse pe marginea buzei unui vas din tipul II al grupei B (fig. 6/2).

Analiza decorului ceramicii primului nivel feudal de la Lunca indică cunoașterea unei game destul de reduse de motive ornamentale, precum și puțină preocupare pentru o realizare cu adevărat estetică a acestor motive, executate neordonat și uneori cu multă stîngăcie.

Cu toate asemănările evidente între ceramica celor două bordeie din primul nivel medieval, la o atentă examinare a ei sînt perceptibile unele deosebiri. Astfel, din punct de vedere al formelor, în bordeiul 2 se întîlnesc borcane de tipul I, II, III și V din grupa A și de tipul I din grupa B, iar în bordeiul 3 borcane de tipul I, II și IV din grupa A și de tipul III din grupa B, precum și castronașe tronconice (tipul II din grupa B n-a apărut într-un complex de locuire închis). Decorul compus din incizii vîlurite și orizontale, decorul executat cu roțița dințată, ca și creștăturile și alveolele apar doar în bordeiul 2. Aceste deosebiri sînt desigur insuficiente pentru a putea încerca o diferențiere cronologică între fazele de locuire a celor două bordeie, în ambele existînd olărie cu aceeași pastă, ardere și forme și cu același procent de vase lucrate la roata rapidă. Deși reiese evident pe baza materialului că fazele de construcție a celor două bordeie nu sînt perfect contemporane, ele nu pot fi totuși distanțate prea mult în timp.

Olăria de la Lunca poartă semne vizibile ale folosirii destul de intense în treburile gospodărești sub forma urmelor de afumare și a celor de crustă negricioasă pe unele porțiuni ale vaselor. Unele borcane au fost arse secundar.

Ceramica din primul nivel de la Lunca nu este singulară pe teritoriul Moldovei, ea găsindu-și numeroase analogii în regiunea în care se va forma statul moldovenesc, atît în așezări de caracter rural, cît și în locul în care apăreau germenii viitoarelor așezări urbane. Astfel, diferite variante de borcane s-au descoperit, în stare fragmentară sau forme întregi, la Hlincea⁶, Corlăteni⁷, Piatra-Neamț⁸, Suceava⁹, Șcheia¹⁰, Ripiceni-Izvor¹¹, Bîtca Doamnei¹², Baia¹³, Cîrjoaia¹⁴, Rădăuți¹⁵. Pentru tipul de castronaș existent la Lunca avem cunoștință, deocamdată, doar de o singură formă identică descoperită recent, întîmplător, la Rădăuți¹⁶. Din regiunile vecine Moldovei ceramică asemănătoare cu cea de la Lunca, îndeosebi borcane, s-a descoperit și în estul Transilvaniei, la Sîncrăieni¹⁷ și la Cuhea, în Maramureș¹⁸. Analogiile ceramice din aceste așezări dovedesc o dată în plus raporturile etnice și culturale între Moldova și Transilvania, atestate atît de izvoarele documentare, cît și de tradiția populară.

Factura aparent neevoluată calitativ a ceramicii moldovenești identică cu cea din primul nivel de la Lunca s-ar explica prin condițiile economice și politice deosebite în care s-a dezvoltat viitorul stat Moldova, rămas timp îndelungat sub dominația Hoardei de Aur¹⁹.

⁶ M. Petrescu-Dîmbovița și colab., *Șantierul Hlincea-Iași*, în *SCIV*, V, 1954, 1-2, fig. 4-5.

⁷ D. Tudor și colab., *Șantierul Corlăteni*, în *SCIV*, IV, 1953, 1-2, fig. 9/1.

⁸ C. Matasă, *Șantierul arheologic Piatra-Neamț*, în *SCIV*, VI, 1955, 3-4, fig. 16.

⁹ M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 34 și urm., fig. 6-13; E. Busuioc, *Ceramica locală de uz casnic din secolul al XIV-lea de la Suceava (partea I)*, în *SCIV*, XV, 1964, 1, p. 85 și urm.

¹⁰ Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *Celatea Șcheia*, București, 1960, p. 70 și urm., fig. 34.

¹¹ Al. Păunescu, *Sur la succession des habitats paléolithiques et postpaléolithiques de Ripiceni-Izvor*, în *Dacia*, N. S., 1965, p. 30, fig. 15/1.

¹² C. Scorpan, *L'ensemble archéologique féodal de*

Bîtca Doamnei, în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 442-443, fig. 4/7,8 etc.

¹³ Materiale în colecțiile Muzeului de istorie a Moldovei din Iași.

¹⁴ Materiale în colecțiile Muzeului de istorie a Moldovei din Iași.

¹⁵ Materiale în colecțiile Muzeului de istorie a Moldovei din Iași.

¹⁶ Vasul a fost examinat prin bunăvoința profesorului Ion Andrișoia din Rădăuți.

¹⁷ C. Preda, *Săpăturile arheologice de la Sîncrăieni*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 845 și urm., fig. 20, 20-24).

¹⁸ R. Popa, M. Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea un centru voievodal din veacul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966, p. 44-45, fig. 32.

¹⁹ M. D. Matei, *op. cit.*, p. 61; E. Busuioc, *Ceramica locală de uz casnic din secolul al XIV-lea de la Suceava, (partea a II-a)*, în *SCIV*, XV, 1964, 2, p. 220.

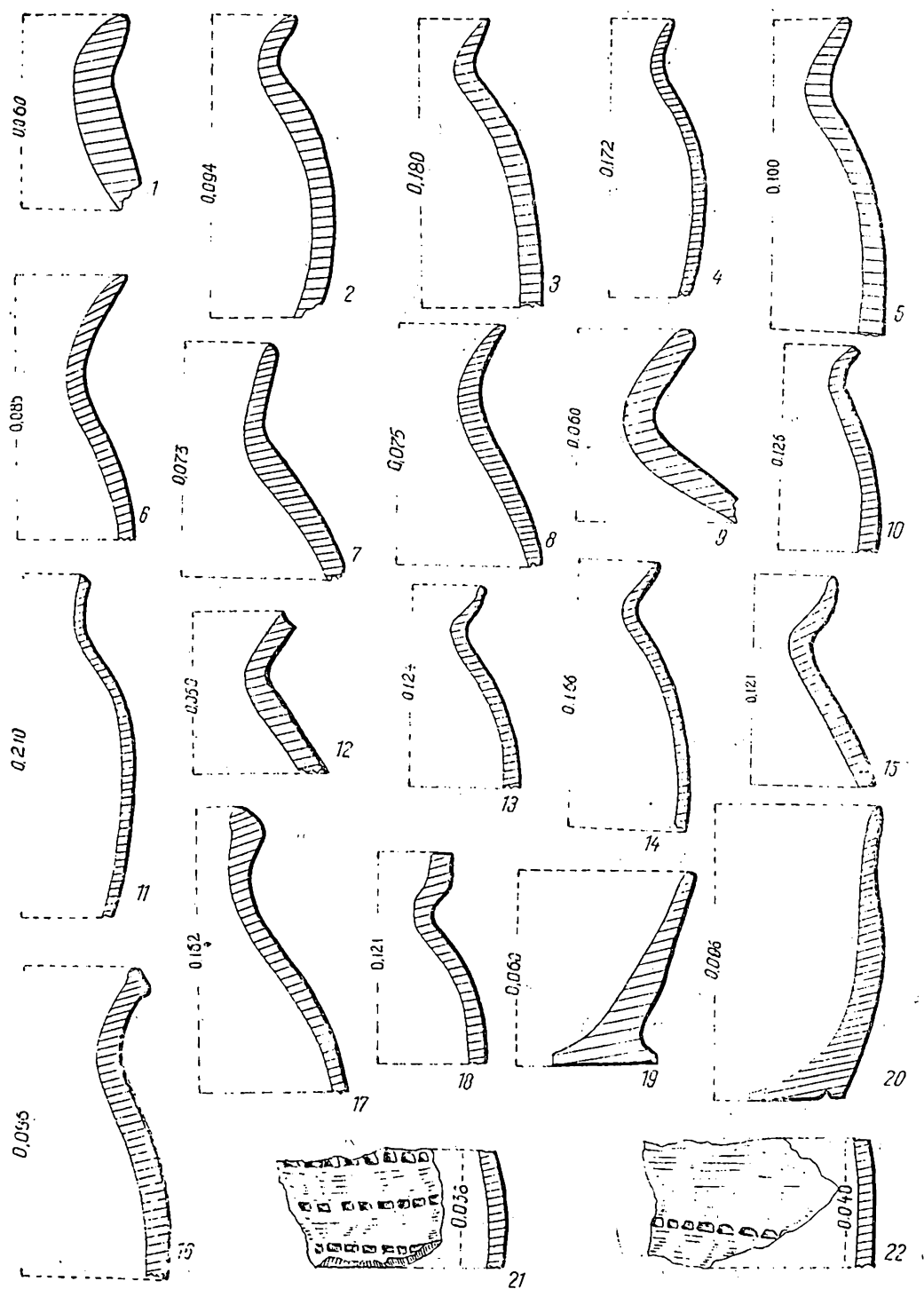

Fig. 7. — Ceramică din primul nivel medieval.

Datarea primului nivel medieval de la Lunca întâmpină unele greutăți datorită stadiului încă începător al cercetărilor privind epoca feudală timpurie din Moldova, lipsind material arheologic comparativ foarte bine precizat cronologic. Prezența unui strat superior datat cu monedă din epoca mușatină, atât la Lunca cît și la Suceava²⁰, fixează termenul *postquem* pentru primul nivel de la Lunca. Cum din ceramica de acest fel evoluează ceramica datată cu monedă mușatină, ea poate fi considerată ca precedînd-o direct și deci datată în prima parte a secolului al XIV-lea pînă la mijlocul aceluiași secol. Mai dificilă este stabilirea pentru primul nivel de locuire de la Lunca a termenului *antequem*. Analogiile parțiale cu ceramica de la Bîtca Doamnei și cu cea de la Sîncrăieni datată în secolele XII—XIII²¹, ca și aceea de la Cuhea, de la sfîrșitul secolului al XIII-lea²², arată că limita inferioară la care se fixează stratul feudal de la Lunca poate fi coborît pînă către ultimul sfert al veacului al XIII-lea. Pentru o datare mai veche pledează și decorul cu roțița dințată, care-și găsește apropiate analogii în ceramica unor așezări din secolele XI—XII ca Hlincea²³ și Răducăneni²⁴ în Moldova și la Moldovenești și Morești în Transilvania²⁵, precum și în Dobrogea²⁶.

AȘEZAREA DIN SECOLELE XIV—XV

Bordeiul 1. De formă rectangulară, cu colțurile rotunjite, acesta are laturile de circa $3,50 \times 2,80$ m. Latura dinspre SV a fost distrusă prin acțiunea de eroziune a apei Siretului, care astfel n-a afectat decît o mică parte din suprafața locuinței. Adîncimea la care a fost săpată această locuință este în medie de 1,30m de la nivelul actual al solului, podeaua fiind doar simplu bătătorită. Intrarea nu a putut fi determinată cu certitudine, dar după observațiile făcute la locuința 2 este posibil ca ea să fi fost amenajată în pantă pe latura de SE. Lipsa urmelor de pari, a grinzilor carbonizate, a lipiturilor de pereți etc. ne împiedică să tragem concluzii mai amănunțite cu privire la tipul și sistemul de construcție al acestui bordei. În interiorul bordeiului, atât în umplutură cît și pe podeaua lui, s-au descoperit numeroase vase întregi și fragmentare și unelte din fier, precum și o monedă de argint, emisiune de la Ștefan Mușat.

Obiecte de fier. În locuință s-au descoperit următoarele obiecte: un vîrf de săgeată, cu lama în formă romboidală neregulată, avînd o nervură longitudinală, la capătul inferior terminîndu-se cu un peduncul (fig. 3/22); o sulă de fier ascuțită la ambele capete (fig. 3/23); un ac de cusut (fig. 3/21), șase cuțite de fier, fragmentare, cu lama ușor arcuită, cu peduncul pentru prinderea mînerului (fig. 3/6, 7); un cuțit de fier de calitate mai bună, din care s-a pierdut lama, avînd fixate la mîner prin nituri de aramă două plăsele fine de os, iar la capăt o parte de alamă cu ornamente realizate prin tehnica gravării (fig. 3/8). Acest cuțit

²⁰ E. Busuioac, *op. cit.*, p. 85 și urm.

²¹ C. Scôrpan, *op. cit.*, p. 441 și urm.; C. Preda, *op. cit.*, p. 863 și urm.

²² R. Popa, M. Zdroba, *op. cit.*, p. 44—45.

²³ M. Petrescu-Dîmbovița și colab., *op. cit.*, în SCIV, IV, 1953, 1—2, p. 319, fig. 6/1,2.

²⁴ D. Gh. Teodor, *Săpăturile arheologice de la Răducăneni*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 727; idem, *Cîteva observații în legătură cu căldările de lut descoperite la Ră-*

ducăneni (r. Huși, reg. Iași), în SCIV, XIV, 1963, 1, p. 198, fig. 1/7.

²⁵ Șantierul „Așezări slave în regiunile Mureș și Cluj”, în SCIV, III, 1952, p. 320 și 338, fig. 4/9 și 18/20.

²⁶ În nordul Dobrogei decorul cu roțița dințată apare în secolele X—XI. Vezi M. Comșa, *Cu privire la evoluția culturii balcano-dunărene în secolele IX—X (studiu preliminar)*, în SCIV, XIV, 1963, 1, p. 107 și urm.

reprezintă probabil un obiect adus din mediul orășenesc, factura sa deosebindu-se substanțial de a celorlalte cuțite găsite la Lunca.

Alte obiecte de fier s-au descoperit în apropierea complexelor de locuire sau în zona depozitărilor masive de zgură de fier și pot fi încadrate în perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al XIII-lea și secolul al XV-lea. Dintre ele amintim trei cuțite de tipul cu peduncul de fixare a mînerului, cu muchia îngroșată și vârful ascuțit, alte două cu mînerul perforat pentru fixarea plăselelor cu nituri de alamă (fig. 3/3), o dălțiță (fig. 3/18), mai multe cuie (fig. 3/17), un fragment din lama unui topor (fig. 3/19), o verigă cu secțiunea rotundă (fig. 3/16) a cărei întrebuințare nu se poate preciza etc.

Surprinde faptul că din inventarul obiectelor metalice descoperite la Lunca lipsesc deocamdată uneltele agricole, ceea ce desigur nu este decât o întâmplare.

Obiectele de fier descoperite au analogii numeroase atât în Moldova cât și în regiunile înconjurătoare în întreaga perioadă a feudalismului timpuriu și dezvoltat, fapt pentru care ele nu pot avea valoare cronologică precisă.

După cât se pare, obiectele de fier de la Lunca erau după toate probabilitățile lucrate aproape în exclusivitate chiar în cadrul așezării, de către meseriași locali. Prelucrarea lor nu necesită desigur cunoștințe tehnice deosebite, majoritatea obiectelor descoperite fiind obținute prin baterea la cald a unor bare sau verigi de fier.

Ceramica descoperită în locuința 1 de la Lunca este în întregime lucrată la roata cu învîrtire rapidă. Din punctul de vedere al compoziției pastei și al arderii se deosebesc două grupe ceramice: A = cenușie și B = roșie.

Grupa A, de ceramică cenușie, predominantă, se împarte la rîndul ei în două categorii. Astfel, categoria cea mai numeroasă o constituie ceramica lucrată dintr-o pastă bine frământată, avînd în compoziție, ca degresant, nisip cu bobul nu întotdeauna suficient de bine ales și uneori chiar mici pietricele, din care cauză pereții vaselor au un aspect zgrunțuros. Arderea vaselor din această pastă este completă și unitară.

În ceea ce privește formele, mai des întîlnit este *borcanul*, avînd în genere gîtul bine profilat, umărul curbat, pîntecele bombat, după care pereții se retrag către fundul vasului, care este mai mic decât gura acestuia. Deosebirile de la un vas la altul, exceptînd dimensiunile, constau mai ales în redarea profilului părții superioare, a buzei, și a decorului. În afară de unele vase fragmentare, care au putut fi întregite, au mai fost descoperite numeroase fragmente de diferite dimensiuni, care însă nu au permis întregirea vaselor din care ele provin. Pe baza acestor materiale s-a putut însă stabili că în linii generale ele aparțin la 5 tipuri, unele dintre ele prezentînd mai multe variante.

Tipul I cuprinde fragmente provenind din vase cu buza răsfrîntă în afară, fie de aceeași grosime cu pereții vasului (fig. 10/1), fie îngroșată mai puțin (fig. 10/2) sau mai mult (fig. 10/3).

Tipul II cuprinde vasele a căror buză prezintă o șanțuire interioară, în funcție de evoluția căreia ele pot fi încadrate în mai multe variante.

Varianta a. Aici se încadrează un vas reconstituit și fragmentele a căror buză este prevăzută cu o ușoară șanțuire interioară (fig. 9/6; 10/4—7). În unele cazuri marginea buzei este ușor trasă în interior (fig. 10/7).

Varianta b. O altă variantă a acestui tip prezintă marginea buzei mai înaltă și șanțuirea interioară mai pronunțată (fig. 10/8, 10). Unele buze au și în acest caz marginea adusă spre interior (fig. 10/10).

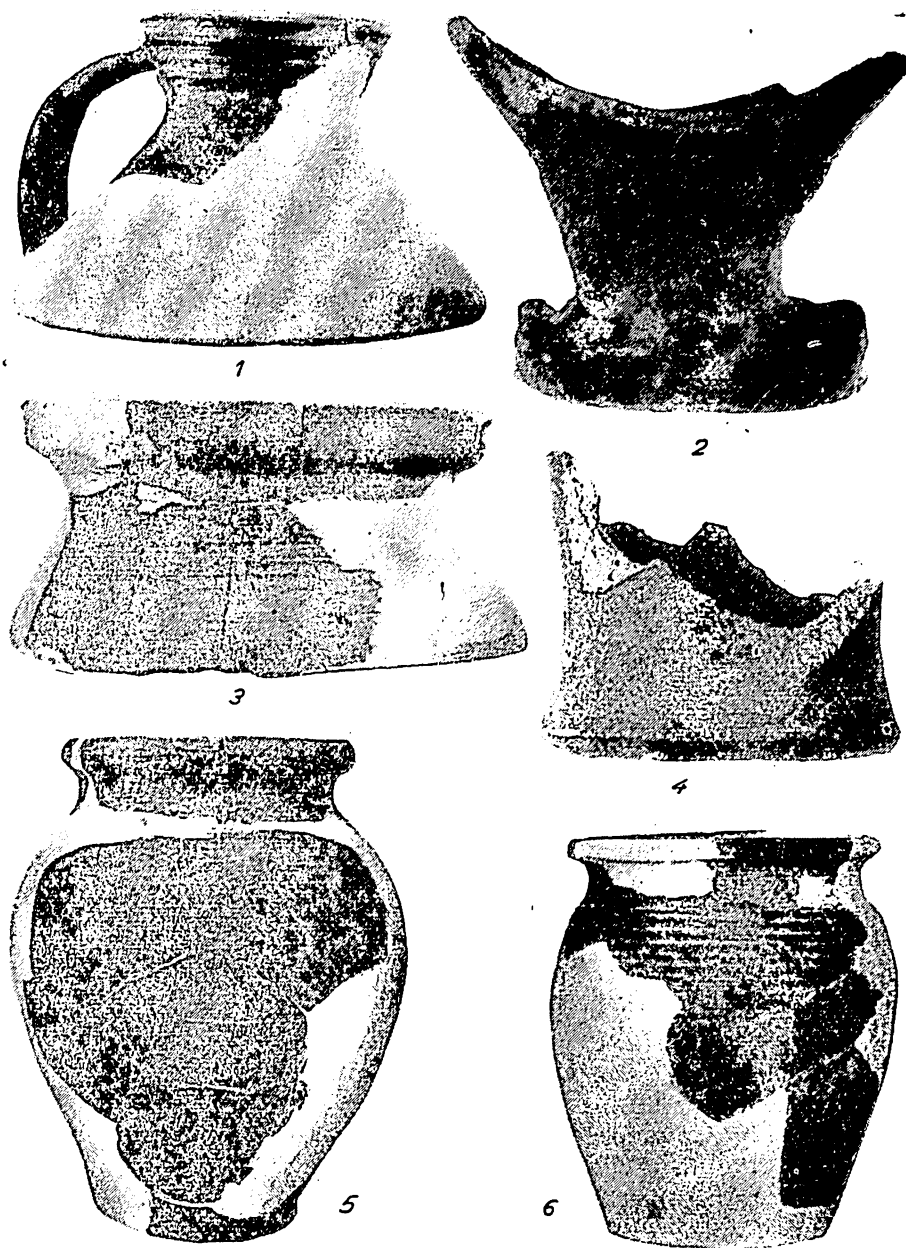

Fig. 8. — Ceramică de la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea descoperită în bordeiul 1.

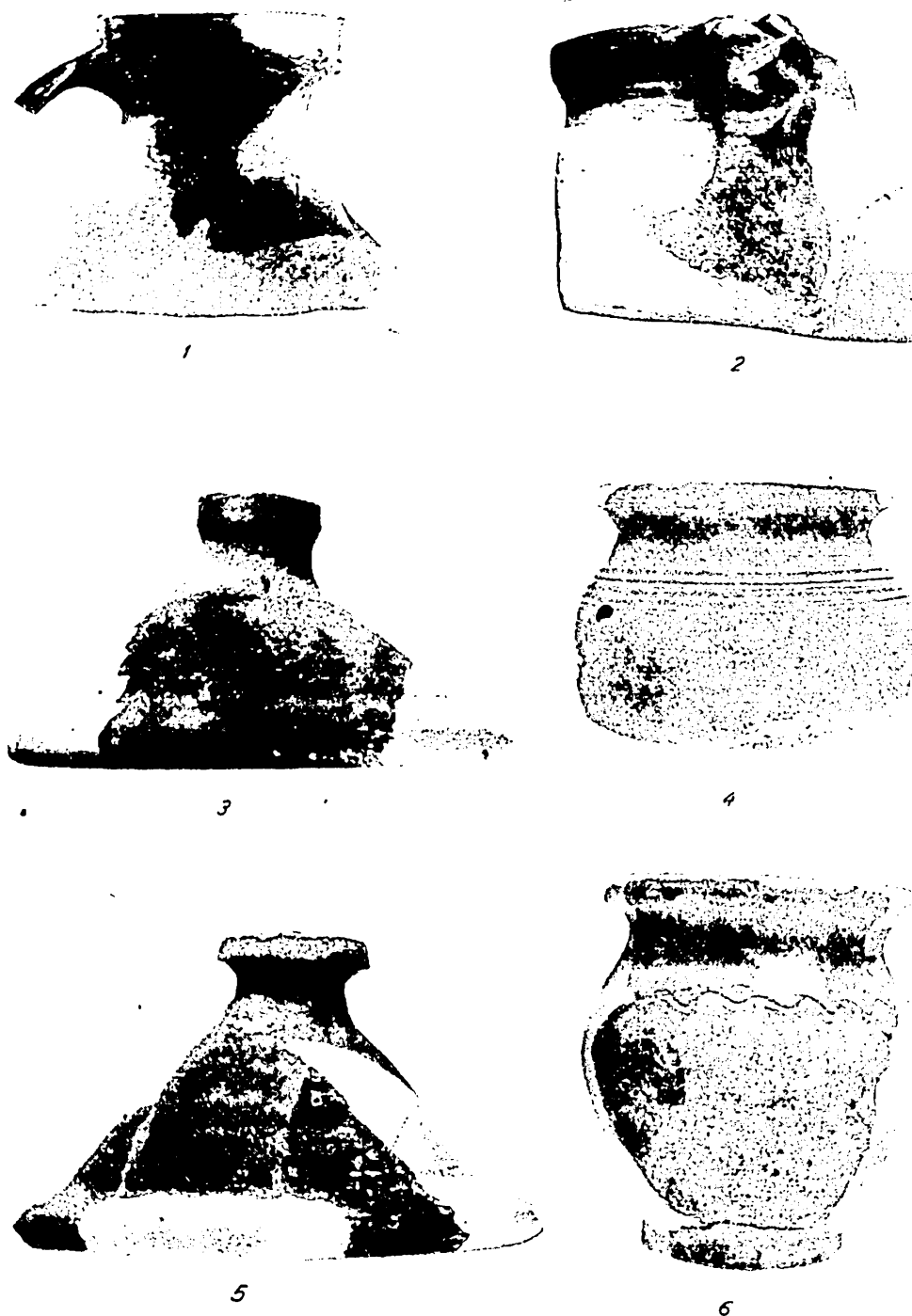

Fig.9. — Ceramiță de la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea descoperită în bordeiul 1.

Varianta c. La materialele incluse în această variantă, două vase reconstituite și mai multe fragmente, apare o muchie care marchează trecerea de la șanțuirea interioară a buzei la gîtul vasului (fig. 8/5—6, 10/9, 11—12).

Varianta d. Aici încadrăm piese la care marginea buzei, ușor curbată, prezintă de o parte și de alta cite o muchie (fig. 9/4 ; 11/1).

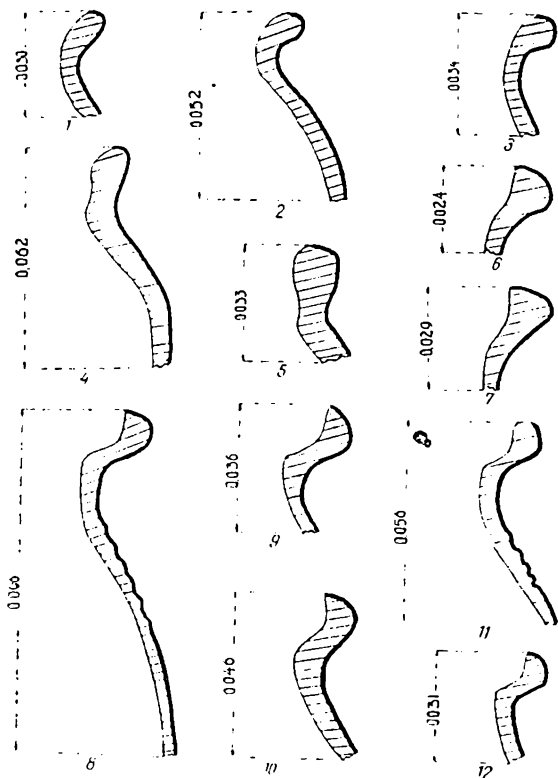

Fig. 10. — Fragmente ceramice de la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea descoperite în bordeiul 1.

Tipul III. Un alt tip îl constituie fragmentele prevăzute, de asemenea, cu șanțuirea interioară, dar a căror buză, de aceeași grosime cu pereții vasului sau puțin îngroșată, are marginea aproape întotdeauna orizontală, plană (fig. 11/3, 5), rar ușor arcuită (fig. 11/2).

Tipul IV. Aici includem fragmentele la care apare pe partea exterioară a buzei o canelură. Partea inferioară a acestora delimitează începutul gîtului vasului (fig. 11/6—9).

Tipul V. În acest tip încadrăm fragmentele a căror buză, ușor îngroșată și rotunjită, prevăzută cu șanțuire interioară, are în partea exterioară și inferioară o muchie prominentă stilizată în frînghie (fig. 11/10). Cîteva din aceste fragmente sînt prevăzute cu toarta de 2 cm lățime și șanțuire mediană.

Vasele-borcan prezentate, de diferite dimensiuni, au înălțimea cuprinsă între 14,3 cm și 22 cm, cu diametrul gurii oscilînd între 11,7 cm și 15 cm, al pîntecelui între 12,8 și 18 cm, iar al fundului între 8 cm și 10 cm. Grosimea pereților variază între 0,5 cm—0,8 cm, a buzelor între 1 cm—1,3 cm, înălțimea acestora din urmă crește

de la 1 cm la 1,6 cm. Fundul vaselor este uneori plat, alteori însă ușor concav.

Ornamentul lor constă în genere din benzi de linii incizate și caneluri, dispuse pe umărul și pîntecul vasului. Linia vălurită este rar întîlnită (fig. 9/6). Într-un caz se întîlnește un ornament din două linii incizate, dedesubtul lor aflîndu-se un șir de alveole alungite orizontal (fig. 8/5). Unele din ele poartă urme de arsură ca urmare a folosirii lor la foc.

Capacul. O altă formă ceramică lucrată din această pastă este capacul. De formă conică, acesta este prevăzut cu o prelungire suprapusă de un buton tronconic. Buza, evazată, prezintă o șanțuire interioară. Înălțimea capacului este de 9 cm, a butonului de 0,9 cm, iar diametrul gurii de 15,4 cm (fig. 9/5).

Castronul. Acestei forme de vas îi aparține, probabil, un fragment de buză cu marginea răsfrintă brusc în afară, în unghi drept. Partea superioară a acesteia, lată de 2,5 cm, este plană. În exterior partea inferioară a buzei este prevăzută cu o șanțuire rotunjită și o muchie proeminentă.

Tot din această pastă s-a mai păstrat partea inferioară a unui vas, probabil o caună de dimensiuni nu prea mari, sau poate chiar un pahar, avînd diametrul fundului de 6,4 cm, iar înălțimea de circa 5,6 cm (fig. 8/4).

Din a doua categorie a ceramicii cenușii fac parte vasele lucrate dintr-o pastă bine frămîntată și omogenă, avînd în compoziție nisip cu bobul foarte fin, care dă vasului un aspect neted, aproape lustruit. Din această categorie sînt lucrate următoarele foarme de vase:

Cănille. După forma lor deosebit două tipuri:

Tipul I. Aici includem *cana cu gura trilobată*. S-a descoperit un exemplar fragmentar care a putut fi reconstituit numai pînă mai jos de toartă. Gura vasului este trilobată cu lobi puțin proeminenți. Din această cauză forma gurii este mai mult ovală, prevăzută cu cioc. Buza (înalță de 3 cm) prezintă o albiere interioară, iar la exterior trei caneluri cu trei muchii. Marginea ei este tăiată oblic spre exterior. De pe mijlocul buzei pornește toarta, o bandă lată prevăzută cu patru șanțuiri ce mărginesc trei nervuri late, rotunjite, fiind la același nivel cu marginile torții. Gîtul și umărul căunii sînt lipsite de decor (fig. 8/1).

Tipul II. În acest tip încadrăm *cana cu gura rotundă*. S-a putut reconstitui, de asemenea parțial, un exemplar. Buza (înalță de 2,4 cm) are marginea tăiată drept, cu muchia interioară ușor rotunjită. Toarta prezintă o nervură mediană. Muchia ce delimitează partea inferioară a buzei este decorată cu alveole ornamentate cu striuri. Gîtul căunii este ornamentat cu patru linii, dintre care cele două superioare au și ele alveole, însă mai puțin proeminente. Cele de pe prima linie, mai mari și mai dese, au cîte o incizie mediană orizontală, spre deosebire de cele de pe a doua linie, puțin vizibile, care sînt simple. Spre umărul vasului se află o bandă din cinci linii vălurite (fig. 9/1). Înălțimea părții reconstituite a cănilor variază între 12 cm și 13,3 cm, diametrul interior al gurii între 9,5 cm și 10,7 cm, iar al părții bombate este cuprins între 18 cm și 23 cm. Lățimea torților este de 5 cm — 5,5 cm, iar grosimea lor de circa 1 cm.

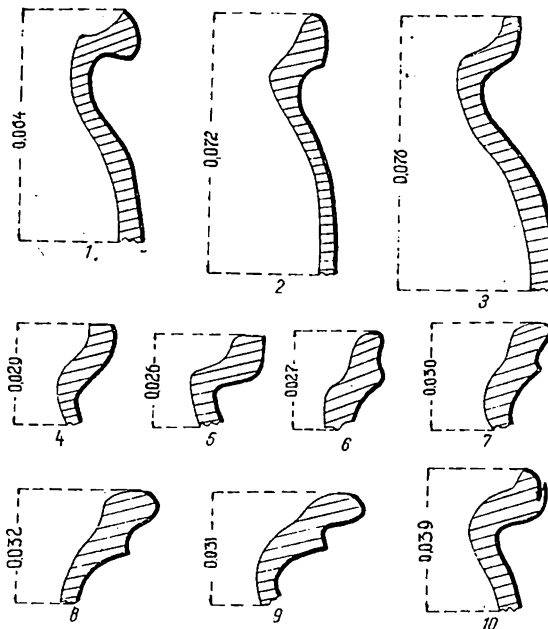

Fig. 11. — Fragmente ceramice de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea descoperite în borceiul 1.

Alte câteva fragmente de buze, dintre care unele păstrează și parte din cioc, precum și câteva torți simple sau cu nervura mediană, a căror lățime se înscrie între 3,2 cm și 5,4 cm, documentează și ele, alături de exemplarele prezentate, existența acestei forme de vas la Lunca.

Un alt fragment provine probabil tot dintr-o cană sau eventual dintr-o cupă. Partea inferioară a acesteia este mult îngustată, iar pentru stabilitate a fost prevăzut cu un suport cilindric cu diametrul de 6,5 cm. Pe marginea feței superioare a suportului s-au imprimat prin apăsare cu degetul nouă alveole, neglijent realizate (fig. 8/2).

Grupa B. În afară de ceramica cenușie, tot în același bordei s-a descoperit, în cantitate mult mai mică, și ceramica roșie. Întocmai ca și la ceramica cenușie și în cadrul acestei grupe deosebim două categorii. Mai numeroasă este ceramica lucrată dintr-o pastă în care s-a folosit ca degresant nisip, variind atât ca mărime a bobului, cât și cantitativ, și în unele cazuri și mici pietricele, care dau pastei un aspect zgrunțuros. Aproape toate fragmentele incluse în această categorie sînt arse la roșu (mai brun, gălbui sau cărămiziu) și numai câteva fragmente mai păstrează un miez cenușiu sau sînt arse unitar la roșu brun cu pete vineții.

În ceea ce privește formele constatăm și în acest caz existența borcanului. Materialele păstrate se încadrează în tipul II, varianta a, tipul III și IV. Decorul este alcătuit din benzi de linii paralele, orizontale, dispuse pe gîtul și umărul vasului. Diametrul gurii este de circa 13 cm (fig. 8/3).

Oala cu toartă este o altă formă a ceramicii din grupa B. Buza are marginea orizontală și este prevăzut cu șanțuirea interioară. Toarta (de 2,5 cm) pornește din mijlocul buzei și prezintă o șanțuire mediană.

Într-un caz toarta este ornamentată cu cîte patru alveole pe fiecare latură, realizate prin impresiuni executate cu degetul în pasta umedă (fig. 9/2).

Capacele. Forma lor este conică. Buza puțin îngroșată și rotunjită are fie o ușoară albiere interioară, fie o șanțuire exterioară și o alta interioară mai pronunțată, în vederea fixării mai etanșe. Un exemplar este ars unitar la roșu-brun cu pete vineții (fig. 9/3).

Înălțimea lor este de circa 8 cm, a butonului de circa 1 cm, iar diametrul gurii de 14 cm — 16 cm.

Din categoria mai fină a acestei grupe ceramice s-au descoperit doar câteva fragmente, dintre care unele provin de la o cană cu buza relativ înaltă (2,5 cm), prezentînd o curbură interioară și o nervură exterioară pe mijlocul ei, din care pornește toarta (lată de 2,8 cm) cu o șanțuire mediană. Diametrul gurii este de circa 7 cm.

Unele materiale din locuința 1 de la Lunca prezintă asemănări cu materialele descoperite în alte așezări din Moldova.

Astfel, borcanul, una dintre formele cele mai des întîlnite, ca și fragmentele neîntregibile provenind din acestea își găsesc analogii atât în materialele descoperite

rite în mediul sătesc, la Hlincea-Iași ²⁷, cât și în mediul orășenesc la Suceava ²⁸, Vaslui ²⁹ și Iași ³⁰ etc.

De asemenea, capacele își găsesc și ele corespondențe la Suceava ³¹ și Iași ³².

Forma de oală cu toarta simplă sau ornamentată lateral cu impresiuni executate cu degetul, sau cum a mai fost denumită această modelare „dantelată” sau în „ghirlandă”, s-a găsit de asemenea la Suceava ³³.

Castronul, forma cea mai slab reprezentată la Lunca, își găsește analogii tot în descoperirile de la Suceava ³⁴.

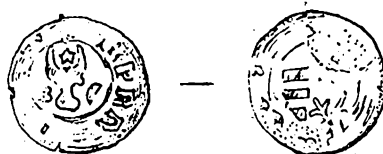

Fig. 12. — Monedă epigrafă de argint de la Ștefan Mușat descoperită în bordeiul 1.

Cănille cu gura trilobată sau cu gura rotundă prevăzută cu cioc, lucrate din pastă cenușie fină, descoperite la Lunca, au analogii din punctul de vedere al formei cu unele exemplare descoperite la Suceava ³⁵, Roman ³⁶, Iași ³⁷ și Băiceni ³⁸. Materialele descoperite la Lunca pot fi datate, pe baza analogiilor de mai sus, la sfârșitul secolului al XIV-lea și în prima parte a secolului al XV-lea.

Moneda epigrafă de argint de la Ștefan Mușat (1394—1399), aflată pe fundul bordeiului impune, de asemenea, datarea locuinței și a materialului descoperit în cuprinsul acesteia la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea.

În așezarea de la Lunca a fost surprins, în marginea terasei, parțial păstrat, un cuptor folosit probabil și pentru ars ceramica, în care au fost descoperite fragmente de vase-borcan, identice cu cele deja prezentate. Acest fapt ne permite să afirmăm că ceramica de acest tip descoperită în locuința 1 a fost lucrată de meșteri localnici.

Ținând seama de faptul că această specie ceramică, din punctul de vedere al pastei, arderii și formelor, este asemănătoare cu cea descoperită și în așezările

²⁷ M. Petrescu-Dîmbovița și colab., *op. cit.*, SCIV, IV, 1953, 1—2, fig. 9, p. 324; SCIV, V, 1954, 1—2, fig. 5/4—6, p. 243; SCIV, VI, 1955, 3—4, fig. 9/1—3. Vezi, de asemenea și materialul inedit aflat în colecțiile Muzeului de istorie a Moldovei.

²⁸ M. D. Matei, *op. cit.*, fig. 14—16, p. 53, 55, 57; E. Busuioc, *Ceramica de uz comun nesmălțuită din prima jumătate a secolului al XV-lea de la Suceava*, în SCIV, 17, 1966, 2, fig. 1/1—2, p. 303; fig. 3/1, p. 305.

²⁹ Al. Andronic, E. Neamțu și Fl. Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în *Materiale*, VIII, 1962, fig. 10, p. 95.

³⁰ Al. Andronic, *Contribuții arheologice la istoricul orașului Iași în perioada feudală*, în AM, I, fig. 4/1—7, p. 276; Al. Andronic și Eug. Neamțu, *Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Iași în anii 1956—1960*, în AM, II—III, 1964, fig. 3/1—4,6, p. 414; fig. 5/1—4, p. 416; Al. Andronic, Eug. Neamțu și M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, în AM, V, fig. 14—15.

³¹ Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 73 și fig. 40/4, p. 79; M. D. Matei, *op. cit.*, fig. 14/2, p. 53

și fig. 16, p. 57; E. Busuioc, *op. cit.*, în SCIV, 17, 1966, 2, fig. 2, p. 304.

³² Al. Andronic, Eug. Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, în AM, V, p. 216, fig. 27/2.

³³ E. Busuioc, *op. cit.*, p. 303.

³⁴ M. D. Matei, *op. cit.*, fig. 23, p. 14; E. Busuioc, *op. cit.*, în SCIV, 17, 1966, 2, fig. 4, p. 306.

³⁵ Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 72—73, fig. 39/1, p. 77; M. D. Matei, *op. cit.*, p. 136—137 și fig. 20, p. 132, fig. 21, p. 138 și fig. 22/3, p. 139.

³⁶ L. Chițescu, *Ceramica stampilată de la Roman și unele probleme în legătură cu purtătorii ei în Moldova*, în SCIV, 15, 1964, 3, fig. 1/1—2, p. 413; fig. 2/1—3, p. 415; M. D. Matei, L. Chițescu, *Problèmes historiques concernant la forteresse du temps des Musat et l'établissement urbain de Roman*, în *Dacia*, N. S., X, 1966, fig. 5; 6/2—4; 7/1, 3; 8.

³⁷ Al. Andronic, Eug. Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, în AM, V, p. 216, fig. 27/3,7.

³⁸ Informații Ion Ioniță.

orășenești din Moldova, putem conchide că la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul celui următor, dacă nu imposibil, în orice caz foarte greu este de sesizat deosebirea între ceramica de acest tip produsă în mediul rural și urban ³⁹.

Ceramica cenușie de calitate superioară de la Lunca, în care am inclus cămile cu gura trilobată ca și cele cu gura rotundă prevăzută cu cioc, este mai puțin numeroasă.

Asemenea materiale, cărora le sînt însă specifice anumite elemente de decor (figuri în relief executate prin ștampilare, ramura de brad, banda de linii verticale etc.), descoperite la Suceava și Roman au fost atribuite unor elemente nelocale, venite în Moldova pentru construirea ⁴⁰ sau apărarea ⁴¹ cetăților ridicate la sfârșitul secolului al XIV-lea.

În stadiul actual al cercetărilor este încă greu de precizat dacă formele amintite, descoperite la Lunca, pot fi considerate o creație a meșterilor din această așezare. Este totuși posibil ca materialele la care ne referim să fi fost realizate de meșteri moldoveni, după modelul ceramicii aduse la noi de străini. Rămîne totuși deschisă problema dacă această ceramică, calitativ superioară, poate fi considerată un produs al olarilor din mediul rural.

Dacă ținem seama de faptul că orașul Siret, important centru economic în această vreme, este situat numai la aproximativ 18 km de așezarea de la Lunca, nu este cu totul exclus ca aceste materiale să fi pătruns aici pe calea schimbului ⁴². Cercetările viitoare ce se vor întreprinde în așezările rurale sau urbane vor putea duce, fără îndoială, la rezolvarea acestei dificile probleme.

Cimitirul. La circa 200 m de bordeiele 1 și 2 s-a descoperit un cimitir medieval de înhumatie. Cu prilejul săpăturilor efectuate aici s-au dezvelit un număr de șapte morminte, orientate potrivit ritului creștin. Unul din aceste morminte avea între falangele degetelor (așezate pe abdomen) o monedă de argint, emisiune de la Sigismund al III-lea (1587—1632), care constituie un important criteriu de încadrare a necropolei în secolele XVI—XVII. Alt inventar nu a fost descoperit. Este posibil ca acest cimitir să cuprindă și morminte mai vechi, el deserving în felul acesta așezarea medievală din apropiere, descrisă mai sus.

Prin poziția sa geografică așezarea cercetată de noi la Lunca se plasa în evul mediu în preajma unor străvechi drumuri comerciale de importanță internațională.

Astfel, după cum se știe, un important drum pornea din Suceava și după ce traversa riul Siret, foarte probabil în apropierea actualului sat Lunca, ducea prin Dorohoi și Hotin la Camenița ⁴³. La o distanță ceva mai mare de acest sat trecea drumul comercial care, pornind din Suceava se îndrepta prin Siret și Cernăuți spre Lwów ⁴⁴.

Teritoriile fertile de pe cursul superior al Siretului, din preajma acestor drumuri comerciale, au fost populate, desigur, de timpuriu. Informații în

³⁹ Ipoteza unor similitudini între ceramica produsă în mediul sătesc și orășenesc în această vreme a fost deja formulată, vezi El. Busuioc, *op. cit.*, în SCIV, XV, 1964, 2, p. 221.

⁴⁰ Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 78; M. D. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieții orășenești la Suceava*, în SCIV, XI, 1960, 1, p. 118—119; idem, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, p. 55, 59.

⁴¹ Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 78; L. Chițescu, *op. cit.*, p. 421; M. D. Matei, L. Chițescu, *op. cit.*, p. 310—311.

⁴² Ceramică identică cu cea de la Roman a fost descoperită și la Siret. Materiale în colecția Muzeului de istorie a Moldovei.

⁴³ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, p. 635.

⁴⁴ *Ibidem*.

legătură cu aceasta găsim și în cele mai vechi documente moldovenești care ni s-au păstrat.

Astfel, la 30 martie 1392, Roman Mușat dăruia lui Ionaș Viteazul satele Ciorsăceuți, Vladimirăuți și Bucurăuți pe Siret ⁴⁵, în părțile Dorohoiului ⁴⁶. Toate aceste trei sate, situate probabil pe ambele maluri ale Siretului, erau cuprinse într-un singur hotar ⁴⁷, formînd o obște țărănească ⁴⁸. Din documentul de la 30 martie 1392 rezultă că hotarul acestor sate trecea și pe acolo „pe unde se arăta drumul de la Dobrinăuți” ⁴⁹. Este evident vorba de un drum care venea dinspre satul Dobrinăuți și care, probabil, făcea legătura cu Siretul și cu importante artere comerciale de care am amintit.

M. Costăchescu identifica Dobrinăuțul cu actualul sat Hăpăi ⁵⁰ situat la circa 3 km de albia Siretului. Cercetările de suprafață efectuate pe teritoriul și în preajma acestui sat nu au dus însă la descoperirea unor resturi de cultură materială datînd din această vreme, ceea ce ne determină să punem la îndoială justetea localizării propuse.

La Hăpăi se găsește însă o veche biserică de lemn, căreia localnicii îi spun „biserică de la Dubărnăuți”. Această biserică a fost adusă aici de pe locul numit „Siliște”, situat pe terasa medie a Siretului ⁵¹ și anume de pe locul unde a fost identificat de noi cimitirul datînd din secolele XVI—XVII.

Faptul că la numai 200 m de acest cimitir se află așezarea datînd din secolele XIII—XV ne îndreptățește să considerăm că aici se găsea satul Dobrinăuți la care se referă documentul amintit.

La 12 martie 1488 Ștefan cel Mare cumpăra cu 400 de zloți „giumătate de sat din Dvorăște, cutul de gios, pe Sireti, și cu morile ce sînt în Sireti”. Satul aparținuse odinioară lui Giurge Zvorăște, care își avusese aici curtea, și acum nepoții săi vindeau domnului jumătate din el. Ștefan cel Mare îl făcea danie mănăstirii Moldovița. În document se precizează că hotarul acestei jumătăți de sat fixat de Tăutul Logofăt începea „din sus din malul Siretiului pe din sus de gura Zvorăștii, de la o salcii, ci iaste în malul Siretiului, de acolo drept la malul Zvorăștii, unde trece drumul Dobrănăuțului” ⁵². Fără îndoială că Dobrănăuțul din acest document este una și aceeași localitate cu Dobrinăuțiul amintit la 30 martie 1392. Denumirea de la această dată a suferit unele modificări fonetice. Astfel, litera *ă* din cuprinsul acestei din urmă denumiri a asimilat pe *i* anterior ducînd la transformarea numelui Dobrinăuți în Dobrănăuți. Mult mai tîrziu, printr-o metateză, denumirea Dobrănăuți a devenit Dubărnăuți.

Mihail Costăchescu afirma că satele amintite în documentul lui Roman Mușat din 30 martie 1392 „sînt, dacă nu mai vechi, cel puțin contemporane cu descălecarea” ⁵³. Cercetările efectuate aici au adus precizări importante cu privire la vechimea acestei așezări. Se poate acum afirma, cu deplină certitudine, că așezarea feudală de la Lunca, punctul „Siliște”, cunoscută în documente sub numele de Dobrinăuți își are începuturile încă de la sfîrșitul secolului al XIII-lea. Ea

⁴⁵ *Ibidem*, vol. I, p. 8.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 13.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 8.

⁴⁸ C. Cihodaru, *Contribuții la cunoașterea obștii țărănești în Moldova*, în *SCȘ-Iași*, VII, 1956, 1, p. 12

⁴⁹ M. Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 8.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 13.

⁵¹ Informație de la Manolache I. Dumitru din Hăpăi.

⁵² *Documente privind istoria României, veacul XV*. A. Moldova, II (1476—1500), p. 88; M. Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 13.

⁵³ M. Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 13.

este, fără îndoială, una dintre cele mai vechi așezări rurale din nordul Moldovei, care și-a continuat existența, cu unele întreruperi și mici deplasări, pînă aproape de zilele noastre.

DAN GH. TEODOR, EUGENIA NEAMȚU și VICTOR SPÎNEI

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE LUNCA-DOROHOI

RÉSUMÉ

Les fouilles effectuées en 1965 et 1966 au village de Lunca (commune de Virful Cîmpului, département de Suceava) sur la terrasse moyennement située sur la rive droite du Siret, au lieu dénommé « Siliște », ont abouti à la découverte de deux établissements et d'un cimetière de l'époque féodale. Les deux établissements, dont l'un date du début de l'époque féodale moyenne, sont superposés. Les recherches archéologiques ont mis au jour *in situ*, sur une petite portion non bouleversée au bord de la terrasse, les dernières habitations dans la partie NE de ces établissements, qui n'ont pas été atteints par l'érosion du Siret (fig. 1).

Les fouilles ont permis de découvrir deux huttes des XIIIe—XIVe siècles, dont l'une recouverte par une troisième qui date de la fin du XIVe siècle. Ont été découverts également un four, des fosses ménagères et aux environs de ces établissements on a mis au jour une grande quantité de scorie de fer contenant d'environ 30 % de fer. On a découvert aussi un cimetière datant des XVIe—XVIIe siècles.

De l'établissement des XIIIe—XIVe siècles font partie deux huttes (fig. 2). Dans la terre de remplissage de ces huttes on a découvert des fragments céramiques et de nombreux objets en fer (fig. 3/1—4, 9—15, 20). Les vases sont travaillés au tour lent et parfois au tour rapide. Ils sont confectionnés dans une pâte insuffisamment pétrie ayant comme dégraissant du sable et du gravier.

La cuisson est oxydante et incomplète. La couleur des vases varie du rouge brique au jaune-brun. La forme prédominante est celle du vas-pot sans anse.

La céramique du premier niveau d'habitat se subdivise en deux groupes : vases travaillés au tour lent, dans une pâte à sable et gravier, et vases travaillés au tour rapide, dans une pâte homogène, à sable comme dégraissant.

Au groupe A, appartiennent des vases de dimensions variées au fond plat, plus étroit que l'embouchure et plus épais que les parois. Tenant compte de la sveltesse du vase et de l'inclination de l'embouchure, on a distingué 5 types de pots (fig. 4—7).

Le groupe B contient des vases de dimensions moyennes. On y a distingué trois variantes (fig. 5/1 ; 6/2 ; 7/16—18).

En dehors des vases-pots, on a découvert quelques coupes tronconiques de dimensions moyennes, sans anse et décor. Cette forme comporte deux variantes (fig. 6/5, 7/19—20).

Le décor consiste en une bande de lignes ondulées, disposée sur l'épaule du vase (fig. 4/1, 5/4—6), ou de lignes parallèles horizontales. Dans un seul cas, on a trouvé ces deux ornements associés (fig. 5/8). D'autres fragments sont ornés à la molette (fig. 7/21—22), et un autre d'incisions en forme de X (fig. 5/3). Quelques embouchures sont décorées d'incisions obliques et d'autres d'alvéoles (fig. 5/2, 6/2). Une céramique pareille à celle de Lunca a été découverte à Hlincea-Iași, à Corlăteni, à Piatra Neamț, à Răducăneni, à Scheia-Suceava, à Ripiceni-Izvor, à Bîtea Doamnei, à Baia, à Cîrjoaia et à Rădăuți, en Moldavie, ainsi qu'à Sîncrăeni, Cuhea, Morești et Moldovenești, en Transylvanie, en Dobroudja. Par analogie la première couche médiévale de Lunca pourrait être datée de la première moitié du XIVe siècle, la limite inférieure pouvant être fixée vers la fin du XIIIe siècle.

L'établissement des XIVe—XVe siècles est représenté par l'habitation 1, qui a approximativement la forme et les dimensions de la hutte 3, qu'elle recouvre. A l'intérieur de l'habi-

tation, ont été découverts des objets en fer (fig. 3/6—8, 21—23), des vases entiers et fragmentaires, ainsi qu'une monnaie épigraphique, en argent, d'Etienne Mușat (1394—1399) (fig. 12), qui nous a permis une datation plus précise de cette couche.

La céramique découverte dans l'habitation 1 de Lunca est travaillée au tour rapide. On peut distinguer deux groupes : A, céramique grise et B, céramique rouge. Le groupe A de céramique grise est prédominant et se divise en deux catégories.

La première catégorie qui est la plus nombreuse du groupe A, est constituée par la céramique modelée dans une pâte pétrie avec du sable et parfois avec du gravier qui donne au vase un aspect grumeleux. La cuisson est complète et unitaire. La forme prédominante est le pot, au col bien modelé, à l'épaule courbé, à la panse bombée, le diamètre de la base étant plus petit que celui de l'embouchure. On a pu établir pour ce groupe 5 types de vases : I (fig. 10/1—3), II (fig. 8/5—6 ; 9/4, 6 ; 10/4—12 ; 11/1), III (fig. 11/2—5), IV (fig. 11/6—9) ; V (fig. 11/10).

Le deuxième type présente quatre variantes : a) (fig. 9/6 ; 10/4—7) ; b) (fig. 10/8, 10) ; c) (fig. 8/5—6 ; 10/9, 11—12) ; d) (fig. 9/4 ; 11/1).

L'ornement le plus répandu sur les pots est celui de bandes de lignes incisées et de cannelures disposées sur l'épaule et la panse du vase. La ligne ondulée est rarement rencontrée.

De la même catégorie font partie les couvercles de forme conique, pourvus d'un bouton (fig. 33,5), ainsi que les soupières et les coupes.

De la deuxième catégorie de céramique grise font partie les vases à l'aspect lisse et lustré, dans une pâte à sable très fin, tels que les brocs à anses à bandes larges, où l'on distingue deux variantes : I, broc à embouchure trilobée (fig. 8/1) et II, broc à embouchure ronde (fig. 9/1).

On a découvert aussi la partie inférieure d'un broc ou d'une coupe à base annulaire, décorée d'impressions digitales (fig. 8/2). Le groupe B de la céramique rouge est divisé aussi en deux catégories : céramique grumeleuse et céramique lisse.

La céramique grumeleuse est représentée par des fragments de pots du type II, la variante a et le type III et IV. On remarque aussi la présence de couvercles. De cette catégorie fait partie aussi le pot à anse, représentant une forme nouvelle pour la céramique de l'établissement de Lunca. Dans un seul cas, l'anse est décorée d'alvéoles imprimées au doigt (fig. 9/2).

La céramique découverte dans l'habitation 1 de Lunca a des analogies tant dans le milieu rural, que dans le milieu urbain, étant datée de la deuxième moitié du XIVe siècle et du commencement du XVe siècle à l'aide d'une monnaie d'Etienne Mușat. On trouve aussi des analogies dans les découvertes de Hlincea-Iași et Băiceni pour le milieu rural, et à Suceava, Vaslui, Iassy et Roman, pour le milieu urbain.

En ce qui concerne les découvertes de Lunca, on peut formuler l'hypothèse que la céramique grise de qualité supérieure a pu pénétrer ici par des échanges, avec la ville avoisinante de Siret. Pour la céramique à aspect grumeleux, il est très difficile d'établir des différences entre la production rurale et urbaine.

Quant aux objets en fer mis au jour dans les établissements féodaux nous pouvons supposer, tenant compte de la découverte de scories de fer, qui nous indique la présence de fours à réverbération, qu'ils ont été confectionnés par des artisans locaux.

Dans le cimetière chrétien, sept tombes ont été fouillées, dont une est datée par une monnaie de Sigismund III (1567—1632).

Par sa position géographique, l'établissement féodal de « Siliște » était placé à proximité des anciennes routes commerciales moldaves, d'importance internationale, qui passaient par Camenitz et Liow. A environ 3 kilomètres de cet établissement se trouve une vieille église en bois, nommée par les habitants des lieux « église de Dubărnăuți » et qui nous ont informé qu'elle a été apportée ici du lieu dit « Siliște ». C'est ainsi qu'on a pu identifier Siliștea de Lunca avec l'ancien établissement féodal de Dubărnăuți, mentionné pour la première fois dans un document de Roman Mușat le 30 mars 1392.

Le même village est mentionné ensuite dans un document du 12 mars 1488, d'Etienne le Grand (1457—1504), en liaison avec la route commerciale qui rattachait la ville de Siret aux voies internationales.

Par conséquent, les recherches effectuées à Lunca confirment que la fondation de cet établissement, mentionné dans les documents du XIVe siècle, remonte à la fin du XIIIe siècle.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Plan général des fouilles.
 Fig. 2. — Plans et profils stratigraphiques des établissements B₁, B₂, et B₃: 1, sol végétal; 2, couche du XVIIe siècle; 3, remplissage B₁ (sol brun); 4, sol brun cendré, remplissage B₁; 5, remplissage B₂ et B₃; 6, enclave de terre jaune; 7, sol cendré à charbon; 8, fosse moderne; 9, sol vierge; 10, couche de la commune primitive.
 Fig. 3. — Objets en fer découverts dans les huttes 1 (6—8, 21—23); 2 (3, 14) et 3 (1, 2, 4, 9—13, 15, 20), ainsi que dans leur voisinage (5, 16—19).
 Fig. 4. — Céramique de la hutte 2 (1, 4, 6), et de la hutte 3 (2, 3, 5).
 Fig. 5. — Céramique de la hutte 2 (4—6, 8) de la hutte 3 (3, 7, 9—11) et de leur voisinage (1, 2).
 Fig. 6. — Céramique de la hutte 2.
 Fig. 7. — Céramique de la première couche féodale.
 Fig. 8. — Céramique de la fin du XIVe siècle et du commencement du XVe siècle découverte dans la hutte 1.
 Fig. 9. — Céramique de la fin du XIVe siècle et du commencement du XVe siècle découverte dans la hutte 1.
 Fig. 10. — Fragments céramiques de la fin du XIVe siècle et du commencement du XVe siècle, découverts dans la hutte 1.
 Fig. 11. — Fragments céramiques de la fin du XIVe siècle et du commencement du XVe siècle, découverts dans la hutte 1.
 Fig. 12. — Monnaie épigraphique en argent d'Etienne Mușat découverte dans la hutte 1.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE DE SUPRAFAȚĂ ÎN JUDEȚUL BACĂU*

I

În vederea îmbogățirii colecțiilor muzeale cât și pentru întocmirea repertoriului arheologic al județului, colectivul muzeului din Bacău a organizat între anii 1957—1968 cercetări arheologice de suprafață pe valea Siretului și în bazinul Berheciului și Zeletinului ¹. Până în 1949 această regiune era cunoscută din punct de vedere arheologic doar prin sondajele de la Perchiu ² și Ruginești ³, precum și prin cercetările de suprafață efectuate în județul Tecuci ⁴. Un aport deosebit în cunoașterea zonei sud-estice a județului Bacău l-a adus colectivul șantierului arheologic Poiana ⁵, care, în afară de efectuarea unor mici sondaje la Ciorani, Corni, Răcăciuni sau Mîndrișca ⁶, a identificat peste 20 de stațiuni arheologice ⁷.

* Întrucît autorii au avut în vedere cercetarea unei zone geografice bine determinate și care depășește foarte puțin limita județului Bacău, s-au inclus în lucrarea de față și cîteva localități care aparțin în prezent județului Vrancea. De asemenea, trebuie să se mai facă următoarele precizări: 1). Prezentul studiu constituie partea I a lucrării de față deoarece, între anii 1965—1968 au fost identificate în aceeași zonă geografică circa 200 de stațiuni arheologice. Acestea urmează să fie incluse în partea a II-a a studiului amintit, întrucît autorii și-au propus să prezinte o cercetare integrală a zonei nord-vestice a podișului Birladului. 2). Numerele de ordine s-au păstrat conform vechilor denumiri, dar numele localităților au fost modificate după noua împărțire administrativă. Astfel, unele sate au fost contopite și apar în noul nomenclator sub numele localității în care au fost incluse. În acest sens menționăm că nr. 21, Valea Seacă cuprinde și satul Mîndrișca; nr. 41, Rogoaza, com. Corbasca cuprinde și satul Fofeaza; nr. 60, în satul Filipeni a fost inclus și satul Lunca; nr. 60, satul Lazu este inclus la Oncești; nr. 70 și 73, Găiceana cuprinde și satele Recea și Unguri; nr. 76: Tăvădărești cuprinde satul Hazu; nr. 88 și 89, Căbești cuprinde satele Milești și Sighica.

Partea I a fost întocmită de autori după cum urmează: text, note, rezumat (Marilena Florescu), note după descoperiri de pe teren, prelucrarea muzeistică a materialului arheologic, identificarea a 150 de stațiuni arheologice (V. Căpitanu); ilustrații (Marilena Florescu); desen

(Maria-Luiza Diaconescu); foto (T. Șamataru și I. Bandrabur).

¹ La cercetări au participat parțial V. Ursache de la Muzeul din Roman și C. Buzdugan de la Muzeul de istorie Bacău. Autorii n-au luat în discuție depozitele de obiecte din silex, aramă și bronz sau tezaurile monetare întrucît acestea vor constitui obiectul unor studii și note separate.

Numerele de pe hartă corespund cu numerotarea localităților din text.

² Radu et Ecat. Vulpe, *La station préhistorique de Perchiu près de Huruiești, Dacia*, III—IV, p. 157 și urm.

³ Ecat. Vulpe-Dunăreanu, *Les restes préhistoriques près de Ruginești (Dép. Putna), Dacia*, VII—VIII, p. 106 și urm.

⁴ O. Solomon, *Descoperiri recente și cercetări asupra citorva stațiuni antice din județul Tecuci*, *BCMI*, XX, 52, p. 98—112; idem, *Cetățuia din valea Berheciului*, *BCMI*, XXII, 59, p. 34—39.

⁵ R. Vulpe și colaboratori, *Șantierul Poiana*, *SCIV*, 1, 1951, p. 210 și urm.; idem, în *SCIV*, III, 1952, p. 209 și urm.

⁶ Al. Vulpe, *Cercetări arheologice la Mîndrișca și Răcăciuni*, *AM*, I, p. 65 și urm.

⁷ Vezi descoperirile de la Brăhășești, Coșițeni, Toflea, Domnești, Homoccea, Ocheni, Căușa de Jos, Căpotești, Palanca, Băicoieni, Poglet, Bodeasa-Vultureni și Pănțești (R. Vulpe și colaboratori, *SCIV*, III, 1952, p. 1 212 și urm.) care nu figurează în prezentul repertoriu.

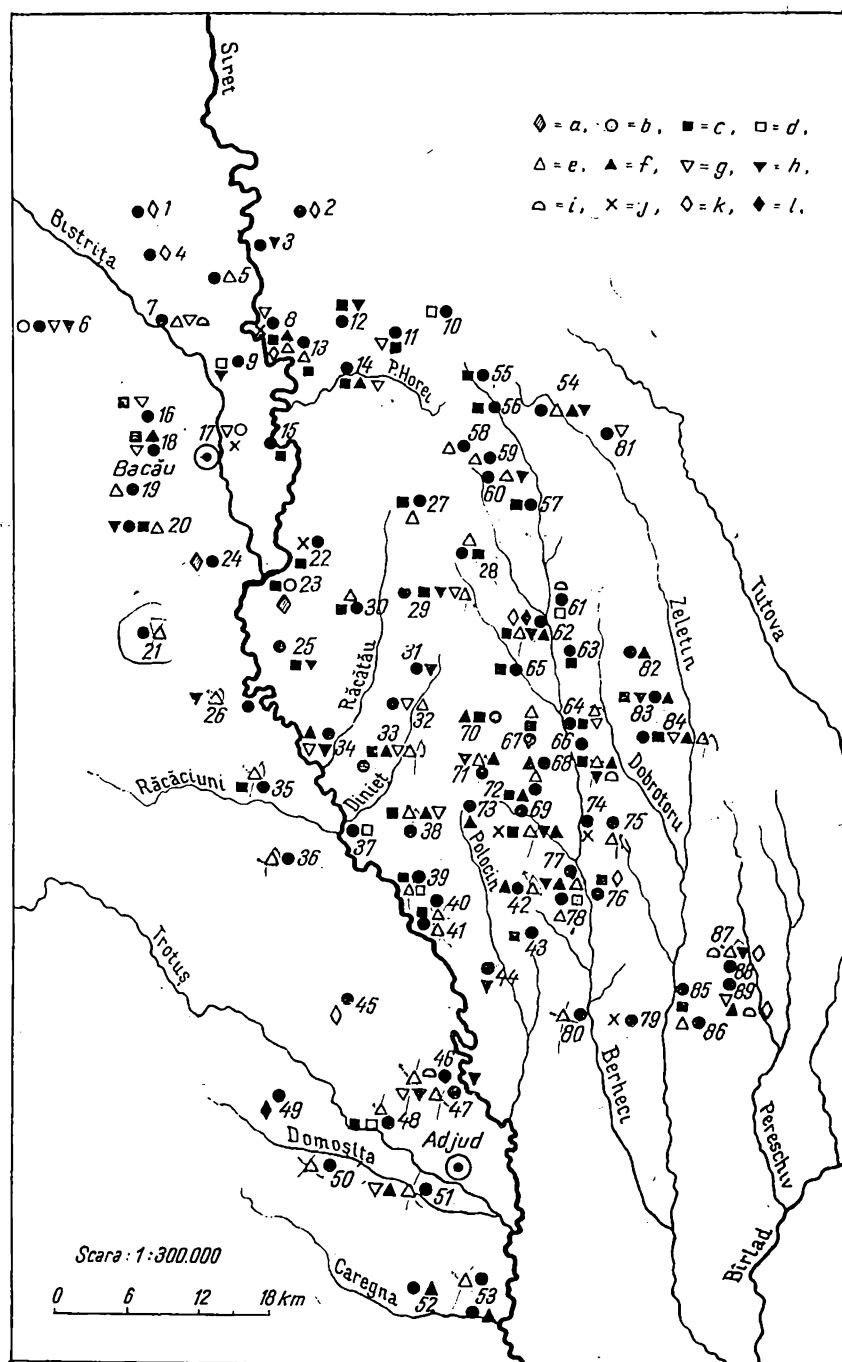

Fig. 1.— Harta cuprinzând zona cercetată din județul Bacău între anii 1957—1963: 1, Galbeni; 2, Dămie-nești; 3, Călinești; 4, Berești-Bistrița; 5, Șerbești; 6, Gîrleni; 7, Itești; 8, Prăjești; 9, Săucești; 10, Tisa-Silvestri; 11, Berbiceni; 12, Traian; 13, Zăpodia; 14, Hertioana; 15, Șerbănești; 16, Mărgineni; 17, Bacău; 18, Luizi-Călu-găra; 19, Osăbiți; 20, Sărata; 21, Valea-Seacă; 22, Racova; 23, Gura Văii; 24, Chetriș; 25, Gioseni; 26, Faraoani; 27, Ungureni; 28, Năstăseni; 29, Nănești; 30, Mileștii de Sus; 31, Petrești; 32, Soci; 33, Păncești; 34, Răcătău; 35, Răcăciuni; 36, Orbeni; 37, Corbasca; 38, Poglet; 39, Scărișoara; 40, Rogoaza; 41, Rogoaza; 42, Huruești; 43, Florești; 44, Tătărești; 45, Săscut-sat; 46, Adjudul Vechi; 47, Sișcani; 48, Slobozia; 49, Tănăsoaia; 50, Anghe-lești; 51, Ciorani; 52, Ruginești; 53, Văleni; 54, Izvorul-Berheciului; 55, Obîrșia; 56, Băimac; 57, Oțelești; 58-Mărăști; 59, Balaia; 60, Filipeni; 61, Oncești; 62, Bărboasa; 63, Oncești; 64, Tigănești; 65, Godinești; 66, Lichi-tișeni; 67, Dădești; 68, Năzarioaia; 69, Găiceana; 70, Găiceana; 71, Popești; 72, Huțu; 73, Găiceana; 74, Tăvă-dărești; 75, Calapodești; 76, Tăvădărești; 77, Ghionoaia; 78, Blaga; 79, Lehancea; 80, Lărgășeni; 81, Colonești; 82, Gorghești; 83, Crăiești; 84, Oprești; 85, Buchești; 86, Prisecani; 87, Căbești; 88, Căbești; 89, Căbești, a, faună fosilă; b, paleolitic; c, neolitic (Cris, Cucuteni A, Cucuteni A—B, Cucuteni B); d, cultura amforelor sferice; e, bronz (Foltești II, Monteoru, Noua); f, Hallstatt (timpuriu și târziu); g, Latène; h, începutul epocii migrației popoarelor (secolele II—IV e.n.); i, epoca prefeudală (secolele V—X e.n.); j, epoca feudală (secolele XV—XVIII); k, tezaure monetare antice (grecești și romane); l, tezaure monetare feudale.

Cercetarea noastră a cuprins două zone : A. Valea Siretului și parțial a afluenților săi între orașele Roman și Mărășești; B. Bazinul Berheciului și a Zeletinului (fig. 1).

Din punct de vedere geomorfologic regiunea cercetată se încadrează în subtipul culmilor deluroase pliocene ale Moldovei, sau zona platformei pliocene a Bîrladului, fiind alcătuită din roci friabile (nisipuri cu intercalații de argile, marne și lentile de gresie moi). Această zonă, fragmentată sub formă de culmi deluroase, conține numeroase orizonturi de ape subterane care determină intense procese de eroziune⁸. În ceea ce privește solurile, sînt dominante solurile brune de pădure, tipice și podzolice, iar în părțile joase ale acestui ținut, unde clima este mai umedă, solurile brune sînt înlocuite cu soluri cenușii de pădure și cernoziomuri levigate pe versanții cumpenelor de apă⁹. Rețeaua hidrologică este reprezentată de Siret și apoi de Bîrlad cu afluenții lui (Zeletin, Berheci, Tutova), cu văi largi și adîncite, acestea din urmă neînsemnate însă în ceea ce privește debitul de apă¹⁰.

Această unitate geomorfologică care s-a menținut fără schimbări esențiale din cuaternar pînă astăzi a oferit condiții propice dezvoltării așezărilor omenești, ceea ce explică de altfel și prezența a numeroase stațiuni descoperite cu prilejul cercetărilor de suprafață.

A. VALEA SIRETULUI

1. *Galbeni, com. Filipești*. În marginea de sud a satului Galbeni s-a descoperit întîmplător un denar republican roman, avînd pe avers divinitatea ROMA, jos inscripția ROMA și pe revers cvadriga, iar dedesubt numele magistratului Cneius Pompeius (?) (fig. 29/3).

2. *Dămieniști, com. Dămieniști*. În urma informațiilor primite de la Pandelex Alexandru din Bacău, ne-am deplasat la Dămieniști, unde locuitorul G. Ciobanu descoperise în 1957, cu ocazia lucrărilor agricole, un vas cu monede din argint. Cercetările la fața locului au stabilit că monedele reprezintă denari imperiali romani. Din tezaur s-au recuperat doi denari (unul cu efigia împăratului Traian și altul cu efigia împăratului Hadrian (fig. 30/1—2), 15 denari au intrat în posesia profesorului Gh. Popa din Roman, iar ceilalți s-au pierdut. Vasul în care s-au găsit monedele este lucrat cu mîna, din pastă brună, fiind prevăzut cu proeminente-butoni pe maximul de arcuire (fig. 30/3). Deși pe locul de descoperire nu au fost atestate și alte urme de locuire, totuși prezența acestui tezaur indică existența aici, după toate probabilitățile, a unei așezări din secolul al II-lea e.n.

3. *Călinești, com. Negri*. În punctul „La Biserică”, situat în marginea de nord-vest a satului, au fost identificate resturile sporadice ale unei așezări din secolele III—IV e.n. Ceramica provenind din această stațiune este fragmentată și corodată. Cîteva fragmente din pastă cenușie lucrate la roată, provenind de la vase cu fundul inelar, permit datarea în linii generale a acestei așezări în secolele III—IV e.n. De asemenea, tot aici, s-a descoperit și un depozit de circa 300 de unelte și arme din fier¹¹.

⁸ *Monografia geografică a R.P.R.*, vol. I, 1960, p. 243—245.

⁹ *Ibidem*, p. 673—680.

¹⁰ *Ibidem*, p. 440—451, 678.

¹¹ I. Antonescu, *Depozitul de obiecte de fier din comuna Negri-Bacău și implicațiile sale istorice, Carpica*, I, p. 189—198.

4. *Berești-Bistrița, com. Berești-Bistrița.* În apropierea satului Climești, la punctul „Vasile a Popii”, au fost descoperite întâmplător monede de argint, dintre care s-au achiziționat 5 piese reprezentând denari imperiali romani (3 cu efigia împăratului Traian și 2 cu efigia împăratului Vespasian).

5. *Șerbești, com. Săucești.* În partea de sud-vest a satului au fost identificate urmele unui cimitir aparținând culturii Noua (sfârșitul epocii bronzului), distrus aproape în întregime de unele lucrări de terasare. S-au adunat fragmente ceramice provenind de la vase cu torți cu creastă sau butoni incipienți, caracteristice inventarului ceramic al culturii Noua.

6. *Gîrleni, com. Gîrleni*

a) În apropierea satului Gîrleni, cu prilejul lucrărilor din zona hidrocentralei de pe Bistrița, s-a descoperit la 10 m adâncime, în depunerile aluvionare, o rîșniță geto-dacică. Cercetările efectuate ulterior la fața locului n-au putut stabili condițiile în care această rîșniță a ajuns în depunerea aluvionară.

b) În punctul „La Lutărie” sau „Pod-Lespezi”, din apropierea satului Buda, s-au identificat urmele unei bogate așezări din paleoliticul superior ¹².

c) În satul Racila s-au descoperit pe locul „Grădina lui Popovici” urme paleolitice, precum și resturile unei așezări din secolele II—III e.n. Aici s-au semnalat gropi de bîrdeie de formă rectangulară cu colțurile rotunjite, descoperindu-se și fragmente ceramice lucrate la roată, din pastă cenușie ¹³.

7. *Itești, com. Itești*

a) În marginea de est a satului au fost identificate resturile unor așezări de la sfîrșitul epocii bronzului din secolul al III-lea e.n. și secolul al X-lea. Astfel, fragmentele ceramice din pastă brună-negricioasă, prevăzute cu brîu în relief, tortite cu creastă sau cu buton, indică resturile unei stațiuni aparținând culturii Noua. De asemenea, fragmentele lucrate din pastă cenușie, la roată, atestă existența unei așezări din secolul al III-lea e.n., iar marginile de buze de vase prevăzute cu o șanțuire în interior permit atribuirea lor așezării feudale timpurii din prima jumătate a secolului al X-lea de aici.

8. *Prăjești, com. Traian*

a) Din satul Prăjești provin un tipar din piatră (fig. 38/2) și 8 taleri olandezi, din argint, avînd pe avers bustul unui cavaler înarmat, jos scutul și în interior leul, iar pe revers leul rampant. Monedele au fost emise de orașele Zwollen, Utrecht, Campen și Daventer între anii 1645—1648 (fig. 40 ; 41/3—6). Cu prilejul cercetărilor s-a mai achiziționat un inel sigilar din argint (fig. 38/3 ; 41/2) și un cercel din argint, de formă poliedrică, cu șase fețe romboidale și opt triunghiuri ornamentate cu piramide de granule, cu jumătăți de sfere aplicate la intersecții și cu toarta din sîrmă aplatizată (fig. 38/1 ; 41/1), care poate fi datat în secolele XVI—XVII ¹⁴.

b) În punctul „Pe Tapșan” au fost identificate resturile unei așezări neolitice din faza Cucuteni A. Din materialul adunat se remarcă un idol antropomorf, precum și fragmente de vase pictate tricrom cu motive în benzi unghiulare și spirale (fig. 11/4).

¹² La Gîrleni s-au efectuat cercetări între anii 1962—1967 de către V. Căpitanu și M. Bitiri ; vezi și M. Bitiri, *O nouă așezare paleolitică pe valea Bistriței*, SCIV, XVI, 1, 1963, p. 135—137 ; V. Căpitanu, *Descoperiri paleolitice în bazinul Bistriței*, Carpica, I, p. 5—11.

¹³ În acest punct s-au efectuat săpături de salvare de către V. Căpitanu.

¹⁴ I. Nestor și colaboratori, *Șantierul Suceava, SCIV*, IV, 1—2, 1953, p. 360—363, fig. 25/1 ; Al. Bărcăcilă, *Monede și podoabe și fragmente ceramice de la Termele Drubetei*, Materiale, V, p. 780—781, fig. 3 ; Eug. Neamțu, *Obiecte de podoabă din tezaurul medieval de la Cotul Morii*, AM, I, 1960, p. 290 și urm.

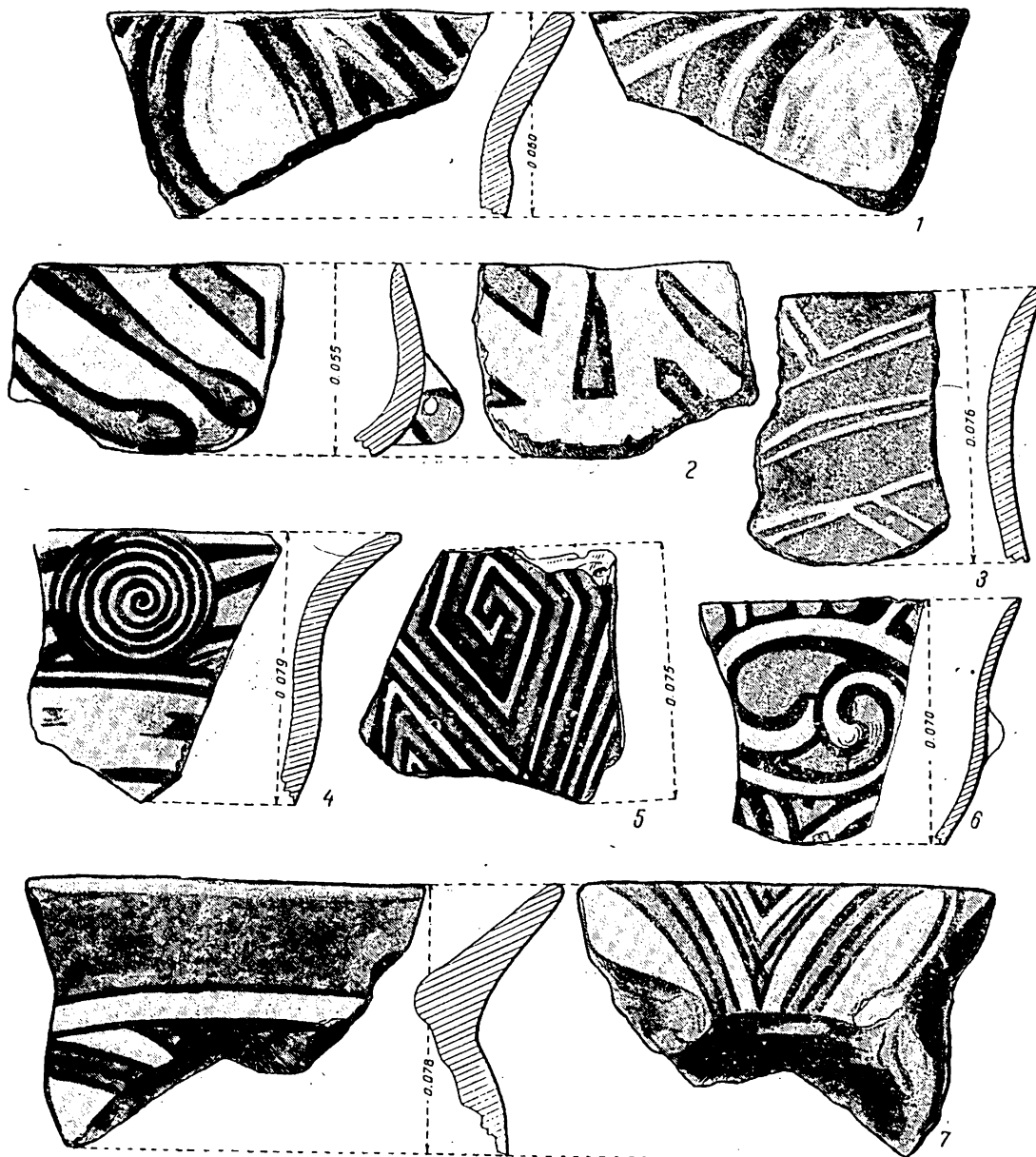

Fig. 2.— Fragmente ceramice neolitice. 1, 4: Bărboasa; 2, 6: Sărata; 3, 5, 7: Oncești.

c) Pe dealul „Ponor”, în punctul „La Chiriloaie”, s-au descoperit de asemenea resturile unei așezări neolitice din faza Cucuteni A, fragmentele ceramice provin de la boluri și vase suport.

d) Pe locul „Ponoare” s-au descoperit, cu prilejul lucrărilor agricole, urmele unui cimitir de înhumăție, din care s-a recuperat deocamdată doar inventarul unui mormint, constând din 3 vase lucrate la roată, din pastă fină cenușie (fig.

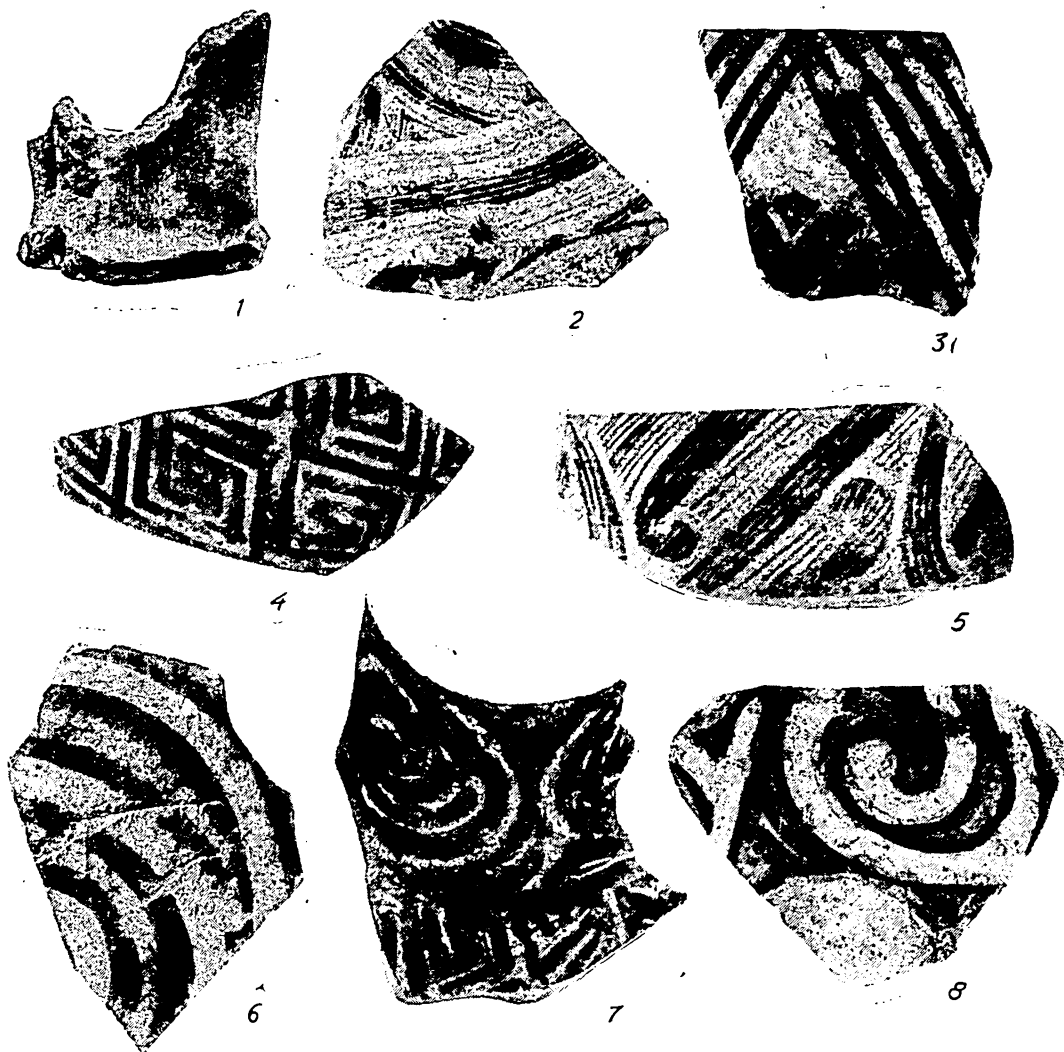

Fig. 3. — Fragmente ceramice neolitice. 1,8: Nănești; 2,5: Siobozia; 3—4, 7: Lichitișeni; 6, Scărișoara (circa 1/3 m. nat.).

31/5—7), precum și 2 fibule din bronz cu acul de fier (fig. 31/1a-b, 4a-b). După caracteristicile inventarului cimitirul se datează în secolele II—III e.n.

e) În punctul „Coasta Viei” s-au identificat resturile unor așezări aparținând culturilor Monteoru, Hallstatt și probabil secolului al III-lea e.n. În afară de frag-

mentele ceramice caracteristice culturilor menționate mai sus, remarcăm și un topor din silex descoperit cu totul întâmplător pe acest loc.

f) Muzeul școlii din satul Prăjești a achiziționat un tezaur monetar din argint compus din circa 150 de denari republicani și imperiali romani.

9. *Săucești, com. Săucești*

a) În punctul „Morărița” s-au identificat urmele unei așezări și ale unui cimitir (distrus ulterior de o lutărie), datînd din secolul al III-lea e.n. Materialul arheologic adunat provine numai din așezare și constă din fragmente ceramice lucrate la roată, din pastă cenușie, de la vase cu buza orizontală sau de la vase cu fundul inelar.

✓ b) În satul Săucești, în apropiere de „Fîntina lui Enache”, pe locul denumit „Movila-Rogoaza”, a fost descoperit, întâmplător, un topor din silex alburiu, de formă trapezoidală și secțiunea rectangulară, cu ceafa dreaptă ușor deteriorată și tăișul arcuit. Toporul este bine șlefuit cu excepția regiunii cefe, unde se păstrează ciopliture largi (fig. 22/9). Toporul nefiind găsit într-un complex arheologic care să permită o încadrare riguroasă, ne limităm a menționa că el este de tipul celor care sînt caracteristice inventarului culturii amforelor sferice răspîndită și în regiunile nord-vestice ale Moldovei ¹⁵. În același timp semnalăm că în zona cercetată de noi s-au găsit și morminte cu amfore sferice, cum sînt cele de la Calu ¹⁶, astfel încît descoperirea toporului de la Săucești nu constituie un fapt izolat, putîndu-se integra în aria de răspîndire a culturii amforelor sferice din Moldova.

10. *Tisa-Silvestri, com. Secuieni*. În punctul denumit „Deasupra Satului”, din marginea de nord a satului, au fost identificate resturile unei așezări neolitice aparținînd fazei Cucuteni A. Din materialul arheologic, în afară de ceramică, menționăm și un toporaș din marnă albă de formă trapezoidală și secțiune lenticulară, șlefuit pe fețele late și cu ciopliture largi și dese pe fețele înguste.

11. *Berbinceni, com. Secuieni*. Pe locul denumit „Sub Siliște”, în urma unor lucrări agricole, au fost scoase la iveală resturile platformelor de la locuințele de suprafață, a vetrelor etc., precum și fragmente ceramice de la boluri sau vase de provizie, aparținînd unei așezări din faza Cucuteni A. De asemenea, din inventarul acestei așezări face parte și un topor din piatră, masiv, cu tăișul ușor deteriorat. Tot pe acest loc au mai fost descoperite și resturile unei așezări din secolele III—IV e.n., remarcîndu-se fragmente ceramice lucrate la roată din pastă cenușie și lucrate cu mîna din pastă grosolană, zgrunțuroasă.

12. *Traian, com. Traian*. Pe locul denumit „La Comori” sau „La Cireș”, situat în marginea de vest a satului, au fost identificate resturile unei bogate așezări neolitice (Cucuteni A și B) și sporadice urme hallstattiene. Stratul de cultură aparținînd așezării neolitice a fost răvășit, dîndu-se la iveală bucăți de chirpici de la locuințe (platforme cu urme de loazbe și bîrne, pereți), fragmente ceramice, în majoritate corodate, precum și unelte. Se disting fragmentele de la vase cu gîtul înalt, străchini și boluri decorate cu motive spiralice pictate tricrom, aparținînd fazei Cucuteni A, și fragmente de la vase bitronconice și străchini tronconice și un idol antropomorf (fig. 10/2) aparținînd fazei Cucuteni B. Din

¹⁵ Adrian C. Florescu, *К вопросу о кремневых топорах в Молдове*, în *Dacia*, N. S., III, p. 79 și urm.; M. Dinu, *Contribuții la cunoașterea amforelor sferice din Moldova*, AM, I, p. 43 și urm.

¹⁶ C. Matasă, *Descoperiri arheologice în raionul Piatra Neamț*, Materiale, V, p. 723—733.

așezarea neolitică provin și două lame din silex vinețiu cu retușe marginale. Așezarea hallstattiană este foarte sporadică, fiind adunate doar câteva fragmente ceramice din pastă grosolană cu urme de luciu la exterior decorate cu caneluri largi.

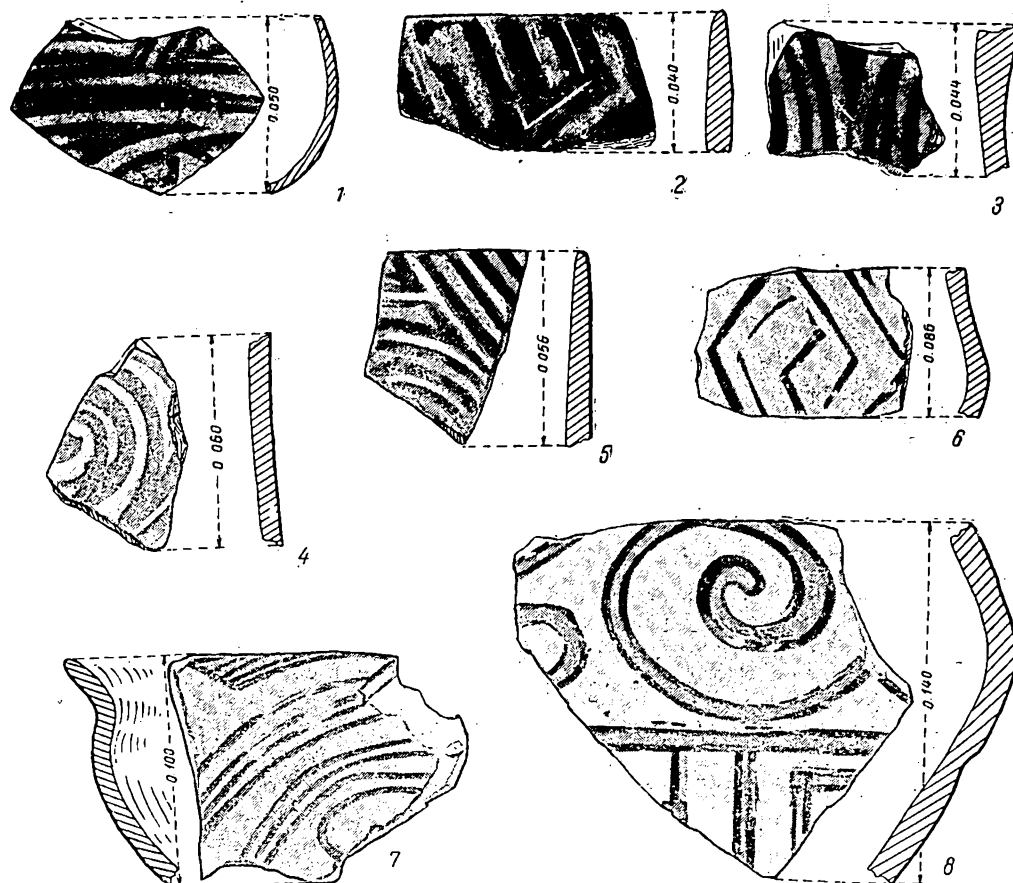

Fig. 4. — Fragmente ceramice neolitice. 1—5 : Oncești ; 6—8 : Gioseni.

13. Zăpodia, com. Traian

a) Pe teritoriul satului Zăpodia, în partea stângă a șoselei (la borna 13), pe suprafața unei movile de nisip, probabil artificială, cu o suprafață care nu depășește 500 m², au fost adunate fragmente ceramice neolitice din faza Cucuteni A. Tot aici s-au găsit și fragmente de vase în formă de sac, lucrate din pastă cenușie, decorate cu brîu în relief, o piatră de gresie de ascuțit (fig. 21/5), care aparțin unei așezări din vremea culturii Noua.

b) În vatra satului Zăpodia, pe locul denumit „Pîrîul Bisericii”, cu ocazia unor lucrări de construcție, a fost descoperită o necropolă de înhumatie aparținînd culturii Noua. Din inventarul mormintelor s-au recuperat fragmente disparate

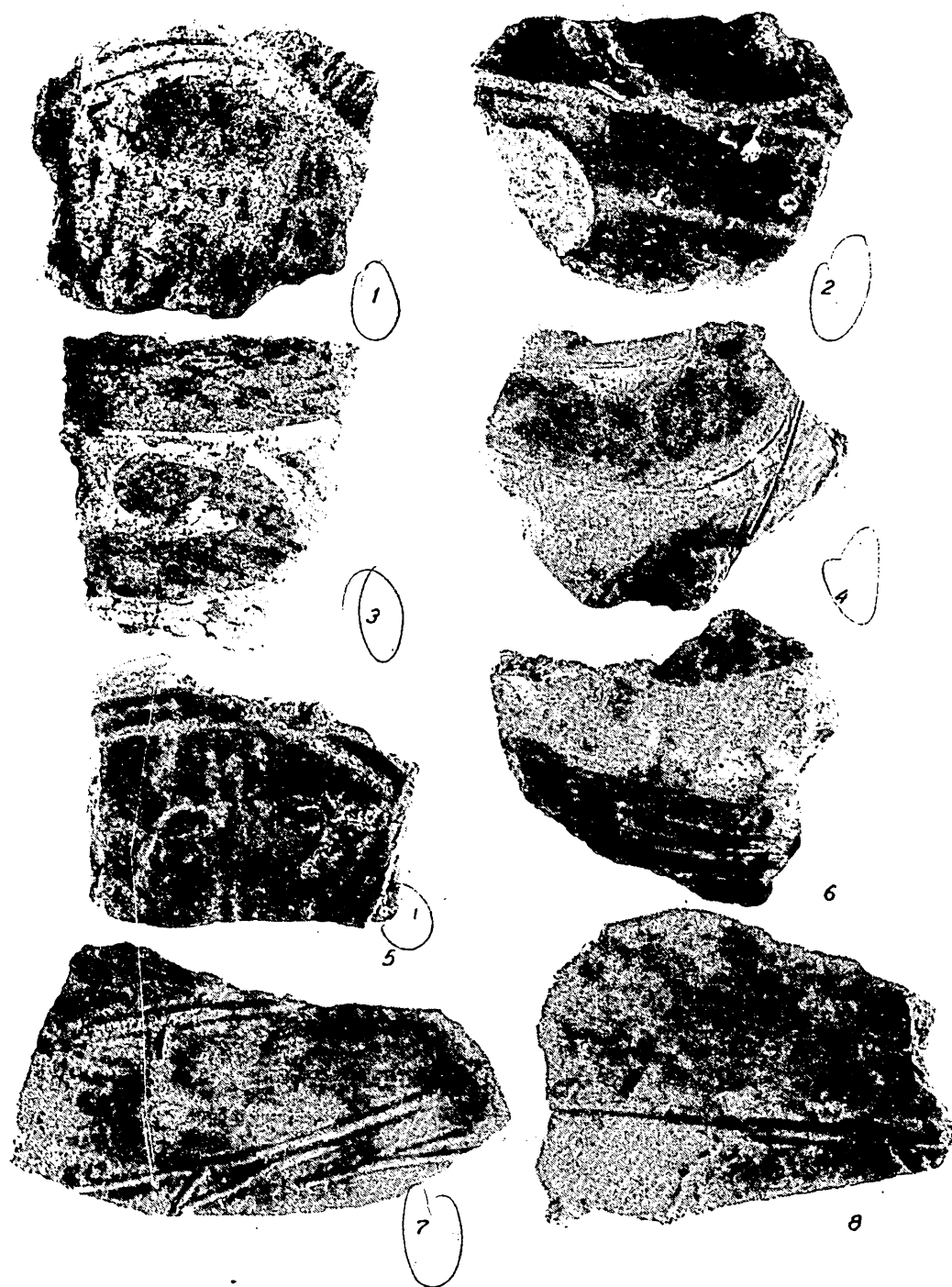

Fig. 5. — Fragmente ceramice descoperite la Găiceana (circa 1/3 m. nat.).

de la vase lucrate din pastă cenușie provenind de la cești sau vase în formă de sac (fig. 15/5).

14. *Hertioana, com. Traian*

a) La circa 2 km vest de marginea satului, pe platoul dealului denumi „Pavalan”, au fost identificate resturile de locuire ale unei așezări neolitice din faza Cucuteni A și urme sporadice de locuire probabil din secolul al III-lea. Din materialul arheologic care este în cea mai mare parte corodat, se observă totuși prezența vaselor de provizie decorate cu barbotină și a fragmentelor de boluri lucrate la roată, din pastă fină cenușie.

b) În vatra satului, pe locul denumit „La prisacă”, s-au identificat resturile de locuire ale unei așezări neolitice din faza Cucuteni A. Stratul de cultură fiind la suprafață, locuințele au fost răvășite scoțându-se la iveală bucăți de chirpici de la podini și pereți. Ceramica descoperită este foarte corodată și fragmentată.

c) Din satul Hertioana a fost achiziționat un topor-ciocan din piatră, perforat, lucrat îngrijit, descoperit însă în condiții cu totul nesigure. Este posibil ca acest topor să facă parte din inventarul așezărilor neolitice de la „Pavalan” sau „La Prisacă”, descoperite în împrejurimile satului Hertioana.

15. *Șerbănești, com. Șerbănești*. În marginea de est a comunei, pe terasa superioară a Bistriței, s-au identificat urmele unei așezări neolitice din faza Cucuteni A, distrusă aproape în întregime de apă. Din această așezare provine un vîrf de lance din silex fumuriu, triunghiular, cu baza dreaptă, cu retușe largi pe ambele fețe și cu retușe fine marginale.

16. *Mărgineni, com. Mărgineni*

a) La ieșirea din satul Mărgineni, în partea dreaptă a șoselei care merge spre Bacău, a fost identificată o așezare neolitică din faza Cucuteni A. În afară de fragmentele ceramice, foarte corodate, menționăm o lamă scurtă din piatră neagră-verzuie, cu o carenă neregulată, prezentînd doar pe o margine retușe scurte și adînci (fig. 9/17).

b) În marginea de est a satului a fost identificată o altă așezare neolitică tot din faza Cucuteni A. Din materialul arheologic menționăm un *grattoir* dublu pe lamă masivă, din silex negru-vinețiu cu retușe fine marginale și retușe duble la capetele de întrebuințare (fig. 9/19). S-au mai descoperit și cîteva fragmente ceramice din pastă cenușie brună, decorate cu briuri în relief alveolare, care indică pe acest loc și resturile unei așezări geto-dacice.

17. *Bacău*

a) În str. dr. Aroneanu, cu ocazia lucrărilor de fundație pentru locuințe, s-a descoperit un *racloir* din silex negru-vinețiu de formă ușor trapezoidală, cu două carene pe una din fețe și cu retușe marginale duble (retușe largi și apoi retușe fine mărunte (fig. 9/20). *Racloir-ul* a fost găsit în loess la 2 m adîncime, fără alte urme de locuire. După tehnica de lucru se pare că aparține paleoliticului superior (?).

b) În marginea de est a orașului, în punctul „Capătul Dealului” sau „Lutărie”, s-a descoperit un cimitir cu urne de incineratie din secolul al III-lea. Inventarul mormintelor a fost în cea mai mare parte răvășit, reușindu-se a se salva o singură urnă cu resturile scheletului calcinat. Urna este lucrată la roată, din pastă cenușie, de formă globulară cu marginea răsfrintă orizontal și cu fundul inelar. Capacul urnei, lucrat din aceeași pastă, este prevăzut cu o apucătoare

inelară, iar marginea interioară a capacului este ușor marcată pentru a se sprijini mai bine pe gura vasului-urnă (fig. 31/3). Inventarul urnei se compunea dintr-o fibulă de bronz cu resortul lung din fier și cu buton biconic (fig. 31/2) și din mărgelile rotunde din materie sticloasă sau calcaroasă, de culoare alburie sau cenușie.

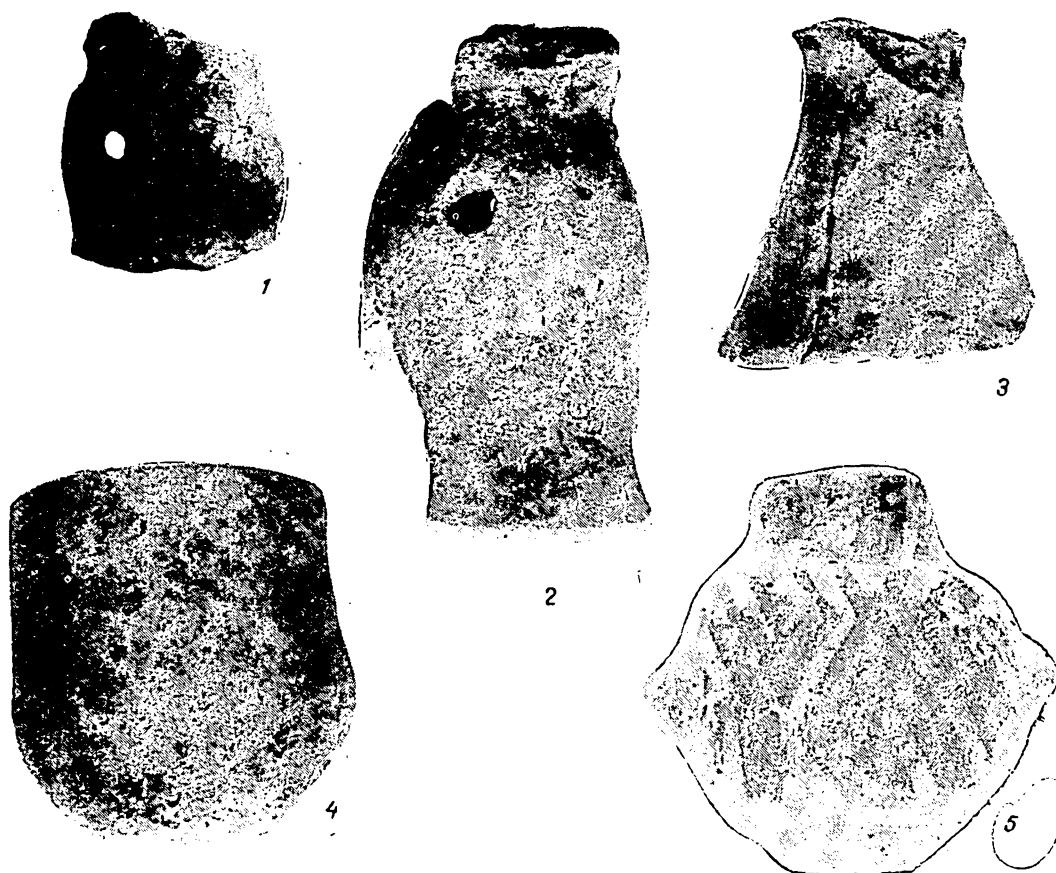

Fig. 6. — Vase neolitice. 1: Găiceana; 2—3: Gioseni; 4: Nănești; 5: Țigănești (circa 1/3 m. nat.).

Deasupra oaselor fusese presărată humă roșie sau albă. După obiectele de inventar și după tipul de urnă cu capac, acest cimitir se integrează în contextul resturilor de cultură materială daco-carpice, foarte numeroase în regiunea Bacău ¹⁷.

c) Din diferite puncte ale orașului mai provin și câteva vase feudale și pipe, datînd din secolele XVII—XVIII (fig. 39/4—6).

18. *Luizi-Călugăra, com. Luizi-Călugăra*

a) Pe teritoriul comunei au fost descoperite urmele unei așezări neolitice din faza Cucuteni B, distrusă aproape complet de lucrările pentru terasamentul șoselei.

¹⁷ I. Ioniță, *Contribuții la cunoașterea culturii Sintana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul R.S.R., AM, IV, p. 189 și urm.*

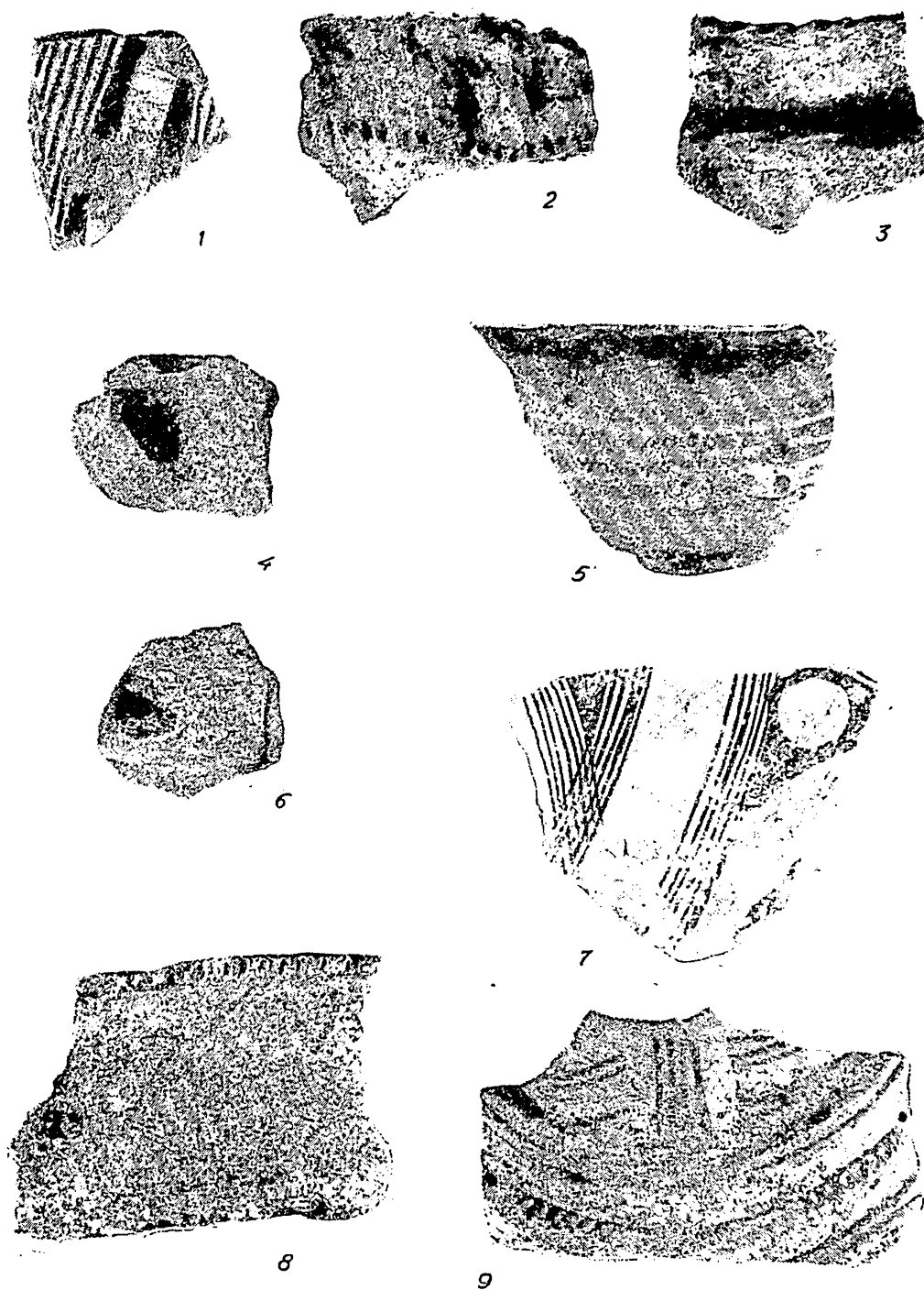

Fig. 7. — Fragmente ceramice neolitice (1—3, 5, 7, 9) și din epoca bronzului (4, 6, 8). 1 : Năstăseni ;
2—9 : Lichitișeni.

b) În marginea de est a comunei s-au identificat urmele unei așezări geto-dacice, din care provin fragmente ceramice corodate de la vase-borcan cu marginea ușor întărită, decorate cu brîu în relief întrerupt de proeminențe-buton sau fragmente lucrate la roată, din pastă cenușie (fig. 28/4).

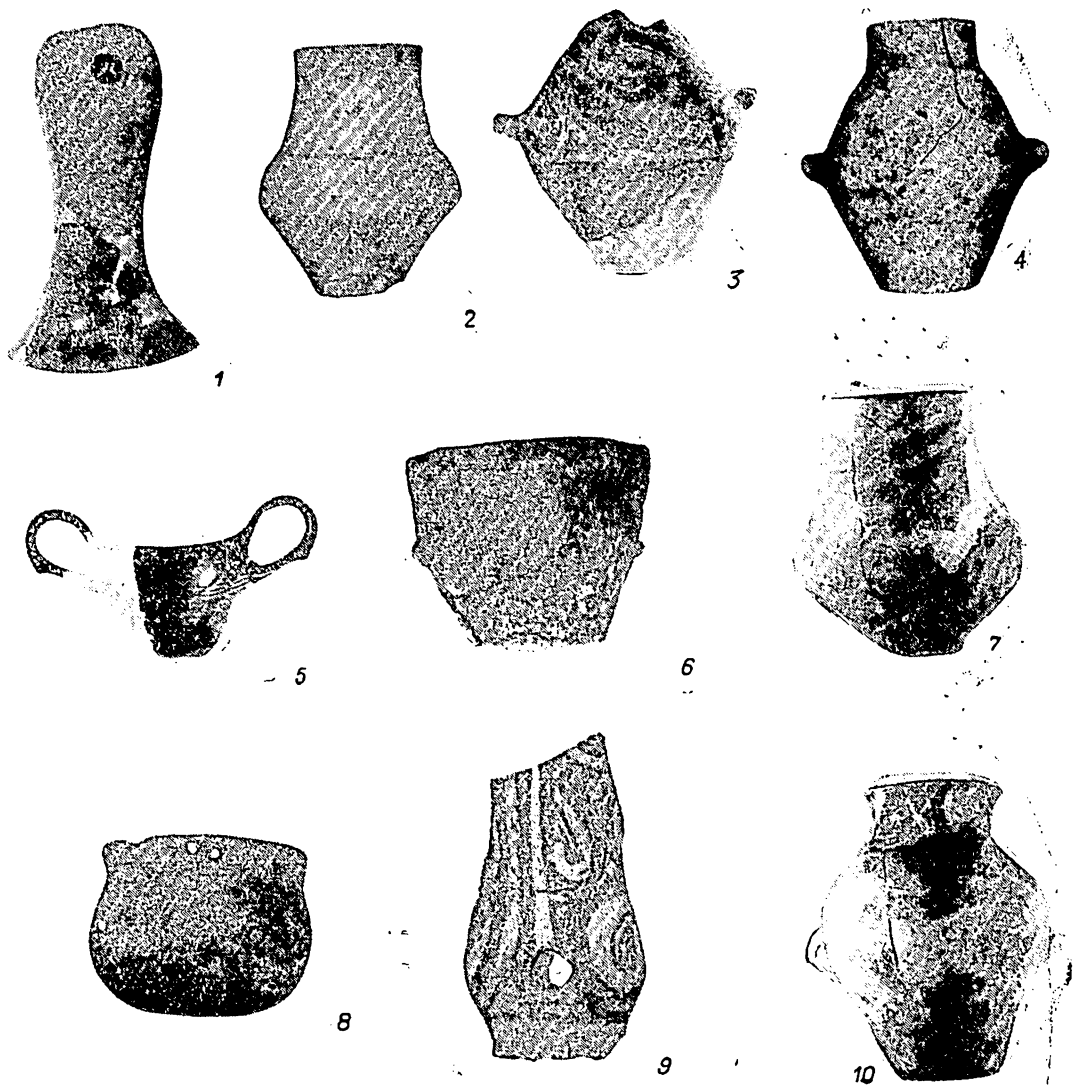

Fig. 8.—Vase neolitice (1—4, 6—7, 9—11) și din epoca bronzului (5, 8). 1, 3—4, 6—7: Găiceana; 2: Lichitișeni; 5, Bărboasa; 8: Huruiesti; 9: Găiceana; 10: Tigănești (1—4, 6—7, 10 circa 1/4 m. nat.; 5, 8, 9 circa 1/3 m. nat.).

c) Cele mai bogate resturi de cultură materială au fost descoperite în punctul „Pichiul”. Pe acest loc, a cărui suprafață depășește 20 ha, se găsesc resturile unei așezări Monteoru, din epoca bronzului, și a unei așezări daco-carpice din secolele II—III e.n. Inventarul așezării Monteoru permite constatarea că stațiunea a

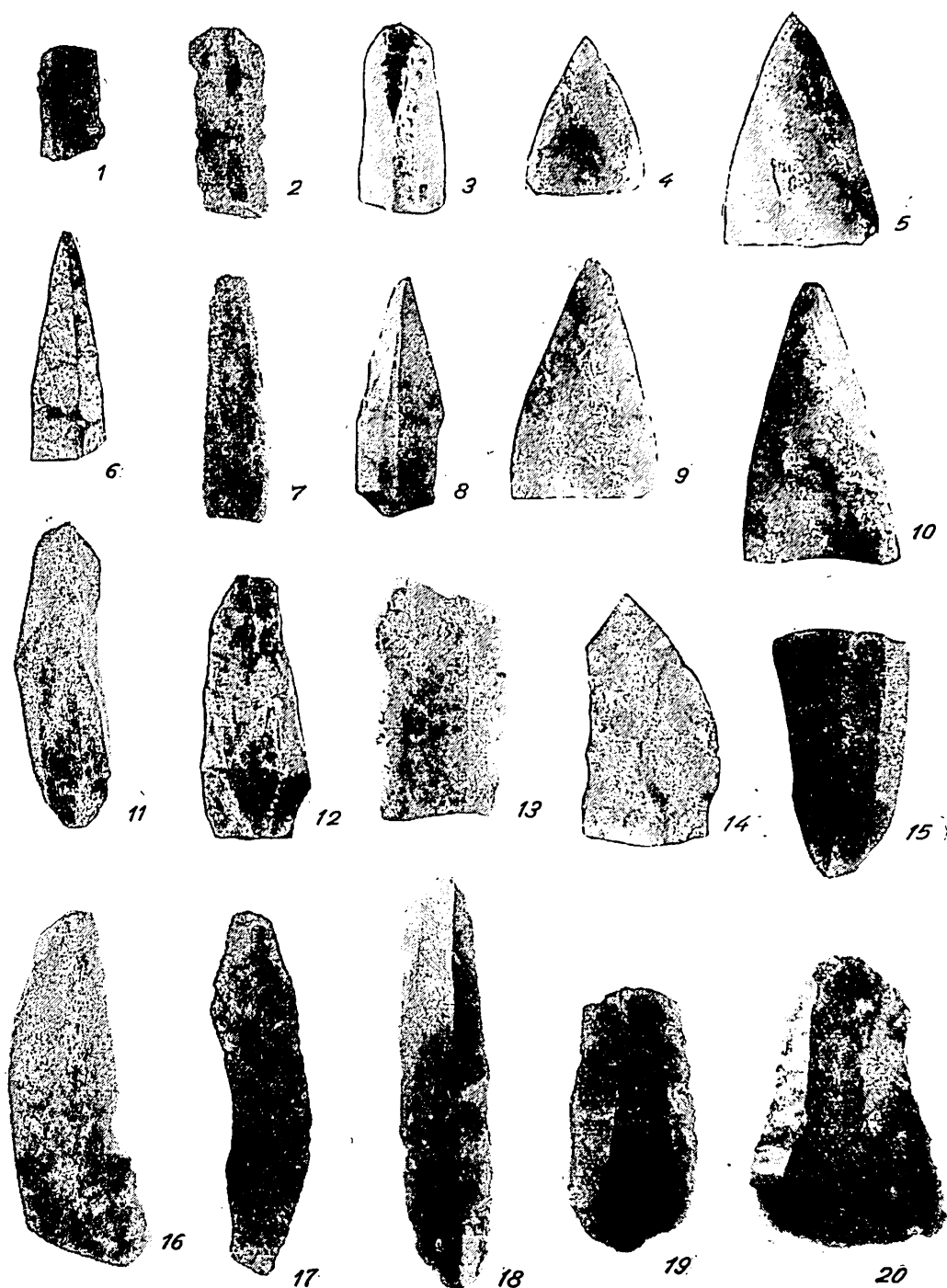

Fig. 9. — Unelte din silex și piatră. 1—2, 14—15 : Crăiești ; 3 : Lichitișeni ; 4—6, 8—9 : Tigănești ; 7, 11, 13 : Tăvădărești ; 10 : Bacău ; 12 : Gura Văii ; 16 : Bărboasa ; 17, 19 : Mărgineni ; 18, 20 : Unguri (1—15, 18—20 circa 1/4 m. nat. ; 16 circa 1/2 m. nat. ; 17 circa 1/3 m. nat.).

avut trei faze de locuire : Monteoru Ic₃, etapa I, din care menționăm fragmentele de cești decorate cu șiruri de puncte și *furchenstich*, Monteoru Ic₂, în care predomină motivele decorative din linii în relief, și Monteoru Ib (?), în care decorul caracteristic este reprezentat prin triunghiuri alungite incizate (fig. 16/2—3, 6, 9, 11, 13—14; 17/6, 9).

d) În partea de nord-vest a așezării Monteoru, la circa 500 m, s-a descoperit un cimitir de înhumăție care ar părea să fie contemporan (după fragmentele ceramice) cu faza Monteoru Ib. Nu se pot face alte precizări asupra acestui cimitir, deoarece multe din schelete au fost răvășite, iar inventarul s-a pierdut, rămânând doar fragmente ceramice dispartate și dispersate pe întreaga suprafață.

e) Pe locul numit „Pepinieră” a fost descoperit întâmplător un topor de aramă cu gaură de înmănușare transversală, cu lama ușor curbată și cu tăișul drept, precum și fragmente ceramice aparținând culturii Monteoru fazele Ic₃ și Ic₂ (fig. 16/6, 13).

f) În marginea de vest a comunei au fost identificate urmele unei așezări din secolul al III-lea, care constau doar din fragmente ceramice lucrate la roată (fig. 34/4), din pastă cenușie cu urme de luciu sau fragmente lucrate cu mîna din pastă grosolană cu pietricele în compoziție.

19. *Osăbiți, com. Luizi-Călugăra*. Pe locul denumit „Via Corhana” s-au descoperit importante resturi aparținând culturii Monteoru datînd din fazele Ic₃ -Ia ale acestei culturi. Dintre fragmentele ceramice menționăm cești decorate cu cercuri concentrice, linii în relief, triunghiuri și festoane incizate.

20. *Sărata, com. Nicolae Bălcescu*

a) În marginea de nord-vest, pe colina denumită „Dealul Coțului”, au fost identificate urmele unei așezări neolitice datînd din fazele Cucuteni A și AB, precum și o așezare din epoca bronzului aparținând culturii Monteoru. Din inventarul așezării Cucuteni A menționăm fragmente de boluri, pictate tricrom cu motive spiralice sau semiove despărțite prin bare, sau fragmente de vase de provizie, decorate cu barbotină (fig. 2/2, 6). Dintre resturile ceramice din faza Cucuteni AB remarcăm pe acelea a căror motive decorative constau din dungi roșii și brune dispuse în spirale strînse. De asemenea, din inventarul așezărilor neolitice fac parte două lame fragmentare din silex vinețiu sau brun-gălbui cu retușe marginale (fig. 10/4—5). Urmele așezării din epoca bronzului sînt mai puțin intense; menționăm totuși cîteva fragmente din pastă fină provenind de la vase cu corpul drept, decorate cu linii în relief dispuse în zigzag, care se încadrează în faza Ic₂ a culturii Monteoru. Tot de aici provine și o daltă de os (fig. 10/6).

b) În punctul „Coasta Moșului” s-au identificat urmele unei așezări din secolele II—III e.n. Din fragmentele ceramice adunate menționăm pe acelea provenind de la vase mari (*dolium*), precum și cîteva fragmente de fructieră (fig. 34/1).

21. *Valca Seacă, com. Valca Seacă*. În vatra satului, cu ocazia lucrărilor de construcție a silozurilor, a fost identificată o necropolă cu morminte de înhumăție. Din inventarul unuia din morminte menționăm un vas din pastă neagră-cenușie cu umărul ușor marcat și un topor-ciocan din piatră dură cu ceafa cilindrică mult prelungită cu tăișul ascuțit datînd din epoca bronzului, cultura Monteoru ¹⁸

¹⁸ Pentru analogii vezi M. Florescu, *Contribuții la cunoașterea etapelor timpurii ale culturii Monteoru din Moldova*, AM, IV, p. 51, fig. 5/3.

(fig. 22/1). Menționăm de asemenea că în apropierea acestui cimitir, pe dealul Titelca, se află o așezare aparținând fazelor Ic₃ — Ic₂ a culturii Monteoru; așa că s-ar putea ca mormintele descoperite să constituie necropola așezării ¹⁹.

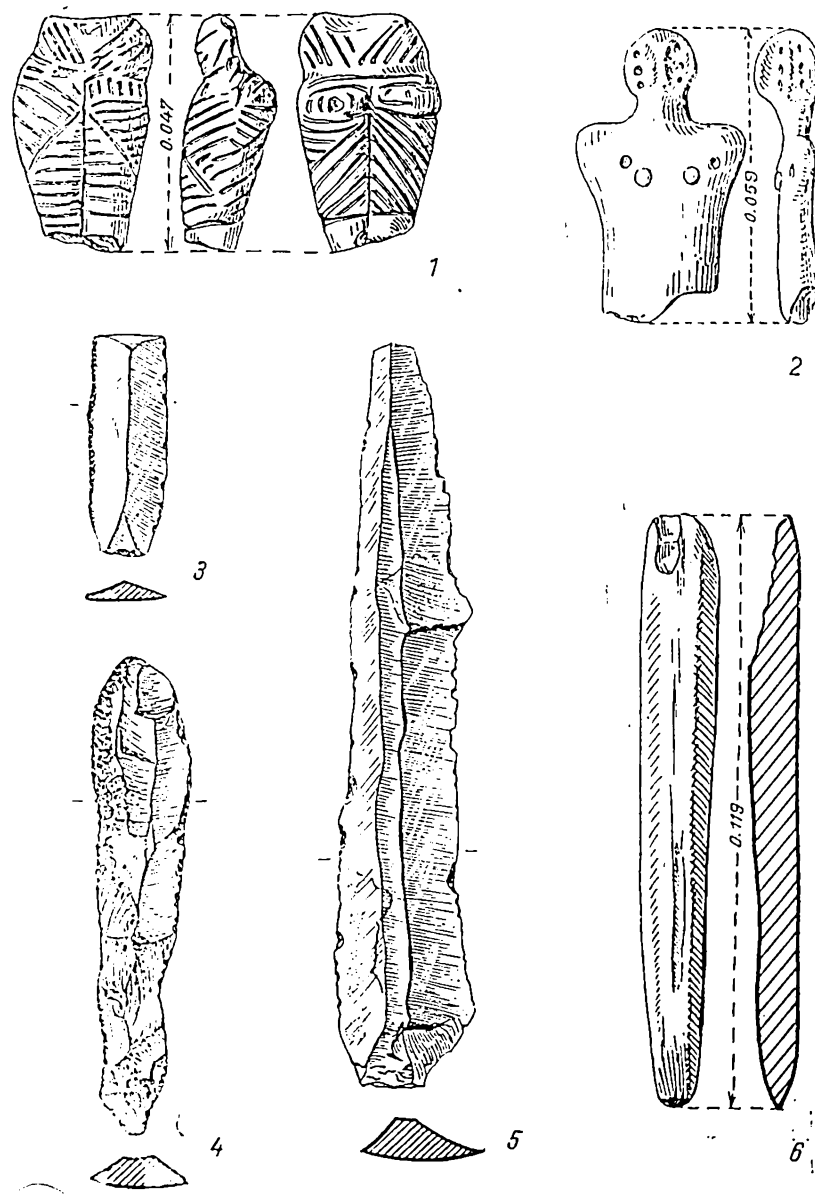

Fig. 10. — Figurine antropomorfe (1—2), lame de silex (3—5) și daltă de os (6).
1: Huțu; 2: Traian; 3: Găiceana; 4—6: Sărata.

¹⁹ Așezarea de la Titelca-Mindrișca a fost cercetată și în cadrul șantierului Poiana (SCIV, III, 1952, p. 209 și urm.) și ulterior de către G. Bichir și E. Antonescu (*Materialae*, VIII, p. 291—301).

22. *Racova, com. Racova.* În marginea comunei, pe locul denumit „Pe șes”, s-au găsit câteva fragmente ceramice din pastă cenușie zgrunțuroasă, provenind

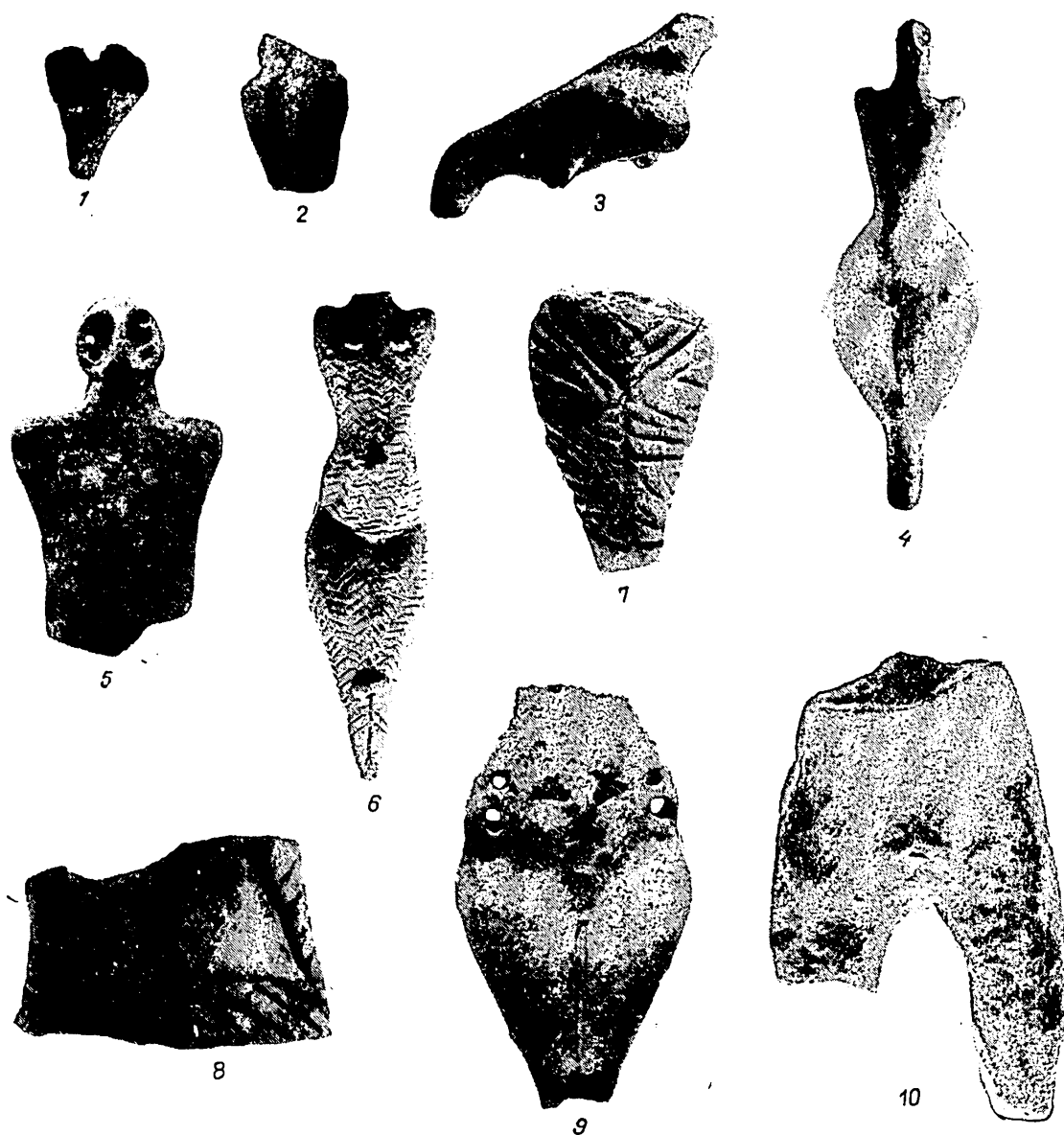

Fig. 11. — Figurine antropomorfe. 1, 2 : Găiceana ; 3, 9—10 : Slobozia ; 4 : Prăjești ; 5 : Traian ; 6 : Țigănești ; 7 : Oncești ; 8 : Scărișoara (1—5, 9—10 circa 1/2 m. nat. ; 6—8 circa 1/1 m. nat.).

de la vase borcan, avînd pe marginea interioară a buzei o șanțuire pentru capac. Aceste fragmente aparțin unei siliști feudale datînd din secolul al XIV-lea sau prima jumătate a secolului al XV-lea.

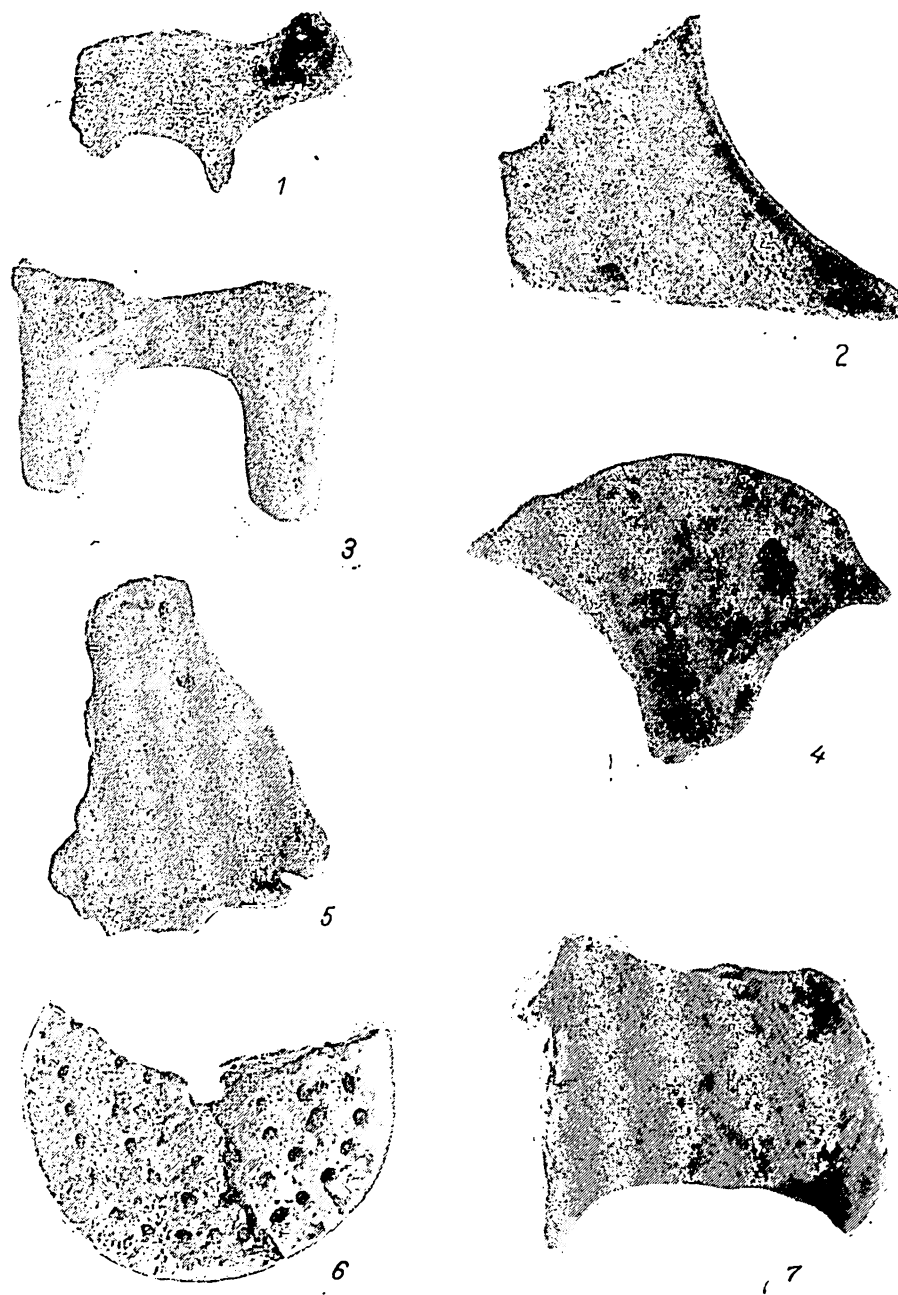

Fig. 12. — Figurine zoomorfe (1, 4–5, 7), picior de idol antropomorf (2), scăunele fragmentare (3) și rondelă de lut ars perforată (6). 1 : Găiceana ; 2 : Bărboasa ; 3–5, 7 : Ungureni ; 6 : Ghițoaia (1, 6 circa 1/2 m. nat. ; 2–5, 7 circa 1/1 m. nat.).

23. *Gura Văii, com. Racova.* În stînga pîrului Valea rea, pe locul numit „Rîpa Ilieșilor”, s-au descoperit la baza loessului resturi fosile de *Elephas Meridionalis Nesti*, iar în preajmă așchii de cremene atipice ²⁰, precum și o lamă din silex, neolitică (fig. 9/12).

24. *Chetriș, com. Tamași.* În satul Chetriș s-a descoperit un molar de mastodont împreună cu alte resturi fosile ²¹.

25. *Gioseni, com. Tamași.* Pe locul „La Cimitir”, pe malul estic al pîrului Alexandroaia, pe coasta dealului Clopoței, s-au descoperit resturile unei așezări neolitice din fazele Cucuteni A și B, precum și resturi sporadice din secolul al III-lea e.n. Materialul arheologic aparținînd culturii Cucuteni este reprezentat de fragmente de vase de provizie, decorate cu barbotină, de boluri și vase suport pictate tricrom cu motive spiralice sau semiove, aparținînd fazei Cucuteni A (fig. 4/6, 8), precum și fragmente de capace sau vase biconice, decorate cu dungi brune dispuse în benzi, din faza Cucuteni B (fig. 4/7). Așezării din secolul al III-lea îi aparțin cîteva fragmente ceramice lucrate la roată din pastă cenușie.

26. *Faraoani, com. Faraoani*

a) În comuna Faraoani a fost descoperit în condiții nesigure un toporiocan aparținînd epocii bronzului.

b) În marginea de sud-est a comunei s-au identificat urmele unei așezări din secolele III—IV e.n.

27. *Ungureni, com. Ungureni.* Pe locul „Dealul Hîrburilor” a fost descoperită o bogată așezare neolitică din faza Cucuteni A și o așezare aparținînd culturii Monteoru. Dintre numeroasele fragmente ceramice și obiecte aparținînd stațiunii Cucuteni A (fig. 12/3—5, 7) menționăm idoli feminini întregi sau fragmentari, idoli zoomorfi, fragmente de vase suport cu pictură tricromă, vase miniatură, unelte din silex (gratoire pe lamă masivă), lame cu retuș marginale (fig. 9/18), topoare din marnă fragmentare etc. Din materialul arheologic aparținînd așezării Monteoru amintim fragmentele de la cești prevăzute cu decor din linii în relief

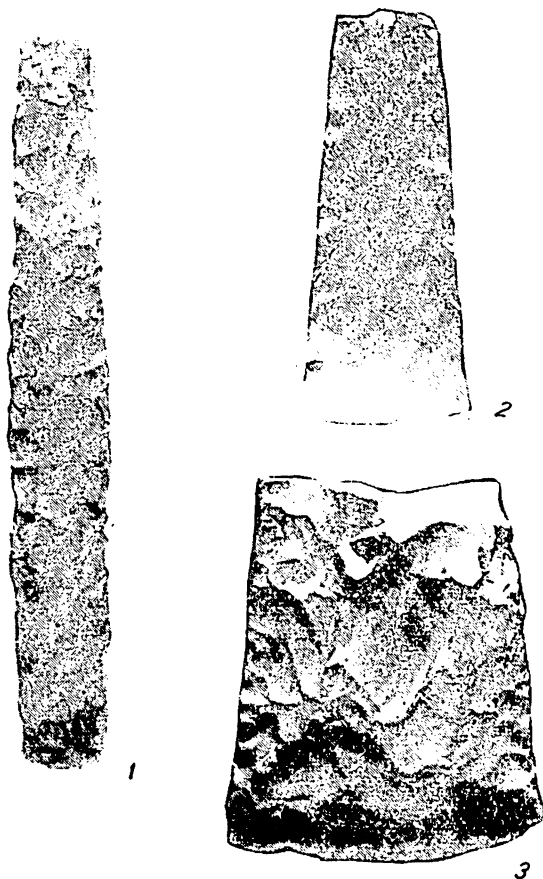

Fig. 13. — Dălți și topoare din silex. 1: Slobozia; 2: Scărișoara; 3: Răcătău (circa 3/4 m. nat.; circa 2 2/3 m. nat.; 3: circa 1/3 m. nat.).

²⁰ A. Saraiman și V. Căpitanu, în *ASU-Iași*, sect. II-a, tom. X, 1964, p. 79—84.

²¹ *Ibidem*.

(fig. 17/3), un topor-ciocan fragmentar, din diorit, care permit încadrarea aşezării în faza Monteoru Ic₂.

28. *Năstăseni, com. Parincea*. În punctul „Botezata”, la marginea satului Năstăseni, au fost identificate urmele unor bogate aşezări neolitice şi din epoca bronzului. Astfel, menţionăm fragmente decorate cu benzi spiralice sau unghiulare, pictate tricrom (fig. 7/1), lame din silex, idoli feminini fragmentari şi idoli zoomorfi, care permit datarea resturilor de locuire în faza Cucuteni A. În mod deosebit remarcăm fragmentele ceramice din epoca bronzului decorate cu grupe de linii în relief, motive caracteristice fazei Monteoru Ic₂, asociate cu ceramică provenind de la cęsti prevăzute cu motive constind din triumphiuri incizate cu

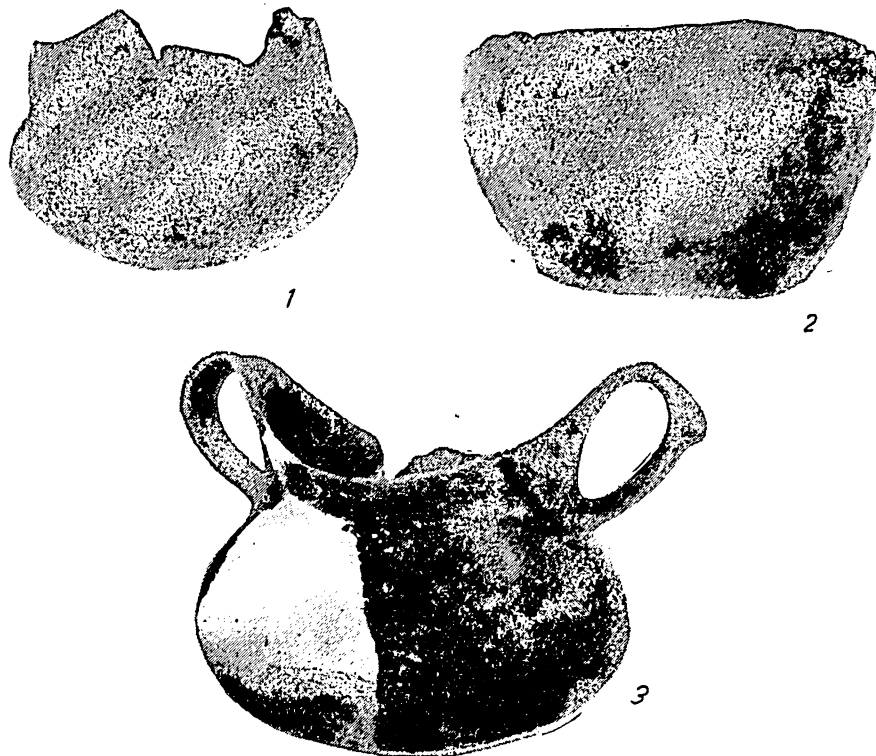

Fig. 14. — Vase din epoca bronzului. 1: Bărboasa; 2: Ghionoaia; 3: Adjutul Vechi. (1—2 circa 1/3 m. nat.; 3 circa 1/4 m. nat.).

cîmpul haşurat specifice culturii Belopotok-Costişa. Din acest punct de vedere aşezarea de la Năstăseni prezintă o deosebită importanţă pentru stabilirea raportului cronologic dintre culturile Monteoru şi Costişa şi a relaţiilor dintre aceste culturi ²².

29. *Năneşti, com. Parincea*

a) În satul Năneşti-Deal au fost identificate urmele unei aşezări sporadice geto-dacice. Fragmentele culese de pe platoul din marginea sud-vestică a satului

²² Vezi M. Florescu, *op. cit.*, p. 107 şi urm.

sînt lucrate la roată, din pastă cenușie, sau la mîină și decorate cu brîu în relief alveolat dispus în rețea.

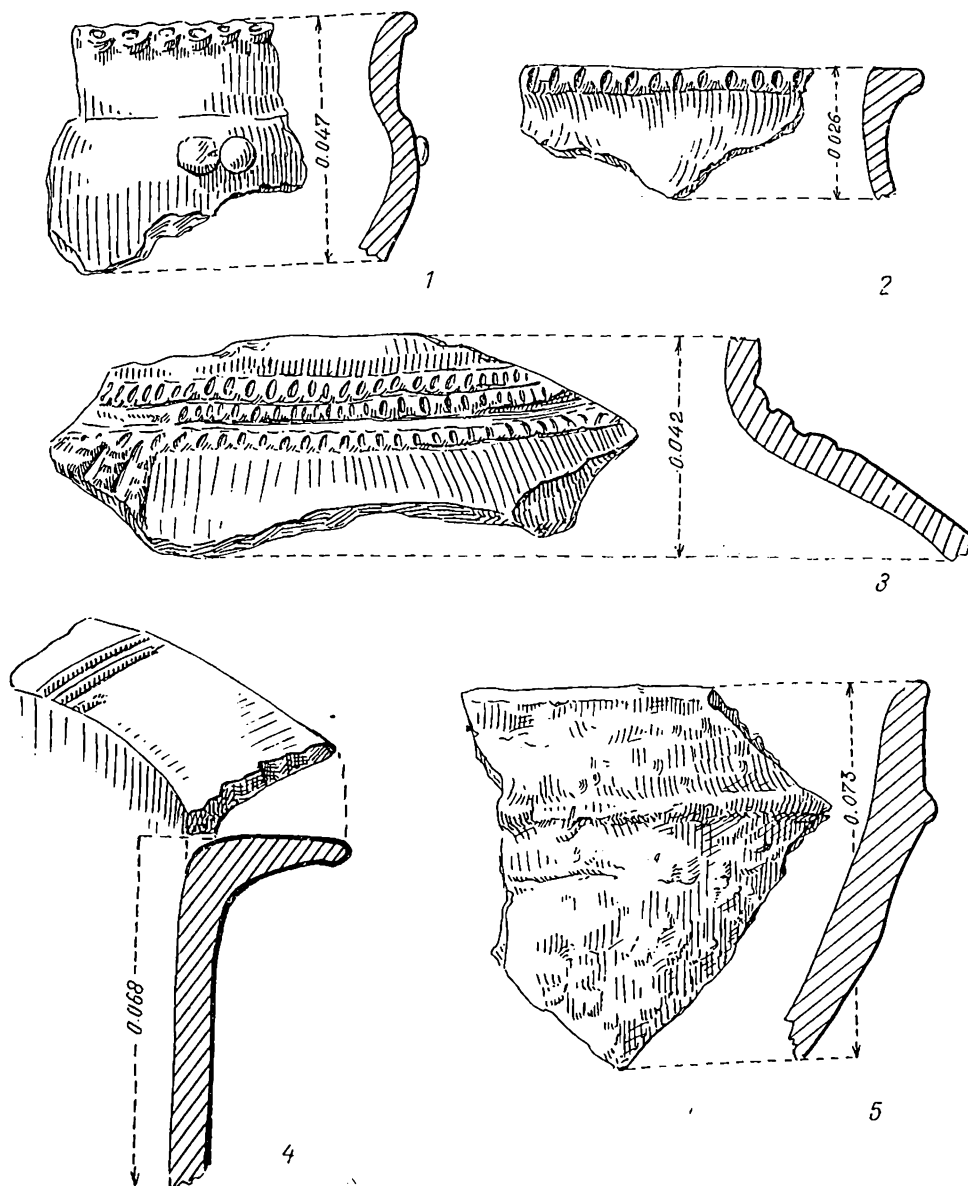

Fig. 15. — Fragmente ceramice neolitice (1, 3) și din epoca bronzului (2, 4—5).

1 : Bărboasa ; 2—3 : Lichitișeni ; 4 : Izvorul Berheciului ; 5 : Zăpodia.

b) În incinta C.A.P.-Năneștii de Jos, cu ocazia săpării gropilor pentru siloz, s-au descoperit trei morminte de incinerare, din care unul avea ca inventar o ceașcă lucrată la roată din pastă cenușie, cu o toartă, cu buza ușor răsfrintă

(fig. 34/5) și un „ghioc” perforat la un capăt pentru a fi folosit ca amuletă (fig. 36/6). Caracteristicile inventarului permit datarea mormintelor în secolul al IV-lea e.n.

c) Pe platoul din marginea de sud a satului Nănești au fost identificate urmele de locuire a patru așezări : 1) cea mai veche aparține culturii Criș, remarcându-se fragmentele provenind de la vase cu piciorul treflat sau cilindric (fig. 3/1); 2) o așezare din faza Cucuteni A (s-au adunat fragmente ceramice și vase întregi) (fig. 3/8; 6/4); 3) o stațiune din epoca bronzului (cultura Monteoru) ale cărei urme sînt dispersate pe o suprafață de circa 3 ha și cu materiale arheologice fragmentare și în cea mai mare parte atipice (fig. 17/7); 4) o așezare de asemenea sporadică din secolele III—IV e.n., adunîndu-se doar cîteva fragmente ceramice lucrate la roată din pastă cenușie (fig. 33/2, 9).

30. *Mileștii de Sus, com. Parincea*. În marginea de sud a satului s-au descoperit urmele sporadice a două așezări : una neolitică, probabil din faza Cucuteni A, și a doua din epoca bronzului (fragmentele ceramice sînt foarte corodate și atipice).

31. *Petrești, com. Păncești*. În partea de est a comunei au fost descoperite resturile unei așezări din secolul al III-lea e.n. Datarea acestei stațiuni s-a făcut pe baza fragmentelor ceramice lucrate la roată, din pastă fină cenușie. Menționăm și prezența ceramicii din pastă poroasă lucrată de mînă și arsă neuniform. În ceea ce privește formele, au fost identificate castroane cu marginea întărită sau căni cu gîtul înalt.

32. *Soci, com. Păncești*.

a) Pe locul denumit „La Odăi” s-au descoperit urmele unei așezări geto-dacice. Fragmentele ceramice adunate din acest punct sînt foarte corodate și atipice, încît atribuirea urmelor de locuire în perioada geto-dacică s-a făcut pe baza cîtorva indicii oferite de compoziția pastei (omogenă, fină, de culoare cenușie deschisă).

b) La punctul „Pe dealul bisericii” s-au adunat fragmente ceramice din pastă fină cenușie cu luciu pe ambele fețe, care indică urmele unei așezări din epoca bronzului.

33. *Păncești, com. Păncești*.

a) În marginea comunei, pe dealul „La Cetățuie”, au fost descoperite resturile a trei așezări, după cum urmează : 1) cea mai veche și mai întinsă ca suprafață aparține fazei Cucuteni A (s-au adunat de aici fragmente ceramice pictate tricrom și cîteva lame din silex); 2) o așezare mai restrînsă din epocă bronzului care prezintă resturi de locuire sporadice; materialul arheologic fiind fragmentar și în cea mai mare parte atipic (cu excepția cîtorva fragmente din pastă brun-cenușie, fină, cu luciu); 3) stațiune de la sfîrșitul Hallstattului (au fost adunate doar cîteva fragmente cu urme de luciu la exterior și torți cu secțiunea rectangulară) este mai puțin intensă.

34. *Răcățanu, com. Horgești*.

a) În marginea de sud-vest a satului, cu ocazia diferitelor lucrări agricole, au fost scoase la iveală urmele unor bogate așezări hallstattiene (fig. 27/4) și geto-dacice, al căror strat de cultură însă a fost puternic răvășit. Din materialul arheologic adunat amintim fragmentele lucrate la mînă din pastă brun-cărămizie cu decor plastic în relief sau cu proeminențe buton (fig. 28/2, 5).

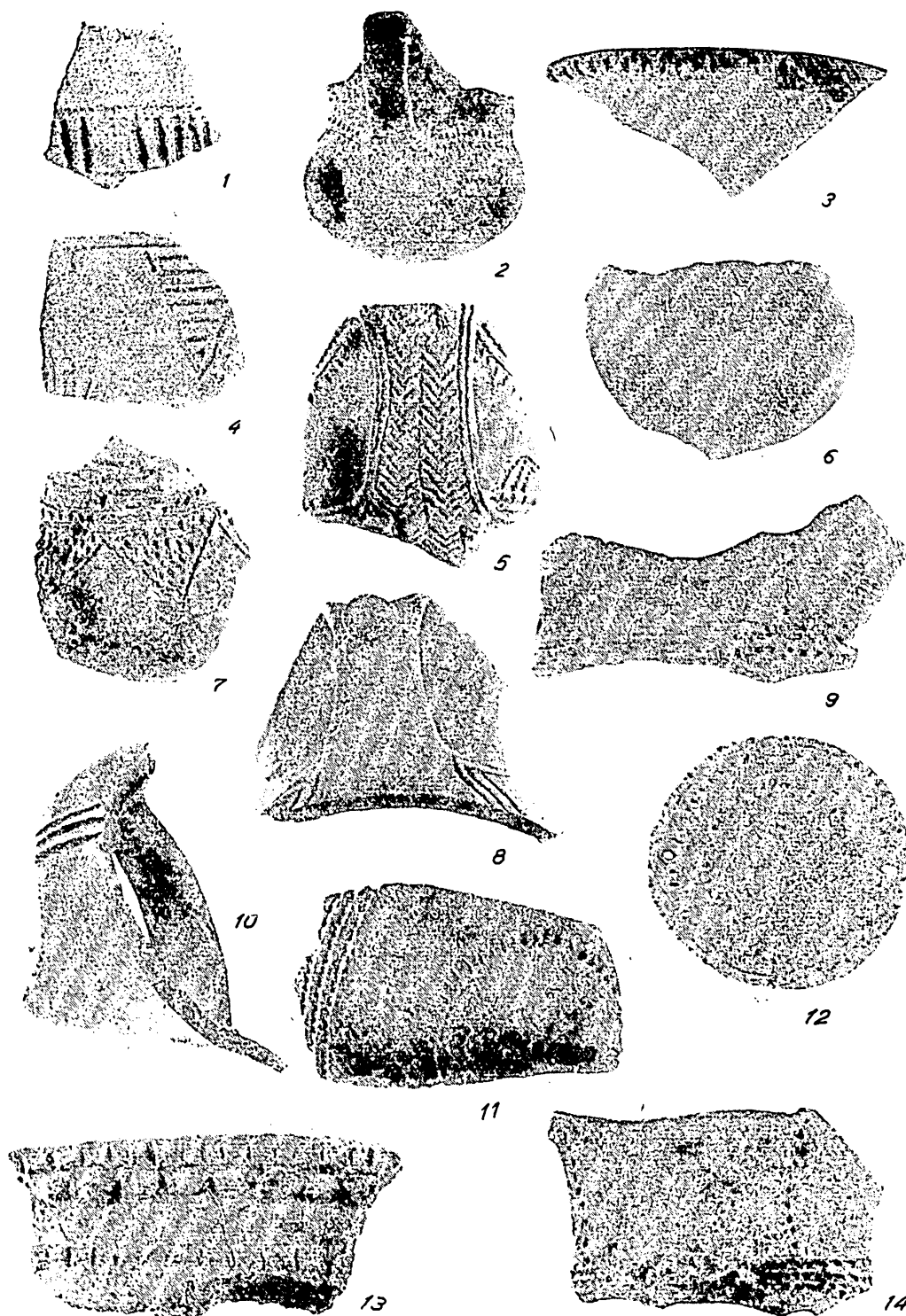

Fig. 16. — Fragmente ceramice din epoca bronzului. 1, 4—5, 7—8, 12 : Răcăciuni ; 2—3, 6, 9, 11, 13—14 : Luizi (1, 3, 11—12 circa 1/1 m. nat. ; 2, 10, 13 circa 1/2 m. nat. ; 4—5 circa 1/4 m. nat. ; 6, 7—8, 14 circa 1/3 m. nat.).

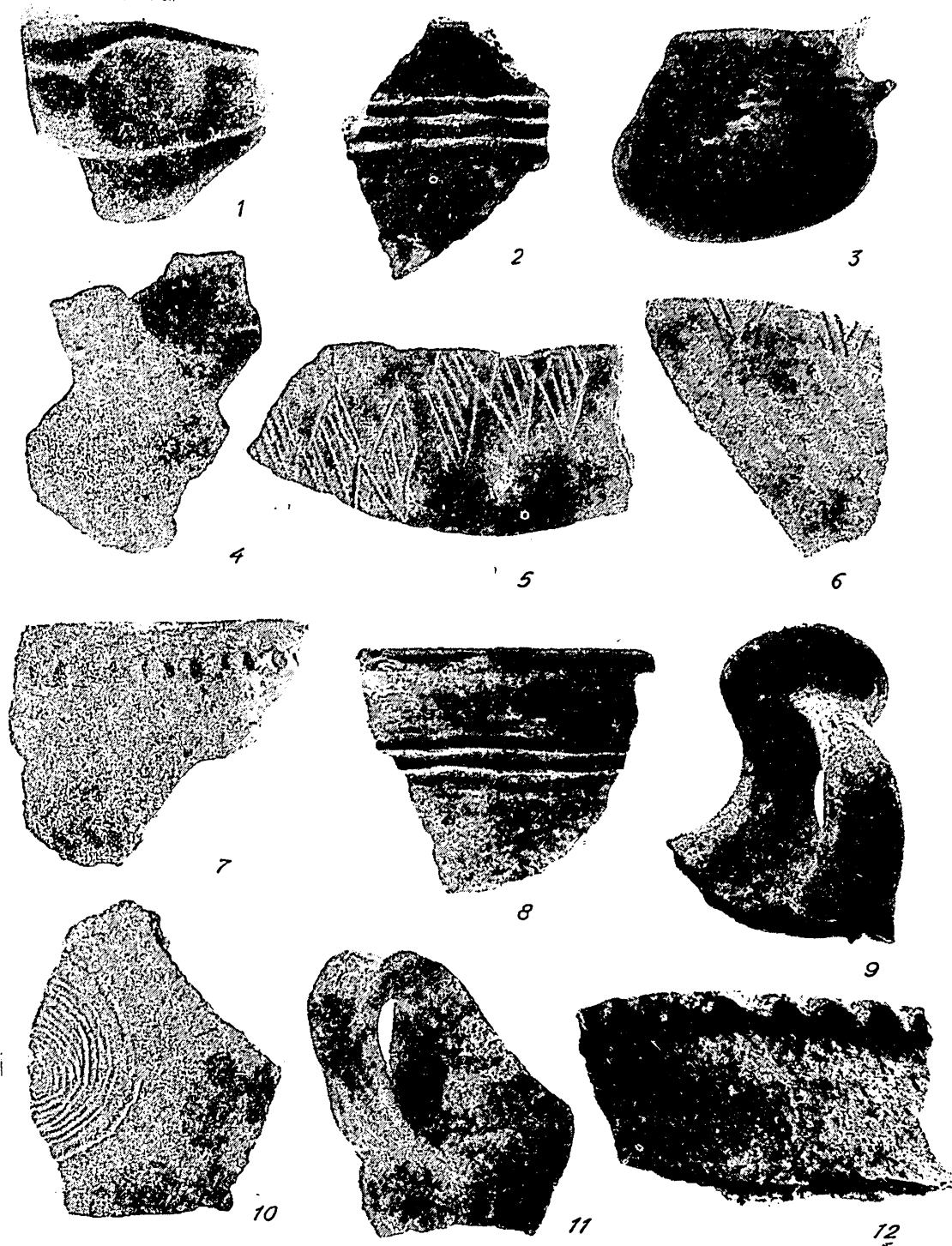

Fig. 17. — Fragmente ceramice aparținând culturii Monteoru. 1—2: Bărboasa; 3: Unguri; 4, 8—10, 12: Scărișoara; 5, 11: Ciorani; 6, 9: Luizi; 7: Nănești (1—2, 4—9 circa 1/2 m. nat.; 11, circa 1/3 m. nat.; 3, circa 1/5 m. nat.; 10, circa 1/1 m. nat.).

În afară de resturile menționate mai sus, mai remarcăm și urmele unei așezări din secolele II—III e.n. atestată prin fragmente ceramice lucrate la roată din pastă cenușie, uneori zgrunțuroasă, decorate cu linii în relief sau val (fig. 35/1).

b) Pe teritoriul satului Răcățanu a mai fost descoperit un mormânt de incinerare din secolul I e.n., avînd ca inventar un cazan de bronz.

35. *Răcăciuni, com. Răcăciuni.*

a) Pe dealul „Gheșinilor” a fost identificată o așezare neolitică din faza Cucuteni A. În afară de fragmentele ceramice neolitice pictate tricrom cu motive spiralice sau meandre, menționăm un topor din marnă, trapezoidal, cu tăișul ușor știrbit, cu secțiunea lenticulară, șlefuit atît pe fețele late cît și pe acelea înguste (fig. 22/7).

b) În prelungirea dealului Cetățuia, unde fuseseră identificate resturile unei așezări Monteoru²³, s-au descoperit urmele altei stațiuni aparținînd aceleiași culturi. Prin lucrările de plantare stratul de cultură materială a fost răvășit, scoțindu-se astfel la suprafață bogate resturi ceramice, unelte, obiecte de podoabă etc. Efectuarea unui sondaj²⁴ n-a dat rezultatele scontate în ceea ce privește obținerea unor observații stratigrafice. Din materialul arheologic foarte bogat se detașează îndeosebi fragmentele de cești cu torți prevăzute cu butonași, decorate cu motive excizate (dinți de lup) și șnur dispus în benzi unghiulare, triunghiuri incizate cu cîmpul hașurat orizontal, triunghiuri umplute cu împunsături, *furchenstich* (fig. 16/1, 4—5, 7—8, 12). Prin prezența acestor materiale este atestată în Moldova etapa cea mai veche a fazei Monteoru Ic₃, precum și influențele transilvănene care au imprimat acestei etape a culturii Monteoru din Moldova o coloratură aparte²⁵. Tot aici au fost semnalate și urmele așezării din faza Monteoru Ic₂ remarcîndu-se prezența torților cu șa și prag și a decorului cu linii în relief (fig. 16/10). Menționăm, de asemenea, prezența topoarelor de luptă din piatră dură, a topoarelor plate din piatră obișnuită și silex, a dălților și împungătoarelor de os (fig. 13/3; 22/2—3, 7; 23/8—9; 24/3—5, 14).

36. *Orbeni, com. Orbeni.* În marginea satului, pe locul denumit „Pe Chimniță”, a fost identificată o așezare aparținînd culturii Monteoru. Fragmentele ceramice decorate cu cercuri concentrice, torți prevăzute cu butonași, au permis datarea acestei stațiuni în faza Ic₃ a culturii Monteoru.

37. *Corbasca, com. Corbasca.* Pe locul denumit „Săliște” au fost descoperite un toporaș din marnă, trapezoidal, cu secțiunea lenticulară, șlefuit, și fragmente ceramice neolitice foarte corodate și atipice.

38. *Pogleț, com. Corbasca.*

a) La punctul „Frasinul”, cunoscut și sub numele de „Bîtea”, au fost identificate urmele a trei așezări: 1) așezare neolitică din faza Cucuteni A (fragmentele ceramice adunate sînt corodate și în cea mai mare parte atipice); 2) așezare din epoca bronzului, aparținînd culturii Noua (s-au identificat fragmente ceramice decorate cu brîu în relief simplu și cu buza ușor întărită); 3) resturi sporadice hallstattiene (fragmente ceramice negre cu ușor luciu și urme de caneluri).

b) Pe locul numit „Tabăra” sînt indicii privind existența a patru așezări (neolitic, bronz, hallstatt și probabil geto-dacic). Materialele arheologice adunate de aici nu permit o încadrare mai precisă a urmelor de locuire.

²³ A. Vulpe, *op. cit.*, p. 65 și urm.

²⁴ În acest punct a fost efectuat un sondaj de către

V. Căpitanu.

²⁵ Vezi M. Florescu, *op. cit.*, p. 105 și urm.

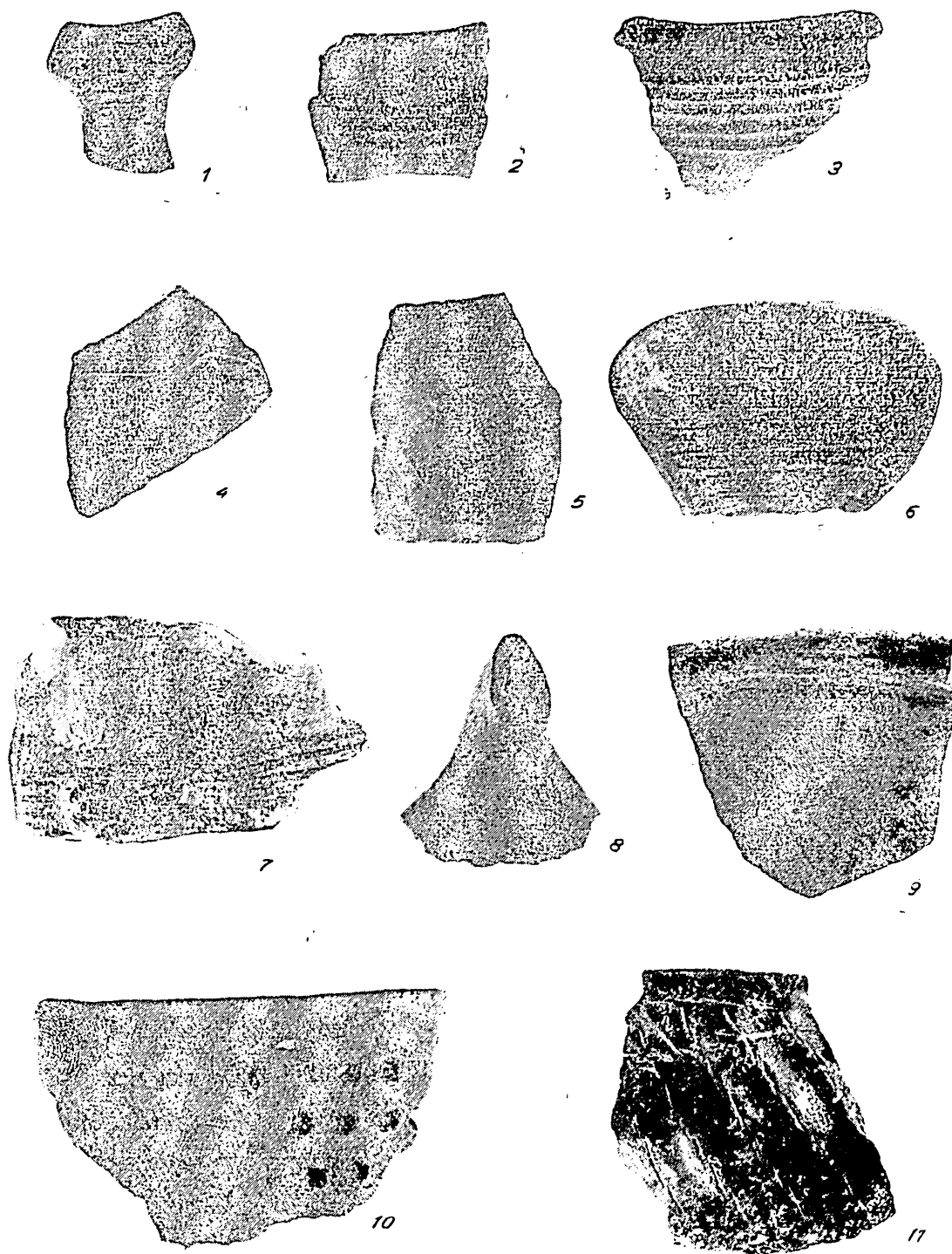

Fig. 18.—Fragmente ceramice aparținând culturii Monteoru și Noua : 1 : Ghionoala ; 2, 4, 7, 11 : Bărboasa ; 3, 9 : Izvorul Berheciului ; 8 : Căbești ; 10 : Anghelești (1—11 circa 1/2 m. nat.).

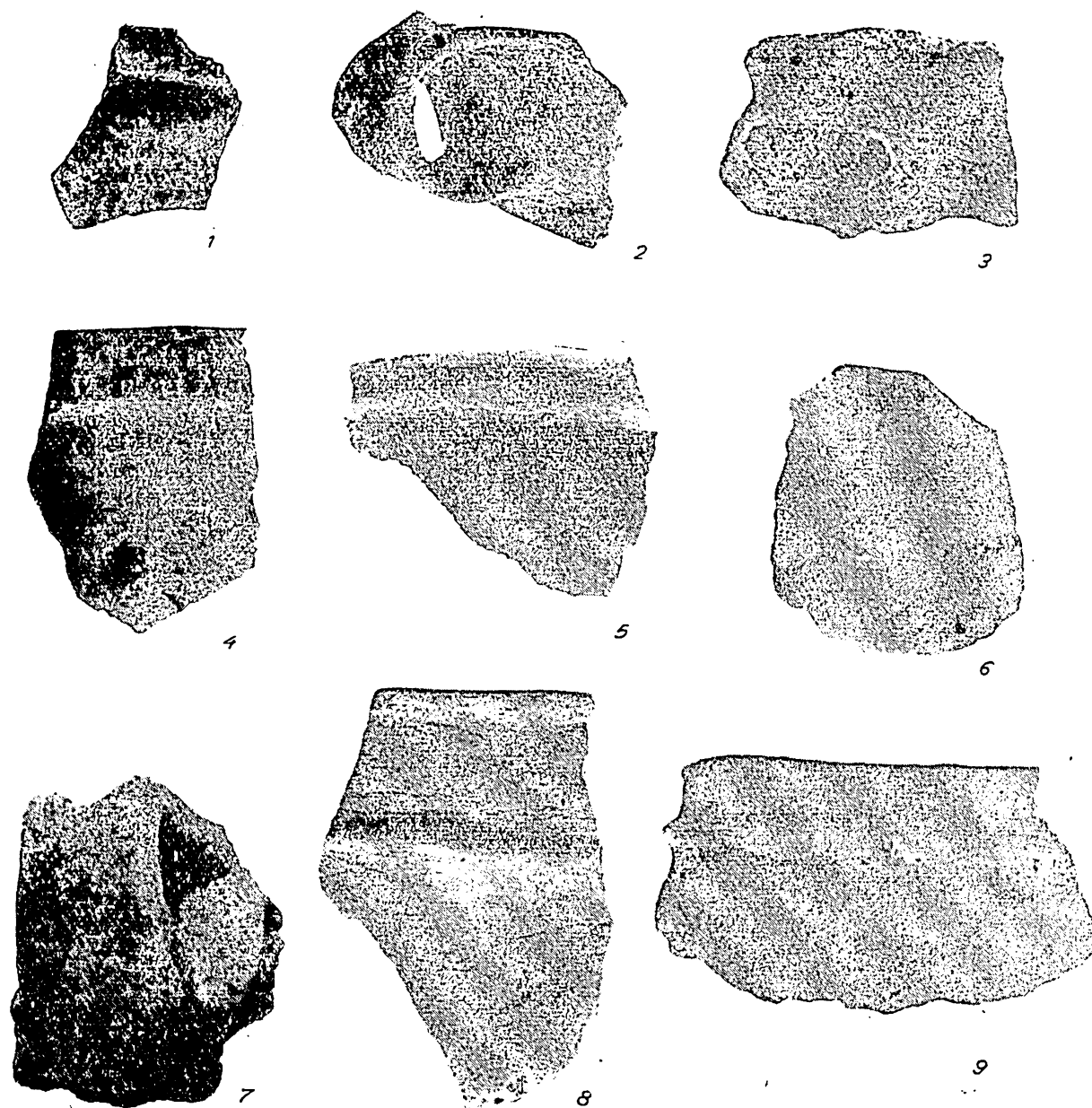

Fig. 19. — Fragmente ceramice aparținând culturii Noua. 1—3, 8: Bărboasa; 4, 6: Milești; 7—9: Căbești (circa 1/2 m. nat.).

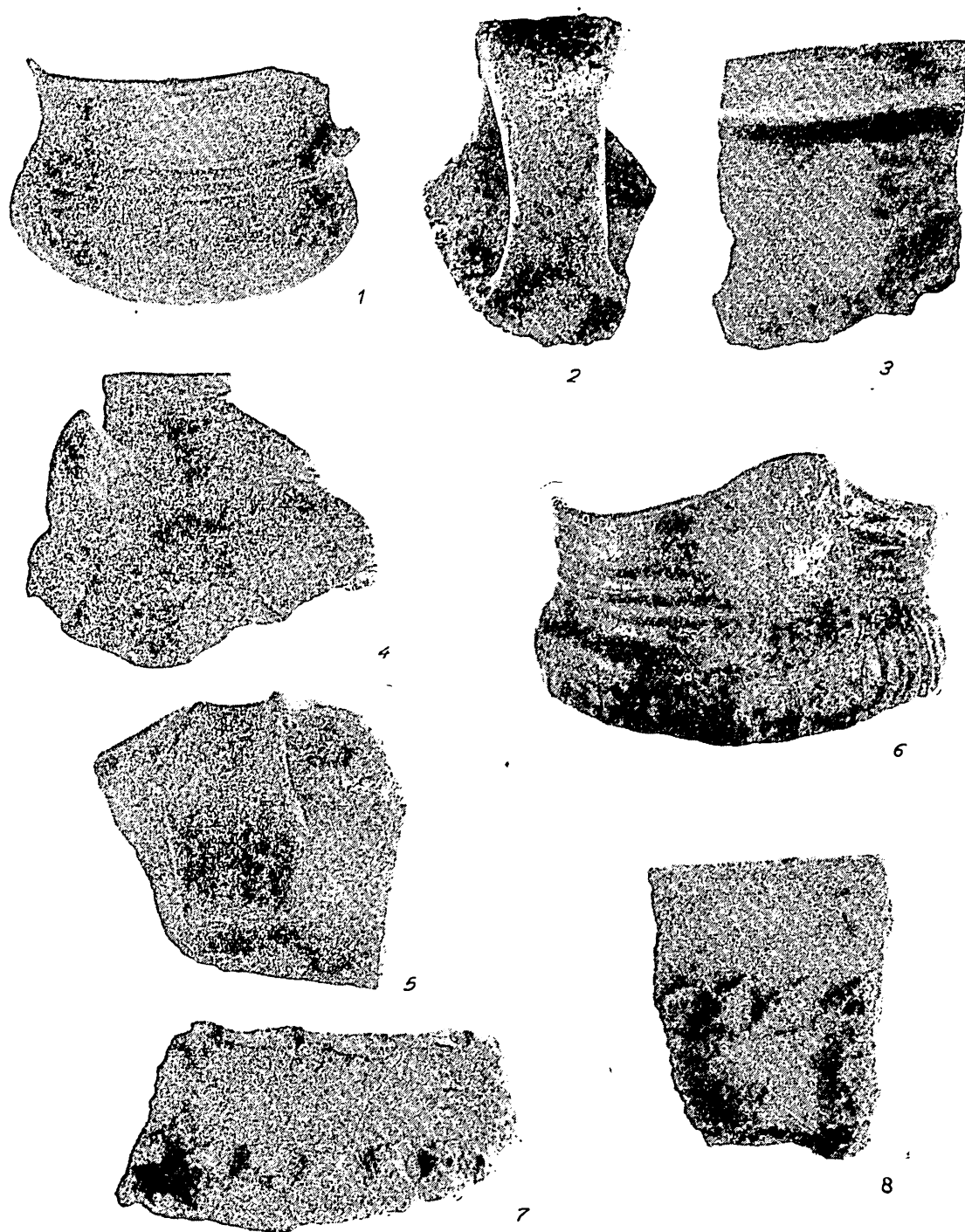

Fig. 20.—Fragmente ceramice aparținând culturilor Monteoru (1—2) și Noua (3—6, 7); Hallstatt (8); 1—2, 7—8: Bărboasa; 3—6: Lichitișeni (circa 1/2 m. nat.).

c) În punctul „La Cetățuie” au fost descoperite bogate resturi de locuire aparținând unei așezări neolitice din faza Cucuteni A. În afară de numeroasele fragmente ceramice pictate tricrom cu benzi și spirale, menționăm idoli antropomorfi întregi sau fragmentari (masculini — fără decor — sau feminini cu decor incizat pe corp), idoli zoomorfi și lame de silex. În afară de așezarea neolitică, s-au mai identificat și urmele unei stațiuni din epoca bronzului aparținând culturii Monteoru. Fragmentele ceramice, decorate cu cercuri concentrice sau linii în relief, permit încadrarea acestei așezări în fazele Ic₃ și Ic₂ ale culturii Monteoru.

39. Scărișoara, com. Corbasca

a) Cu ocazia lucrărilor pentru șosea a fost descoperit în pădurea Scărișoarei un depozit de obiecte compus din : două topoare din silex alburiu-vinețiu, ușor trapezoidale, cu secțiunea lenticulară, șlefuite pe fețele late și cu ușoare cioplitiuri pe fețele înguste (fig. 13/2), și un cosor din silex în curs de prelucrare ; un topor de aramă cu gaură de înmănușare transversală, fără manșon, avînd lama ușor curbată, și o dălțiță de aramă dreptunghiulară, cu secțiune lenticulară, cu ceafa îngustă și tăișul ușor curbat. În zona de descoperire a acestui depozit nu s-au găsit alte urme de locuire²⁶.

b) În punctul „Holm” sau „Boueanu”, situat peste pîrîul Firul Zăpodiei au fost identificate resturi neolitice (fig. 3/6, 11/8) și ale unei bogate așezări Monteoru (fazele Ic₃ și Ic₂). Din materialul arheologic atrag atenția fragmentele de cești decorate cu cercuri concentrice, torți cu șa și prag și fragmente de castroane decorate cu linii în relief (fig. 17/4, 8—10, 12).

40. Rogoaza, com. Corbasca

a) Pe terasa majoră a Siretului, la circa 500 m nord de vatra satului, au fost identificate pe platoul „Dealul Viilor” urme de locuire neolitice și din epoca bronzului. Lucrările agricole au răvășit stratul arheologic, scoțînd la suprafață bucăți de chirpici de la locuințe și fragmente ceramice foarte corodate, unele din ele provenind de la vase tronconice cu umărul carenat, ceea ce permite încadrarea așezării neolitice în faza Cucuteni B. În ceea ce privește urmele aparținînd epocii bronzului, ceramica descoperită pe acest loc nu permite o încadrare mai precisă.

b) În marginea satului, pe locul „Vatra Satului”, situat pe terasa inferioară a pîrîului Rogoaza, au fost descoperite bogate resturi de cultură materială aparținînd fazelor Ic₃ și Ic₂ ale culturii Monteoru și sporadice urme hallstattiene. Așezarea a fost parțial distrusă de șiroiri și apele pîrîului. Din materialul arheologic remarcăm fragmentele de cești, străchini sau vase de formă globulară cu torți tubulare, cu buza îngroșată și lățită, fragmente decorate cu linii în relief, strecurători fragmentare, cozi de lingură etc. (fig. 27/6).

c) De pe teritoriul satului Rogoaza au fost achiziționate două pipe din lut ars (fig. 39/2—3) și o fusaiolă, descoperite în condiții nesigure.

d) În apropierea satului Rogoaza, la punctul „Săliște”, situat pe valea Corbascai, a fost descoperit un topor din diorit de formă trapezoidală, de secțiune lenticulară și tăișul ușor curbat (fig. 22/10). Cu toate că pe locul „Săliște” nu au mai fost descoperite alte urme de locuire, avînd în vedere caracteristicile tipologice ale toporului, el trebuie atribuit epocii bronzului.

²⁶ Depozitul de obiecte de la Scărișoara va fi publicat separat.

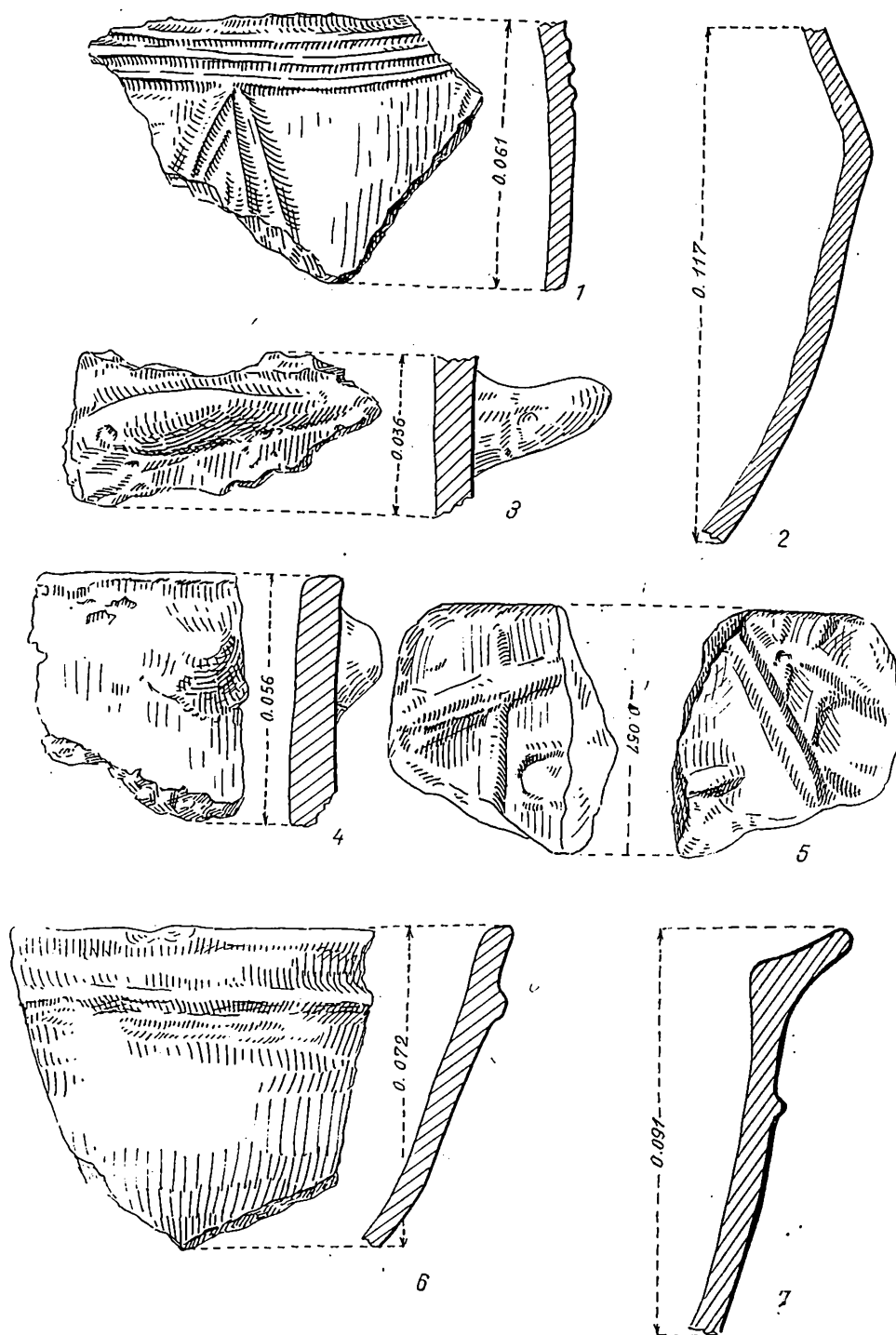

Fig. 21. — Ceramică din epoca bronzului (1-2, 7: cultura Monteoru; 6: cultura Noua) și Hallstatt (3-4). 5: Piatră de ascuțit. 1-2, 6-7: Izvorul Bertheiului; 3-4: Lichitișeni; 5: Zăpodia.

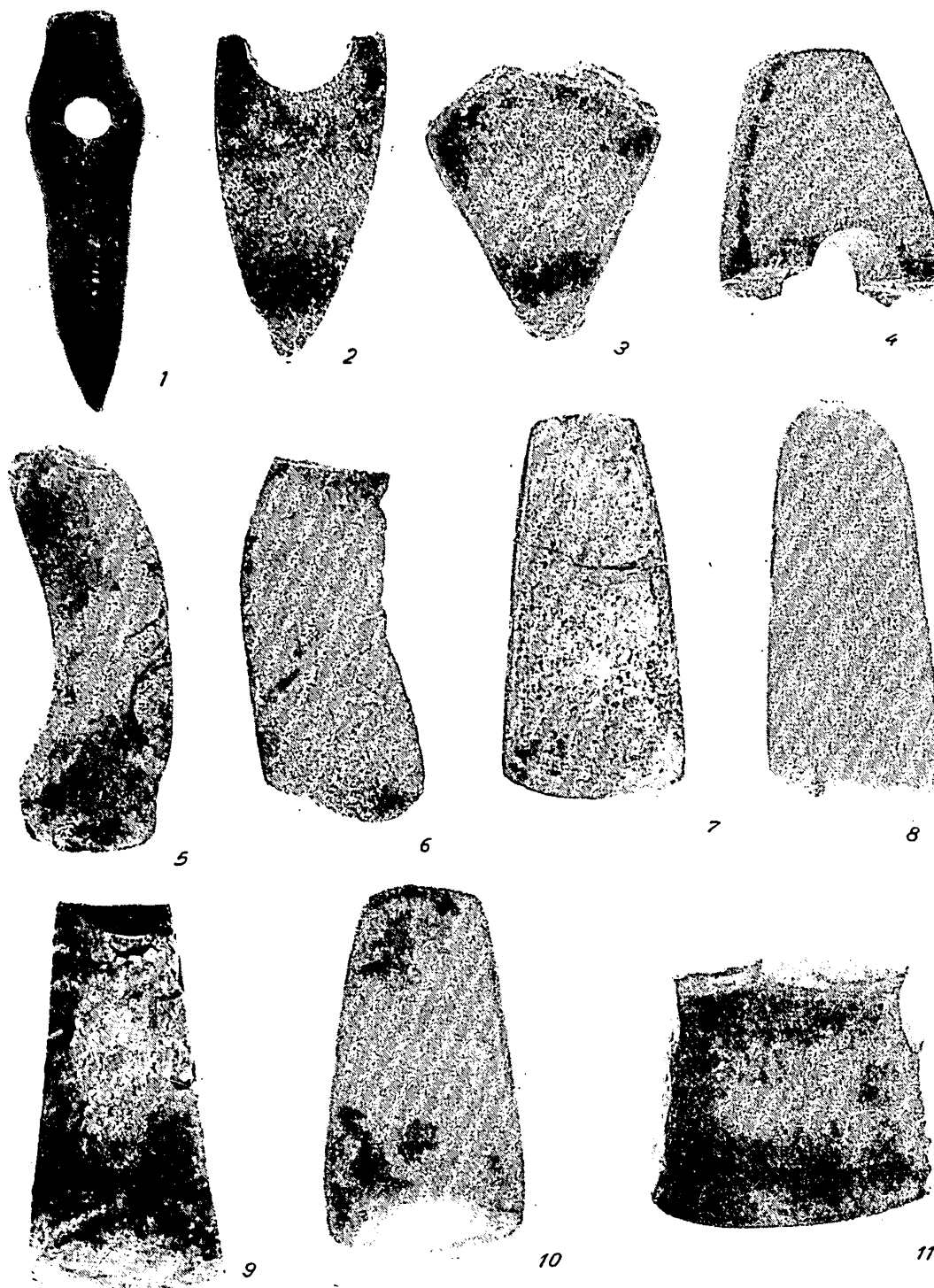

Fig. 22. — Uneelte din piatră neolitice și din epoca bronzului. 1: Valca Seacă; 2— 3, 7: Răcăciuni; 4, 8: Găiceana; 5—6: Ciorani; 9: Săucești; 10 — 11: Rogoaza (1, 5 circa 1/4 m. nat.; 2—6, circa 1/2 m. nat.; 7—11 circa 1/3 m. nat.)

41. *Rogoaza, com. Corbasca*. În imediata apropiere a satului, pe locul denumit „Rediul Fofezei”, a fost descoperit un topor-calapod, din diorit, fragmentar, de secțiune lenticulară cu tăișul ușor curbat și cu cioplături largi și adânci pe fețele înguste (fig. 22/11). Ca și în cazul toporului descoperit la „Săliște”, nefiind alte indicii care să permită o încadrare mai riguroasă, trebuie să-l datăm numai după caracteristicile tipologice în epoca bronzului.

42. *Huruești, com. Huruești*.

a) Din comuna Huruești provine un mic vas cu capac aparținând fazei Monteoru Ic₃, descoperit în condiții nesigure (fig. 8/8). Este posibil ca el să provină dintr-una din așezările Monteoru cunoscute și cercetate anterior²⁷.

b) În apropierea satului Căpotești a fost descoperit în mod întâmplător și izolat un vîrf de săgeată de bronz „scitic”.

43. *Florești, com. Huruești*. În apropierea satului, pe locul „La Izvor”, a fost identificată o așezare neolitică. Deși ceramica este foarte corodată, totuși cîteva forme fragmentare de la un vas-suport și un bol permit datarea așezării în faza Cucuteni A.

44. *Tătărești, com. Tătărești*. În marginea de nord-vest a satului a fost descoperită o așezare, probabil din secolul al III-lea e.n. Materialul ceramic adunat este corodat și atipic.

45. *Sascut-sat, com. Sascut*. În punctul „Strechia” a fost găsit întâmplător un denar imperial roman din vremea împăratului Pertinax. De asemenea, tot din Sascut-sat s-au achiziționat 7 denari republicani de argint care făceau parte probabil din tezaurul monetar de la Conțești²⁸.

46. *Adjudul Vechi, Adjud, jud. Vrancea*

a) În marginea de est a satului Adjudul Vechi, în punctul „Lutărie”, s-au identificat urmele unei așezări aparținând fazei Ic₃ a culturii Monteoru. Din fragmentele ceramice adunate menționăm pe acelea decorate cu cercuri concentrice și tortile prevăzute cu butonași (fig. 14/3). În marginea de sud a punctului „Lutărie”, s-au descoperit resturile unui cuptor feudal de ars oale. Deși lutăria a distrus cea mai mare parte a acestui cuptor, totuși s-au putut face unele observații cu privire la modul de construcție. Astfel, în interiorul cuptorului se afla un pilon central care susținea grătarul pe care erau așezate vasele. Vatra camerei de foc era puternic arsă. Fragmentele de la boltă și grătar erau prăbușite în interiorul camerei de foc. Materialul arheologic feudal constă din fragmente ceramice lucrate din pastă fină, cărămizie, conținând nisip în compoziție, prevăzute cu smalt brun în interior și cu dungi pictate cu humă roșie sau brună la exterior. De asemenea, au mai fost descoperite și fragmente lucrate din caolin cu smalt verde-oliv la exterior și cu ornamente din linii incizate. Pe baza caracteristicii ceramicii respective, cuptorul descoperit indică existența în acest punct a unei așezări din secolul al XVII-lea²⁹.

b) Pe terasa inferioară a Siretului, la circa 1,5 km sud de vatra satului Adjudul Vechi, la punctul „La Islaz”, au fost identificate resturile de locuire ale

²⁷ R. et Ecat. Vulpe, *op. cit.*, *Dacia*, III–IV, p. 157 și urm.

²⁸ Em. Bold, *Tezaurul de monede republicane romane de la Conțești, r. Adjud, reg. Bacău, ASU-Iași, secț. III-a*, tom V, 1959, p. 225–230.

²⁹ I. Nestor și colaboratori, în *SCIV*, IV, 1953, 1–2, p. 351 și urm., fig. 20; idem, în *SCIV*, III–IV, 1955, p. 760 și urm.; P. Diaconu, *Săpăturile de la Mănăstirea Neomîului, Materiale*, VI, p. 700; Șt. Olteanu și T. Martinovici, *Șantierul Suceava, Materiale*, VI, p. 691–695.

Fig. 23. — Unelte din piatră neolitice și din epoca bronzului. 1, 7: Bărboasa; 2-3: Ghionoaia; 4: Crăiești; 5-6: Găiceana; 8-9: Răcăciuni (circa 1/3 m. nat.).

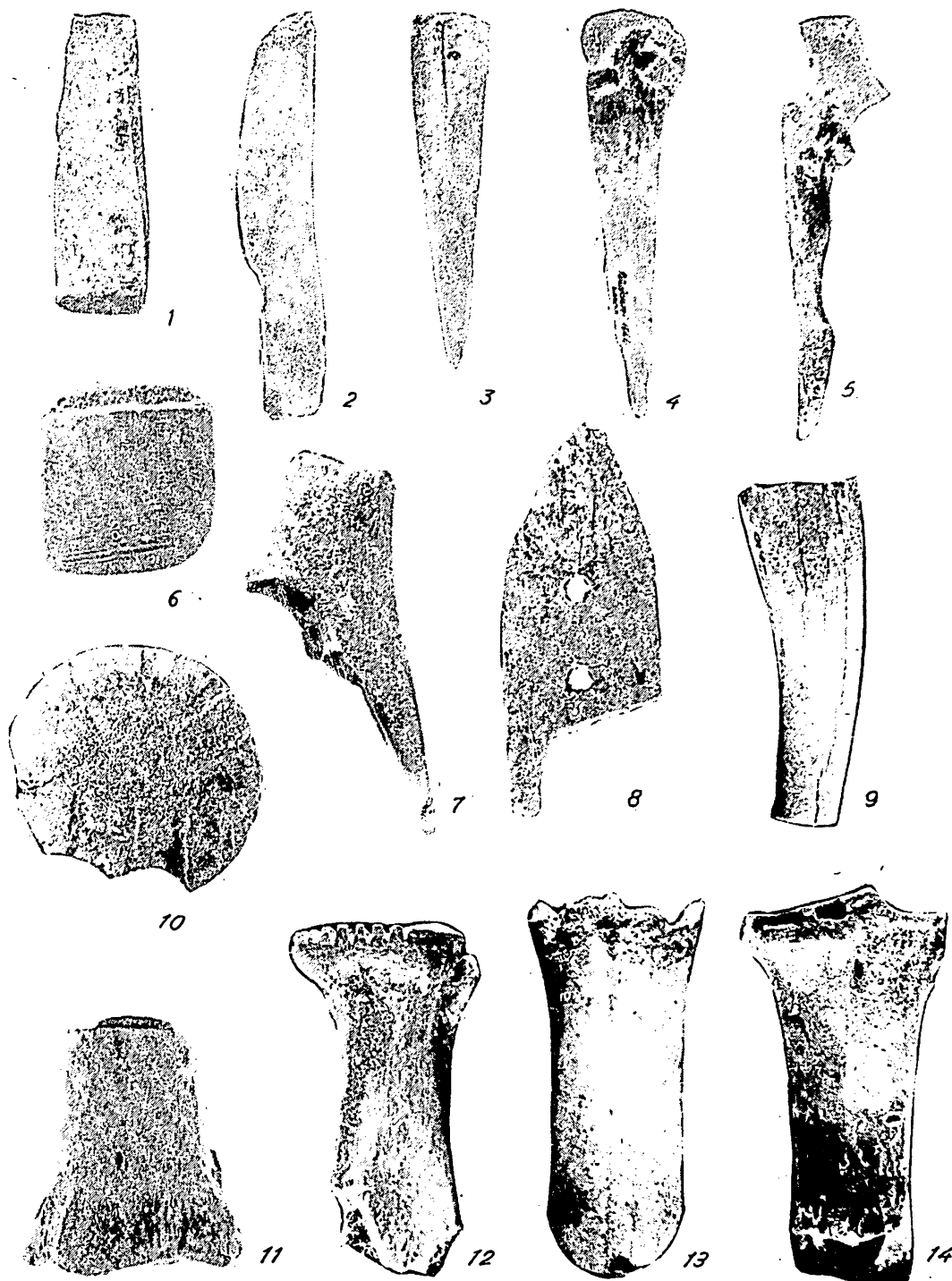

Fig. 24. — Obiecte din os din epoca bronzului (3-5, 14: cultura Monteoru; 1-2, 6-13: cultura Noua). 1, 2, 6, 11: Ghionoaia; 3-5, 14: Păcăciuni; 7, 9 - 10, 12: Bărborșa; 8, 13: Li-lițișeri (1 - 2, 10 circa 1/1 m. nat.; 9, 12, 14 circa 1/3 m. nat.; 4 circa 1/4 m. nat.; 6, 8, 11 circa 1/2 m. nat.).

unei așezări din epoca bronzului (cultura Monteoru), distrusă aproape în întregime de apele Siretului. Prin taluzarea malului, s-a observat că stratul arheologic cu o grosime de 1—1,5 m și conținând foarte multă cenușă se afla la o adâncime de 80 cm de la suprafața solului. Fragmentele ceramice adunate sînt decorate cu șiruri de festoane sau romburi cu cîmpul hașurat, provenind de la vase cu corpul drept și de la cești cu torțile supraînălțate, care permit datarea așezării în fazele I a și II a ale culturii Monteoru³⁰.

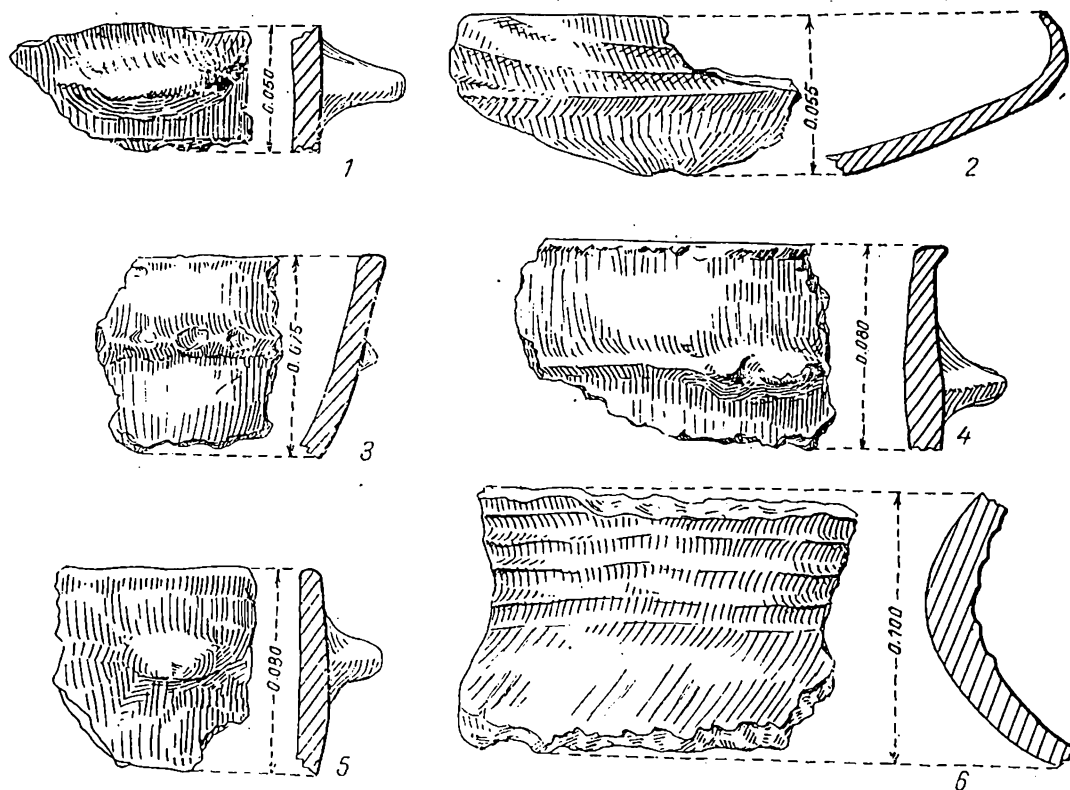

Fig. 25. — Ceramică hallstattană. 1,2,6: Bărboasa; 3 — 4: Izvorul Berheciului; 5: Huțu.

47. *Șișcani, Adjud, jud. Vrancea*. La circa 1 km de Șișcani, pe terasa inferioară a Siretului, au fost adunate fragmente ceramice aparținînd fazelor Ic₃—Ic₂ ale culturii Monteoru. Dintre acestea menționăm fragmentele de cești cu torțile supraînălțate prevăzute cu butonași, decorate cu cercuri concentrice sau linii incizate dispuse în zigzag. De asemenea, se întîlnesc fragmente de străchini tronconice decorate cu linii în relief dispuse în grupe de cîte trei în zigzag sau romburi. Remarcăm că pe acest loc s-a descoperit, cu totul întîmplător, și o mînușă de amforă grecească foarte corodată, care ar indica prezența unei așezări geto-dacice³¹. De asemenea, s-au identificat și urmele unei stațiuni din secolul al III-lea e.n. (fig. 33/3).

³⁰ I. Nestor și colaboratori, în *SCIV*, II, 1951, p. 162—167; idem, în *SCIV*, I—II, 1953, p. 70—75.

³¹ Datarea s-a făcut după *SCIV*, III, 1952, p. 209.

48. *Slobozia, com. Buda*

a) Cu ocazia lucrărilor agricole, în marginea de est a comunei Slobozia, a fost descoperită o daltă din silex vinețiu în curs de prelucrare, prevăzută pe toate fețele cu cioplituri largi cu tăișul ascuțit și ușor știrbit (fig. 13/1). Întrucât pe locul de descoperire nu au mai fost identificate și alte urme de locuire, considerăm că ea face parte după caracteristicile tipologice din inventarul unei așezări sau a unui mormînt aparținînd culturii amforelor sferice³².

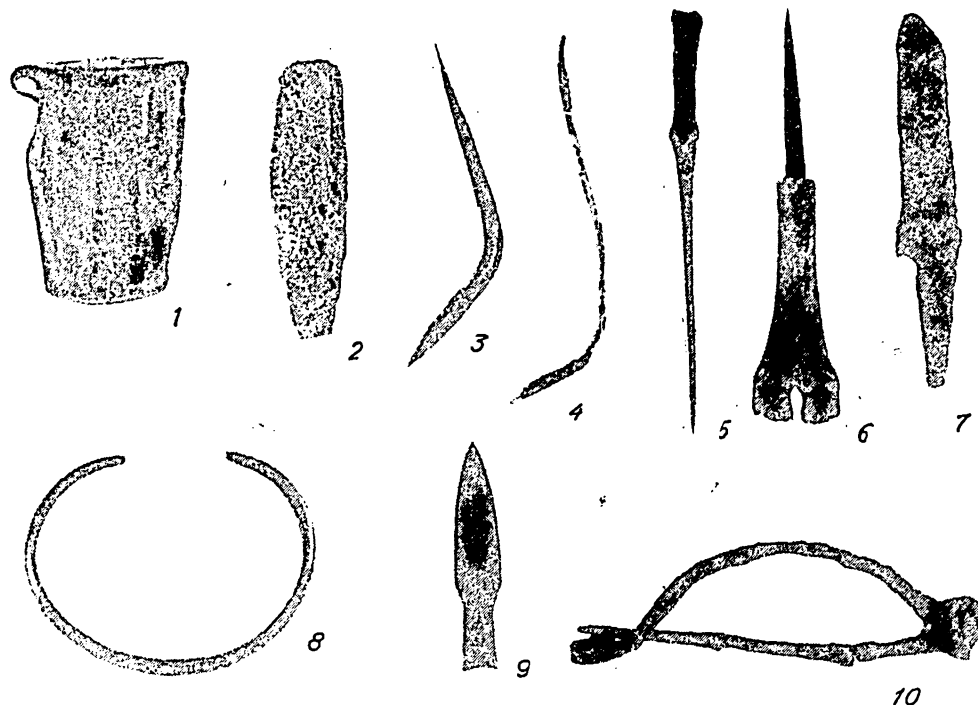

Fig. 26. — Obiecte de metal (1 — 6: epoca bronzului; 8 — 9: Hallstatt; 7, 10: secolul al III-lea e.n.).
1: Calapodești; 2 — 4, 10: Lichitișeni; 5 — 7: Ghionoaia; 8: Dădești; 9: Bărboasa (circa 1/2 m. nat.).

b) În punctul „Cetățuie” a fost descoperit cu totul întâmplător un topor de aramă cu două tăișuri în cruce. Pe acest loc, se găsesc și foarte sporadice urme neolitice aparținînd culturii Cucuteni (fază incertă).

c) Pe locul denumit „Dealul Chetrelor”, la est de satul Șîșcani, se găsește o bogată așezare din faza Cucuteni A—B (fig. 3/2,5). În afară de fragmentele ceramice, menționăm în mod deosebit un idol antropomorf șezînd (fig. 11/3).

d) În punctul „Cioatele” s-a identificat, de asemenea, o așezare neolitică aparținînd fazei Cucuteni A, din al cărei material menționăm idoli antropomorfi, fără decor (fig. 11/3, 9—10).

e) Pe locul „La Ocoale” s-au identificat urmele unei așezări Monteoru din fazele Ic₃ — Ia, constînd din fragmente de cești cu torți prevăzute cu butonași sau fragmente decorate cu linii incizate dispuse în triunghiuri alungite.

³² Vezi nota 14.

Fig. 27. — Ceramică din epoca bronzului și hallstattiană (2-3) (1, 4-9). 1-3, 5, 7: Bărbosa; 4: Răcătău; 6: Rogoza; 8-9: Găiceana (1-2, 4 circa 1/5 m. nat.; 3, 6-9 circa 1/8 m. nat.; 5 circa 1/9 m. nat.).

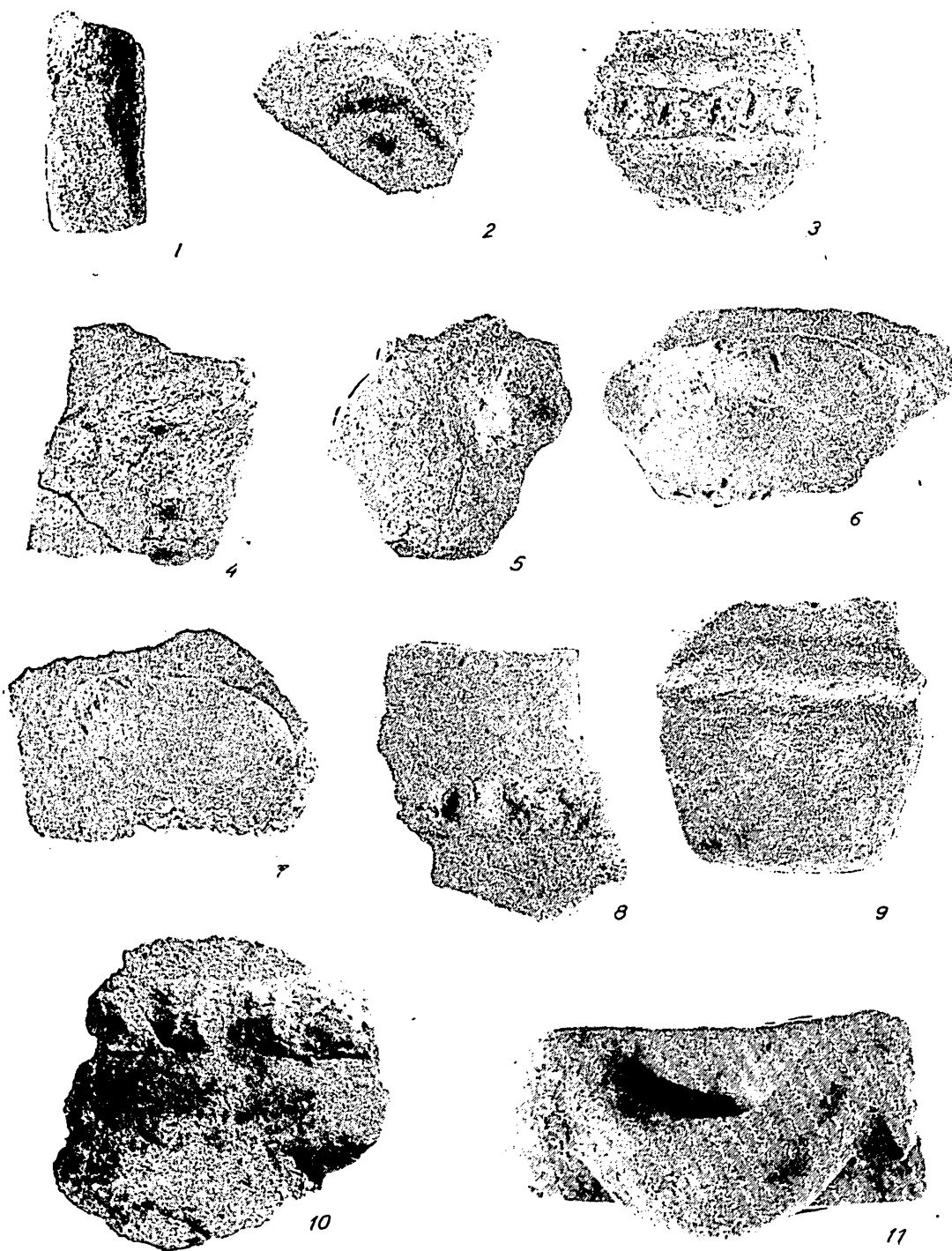

Fig. 28. — Ceramică din epoca bronzului (1—3), Hallstatt și Latène (2, 4, 5, 8, 9, 10, 11). 1, 7—8, 11 : Căbești; 2, 5 : Răcățu; 3 : Bărboasa; 4 : Luizi; 6, 10 : Crăiești; 9 : Colonești.

49. *Tănăsoaia, com. Tănăsoaia, jud. Vrancea*. Cu prilejul lucrărilor de construcție pentru silozuri, s-au descoperit resturile unui femur de *Elephas Meridionalis*³³.

50. *Anghelești, com. Ruginești, jud. Vrancea*. În marginea de vest a satului, pe „Platoul Cetățuii” au fost identificate resturile unei așezări aparținând fazei Ic₃ a culturii Monteoru (fig. 18/10). Fragmentele ceramice adunate din acest loc provin de la cești cu torți supraînălțate prevăzute cu butonași, decorate cu cercuri concentrice, sau de la vase mari cu buza lățită și crestată, prevăzute cu brîu în relief alveolar.

51. *Ciorani, com. Pufești, jud. Vrancea*. La circa 500 m vest de așezarea Monteoru cercetată în 1950³⁴ s-au identificat urmele a trei stațiuni: 1) așezare din epoca bronzului, aparținând fazelor Monteoru IIa și IIb, din care provin cești fragmentare decorate cu romburi incizate cu cîmpul hașurat, cu fanioane încrucișate sau triunghiuri alungite cu suprafața acoperită de linii incizate (fig. 17/5, 11). De asemenea se remarcă și prezența cosoarelor din gresie, fragmentare (fig. 22/5—6), a ciocanelor din piatră și a împungătoarelor din os; 2) așezare hallstattiană tîrzie cu urme mai puțin numeroase. Din materialul arheologic menționăm fragmentele de străchini cu buza dreaptă și ușor întărită prevăzute cu torți orizontale (fig. 33/7); 3) resturile unei așezări din secolul al III-lea e.n. de unde provin fragmente ceramice lucrate la roată, din pastă cenușie fină sau zgrunțuroasă, distingîndu-se ca forme, fructiere sau borcane cu buza orizontală, căni și castroane (fig. 33/6, 8).

52. *Ruginești, com. Ruginești, jud. Vrancea*. În punctul „Păcurița” s-au identificat resturile unei bogate așezări hallstattiene tîrzii și sec. II-III e.n. Pe lîngă fragmentele ceramice din pastă fină cu luciu sau pastă poroasă, provenind de la străchini cu marginea înaltă și torți orizontale, de la vase-borcan prevăzute cu proeminențe-butoni, se remarcă și fragmente grecești de import (amfore sau kylix). De asemenea, amintim că aici s-au găsit vase de factură romană, și imitații după modelele grecești. Astfel, menționăm partea superioară a unui vas, imitație după *Lebes*. Caracteristicile ceramicii grecești și ale celei locale permit a data așezarea de la Păcurița la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea î.e.n. și sec. II-III e.n.

53. *Văleni, com. Ruginești, jud. Vrancea*. În sat, pe terasa inferioară a Troțușului, s-au descoperit urmele unei așezări de la sfîrșitul epocii bronzului, aparținînd culturii Noua. Resturile de locuire sînt grupate sub formă de cenușare la 20—30 m unele de altele. Din materialul arheologic, atrag atenția ceștile cu torți supraînălțate și cu marginile ridicate și vasele în formă de sac cu buza întărită prevăzute cu brîu în relief, caracteristice ceramicii din etapa Noua I.

B. BAZINUL BERHECIULUI ȘI ZELETINULUI

I. VALEA BERHECIULUI

54. *Izvorul Berheciului, com. Izvorul Berheciului*. Pe dealul Gălăneț, situat în partea sud-estică a satului, la circa 500 m vest de șoseaua Bacău—Lozinca, au fost descoperite urmele unor bogate așezări aparținînd culturilor Monteoru, Noua,

³³ Vezi nota 19.

³⁴ Sondaj efectuat în cadrul șantierului Poiana (SCIV, III, 1952, p. 212 și urm.).

Hallstatt și din secolele III—IV e.n. Astfel, sînt semnificative fragmentele din pastă neagră-cenușie cu urme de luciu la exterior, decorate cu linii în relief și provenind de la vase de dimensiuni mari, cu gura largă și buza evazată, aparținînd fazei Monteoru Ic₂ (fig. 15/4 ; 18/3 ; 21/1—2,7). În ceea ce privește urmele de locuire din vremea culturii Noua, remarcăm prezența vaselor în formă de sac decorate cu brîu în relief (fig. 18/9 ; 21/6). Semnalăm și existența cîtorva fragmente de vase din pastă grosolană de culoare brun-cărămizie, prevăzute cu proeminențe plate, aparținînd după toate probabilitățile Hallstattului tîrziu (fig. 25/3—4). Cele mai numeroase urme sînt, fără îndoială, acelea aparținînd așezării din secolul al III-lea, eventual secolul al IV-lea e.n. Printre fragmentele ceramice se remarcă acelea lucrate la roată, din pastă cenușie, provenind de la căni sau fructiere cu marginea ușor evazată. Amintim, de asemenea, că în apropierea dealului Gălăneț s-au descoperit și resturile unei necropole cu urne de incineratie, care datează tot din secolele III—IV e.n. fiind contemporane cu așezarea. În punctul „Dealul Morii” la 400 m est de satul Cimbala s-a descoperit un mormînt de inhumatie hallstattian³⁵.

55. *Obîrșia, com. Izvorul Berheciului*. La punctul „Cocalia” s-au identificat urmele unei așezări neolitice din faza Cucuteni A. Materialul arheologic adunat, deși numeros, este foarte corodat și fragmentar. Menționăm doar fragmente de boluri și vase-suport specifice fazei Cucuteni A.

56. *Băimac, com. Izvorul Berheciului*. Pe locul „Vatra Satului” au fost descoperite resturile sporadice ale unei așezări neolitice, după toate probabilitățile din faza Cucuteni A.

57. *Oțelești, com. Izvorul Berheciului*. În marginea de nord a satului s-a identificat o așezare neolitică al cărei strat de cultură a fost în întregime distrus. Materialul arheologic recoltat conține doar fragmente ceramice corodate și atipice.

58. *Mărăști, com. Filipeni*. În vatra satului a fost descoperit în condiții nesigure un topor de aramă cu gaură de înmănușare transversală cu lama curbată și tăiușul arcuit³⁶.

59. *Balaia, com. Filipeni*. În marginea de est a satului Balaia, cu ocazia lucrărilor agricole, s-a descoperit întîmplător un topor de bronz cu gaură de înmănușare transversală, cu creastă pe ceafă, ornamentat pe tubul de înmănușare și lamă cu decor din linii și semiove punctate. În apropierea locului unde s-a descoperit acest topor s-au semnalat și cîteva fragmente ceramice care indică prezența unei așezări din epoca bronzului.

60. *Filipeni, com. Filipeni*.

a) Din satul Filipeni s-a achiziționat un topor din bronz prevăzut cu o ușoară creastă pe ceafă, cu lama dreaptă, îngustă, lătită spre tăiș.

b) În punctul pe „Valea Dragului” s-au descoperit cîteva fragmente ceramice lucrate la roată din pastă cenușie, provenind probabil de la urne, precum și resturi de oase arse răvășite, care atestă existența unei necropole de incineratie datînd din secolul al III-lea e.n.

61. *Oncești, com. Oncești*. La locul denumit „Pe Laz” a fost găsit un topor de marnă, de formă trapezoidală cu tăișul ușor curbat, cu secțiunea lenticulară,

³⁵ V. Căpitanu, *Un mormînt hallstattian descoperit la Cimbala, Carpica*, I, p. 69—72.

³⁶ Marilena Florescu și V. Căpitanu, *Descoperiri recente de obiecte din aramă și bronz în Moldova, Carpica*,

I, p. 49 și urm. În afară de toporul de la Mărăști, autorii discută și pe acelea de la Balaia și Lunca Filipeni (vezi în continuare 59—60).

șlefuit pe fețele late. Deși, pe locul descoperirii n-au fost identificate și alte urme de locuire, totuși, din punct de vedere tipologic, toporul este caracteristic inventarului așezărilor din faza Cucuteni A. Din necropola neolitică provine și un idol

Fig. 29. — Monede de argint (1—2: histriene; 3—4: denari republicani romani; 5—10: denari imperiali romani). 1, 4—5: Găiceana; 2, 6—10: Tăvădărești; 3: Galbeni.

Fig. 30. — Vas (3) și monede imperial romane (1—2) descoperite la Dămieniști.

antropomorf (fig. 11/7). În apropiere de punctul „Pe Laz” s-au găsit urmele unei stațiuni feudale timpurii din secolele IX—X e.n.

62. *Bărboasa, com. Oncești.*

a) Pe terasa inferioară a pîrîului Berheci, pe platoul denumit „Dealul Bărboasei”, au fost identificate bogate urme de locuire aparținînd epocii bronzului

(cultura Monteoru și Noua) și Hallstattului. Din materialul arheologic aparținând așezării Monteoru menționăm fragmentele de cești cu torți suprainălțate prevăzute cu șa și prag, decorate cu linii în relief și de vase-borcan decorate cu brîu crestă și buza evazată (fig. 17/1—2; 18/2,4,7; 20/1—2). Dintre obiecte distingem cuțitele curbe și topoarele din piatră (fig. 23/7), împungătoare din os și fusaiole tronconice din lut ars, precum și un picior de la un idol antropomorf (fig. 12/2). După toate caracteristicile, așezarea aparține fazei Monteoru Ic₂. În ceea ce privește așezarea din vremea culturii Noua, menționăm prezența pe „Dealul Bărboasei”, a zece cenușare cu urme de locuire foarte intensă. Prezintă importanță ceștile fragmentare din pastă fină neagră prevăzute cu o toartă cu creastă și decorate cu caneluri pe corp, precum și vase în formă de sac cu marginea întărită prevăzute cu brîu în relief (fig. 14/1; 18/11; 19/1—3,8; 27/2—3). Ca unele remarcăm cuțitele, dălțițele și împungătoare din os, ciocane din piatră, cuțit din silex (fig. 9/16), obiecte din os (fig. 24/7,9—10,12) două ace din bronz și fusaiole (fig. 37/9,11)³⁷. Așezarea hallstattiană, foarte întinsă ca suprafață, este bogată în material arheologic; de aici provin fragmente de străchini cu buza ușor arcuită în interior, câni cu o toartă în bandă de secțiune dreptunghiulară și fragmentele de vase de dimensiuni mari, ușor tronconice, decorate cu proeminente plate sau cu brîu în relief alveolat (fig. 27/1,5,7). De asemenea, se remarcă câteva vîrfuri de săgeată din bronz (fig. 26/9) și ciocane din piatră. Așezarea hallstattiană, după caracteristicile ceramicii, enumerate mai sus, poate fi datată la începutul Hallstattului târziu, eventual secolul al V-lea î.e.n. (fig. 25/1—2,6; 20/8).

b) Pe „Dealul Stîrcului”, în partea de nord a satului Bărboasa, au fost găsite resturi sporadice ale unei așezări din Hallstattul târziu, precum și ale unei stațiuni datînd probabil din secolul al III-lea sau eventual al IV-lea e.n. (fig. 32/5).

c) La circa 600 m sud de marginea satului Bărboasa, pe locul denumit „Podul Morii”, s-au descoperit urmele unei așezări din epoca bronzului. Din materialul arheologic foarte bogat, aparținînd culturii Monteoru, se remarcă fragmentele de cești cu torți suprainălțate prevăzute cu șa și pragul ușor căzut, decorate cu incizii (fig. 18/4; 20/1) sau linii în relief dispuse unghiular, vasele mari cu buza mult lătită și uneori crestă, cosoare din gresie (fig. 23/1), un topor-ciocan din piatră, fragmentar și împungătoare de os. După caracteristicile ceramicii (fig. 8/5), așezarea de la „Podul Morii” poate fi datată în faza Monteoru Ic₂ (etapa a doua, care face legătura cu următoarea fază Ic₁).

d) În vecinătatea de est a satului Bărboasa, în punctul „Dealul Perjului”, au fost identificate resturile sporadice ale unei așezări din epoca bronzului (cultura Monteoru). Spre deosebire de stațiunile Monteoru de la „Podul Morii” sau „Dealul Bărboasei”, situate pe coaste line de deal, așezarea de aici are aspectul unei adevărate cetăți cu pante abrupte. Prezența cîtorva fragmente provenind de la vase mari cu corpul drept și buza lătită, decorate cu linii în relief (fig. 18/5; 32/1) permit încadrarea acestei așezări în faza Monteoru Ic₂.

e) Pe locul denumit „La Cioara”, sau „Scaun”, s-au descoperit bogate resturi neolitice aparținînd culturii Cucuteni. Fragmentele de boluri sau castroane pictate tricerom indică prezența unei așezări din faza Cucuteni A (fig. 2/1). Așe-

³⁷ Pentru rezultatele mai ample vezi M. Florescu și V. Căpitanu, *Cîteva observații referitoare la sfîrșitul epocii*

bronzului în lumina cercetărilor arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Bacău, Carpicea, I, p. 35 și urm.

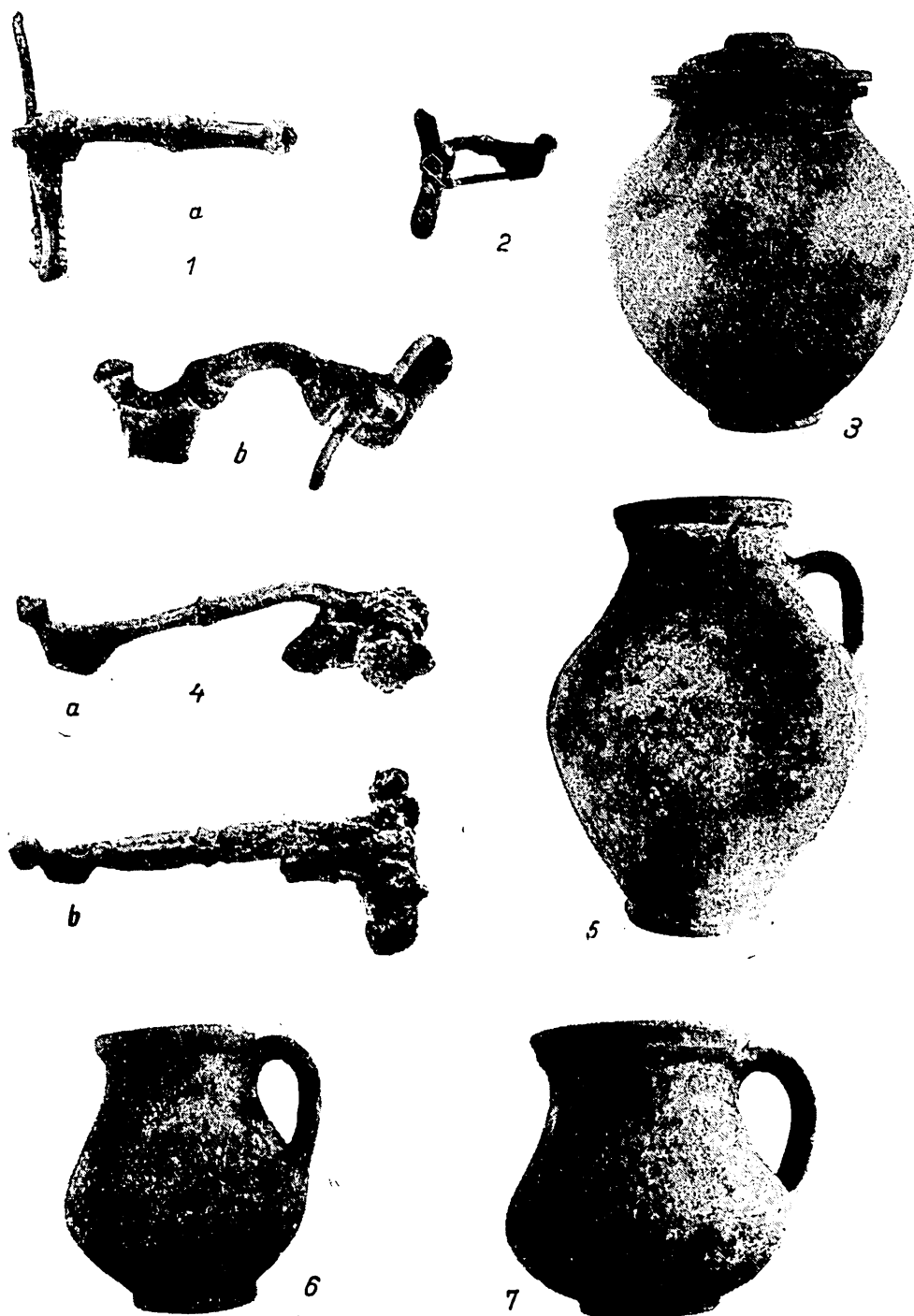

Fig. 31. — Vase și obiecte din inventarul mormintelor de înhumare din secolul al III-lea e.n. descoperite la Prăjști (1, 4–7) și Bacău (2–3) (circa 1/3 m. nat.).

zării din faza Cucuteni A—B îi aparțin fragmentele de boluri decorate cu motive spiralice strînse, pictate cu brun (fig. 2/4) și fragmente de vase mici, cu buza evazată și alveolate mărunț, cu umărul marcat, decorate pe maximum de arcuire cu pastile aplicate, caracteristice ceramicii Cucuteni C (fig. 15/1).

f) În punctul „Pădurea Mazilului” s-au descoperit urmele unei bogate așezări hallstattiene târzii. Remarcăm în mod deosebit, alături de fusaiole din lut ars (fig. 37/4) și de fragmente ceramice de factură locală, lucrate cu mîna (vase-borean decorate cu proeminente butoni sau străchini cu marginea dreaptă), și unele fragmente ceramice grecești provenind după toate probabilitățile de la „kylix”. Pe baza materialului descoperit, așezarea poate fi datată în secolul al V-lea, eventual al IV-lea î.e.n.

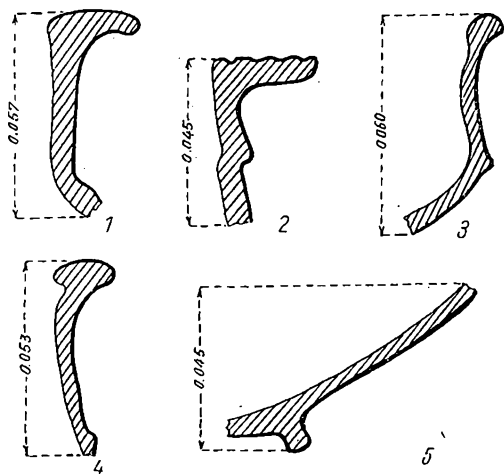

Fig. 32. — Vase din epoca bronzului (1); din secolele II—III e.n. (2—4) din secolul al IV-lea e.n. (5); 1, 5: Bărboasa; 2—4: Lichitișeni.

g) La punctul „Socet” s-au găsit urmele a două așezări. Din așezarea datînd din secolul al III-lea e.n., provin fragmente de fructiere și căni cu fundul inelar din pastă cenușie lucrată la roată. A doua așezare mai puțin bogată, aparține perioadei prefeudale, secolul al X-lea, identificîndu-se aici fragmente de borcane cu marginea întărită, decorate cu linii incizate orizontale sau în val.

h) Pe „Șesul Toplița” s-au găsit resturile unei așezări carpe din secolul al III-lea e.n., contemporană cu necropola de incinerare descoperită în punctul „Gălănești”³⁸.

i) Tot din satul Bărboasa au fost achiziționate două monede turcești și un denar republican, descoperite în condiții nesigure.

63. *Oncești, com. Oncești*. Pe platoul din marginea satului Lazu, denumit „Vatra Satului”, a fost identificată o așezare neolitică aparținînd culturii Cucuteni. Din analiza materialului ceramic rezultă că cele mai numeroase urme aparțin fazei Cucuteni A, descoperindu-se fragmente ceramice provenind de la boluri cu gîtul înalt, decorate cu benzi din cîte două linii pictate cu alb dispuse oblic pe fondul brun al vasului, fragmente pictate cu brun pe fondul alb-gălbui asociate cu incizii fine, de factură protocucuteniană (fig. 2/3) și fragmente ceramice pictate tricrom. Dintre fragmentele caracteristice fazei Cucuteni A—B menționăm pe acelea cu pictură din benzi brune dispuse în motive romboidale (fig. 2/5, 7). Tot din această așezare mai provine și un toporaș de marnă albă, dreptunghiular, cu tăișul ușor convex și secțiunea lenticulară.

64. *Țigănești, com. Vultureni*.

a) Pe botul de deal denumit „Cetățuia” s-au găsit resturile unei bogate așezări neolitice aparținînd culturii Cucuteni. Din materialul ceramic adunat re-

³⁸ La Gălănești s-au efectuat cercetări de mare amploare; rezultatele fiind prezentate de către C. Buzdugan

și V. Căpitanu la a II-a sesiune științifică a muzeelor, precum și în *Carpica*, I, p. 199—203.

Fig. 33. -- Fragmente ceramice din secolele III–II î.e.n. (7) și din secolele III–IV e.n. (1–6, 8–10). 1, 10: Căbești; 2, 9: Nănești; 3: Șiceani; 4: Lichitșeni; 5: Oncești; 6–8: Giorani (circa 1/3 m. nat.).

marcăm fragmente de la vase de provizie decorate cu barbotină aparținând fazei Cucuteni A, idoli antropomorfi cu decor incizat, întregi sau fragmentari (fig. 11/6), idoli zoomorfi, vîrfuri de săgeată și lame din silex (fig. 9/4—6, 8—9). De asemenea, s-au descoperit vase fragmentare bitronconice cu umărul puternic carenat, cu decor realizat prin pictură brună în benzi orizontale, idoli fragmentari fără decor și idoli zoomorfi. Din analiza materialului arheologic rezultă că așezarea aparține fazelor Cucuteni A și AB (fig. 6/5 ; 8/10).

b) La circa 500 m est de „Cetățuie”, în punctul denumit „Pe Lac”, s-au descoperit urmele unei așezări din epoca bronzului aparținând culturii Noua. Din materialul arheologic, foarte bogat și variat, remarcăm fragmente ceramice provenind de la cești prevăzute cu torți cu creastă sau buton, de la vase-sac și străchini, precum și omoplați crestați, cuțite, ace din os și cosoare din piatră.

c) La circa 300 m vest de punctul „Pe Lac”, s-au identificat resturile unei sporadice așezări geto-dacice, dispersată pe o suprafață de circa 2 ha. Materialul ceramic este în cea mai mare parte atipic, cu excepția doar a câtorva fragmente decorate cu briu alveolar sau cu proeminente-butoni.

65. *Godinești, com. Vultureni*. În raza satului Godinești au fost descoperite, în condiții nesigure, un topor din marnă, trapezoidal, cu secțiunea lenticulară și tăișul știrbit, șlefuit atît pe fețele late, cît și pe acelea înguste, precum și o daltă lucrată tot din marnă albă, cu ceafa îngustă, tăișul lătit, de secțiune lenticulară, șlefuită îngrijit pe toate fețele. Ambele unelte fac parte din inventarul unei așezări cucuteniene.

66. *Lichitișeni, com. Vultureni*.

a) La circa 300 m vest de I.A.S. Lichitișeni, pe terasa inferioară a pîrîului Berheci, pe locul numit „Pe Tablă”, sau „Iezătură”, au fost identificate bogate resturi de locuire datînd din neolitic, bronz (cultura Foltești II și Noua), Hallstatt, secolul al III-lea e.n. și perioada prefeudală. Urmele de locuire nu sînt dispersate uniform pe suprafața terenului amintit. Astfel, așezarea neolitică este masată în sectorul de sud-est și nord, fiind în cea mai mare parte distrusă de apele pîrîului Berheci. Ceramica neolitică găsită la suprafață este numeroasă, atrăgînd atenția, fragmentele provenind de la vase de provizie, decorate cu barbotină, de la boluri pictate tricrom cu benzi în spirale, care atestă fără îndoială existența unei așezări din faza Cucuteni A. Acestei așezări, îi aparține și o unealtă de silex (fig. 9/3). Alte fragmente ceramice provenind de la castroane și boluri cu gîtul înalt, pictate cu alb și brun, aparțin resturilor din faza Cucuteni A—B (fig. 7/5,9 ; 3/3—4,7). În afară de acestea, au mai fost descoperite și cîteva fragmente ceramice provenite de la vase bitronconice, care atestă prezența și a unei stațiuni din faza Cucuteni B (fig. 8/2), precum și fragmente ceramice specifice Cucuteni C (fig. 7/2—3) descoperite împreună cu resturile fazelor Cucuteni A—B și B. În sectorul de vest al punctului „Pe Tablă”, s-au descoperit și resturi sporadice aparținînd culturii Foltești II. În acest sens, se remarcă fragmentele ceramice de la vase de dimensiuni mici, cu gura în formă de pîlnie și cu buza crestată, decorate cu șiruri de creștături fine pe margine, precum și fragmentele prevăzute cu torți tubulare (fig. 7/4, 6—8 ; 15/2—3). Deosebit de bogată este așezarea din vremea culturii Noua, reprezentată prin cinci cenușare, aflate la distanțe de 15—25 m unele de altele. Din materialul arheologic adunat menționăm atît fragmentele ceramice provenind de la cești cu torți prevăzute cu butoni sau creas-

tă, decorate uneori cu caneluri pe corp, de la vase în formă de sac sau castroane (fig. 20/3—6), cât și unelte din os (fig. 24/8,13) (omoplați crestați, cuțite, dălțițe, ace și împungătoare), ciocane din piatră și două ace din bronz (26/2—4)³⁹. În ceea ce privește resturile așezării hallstattiene, s-a constatat că ele sînt foarte sporadice și dispersate. Totuși, menționăm cîteva fragmente de străchini din pastă neagră fină cu luciu puternic, decorate cu caneluri oblice pe buza care se arcuiește ușor spre interior. Aceste observații asupra ceramicii permit încadrarea așezării în hallstatt-ul timpuriu. Stațiunea din secolul al III-lea e.n. este masată în sectorul

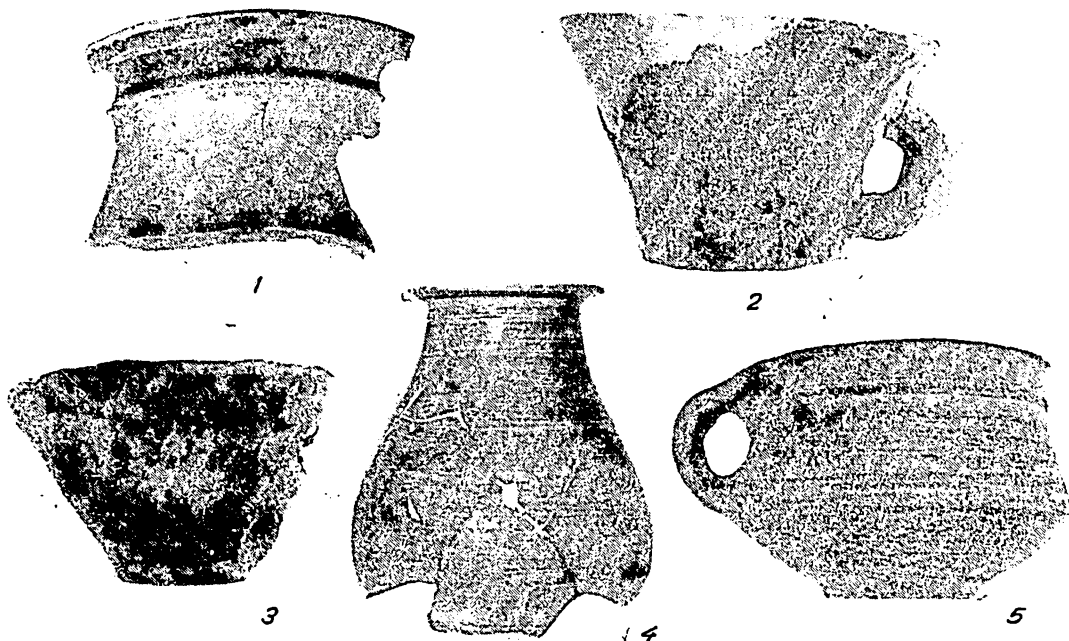

Fig. 34. — Ceramică din secolele III—IV e.n. 1: Sărata; 2—3: Lichitișeni; 4: Măgura; 5: Nănești (circa 1/5 m. nat.).

de nord-est, de unde s-au adunat fragmente ceramice din pastă fină cenușie, lucrate la roată, provenind de la străchini și borcane, castroane mici sau fructiere (fig. 32/2—4; 33/4; 34/2—3; 35/2). Tot aici s-a găsit și o fibulă (fig. 26/10). O deosebită importanță prezintă identificarea urmelor de locuire prefeudală din secolul al X-lea. Astfel, amintim borcanele fragmentare, lucrate din pastă grosolană cu pietricele în compoziție (fig. 35/6—8), cu buza trasă în afară și marginea întărită, decorate pe corp cu linii vălurite sau simple, dispuse în benzi orizontale sau verticale pe corpul vasului⁴⁰.

b) În vecinătatea satului Lichitișeni, în prelungirea de vest a dealului „Itu”, au fost identificate urmele sporadice ale unei așezări hallstattiene târzii distrusă în cea mai mare parte de eroziune. Ceramica fragmentară provine de la borcane

³⁹ M. Florescu și V. Căpitanu, *op. cit.*, *Carpica*, I, p. 35 și urm.

⁴⁰ M. Petrescu-Dimbovița, *Șantierul Hlincea-Iași*, *SCIV*, IV, 1—2, 1953, p. 315 și urm.; D. Gh. Teodor,

Em. Zaharia, în *Materiale*, VIII, p. 46 și urm.; M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, în *Materiale*, VIII, p. 52 și urm.

sau străchini cu marginea dreaptă (fig. 21/3—4). Tot de aici s-au cules și bucăți de chirpici sau lipituri de vetre de la locuințele de suprafață.

c) În marginea de sud-est a satului Lichitișeni, în punctul „La Hîrtop”, s-au descoperit urmele unei așezări neolitice foarte sporadice, din care provin fragmente ceramice corodate.

67. *Dădești, com. Vultureni*. Pe prelungirea dealului Dădești, denumită „Fundul Dădeștilor”, au fost scoase la iveală, cu ocazia lucrărilor agricole, resturile unei așezări neolitice din faza Cucuteni A, precum și urme de locuire din epoca bronzului (cultura Foltești II). Deși ceramica din așezarea neolitică este foarte corodată, totuși s-au putut identifica forme ca: vase de provizie, boluri sau vase-suport. Fragmentele ceramice din epoca bronzului, lucrate din pastă neagră, cu luciu la exterior, sînt decorate cu incizii sau creștături așezate pe umărul vasului.

68. *Năzărioaia, com. Vultureni*.

a) La circa 200 m est de moara din satul Năzărioaia, pe un mic platou, au fost descoperite resturile unei așezări din epoca bronzului aparținînd culturii Noua. Ceramica găsită provine de la vase în formă de sac, decorate cu brîu în relief.

b) În marginea de vest a satului Năzărioaia, pe terasa inferioară a pîrîului Blăjenilor, pe locul denumit „Rîpa Blăjenilor”, au fost identificate, de asemenea, urme de locuire aparținînd epocii bronzului, probabil cultura Noua.

c) Pe dealul Năzărioaia au fost descoperite resturile unei bogate așezări hallstattiene tîrzii. Din materialul arheologic adunat, se remarcă fragmente de la străchini cu marginea înaltă și cu torți dispuse orizontal, borcane prevăzute cu brîu în relief alveolat, discuri fragmentare, care permit datarea așezării în secolele V—IV î.e.n.

69. *Găiceana, com. Găiceana*

a) Pe o terasă înaltă, denumită „Pietroasa” sau „Drumul Vechi”, la circa 600 m sud-vest de satul Găiceana, au fost identificate urmele unei așezări neolitice din faza Cucuteni A (fig. 8/9), distrusă în cea mai mare parte de eroziuni. Aici s-au găsit bucăți de chirpici de la platforma și pereții locuințelor, precum și numeroase fragmente ceramice pictate tricrom, provenind de la boluri, castroane, vase-suport sau vase de provizie decorate cu barbotină, idoli antropomorfi (fig. 11/2) și zoomorfi, și unelte (fig. 22/8 ; 23/6).

b) La circa 1,5 km de marginea nord-estică a satului Găiceana, pe locul „La Mănăstire”, a fost identificată o așezare neolitică din faza Cucuteni A. În afară de ceramica corodată și fragmentară, de aici provin cîteva lame din silex alburii cu retușe simple sau multiple pe margini (fig. 10/3) și idoli fragmentari, antropomorfi și zoomorfi (fig. 12/1).

c) În marginea de vest a satului Găiceana, în partea dreaptă a drumului care duce spre satul Unguri, a fost descoperită o așezare de la sfîrșitul epocii bronzului, aparținînd culturii Noua. Din materialul ceramic adunat deosebirăm fragmente de la vase în formă de sac, cești decorate pe corp cu caneluri, torți cu buton și creastă, precum și un topor-ciocan, fragmentar (fig. 22/4).

d) Pe locul denumit „La Biserică” s-au găsit resturi sporadice ale unei așezări datînd probabil din secolul al III-lea e.n.

e) Pe locul denumit „La Sturzu”, situat la marginea de est a satului Găiceana, s-au identificat resturile sporadice ale unei așezări hallstattiene târzii. Menționăm astfel fragmentele ceramice prevăzute cu brîu alveolar întrerupt de proeminențe-butoni, cîteva margini de străchini și fusaiole (fig. 37/7—8).

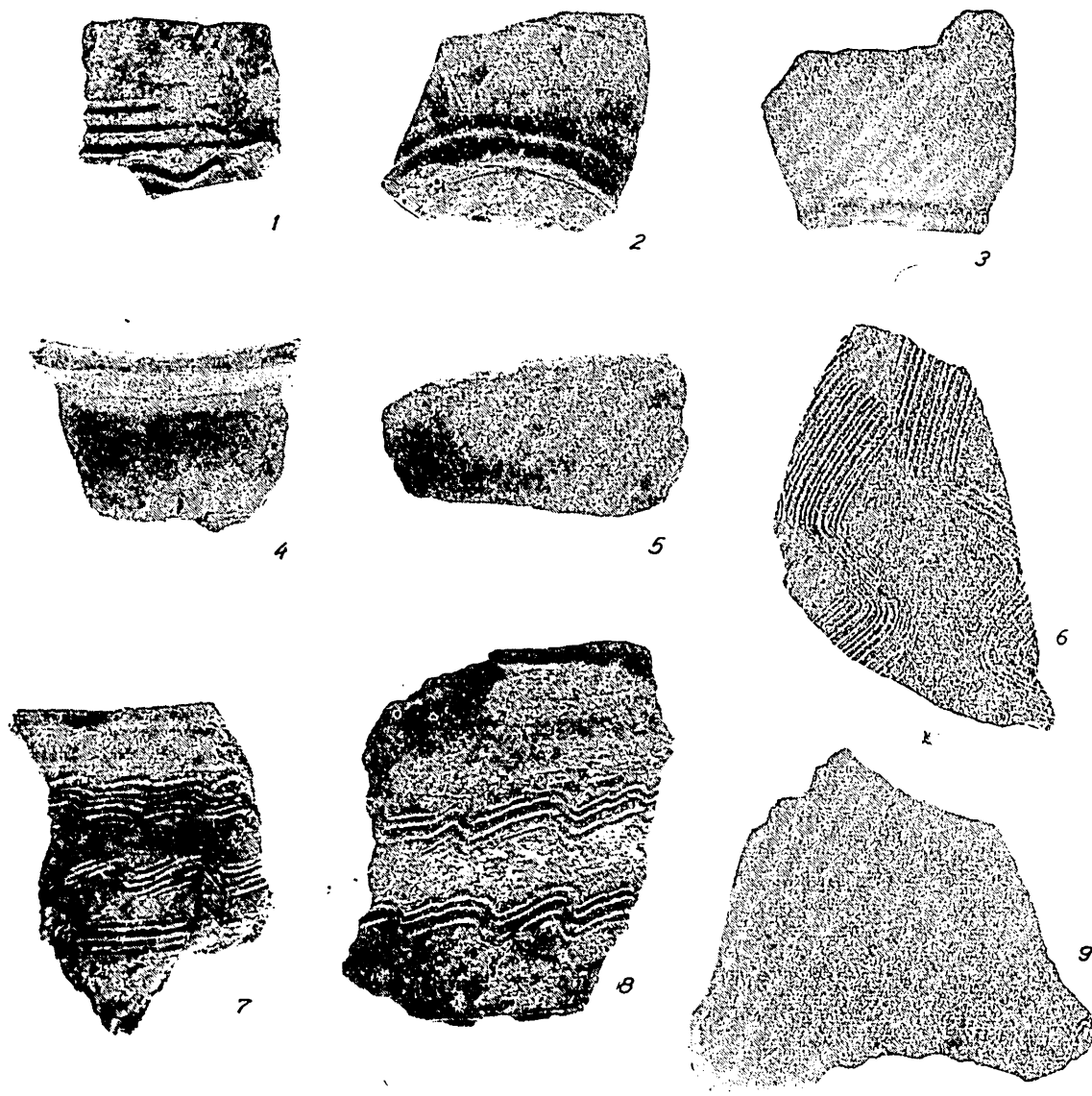

Fig. 35. — Fragmente ceramice din secolele II—III e.n. (1—3, 9) din secolele V—VI e.n. (4—5), din secolul X-lea (6—8). 1: Răcătău; 2, 6—8: Lichitișeni; 3: Adjutul Vechi; 4—5: Căbești; 9: Crăiești (circa 1/3 m. nat.).

f) Din satul Găiceana provin cîteva obiecte din fier găsite în condiții incerte, dintre care menționăm două vîrfuri de lance și o secură, databile după caracteristicile lor tipologice în secolul al XVI-lea.

70. *Găiceana, com. Găiceana.*

a) În marginea de est a satului Unguri, pe „Dealul Popii”, a fost descoperită o bogată stațiune cucuteniană. Stratul de cultură materială a fost deranjat prin lucrările agricole, scoțându-se la suprafață fragmente din platforme cu urme de birne groase sau loazbe de pereți cu urme de nuiete, bucăți de vetre, idoli antropomorfi (fig. 11/1). Materialul ceramic descoperit s-a păstrat bine, putându-se observa, în primul rând, fragmentele de vase de factură protocucuteniană, lucrate din pastă fină și pictate cu benzi albe pe fondul brun. Alte fragmente provin de la cupe sau boluri pictate tricrom cu motive spiralice sau unghiulare, ceea ce ne determină să atribuim această așezare fazei Cucuteni A (fig. 5/1—8; 8/1, 3—4, 6—7).

b) Pe platoul „Dealul Podinelor”, la circa 500 m vest de așezarea de pe „Dealul Popii”, a fost identificată o altă așezare neolitică aparținând, de asemenea, fazei Cucuteni A. Resturile de locuire sînt mai puțin intense și se grupează spre marginea de est a platoului. Dintre fragmentele ceramice adunate remarcăm îndeosebi pe acelea care provin de la vase mari de provizie decorate cu barbotină sau de la vase-suport și boluri pictate tricrom cu motive spiralice (fig. 6/1). Tot aici s-au găsit și unelte din piatră, topoare (fig. 23/5).

c) De pe locul denumit „Fundul Pleșului”, situat pe un platou de circa 1,5 km nord de satul Unguri, provin trei monede de argint, achiziționate de la locuitorul Cernica Ferentz cu ocazia cercetărilor noastre și care au fost găsite cu prilejul unor lucrări agricole. Pe locul amintit au fost adunate în cursul cercetărilor și câteva fragmente ceramice a căror pastă poate să indice existența în acest punct a unei așezări hallstattiene târzii. Dintre cele trei monede una este histriană și două romane. Cea mai bine păstrată este moneda histriană, care are pe avers capetele dioscurilor, iar pe revers vulturul de mare cu delfinul și deasupra inscripția ΙΣΤΡΙΑ (fig. 29/1), datînd probabil din secolele IV—III î.e.n.⁴¹. Dintre monedele romane, una este un denar republican avînd pe avers divinitatea ROMA cu coif pe cap, iar pe revers cvadriga și dedesubt inscripția ROM și numele magistratului, care nu se poate citi (fig. 29/4), iar cealaltă este un denar imperial avînd pe avers efigia împăratului Vespasian, iar pe revers o divinitate feminină stînd pe tron și inscripția ROM (fig. 29/5).

71. *Popești, com. Găiceana.*

a) Pe platoul denumit „La Scaun” situat între dealul Zarea și dealul Pădurea Scaunului au fost identificate resturile de locuire ale unei așezări hallstattiene târzii. Stratul de cultură materială a fost răvășit și distrus de lucrările agricole. Totuși pe întreg platoul se pot observa, la distanțe de 5—7 m unele de altele, pete de cenușă și arsură, bucăți de chirpici cu urme de nuiete și pari, resturi de vetre construite din lipituri groase de 4—6 cm și rîșnițe fragmentare. Materialul ceramic adunat este foarte puțin și corodat. Se observă însă ca forme vase mari borcan decorate cu brîu în relief crestat sau alveolat, precum și străchini cu marginea ușor arcuită spre interior, ceea ce permite datarea așezării într-o perioadă corespunzătoare secolelor VI—V î.e.n.

⁴¹ Em. Condurachi și colaboratori, *Histria*, p. 464—471; C. Buzdugan și I. Mititelu, *Contribuții la clasificarea unor monede histriene*, SCN, III, p. 385—404.

b) Pe coasta dealului Zarea, din marginea estică a satului Popești, au fost descoperite câteva fragmente ceramice cenușii lucrate la roată din secolul al III-lea, eventual al IV-lea e.n.

c) Pe panta lină a dealului Zarea Găicenii, denumită și „Fintina lui Moș Galan”, au fost descoperite cu prilejul lucrărilor agricole două topoare, unul de

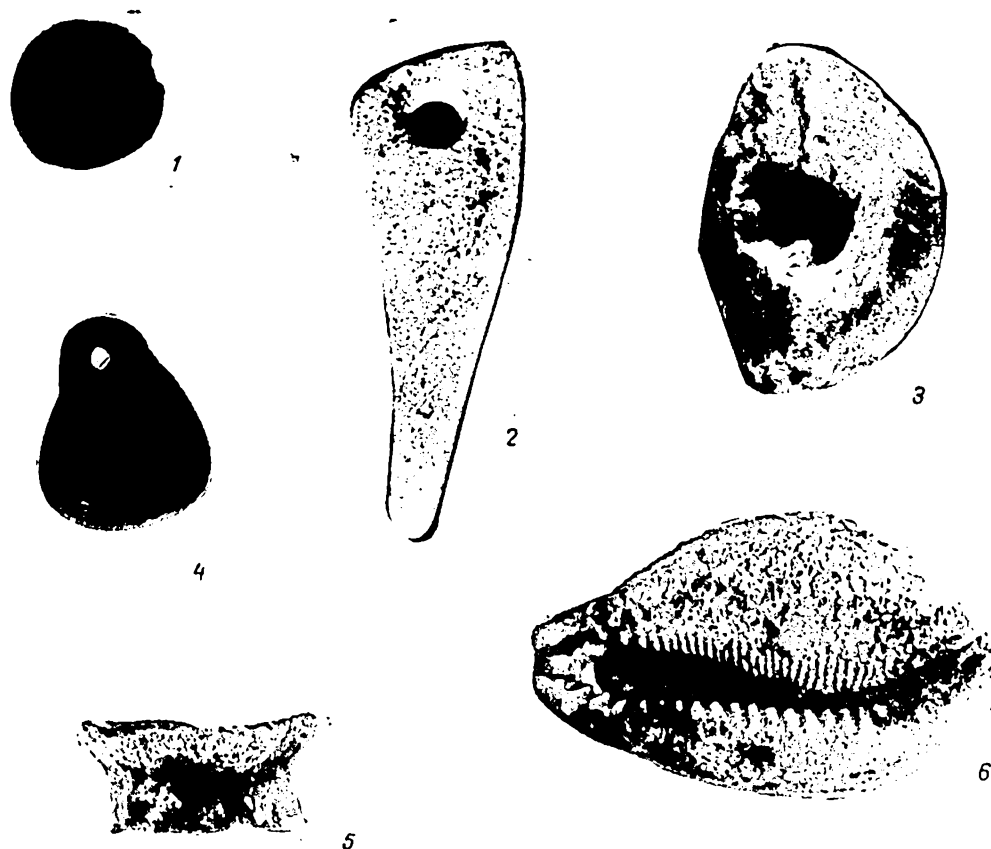

Fig. 36. — Obiecte din piatră, lut ars și cochilii din scoici. 1: Unguri; 2: Oncești; 3, 5: Bărboasa; 4: Găiceana; 6: Nănești (circa 1/3 m. nat.).

aramă cu tub de înmănușare, corpul zvelt și tăișul ușor curbat, și al doilea din bronz, prevăzut cu trei nervuri în relief, pe tubul de înmănușare, cu corpul zvelt și tăișul ușor lățit⁴².

72. Huțu, com. Găiceana.

a) În marginea de est a satului Huțu, pe dealul Spreia, a fost identificată o așezare neolitică din faza Cucuteni A. Fragmentele ceramice sînt foarte corodate, în schimb, se remarcă un idol antropomorf fragmentar și câteva lame din silex (fig. 10/1). De asemenea, de pe coasta dealului „Spreia” au fost adunate și

⁴² M. Florescu și V. Căpitanu, *Topoare de aramă și bronz descoperite la Găiceana*, AM, I, p. 359—417.

cîteva fragmente ceramice din pastă neagră cu luciu la exterior, decorate cu proeminențe plate care indică existența și a unei așezări sporadice hallstattiene.

b) Pe locul denumit „Dealul Fîntînii”, în marginea de vest a satului Huțu, au fost descoperite resturile de locuire ale unei așezări din perioada hallstattiană tîrzie, constînd din fragmente de vase mici cu corpul drept, lucrate din pastă grosolană, decorate cu proeminențe plate (fig. 25/5), precum și fusaiole din lut ars (fig. 37/5, 12—13).

73. *Găiceana, com. Găiceana*. La ieșirea din satul Recea, pe terenul locuitorului C. Popa, s-a descoperit, întîmplător, un mormînt de incinerare hallstattian. Urna funerară este bitronconică cu proeminențe plate la partea inferioară, iar capacul este în formă de strachină cu marginea ușor arcuită în interior (fig. 27/8—9). Vasul conținea (după relatările locuitorului amintit), oase calcinate și pămînt, fără alt inventar. Cercetările de suprafață nu au putut stabili dacă acest mormînt este izolat sau face parte dintr-o necropolă de incinerare. În ceea ce privește datarea, caracteristicile tipologice ale vasului-urnă permit o încadrare în linii mari în secolele V—IV î.e.n.⁴³.

74. *Tăvădărești, com. Dealu—Morii*. La circa 1 km vest de satul Tăvădărești, pe locul denumit „Bălăneasa” au fost descoperite resturi de locuire feudală. Cele cîteva fragmente ceramice adunate de pe acest loc sînt în cea mai mare parte nesemnificative, totuși prezența cîtorva margini de borcan și a unor fragmente lucrate din caolin permit încadrarea acestor urme de locuire, în linii mari, în secolele XVI—XVIII (fig. 39/1).

75. *Calapodești, com. Dealu—Morii*

a) Cu prilejul cercetărilor de suprafață a fost achiziționat din satul Calapodești un celt de bronz, rupt în dreptul tăișului, și ale cărui condiții de găsire sînt nesigure. Celtul are gaura de înmănușare ovoidală cu marginea ușor întărită, corpul drept, prevăzut cu o urechiușă sub buză, iar pe fețele late cu nervuri în relief (fig. 26/1). Prin caracteristicile sale, celtul de bronz trebuie încadrat la sfîrșitul epocii bronzului.

b) Pe dealul Ambrozie a fost identificată o sporadică așezare din epoca bronzului aparținînd probabil culturii Noua.

76. *Tăvădărești, com. Dealu—Morii*. Pe locul „Valea Glodului” s-au descoperit urmele unei așezări neolitice. Cele cîteva unelte din silex (fig. 9/7, 11, 13) și fragmente ceramice adunate sînt foarte corodate încît nu permit o încadrare mai precisă. Tot de aici provine și o monedă histriană (fig. 29/2) și cîteva romane (fig. 29/6—10).

77. *Ghionoaia, com. Dealu—Morii*. Pe coama lină de sud-est a dealului „Gura Ghionoaiei” a fost identificată o bogată așezare din epoca bronzului (cultura Monteoru și Noua), sporadice resturi hallstattiene, precum și urme de locuire din secolul al III-lea e.n. S-au identificat în zona de nord-est a acestui punct și fragmente ceramice aparținînd culturii Monteoru, scoase la iveală cu ocazia unor lucrări de construcție. Ele aparțin fazelor Ic₃ și Ic₂, remarcîndu-se, în acest sens, torți cu șa și prag (fig. 18/1) sau fragmente decorate cu cercuri concentrice. De asemenea, la „Gura Ghionoaiei” au fost descoperite și urmele a șase „cenușare”,

⁴³ Ulterior acest mormînt a fost publicat de către C. Carpica, I, p. 73—76, Buzdugan, *Mormîntul hallstattian descoperit la Recea*,

de unde s-au adunat numeroase fragmente ceramice provenind de la cești cu torți supraînălțate prevăzute cu buton sau creastă, decorate cu caneluri, sau vase în formă de sac, cu marginea întărită, prevăzute cu brîu în relief crestat sau alveolat (fig. 14/2). În afară de fragmentele ceramice menționăm unelte de os (dălțițe, cuțit, omoplați crestați, ace și împungătoare) și o sulă din bronz cumîner de os, fusaiole și rondeluri din os sau lut ars (fig. 12/6; 23/2—3; 24/1—2, 6, 11; 26/5—6)⁴⁴. Așezarea hallstattiană este dispersată pe toată coama dealului „Gura Ghionoaiei”, dar resturile de locuire sînt sporadice. Menționăm doar fragmentele provenind de la străchini cu marginea arcuită în interior și cu caneluri oblice pe fața exterioară. În ceea ce privește urmele de locuire din secolul al III-lea e.n., ele sînt mai sporadice decît acelea hallstattiene identificîndu-se doar cîteva fragmente din pastă cenușie lucrate la roată, provenind probabil de la fructiere și un cuțitaș din fier (fig. 26/7).

78. *Blaga, com. Dealu—Morii*

a) Pe locul denumit „Spătărești”, în marginea de nord a satului, s-a identificat o așezare din epoca bronzului aparținînd culturii Noua. Materialul arheologic este numeros, dar în cea mai mare parte foarte fragmentar și atipic, cu excepția cîtorva torți cu buton sau creastă sau cioburi cu brîu în relief.

b) În punctul „La Cetate”, s-a descoperit o așezare neolitică datînd probabil din faza Cucuteni A (materialul arheologic este foarte sfărîmat și corodat, remarcîndu-se doar prezența fragmentelor de vase-suport sau boluri, care permit încadrarea așezării respective în faza Cucuteni A).

79. *Lehancea, com. Podul — Turcului*. Pe locul denumit „Gobu” a fost descoperită o siliște feudală. Din materialul arheologic menționăm doar un vîrf de sulică care poate fi datat în secolul al XV-lea sau eventual al XVI-lea. În schimb, fragmentele ceramice sînt foarte mărunte și corodate.

80. *Lărgășeni, com. Corbița jud. Vrancea*. În apropierea satului Lărgășeni, la circa 1 km vest de locul de bifurcare a șoselei Tecuci-Zeletin și Tecuci-Lichitișeni, s-a identificat o așezare de la sfîrșitul epocii bronzului, aparținînd culturii Noua. La suprafață s-au putut observa urmele a trei „cenușare” răspîndite pe o întindere de circa 2 ha. Ceramica fragmentară provine de la vase în formă de sac sau de la cești.

81. *Colonești, com. Colonești*. La punctul „Salahor-Putini” situat la circa 1 km sud de sat, au fost identificate resturile unei așezări geto-dacice. Din materialul ceramic se remarcă în primul rînd fragmentele lucrate cu mîna, precum și cele lucrate la roată din pastă fină cenușie (fig. 28/9).

82. *Gorghești, com. Stănișești*. Pe locul „Dealul Zarea”, cu ocazia lucrărilor, agricole, au fost scoase la iveală bucăți de chirpici provenind de la pereți și lipituri de vetre, fragmente ceramice din pastă neagră cu luciu la exterior decorate cu caneluri sau proeminente plate, precum și diferite obiecte, ca : împungătoare de os, fusaiole de lut ars, ciocan de piatră. Materialul arheologic atestă descoperirea pe acest loc a unei așezări hallstattiene tîrzii.

83. *Crăiești, com. Stănișești*. Pe locul numit „Vatra Satului” a fost descoperit un cosor din silex alburui-vinețiu, trapezoidal, fragmentar, precum și resturile unei așezări foarte sporadice hallstattiene tîrzii (fig. 28/6,10) și urmele de locui-

⁴⁴ M. Florescu și V. Căpitanu, *op. cit.*, *Carpica*, I, p. 35 și urm.

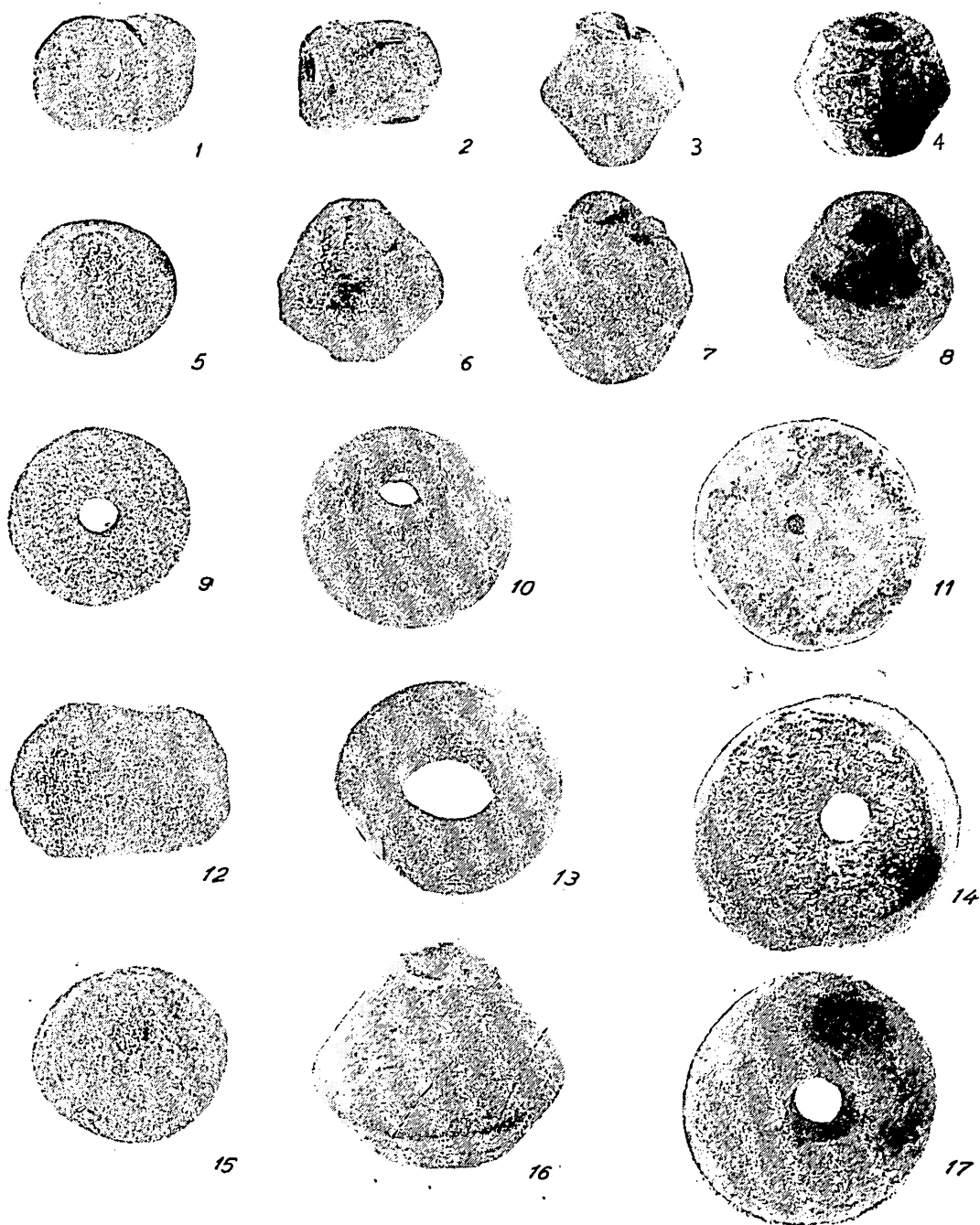

Fig. 37. — Rondele și fusaiole neolitice din epoca bronzului și Hallstatt. 1: Răcăciuni; 2: Oncești; 3–4, 9–11: Bărboasa; 5, 12–13: Huțu; 6: Crăiești; 7–8: Găiceana; 14–17: Tăvădărești; 15: Luizi; 16: Rogoaza (circa 1/1 m. nat.).

re din secolul al III-lea e.n. (fig. 35/9). Tot aici, cu ocazia diferitelor lucrări au fost adunate de la unii cetățeni o serie de materiale arheologice, ca : lame de silex și pietre (fig. 9/1—2; 14/15), topoare din piatră (fig. 23/4), dălțiță din marnă, fusaiole (fig. 37/6), descoperite însă în condiții cu totul nesigure.

84. *Oprișești, com. Răchitoasa.*

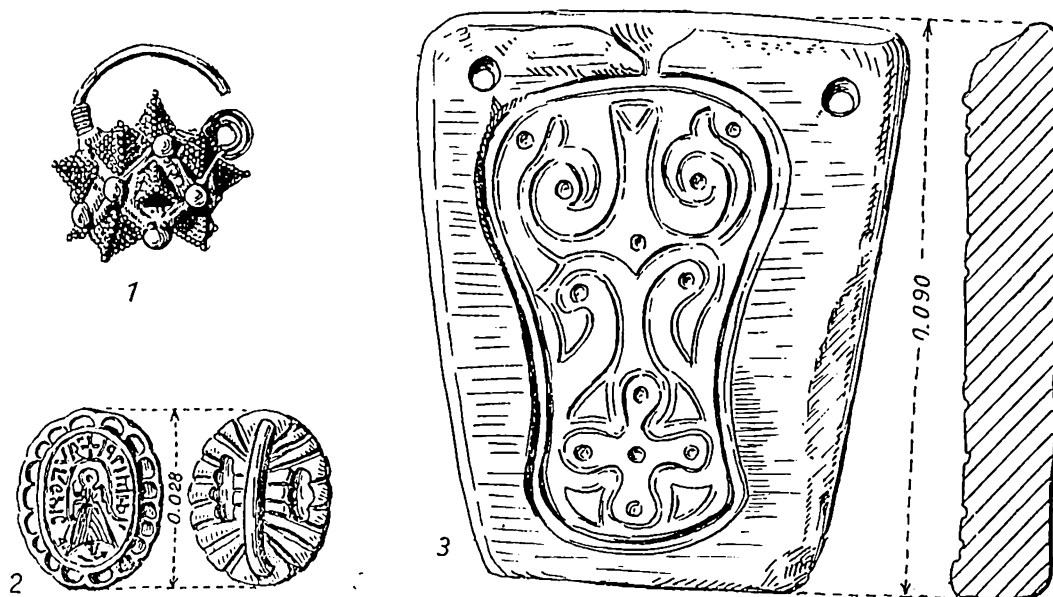

Fig. 38. — Cercei (1), inel din argint (3) și tipar din piatră (2) de la Prăjești.

a) Pe „Dealul Bisericii de Lemn”, la est de sat, au fost identificate urmele unei așezări geto-dacice (Latène III). Materialul arheologic, descoperit la suprafață, este foarte bogat. Remarcăm astfel prezența vaselor borcan din pastă poroasă lucrate la mână, fragmente de fructiere și căni, din pastă cenușie lucrate la roată și mânuși de amforă.

b) Pe locul denumit „Pe Dealul Calului” s-au găsit urmele unei așezări neolitice aparținând fazei Cucuteni B. În afară de ceramica foarte corodată și fragmentată, provenind de la vase bitronconice sau străchini tronconice, menționăm lamele din silex și un împungător de os.

c) În punctul „Lîngă Biserica Nouă” s-au descoperit urmele unei așezări din epoca bronzului aparținând probabil culturii Noua, precum și resturile foarte sporadice ale unei așezări hallstattiene.

85. *Buchești, com. Boghești, jud. Vrancea.* În marginea de est a satului Buchești, pe coama lină a dealului Pietroasa, au fost descoperite, cu ocazia lucrărilor agricole, două topoare-ciocan cu gaură de înmănușare, cu tăișul ușor curbat și știrbit de la întrebuințare. Cele câteva fragmente ceramice foarte corodate și atipice adunate cu acest prilej ar putea indica existența unei așezări neolitice eventual cucuteniene. În acest caz, cele două topoare fac parte din inventarul de obiecte al stațiunii respective.

86. *Prisecani, com. Boghești, jud. Vrancea.* În punctul „Soveja-Prisaca”, situat pe malul drept al pîrului Pereschiv, în partea de vest a satului Prisecani,

s-au descoperit urmele de locuire ale unui așezări hallstattiene târzii, documentate prin fragmente ceramice provenite de la borcane decorate cu brîu alveolat sau de la căni cu toarta dreaptă.

87. *Căbești, com. Podul — Turcului*

a) Pe locul „Rîpa Bujorii”, în marginea satului Căbești, a fost identificată o bogată așezare de la sfîrșitul epocii bronzului, aparținînd culturii Noua. Materialul arheologic descoperit este numeros, remarcîndu-se în primul rînd ceștile fragmentare cu torți în bandă cu marginile ușor ridicate (fig. 19/7), fragmente de

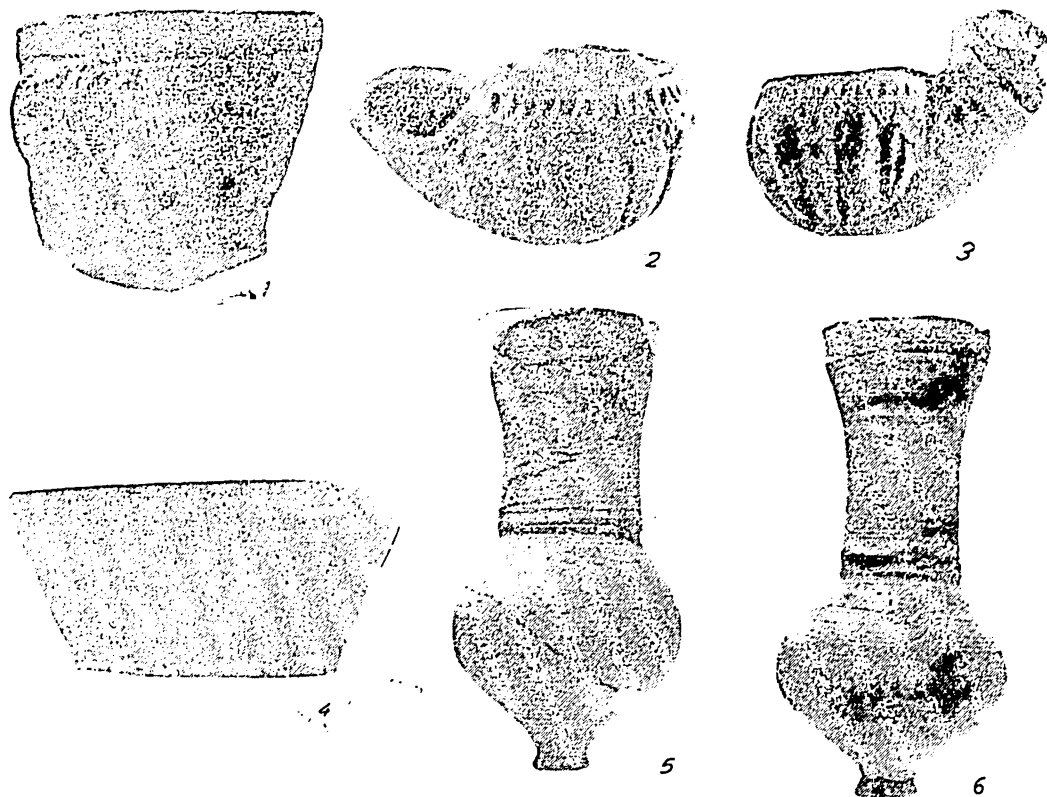

Fig. 39. — Ceramică și obiecte feudale. 1: Tăvădărești; 2—3: Rogoaza; 4—6: Bacău (1—3 circa 1/3 m. nat.; 4—6: circa 1/5 m. nat.).

vase în formă de sac decorate cu brîu în relief (fig. 19/9), torți cu creastă și butoni, fusaiole. Pe același loc s-au descoperit și urmele unei așezări hallstattiene târzii, reprezentate prin fragmente ceramice prevăzute cu proeminente plate și resturi foarte sporadice prefeudale, probabil din secolele V—VI (fig. 35/4—5).

b) În marginea satului Căbești, în punctul „Ruginoasa”, s-au descoperit resturi bogate aparținînd unei așezări hallstattiene târzii. Din fragmentele ceramice adunate din acest loc menționăm torțile în bandă cu secțiune dreptunghiulară, fragmente de vase mari decorate cu brîu în relief alveolat și margini de străchini cu buza ușor arcuită în interior. După caracteristicile ceramicii, așezarea pare să aparțină secolelor V—IV î.e.n.

e) La circa 1 km nord de satul Căbești, în locul denumit „Deasupra Pădurii” sau „La Balanu”, s-a descoperit un tezaur monetar compus din denari repubblicani și imperiali romani.

d) Pe locul numit „Cociuba” — Dămăcușa, situat între satele Căbești și Glăvănești, la marginea pădurii, s-au descoperit urmele unei foarte bogate așezări hallstattiene târzii⁴⁵. Din materialul arheologic adunat se remarcă fragmentele ceramice lucrate cu mîna, provenind de la vase cu proeminente plate, cu brîu alveolat sau crestat, străchini cu torți orizontale, precum și cîteva fragmente probabil lucrate la roată (fig. 28/1, 7—8, 11). Ținînd seama de caracteristicile ceramicii, așezarea ar data în secolele IV— III î.e.n.

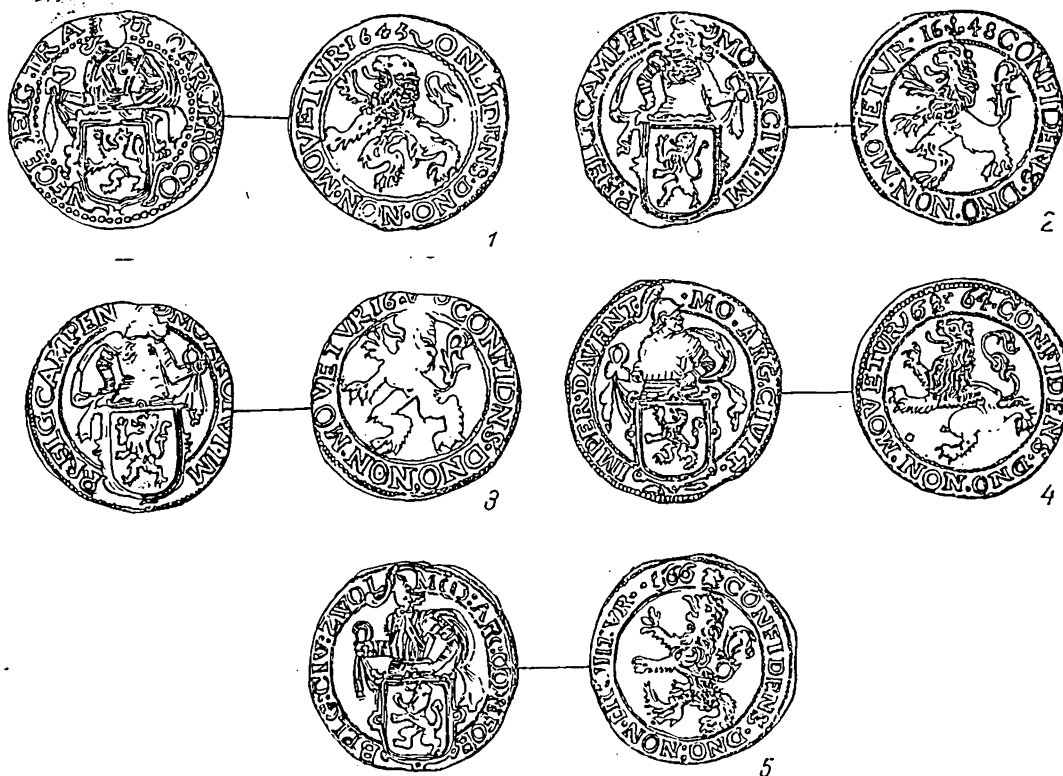

Fig. 40. — Taleri olandezi descoperiți la Prăjești.

88. Căbești, com. Podul — Turcului

a) În marginea de sud a satului Milești s-au descoperit urmele de locuire ale unei așezări din epoca bronzului (cultura Noua). Stratul de cultură materială a fost în cea mai mare parte răvășit, scoțindu-se la iveală numeroase fragmente ceramice. Dintre acestea deosebim torțile cu creastă și buton (fig. 18/8), ceștile cu caneluri pe corp, precum și vasele-sac prevăzute cu brîu în relief⁴⁶. Tot de pe

⁴⁵ Prin sondajul efectuat de către C. Buzdugan au fost descoperite amfore, o fibulă Dux, vîrfuri de săgeată din bronz etc., care permit încadrarea așezării în secolele IV—III î.e.n. (*O nouă așezare gelică în bazinul Zeletinului, Carpica, I*, p. 95—100).

⁴⁶ Prin cercetările lui C. Buzdugan s-a precizat că în afară de resturile așezării pe același loc a existat și o necropolă Noua I (*Cimitir din epoca bronzului la Căbești (Bacău), Carpica, I*, p. 63 și urm.).

acest loc mai provin și câteva fragmente ceramice din pastă cenușie lucrate la roată, precum și câteva fragmente de la vase-borcan prevăzute cu motive în val incizate, ceea ce documentează existența unor resturi sporadice ale unor așezări din secolul al III-lea și din epoca prefeudală.

b) În marginea satului Mileștii de Jos s-au descoperit urmele unei așezări Latene III. Remarcăm în primul rând numeroasele fragmente ceramice provenind de la fructiere cu piciorul înalt lucrate din pastă cenușie, căni cu o toartă și vase de provizie.

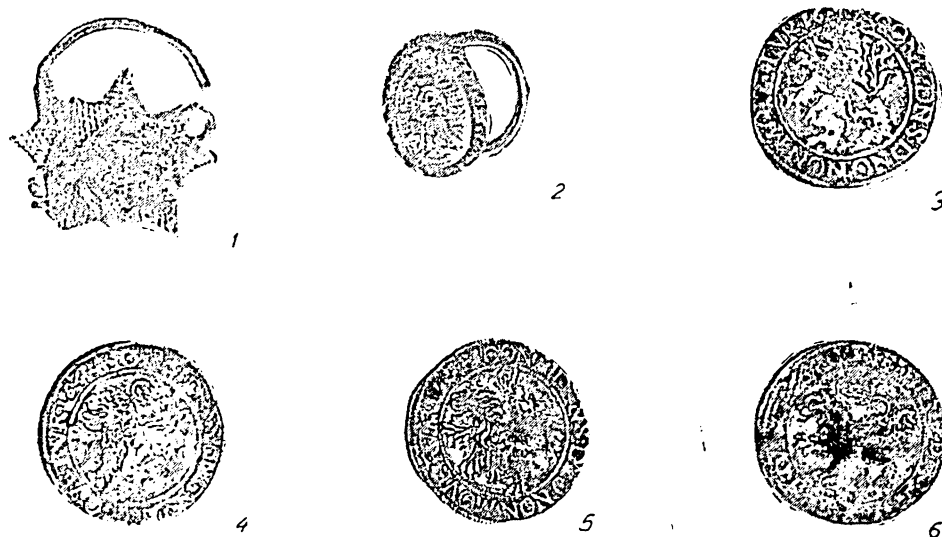

Fig. 41. — Cerceel (1), inel (2) și monede (3—6) descoperite la Prăjești (circa 1/3 m. nat.).

c) Pe pîrîul Pereschiv, pe locul denumit „Rîpa lui Oprișan”, a fost descoperită o necropolă din secolul al III-lea e.n. (fig. 33/1,10).

d) Pe locul denumit „La Ruseni” s-au găsit fragmente ceramice provenind de la cești decorate cu caneluri și împunsături, de tradiție Monteoru, alături de cești cu torți prevăzute cu buton sau creastă și vase în formă de sac (fig. 19/4, 6), ceea ce indică prezența unei așezări din epoca bronzului, aparținînd culturii Noua.

89. *Căbești, com. Podul — Turcului.* În marginea de sud-est a satului Sîghica s-au descoperit urmele a patru așezări, după cum urmează: 1) resturi de locuire din epoca bronzului aparținînd culturii Noua, care sînt și cele mai numeroase; 2) urme mai sporadice hallstattiene tîrzii; 3) resturi de locuire din secolul al III-lea e.n.; 4) foarte sporadice resturi, după toate probabilitățile din epoca prefeudală.

★

Cercetările arheologice efectuate în 89 de localități din zona vestică a podișului Bîrladului (colinele Tutovei), în bazinul Berheciului, Zeletinului și parțial a Siretului, au permis descoperirea a 153 de puncte cu 207 așezări care aduc contribuții importante la cunoașterea acestei regiuni. Concluziile ce se desprind

din prezentarea de mai sus au desigur un caracter preliminar, deoarece nu s-au cercetat integral văile Zeletinului și Tutovei (cu afluenții lor), care să ne permită posibilitatea de a da o imagine completă a răspîndirii stațiunilor arheologice și a intensității locuirii în diversele epoci care s-au succedat în evoluția societății omenești din zonele geografice studiate.

Din valorificarea materialelor arheologice rezultate în urma cercetărilor de suprafață în regiunea amintită mai sus se desprind totuși unele observații importante. În acest sens, în afară de existența probabil a stațiunii paleolitice de la Tănăsoaia și Gîrleni trebuie să remarcăm numărul mare de așezări neolitice care se țin lanț de o parte și de alta a văii Siretului, Berheciului și Zeletinului, situate pe cetățui desprinse din terasa inferioară sau superioară a râurilor. Într-un singur caz, o așezare Cucuteni A (Lichitișeni) este situată pe platoul terasei inferioare a Berheciului. De asemenea, iese în evidență predominarea stațiunilor din faza Cucuteni A, după care urmează acelea din faza Cucuteni A—B. Într-un număr mai redus (Lazu, Unguri, Sărata) se întîlnesc alături de ceramica din faza Cucuteni A și elemente de factură protocucuteniană; de asemenea, sînt foarte puține stațiunile aparținînd fazei Cucuteni B (Lichitișeni, Sărata).

În ceea ce privește epoca bronzului, pe baza cercetărilor efectuate se atestă prezența numeroaselor așezări aparținînd culturii Monteoru și culturii Noua. Amintim că o deosebită importanță prezintă identificarea resturilor de locuire din bronzul timpuriu (cultura Foltești II) de la Țigănești, Lichitișeni și Dădești, care permit completarea și întregirea datelor referitoare la această cultură pe teritoriul Moldovei.

Un loc deosebit îl ocupă așezările Monteoru, răspîndite pe boturi de deal sub formă de cetățui, cu excepția doar a stațiunilor de la Bărboasa și Podul Morii. Materialul arheologic provenit din aceste așezări atestă în primul rînd prezența etapelor timpurii (Ic_3 — Ic_2 și numai într-un singur caz, la Podul Morii, elemente ale fazei Ic_1). Rămîne însă nerezolvată (deoarece cercetările efectuate nu ne-au oferit date concludente) problema evoluției culturii Monteoru pînă la apariția culturii Noua. Astfel, în afară de așezările de la Adjudul Vechi, Ciorani-Pufești, Măgura și Osăbiți, unde au fost identificate elemente ale etapelor tîrzii (Ia — IIa) ale culturii Monteoru, în întreaga regiune cercetată nu au mai fost găsite și alte stațiuni care să ateste celelalte faze de evoluție ale acestei culturi.

În schimb, cultura Noua este bine reprezentată prin așezări de tip „cenușar”, răspîndite fie pe platouri joase (Lichitișeni, Bărboasa, Gura Ghionoaiei), fie pe terase mai înalte (Izvorul Berheciului). Materialul arheologic descoperit ne oferă date concludente cu privire la etapa de formare a acestei culturi (Noua I) în care prezența elementelor de tradiție Monteoru din bronzul mijlociu constituie o notă caracteristică, și la etapa de definitivare (Noua II). În ambele etape atrag atenția, în primul rînd, vasele în formă de sac (în ceea ce privește ceramica), iar în ceea ce privește uneltele secerile-tupik, omoplatul crestat, acele de bronz cu mijlocul îngroșat etc.

O deosebită importanță o prezintă și identificarea a numeroase stațiuni hallstattiene, dintre care se relevă, prin bogăția materialului arheologic, așezările de la Bărboasa sau Găiceana. Merită, de asemenea, să scoatem în relief cîteva observații care se desprind din cercetarea sumară a stațiunilor hallstattiene din regiunea cercetată mai sus. Astfel, nici una din așezările hallstattiene tîrzii nu prezintă urme de fortificații artificiale (val sau șanț), resturile de locuire fiind

identificate fie pe platouri joase, înconjurate de coline dominante (Găiceana-„Scaun” sau Unguri-„Fundul Plașului”), fie pe terasele inferioare deschise ale riurilor, fie pe coaste line de deal (Itu). În ceea ce privește locuințele, se poate presupune că au existat și colibe construite la suprafața solului, după cum ne-o dovedesc bucățile de chirpici de la pereți cu urme de birne groase sau nuiile, descoperite la Găiceana-„Scaun” sau Itu etc. Numeroasele resturi ceramice ne permit o încadrare în linii mari a acestor așezări în Hallstattul târziu.

Perioada geto-dacică este documentată prin numeroase resturi de locuire, cât și prin tezaure monetare de denari republicani și imperiali. Un loc deosebit îl ocupă în aceste regiuni urmele de locuire care datează din secolele III și IV e.n.

Pentru perioada cuprinsă între secolele IV și X e.n., cercetările efectuate în toată zona cuprinsă între văile Zeletinului, Berheciului și Siretului au scos la iveală doar stațiunea de la Căbești și Oncești (secolele V—VI) și o singură stațiune Hlincea târzie (prima jumătate a secolului al X-lea), la Lichitișeni.

Așezările din epoca feudală sînt de asemenea foarte puține. Dintre acestea relevăm pe aceea de la Adjudul Vechi — „Lutărie”, din secolul al XVII-lea, precum și descoperirea cercelului de argint și a talerilor olandezi de la Prăjești.

În anii următori, în conformitate cu planul de cercetări științifice și de colaborare tehnico-științifică între Muzeul de istorie a Moldovei și Muzeul de istorie din Bacău, perieghzele și sondajele vor cuprinde întreaga regiune vestică a Podișului Bîrladului cu văile Zeletinului și Tutovei (și afluenții lor), urmărind astfel cercetarea integrală a zonei amintite pentru a se putea elucida problemele pe care le ridică identificarea urmelor de locuire din diversele epoci ale evoluției societății omenești, din centrul și sudul Moldovei.

MARILENA FLORESCU și VIOREL CĂPITANU

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS LE DÉPARTEMENT DE BACĂU

R É S U M É

Durant la période 1957—1963, des recherches de surface ont été pratiquées dans le département de Bacău, réparties sur deux zones :

A. La vallée du Siret, dans sa portion comprise entre les villes de Roman et Mărășești ;

B. Les vallées du Berheci et du Zeletin, depuis ses sources jusqu'à ses embouchures.

On remarque le nombre considérable de stations néolithiques qui se succèdent de part et d'autre de la vallée du Berheci, situées sur des points fortifiés reliés aux terrasses supérieure ou inférieure. Un seul établissement néolithique, celui de Lichitișeni, appartenant aux phases Cucuteni A et A—B, est situé sur une plate-forme basse de la terrasse inférieure du Berheci. Il faut souligner, de même, que ce sont les stations de la phase Cucuteni A qui prédominent, suivies de celles de la phase A—B, puis de celles de la phase Cucuteni B.

En ce qui concerne l'âge du bronze, les recherches attestent la présence de nombreuses stations appartenant aux civilisations de Monteoru et de Noua, qui se situent respectivement dans les périodes moyenne et avancée du bronze. Il convient toutefois de souligner l'importance particulière que présente l'identification — à Țigănești, Lichitișeni et

Dădești — des restes d'habitat faisant partie de la civilisation de Foltești II (ancienne période du bronze).

Une place de premier plan est occupée, dans cette région, par les établissements Monteoru, répandus sur les promontoires des collines sous forme de petites citadelles. Les matériaux archéologiques attestent en premier lieu la présence des étapes anciennes (phases Ic_3 — Ic_2 et dans un seul cas — à Podul Morii — la phase Ic_1) de la civilisation de Monteoru. La présence de stations illustrant les étapes avancées de cette civilisation, n'a pu être élucidée, car en dehors des stations d'Adjudul Vechi et de Ciorani, où ont été identifiées les phases Ia—IIa, ces étapes avancées font défaut dans les autres établissements.

La civilisation de Noua est bien représentée par des établissements de type « zolniki », répandus soit sur les plates-formes basses, soit sur les hautes terrasses. Les matériaux archéologiques fournissent des données concluantes pour l'étape de formation de cette civilisation (Noua I), au cours de laquelle les éléments de tradition Monteoru abondent, et pour l'étape de consolidation (Noua II), où l'on relève dans le domaine de la poterie, les vases en forme de sac, ainsi que les tasses aux anses, pourvues de boutons et de crêtes et dans le domaine de l'outillage, l'omoplate à encoches, les faucilles — *tupik*, les aiguilles de bronze au milieu renflé, etc.

Des découvertes d'une importance toute particulière sont les nombreuses stations hallstattiennes, parmi lesquelles on remarque, celles de Bărboasa et de Găiceana. Les recherches faites dans les établissements hallstattiens permettent quelques observations qui méritent d'être soulignées. Ainsi, aucun de ces établissements ne présente de fortification artificielle (vallum ou fossé), les vestiges d'habitat ayant été identifiés soit sur des plates-formes basses entourées de collines dominantes (Găiceana, Unguri), soit sur les terrasses inférieures, ouvertes, des cours d'eau, ou sur les versants à pente douce des collines (Itu). En ce qui concerne les habitations, on relève la présence de huttes construites à la surface du sol, ainsi qu'en témoignent les vertiges des murs en torchis et les restes de grosses poutres ou de branchages, mis au jour à Bărboasa, Găiceana et Itu. Les restes de poterie, très abondants, permettent d'assigner ces stations au Hallstatt avancé. Aux établissements hallstattiens de cette époque se rattachent aussi les découvertes de certaines monnaies histriennes d'argent.

La période géto-dacique est mise en évidence par des vestiges d'habitat découverts soit sur des hauteurs dominantes, soit sur des plates-formes plus basses, et par la découverte de monnaies romaines. En échange les établissements et nécropoles datant des IIIe et IVe siècles de n.è., sont plus nombreux.

Pour la période comprise entre le Ve et le Xe siècle, les données fournies par les recherches sont moins riches : une seule station a été identifiée pour les Ve—VIIe siècles et trois pour le Xe siècle, parmi lesquelles celle de Lichitișeni, appartenant à la première moitié du Xe siècle.

Les établissements de l'époque féodale sont, de même, peu nombreux. Pourtant, on a relevé dans la vallée du Siret des vestiges d'habitations du XIVe et peut-être du XVe siècle, ainsi que des restes plus abondants appartenant aux XVIe—XVIIIe siècles.

EXPLICATION DE FIGURES

Fig. 1. — Carte du département de Bacău comprenant la zone couverte par les recherches des années 1957—1965 ; 1, Galbeni ; 2, Dămieniști ; 3, Călinești ; 4, Berești-Bistrița ; 5, Șerbești ; 6, Gîrleni ; 7, Itești ; 8, Prăjești ; 9, Săucești ; 10, Tisa-Silvestri ; 11, Berbinceni ; 12, Traian ; 13, Zăpodia ; 14, Hertioana ; 15, Șerbănești ; 16, Mărgineni ; 17, Bacău ; 18, Luizi-Călugăra ; 19, Osăbiți ; 20, Sărata ; 21, Valea Seacă ; 22, Racova ; 23, Gura Văii ; 24, Chetriș ; 25, Gioseni ; 26, Faraoani ; 27, Ungureni ; 28, Năstăseni ; 29, Nănești ; 30, Mileștii de Sus ; 31, Petrești ; 32, Soci ; 33, Păncești ; 34, Răcățau ; 35, Răcăciuni ; 36, Orbeni ; 37, Corbasca ; 38, Poglet ; 39, Scărișoara ; 40, Rogoaza ; 41, Rogoaza ; 42, Huruești ; 43, Florești ; 44, Tătărești ; 45, Săscut-sat ; 46, Adjudul Vechi ; 47, Sișcani ; 48, Slobozia ; 49, Tănăsoaia ; 50, Angheliești ; 51, Ciorani ; 52, Ruginești ; 53, Văleni ; 54, Izvorul Berheciului ; 55, Obrișia ; 56, Băimac ; 57, Oțelești ; 58, Mărăști ; 59, Balaia ; 60, Filipeni ; 61, Oncești ; 62, Bărboasa ; 63, Oacști ; 64, Tîgănești ; 65, Godinești ; 66, Lichitișeni ; 67, Dădești ; 68, Năzărioaia ; 69, Găiceana ; 70, Găiceana ; 71, Păpăști ; 72, Hațu ; 73, Găiceana ; 74, Tăvădărești ; 75, Calapodești ; 76, Tăvădărești ; 77, Ghionioaia ; 78, Blaga ;

79, Lehancea; 80, Lărgășeni; 81, Colonești; 82, Boghești; 83, Crăiești; 84, Oprișești; 85, Buchești; 86, Prisecani; 87, Căbești; 88, Căbești; 89, Căbești: a. faune fossile; b. paléolithique; c. néolithique; (Cris, Cucuteni A, A-B, B); d. civilisation des amphores sphériques e. âge du bronze (Foltești II, Monteoru, Noua); f. Hallstatt (ancien avancé) g. La Tène; h. IIe-IIIe siècles de n. è.; i. V^e-VIIe siècles; j. époque féodale (XVe-XVIIIe siècles); k. trésors monétaires grecs et romains; l. trésors d'époque féodale.

Fig. 2. — Fragments de poterie néolithique 1, 4; Bărboasa; 2,6: Sărata; 3,5,7: Oncești.

Fig. 3. — Fragments de poterie néolithique 2,5: Slobozia; 1,8: Nănești; 3,4,7: Lichitișeni; 6: Scărișoara (1,4,6,8 = env. 1/4 gr. n.; 7 = env. 1/3 gr. n.; 2,5 = env. 1/2 gr. n.; 3 = env. 1/3 gr. n.).

Fig. 4. — Fragments de poterie. 1 — 5: Oncești; 6 — 8: Gioseni.

Fig. 5. — Fragments de poterie néolithique découverts à Găiceana (env. 1/3 gr. n.).

Fig. 6. — Vases néolithiques. 1, Găiceana; 2,3 Gioseni; 4, Nănești; 5, Țigănești (env. 1/3 gr. n.).

Fig. 7. — Fragments de poterie appartenant à la civilisation de Cucuteni et à la civilisation de Foltești III. 1 Năstășeni 2 — 9: Lichitișeni.

Fig. 8. — Vases néolithiques: 1, 4, 6, 7 Găiceana; 2, Lichitișeni; 9, Găiceana; 10, Țigănești; et de l'âge du bronze (civilisation de Monteoru): 5, Bărboasa; 8, Huruiști (1-4, 6, 7, 10 env. 1/4 gr. n.; 5, 8, 9 env. 1/3 gr. n.).

Fig. 9. — Outils en silex et en pierre 1, 2, 14, 15 Crăiești; 3, Lichitișeni; 4-6, 8, 9 Țigănești; 7, 11, 13 Tăvăclărești; 10, Bacău; 12 Gura Văii; 16, Bărboasa; 17, 19, Mărgineni; 18, 20, Ungureni (1-15, 18-20 env. 1/1 gr. n.; 16 env. 1/2 gr. n.; 17 env. 1/3 gr. n.).

Fig. 10. — Figurines anthropomorphes, 1, 2, lames en silex, 3-5; burin en os, 6; 1, Huțu, 2, Traian; 3, Găiceana; 4-6, Sărata.

Fig. 11. — Figurines anthropomorphes en terre cuite. 1, 5, Găiceana; 2, Găiceana; 3, 9, 10, Slobozia; 4, Prăești; 5, Traian; 6, Țigănești; 7, Oncești; 8, Scărișoara (1-5, 9, 10 = env. 1/2 gr. n.; 6-8 = env. 1/1 gr. n.).

Fig. 12. — Figurines zoomorphes: 1, 4, 5, 7: tabouret fragmentaire 3; pied d'idole anthropomorphe: 2; rondelle de terre cuite perforée; 6; 1, Găiceana; 2, Bărboasa; 3-5,7, Ungureni; 6, Ghionoaia (1,6 = env. 1/2 gr. n.; 2-5, 7 env. 1/1 gr. n.).

Fig. 13. — Burin et haches en silex. 1, Slobozia; 2, Scărișoara; 3, Răcățiu (1, env. 3/4 gr. n.; 2, env. 2/3 gr. n.; 3, env. 1/3 gr. n.).

Fig. 14. — Vases de l'âge de bronze (civilisations de Monteoru et de Noua); 1, Bărboasa; 2, Ghionoaia; 3 Adjulul Vechi (1-3 = env. 1/3 gr. n.; 4 = env. 1/4 gr. n.).

Fig. 15. — Fragments de poterie. 1, Cucuteni C; 3, Gorosk-Usatovo; 2, Foltești II; 4, Monteoru; 5, Noua; 1, Oncești; 2-3, Lichitișeni; 4, Izvorul Berheciului; 5, Traian-Zăpodia.

Fig. 16. — Fragments de poterie appartenant à la civilisation de Monteoru. 1, 4, 5, 7, 8, 12, Răcăciuni; 2, 3, 6, 9, 11, 13, 14 Luizi (1, 3, 11, 12 = env. 1/1 gr. n.; 10, 13, env. 1/2 gr. n.; 6, 7, 8, 14 = env. 1/3 gr. n.; 2,5 = env. 1/4 gr. n.).

Fig. 17. — Fragments de poterie appartenant à la civilisation de Monteoru. 1, 2, Bărboasa; 3, Unguri; 4, 8-10, 12, Scărișoara; 5, 11, Ciorani-Pufești; 7, Nănești, 6, 9; -Luizi (10 = env. 1/1 gr. n.; 1, 2, 4-9 = env. 1/2 gr. n.; 11 = env. 1/3 gr. n.; 3 = env. 1/5 gr. n.).

Fig. 18. — Fragments de poterie appartenant aux civilisations de Monteoru et de Noua. 1, Ghionoaia; 2, 4, 7, 11, Bărboasa; 8, Căbești; 3, 2, Izvorul Berheciului; 10, Angheliești (1-11, env. 1/2 gr. n.).

Fig. 19. — Fragments de poterie appartenant à la civilisation de Noua. 1-3, 8, Bărboasa; 4, 6 Milești; 7, 9, Căbești (env. 1/2 gr. n.).

Fig. 20. — Fragments de poterie appartenant à la civilisation de Monteoru (1-2), à la civilisation de Noua (3-6,8) et au Hallstatt (7). 1,2,7,8, Bărboasa; 3-6, Lichitișeni (env. 1/2 gr. n.).

Fig. 21. — Poterie de l'âge du bronze (1, 2, 7, Monteoru; 6, Noua) et du Hallstatt (3, 4); 5, aiguiseur; 1, 2, 6, 7, Izvorul Berheciului; 3, 4, Lichitișeni; 5, Zăpodia.

Fig. 22. — Outils de pierre néolithiques et de l'âge du bronze. 1, Valea Seacă 2, 3, 7, Răcăciunii; 4,8, Găiceana; 5, 6, Ciorani; 9: Săucești; 10-11, Rogoaza; (2-6 env. 1/2 gr. n.; 7-11 env. 1/3 gr. n. 1, 5, env. 1/4 gr. n.).

Fig. 23. — Outils en pierre néolithiques et de l'âge du bronze. 1, 7, Bărboasa; 2, 3, Ghionoaia; 4, Crăiești; 5 — 6: Găiceana; 8-9, Răcăciuni (env. 1/3 gr. n.).

Fig. 24. — Objets en os de l'âge du bronze. (3-5, 14, Monteoru) 1, 2, 6-13 Noua. 1, 2, 6, 11 Ghionoaia; 3-5, 14, Răcăciuni; 7, 9-10, 12, Bărboasa; 8, 13, Lichitișeni (1, 2-10 env. 1/1 gr. n.; 4-8 env. 1/2 gr. n.; 6, 8, 11 env. 1/2 gr. n.; 3, 9, 12 env. 1/3 gr. n.; 4 env. 1/4 gr. n.).

Fig. 25. — Poterie hallstattienne. 1, 2, 6, Bărboasa; 3-4, Izvorul Berheciului; 5, Huțu.

Fig. 26. — Objets métalliques — bronze et fer (1-6, âge du bronze; 8, 9, Hallstatt; 7-10, IIIe-siècles de n. è.). 1, Calapodești; 2-4, 10; Lichitișeni; 5-7, Ghionoaia; 8, Dădești; 9, Bărboasa (env. 1/2 gr. n.).

Fig. 27. — Poterie de l'âge du bronze (2-3) et hallstattienne, (1, 4-9) 1, 3, 5, 7, Bărboasa; 4, Răcățiu; 6, Rogoaza; 8, 9, Găiceana (1, 2, 4, env. 1/5 gr. n.; 3, 6-9 env. 1/8 gr. n.; 5 env. 1/9 gr. n.).

Fig. 28. — Poterie de l'âge du bronze (1-3) hallstattienne et la Tène; 2, 4, 5, 8, 10, 11). 1, 7, 8, 11, Căbești; 2, 5, Răcățiu; 3, Bărboasa; 4, Luizi; 6, 10, Crăiești; 9, Colonești.

Fig. 29. — Monnaies d'argent (1, 2, de Histria; 3-4, deniers romains républicains; 5-11, deniers romains impériaux). 1, 4-5 Găiceana; 2, 6-10, Tăvăclărești; 3, Galbeni.

Fig. 30. — Vase et monnaies romaines impériales découverts à Dămieniști.

Fig. 31. — Vases et objets faisant partie du mobilier des tombes d'inhumation découvertes à Bacău (2-3 et à Prăjești (1, 4-7), datant du IIIe siècle de n. è. (env. 1/3 gr. n.).

- Fig. 32. — Profils de vases. 1, âge du bronze; 2—4, IIe — IIIe siècles de n.è.; 5, IVe siècle de n.è.; 1, 5, Băr-
; 2—4, Lichitișeni.
- Fig. 33. — Fragments de poterie des IIIe — IIe siècles av. n.è. (7) et des IIIe — IVe siècles de n.è. (1—6, 8—10).
Căbești, 2, 9, Nănești; 3, Șișcani; 4, Lichitișeni; 5: Oncești; 6 8: Giorani (env. 1/3 gr. n.).
- Fig. 34. — Vases et fragments de poterie des IIIe — IVe siècles de n.è.; 2, 3, Lichitișeni; 5, Nănești-Vale; 1,
; 4, Luizi env. 1/5 gr. n.
- Fig. 35. — Fragments de poterie. IIe — IIIe siècles de n.è. 1—3, 9; V^e — VIe siècles 4—5, de n.è. Xe siècle, 6—8;
ățău; 2, 6 — 8, Lichitișeni; 3, Adjudul Vechi; 4, 5, Căbești; 9, Crăești (env. 1/3 gr. n.).
- Fig. 36. — Différents objets en pierre, coquillages et terre cuite. 1, Unguri; 2, Oncești; 3, 5, Bărboasa; 4, Găi-
; 6, Nănești (env. 1/3 gr. n.).
- Fig. 37. — Rondelles et fusaïoles (du néolithique, de l'âge du bronze et du Hallstatt). 1, Răcăciuni; 2, Oncești;
— 11, Bărboasa; 5, 12, 13, Huțu; 6, Crăești 7, 8, Găiceana; 14—17, Tăvădărești; 15, Luizi; 16, Rogoaza
1/1 gr. n.).
- Fig. 38. — Boucle d'oreille et bague en argent de l'époque féodale et moule en pierre découverts à Prăjești.
- Fig. 39. — Poterie et objets de l'époque féodale. 1, Tăvădărești; 2, 3, Rogoaza; 4—6, Bacău (1—3, env.
n.; 4—6, env. 1/5 gr. n.).
- Fig. 40. — Thalers hollandais découverts à Prăjești. 1, Utrecht; 2, 3 Campen; 4, Daventer; 5, Zwollen.
- Fig. 41. — Boucle d'oreille, bague et thalers hollandais découverts à Prăjești (env. 1/3 gr. n.).

CERCETĂRI ARHEOLOGICE CU PRIVIRE LA SECOLELE V-XI ÎN SUDUL MOLDOVEI (STIPA COLINARĂ HORINCEA-ELAN-PRUT)

În perioada anilor 1949—1966 s-au întreprins cercetări de suprafață pentru depistarea urmelor de locuire în stipa colinară Horincea-Elan-Prut și valea Bîrladului, descoperindu-se peste 300 de așezări arheologice, datînd din vremea comunei primitive pînă în vremea orînduirii feudale, inclusiv.

Avîndu-se în vedere interesul deosebit pe care-l prezintă din punct de vedere științific unele din aceste cercetări, mai ales acelea din perioada în care a avut loc procesul formării poporului și a limbii române, socotim util a prezenta în lucrarea de față îndeosebi descoperirile datînd din secolele V—XI.

Zona de care ne ocupăm prezintă trăsăturile unei depresiuni colinare ¹ cu un pronunțat caracter de stepă. Astfel, apele Elan-Horincea-Prut străbat șesuri străjuite de dealuri nisipoase cu numeroase ravene. Bogăția izvoarelor și a pîraielor, terenurile bune pentru păstorit și agricultură de pe terasele văilor și din șesuri, pădurile de luncă ca și cele de deal au asigurat, din cele mai vechi timpuri, condiții optime pentru o intensă locuire. La aceasta au contribuit și comunicațiile pe văile acestor ape care au facilitat legătura între sudul și nordul Moldovei.

În trecut această zonă a fost puțin cercetată din punct de vedere arheologic. Nici cercetările arheologice mai recente n-au dat la iveală materiale din perioada de care ne ocupăm ². În schimb unele săpături metodice efectuate la Prodana-Bîrlad ³, Vădeni-Murgeni ⁴ și Zorleni ⁵ au permis descoperirea unor materiale arheologice extrem de importante, datînd din secolele V—XI.

¹ I. Gugiuman, *Depresiunea Huși*, Iași, 1959, p. 9 și urm.

² M. Petrescu-Dîmbovița și colaboratori, *Cercetarea așezărilor omenești din societatea primitivă precum și formele sclavagiste în regiunea Siret-Prut-Dunăre*, SCIV, I, 1950, p. 57 și urm.; Corneliu N. Mateescu, *Raport asupra activității științifice a Muzeului național de antichități în anii 1942—1943*; C. Cîhodoru, *Cercetările de la*

Sulelea și Bîrlălești-Murgeni, SCIV, I, an. II, 1951, p. 217 și urm.

³ D. Teodor și V. Palade, *Săpăturile de la Prodana-Bîrlad* (în ms.).

⁴ D. Teodor, V. Palade și G. Coman, *Săpăturile de la Vădeni-Murgeni din 1966* (în manuscris).

⁵ V. Palade și G. Coman, *Săpăturile de salvare de la Zorleni din 1964* (în manuscris).

În cele ce urmează prezentăm rezultatele cercetărilor întreprinse pe văile stepei colinare mai sus amintite (fig. 1).

VALEA HORINCEI

1. *Lupești*, comuna Mălușteni (județul Vaslui)

În partea de est a satului, în grădina locuitorului M. Leonte, pe un teren cu o poziție joasă, s-a descoperit o așezare din secolele IX—X ⁶. Fragmentele ceramice provin din vase lucrate la roata înceată, dintr-o pastă brun-roșieată. Conține pietricele. Gîtul este scurt, buza răsfrîntă în afară se termină în muchii. Se asociază culturii Dridu.

2. *Mînzătești*, comuna Mălușteni (județul Vaslui)

a) Pe o suprafață de teren în pantă ușoară, cuprinsă între două ravene din marginea nord-vestică a satului, s-au descoperit fragmente ceramice din secolele IX—X. Pasta este relativ densă, cenușie, cu fețele brun-roșcate, prezentînd un decor format din incizii orizontale. S-a găsit și un vîrf de săgeată din fier (fig. 12/2). Materialele prezintă analogii cu cultura Dridu.

b) În marginea estică a satului, de asemenea pe o poziție joasă, se găsesc fragmente ceramice caracteristice secolelor V—VI ⁷. Atrag atenția cîteva fragmente provenite din vase executate cu mîna, dintr-o pastă friabilă, brun-cenușie, cu buza ușor evazată, rotunjită. Un fragment executat la roata înceată prezintă incizii vălurite pe umăr. S-a găsit și un fragment de pieptene din os. Materialele au analogii cu descoperirile de la Bratei.

3. *Aldești* (județul Galați)

a) În marginea sud-estică a satului, pe locul numit „Cojocari”, în poziție joasă, s-au descoperit urme de locuire din secolele VI—VII, VII—VIII și IX—X ⁸.

Ceramica secolelor VI—VII și VII—VIII este de tipul culturii Hlincea I cu elemente protodridu (fig. 7/3). Din secolele IX—X provin o serie de fragmente ceramice, din vase lucrate cu roata înceată, dintr-o pastă brun-cărămizie și cu multe pietricele în conținut. Buza este evazată și rotunjită. Decorul este realizat prin incizii orizontale care merg pînă aproape de fund, prin fascicule orizontale și prin fascicule care coboară oblic pe gîtul vaselor. Ceramica corespunde culturii Dridu.

b) La punctul numit „Căușani” s-a descoperit o așezare din secolele IX—X. Prin compoziție, culoare, forme și decor, ceramica corespunde culturii Dridu.

c) În marginea nord-estică a satului, pe stînga pîrîului Pănășești, se află o altă așezare din secolele IX—X ⁹, cu ceramică care corespunde, de asemenea, culturii Dridu.

⁶ Pe același loc se află și materiale din epocă bronzului.

⁷ Se mai află și materiale din cultura Sîntana de Mureș (secolul al IV-lea).

⁸ În cuprinsul așezării se află materiale cucuteniene și de tip Sîntana de Mureș.

⁹ În cuprinsul așezării s-au găsit și materiale din secolul al IV-lea Sîntana de Mureș.

4. *Puriceni*, comuna Aldești (județul Galați)

În partea de est a satului, la circa 500 m, în poziție joasă, s-a descoperit o așezare aparținând secolelor IX—X. În execuția vaselor s-a folosit roata înceată.

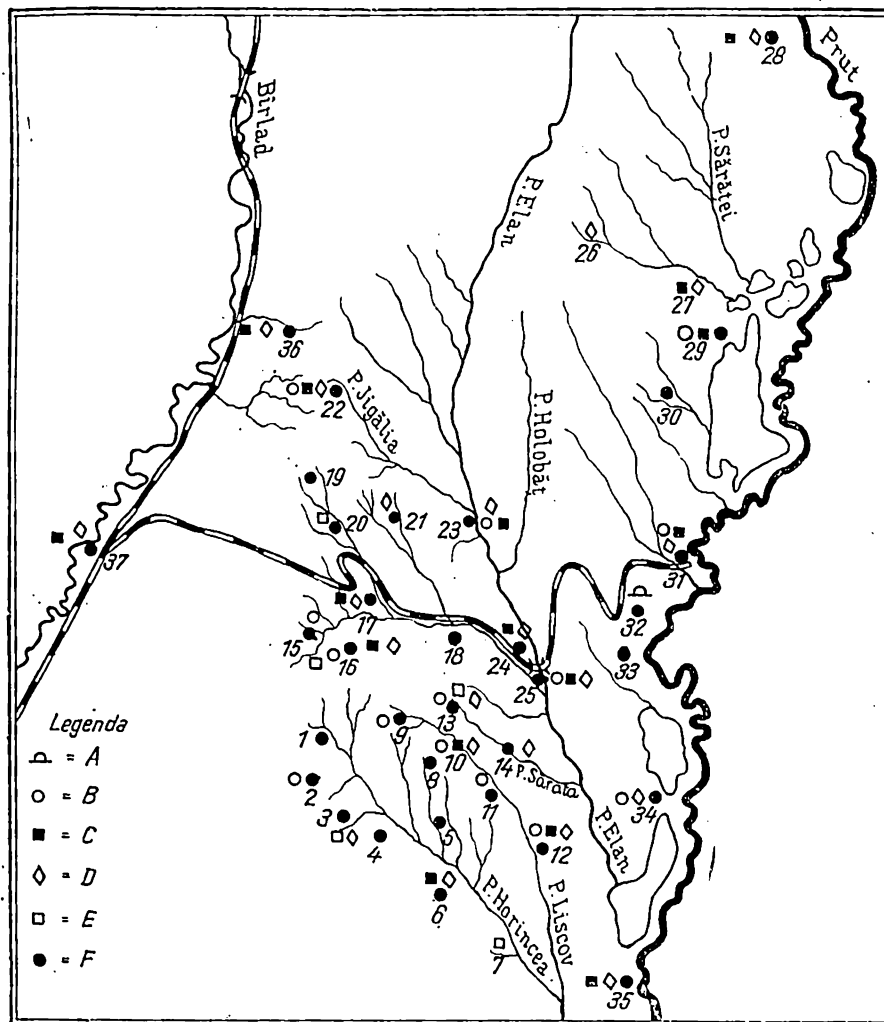

Fig. 1. — Harta descoperirilor [arheologice din stepa colinară Horincea-Elan-Prut și Valea Brladului: A, necropolă din secolul al V-lea; B, așezări din secolele V—VI; C, așezări din secolele VI—VII; D, așezări din secolele VII—VIII; E, așezări din secolele VIII—IX; F, așezări din secolele IX—XI. Numerele din hartă corespund cu cele din text.

Pasta, de culoare brun-cărămizie, conține pietricele. Buza este evazată, rotunjită și cu decor interior, alcătuit dintr-un fascicul vălurit. Pe vase sînt incizate fascicule orizontale și vălurite. Prezintă trăsăturile culturii Dridu.

5. *Sipeni*, comuna Blăgești (județul Vaslui)

În marginea de NE a satului, lângă școală, în poziție înaltă, s-a descoperit o așezare cu o ceramică din secolele IX—X, care prezintă asemănare cu cultura Dridu.

6. *Comănești*, comuna Gănești (județul Galați)

Pe locul numit „Izvoare” se găsește o așezare din secolele VI—VII, VII—VIII și IX—X. Ceramica secolelor VI—VII și VII—VIII are analogii în cultura Hlincea I, iar din secolele IX—X se remarcă un vîrf de săgeată din fier (fig. 12/6), precum și ceramica cu similitudini în cultura Dridu.

7. *Cristești*, comuna Gănești (județul Galați)

a) La marginea nordică a satului, în pantă lină, au apărut fragmente ceramice din secolele VIII—IX. Fragmentele provin din vase lucrate cu mîna și la roata înceată, unele conținînd cioburi pisate, iar altele pietricele. Prezintă similitudini cu cultura Hlincea I tîrzie.

b) În marginea estică a satului se află o altă așezare ¹⁰ din aceeași perioadă (secolele VIII—IX) și care corespunde tot culturii Hlincea I tîrzie.

VALEA SATULUI ȚUȚCANI

8. *Țuțcani*, comuna Mălușteni (județul Vaslui)

În vatra satului, între cooperativă și școală, pe un teren cu o poziție joasă, s-a descoperit o așezare din secolele IX—X ¹¹. Ceramica provine din vase lucrate la roata înceată, care prin compoziție, culoare, forme și ornament corespunde culturii Dridu.

VALEA LIȘCOV

9. *Mălușteni* (județul Vaslui)

La punctul numit „Leaua” ¹², de asemenea pe o poziție joasă, s-au descoperit materiale ceramice din secolele V—VI și IX—X. Fragmentele ceramice din secolele V—VI provin din vase lucrate la roată, pasta fiind cenușie și cu pietricele în conținut. Buza este rotunjită și evazată sau în formă de colac. Prezintă unele analogii cu cultura Ipotești-Cîndești.

¹⁰ S-au descoperit și materiale aparținînd culturii Sîntana de Mureș.

¹¹ Din cuprinsul așezării provin materiale din epoca bronzului, din secolele II—III e.n., din secolul al IV-lea

și probabil din secolul al V-lea.

¹² Aici este o întinsă așezare cu materiale aparținînd culturilor Criș, Cucuteni A, Hallstatt, precum și din secolele II—III—IV e.n.,

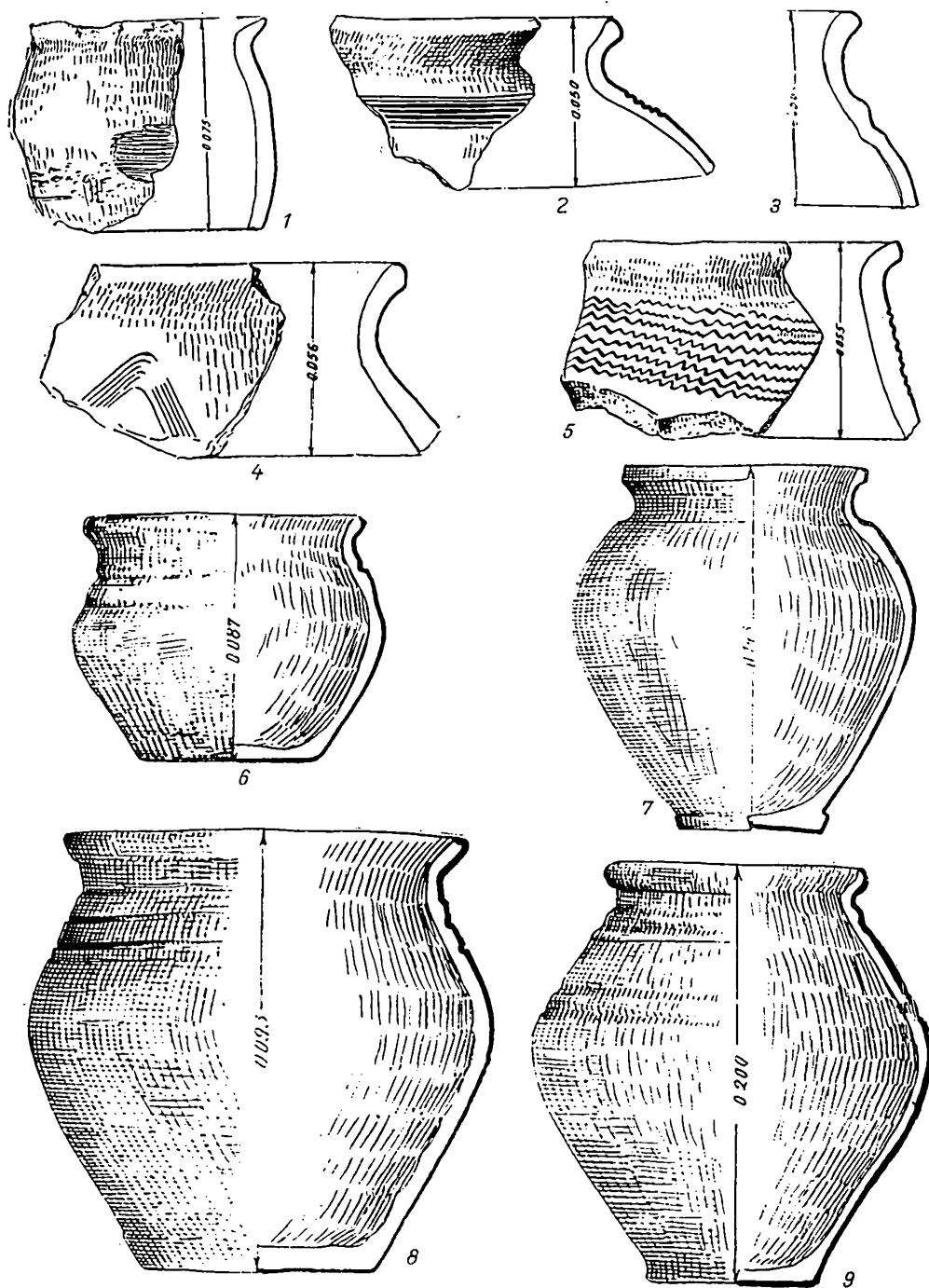

Fig. 2. — Ceramică din secolele V—VI; 1—2, 4, Igești; 3, Murgeni; 5, Birlălești; 6—7, 9, Bogdănești; 8, Fălciu,

Caracteristic pentru secolele IX—X este un fragment de la buza unei găleți de lut. Este muchiată, îngroșată spre interior, unde are urechea de agățat. Pasta conține pietricele și are culoarea cenușiu deschisă în interior și cărămizie la suprafață. Începând de sub muchia buzei, peste inciziile orizontale, s-a tras un fascicul nalt-vălurit (fig. 11/15). Aceste materiale se încadrează în cultura Dridu.

10. *Mănăstirea*, comuna Mălușteni (județul Vaslui)

a) La circa 600 m sud-est de sat, de o parte și de alta a pârului Lișcov, s-a descoperit o așezare ¹³ cu materiale caracteristice secolelor V—VI, VII—VIII, IX—X și XI.

Din secolele V—VI provin fragmente din vase lucrate la roată, a căror pastă nisipoasă și cu pietricele este de culoare cenușie și brun-gălbuie. Umărul este reliefat și buza foarte puțin evazată, terminându-se prin rotunjire. Decorul este redat prin incizii (fig. 4/1).

Multe fragmente ceramice aparțin secolelor VI—VII și provin din vase lucrate cu mâna și la roată. Un fragment dintr-un vas lucrat cu mâna, care redă profilul unui vas-borcan, este de culoare brun-gălbuie, iar pasta conține multe cioburi pisate și foarte puține pietricele. Peste umărul profilat puțin se răsfrânge buza, care este alveolată cu un băț ascuțit (fig. 6/2). Alt fragment provine dintr-o tipsie (fig. 4/7).

Alte fragmente sînt lucrate la o roată înceată (secolele VII—VIII), dintr-o pastă nisipoasă și cu pietricele, avînd ca decor fascicule vălurite. Toate aceste materiale corespund culturii Hlincea I.

Din secolele IX—XI provin: un brăzdar de plug din fier, cu marginile sudate și cu un început de asimetrie (fig. 17/8), mai multe împungătoare de os și fusaiole din lut. Atrage atenția un vas întregibil (fig. 8/4), precum și multe fragmente ceramice, care corespund culturii Dridu.

b) În continuarea văii, la sud, pe stînga Lișcovului se află o altă așezare din secolele IX—X ¹⁴. Fragmentele ceramice cu multe pietricele în compoziția pastei sînt de culoare brun-roșcată, iar decorul constă din benzi orizontale și vălurite, unele larg vălurite și executate cu un pieptene fin. Există și aici similitudini cu cultura Dridu.

11. *Igești*, comuna Blăgești (județul Vaslui)

a) La punctul „Scîndureni“, în pantă lină, s-a descoperit o așezare cu materiale din secolele V—VI și IX—X ¹⁵.

Din secolele V—VI provin fragmente ceramice din vase lucrate cu roata. Pasta este nisipoasă și cu pietricele de culoare cenușie sau maro. Profilul umărului este bine reliefat, despărțit de gît printr-un prag, buza evazată și rotunjită. Alte fragmente sînt lucrate la roata înceată dintr-o pastă cenușie amestecată cu pietricele. Umărul este foarte puțin profilat, iar buza teșită în afară (fig. 2/1—2,4).

¹³ Se află și materiale din epoca bronzului și din secolele II—III—IV e.n.

¹⁴ Se află și materiale din secolul al IV-lea e.n. și probabil din secolul al V-lea.

¹⁵ Într-o întinsă așezare se află materiale din Precucuteni și Protocucuteni, bronz, Hallstatt, Latène și secolul al IV-lea e.n.

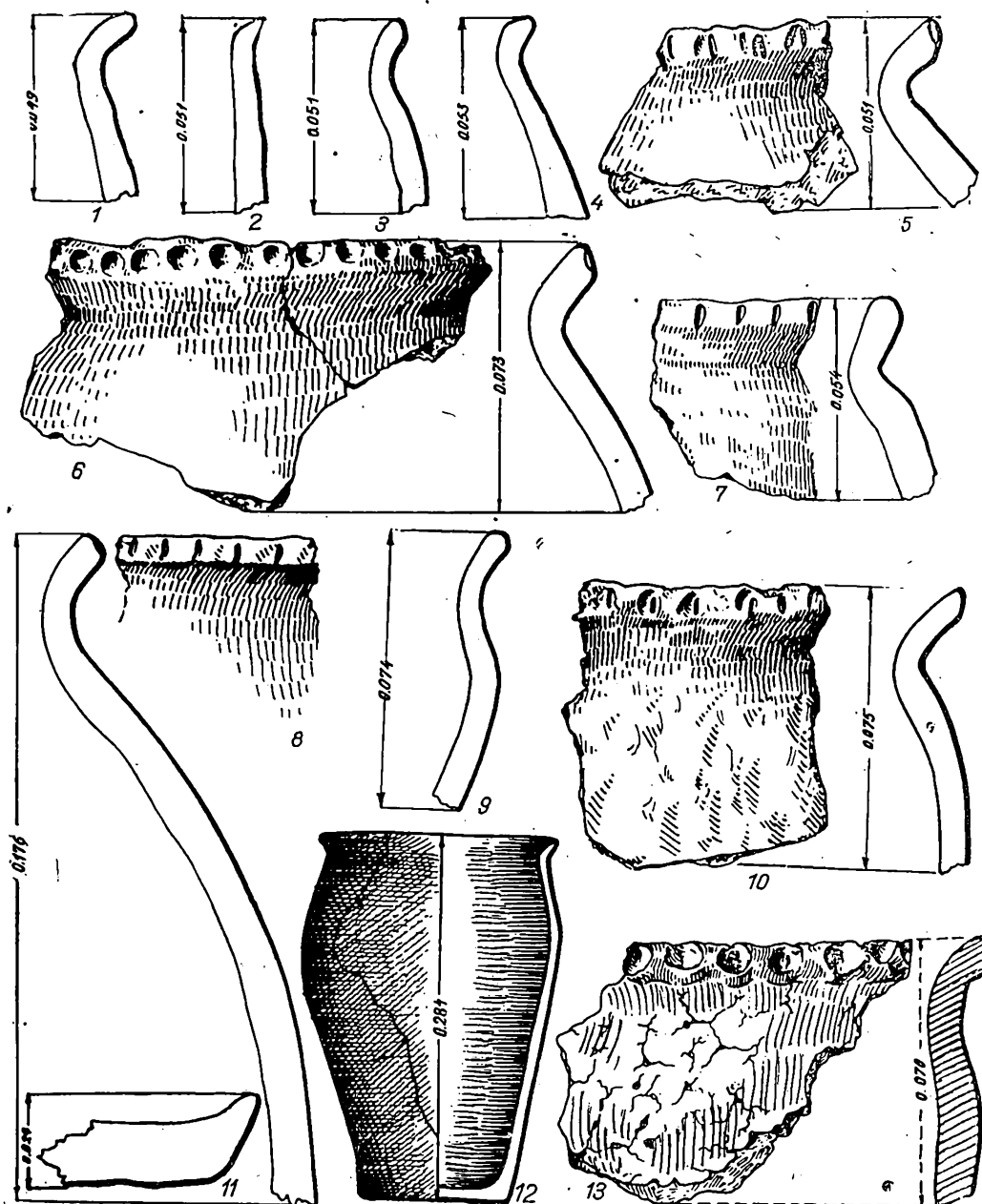

Fig. 3. — Ceramică din secolele VI—VII; 1, 13, Murgeni; 2, Birlălești; 3—4, 11, Sărățeni; 5, 10, Vădeni-Murgeni; 6, Vădeni-Prut; 7, Epureni; 8—9, Pojorăni; 12, Zorleni.

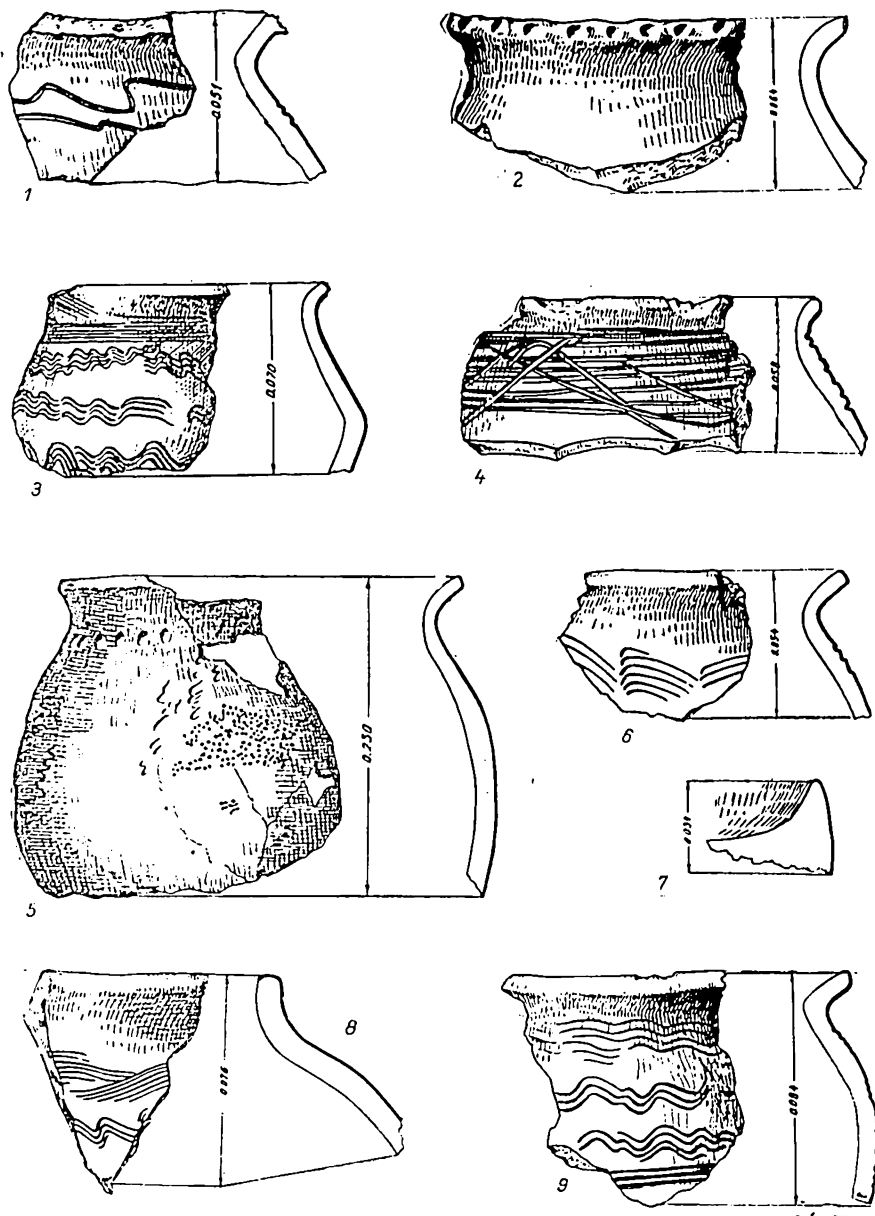

Fig. 4. — Ceramică din secolele VI—VII; 1, 7, Mănăstirea; 2, 5, Pojorâni; 3, Fălciu; 4, Do-dești; 6, Vădeni-Murgeni; 8, Sărățeni; 9, Vădeni-Prut.

Fundul vaselor este plat și deseori tăiat cu sfoara. Un fragment este lucrat cu mîna, din pastă cu cioburi pisate de culoare brun-cenușie. Buza este foarte puțin evazată, subțiată și rotunjită. Decorul este redat dintr-o incizie adîncă, neregulată.

Unele fragmente prezintă analogii cu tipul Bratei, iar altele cu cultura Ipo-tești-Cîndești. S-a găsit și o garnitură de curea din bronz (fig. 12/1).

Din secolele IX—X datează fragmente ceramice care provin din vase lucrate la roata înceată. Pasta, brun-cărmizie, conține pietricele. Buza este rotunjită și evazată. Decorul este realizat prin incizii orizontale sau vălurite. Din același context provine o fusaiole plată, roșcată, și una fragmentară, tot plată, din piatră de riu (fig. 14/2). S-au găsit, de asemenea, două împungătoare din os (fig. 13/10).

b) În marginea de vest a satului, „La iazul lui Stoian”¹⁶, în jurul unor puter-nice izvoare, se află, pe o poziție înaltă, o așezare din secolele IX—X. Prin teh-nica de lucru, forme și decor, aceste materiale au analogii cu cultura Dridu.

12. Blăgești (județul Vaslui)

a) La izvoarele pîrului Crețana, în pantă lină, se află o așezare¹⁷ din seco-lele VI—VII și IX—X. Din secolele VI—VII provin fragmente ceramice care își găsesc analogii în cultura Hlincea I, iar cele din secolele IX—X prezintă trăsă-turile culturii Dridu.

b) Pe cursul mijlociu al aceleiași pîrîu se află o altă așezare cu materiale din secolele VII—VIII și IX—X.

Din secolele VII—VIII provin fragmente ceramice din vase lucrate cu mîna și la roată. După tehnica de lucru, forme și ornament, aceste materiale au analogii cu cultura Hlincea I.

Multe fragmente ceramice aparținînd secolelor IX—X provin din vase lucrate la roata înceată. Pasta este nisipoasă și cu pietricele, avînd culoarea cără-mizie-roșcată. Buza se prezintă evazată și rotunjită. Decorul este variat: incizii orizontale pînă aproape de fund, fascicule vălurite și întretăiate. Are analogii cu cultura Dridu.

c) La ieșirea pîrului în șesul Elanului se află o a treia așezare din secolele VII—VIII și IX—X¹⁸.

Ceramica din secolele VII—VIII se caracterizează prin aceea că unele frag-mente au în compoziția pastei cioburi pisate, iar altele, pietricele. Ornamentul este realizat prin incizii larg vălurite și întretăiate și prin fascicule orizontale și vălurite, care se succed (fig. 6/12, 13). Aceste materiale își găsesc analogii în cultura Hlincea I.

Fragmentele ceramice din secolele IX—X de culoare brun-cenușie cu pete cărămizii au multe pietricele în compoziție. Buza este rotunjită, iar decorul este realizat prin incizii care par elicoidale. Materialele au analogii cu cultura Dridu.

d) Pe locul numit „Rîpa Frasinului”, în panta care coboară lin spre șesul Elanului, s-a descoperit o așezare cu materiale din secolele V—VI și IX—X¹⁹.

¹⁶ Se mai găsesc materiale din secolele II—III e.n.

¹⁷ Tot aici s-au descoperit și materiale din secolele II—III—IV și din secolul al XVII-lea.

¹⁸ Se găsesc materiale din epoca bronzului, din secolul al IV-lea și probabil din secolul al V-lea.

¹⁹ Se găsesc materiale din cultura Șintana de Mureș.

Din secolele V—VI provin mai multe fragmente din vase lucrate cu mîna și la roată. Cele lucrate cu mîna au culoarea brun-cenușie, cu cioburi în conținut și buza ușor răsfrîntă și rotunjită. Vasele lucrate la roată au culoarea cenușie

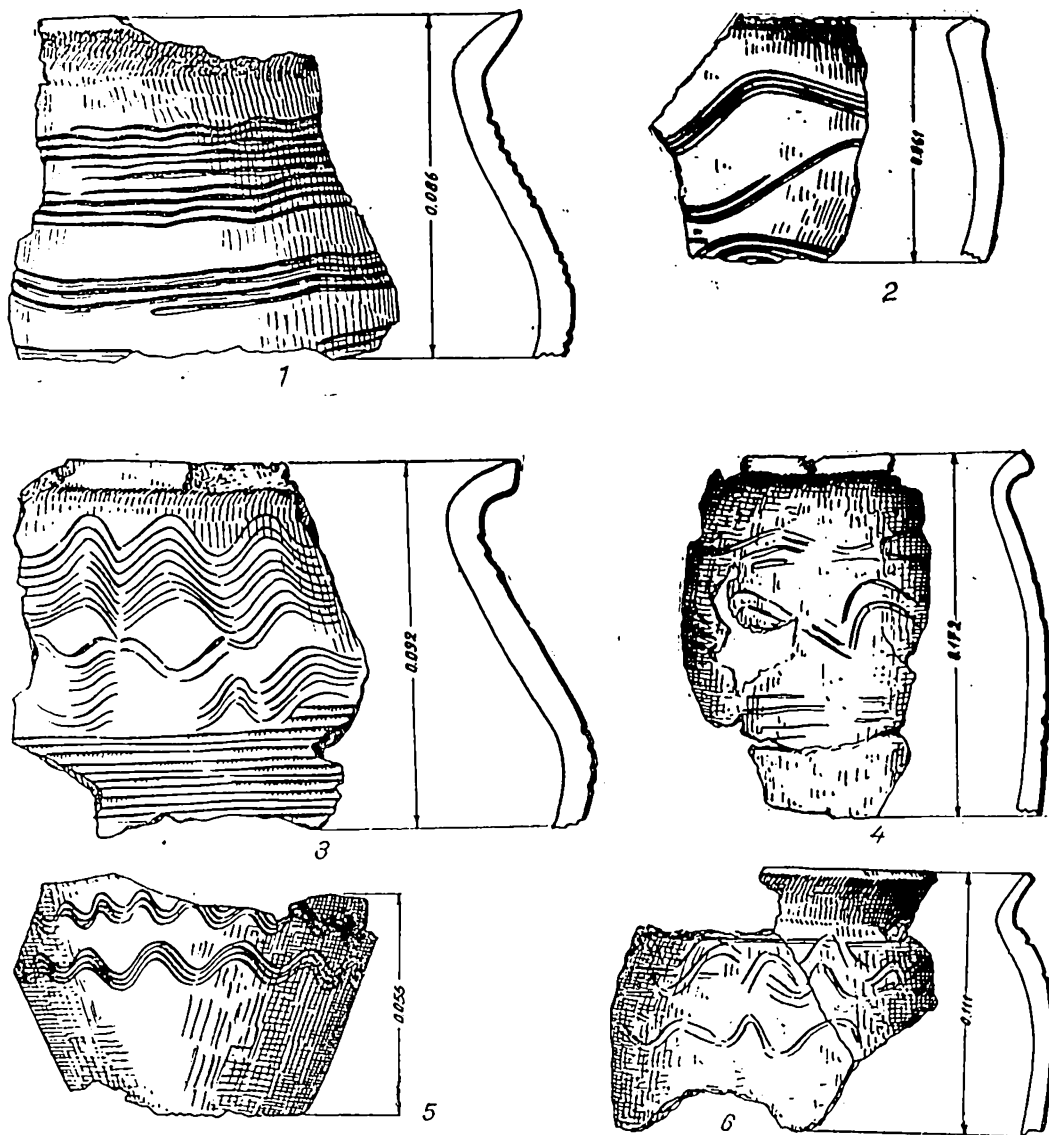

Fig. 5. — Ceramică din secolele VI—VII : 1, Sărățeni ; 2,4, Murgeni ; 3, 6, Fălciu ; 5, Pojorâni.

și cu multe pietricele în compoziție. Buza este evazată și ușor îngroșată. Decorul unui fragment este redat printr-un fascicul orizontal pe umărul vasului, iar altu printr-o incizie în val pe gît. Par să existe unele analogii cu cultura Ipotești-Cindești.

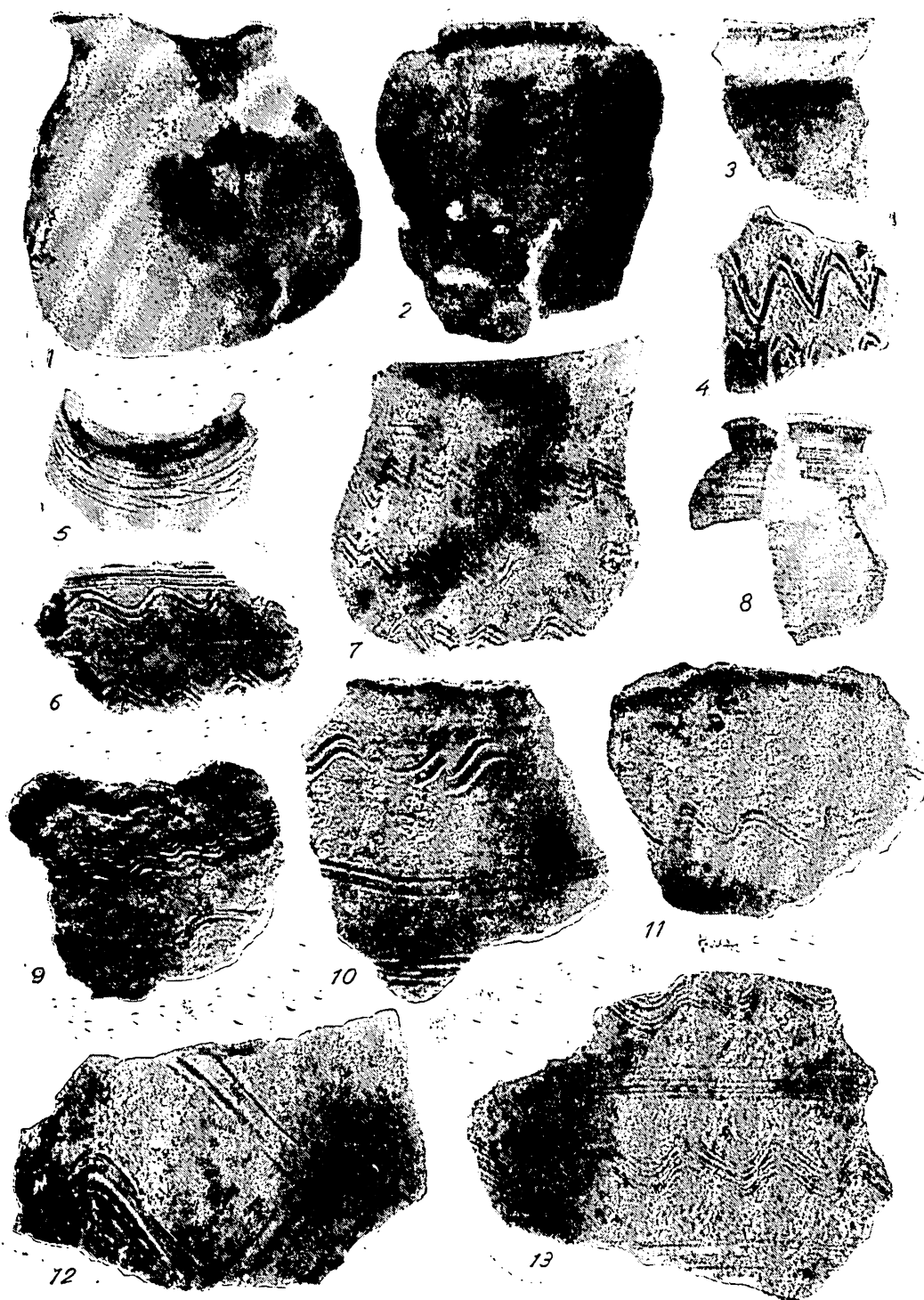

Fig. 6. — Ceramică din secolele VI—VII (1—2, 4—5, 7, 9—10) și VII—VIII (3, 6, 8, 11—13): 1, Pojorâni; 2, Mănăstirea; 3, Epureni; 4—5, Dodești; 6, Vădeni-Murgeni; 7, 10, Fălcu; 8, Sărățeni; 9, Horga; 11, Lățești; 12—13 Blăgești.

Din secolele IX—X provin de asemenea multe fragmente din vase lucrate cu roata înceată, avînd în compoziție pietricele. Culoarea este brun-roșcată. Decorul este realizat prin incizii orizontale, fascicule orizontale și vălurite. S-au găsit în același context fusaiole plate și bitronconice. Găsim similitudini cu cultura Dridu.

VALEA SĂRATEI

13. Sărățeni, comuna Murgeni (județul Vaslui)

a) În jurul școlii, pe malurile pîrîului, se află o așezare cu materiale din secolele V—VI, VII—VIII și IX—XI ²⁰.

Fragmentele aparținînd secolelor V—VI provin din vase lucrate la roată, dintr-o pastă brun-cărămizie și cenușie, amestecată cu pietricele. Buza este rotunjită și puțin evazată (fig. 4/8). Fundul este plat și tăiat cu sfoara.

Din secolele VII—VIII provin fragmente ceramice care după tehnica de lucru, forme și decôr se asociază culturii Hlincea I. Atrage atenția un vas întregibil, mare, cu gura largă, fundul mai îngust și plat, iar umărul puțin proeminent. Buza este evazată și rotunjită. Decorul este realizat prin benzi vălurite. Se remarcă elemente protodridu (fig. 6/8, 7/7).

Secolelor IX—XI le aparține ceramica de uz casnic și lustruită. Fragmentele ceramice de uz casnic provin din vase-borcan lucrate la roata înceată. Pasta de culoare cărămizie conține pietricele. Umerii sînt proeminenți, iar buza evazată mai mult sau mai puțin, se termină prin rotunjire sau muchii. Decorul este variat (fig. 15/5, 13). Fragmentele ceramice lustruite provin, de asemenea, din vase lucrate la roată. Culoarea este cenușie, iar buza rotunjită. Materialele prezintă similitudini cu cultura Dridu.

b) În grădina locuitorului Ion Ticău, ca și peste pîrîu ²¹, s-au descoperit materiale din secolele V—VI, VI—VII, VII—VIII și IX—XI.

Fragmentele ceramice din secolele V—VI provin din vase lucrate la roată din pastă brun-cenușie cu nuanțe de cărămiziu și cu pietricele în compoziție. Ornamentul este redat prin incizii orizontale și larg vălurite.

Din secolele VI—VII provin multe fragmente ceramice din vase lucrate cu mîna și la roată. Pasta vaselor lucrate cu mîna este friabilă, conține multe cioburi pisate și are culoarea cenușie spre negru. Pereții sînt groși și mai ales fundul. Buza este puțin evazată, cu și fără alveole (fig. 3/3—4). S-a găsit, de asemenea, un fragment de tipsie (fig. 3/11).

Fragmentele lucrate la roată provin din partea superioară a vaselor. Forma lor este bitronconică accentuată, fără gît, iar buza teșit-evazată se rotunjește. Ornamentul este realizat prin incizii orizontale și vălurite (fig. 5/1). Materialele din această perioadă corespund culturii Hlincea I.

Secolele VII—VIII sînt reprezentate prin fragmente de vase lucrate la roată. Pasta conține pietricele și are culoarea brun-cenușie cu nuanțe cărămizii. Umărul

²⁰ S-au descoperit materiale caracteristice culturii Sintana de Mureș.

²¹ Sînt prezente cultura Sintana de Mureș și urme de locuire din secolul al XVII-lea.

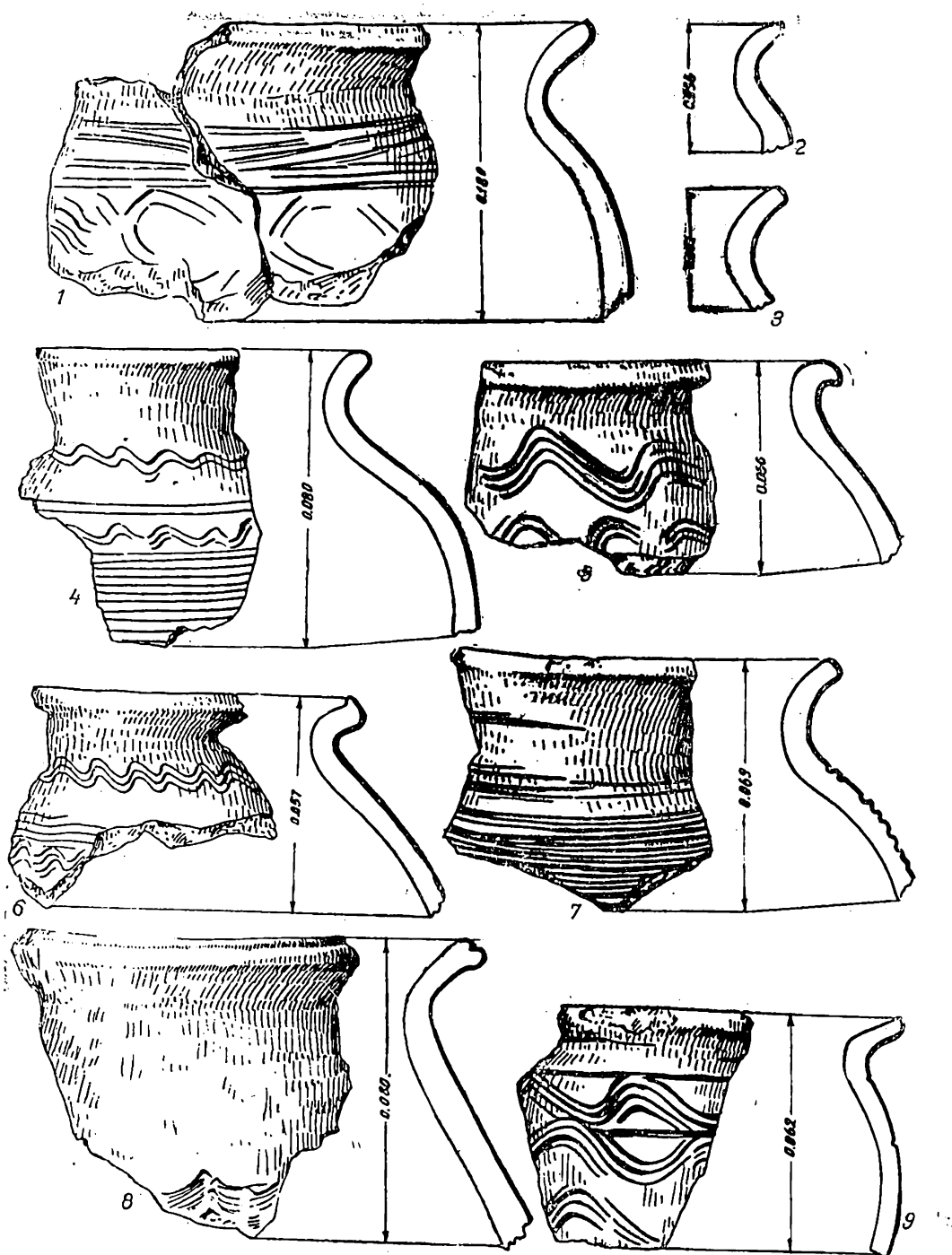

Fig. 7. — Ceramică din secolele VII — VIII: 1, Epureni; 2, Murgeni; 3, Aldești; 4, 6 — 7, 9, Sărățeni; 5, Giurcani; 8, Cîrja.

bine conturat, buza răsfrintă în afară de obicei se rotunjește (fig. 7/4, 6, 9). Prezintă elemente protodridu.

Din secolele IX—XI provin, de asemenea, multe fragmente de vase din ceramică de uz casnic și lustruită (fig. 10/6, 13; 11/10; 15/10).

Atrage atenția o monedă găsită aici, din bronz, din timpul lui Mihail Paflagonianul (1034—1041) (fig. 16).

Aceste materiale prezintă analogii cu cultura Dridu.

14. *Lățești*, comuna Murgeni (județul Vaslui)

a) De o parte și de alta a pîrului Sărata, în jurul dispensarului veterinar, s-a descoperit o așezare din secolele IX—XI²². Fragmentele ceramice provin din vase lucrate la roata înceată, din pastă cu multe pietricele, avînd culoarea brun-roșiatică la suprafață și cenușie în spărtură. Buza evazată se termină în muche sau rotunjit. Elementele decorative, folosind tehnica inciziei, constau din linii și benzi orizontale, vălurite, și benzi vălurite în interiorul buzei (fig. 10/11; 15/4). Întregul material are analogii cu cultura Dridu.

b) La circa 2 km sud-est de sat, pe stînga pîrului Sărata, în poziție joasă, se găsește o așezare²³ cu ceramică din secolele VII—VIII corespunzătoare culturii Hlincea I.

c) Mai departe, unde pîrul Sărata iese din șesul Elanului, pe locul numit „La colonel”²⁴, poziție joasă, se află o așezare din secolele VII—VIII și IX—X. Ceramica secolelor VII—VIII (fig. 6/11) are analogii cu cultura Hlincea I, iar cea din secolele IX—X cu cultura Dridu.

VALEA BÎRLĂLEȘTI

15. *Bursuci*, comuna Epureni (județul Vaslui)

Pe locul numit „Cărămidărie”, poziție joasă, se află o așezare cu materiale din secolele V—VI, IX—X și XI.

Din secolele V—VI provin fragmente ceramice din vase lucrate la roată, de culoare cenușie și cu pietricele în compoziție. Buza este evazată și rotunjită. Aceste materiale au unele similitudini cu cultura Ipotești-Cîndești.

Din secolele IX—XI provin foarte multe fragmente ceramice din vase lucrate la roată înceată, de culoare brun-roșcată și cu multe pietricele în compoziție. Decorul este variat: incizii orizontale dispuse aproape peste tot, incizii orizontale în fascicule sau vălurite și incizii dispuse în rețea (fig. 10/4; 15/8).

Din același context provin mai multe fragmente din căldări de lut. Compoziția pastei și culoarea nu se deosebește de a vaselor descrise mai sus. Decorul este realizat de asemenea prin incizii orizontale și vălurite (fig. 11/8, 9, 12). Tot aici s-au găsit mai multe fusaiole și un vîrf de săgeată din fier (fig. 12/5).

Aceste materiale au analogii cu cultura Dridu.

²² Sînt și materiale din cultura Sintana de Mureș.

²³ Se găsesc și materiale care aparțin epocii bronzului.

²⁴ Este prezentă cultura Sintana de Mureș.

16. *Bîrlălești*, comuna Epureni (județul Vaslui)

a) Pe panta vestică a dealului Ciomaga, poziție înaltă, pe locul numit „Sturza”²⁵, s-a găsit o garnitură de cirea din bronz (fig. 17/2), databilă în secolul al VI-lea.

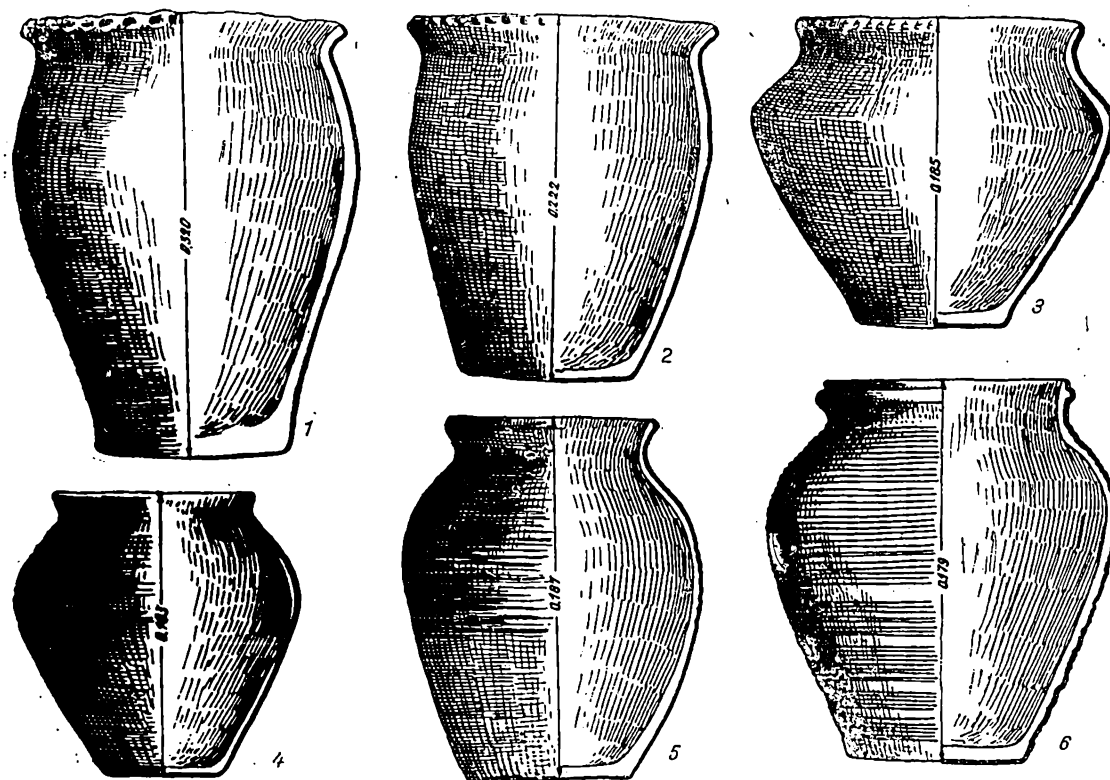

Fig. 8. — Ceramică din secolele VII—VIII (1—3, 5) și IX—X (4, 6): 1, 5, Fălcu; 2, Vădeni-Prut; 3, Pojorâni; 4, Mănăstirea; 6, Epureni.

b) În lungul satului, pe ambele părți ale pîrîului, în poziție joasă, se află o întinsă așezare²⁶ cu materiale din secolele VI—VII, VII—VIII, IX—X și XI.

Din secolele VI—VII provin diverse fragmente din vase lucrate cu mîna, din pastă grosieră, friabilă și alveolată pe buză.

Din secolele VII—VIII provin, de asemenea, multe fragmente din vase lucrate la roata înceată, conținînd pietricele și uneori cioburi pisate. Decorul este realizat prin incizii orizontale sau vălurite dispuse în fascicule. Întregul material are analogii cu cultura Hlincea I.

În mai mare măsură este reprezentată ceramica secolelor IX—XI. Multe fragmente, datînd din această perioadă, provin din vase-borcan de culoare brun-

²⁵ Găsim aici cultura Cucuteni, Hallstatt, Latène.

²⁶ Se găsesc și materiale din epoca bronzului și din secolul al IV-lea c.n.

roșcată și cu pietricele în conținut. Umerii vaselor sînt proeminenți, buzele evazate și mai ales rotunjite. Decorul este realizat prin incizii orizontale, care merg pînă aproape de fund, prin fascicule vălurite care suprapun pe cele orizontale sau prin incizii dispuse în rețea (fig. 11/7). Din aceeași pastă și cu același decor variat provin multe fragmente de căldări de lut (fig. 11/11, 13—14). Aceste materiale își găsesc analogii în cultura Dridu.

c) Pe locul numit „Stanția”²⁷, poziție joasă, s-a descoperit o așezare cu materiale din secolele V—VI, VI—VII și VIII—IX.

Din secolele V—VI provin o serie de fragmente ceramice din vase lucrate la roată. În compoziția pastei intră pietricele și uneori călcar. Culoarea este cenușie. Buza evazată se termină în general rotunjită. În mod deosebit atrage atenția un fragment care păstrează tradiția ceramicii cenușii a culturii Sintana de Mureș (fig. 2/5). Prezintă unele similitudini cu cultura Ipotești-Cindefi.

Fragmentele ceramice din secolele VI—VII (fig. 3/2) și VIII—IX, prin tehnica de lucru, forme și ornament au analogii cu cultura Hlincea I.

17. *Epureni* (județul Vaslui)

a) La gura văii „Moașca”²⁸, care se pierde în șesul Florenței, s-a descoperit o așezare cu materiale din secolele VII—VIII și IX—X.

Din secolele VII—VIII provin o serie de fragmente ceramice din vase lucrate la roată, dintr-o pastă care conține pietricele, dar mai ales cioburi pisate. Culoarea este brun-gălbui cu nuanțe de cărămiziu la suprafață și cenușiu spre negru în interior. Pereții vaselor sînt groși, ca și fundul, care este plat. Ornamentul folosește tehnica inciziei orizontale sau vălurite. Prezintă similitudini cu cultura Hlincea I.

Fragmentele ceramice din secolele IX—X provin din vase lucrate la roata înceată dintr-o pastă nisipoasă și cu multe pietricele. Culoarea este brun-roșcată. Gîtul este scurt, iar buza rotunjită sau în muchii se răsfrînge în afară. Decorul este redat prin incizii orizontale care merg pînă aproape de fund, prin fascicule orizontale și vălurite. Fundul este plat sau concav (fig. 18/6). Din aceeași pastă s-a găsit un fragment dintr-o căldare cu pereții subțiri și cu găuri pentru agățat (fig. 18/5). Un fragment din pastă cenușie, fină, imită nitul unei căldări de metal. În același context s-a găsit și o lamă de cuțit din fier (fig. 12/4) și un vîrf de săgeată din fier (fig. 12/3). Aceste materiale își găsesc analogii cu cultura Dridu.

b) Pe locul numit „Rîpa galbenă”²⁹, în poziție joasă, s-a descoperit o așezare cu materiale din secolele VI—VII, VII—VIII și IX—X.

Din secolele VI—VII și VII—VIII provin fragmente ceramice care prin tehnica de lucru, forme și ornament își găsesc analogii în cultura Hlincea I (fig. 3/7, 6/3).

Fragmentele ceramice din secolele IX—X își găsesc analogii în cultura Dridu.

c) La confluența pîrîului Șoldeni cu Florența s-a descoperit o așezare³⁰ din secolele VII—VIII (fig. 7/1) și secolele IX—XI.

²⁷ Se mai găsesc materiale pre- și protocucuteni, precum și din cultura Sintana de Mureș.

²⁸ Se mai găsesc materiale din secolele II—III e.n. și din secolele XVII—XVIII.

²⁹ Se găsesc materiale aparținînd culturii Sintana de Mureș.

³⁰ Se găsesc materiale din epoca bronzului, Hallstatt Latène, secolul al IV-lea e.n. și din secolele XVII—XVIII

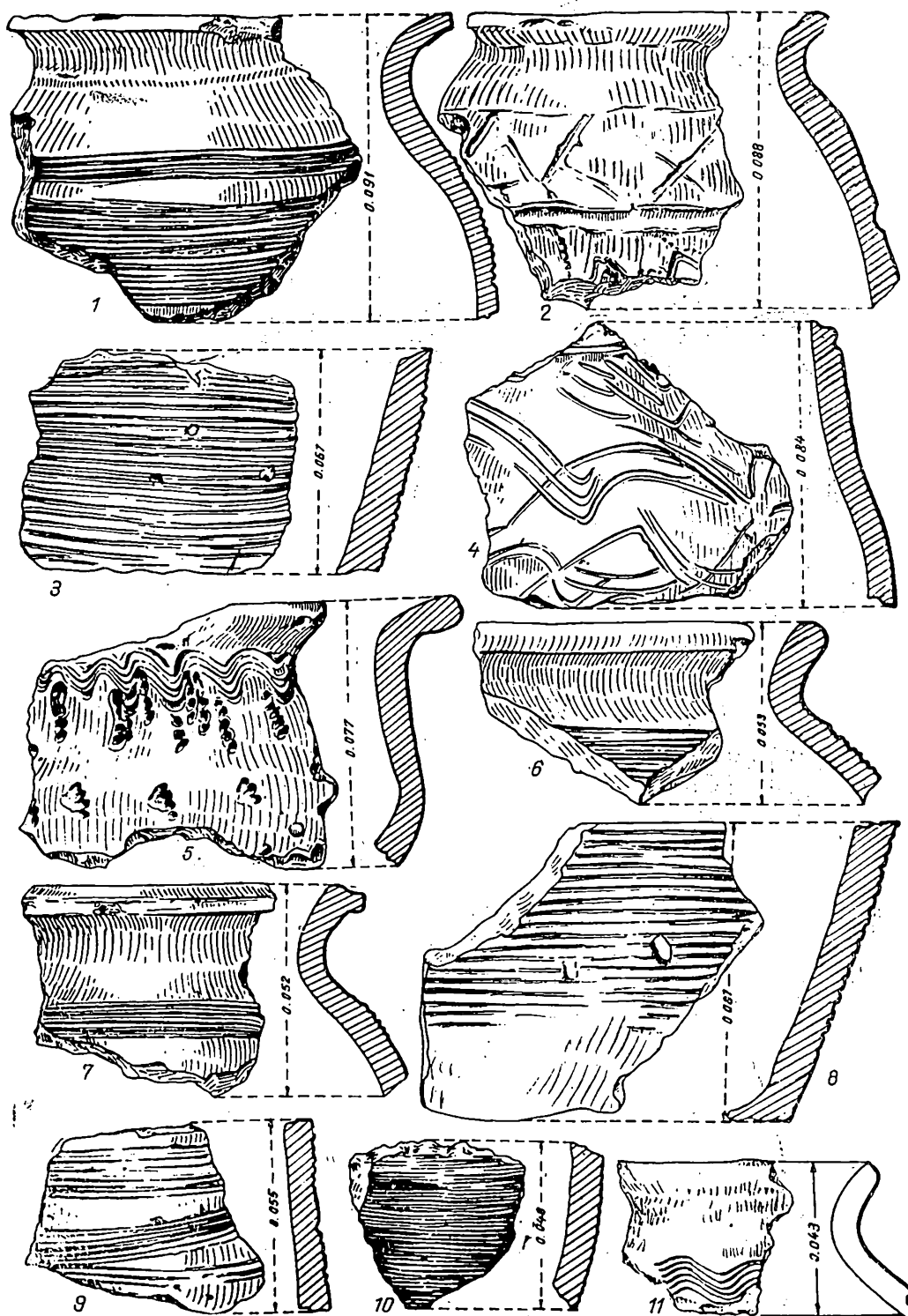

Fig. 9. — Ceramică din secolele VII–VIII (1–2, 4–5) și IX–X (3, 6–11): 1–10, Murgeni; 11, Bozia.

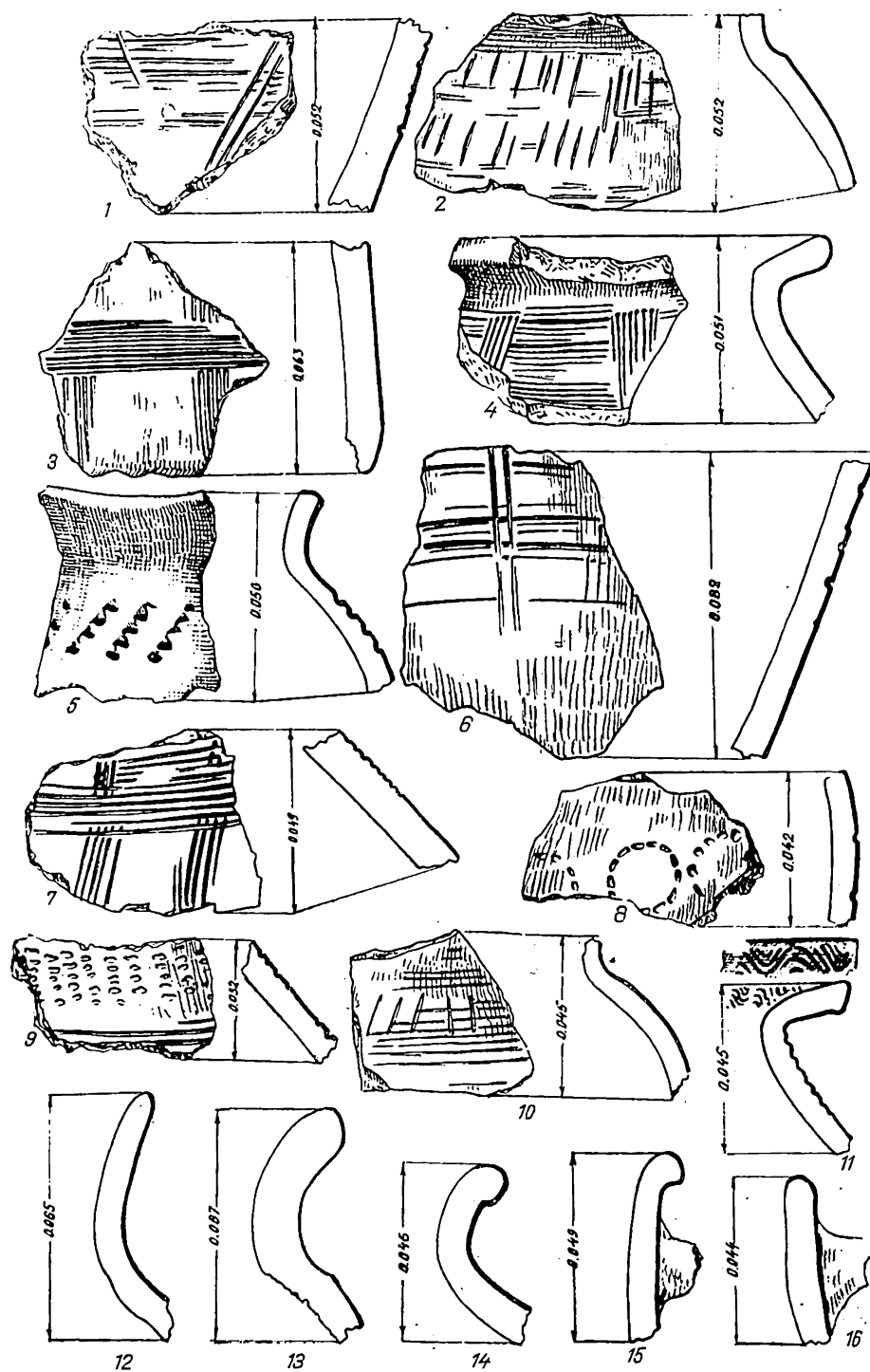

Fig. 10. — Ceramică din secolele IX—X: 1, 9, 14, Vădeni-Murgeni; 2, Mănăstirea; 3, Murgeni; 4, Bursuci; 5, Pojorăni; 6, 13, Sărățeni; 7, 10, 12, 15, Epureni; 8, Cîrja; 11, Lățești; 16, Fălcu.

În urma unei lucrări obștești s-a dat peste un bordei la adâncimea de 0,72 m, din care s-au recoltat următoarele materiale : multe fragmente ceramice care provin din vase lucrate la roata înceată, unele din ele putînd fi întregite într-un vas (fig. 8/6) ; două fragmente ceramice din pastă fină cenușie ; două fusaiole bitronconice (fig. 14/5), din care una fragmentară ; trei împungătoare din os (fig. 13/4, 7, 12) și un capăt de mîner de os (fig. 13/8 ; 17/4).

Ceramica de uz casnic provine din vase-borcan. Pasta din care sînt făcute vasele conține nisip și pietricele, avînd culoarea brun-cenușie și, mai ales, cărămie. Buza este evazată în diferite forme, terminîndu-se prin rotunjire și mai rar prin muchii. Decorul este variat : vasul întregit (fig. 8/6) este ornat prin incizii orizontale, care merg pînă aproape de fund ; alte forme : fascicule orizontale și vălurite trase cu un pieptene fin ; incizii dispuse în rețea ; caneluri în zigzag trase pe gît și urmate de incizii orizontale (fig. 10/3, 7, 10). Cele două fragmente de ceramică cenușie, fină, provin din vase diferite. Buza este rotunjită, iar la unul se observă toarta ruptă (fig. 10/12, 15).

În mod deosebit atrage atenția capătul de mîner din os, străpuns de o gaură și decorat cu o linie ondulată incizată asociată cu împunsături (fig. 13/8 ; 17/4).

Materialele găsite aici au analogii cu cultura Dridu.

18. *Satul 23 August*, comuna Murgeni (județul Vaslui)

La punctul „Măgeana”³¹, lîngă izvoarele pîrîului, s-a descoperit o așezare din secolele IX—X, de unde s-au recoltat mai multe fragmente ceramice care prin tehnica de lucru, forme și ornament corespund culturii Dridu.

VALEA FEDEȘTI-HORGA

19. *Fedești*, comuna Șuletea (județul Vaslui)

În jurul șipotelor din vatra satului s-a descoperit o așezare din secolele IX—X³². În execuția vaselor s-a folosit roata înceată. Pasta vaselor conține nisip și pietricele. Culoarea este cenușie-cărămie. Buza evazată se termină prin rotunjire sau muchii. Decorul este redat prin incizii orizontale peste care se suprapun fascicule în val (fig. 11/4—5). S-a găsit și o gresie verde pentru ascuțit. Aceste materiale au analogii cu cultura Dridu.

20. *Horga*, comuna Epureni (județul Vaslui)

a) Prin lucrările de îndreptare a drumurilor, în dreptul casei locuitorului Scorpie Manolache a apărut un bordei³³ care poate fi datat în secolele IX—X. Adâncimea bordeiului este de 0,70 m, cu latura nord-sud de 3,46 m. Podeaua bordeiului se află în solul brun și nu ajunge în solul galben. Lîngă latura nordică,

³¹ Se găsesc materiale aparținînd culturii Sîntana de Mureș.

³² Se găsesc materiale din secolul al IV-lea e.n.

³³ Se găsesc materiale din neolitic, bronz (cultura Noua), Latène, cultura Sîntana de Mureș și din epoca feudală (secolul al XVI-lea).

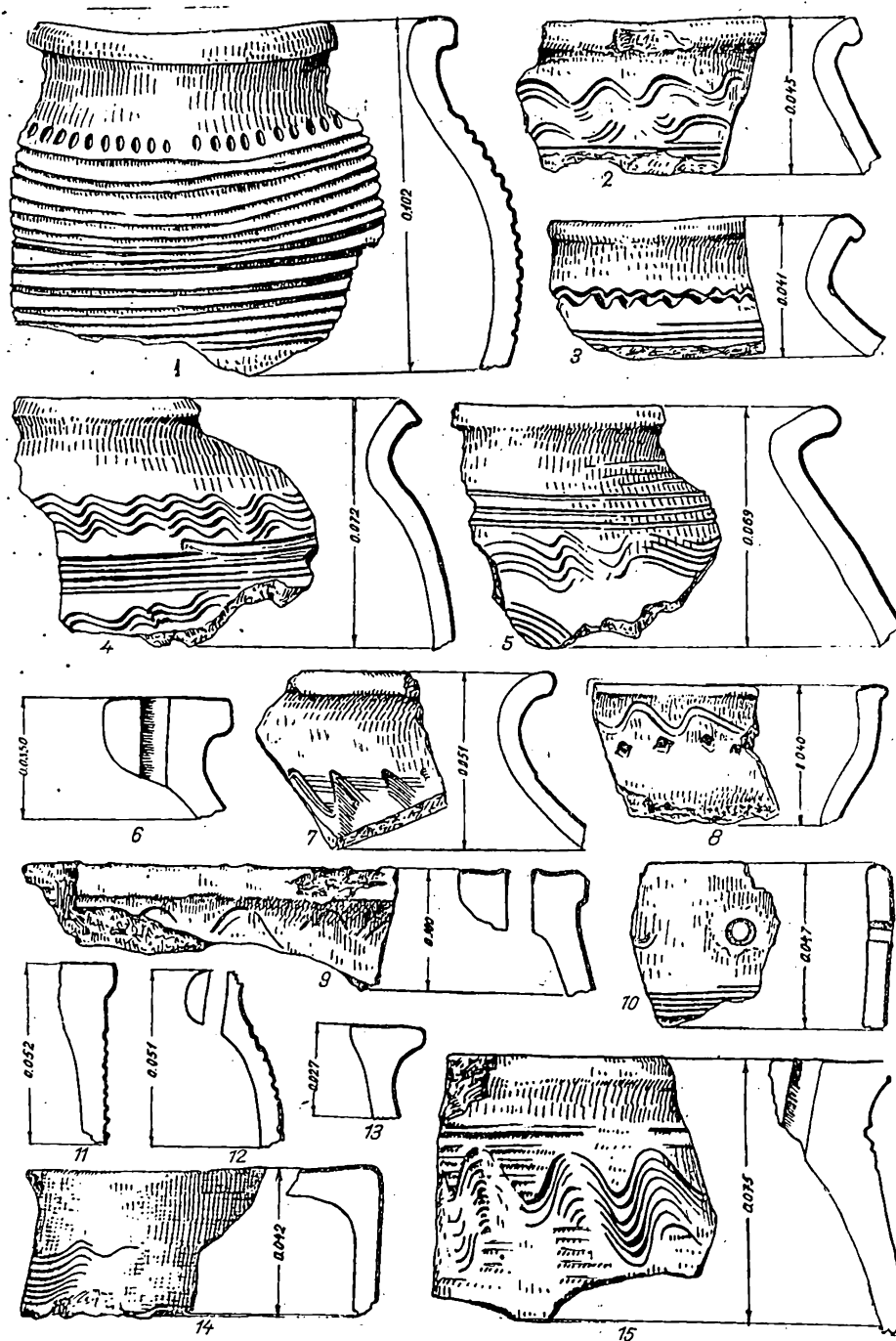

Fig. 11. — Ceramică din secolele IX—X: 1, Fălciu; 2, 6, Murgeni; 3, Epureni; 4—5, Fedești; 7, 11, 13—14, Birlălești; 8—9, 12, Burșuci; 10, Sărățeni; 15, Mălușteni.

la nivelul podelei, se află o vatră rotundă, cu diametrul de 0,72 m. Puțin concavă vatra conținea multă cenușă. Pe podea s-au găsit pietre împrăștiate și fragmente ceramice care provin din vase lucrate la roata înceată. Pasta fragmentelor conține multe pietricele, vasele sînt de culoare cenușie în spărtură și brun-cărămii-

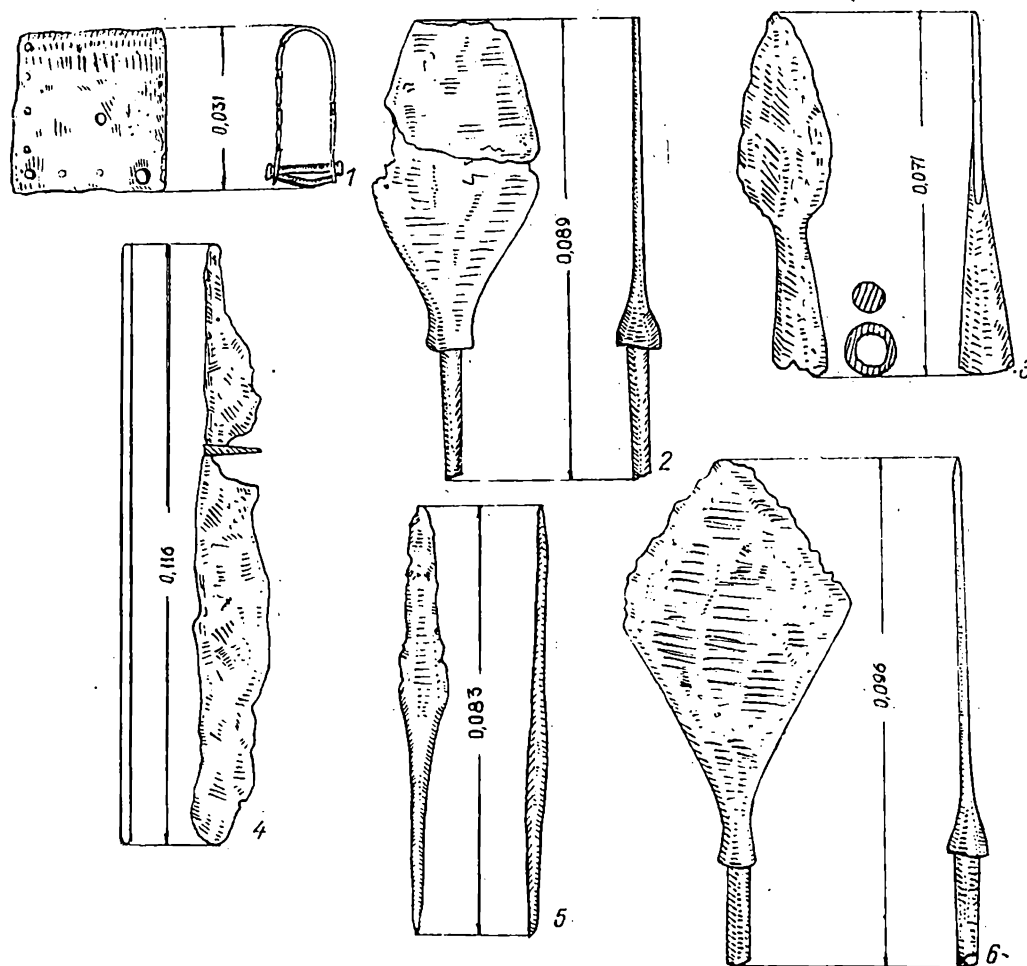

Fig. 12. — Obiecte de metal din secolele V—VII (1) și X—XI (2—7): 1, Igești; 2, Minzătești; 3—4, Epureni; 5, Bursuci; 6, Comănești.

zie la suprafață. Ornamentul este alcătuit din incizii orizontale, fascicule orizontale și vâlurite. Fundul este plat sau concav. Materialele prezintă analogii cu cultura Dridu.

b) În marginea de sud a satului, lângă podul C.F.R., s-a descoperit o așezare ³⁴ cu materiale din secolele VI—VII (fig. 6/9), care își găsesc analogii cu cultura Hlincea I.

³⁴ Sînt aici materiale din epoca Eneolitic (cultura Nea), Hallstatt și din secolul al IV-lea.

VALEA BRĂITENI

21. Șuletea (județul Vaslui)

La circa 1 km SSE de sat, în poziție joasă, s-a descoperit o așezare³⁵ cu fragmente ceramice din secolele VII—VIII și IX—XI. Prin tehnica de lucru, forme și ornament, fragmentele ceramice din secolele VII—VIII au analogii cu cultura Hlincea I, iar cele din secolele IX—XI cu cultura Dridu. Un fragment de fund de vas mai păstrează o parte din marca olarului (parte dintr-un cerc). Tot aici s-a găsit și un împungător din os (fig. 13/2).

VALEA DODEȘTI-JIGĂLIA

22. Dodești, comuna Vișoara (județul Vaslui)

Pe locul numit „Șipot-Călugăreasca” s-a descoperit o așezare³⁶ cu materiale din secolele V—VI, VI—VII, VIII, IX—X și XI.

Din secolele VI—VII și VIII provin mai multe fragmente ceramice din vase lucrate cu mâna și la roată. Vasele lucrate cu mâna (fig. 6/4) au în compoziția pastei cioburi pisate, culoarea brună, iar buza alveolată având analogii cu cultura Hlincea I. Pe lângă alte fragmente ceramice lucrate la roată din secolele VI—VII, atrage atenția un fragment din partea superioară a unui vas, lucrat de asemenea la roată, din pastă cenușie, densă, relativ fină. Gîtul este scurt, iar buza evazată, nu prea mult, și rotunjită. Decorul este realizat prin incizii orizontale peste care se suprapun altele, care par larg vălurite (fig. 4/4; 6/5). Acest fragment prezintă o deosebită importanță deoarece pare să fie o continuare a ceramicii autohtone de tipul culturii Sîntana de Mureș.

Din secolele IX—XI provin o serie de fragmente ceramice din vase lucrate la roata înceată, avînd în compoziția pastei nisip și pietricele. Ca ornament apar inciziile în diferite forme. Buzele vaselor sînt rotunjite și mai rar muchiate (fig. 15/6). S-a găsit și o fusaiolă bitronconică, decorată prin împunsături de pieptene (fig. 14/6; 17/3). Aceste materiale au analogii cu cultura Dridu.

23. Ciurcani, comuna Găgești (județul Vaslui)

a) Pe locul numit „Pîrlita”, pe malul stîng al pîrîului, se află o întinsă așezare³⁷ cu materiale din secolele V—VI, VII, VIII, IX—X și XI.

Din secolele V—VI provin mai multe fragmente ceramice din vase lucrate cu mâna și la roată. În pasta lucrată cu mâna se observă cioburi pisate, culoarea fiind brun-cenușie, iar pasta lucrată la roată conține pietricele, avînd culoarea cenușie. Fundul, plat, adesea este tăiat cu sfoara. Buza este evazată și rotunjită.

³⁵ Se găsesc materiale din secolul al IV-lea și probabil secolul al V-lea.

³⁶ În această așezare se mai găsesc materiale din peri-

oada pre- și protocucuteniană, bronz (cultura Noua), din secolul al IV-lea și din secolele XVI—XVII.

³⁷ Sînt prezente în această așezare materiale din epoca bronzului și din secolele IV, XVI—XVIII.

Fragmentele ceramice care aparțin secolelor VII—VIII provin din vase lucrate cu mîna și alveolate pe buză și din vase lucrate cu roata (fig. 7/5) cu decor incizat, variat, avînd analogii cu cultura Hlincea I.

Din secolele IX—XI datează numeroase fragmente ceramice din vase lucrate la roata înceată și cu învîrtituri repezi. Pasta conține nisip și pietricele, iar culoarea este brun-cărămizie. Vasele, care conțin și mică, sînt de culoare roșie. Evazarea buzei se prezintă sub diferite forme, iar marginea rotunjită, în muchii și sub formă de streășină. Vasele de culoare roșie și cu mică în compoziție între umăr și gît au un prag, iar buza este triunghiulară (aspectul Șendreni). În decor predomină inciziile orizontale care ajung pînă aproape de fund, fasciculele orizontale și vălurite, trase cîteodată cu un pieptene fin, împunsături etc. (fig. 19/1, 6).

De asemenea s-au găsit împungătoare de os (fig. 13/1) și gresii verzi pentru ascuțit. Aceste materiale prezintă trăsăturile culturii Dridu. Sînt și fragmente ceramice de tipul Răducăneni (secolele XI—XII).

b) Pe locul numit „Argeaia”, pe stînga șoselei Murgeni-Giurcani, s-a descoperit o așezare ³⁸ din secolele IX—X.

Fragmentele ceramice descoperite aici provin din vase lucrate la roata înceată. Pasta de culoare brun-roșcată are nisip și pietricele în compoziție. Buza este puțin îngroșată, evazată și rotunjită. Decorul este realizat prin incizii orizontale și fascicule vălurite. Aceste materiale prezintă trăsăturile culturii Dridu.

24. Vădeni, comuna Murgeni (județul Vaslui)

a) La circa 1,5 km nord de sat, pe stînga pîriului Holobăț, „la stîna”, pe o pantă lină, se află o așezare ³⁹ cu materiale din secolele VII—VIII, IX—X și XI.

Fragmentele ceramice care aparțin secolelor VII—VIII, prin tehnica de lucru, forme și ornament, au analogii cu cultura Hlincea I.

Fragmentele ceramice aparținînd secolelor IX—X provin dintr-un bordei distrus cu ocazia săpării unei gropi de siloz. Fragmentele descoperite sînt lucrate la roată. Ele au pietricele în compoziția pastei și sînt de culoare brun-roșcată. Unele fragmente au buza rotunjită, iar altele muchiate. Ornamentul este redat prin incizii orizontale, caneluri orizontale și în val, precum și fascicule orizontale și în val (fig. 18/1 ; 15/2).

Tot aici s-a găsit un disc din lut ars, care pare să imite o „pîine”-jucărie și împungătoare din os (fig. 17/6, 7). În jur s-au găsit fragmente ceramice datînd din secolul al XI-lea. Materialele prezintă similitudini cu cultura Dridu.

b) La ieșirea pîriului Holobăț în șesul Elanului, la circa 500 m nord de sat, pe un teren avînd o poziție joasă și mocirloasă, s-a descoperit o așezare ⁴⁰ cu materiale din secolele VI—VII, VII—VIII și IX—XI.

Din secolele VI—VII provin multe fragmente ceramice din vase lucrate cu mîna, a căror pastă cu cioburi pisate în compoziția ei este de culoare brun-cenușie, mergînd spre negru. Pereții vaselor sînt groși, fundul de asemenea. Buza prezintă

³⁸ Aici se mai găsesc materiale din secolele XVI—XVII.

³⁹ Se găsesc și materiale din Latène, Sîntana de Mureș și din secolele XVII—XVIII.

⁴⁰ Se găsesc materiale aparținînd culturii Sîntana de Mureș.

Fig. 13. — Obiecte de os din secolele IX—X : 1, Giurcani ; 2, Fălciu ; 3, Șuletea ; 4, 7—8, [12, Epureni ; 5—6, 9, 11, Vădeni-Mrgeni ; 10, Igești.

alveole (fig. 3/5, 10; 4/6). Tot aici s-au găsit împungătoare din os (fig. 13/5, 6, 9, 11) și gresii verzi pentru ascuțit.

Aceste materiale au similitudini cu cultura Dridu. Menționăm că prin săpăturile efectuate în vara anului 1966 ⁴¹ s-au descoperit trei bordeie, care prin materialele găsite (pietrare, fragmente ceramice, fusaiole, împungătoare de os), pot fi, de asemenea, încadrate în cultura Dridu.

25. Murgeni (județul Vaslui)

a) La sediul I.A.S., de o parte și de alta a pîrului Bujorăni, se află o așezare ⁴² cu materiale din secolele VI—VII, VII—VIII și IX—XI.

Din secolele VI—VII provin mai multe fragmente ceramice din pastă care conține multe cioburi pisate. Culoarea este brun-cenușie spre negru. Umărul puțin profilat, buza evazată și alveolată (fig. 3/13; 5/2, 4).

Alte fragmente, aparținînd secolelor VII—VIII, provin din vase lucrate cu mîna și la roata înceată, folosindu-se, pentru prima, cioburi pisate, iar pentru a doua pietricele. Vasele lucrate cu mîna au profilul puțin reliefat, iar cele cu roata au umărul mai proeminent. Cele lucrate cu mîna au buza alveolată, iar cele lucrate la roată au buza mai evazată, rotunjită sau în muchii, folosind decorul prin incizii orizontale sau vâlurite (fig. 9/1—2, 4—5). Întregul material prezintă similitudini cu cultura Hlincea I.

Din secolele IX—XI provin, de asemenea, foarte multe fragmente din pastă nisipoasă și amestecată cu pietricele și din pastă cenușie, fină și cu decor lustruit. Fragmentele din prima categorie provin din vase de uz casnic, de forma borcanelor, lucrate unele la roata înceată, iar altele la roata cu învîrtiri mai repezi. Umerii sînt destul de proeminenți, buza evazată în diferite forme și de cele mai multe ori rotunjite. Unele, executate la roata cu învîrtituri mai repezi, sînt arse oxidant, au un prag pe gît, iar buza este muchiată. Decorul este redat prin incizii orizontale, care merg pînă aproape pe fund, prin fascicule orizontale sau vâlurite, prin incizii dispuse în rețea, prin suprapunerea inciziilor vâlurite peste cele orizontale și prin împunsături (fig. 9/3, 6—10; 10/3; 15/12).

Fragmentele ceramice din pastă cenușie și fină au decor format prin lustruire și buza rotunjită. În acest context s-au găsit împungătoare din os, gresii verzi pentru ascuțit și fusaiole. Materialele prezintă analogii cu cultura Dridu.

b) Pe locul numit „Băbăneata” se află o așezare ⁴³ din secolele IX—X.

c) Pe dreapta Elanului, în dreptul fabricii de brînzeturi, s-a descoperit o așezare ⁴⁴ din secolele V—VI.

Fragmentele ceramice provin din vase lucrate la roată. Pasta are culoarea cenușie și conține pietricele. Pereții vaselor sînt subțiri. Buza este evazată, rotunjită sau muchiată. Prezintă unele similitudini cu tipul Bratei.

d) La confluența pîrului Oița cu Elanul se află o întinsă așezare ⁴⁵ cu materiale din secolele VII—VIII și IX—X.

⁴¹ Săpături inedite efectuate de D. Teodor, G. Coman și V. Palade.

⁴² Aici se află materiale din secolele III și IV e.n.

⁴³ Pe același loc se găsesc materiale neolitice și din secolele III—IV e.n.

⁴⁴ Sînt prezente materiale aparținînd culturii Sîntana de Mureș.

⁴⁵ S-au găsit și materiale din epoca bronzului și din secolul al IV-lea e.n.

Ceramica din secolele VII—VIII, cu elemente protodridu, are analogii cu cultura Hlincea I, iar ceramica secolelor IX—X cu Dridu (fig. 18/5).

e) Pe panta lină, sud-vestică a dealului „Ursoaia”, în stînga Elanului, s-a descoperit o așezare ⁴⁶ din secolele V—VI. Fragmentele ceramice provin din vase lucrate la roata înceată. Pasta conține pietricele și are culoarea cenușie. Buza

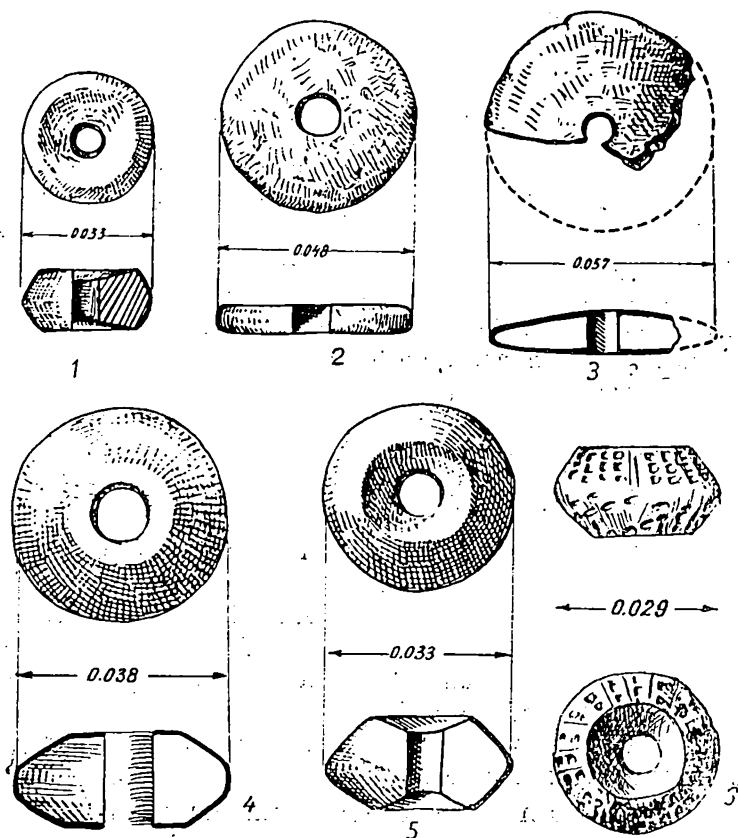

Fig. 14. — Fusaiole de lut ars din secolele IX—X: 1, Murgeni; 2, Igești; 3–4, Pojorani; 5, Epureni; 6, Dodești.

se răsfîrînge ușor în afară și se rotunjește. Decorul este realizat prin incizii orizontale și prin fascicule vâlurite dispuse pe umăr (fig. 2/3). Prezintă unele similitudini cu tipul Bratei.

f) În continuare, spre sud, la punctul „Ilișoia”, s-a descoperit o așezare ⁴⁷ cu materiale din secolele V—VI, VII—VIII și IX—X.

Din secolele V—VI provin mai multe fragmente ceramice din vase lucrate la roată. Pasta este cenușie și cu pietricele în conținut. Buza este puțin evazată și rotunjită (fig. 3/1). Prezintă unele similitudini cu tipul Bratei.

⁴⁶ Se găsesc materiale din secolele IV și XVII.

⁴⁷ S-au descoperit și materiale din secolele III și IV e.n.

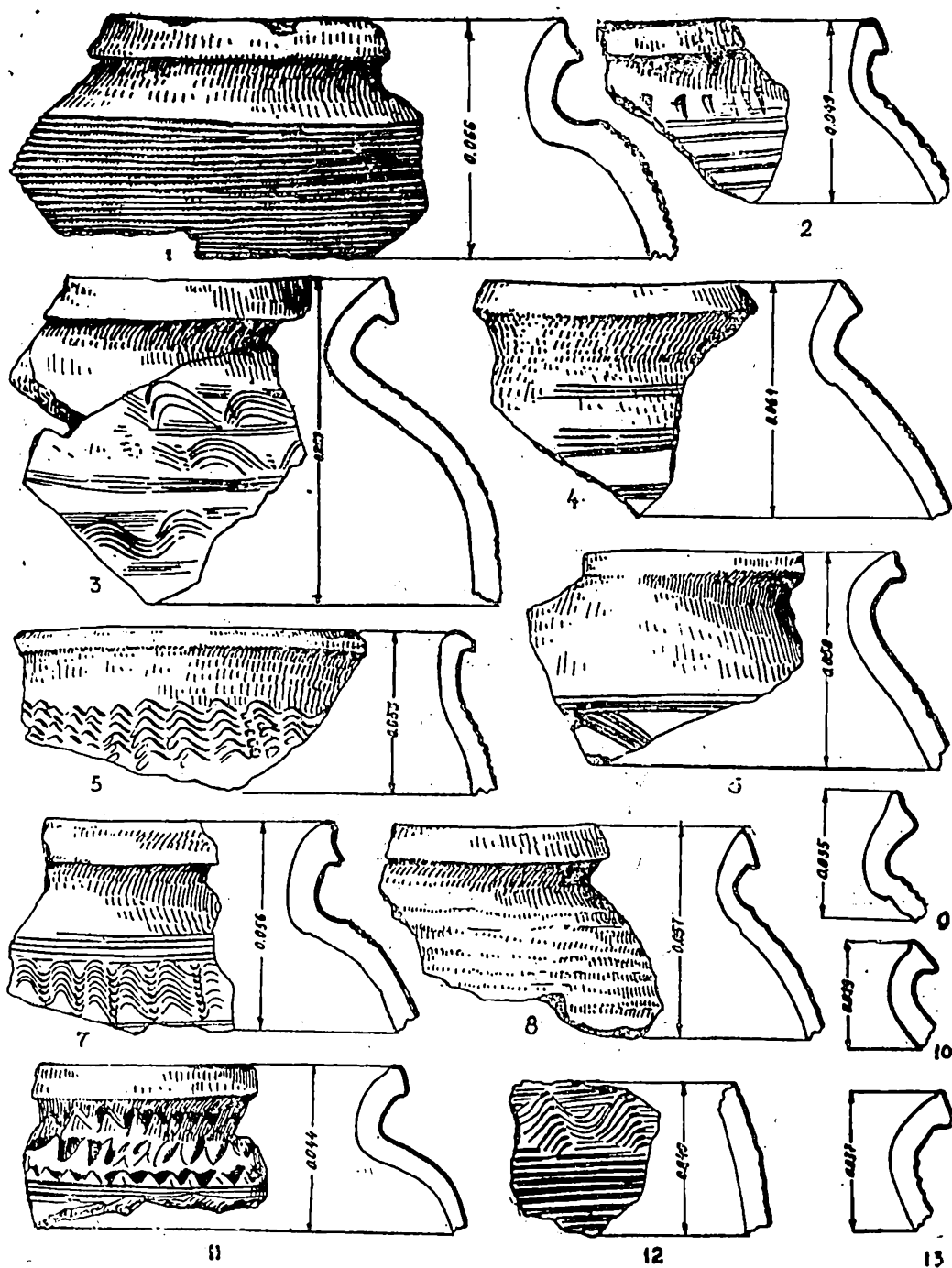

Fig. 15. — Ceramică din secolele X—XI: 1, Pojorăni; 2, 7, Vădeni-Murgeni; 3, Mănăstirea; 4, Lățești; 5, 10, 13, Sărățeni; 6, Dodești; 8, Bursuci; 9, Fălciu; 11, Clrja, 12, Murgeni.

Din secolele VII—VIII s-au recoltat multe fragmente ceramice din vase lucrate cu mîna și la roată. Pasta vaselor lucrate cu mîna conține cioburi pisate, este friabilă, avînd culoarea brun-cenușie cu nuanțe gălbui. Buza puțin răsfrîntă în afară este alveolată. Fragmentele care provin din vase lucrate la roată conțin pietricele și au culoarea brun-cărămizie. Umărul este mai profilat, iar ca ornament se folosește tehnica inciziilor orizontale sau vălurite. Prezintă analogii cu cultura Hlincea I.

Secolele IX—X sînt reprezentate prin multe fragmente, provenind din vase-borcan, de culoare roșcată, cu multe pietricele în compoziția pastei. Buza evazată se termină prin rotunjire. Decorul începe de sub buză, fie prin incizii orizontale sau fascicule, fie prin fascicule vălurite (fig. 11/2, 6). Fundul este concav sau plat.

S-a găsit de asemenea o margine de căldare de lut cu două orificii pentru agățat din aceeași pastă (fig. 18/3) și o fusaiolă bitronconică (fig. 14/1). Materialele au analogii cu cultura Dridu.

g) La punctul numit „Podul Colonel”, tot pe stînga Elanului și tot în poziție joasă, s-a descoperit o așezare din secolele IX—X. Fragmentele ceramice provin din vase lucrate la roată. Culoarea pastei este brun-roșcată, iar în compoziție pe lîngă pietricele intră și scoică pisată. Ceramica de aici prezintă analogii cu cultura Dridu.

VALEA BOZASCA-RÎNCENI

26. *Stubuleț*, comuna Berezeni (județul Vaslui)

Lîngă marginea de est a satului, în poziție joasă, s-a descoperit o așezare⁴⁸ cu materiale aparținînd secolelor VII—VIII.

Fragmentele ceramice provin din vase lucrate la roată înceată, din pastă cu cioburi pisate și puține pietricele de culoare brun-cărămizie. Ca ornament prezintă incizii orizontale. Materialele au similitudini cu cultura Hlincea I.

27. *Horinceni*, comuna Berezeni (județul Vaslui)

Pe locul numit „Troienăși”, în stînga pîrîului, s-a descoperit o așezare⁴⁹ aparținînd secolelor VI—VII și VII—VIII. După tehnica de lucru, forme și ornament fragmentele ceramice aparținînd secolelor VI—VII și VII—VIII au similitudini cu cultura Hlincea I, cu elemente protodridu.

VALEA PRUTULUI

28. *Pojorăni*, comuna Vetrișoia (județul Vaslui)

La „Șipot”, circa 600 m nord de sediul IAS, în poziție joasă, s-a descoperit o întinsă așezare⁵⁰, cu materiale din secolele VI—VII, VII—VIII și IX—XI.

⁴⁸ Se găsesc materiale aparținînd culturii Sintana de Mureș.

⁴⁹ Aici sînt materiale din secolul al IV-lea și probabil din secolul al V-lea.

⁵⁰ Se găsesc materiale din epoca bronzului (cultura Noua), Hallstatt, Latène, Sintana de Mureș, probabil și secolul al V-lea și din secolele XVII—XVIII.

Din secolele VI—VII provin fragmente ceramice din vase lucrate cu mîna. Pasta de culoare brun-cenușie sau cărămizie conține cioburi pisate. Profilul este foarte puțin reliefat, buza de asemenea ușor evazată și cu alveole (fig. 3/8, 9; 4/2). Un fragment dintr-un vas lucrat cu mîna, destul de mare, cu buza răsfrîntă, rotunjită și pîntecele bombat, este ornat cu ușoare alveole pe gît, executate prin apăsarea cu degetul și prin împunsături și incizii care par să reprezinte figuri zoomorfe (fig. 4/5; 6/1).

Secolele VII—VIII sînt reprezentate prin fragmente din vase lucrate cu mîna și la roată. Un vas întregibil, din pastă amestecată cu cioburi pisate, de culoare brun-gălbuie, are umărul mult profilat, fundul plat și îngust, gura largă,

Fig. 16. — Monedă de bronz bizantină de la Mihail al IV-lea Paflagonianul (1034—1041).

iar buza foarte puțin evazată este ornamentată cu impresiuni executate cu șnurul înfășurat (fig. 8/3). Poate fi asociat culturii Romen-Borșevo.

Alte fragmente lucrate la roată prezintă un decor variat, prin incizii orizontale și vălurite (fig. 5/5), iar altele sînt fără decor și cu buza rotunjită. În general, materialele își găsesc similitudini cu cultura Hlincea I, iar unele fragmente amintesc vasele de tip protodridu.

În sfîrșit, din secolele IX—X și XI provin destule fragmente ceramice din vase lucrate la roată înceată sau cu învîrtituri mai repezi. În compoziția pastei se observă pietricele, calcar și mică. Culoarea lor este brună-cărămizie și roșcată. Buza este evazată în diverse forme și se termină prin rotunjire sau muchii. Umerii sînt proeminenți. La vasele cu mică și de culoare roșcată, între umăr și gît se observă un prag. Decorul este realizat prin tehnica inciziei în diverse forme (fig. 10/5; 15/1). În acest context s-au găsit două fusaiole, din care una în formă de disc (fig. 14/3) și alta bitronconică (fig. 14/4), precum și o mărgică de sticlă de formă tot bitronconică. De asemenea, s-au găsit gresii verzi pentru ascuțit. Materialele au analogii cu cultura Dridu.

29. Berezeni (județul Vaslui)

Pe locul numit „Vicoleni”, unde se află locuința lui Mihail Mihalache, pe terasa inferioară a Prutului s-a descoperit o așezare⁵¹ cu materiale din secolele

⁵¹ Sînt și materiale din epoca bronzului (cultura Noua), Latène, din secolul al IV-lea și probabil și din secolul al V-lea.

V—VI cu asemănări în cultura Ipotești-Cindești din secolele VI—VII, corespunzătoare culturii Hlincea I, precum și din secolele IX—X, corespunzătoare culturii Dridu.

30. *Bozia*, comuna Fălciu (județul Vaslui)

La „Gura Boziei”, care se deschide în șesul Prutului, se află o așezare ⁵² din secolele IX—X, cu materiale (fig. 9/11) care au analogii cu cultura Dridu.

31. *Fălciu* (județul Vaslui)

„La casa de apă”, pe terasa inferioară a Prutului, s-a descoperit o așezare ⁵³ cu materiale din secolele V—VI, VI—VII, VII—VIII, IX—X și XI.

Din secolele V—VI provin mai multe fragmente ceramice, însă în mod deosebit atrage atenția un vas lucrat la roată, dintr-o pastă care conține nisip și pietricele. Culoarea este brun-roșiatică. Forma vasului este bitronconică, iar fundul plat și buza ușor evazată și rotunjită. Sub buză se observă un prag, iar pe umăr trei incizii orizontale (fig. 2/8). Prezintă asemănări cu cultura Ipotești-Cindești.

Din secolele VI—VII provin de asemenea multe fragmente ceramice. În compoziția pastei se găsesc multe cioburi pisate și uneori puține pietricele. Ornamentul este redat prin incizii dispuse în fascicule orizontale sau vălurite și prin alveole pe buză. Atrag atenția două fragmente cu profil de vase bitronconice (fig. 4/3; 5/3, 6; 6/7, 10) prezentînd forme identice cu cele descoperite în așezarea de la Sărățeni. Aceste materiale pot fi datate în secolele VI—VII și prin analogie cu unele descoperiri din Cîmpia Dunării ⁵⁴, reprezentînd totuși prin formele sale, pronunțat bitronconice, un aspect propriu pentru ceramica din Moldova din această vreme.

Din secolele VII—VIII datează două vase întregibile, care au apărut în profilul unui bordei dintr-un mal. Unul din vase este lucrat cu mîna, din pastă care conține multe cioburi pisate. Culoarea este brun-cărmizie. Gura este mult deschisă față de fund și cu alveole pe buză (fig. 8/1). Altul lucrat la roată conține multe pietricele și are culoarea cenușie. Forma vasului este ovală, buza evazată și rotunjită, iar fundul plat. Ornamentul este realizat prin incizii orizontale, care merg aproximativ pînă la jumătatea vasului, și dintr-o incizie în val dispusă pe gît (fig. 8/5). În același context s-a mai găsit o piatră de rîșniță, perforată la mijloc, convexă pe o parte, precum și două bucăți de cremene pentru scăpărat. Materialele se asociază culturii Hlincea I, subliniindu-se elementele de tip protodridu.

În sfîrșit, secolelor IX—XI le aparțin foarte multe fragmente ceramice (fig. 10/16; 11/1; 15/9; 19/2) care prin tehnica de lucru, forme și ornament au analogii cu cultura Dridu. Din aceeași așezare provine și un împungător din os (fig. 13/2).

⁵² S-au găsit materiale din secolul al IV-lea.

⁵³ Se mai găsesc materiale din epoca bronzului, din epoca migrațiunii popoarelor (cimitir de înhumăție și așezare) și din secolul al XVIII-lea (cimitir și așezare).

⁵⁴ V. Teodorescu, *Despre cultura Ipotești-Cindești în lumina cercetărilor arheologice din nord-estul Munteniei (reg. Ploiești)*, în *SCIV*, 15, 4, 1964, p. 485 și urm.

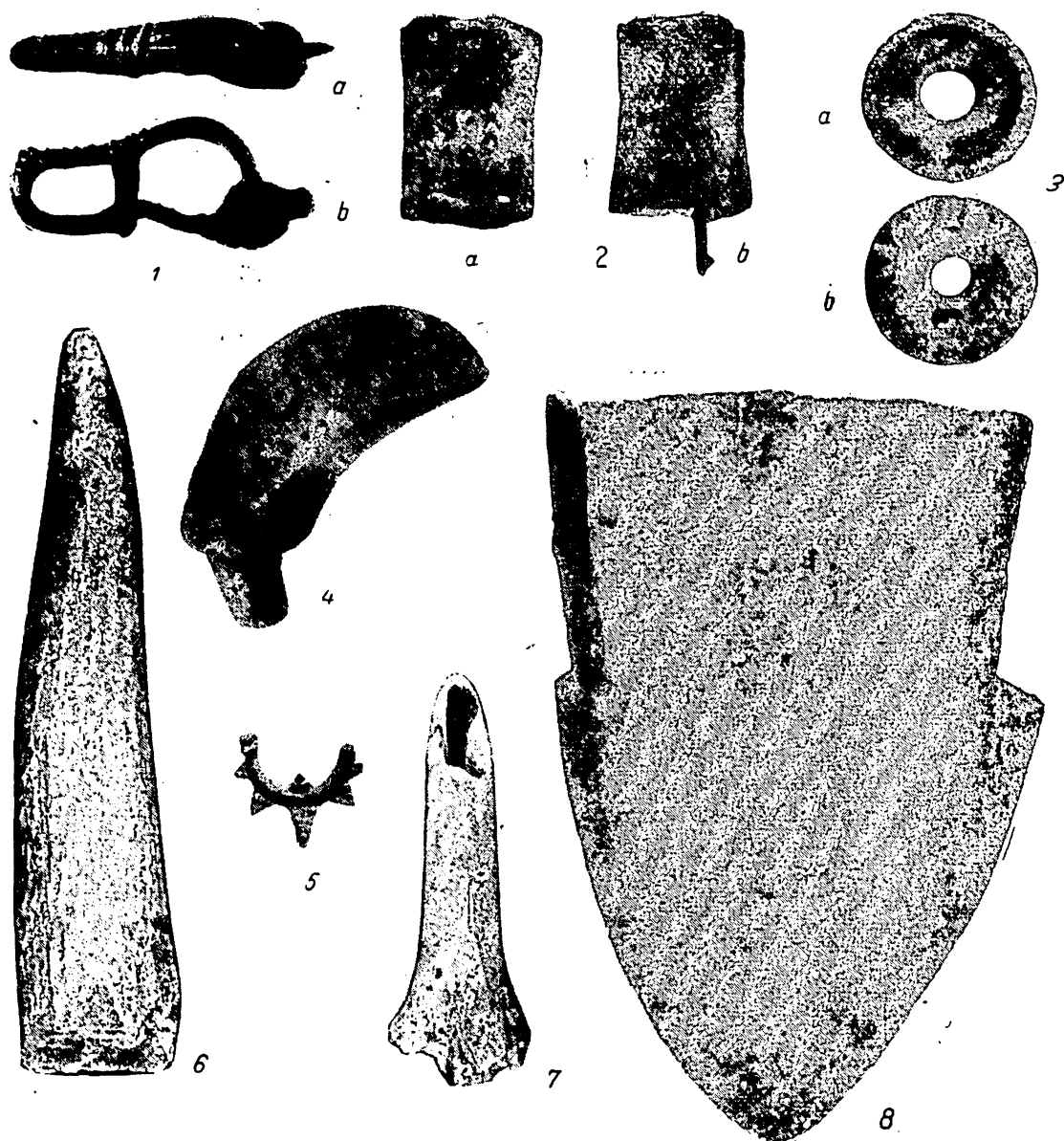

Fig. 17. — Obiecte de metal și os din secolele V–VI (1–2) și IX–XI (3–8); 1–2, Birlălești; 3, Dodești; 4, Epureni; 5–7, Vădeni-Murgeni; 8, Mănăstirea.

32. *Bogdănești*, comuna Fălciu (județul Vaslui)

a) La circa 700 m nord de sat, pe terasa inferioară a Prutului, s-a descoperit o așezare din secolele IX—X. Materialele de aici, prin tehnica de lucru, forme și ornamente, au analogii cu cultura Dridu.

b) În continuarea terasei Prutului, din marginea satului, în fața locuinței lui N. Diaconu, s-a descoperit un cimitir de înhumăție din secolele V—VI, care supra-pune o așezare din secolul al IV-lea e.n., aparținând culturii Sintana de Mureș.

Din fragmentele căzute din mal s-a putut întregi un vas mic (fig. 2/6). Vasul este lucrat la roată, dintr-o pastă cenușie-gălbuie, care conține pietricele. Imediat deasupra mijlocului și sub gît, vasul are două șanțuri. Fundul este plat și tăiat cu sfoara, iar buza, ușor evazată, se îngroașă și se rotunjește. Lîngă scheletul aflat în mal, cu orientarea N—S, pe partea lui dreaptă, în dreptul genunchiului, s-a găsit un vas întregibil. Vasul este lucrat la roată din pastă brun-cenușie care conține pietricele. Umerii sînt bine conturați și despărțiți de gît printr-un prag. Buza este răsfrîntă în afară și rotunjită. Fundul este mult îngust față de gură, concav și ieșit în afară (fig. 2/7). Al treilea vas, întregibil, găsit fragmentar cu oasele din partea superioară a scheletului, este de asemenea lucrat la roată. Pasta conține pietricele și are culoarea brun-cenușie. Forma vasului este ovoidală, cu dublă șanțuire pe gît, cu buza evazată, rotunjită și șanțuită în interior. Fundul este plat și tăiat cu sfoara (fig. 2/9). Aceste materiale își găsesc analogii la Nichiteni în Moldova, precum și la Ipotești-Ciurel-Cîndești în Muntenia.

Tot pe același teren s-au găsit fragmente ceramice din secolele IX—X, care prezintă trăsături asemănătoare culturii Dridu.

c) În grădina locuitorului Petrache Zonte s-a descoperit o altă așezare ⁵⁵ cu materiale din secolele IX—X, care prin tehnica de lucru, forme și ornament au analogii cu cultura Dridu.

33. *Rînzești*, comuna Fălciu (județul Vaslui)

La gura văii „Mihălceni”, care se deschide în șesul Prutului, s-a descoperit o așezare din secolele IX—X. Fragmentele ceramice provenind din această așezare prezintă trăsăturile culturii Dridu.

34. *Cîrja*, comuna Murgeni (județul Vaslui)

a) Pe locul numit „Bîrsana”, în grădina lui Traian Florea, pe panta care coboară lin spre una din bălțile Prutului, s-a descoperit o așezare cu resturi de locuire din secolele VII—VIII și IX—X.

Secolelor VII—VIII le aparțin fragmente din vase executate în tehnica, formele și ornamentul culturii Hlincea I (fig. 7/8), iar secolelor IX—X fragmente ceramice cu analogii în cultura Dridu.

b) În fața casei lui Th. Vultur, imediat peste pîrîu, în poziție joasă, se află o așezare ⁵⁶ aparținînd secolelor IX—X. Fragmentele ceramice descoperite aici prezintă similitudini cu cultura Dridu.

⁵⁵ Pe același loc se găsesc materiale din epoca bronzului și din secolul al IV-lea.

⁵⁶ Se găsesc materiale din secolele II—III e.n.

c) În partea de est a locului numit „Mața”, în panta care coboară lin spre una din bălțile Prutului, se află o așezare ⁵⁷ cu materiale din secolele V—VI, VII—VIII și IX—XI.

Din secolele V—VI datează fragmente ceramice din vase lucrate la roată, dintr-o pastă cu nisip și pietricele în conținut, de culoare brun-cenușie cu pete

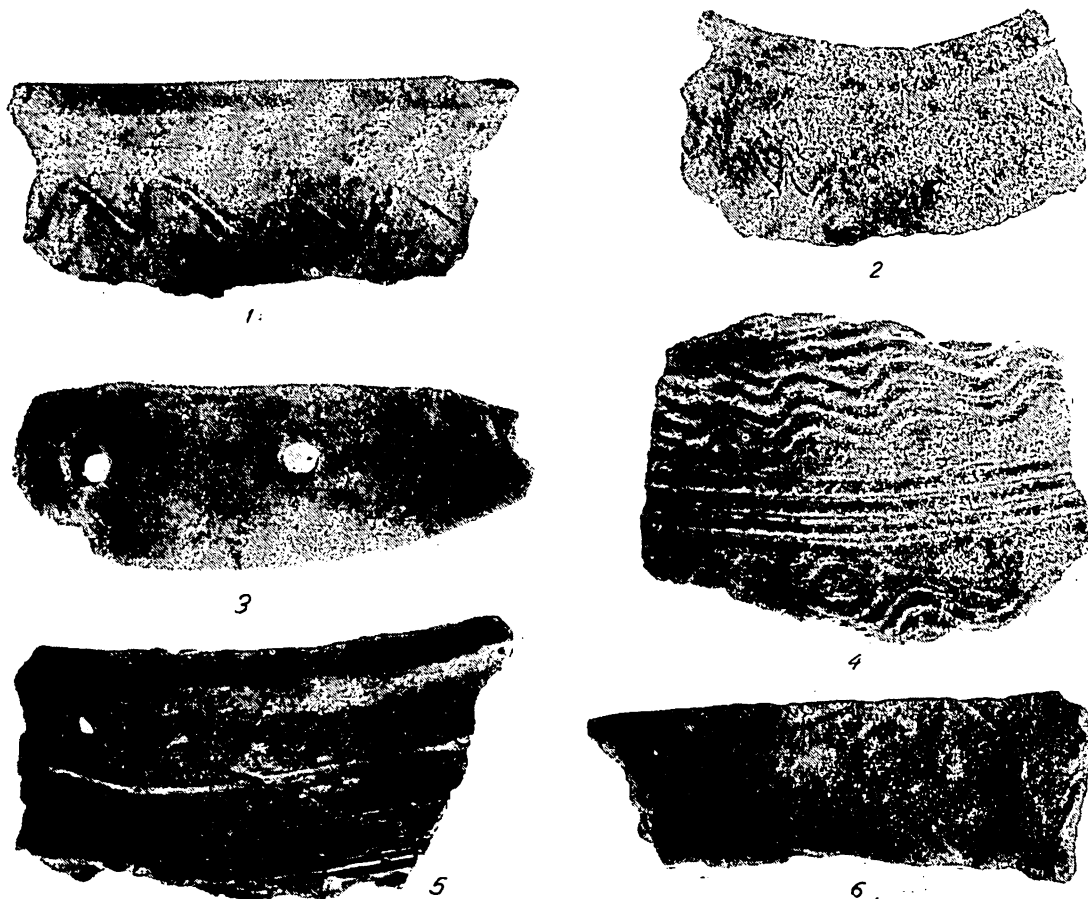

Fig. 18. — Ceramică din secolele IX—XI: 1, Vădeni-Murgeni; 2, 4, 5, Epureni; 3, Murgeni; 6, Bursuci.

roșcate. Buza se prezintă evazată, rotunjită, iar fundul plat. Pe umăr sînt incizii orizontale.

Fragmentele ceramice din secolele VII—VIII, prin tehnica, formele și ornamentul lor, prezintă trăsăturile culturii Hlincea I.

În sfîrșit, cele din secolele IX—XI prezintă trăsăturile culturii Dridu (fig. 10/8; 15/11).

⁵⁷ Este prezentă cultura Noua și cultura Sîntana de Mureș,

d) În partea de vest a locului numit „Mața”, spre șesul Elanului, s-a descoperit o altă așezare⁵⁸ cu materiale din secolele V—VI asemănătoare cu cele din partea de est a locului respectiv. De asemenea, de aici provin și resturi de locuire datînd din secolele IX—X asemănătoare celor descoperite în partea de est a locului „Mața”.

35. Vădeni, comuna Gănești (județul Galați)

Între biserică și malul Prutului s-a descoperit o așezare⁵⁹ cu materiale din secolele VI—VI, VII—VIII și IX—X.

Fragmentele ceramice din secolele VI—VII provin din vase lucrate cu mîna, din pastă amestecată cu cioburi pisate, culoare brun-gălbuie. Pereții vaselor sînt groși, prezintă neregularități. Fundul de asemenea este foarte gros. Buza este ușor evazată și cu alveole (fig. 3/6). Din secolele VI—VII datează unele fragmente din vase lucrate la roată (fig. 4/9).

Secolelor VII—VIII le aparțin un vas întregibil (fig. 8/2) și fragmente ceramice din vase lucrate cu mîna, precum și fragmente din vase lucrate la roată. Materialele ceramice din secolele VI—VII și VII—VIII reprezintă trăsăturile culturii Hlincea I.

Din secolele IX—X datează mai multe fragmente din vase lucrate la roata înceată. Pasta conține nisip și pietricele. Culoarea este cărămizie. Buza răsfrintă în afară este rotunjită sau în muchii. Decorul este realizat din benzi orizontale, vălurite sau caneluri. S-a găsit de asemenea o calotă semisferică provenită dintr-un cercel de bronz. Aceste materiale au analogii cu cultura Dridu.

VALEA BÎRLADULUI

36. Halta C.F.R. Dodești, comuna Vișoara (județul Vaslui)

a) În partea de vest a haltei se află o așezare⁶⁰ care datează din secolele IX—X. Fragmentele ceramice au în compoziția lor nisip și pietricele, iar ca ornament incizii orizontale. Aceste fragmente sînt caracteristice culturii Dridu.

b) La circa 400 m vest de cantonul Haltei Dodești se află o așezare⁶¹ cu materiale caracteristice secolelor VI—VII și VII—VIII cu analogii în cultura Hlincea I.

37. Zorleni (județul Vaslui)

a) Lîngă șosea, la ferma I.A.S. Zorleni, se află o așezare cu materiale din secolele IX—X care după tehnica de lucru, forme și ornament prezintă analogii cu cultura Dridu.

⁵⁸ Se găsesc materiale din secolul al IV-lea.

⁵⁹ Se găsesc materiale din epoca bronzului, Hallstatt, din secolul al IV-lea și din secolele XVII—XVIII.

⁶⁰ Se găsesc materiale aparținînd culturii Sîntana de Mureș.

⁶¹ Se găsesc materiale neolitice (protocucuteni), bronz (Noua), Hallstatt, Sîntana de Mureș și din secolele XVII—XVIII.

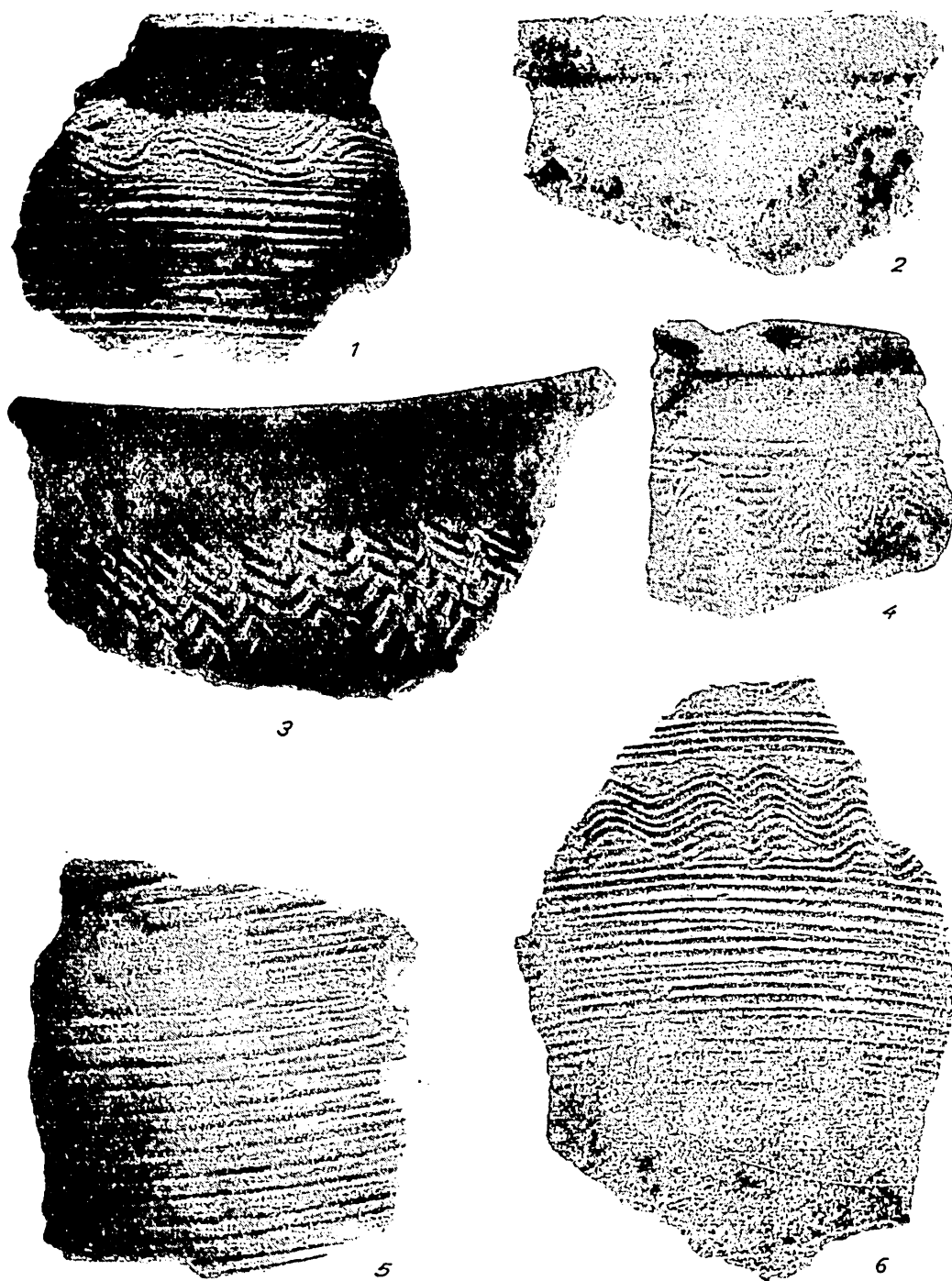

Fig. 19. — Ceramică din secolele IX—XI: 1, 6, Giurcani; 2, Fălciu; 3, 5, Sărățeni; 4, Mălușteni.

b) În grădina I.A.S. Zorleni se află o așezare⁶² cu materiale din secolele VI—VII (fig. 3/12) și VII—VIII caracteristice culturii Hlincea I. În același loc se află și fragmente ceramice din secolele IX—X caracteristice culturii Dridu.

Cercetările de suprafață din ultimii 17 ani, din stepa colinară Horincea-Elan-Prut, ca și cele câteva din Valea Bîrladului, au dus la depistarea a peste 300 de stațiuni arheologice, dintre care 69 (descoperite în 37 de localități) sînt legate de încheierea procesului de formare a poporului și limbii române (secolele VI—XI).

Cu toată cercetarea atentă și repetată, considerăm că mai sînt destule stațiuni nedepistate.

Pentru cele 69 de stațiuni în discuție, se poate afirma că încadrarea cronologică și culturală, datorită caracterului acestor cercetări, se face cu unele rezerve.

Dintre așezările descoperite numai trei sînt în poziție înaltă (Igești-Iazul lui Stoian, Bîrlălești-Sturza și Sîpeni), celelalte găsindu-se în poziția joasă, înșorită, iar uneori în locuri smîrcoase, lângă izvoare, în lungul pîraielor sau la puncte de confluență.

Judecînd după condițiile naturale actuale, se constată că în preajma stațiunilor descoperite se află păduri de deal și de luncă, propice aprovizionării cu lemn ca și unor eventuale adăposturi în caz de primejdie.

Pășunea de șes oferă apreciable suprafețe pentru creșterea animalelor.

Solul, mai ales din categoria cernoziomului, se pretează pentru agricultură. Văile apelor din această zonă au constituit întotdeauna căi importante de legături între sudul și nordul Moldovei.

Privite sub raportul încadrării cronologice, stațiunile din această zonă se prezintă în felul următor : 20 de stațiuni (19 așezări și 1 necropolă) datează din secolele V—VI ; 19 din secolele VI—VII ; 31 de stațiuni din secolele VII—VIII și 58 din secolele IX—XI.

În ceea ce privește încadrarea culturală, pentru unele stațiuni din secolele V—VI, am găsit similitudini cu materialele de la Cîrniceni și Nichiteni⁶³, apropieri de cultura Costișa-Botoșana⁶⁴ din Moldova, precum și de cultura Ipotești Cîndești⁶⁵ din Muntenia (Igești-Scîndureni, Fălciu, Bogdănești ș.a.), iar sub aspectul compoziției și formelor, chiar de tipul Bratei⁶⁶ din Transilvania (Igești-Scîndureni, Berezeni-Vicoleni, Murgeni-Ursoaia ș.a.). Prezintă o deosebită importanță unele fragmente ceramice din pastă relativ fină, cenușie, descoperite în așezările Dodești (Călugăreasca-Sipot), Bîrlălești (Stanția), care păstrează tradiția culturii Sîntana de Mureș (secolul al IV-lea e.n.).

⁶² Se mai găsesc materiale neolitice (protocucuteni) și din secolul al IV-lea.

⁶³ Informații de la N. Zaharia, căruia îi mulțumim și pe această cale.

⁶⁴ Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, *Cercetările arheologice de la Mîniaia-Costișa și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale locale din sec. V—VI din Moldova*, în *Carpica*, I, 1968, p. 233 și urm.; D. Teodor și Gr. Foit, *Importanța descoperirilor arheologice de la Botoșana—Gura Humorului, pentru cunoașterea secolelor V—VI în Moldova* (în ms.).

⁶⁵ V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 485 și urm.

⁶⁶ Eugenia Zaharia, *Sondajele de la Bratei din 1959, Materiale*, VIII, 1962, p. 623 și urm.; I. Nestor, *Les données archéologiques et la problème de la formation du peuple roumain*, p. 398—400. Pentru informații și posibilitatea de a cunoaște materialele inedite de la Bratei mulțumim și pe această cale Eugeniei Zaharia,

Pentru aspectul de cultură materială din secolele VI—VII s-au găsit analogii cu cultura Hlincea I timpurie⁶⁷, cunoscută prin săpăturile de la Șipot-Suceava⁶⁸, Botoșana II și Cucorăni-Botoșana⁶⁹ din Moldova.

În unele așezări ca Pojorăni, Fălciu, Vădeni-Murgeni și Dodești se pot distinge unele elemente de tipul culturii Ipotești-Cîndești, obiecte de podoabă de proveniență romano-bizantină (fibulă, cerce), ca și unele elemente de influență slavă.

Materialele din secolele VII—VIII au fost, de asemenea, asociate culturii Hlincea I, cunoscută prin săpăturile din Moldova de la Hlincea-Iași, Lozna-Dorohoi⁷⁰, Dorobanțu-Iași, Spinoasa⁷¹, Suceava-Drumul Național⁷² și Dănești⁷³. Coexistența ceramicii lucrate cu mîna și la roată demonstrează evoluția neîntreruptă din fondul local Costișa-Botoșana a culturii Hlincea, ele constituind așa-numitele elemente protodridu⁷⁴ (Fălciu, Dodești, Sărățeni, Pojorăni ș.a.). Pe lângă similitudinile cu cultura Hlincea I din Moldova, unele apropieri le găsim în cultura Ipotești-Cîndești în Muntenia, precum și în Transilvania, la Bezid, Sălașuri și Filiaș.

În sfîrșit materialele din secolele IX—XI își găsesc analogii în cultura de tip Dridu din Moldova, cunoscută prin săpăturile de la Spinoasa, Șendreni, Dănești, Țintirim, Băiceni-Siliște, Bîtca-Oituz etc., precum și în cele din Muntenia de la Dridu⁷⁵, Bucov, Ileana-Podari⁷⁶ etc. și Capidava⁷⁷ din Dobrogea. În 17 din aceste stațiuni se găsesc fragmente ceramice corespunzătoare celor de la Răducăneni-Huși și mai ales de la Șendreni.

În ceea ce privește densitatea stațiunilor și continuitatea de locuire se constată că după o intensă locuire în secolul al IV-lea (peste 100 de stațiuni) numărul așezărilor scade la 19 în secolele V—VI, care continuă să existe aproximativ pe același loc, pentru ca apoi să crească ajungînd la 57 în secolul al V-lea. Din totalul așezărilor datînd din secolele V—XI, 50 suprapun stațiuni mai vechi, aparținînd culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov (secolul al IV-lea), iar în 19 stațiuni se constată o impresionantă continuitate de locuire din secolul al IV-lea pînă în secolul al XI-lea. De asemenea, se remarcă faptul că în două stațiuni se observă o continuitate de locuire în secolele VI—VIII, iar în 9 stațiuni, o continuitate în secolele VI—XI.

Din cele relatate rezultă prezența și evoluția de-a lungul secolelor V—XI a culturii materiale autohtone, precum și creșterea densității populației, ajungîndu-se la 57 de așezări în secolul al X-lea. Creșterea densității populației, materialele surprinse în așezări, ca și similitudinile corespunzătoare ne permit să subliniem

⁶⁷ M. Petrescu-Dimbovița, *Slovenské sídliská v Moldovskej oblasti Rumunska*, *SlA*, VI, I, 1958, p. 209 și urm.

⁶⁸ M. D. Matei, *Contribuții la cunoașterea ceramicii slave de la Suceava*, *SCIV*, X, 2, 1959, p. 409 și urm.

⁶⁹ Informații de la Dan Teodor asupra săpăturilor incite din 1964—1966, cărui îi mulțumim și pe această cale.

⁷⁰ Dan Teodor și I. Mitrea, *Cercetări arheologice în așezarea prefeudală de la Lozna-Dorohoi*, *AM*, IV, 1966, p. 279 și urm.

⁷¹ D. Teodor și Emilia Zaharia, *Sondajele de la Spinoasa și Erbicieni*, *Materiale*, VIII, 1962, p. 37 și urm.

⁷² M. D. Matei, *op. cit.*, p. 421—427.

⁷³ M. Petrescu-Dimbovița și Emilia Zaharia, *Sondajul arheologic de la Dănești*, *Materiale*, VIII, 1962, p. 52—56.

⁷⁴ I. Nestor, *Slavii pe teritoriul R.P.R. în lumina documentelor arheologice*, *SCIV*, X, 1, 1959, p. 59. Conceptul de cultură a fost formulat pentru prima dată de prof. I. Nestor, în urma analizei unor resturi de cultură materială descoperite în Moldova la Miroslava-Chîperești, Băiceni etc., prin analogie cu descoperirile de la Bezid, Sălașuri și Filiaș în Transilvania. I. Nestor, *Contributions archéologiques au problème des proloumains. La civilisation de Dridu. Note préliminaire*, *Dacia*, N.S., II, p. 371 și urm.

⁷⁵ I. Nestor și Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu (r. Urziceni)*, *reg. Ploiești, Materiale*, VII, 1961, p. 561 și urm.

⁷⁶ Vlad Zirra, *Cercetări feudale timpurii la Ileana-Podari*, *Materiale*, V, 1959, p. 501 și urm.

⁷⁷ Gr. Florescu, R. Florescu și P. Diaconu, *Capidava*, vol. I, 1958.

intensa dezvoltare economică a unei populații stabile, a cărei ocupație principală era agricultura, creșterea vitelor și meșteșugurile.

Pentru lămurirea și mai temeinică a unor aspecte de cultură materială, socotim necesar să se efectueze săpături la Bogdănești, Fălciu, Dodești și Murgeni, unde, în preajma așezărilor, sînt sesizate și cimitire.

GHENUȚĂ COMAN

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT LES Ve—XIe SIÈCLES AU SUD DE LA MOLDAVIE (LA STEPPE HORINCEA—ELAN—PRUTH)

R É S U M É

Les recherches archéologiques entreprises dans la steppe Horincea—Elan—Pruth durant les années 1943—1966 ont abouti à la découverte de plus de 300 stations archéologiques, dont l'auteur présente 69 stations situées dans 37 localités.

Dans ces 69 stations ont été découverts une nécropole et 127 établissements datant des Ve—XIe siècles, qui sont en étroite liaison avec le processus de la formation de la langue et du peuple roumains (fig. 1). Parmi les établissements découverts, trois seulement sont situés sur une position élevée, tous les autres étant situés sur des positions basses, quelquefois près de sources, le long des ruisseaux ou aux points de confluence, et dans les deux cas on constate que les stations découvertes se trouvent emplacements à proximité des forêts des collines ou du lit majeur, propices également à l'approvisionnement en matière première et pour l'abri en cas de péril.

D'autre part les prairies offrent de grandes surfaces pour l'élevage du bétail et le sol, surtout le tchernoziom, permet le développement de l'agriculture. En même temps les vallées des ruisseaux de cette région ont toujours été des voies importantes de communication, entre le sud et le nord de la Moldavie.

Au point de vue chronologique, les 69 stations archéologiques contiennent une nécropole et 19 établissements des Ve—XIe siècles, 19 établissements des VIe—VIIe siècles, 28 établissements des VIIe—VIIIe siècles, 3 établissements des VIIIe—IXe siècles et 57 établissements des IXe—XIe siècles.

Au point de vue de l'encadrement culturel, la nécropole, de même que les établissements des Ve—VIe siècles (fig. 2, 17/1—2), ont des analogies avec le matériel de la culture de Costișa-Botoșani de Moldavie, d'Ipotești-Cindești-Ciurelu de Munténie et de Bratei de Transylvanie.

Il faut aussi souligner l'existence d'une catégorie de céramique grise, façonnée dans une pâte fine selon la tradition de la culture de Sintana de Mureș-Tcherneakhov, ce qui atteste la continuité de l'habitat ainsi que la continuité ethnique.

Les établissements des VIe—VIIe siècles ont des analogies, en ce qui concerne la céramique (fig. 3—6), avec la civilisation de Hlincea I de Moldavie.

Les établissements des VIIe—VIIIe siècles (fig. 7—9) présentent des analogies avec la civilisation de Hlincea I, Lozna-Dorohoi, Dorobanțu-Iași, Spinoasa și Dănești.

La coexistence de la céramique confectionnée à la main et de celle au tour met en évidence l'évolution interrompue des éléments autochtones du type Costișa-Botoșana de la civilisation de Hlincea, qui constituent les soi-disant éléments proto-Dridu.

On observe aussi quelques ressemblances avec la civilisation d'Ipotești-Cindești de Munténie, ainsi qu'avec les découvertes de Bezid, Sălașuri et Filiași de Transylvanie. Les découvertes des IXe—XIe siècles (fig. 10—16 ; 17/3—8 et 18—19) ressemblent à celles appartenant à la culture de Dridu de Munténie et à celles de type Dridu de Moldavie, qui sont

attestées par les fouilles de Spinoasa, Dănești, Băiceni-Siliște, Bîtea-Oituz et surtout de Șendreni. Elles ressemblent même à celles de type Dridu de Dobroudja.

En ce qui concerne la densité des établissements et la continuité d'habitat, on constate un intense habitat, durant le IVe siècle, avec plus de 100 établissements appartenant à la culture de Sintana de Mureș-Tchernéakhov, qui diminuent jusqu'à 19, aux Ve — VIe siècles, tout en continuant leur existence approximativement au même endroit que les établissements antérieurs et, ensuite, augmentent jusqu'à 58, aux IXe — XIe siècles.

De la totalité des établissements datant des Ve — XIe siècles, on constate que 50 établissements recouvrent des stations plus anciennes appartenant à la civilisation de Sintana de Mureș et dans 19 établissements une continuité d'habitat depuis le IVe jusqu'au XIe siècle.

Aux IXe — XIe siècles la civilisation Dridu était prépondérante, les données archéologiques dont on dispose, attestant l'accroissement de la densité d'une population autochtone d'éleveurs de bétail, d'agriculteurs et d'artisans divers, ainsi que l'unité de la culture matérielle non seulement en Moldavie, mais aussi sur tout le territoire roumain.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — La carte des découvertes archéologiques de la steppe Hcrincea-Elan-Pruth et de la vallée du Bîrlad : A, nécropole du Ve siècle ; B, établissements des Ve—VIe siècles ; C, établissements des VIe—VIIe siècles ; D, établissements des VIIe—VIIIe siècles ; E, établissements des VIIIe—IXe siècles ; F, établissements des Xe—XIe siècles. Les numéros de la carte correspondent à ceux du texte.

Fig. 2. — Céramique des Ve—VIIe siècles : 1—2, 4, Igești ; 3, Murgeni ; 5, Birlălești ; 6—7, 9, Bogdănești ; 7, Fălciu.

Fig. 3. — Céramique des VIe—VIIe siècles : 1, 13, Murgeni ; 6, Vădeni-Prut ; 7, Epureni ; 8—9, Pojorăni ; 12, Zorleni.

Fig. 4. — Céramique des VIe—VIIe siècles : 1, 7, Mănăstirea ; 2, 5, Pojorăni ; 3, Fălciu ; 4, Dodești ; 6, Vădeni-Murgeni ; 8, Sărățeni ; 9, Vădeni-Prut.

Fig. 5. — Céramique des VIe—VIIe siècles : 1, Sărățeni ; 2, 4, Murgeni ; 3, 6, Fălciu ; 5, Pojorăni.

Fig. 6. — Céramique des VIe—VIIe siècles (1—2, 4—5, 7, 9—10) et des VIIe—VIIIe siècles (3, 6, 11—13) : 1, Pojorăni ; 2, Mănăstirea ; 3, Epureni ; 4—5, Dodești.

Fig. 7. — Céramique des VIIe—VIIIe siècles : 1, Epureni ; 2, Murgeni ; 3, Aldești ; 4, 6—7, 9, Sărățeni ; 5, Giurcani ; 8, Cîrja.

Fig. 8. — Céramique des VIIe—VIIIe siècles (1—3, 5) et des IXe—Xe siècles (4, 6) : 1, 5, Fălciu ; 2, Vădeni-Pruth ; 3, Pojorăni ; 4, Mănăstirea ; 6, Epureni.

Fig. 9. — Céramique des VIIe—VIIIe siècles (1—2, 4—5) et des IXe—Xe siècles (3, 6—11) : 1—10 Murgeni ; 11, Bozia.

Fig. 10. — Céramique des IXe—Xe siècles : 1, 9, 14, Vădeni-Murgeni ; 2, Mănăstirea ; 3, Murgeni ; 4, Bursuci ; 5, Pojorăni ; 6, 13, Sărățeni ; 7, 10, 12, 15, Epureni ; 8, Cîrja ; 11, Lățești ; 16, Fălciu.

Fig. 11. — Céramique des IXe—XIe siècles : 1, Fălciu ; 2, 6, Murgeni ; 3, Epureni ; 4—5, Fedești ; 7, 11, 13—14, Birlălești ; 8—9, 12, Bursuci ; 10, Sărățeni ; 15, Mălușteni.

Fig. 12. — Objets en métal des Ve—VIIe siècles (1) et des Xe—XIe siècles (2—7) : 1, Igești ; 2, Minzătești ; 3—4, Epureni ; 5, Bursuci ; 6, Comănești.

Fig. 13. — Objets en os des IXe—Xe siècles : 1, Giurcani ; 2, Fălciu ; 3, Suletea ; 4, 7—8, 12, Epureni ; 3—6, 9, 11, Vădeni-Murgeni ; 10, Igești.

Fig. 14. — Fusaïoles en terre cuite des IXe—Xe siècles : 1, Murgeni ; 2, Igești ; 3—4, Pojorăni ; 5, Epureni ; 6, Dodești.

Fig. 15. — Céramique des Xe—XIe siècles : 1, Pojorăni ; 2, 7, Vădeni-Murgeni ; 3, Mănăstirea ; 4, Lățești ; 5, 10, 13, Sărățeni ; 6, Dodești ; 8, Bursuci ; 9, Fălciu ; 11, Cîrja ; 12, Murgeni.

Fig. 16. — Monnaie byzantine en bronze de Michel IV le Paphlagonien (1034—1041).

Fig. 17. — Objets en métal et en os des Ve—VIe siècles (1—2) et des IXe—XIe siècles (3—8) : 1—2, Birlălești ; 3, Dodești ; 4, Epureni ; 5—7, Vădeni-Murgeni ; 8, Mănăstirea.

Fig. 18. — Céramique des IXe—XIe siècles : 1, Vădeni-Murgeni ; 2, 4, 5, Epureni ; 13, Bursuci.

Fig. 19. — Céramique des IXe—XIe siècles : 1, 6, Giurcani ; 2, Fălciu ; 3, 5, Sărățeni ; 4, Mălușteni.

STUDIUL PRELIMINAR AL RESTURILOR DE FAUNĂ DESCOPERITE ÎN SĂPĂTURILE DIN 1961 ÎN STAȚIUNEA NEOLITICĂ DE LA CUCUTENI-BĂICENI

În cadrul stațiunii de la Cucuteni au fost executate în 1961 săpături arheologice conduse de M. Petrescu-Dîmbovița. Materialul faunistic descoperit provine din așezări aparținând fazelor A, AB, B₁ și B₂ ale culturii Cucuteni.

Resturile faunistice sînt în cantitate de 1 004, toate fiind fragmente osoase aparținînd mamiferelor. Am reușit să determinăm 877 de resturi care aparțin următoarelor 14 specii :

Castor fiber L. (castorul)
Lepus europaeus Pall (iepurele)
Canis familiaris L. (cîinele)
Canis lupus L. (lupul)
Ursus arctos L. (ursul)
Sus scrofa ferus L. (mistrețul)
Sus scrofa domesticus L. (porcul domestic)
Cervus elephus L. (cerbul)
Capreolus capreolus L. (căpriorul)
Bos primigenius Boj. (bourul)
Bos taurus L. (boul domestic)
Ovis aries L. (oaia)
Capra hircus L. (capra)
Equus caballus L. (calul)

O parte a materialului osteologic, și anume 184 de fragmente, care provine din zone de contact a mai multor nivele (A, B₁, B₂) și deci este amestecat, nu a fost luat în considerare la stabilirea frecvențelor pe nivele a diferitelor grupe și specii.

Dăm în tabloul alăturat repartiția pe nivele a grupelor și speciilor de mamifere determinate, cît și frecvența lor.

Tabloul

reprezentind repartitia și frecvența grupelor și speciilor determinate în cele 4 nivele din stațiunea de la Cucuteni

Specia sau grupa	Cucuteni A		Cucuteni AB		Cucuteni B ₁		Cucuteni B ₂	
	Frag- mente	%	Frag- mente	%	Frag- mente	%	Frag- mente	%
Boul domestic	92	58,59	167	77,69	61	44,88	96	51,89
Bourul	2	1,27	—	—	1	0,74	2	1,08
Cerbul	21	13,38	16	7,44	13	9,56	23	12,43
Căpriorul	1	0,64	—	—	4	2,79	—	—
Porcul domestic	6	3,82	15	6,98	14	10,29	16	8,66
Mistrețul	11	7,01	9	4,18	10	7,47	15	8,10
Ovicaprinele	20	12,74	5	2,33	22	16,17	21	11,35
Calul	2	1,27	2	0,92	9	6,62	8	4,33
Cîinele	1	0,64	1	0,46	1	0,74	—	—
Iepurele	1	0,64	—	—	—	—	—	—
Lupul	—	—	—	—	1	0,74	1	0,54
Castorul	—	—	—	—	—	—	1	0,54
Ursul	—	—	—	—	—	—	2	1,08
Total fragmente	157		215		136		185	

Se constată că majoritatea resturilor osoase provin de la mamiferele domestice : bovine, ovicaprine, cîine.

Boul domestic prezintă frecvența cea mai înaltă în toate cele 4 nivele culturale. Nu am găsit de loc resturi de coarne, dar fragmentele osoase aparțin unor indivizi (luînd în considerare dimorfismul sexual) de talie mare, deci unor vite de tip „primigenius”.

Pe locul al doilea se plasează porcinele și ovicaprinele. Deși nu pare a exista o orientare precisă spre creșterea importanței uneia sau alteia dintre cele două grupe, de la nivelele cronologic mai vechi spre cele mai noi, se observă totuși o oarecare creștere a numărului ovicaprinelor. Fluctuațiile de la nivel la nivel s-ar putea însă datora și cantității relativ mici a materialului descoperit.

Porcinele sînt reprezentate printr-o rasă primitivă, dar de talie destul de mică, probabil asemănătoare cu tipul „palustris”.

Ovicaprinele sînt de talie mijlocie. Numărul ovinelor este relativ ridicat, găsindu-se și indivizi femele ce poartă coarne.

Cîinele are o frecvență foarte joasă. Puținele sale resturi aparțin lui *Canis familiaris palustris* Rüt.

Un loc cu totul aparte îl ocupă calul, descoperit în toate cele 4 nivele, deoarece nu putem preciza dacă el era de acum domesticit sau nu. Este evident însă faptul că frecvența sa crește mult — am putea spune chiar brusc — în nivelele B₁ și B₂. Viitoare cercetări vor aduce precizări în semnificația acestei creșteri.

Între mamiferele sălbatice frecvența cea mai ridicată o are cerbul, de la această specie provenind un material foarte abundent. Se vede deci clar rolul jucat de cerb în economia triburilor cucuteniene, chiar și în fazele de sfîrșit ale acestei culturi.

Pe locul al doilea se plasează mistrețul, care constituie de asemenea o specie vînată cu predilecție de locuitorii așezării. O importanță mult mai mică o aveau căpriorul și bourul.

Carnivorele și rozătoarele erau probabil vinate sporadic. Menționăm importanța resturilor ursului și ale castorului pentru caracterizarea peisajului geografic.

Pe baza datelor de mai sus se poate constata importanța mare jucată de creșterea animalelor în economia locuitorilor neolitici din toate cele 4 faze ale culturii Cucuteni. Vânătoarea avea un caracter mult mai secundar; nu se observă însă o scădere a importanței ei în fazele mai noi.

Abundența resturilor de cerb, prezența ursului și chiar a mistrețului atestă că în jurul stațiunii de la Cucuteni se găseau în neolitic păduri întinse de foioase. Castorul indică nu numai un landsaft păduros, dar și o rețea hidrografică bogată. Totodată peisajul geografic nu pare a prezenta schimbări prea mari în fazele ultime ale culturii Cucuteni față de fazele timpurii ale aceleiași culturi.

SERGIU HAIMOVICI

ÉTUDE PRÉLIMINAIRE DES RESTES FAUNIQUES DÉCOUVERTS LORS LES FOUILLES DE 1961 DANS LA STATION NÉOLITHIQUE DE CUCUTENI

R É S U M É

Les fouilles exécutées en 1961 dans la station archéologique de Cucuteni, ont mis au jour des restes fauniques provenant des phases A, AB, B₁, B₂ de la culture de Cucuteni. Nous avons déterminé 877 fragments appartenant à 14 espèces de Mammifères (voir la liste ci-dessus).

Pour les restes provenus des niveaux archéologiques appartenant avec précision à chacune des quatre phases on a calculé aussi les fréquences (voir le tableau avec les fréquences).

On constate l'importance jouée par l'élevage dans la vie économique des porteurs de cette civilisation. La chasse, bien qu'occupation secondaire, ne diminue pas aux phases plus récentes de la culture. Quant au paysage géographique, on peut dire que la station était entourée de grandes forêts, riches en cours d'eau.

AȘEZAREA DIN SECOLELE III-II î. e. n. DE LA ȘOROGARI

În anul 1964 s-a efectuat la Șorogari-Iași un sondaj cu care prilej s-au descoperit resturile unei așezări din epoca Latène. Materialul arheologic scos la iveală aparține unui facies cultural necunoscut pînă acum pe teritoriul Moldovei și ridică probleme importante privind epoca Latène din această regiune.

În cele ce urmează vom prezenta descoperirile respective considerînd că sînt absolut necesare precizările privind semnificația și importanța lor în cadrul culturii materiale locale din epoca a II-a a fierului.

Astfel, descoperirea unei locuințe de suprafață și a mai multor gropi menajere, precum și a inventarului ceramic din ele, a prilejuit constatarea că așezarea de la Șorogari aparține fazei de sfîrșit a Latène-ului II.

Locuința, de formă probabil rectangulară, se afla la 0,40 m adîncime față de nivelul actual, iar după resturile puternice de cărbuni și cenușă se poate deduce că a fost incendiată. În colțul ei de sud-est s-a păstrat mai mult de jumătate din vatra construită din lut și pietre. În apropierea vetrei se aflau sfărîmate vase de dimensiuni mari, acestea prezentînd și urme de ardere secundară, precum și numeroase fragmente de căni și străchini. Nu s-au putut surprinde urme de pari sau alte detalii de construcție ale locuinței de suprafață (fig. 1).

Gropile de formă cilindrică, dar puțin adînci, conțineau ceramică, pietre și oase, contemporane cu locuința.

Ceramica descoperită la Șorogari face parte din două grupe, din punctul de vedere al pastei și al formelor.

O primă categorie o formează vasele lucrate cu mîna, din pastă grosieră amestecată cu cioburi pisate, de culoare brun-gălbui sau brun-cenușie. Vasele din această categorie au forma unor borcane de dimensiuni mari, cu umerii bombați sau prelinși, gîtul scurt, marginea dreaptă sau groasă și evazată. Fundul în general este îngust și foarte gros (fig. 2/2,4,5—12,14,15; 3/2,3; 4/5,7—11).

Comparată cu ceramica Latène deja cunoscută de pe teritoriul Moldovei, această grupă de vase descoperită la Șorogari prezintă unele asemănări în ceea ce privește pasta și uneori forma. Dar ceea ce le caracterizează în mod deosebit este marginea evazată și puternic fațetată, precum și corpul bombat, acoperit pe porțiunea dintre gît și fund cu un strat de barbotină poroasă, uneori foarte groasă și care se detașează cu ușurință. Cu unele excepții, aceste vase sînt decorate cu brîu alveolat sau crestă, care delimitează partea de sus a barbotinei. Uneori acest ornament este dispus și pe restul vasului, în ghirlande, virgule, un-

ghiuri ascuțite sau apucători concave. Și aceste ormanente ca și apucătorile buton sau conice, precum și marginile alveolate sînt caracteristice în general Latène-ului atît din Moldova cît și din alte regiuni, prezentînd și unele elemente de tradiție din epocile anterioare. În schimb, prezența vaselor cu marginea fațetată

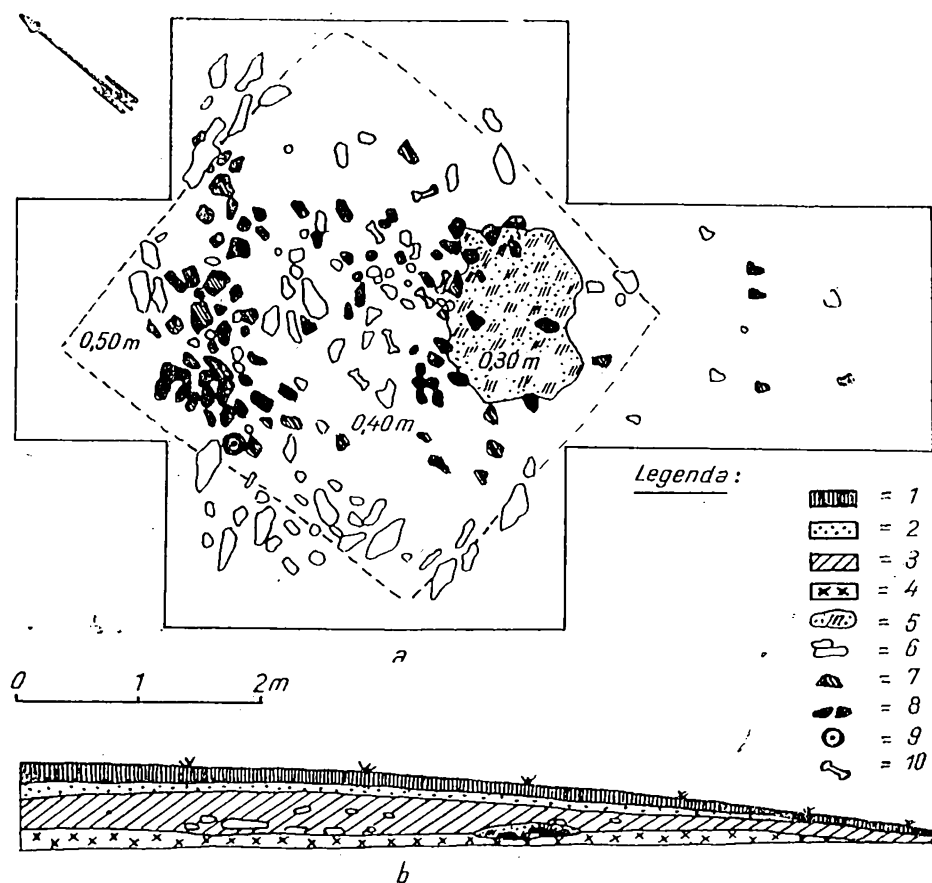

Fig. 1. — Planul (a) și profilul (b) locuinței de suprafață din așezarea Latène de la Șorogari. 1, sol arabil; 2, nivel prefeudal; 3, nivel Latène; 4, sol viu; 5, resturi de vatră; 6, resturi de chirpici; 7, fragmente ceramice; 8, pietre arse; 9, fusaiole; 10, oase de animale.

constituie un element nou, necunoscut pînă acum, în ceramica Latène autohtonă din Moldova, dar care are analogii cu o anumită categorie ceramică din aria culturii Przeworsk¹.

În unele așezări din Moldova, contemporane cu așezarea de la Șorogari, ca Lunca Ciurei², Cucorăni³ sau Botoșana⁴, unde, alături de ceramica autohtonă,

¹ J. Kostrewski, *Wielkopolska w czasach przedhistorycznych*, Poznań, 1923, p. 150.

² Șantierul arheologic Trusești, în *SCIV*, VI, 1—2, 1955, p. 183—187.

³ S. Teodor, *Contribuții la cunoașterea ceramicii din sec. III—I î.e.n. din Moldova*, în *SCIV*, 18, 1, 1967, p. 25—95; Silvia Teodor și S. Rață, *Contribuția cercărilor arheologice de la Medeleni la cunoașterea culturii*

materiale geto-dacice din Moldova în sec. III și II î.e.n., comunicare la cea de-a II-a Sesiune științifică a muzeelor, București, decembrie 1965.

⁴ Silvia Teodor și Gr. Foiț, *Noi aspecte ale culturii geto-dacice în nordul Moldovei în lumina săpăturilor de la Botoșana*, comunicare la cea de-a III-a Sesiune științifică a muzeelor, București, decembrie 1966.

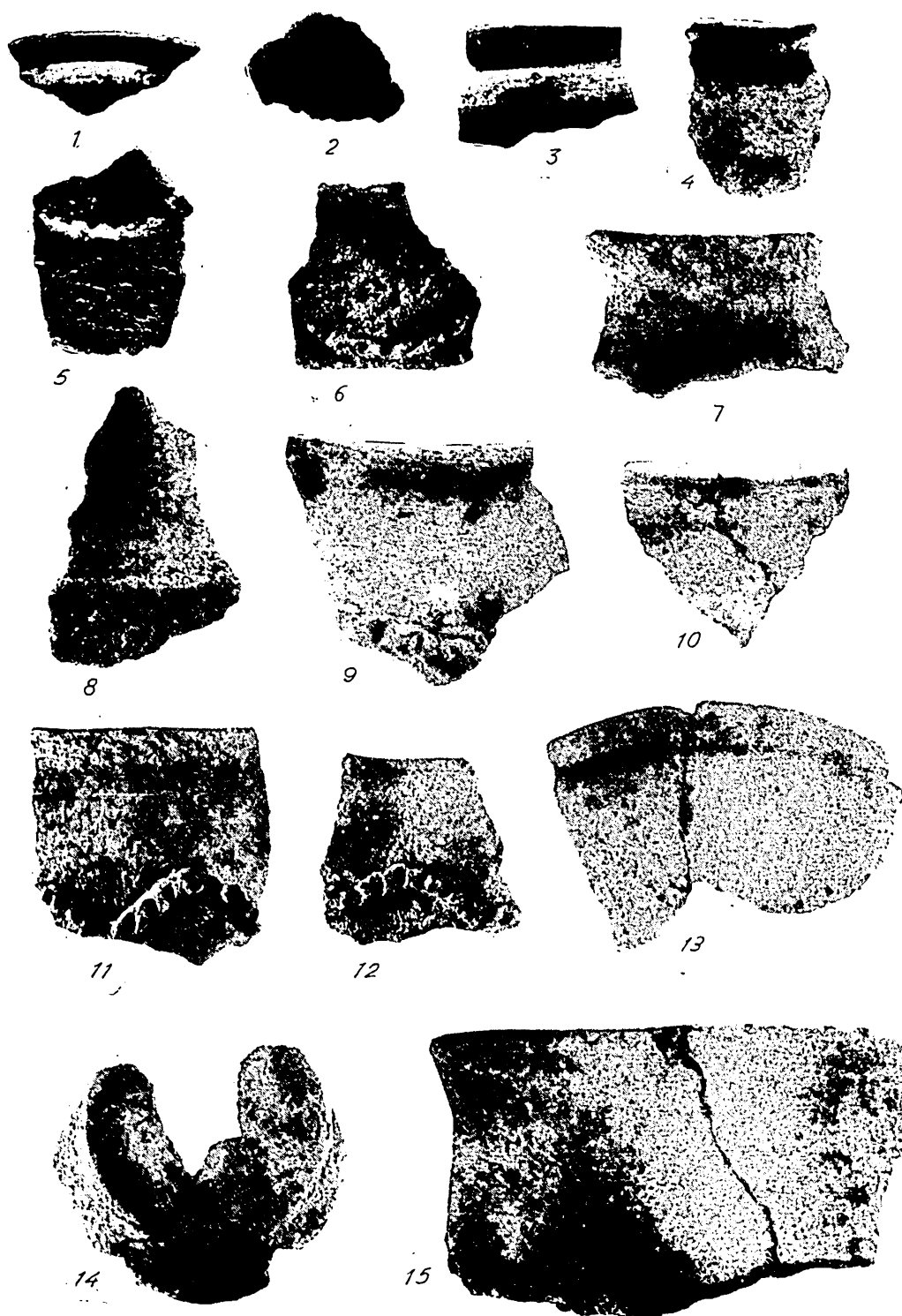

Fig. 2. — Fragmente ceramice (1–15 = circa 1/8 mărime naturală).

apare și ceramica bastarnică, se pot observa cu destulă ușurință unele influențe reciproce, îndeosebi în ceea ce privește tehnica de lucru a ceramicii. Astfel, este de observat că la Botoșana, mai ales, apare ceramică autohtonă grosieră cu marginea ușor fațetată și corpul acoperit cu barbotină, element pe care-l putem considera drept o influență bastarnică.

Cîteva fragmente asemănătoare se disting și la Lunca Ciurei, precum și în alte așezări, deocamdată cercetate parțial, de pe teritoriul Moldovei.

O altă grupă de ceramică, descoperită atît în locuința de suprafață cît și în gropi, sînt vasele lucrate din pastă fină, amestecată cu nisip, bine arsă, cu suprafața lustruită, de culoare roz-gălbuie sau roz-cenușie (fig. 2/1,3,13; 3/1; 4/1—4,6).

Formele predominante din această grupă sînt străchinile cu umărul bombat, marginea evazată și fațetată și fundul îngust. Din punctul de vedere al tehnicii de lucru și al formei, străchinile își găsesc cea mai apropiată analogie cu strachina folosită drept capac de urnă, din cimitirele bastarnice de la Poienestî⁵, Buhăești-Negrești⁶ și Tirpești⁷, sau cu cele de uz casnic din așezările de la Lunca Ciurei, Botoșana, Medeleni-Cucorăni, Mlada-Băiceni⁸ și altele, precum și în foarte multe descoperiri întîmplătoare, datînd din secolele III-II î.e.n. adică din vremea staționării pe teritoriul Moldovei a triburilor bastarnice. Deosebirea de culoare existentă în cadrul acestei grupe de ceramică între vasele de la Șorogari și cele din descoperirile mai sus amintite trebuie să-și găsească explicația în împrejurări aflate în legătură cu sfîrșitul viețuirii bastarnilor în Moldova, la sfîrșitul secolului al II-lea și începutul secolului I î.e.n., cînd și documentele scrise îi pomenesc pe aceștia din ce în ce mai rar.

Dacă admitem ipoteza că bastarnii au fost asimilați de autohtoni, atunci putem presupune că stabiliți în anumite așezări ei au preluat și unele obiceiuri de la geto-daci, printre care și procedeele de producere a ceramicii. Astfel, au lucrat vase din pastă amestecată cu cioburi pisate, modelînd formele lor mai vechi, sau chiar forme noi, combinînd caracteristici bastarnice și autohtone. Ne referim de această dată atît la vasele mari, din pastă amestecată cu cioburi pisate, cu buza fațetată și acoperite cu barbotină, cît și la străchinile din pastă fină de culoare roz-gălbuie.

În celelalte așezări de pe teritoriul Moldovei, denumite de tip Lunca Ciurei, avîndu-se în vedere faptul că aici s-a găsit pentru prima dată ceramică bastarnică într-o așezare autohtonă, ceramica bastarnică fină se deosebește oarecum de aceeași categorie ceramică descoperită în așezarea de la Șorogari. În așezările de tip Lunca Ciurei predomină ceramica neagră lustruită puternic, cu forme tipice, asemănătoare celor din necropola de la Poienestî sau din așezările aparținînd grupului Lukašovka din R.S.S. Moldovenească⁹, Stupsk din Polonia¹⁰, Hohen Lietz din R.D. Germană¹¹, precum și din alte diferite puncte din spa-

⁵ R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienestî din 1949*, în *Materiala*, I, 1953, p. 486—506.

⁶ Dan Teodor, *O necropolă Latène la Buhăești-Negrești*, în *SCȘ-Iași*, VIII, 2, 1957, p. 339.

⁷ Silvia Marinescu-Bîlcu, *Noi urme bastarne în Moldova de nord-vest*, în *SCIV*, XIV, 2, 1963, p. 413.

⁸ A. László, *Așezarea daco-getică de la Băiceni (sec. IV—II î.e.n.)* în acest volum.

⁹ G. B. Fedorov, *Rezultatele și problemele principale ale cercetărilor arheologice din sud-vestul U.R.S.S. refe-*

ritoare la mil. I e.n., în *SCIV*, X, 2, 1959, p. 374—375.

¹⁰ Erwin Reinbacher, *Ein ostgermanischer Friedhof bei Stupsk, Kr. Mława in Polen*, în *Varia Archaeologica*, Berlin, 1964, nr. 16, p. 148—161, pl. 20—23.

¹¹ Werner Haarnagel, *Die spälatène-und kaiserzeitlichen Siedlungen am Westlichen Geestrande der Hohen Lietz im Wesergebiet zwischen den Ortschaften Midlum und Langen, Kr. Wesermünde*, în *Varia Archaeologica*, Berlin, 1964, nr. 16, p. 143, fig. 16—17.

țiul de origine al bastarnilor și în locurile unde aceștia s-au stabilit temporar în secolele III—II î.e.n.

În toate aceste puncte s-au descoperit vase fine negre și lustruite, alături de vase grosiere cu gîtul neted și corpul acoperit cu barbotină, precum și străchini cu buza fațetată și torți în formă biconcavă. La Șorogari însă apare în exclusivitate numai ceramică de culoare roz-gălbuie, fină și modelată în aceeași tehnică.

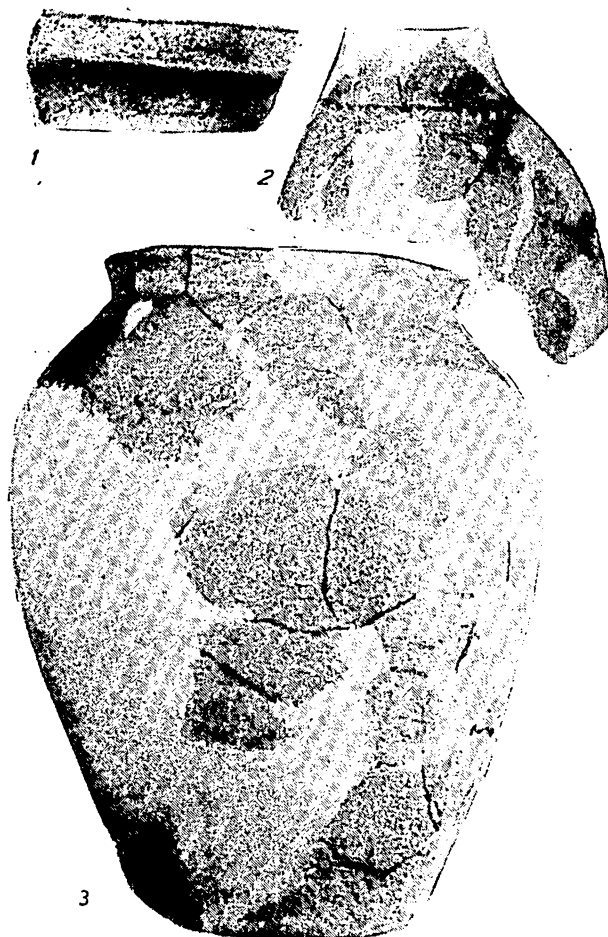

Fig. 3. — 1, fragment de strachină; 2 și 3, chiup și fragment de chiup (1 = circa 1/2; 2—3 = circa 1/8 din mărimea naturală).

Ținînd seama de deosebirile semnalate dintre ceramica din așezarea geto-dacică de la Șorogari și ceramica din celelalte așezări și cimitire din secolele III—II î.e.n. din Moldova, putem semnală existența la Șorogari a unui aspect latenoid oarecum izolat din grupul mare atribuit conlocuirii autohtono-bastarne, de care s-a vorbit mai înainte, aparținînd după toate probabilitățile unei mici enclave bastarne influențată puternic de cultura materială geto-dacică,

Ca și în așezările geto-dacice din secolele III—II î.e.n., de care am vorbit, la Șorogari s-a găsit o cantitate relativ mică de fragmente de amfore grecești care prin analogie cu cele descoperite în așezarea de la Lunca Ciurei, unde s-a găsit o cantitate mai mare, se pot atribui insulei Rhodos¹². Existența acestor fragmente de amfore peste tot unde s-au așezat bastarnii demonstrează existența unui

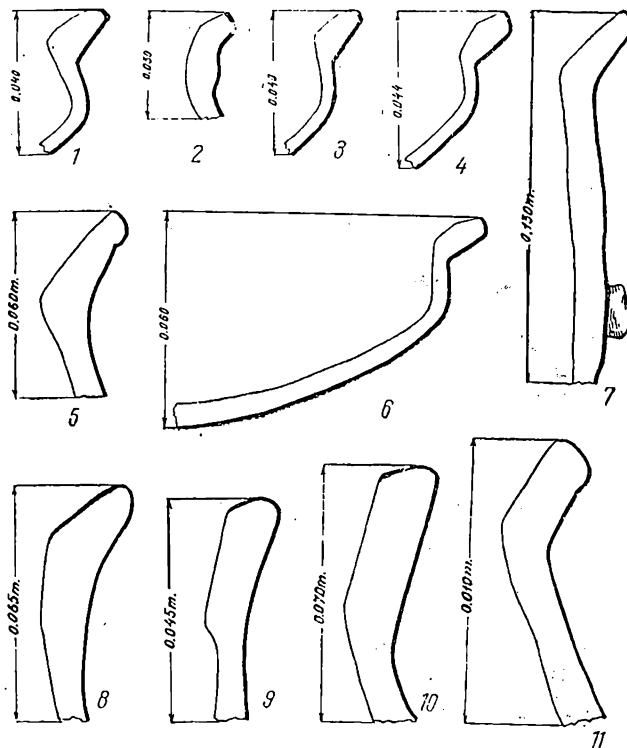

Fig.4. — Profile de vase borcan și străchini.

schimb de mărfuri pe care-l făceau aceștia în perioada când au staționat pe teritoriul Moldovei. În ceea ce privește produsele agricole pe care bastarnii trebuiau să le dea în schimb, credem că erau procurate fie din prăzile de război, fie de la populația locală supusă, sau chiar obținute prin munca unora dintre ei. De asemenea, produsele animaliere, inclusiv cele provenite din vînat și pescuit, le-au folosit nu numai pentru a-și îndeștula nevoile zilnice de trai, ci într-o măsură și pentru schimb.

Deprinderea de a-și procura produse de import mai ales vin, exista și la populația locală din Moldova încă din secolul al VI-lea î.e.n., cum atestă descoperirile de la Stîncești¹³, și s-a perpetuat fără întrerupere în secolele următoare. Bastarnii au preluat această deprindere de la geto-daci și împreună cu aceștia și-au procu-

¹² SCIV, VI, 1—2, 1955, p. 187.

¹³ Adrian C. Florescu, *Săpăturile de la Stîncești*, comu-

nicare la cea de-a II-a Sesiune științifică a muzeelor, București, decembrie 1965.

rat vin și untdelemn de la grecii care au continuat să urce cu mărfurile lor pînă în cele mai retrase așezări din Moldova.

Existența mănușilor șampilate cu eponimii insulei Rhodos la sfîrșitul secolului al III-lea și începutul secolului al II-lea î.e.n.¹⁴ în grupul de așezări de tip Lunca Ciurei datează cu precizie întregul material ceramic, inclusiv cel bastarnic, în această perioadă. Așezarea de la Șorogari avînd alături categoriile ceramice descrise mai sus împreună cu cîteva fragmente de amfore, se datează în secolul al II-lea î.e.n., în perioada de extindere în centrul și nordul Moldovei a dominației bastarnice.

SILVIA TEODOR

L'ÉTABLISSEMENT DE ȘOROGARI DATANT DÈS IIIe—IIe SIÈCLES AV.N.È.

RÉSUMÉ

L'auteur présente le matériel provenant des recherches effectuées en 1964 à Șorogari-Iași. La découverte d'une habitation de surface et de plusieurs fosses ménagères, ainsi que leur mobilier céramique, prouvent que l'établissement de Șorogari-Iași appartient à la phase tardive du Latène II. La céramique, en ce qui concerne la pâte et la forme, se divise en deux groupes. Du premier groupe, font partie les vases confectionnés dans une pâte grossière mêlée de tessons pilés brun rougeâtre ou brun jaunâtre, en forme de pot, aux épaules bombées, bord évasé et base étroite. Le bord évasé et quelquefois facetté, l'épaule bombée et le corps couvert de barbotine les différencient du groupe céramique, connu jusqu'à présent dans les habitations du haut Latène de Moldavie, mais les rapprochent de la céramique de la culture de Przeworsk. L'autre groupe céramique découvert à Șorogari se caractérise par une pâte fine, mêlée de sable, bien cuite, lustrée et d'un rose jaunâtre. Les formes prédominantes de ce groupe sont les écuelles au bord évasé et facetté, l'épaule bombée et la base étroite, ayant des analogies avec le matériel d'origine bastarne de la Moldavie et de l'espace où les Bastarnes se sont répandus aux IIIe—IIe siècles av.n.è.

Tenant compte des différences entre la céramique de l'établissement de Șorogari et la céramique des autres établissements et cimetières des IIIe—IIe siècles av.n.è. de Moldavie, nous pouvons signaler ici l'existence d'un aspect Latène en quelque sorte isolé, appartenant probablement à une petite enclave bastarne qui a été fortement influencée par la culture matérielle géto-dacique.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Plan et coupe de l'habitation de surface de l'établissement Latène de Șorogari : 1 — sol végétal ; 2 — l'horizon préféodal ; 3 — l'horizon Latène ; 4 — sol vierge ; 5 — restes de foyers ; 6 — restes de torchis ; 7 — fragments céramiques ; 8 — pierres calcinées ; 9 — fusaiole ; 10 — os d'animaux.

Fig. 2. — Șorogari. Fragments céramiques (1—15 = env. 1/8 gr. nat.).

Fig. 3. — Șorogari. Fragment d'écuelle (1) et vases à provision, entier (3) et fragmentaire (2) (1 = env. 1/3 ; 2—3 = env. 1/8 gr. nat.).

Fig. 4. — Șorogari. Profils de pots et d'écuelles.

¹⁴ D. Tudor, *Amfore elenistice descoperite în R.P.R.*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, București, 1954, p. 81—88.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA STEMEI DEZVOLTATE A MOLDOVEI ÎN EPOCA LUI ȘTEFAN CEL MARE

Domnia lui Ștefan cel Mare reprezintă una dintre cele mai glorioase pagini din istoria Moldovei. În această vreme s-au înregistrat importante succese nu numai în economia țării, ci și pe plan politic și militar. Epoca lui Ștefan cel Mare se caracterizează, de asemenea, și printr-o înflorire fără precedent a culturii și artei feudale moldovenești.

Cercetătorii noștri au consacrat numeroase studii celor mai importante probleme referitoare la istoria Moldovei în timpul vieții acestui mare domn, acordându-se, totodată, atenție și studierii stemei Moldovei¹.

În ultima vreme, în problema stemei Moldovei discuțiile au fost reluate. Astfel, Emil Condurachi, într-un articol publicat în 1945, a ajuns la concluzia că *stema principală* (oficială) a Moldovei era formată din capul simplu al bourului. Alături de aceasta, începând din timpul lui Ștefan cel Mare, s-a folosit și o *stemă secundară*, capul de bour figurînd ca cimier al coifului. S-a admis, de asemenea, că acest domn a avut și un *blazon personal*, a cărui imagine a fost reprezentată de monahul Filip în epilogul Tetraevangelului scris în 1502 pentru mănăstirea Zograf².

Mai recent, M. Berza, folosind un material informativ bogat și variat, ajunge la concluzia că au existat două tipuri heraldice ale stemei Moldovei: 1. *tipul dezvoltat*, în care apar capul bourului cu tot cu gît, coiful și scutul și 2. *tipul simplu*, caracterizat prin reprezentarea capului de bour în scut³. Primul tip heraldic, cel dezvoltat, a fost utilizat în toate împrejurările care comportau o

¹ C. I. Istrati, *Biserica și podul din Borzești*, București, 1904, p. 61—65, 67; N. Iorga, *Stema Moldovei pe clopotnița bisericii din Todireni (Burdujeni)*, în *BCMI*, VIII (1915), p. 139—140; I. Minea, *Despre stema Moldovei*, în *Cercetări istorice*, an. I, Iași, 1925, p. 401; Gh. I. Brătianu, *Originile stemelor Moldovei și Țării Românești*, în *RIR*, vol. I, fasc. I, București, 1931, p. 50—62; R. Gassauer, *Influența polonă asupra stemei*

Moldovei și a altor blazoane de pe monedele moldovenești, în *BSNR*, an. XXVII—XXVIII, nr. 81—82, 1933—1934, p. 84—88; H. Sanielevici, *Stema Moldovei și aceea a Țării Românești*, f.a., p. 15—44.

² Em. Condurachi, *Blazonul lui Ștefan cel Mare*, în *Hrisovul*, V (1945), p. 146—151.

³ M. Berza, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în *SCIA*, II, 1955, 1—2, p. 69—88.

anumită solemnitate, în timp ce al doilea tip, cel simplu, reprezentat și pe sigiliul domnesc, era folosit în ocazii de importanță secundară⁴. El s-a răspândit ca urmare a folosirii repetate a stemei de pe pecete la documentele emise de cancelaria domnească⁵.

Din timpul domniei lui Petru Rareș, tipul simplu de stemă, alături de cel dezvoltat, disputându-și întâietatea, figurează pe monumente ca stemă domnească. De-abia din secolul al XVII-lea cel de-al doilea tip heraldic va triumfa definitiv⁶.

În epoca lui Ștefan cel Mare ceramica a cunoscut o foarte largă întrebuințare. Meșterii constructori moldoveni au căutat să pună în valoare varietatea cromatismului smalțului și diversitatea motivelor, utilizând creațiile olarilor pentru înfrumusețarea monumentelor pe care le ridicau.

Ceramica ornamentală de exterior, denumită și ceramică monumentală⁷, a constituit obiectul preocupării unor specialiști⁸. Astfel, discurile care, alături de alte elemente, aveau ca motiv decorativ capul de bour s-au bucurat de atenția acelor cercetători care au studiat în ultimul timp, îndeosebi, stema Moldovei⁹. S-a considerat că stema dezvoltată a Moldovei a generat atît tipul format din capul de bour, coif și un ținant, cît și cel în care capul de bour și coiful sînt flancați de doi ținanți¹⁰. De asemenea, s-a susținut că la reprezentările de pe discuri, din cauza suprafeței mai mici a acestora, lipsește scutul, care, după cum se știe, constituie elementul caracteristic al oricărei steme¹¹.

Pentru susținerea acestei afirmații s-a apelat la o altă categorie ceramică, și anume la ceramica ornamentală de interior. Aceasta a fost folosită în Moldova atît la palatele și curțile domnești¹², cît și la cele boierești¹³, pentru înfrumusețarea interioarelor anumitor încăperi. Astfel, ea a fost utilizată fie pentru căptușirea pereților interiori ai locuințelor, fie la construirea sobelor, urmărindu-se

⁴ *Ibidem*, p. 69, 87; M. Berza, *Stema Moldovei în veacul al XVI-lea*, în *SCIA*, III, 1956, 1-2, p. 99.

⁵ M. Berza, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în *SCIA*, II, 1955, 1-2, p. 87.

⁶ *Ibidem*, p. 87-88.

⁷ C. Nicolescu, *Decorul mănăstirii Neamț în legătură cu ceramica monumentală din secolul al XV-lea*, în *SCIA*, II, 1955, 1-2, p. 115.

⁸ *Ibidem*, p. 115-137; C. Nicolescu, *Începuturile ceramicii monumentale în Moldova*, în *Omagiu lui George Oprescu*, București, 1961, p. 373-396.

⁹ M. Berza, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în *SCIA*, II, 1955, 1-2, p. 81.

¹⁰ *Ibidem*, p. 81 și fig. 11-12, p. 82. Majoritatea cercetătorilor consideră că această reprezentare de pe discuri și plăci înfățișează stema Moldovei. Gh. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București, 1926, p. 226, 228-230; Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 54; R. Gas-sauer, *op. cit.*, p. 84-88. C. I. Istrati vede însă în cei doi ținanți pe sfinții Constantin și Elena sau chiar pe Adam și Eva. De asemenea, autorul atribuie cele două variante ale stemei de pe discuri Țării de Sus și Țării de Jos sau Țării Moldovei și părți luate de la munteni. Vezi C. I. Istrati, *op. cit.*, p. 62-65. Numai H. Sanielevici susține că scena de pe discuri ar reda o tradiție, un sacrificiu funerar și că bovideul stemei Moldovei (după autor o vacă Banteng) ar fi zeița pămîntului roditor. H. Saniele-

vici, *op. cit.*, p. 33-34, 37.

¹¹ M. Berza, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în *SCIA*, II, 1955, 1-2, p. 81. Prezentînd motivul stemei Moldovei de pe discuri, C. Nicolescu descrie și scutul, deși pe discuri acest element lipsește întotdeauna. C. Nicolescu, *Decorul mănăstirii Neamț în legătură cu ceramica monumentală din secolul al XV-lea*, în *SCIA*, II, 1955, 1-2, p. 124.

¹² La curțile domnești din Vaslui și Iași a fost descoperită ceramică ornamentală de interior datînd încă din prima jumătate a secolului al XV-lea. Vezi Al. Andronic, E. Neamțu și F. Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în *Materiale*, VIII, p. 95-97; Al. Andronic și E. Neamțu, *Curtea domnească din Iași în lumina recentelor descoperiri arheologice*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași*, București, 1965, p. 249-250; Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, în *AM*, V, București, 1967, p. 236-237 și fig. 43 și 44/1.

¹³ M. Petrescu-Dîmbovița, E. Bold și M. Dinu, *Cercetări arheologice în Podișul Central Moldovenesc*, în *AȘU Iași*, tom. I, 1955, fasc. 1-2, p. 22, fig. 8; Ion Ioniță, *Recunoașteri arheologice în regiunea satelor Pogorășli și Răusenii*, în *AFM*, I, 1960, p. 302, fig. 9/1-3; Petre Oprea, *Urme ceramice de la casele hatmanului Luca Arbore*, în *SCIA*, seria artă plastică, t. 12, 1965, 2, p. 329-332; și material inedit aflat în colecțiile MIM provenind de la Tișăuți-Suceava (periegheză V. Neamțu).

alături de scopul utilitar și cel estetic. Datorită condițiilor de zacere și de conservare, această categorie ceramică este mai puțin accesibilă și cunoscută. Din repertoriul motivelor de pe ceramica ornamentală de interior, descoperită la curțile domnești cu ocazia cercetărilor arheologice, face parte și reprezentarea stemei dezvoltate a Moldovei. Foarte adesea însă piesele înfățișând acest motiv s-au păstrat în stare fragmentară. Astfel, pornindu-se de la două exemplare de acest fel, descoperite anterior la Hîrlău și Suceava, avînd reprezentată stema dezvoltată a Moldovei, s-a emis părerea că, întocmai ca și la discuri, alături de plăci (de interior) cu doi tenanți au existat și altele cu un singur tenant¹⁴. Trebuie de observat însă că atît la piesa descoperită la Suceava, cît și la cea descoperită la Hîrlău se păstrează partea centrală și cea din dreapta avînd numai un singur tenant. În situația aceasta este greu de admis ipoteza că a lipsit al doilea tenant. Dimpotrivă, în ambele cazuri, se pune problema existenței și a celui de-al doilea tenant pe porțiunile plăcilor care au dispărut.

Săpăturile arheologice de la Iași, de pe locul vechii curți domnești, efectuate cu ocazia construirii teatrului de vară, au dat la iveală, alături de alte materiale datînd din epoca lui Ștefan cel Mare, și plăci decorative de interior. Pe unele dintre aceste piese, întocmai ca la cele din Hîrlău și Suceava, este înfățișată stema dezvoltată a Moldovei. În urma examinării exemplarelor de la Iași, care au putut fi reconstituite, s-a constatat că de fiecare parte a capului de bour apare cîte un tenant. Această descoperire permite să se afirme că, spre deosebire de discuri, plăcile pentru pereți și cahlele ornamentate cu stema Moldovei aveau capul de bour încadrat pe ambele părți de cîte un tenant. De altfel, descoperirile arheologice de la Suceava și Cetatea Neamțului¹⁵ dovedesc că această manieră de reprezentare a stemei Moldovei nu este specifică numai curții domnești din Iași.

Ținînd seama de aceste constatări, considerăm că este plauzibilă ipoteza reprezentării similare a stemei Moldovei pe plăcile de pereți și cahlele, fragmentare și neîntregibile, descoperite la celelalte curți domnești din Moldova din vremea lui Ștefan cel Mare.

În stadiul actual al cercetărilor dispunem de suficiente elemente pentru cunoașterea stemei dezvoltate a Moldovei înfățișată pe plăcile de pereți și cahle. Se poate observa cu ușurință că principalele elemente componente ale stemei dezvoltate a Moldovei sînt comune tuturor plăcilor decorate cu acest motiv.

Astfel, toate au reprezentat, în partea centrală și superioară a plăcii, capul de bour, văzut din față, cu coarnele aduse înăuntru și apropiate, cuprinzînd între ele o stea cu șase raze, iar gîtul, situat în dreapta, în profil. Dedesubtul capului de bour se află un coif, de asemenea în profil, suprapunînd un scut dispus în poziție orizontală. Scutul, împărțit în diagonală în două cartiere, are în primul o rozetă și o cruce dublă, iar în cel de-al doilea o floare de crin și o rozetă. De o parte și de alta se află tenanții — cîte o figurină feminină cu capul descoperit, cu mîinile întinse și genunchii îndoiți.

¹⁴ M. Berza, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în *SCIA*, II, 1955, 1—2, p. 83, fig. 13—14.

¹⁵ I. Nestor și colaboratori, *Șantierul arheologic Suceava*, în *Material*, IV, p. 245, fig. 2. De asemenea, pic-

sele descoperite la Cetatea Neamțului au cîte 2 tenanți. Mulțumim și pe această cale cercetătorului N. Constantinescu pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție materialele respective în vederea cercetării lor.

În funcție de modul de redare a elementelor care compun stema de pe plăcile descoperite la curtea domnească din Iași, smălțuite în nuanțe de verde și galben, distingem două variante.

Varianta I. Aici încadrăm plăcile pe care sînt reprezentate, în stînga coarnelor capului de bour, soarele, sub forma unei stele cu șase raze, iar în dreapta acestora luna, cu partea concavă umanizată. Pe aceste plăci tenanții sînt redați

Fig. 1. — Placă ornamentală de interior cu reprezentarea stemei dezvoltate a Moldovei (varianta I).

cu fața plină încadrată de bucle, purtînd o îmbrăcăminte bogată, cu falduri pe corsaj și fustă, strînsă în talie de o centură din pafdale. Tenantul din stînga plăcii ocupă un spațiu mai mare decît cel din dreapta (fig. 1).

Varianta a II-a. În această variantă includem plăcile de pe care lipsesc soarele și luna, iar tenanții sînt redați cu fața ovală, părul mai lung, neondulat, iar costumul mai puțin bogat (fig. 2).

*

În stadiul actual al cercetărilor este dificil să se facă precizări cu privire la încadrarea cronologică a celor două variante a stemei dezvoltate a Moldovei, datorită faptului că aceste materiale au fost descoperite într-un strat de nivelare. Pornindu-se însă de la constatarea că în același strat arheologic au apărut și alte materiale ceramice datînd din epoca lui Ștefan cel Mare, putem admite ipoteza că toate plăcile pe care este înfățișată stema dezvoltată a Moldovei, descoperite la curtea domnească din Iași, se înscriu în această etapă istorică.

Prin analogie cu discurile decorative de la bisericile moldovenești, se poate încerca totuși fixarea unor limite cronologice mai precise pentru unele dintre plăcile noastre, decorate cu stema dezvoltată a Moldovei.

Studiind bisericile din vremea lui Ștefan cel Mare, G. Balș a ajuns la concluzia că numai cele construite în orașele Moldovei în perioada anilor 1490—1496 au fost împodobite cu discuri smălțuite decorate cu figuri¹⁶. În stabilirea acestei concluzii autorul omite să menționeze excepția pe care o face ctitoria logofătului Tăutu din Bălinești, care nu se încadrează nici în categoria bisericilor oră-

Fig. 2. — Placă ornamentală de interior cu reprezentarea stemei dezvoltate a Moldovei (varianta a II-a).

șenești și nici în limitele cronologice de mai sus¹⁷. Cum construcția bisericii de la Bălinești a fost terminată la 1499, extindem limita superioară a cronologiei stabilite de G. Balș pentru utilizarea discurilor cu figuri până la această dată. La aceste biserici, și numai în limitele cronologice indicate, găsim și discuri decorate cu stema Moldovei.

Așa cum s-a arătat, pe asemenea discuri apare stema dezvoltată a Moldovei, flancată de unul sau de doi tenanți. Din examinarea comparativă a reprezentării stemei dezvoltate a Moldovei de pe discuri și plăci rezultă că numai tenanții primei variante stabilite de noi pentru plăci își găsesc corespondențe stilistice pe discuri, în ceea ce privește redarea îmbrăcăminte și mai ales a pieptănăturii. În funcție de aceste constatări, se poate conchide că plăcile din prima variantă

¹⁶ Gh. Balș, *op. cit.*, p. 201—202, 236.

¹⁷ *Ibidem*, p. 136, 138; *Repertoriul monumentelor și*

obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare, București, 1958, p. 172.

pot fi încadrate, din punct de vedere cronologic, în etapa 1490—1499. Este posibil ca acestea să fi apărut în interiorul curții domnești din Iași în jurul anului 1492, când s-au făcut ample lucrări și pentru construcția bisericii Sf. Nicolae¹⁸.

După toate probabilitățile, plăcile aparținând celei de-a doua variante fac parte dintr-o altă „serie” care, din punct de vedere cronologic nu coincide cu prima, dar pentru care, deocamdată, nu avem criterii precise de datare. Nu este totuși exclus ca acestea să fi fost făcute pentru a înlocui plăcile inițiale, care la un moment dat au putut fi deteriorate, în urma distrugerilor suferite de curtea domnească din Iași, încă în primele decenii ale secolului al XVI-lea.

Se știe că în vara anului 1513 „au venit tătarii, au ars țara Moldovei până la Iași și au ars Iașii și au făcut multe pagube în oameni și în alte prăzi”¹⁹. Fără îndoială că în cursul acestei devastatoare expediții nu a fost cruțată nici curtea domnească. Că lucrurile s-au petrecut așa ne-o dovedește faptul că începând din anul 1513 și până în anul 1520 nu se cunoaște nici un document domnesc emis din Iași. Nu este exclus ca plăcile făcând parte din cea de-a doua variantă să fi fost lucrate în vederea refacerii curții domnești din Iași care, probabil, a avut loc în vremea lui Ștefăniță voievod, de la care, după 1520, încep să apară documente date din Iași²⁰. Dacă acceptăm acest punct de vedere, atunci putem admite că plăcile având caracteristicile celei de-a doua variante pot fi încadrate, din punct de vedere cronologic, în timpul domniei lui Ștefăniță, foarte probabil în jurul anului 1520.

Prezența plăcilor decorative, aparținând ambelor variante, în același strat de nivelare dovedește că la curtea domnească a mai avut loc și o altă distrugere. Această nouă distrugere poate fi pusă în legătură cu expediția din anul 1538 a sultanului Soliman Magnificul, când turcii „au dat foc orașului, preschimbindu-l în ruine”²¹. Nici curtea domnească nu a avut o soartă mai bună. Astfel, Mustafa Ali spune că turcii au nimicit nu numai orașul, ci și curțile, seraiurile, unde era „cîteodată” locul de scaun al voievodului²².

Probabil că lucrările de refacere ale curții domnești din Iași, în urma distrugerilor din 1538, nu au putut fi inițiate decît de Petru Rareș în a doua domnie. Este greu de presupus că după 1538 s-au mai utilizat plăcile decorative de ceramică smălțuită pentru căptușirea pereților interiori ai curții. După 1530, este binecunoscut faptul că, în mod obișnuit, pereții se împodobeau cu picturi în frescă²³. Prin urmare este puțin probabil ca plăcile decorative aparținând celei de-a doua variante să poată fi posterioare anului 1538. Nu este exclus, așa cum am mai arătat, ca ele să fi fost lucrate în preajma anului 1520. Viitoarele cercetări arheologice vor aduce probabil noi elemente cu privire la precizarea cronologică a acestor materiale.

EUGENIA NEAMȚU

¹⁸ C. Nicolescu, *Artă în epoca lui Ștefan cel Mare*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 325.

¹⁹ *Cronica moldo-polonă*, în *Cronicele slavo-române din sec. XV—XVI publicate de I. Bogdan*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 182; Gr. Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, p. 132.

²⁰ *Documente privind istoria României*, veac. XVI. A. Moldova, vol. I, p. 160—161, 163—164, 213—214.

²¹ E. Stănescu, *Le coup d'état nobiliaire de 1538 et son rôle dans l'asservissement de la Moldavie par l'Empire ottoman*, în *Nouvelles études d'histoire*, București, 1955, p. 250; M. Guboglu și M. Mehmet, *Cronici turcești privind Țările române*, Extrase, vol. I, sec. XV—mijlocul sec. XVII, București, 1966, p. 268.

²² *Ibidem*, p. 352—353.

²³ M. Berza, *Introducere*, în *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 5—6.

CONTRIBUTIONS À LA CONNAISSANCE DES ARMOIRIES DE LA MOLDAVIE À L'ÉPOQUE D'ÉTIENNE LE GRAND

R É S U M É

Les fouilles archéologiques effectuées en 1960 sur le territoire de l'ancienne Cour Princièr de Iassy, ont mis au jour, parmi des matériaux datant de l'époque d'Étienne le Grand, des carreaux de céramique décorative d'intérieur dont certains exemplaires représentent les armoiries de la Moldavie.

En ce qui concerne la manière de traiter les éléments qui composent les armoiries on distingue deux variantes.

La première, au rencontre d'aurochs surmonté d'une étoile à cinq rayons, accompagné à dextre d'une ombre de soleil (sous la forme d'une étoile à six rayons) et à senestre d'un croissant figuré. Au bas du carreau figurent les armes du prince, à l'écu versé à senestre, surmonté d'un heaume panaché. Pour cette raison les tenants au naturel, chevelés, ceints et richement parés, sont inégaux comme taille, celui de dextre étant plus grand que le senestre.

La seconde variante, diffère en ce que le soleil et le croissant font défaut et les tenants, avec les cheveux lisses, contrastant avec la chevelure bouclée de la première représentation, sont plus modestement vêtus. Précisons que la céramique ornementale extérieure et certains disques ne comportent parfois qu'un seul tenant.

Quoique G. Balș ait indiqué les années 1490—1496, comme limite pour l'utilisation, dans l'architecture moldave, des disques émaillés décorés avec des figures, néanmoins nous pouvons étendre jusqu'en 1499 cette limite chronologique supérieure, en nous fondant sur le fait qu'à l'église de Bălinești on trouve de tels éléments de décor.

De l'examen comparatif de ces matériaux se dégage la conclusion que seuls les tenants de la première variante de carreaux trouvent des correspondances stylistiques sur les disques. De cette façon il est possible de délimiter chronologiquement durant l'étape 1490—1499 des carreaux de la première variante. Il est possible que ces carreaux aient apparu à l'intérieur de la cour princière de Iassy vers l'année 1492, lors des grands travaux pour la construction de l'église Saint-Nicolas.

Selon toutes les probabilités, les carreaux la seconde variante appartiennent à une nouvelle série qui ne coïncide pas, au point de vue chronologique, avec la première. Il est possible qu'ils aient été fabriqués pour remplacer les carreaux initiaux, qui ont dû se détériorer avec le temps. On sait qu'en 1513 les Tartares ont brûlé Iassy, et que probablement la cour princière a subi elle aussi de grands dégâts, car à partir de cette année jusqu'en 1520, on ne connaît plus aucun document daté de Iassy. Il n'est pas exclu que les pièces dont nous nous occupons aient été exécutées pour la reconstruction de la cour princière, qui, probablement a eu lieu vers 1520, pendant le règne de Ștefăniță, quand réapparaissent des documents datés de Iassy.

La cour princière de Iassy a été encore une autre fois détruite probablement au cours de l'expédition de Soliman le Magnifique de 1538.

À la suite de cette dernière destruction ont eu lieu certains travaux de reconstruction, entrepris vraisemblablement par Pierre Rareș durant son second règne. Cette fois-ci, il est possible, qu'on n'ait plus utilisé de carreaux décoratifs de céramique émaillée, car il est connu qu'après 1530 les murs étaient décorés habituellement de peintures.

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig. 1. — Carreau décoratif d'intérieur sur lequel sont représentées les armoiries de la Moldavie (Ire variante).
Fig. 2. — Carreau décoratif d'intérieur sur lequel sont représentées les armoiries de la Moldavie (IIe variante).

O R E S T   T A F R A L I

S-au împlinit 30 de ani de la dispariția prematură a profesorului Orest Tafrali, titular al catedrei de arheologie a Universității din Iași între 1913—1937. O lungă activitate științifică și didactică au asigurat acestui strălucit specialist în domeniul arheologiei și artei bizantine un loc de prim rang în știința istorică românească.

Elev al lui Gr. Tocilescu la Universitatea din București, al lui Charles Diehl și Gabriel Millet la Paris, Orest Tafrali și-a îndreptat din tinerețe atenția asupra antichităților Europei de sud-est, pe care a studiat-o cu pasiune de-a lungul întregii sale vieți.

Prima etapă a acestei activități a îmbrățișat numeroasele probleme legate de istoria și arheologia orașului Thessalonice. Pe lângă o seamă de note, reunite apoi într-un volum intitulat *Mélanges d'archéologie et d'art byzantins*, această cercetare a dus la realizarea a trei lucrări fundamentale, ce-și păstrează încă și astăzi întreaga lor valoare : *Topographie de Thessalonique*, *Thessalonique au XIV-e siècle* și *Thessalonique des origines jusqu'au XIV-e siècle*. Primele din aceste două lucrări reprezintă și cele două teze prezentate în fața comisiei de doctorat de la Sorbona, comisie prezidată de Charles Diehl, a cărui prefată subliniază importanța și temeinicia lor.

E de ajuns pentru a sublinia importanța contribuției lui Orest Tafrali cu privire la istoria orașului Thessalonice, al doilea mare centru urban al Imperiului bizantin după Constantinopol, că în periodicul „*Révue de synthèse historique*”, din 1935, marele bizantinist francez Louis Bréhier afirma că în istoria provinciilor și orașelor bizantine două sînt lucrările care au rezistat asaltului timpului și criticii moderne : *Africa bizantină* a lui Charles Diehl și *Thessalonice* lui Orest Tafrali.

Întors în țară ca profesor la Universitatea din Iași, Orest Tafrali și-a îndreptat întreaga sa atenție asupra marilor monumente bizantine din țara noastră. Încă din 1914 începe cercetarea atentă și minuțioasă a monumentelor bizantine de la Curtea de Argeș. La capătul unui lung efort, aceste monumente vor fi publicate într-o ediție excepțională în 1931 : *Les monuments byzantins de Curtea*

de Argeș, volum primit cu nenumărate recenzii favorabile de toți specialiștii în istoria artei bizantine din lume.

Pe linia aceluiași preocupări, el a studiat cu egală atenție monumentele și tezaururile de artă din Moldova. Amintim în primul rând lucrarea fundamentală asupra colecțiilor Mănăstirii Putna, apărută sub titlul *Les trésors byzantins et roumains de Poutna*. Alte mănăstiri din Moldova și în special pictura Mănăstirii Sucevița i-au reținut de asemenea atenția, concretizată în numeroase studii și monografii. Unele dintre aceste studii au fost publicate în revista „Arta și arheologia”, ce a apărut cu regularitate între 1927—1937. Era revista sa nu numai pentru faptul că o întemeiase, dar și prin faptul că în această revistă el și-a consemnat numeroase studii și note personale. N-au lipsit din cuprinsul acestei reviste nici studiile de arheologie clasică, ca, de pildă, acela închinat orașului Callatis, în care sînt adunate tot ce se știa pînă atunci despre această importantă colonie pontică. Un alt studiu, publicat la Paris și intitulat *La cité pontique de Dionysopolis*, constituie de asemenea o contribuție de foarte mare preț pentru istoria și arheologia coloniilor grecești din bazinul Mării Negre.

Excelent cunoscător al limbii și literaturii grecești, antice și medievale, cunoscător ca nimeni altul al iconografiei creștine orientale, Orest Tafrali rămîne înainte de toate ca un mare și neîntrecut istoric al artei și al vieții bizantine. Este locul să amintim aici că în monografia sa asupra *Thessaloniceului* el a subliniat pentru prima dată caracterul social al mișcării „zeloților”, care a frămîntat viața marelui centru urban de la Thessalonice, prevestind manifestările sociale similare din alte centre urbane ale imperiului.

În gama extrem de variată a preocupărilor lui Orest Tafrali au intrat și alte aspecte ale vieții istorice din Europa de sud-est. În ultimii ani ai vieții sale, el a fost preocupat de problemele religioase și culturale ale veacului al XVII-lea din țara noastră și de la Constantinopol. Sinodul de la Iași din 1642, activitatea lui Petru Movilă și mai ales aceea a marelui teolog grec Meletios Syrigos au fost studiate și puse într-o nouă lumină de această cercetare. În anul academic 1931—1932, el a expus rezultatul acestor cercetări la Școala de înalte studii a Universității din Paris, unde era întotdeauna întîmpinat de aprecierea și prietenia unora dintre cei mai însemnați învățați ai vremurilor noastre.

Învățămîntul arheologiei și istoriei artei, profesat cu competență și pasiune la Universitatea din Iași timp de 25 de ani, ca și activitatea sa multiplă, legată de apărarea drepturilor poporului român, în momentele cele mai grele ale primului război mondial, au asigurat lui Orest Tafrali un loc însemnat în istoria cercetării științifice din țara noastră și o amintire neștearsă în mintea numeroșilor săi elevi și colaboratori.

Acad. EM. CONDURACHI

TATIANA S. PASSEK

La 4 august 1968 la Moscova, după o grea și îndelungată suferință, a murit Tatiana Passek, doctor în științe istorice, colaborator științific al Institutului de arheologie al Academiei de științe din U. R. S. S., laureat al premiului de stat și redactor responsabil al publicației *Kratkie Soobșcenica*.

Arheologia comunei primitive pierde în persoana Tatianei Passek un om de știință al cărui renume depășise demult granițele Uniunii Sovietice.

Numele ei este strâns legat de cercetarea culturii tripoliene, pe care a studiat-o cu deosebită competență și pasiune, înscriind, prin săpăturile efectuate și lucrările tipărite, o nouă etapă în istoricul cercetărilor cu privire la această cultură. Operele sale capitale *Periodizarea așezărilor tripoliene*, distinsă cu premiul de stat, și *Triburile tripoliene timpurii de cultivatori din regiunea Nistrului*, ca și altele privitoare la neoliticul din sud-vestul Uniunii Sovietice, au consacrat-o drept cea mai temeinică cunosătoare a acestei probleme în U.R.S.S., fiind totodată apreciată ca atare de către specialiștii din străinătate.

Abordând problemele cronologiei și a raporturilor dintre culturile din neoliticul timpuriu și dezvoltat pe o arie de răspândire de la Nipru și pînă la Dunăre, Tatiana Passek a vizitat Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria și mai ales România pentru a cunoaște la fața locului cele mai importante descoperiri, în special cele din aria de răspândire a culturii Cucuteni-Tripolie.

Principalele rezultate obținute în urma acestor investigații se reflectă și în unele comunicări prezentate cu competență și autoritate la diferite manifestări științifice cu caracter internațional.

Dedicându-se cu abnegație pasiunii sale — arheologia — Tatiana Passek n-a neglijat nici o latură a deplinei cultivări a unui adevărat om de știință, îndrăgind artele și căutînd a sădi în inimile numeroșilor săi elevi dragostea pentru tot ceea ce este frumos.

Prieten bun al țării noastre Tatiana Passek ne-a vizitat de mai multe ori și a lucrat în institutele de arheologie din București, Cluj și Iași, precum și în numeroase muzee din țară, lăsînd o amintire neștearsă, datorită calităților sale științifice, precum și spiritului său ales și sensibil.

Arheologii din România, cei ce au apreciat-o personal, ca și cei care au cunoscut-o din importantele sale lucrări, îi vor păstra o veșnică amintire.

ALEXANDRU ANDRONIC

•

LISTA

PRESCURTĂRILOR PUBLICAȚIILOR CITATE MAI DES ÎN PREZENTUL VOLUM

AA	Archäologischer Anzeiger.
AAC	Acta Archaeologica Carpathica, Krakow.
ActaArch	Acta Archaeologica, Budapesta.
ActaMN	Acta Musei Napocensis, Cluj.
AEM	Archaeologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich.
AIIN	Anuarul Institutului de istorie națională, Cluj.
AISC	Anuarul Institutului de studii clasice, Cluj, I—V, 1928—1948.
AE	Archaeologiai Értésítő, Budapesta.
AM	Arheologia Moldovei, Iași, I—V, 1961—1967.
AnnEp	Année Epigraphique.
Ar	Археология, Sofia.
AR	Archeologické Rozhledy.
ArchHung	Archaeologia Hungarica.
ArhEph	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ArhP	Археологічні Пам'ятки, Kiev.
AS	Anatolian Studies.
ASF	Archaeologica Slovaca Fontes, Bratislava.
AStM	Archeologické Studijné Materiály, Praga.
AȘU-Iași	Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Seria științe sociale.
BCH	Bulletin de Correspondence Hellénique.
BCMI	Buletinul Comisiunii monumentelor istorice, I—XXXVIII, București, 1908—1945.
ABSA	Annual of the British School at Athens.
BSG	Buletinul Societății geografice române, București, I—LXI, 1876—1942.
BSNR	Buletinul Societății numismatice române.
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum.
CNA	Cronica numismatică și arheologică, București, I—XIX, 1920—1945.